Lacisz

ÚJ PARTOK FELÉ

VILISZ LACISZ

ÚJ PARTOK FELÉ

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1954

ВИЛИС ЛАЦИС

К НОВОМУ БЕРЕГУ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ПК ВЛКСМ
МОЛОДАЯ ГВАРДИЯ
1952

Fordította
V. RAB ZSUZSA

A kiadásért felel: az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: URBÁN ESZTER
Szerkesztette: Gyöngyi László
Ellenőrző szerkesztő: Nikodémusz Elli
Műszaki vezető: Siklós Béla
A fedélterv és a könyvdíszek Bandi Antal munkája
A kézirat nyomdába adásának napja: 1954. február 27.
Példányszám 6000. Terjedelem: 31¼ (A/5) ív. Szerzői ív: 30.40

Ez a könyv az MNOSZ 5601-50A, 5602-50A és 3402-52 szabványok szerint készült
Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-u. 10. — 502
Felelős vezető: Lengyel Lajos igazgató

ELSŐ RÉSZ

Első fejezet

1

Ilza Lidum az erdőszélhez ért, ahol hirtelen jobbra, nyugat felé kanyarodik az országút. Megállt és utoljára végighordozta tekintetét a tájon. Ez a síkság, amelyet egyik oldalról a Kígyó-mocsár pontosan kirajzolt karéja, a másikról a láthatáron gigantikus sövényként sötétlő vén Auri-fenyves határolt, ez a síkság nem a szülőföldje volt Ilzának, nem is érezte magáénak, szívéhez közelállónak. És mégis valami furcsa, meleg szomorúság töltötte el a szívét, amikor végignézett ezen a végtelenül ismerős tájon: jól-rosszul, mégis csak itt töltött öt esztendőt huszonöt éves életéből. Nem fűzték boldog emlékek ezekhez a helyekhez — sanyarú munka, keserű csalódások, nyomorúság... meg a csöndes, félénk reménység, amelyet lelke mélyén dajkál az ember — ez volt minden. Ilza most mégis nehezen tudott elszakadni ettől a kis világtól és olyan feszült figyelemmel nézte, mintha teljes egészében magába akarná fogadni. Öt év... S ma elmegy és soha többé nem tér vissza erre a vidékre. És itt az élet folyik tovább: az Auri-fenyves susog a szélben, nyári estéken ködök gomolyognak a Kígyó-mocsár fölött, nagy és apró szenvedélyek kavarják fel majd az embereket, akik ott maradtak a szürke házakban. De egyiknek sincs már köze Ilzához. Talán csak a pletyka emlékezik a fiatal zsellérlányra, aki szemük láttára hordozta szégyenét, meg a vénasszonyok szapulják majd esténként.

„Éljetek békében — mondta Ilza gondolatban azoknak, akik ott maradtak. — Nem akarok tőletek semmit, sem most, sem ezután".

Felsóhajtott, kihúzta magát, s vissza sem tekintve többé, befordult az erdőbe. Apró kéziszánt húzott maga után, amelyen a batyuk között tarka lópokrócba bugyolálva feküdt Ilza hároméves kisfia: Artur. Fejét az egyik bugyorra hajtva, édesdeden aludt. Ilza igyekezett minél simább utat választani, s amikor gödrök és buckák álltak útjába, lassura fogta lépteit és óvatosan, szinte a karjai közt vitte át a szánkót az akadályokon.

A kisfiú hamarosan felébredt. Egy szarka ébresztette fel, amely hangos csörgéssel röppent át az út fölött. A kis Artur most csodálkozva nézdelt körül s ha valami magára vonta figyelmét, megkérdezte anyját: — Mi az ott, mamácska?

Egy tarkatollú harkály dühösen kopogtatott hosszú csőrével egy korhadt fatönkön.

— Nézd, milyen szép kis madár! — kiáltott fel Artur.

— Igen, Artur. Harkály a neve... — felelte Ilza hátrafordulva, és rámosolygott fiára. — Nem fázik a lábacskád?

Artur megrázta a fejét és mosolyogva felelte: — Nem fázik. De miért lakik a harkály az erdőben? Nem fél a vadállatoktól?

— Itt nincsenek vadállatok — mondta Ilza. — Ebben az erdőben csak nyulacskák laknak, meg őzikék.

— Az őzikék nem harapnak?

— Nem, kicsim, az őzikék jók. A nyulacskák is jók.

— Hát nincs foguk? — nyughatatlankodott a kicsi. — Ha farkassal találkoznak, hogyan védekeznek?

— Gyors lábuk van. Olyan sebesen futnak, hogy a farkas nem tudja őket utólérni. Nem vagy éhes?

— De, éhes vagyok. Adj egy kis kenyeret.

Ilza egy pillanatra megállt, a tarisznyából elővette a kenyeret és letört belőle egy darabkát.

— Fogd a kis kezedbe, vigyázz, nehogy a földre ejtsd!

Artur kétkézre fogta a kenyeret, harapott belőle és mohón rágta. Ilzának egy időre nyugta volt kérdéseitől. Gondolataiba mélyedve húzta a szánt. Egyre mélyebbre jutott az erdőbe. Az ösvény két oldalán vén fenyők sorakoztak, ágaik roskadoztak a hó súlyától; lent, az úton, kékes, hideg homály terjengett. Olyan mély csend volt az erdőben, hogy még azt is felfoghatta a fül, hogyan huppan a lágy hóra egy-egy lehulló fenyőtoboz, hogyan futkos fel-le a fa törzsén a vörösmellényű kis madár. Ilza lépteinek nesze, meg a szántalpak csikorgása fülsiketítő lármának rémlett a csöndnek ebben a birodalmában.

Néhány kilométer út után gyérülni kezdett a sűrű — elmaradtak a nagy fák, terebélyes cserjék váltották fel őket.

A fiatal fenyők alig embernyi magasságúak voltak, a hideg decemberi nap földre hulló sugarai vakító fénnyel szikráztak fel a havon. A kis Artur hunyorogva nézte, hogyan lépked előtte az anyja. Vállán átvetve a szán kötele, lábán csizma — férficsizma, szára eltűnik a zöld gyapjúszoknya alatt. Szürke háziposztó-kabát van rajta, feje fehér gyapjúkendővel bebugyolálva. A kendő rojtjai ráterülnek a vállára. Amikor hátranéz az anyja, hidegtől és erőlködéstől kipirult arca, sötét szemöldöke, melegtekintetű, kék szeme s a sötét hajfürt a homlokán csodálatosan szépnek tetszik, — éppen olyan most, mint a hercegnő abban a képeskönyvben, amelyet az őszi vásárról hozott neki. De nem, az ő anyja még szebb, ő a világ legszebb és legjobb édesanyja — Artur szentül hitte ezt. Hiszen az emberek nem is hívták másképp, csak így: szépséges Ilza.

— Hová megyünk, mamácska?

— Jan bácsihoz, kisfiam — felelte Ilza. — Van ott egy éppen olyan kisfiú, mint te. Együtt játszhattok majd.

— Mikor érünk Jan bácsihoz?

— Nem egyhamar. Sokáig kell még mennünk.

— Estére aztán hazamegyünk?

Ilza összeszorította a száját, valami fojtogatta s beletelt egy kis idő, mire válaszolni tudott:

— Nem, kicsim, többé nem megyünk haza.

— Miért nem?

— Nincs már otthonunk, kisfiam.

— Miért nincs?

— Csak. Hiszen nem minden embernek van otthona. Az olyanoknak, mint mi vagyunk, nincs otthonuk. Dugd a kezed a pokróc alá, hogy ne fázz.

— Nem fázom.

Megint elhallgattak. Mindkettőnek más-más járt az eszében. A hó csikorgott a szántalpak alatt. Artur mellett lassan maradoztak a kis fenyők. A fiatal, zsenge fenyők hamarosan elmaradtak mellőlük, s ismét öreg fák sűrűje szegélyezte az utat. Hirtelen valahol, túl az út kanyarulatán, finom, magas-színezetű hang szólalt meg. Artur azt gondolta, hogy a vörösmellényű kismadár zendített rá. A derűs hang azonban egyre erősödött, nem is egyetlen hang volt már, hanem a csengő, vidám hangok egész kara és mindegyik hang túl akarta zengeni a másikat.

Az úton, vagy húsz lépésre tőlük, bogyófüzérekkel és papírzászlócskákkal feldíszített szán tűnt fel. Nyomában a másik,

a harmadik, a negyedik — egész sor. A szánrudakon kis csengetyűk függtek, a lovak kantárján csörgők. A feldíszített szánokon kettesével, hármasával ültek az emberek.

Ilza az út szélére rántotta kis szánját és egy mély gödörbe húzódott.

Lakodalmas menet volt. Szurumi-major gazdája, Anton Paceplis tért haza a templomból fiatal feleségével, a vagyonos Melder gazda lányával, Linával. Most adta össze őket Reinhard lelkipásztor. A templomot ezen a napon zsúfolásig megtöltötték a járás kíváncsijai.

Anton Paceplis — vállas, délcegtermetű, szőkebajuszú férfi, nemrég ünnepelte harmincadik születésnapját — méltóságosan ült a szánon ifjú felesége mellett. Lina Melder nem dicsekedhetett szép termettel, sem bájos arccal, de apja a járás egyik legmódosabb gazdája és Lina egyetlen gyermek. Mindenki elképzelheti, micsoda hozományt kap.

Fátyla fölött mirtuskoszorúval, arcára dermedt, szemérmes mosollyal ült a násznagynak, a gazdag Taurinnak szánján. Fiatal férje a szemébe nézett és derűsen mosolygott. Némi csúfondárosság villant meg tekintetében. Vidám hangok csendültek meg a többi szánon, lányok sikongása, legények gondtalan kurjongatása; csak az idősebb vendégek ültek mereven, méltóságteljesen a szánülésen, mintha nyársat nyeltek volna.

Amikor a fiatal pár szánja odaért Ilza Lidumhoz, aki térdig állt a hóban, Taurin pejlova megriadt és nyugtalan horkanással megállt. Nyomában egymásután megállt a többi szán is. A második szán elé fogott ló zuzmarás pofája hozzáért Lina nyakához. Lina felkiáltott és ijedten húzta be a nyakát.

— Ne félj, Linit — nyugtatta meg Anton. — Hiszen ez a mi Ancisunk, kezes állat.

— Nem félek — mormolta Lina. Ebben a pillanatban vette észre a hóban álldogáló fiatal nőt és a szánkón a fiúcskát. — Milyen szép gyermek! — tört ki belőle. — A szeme, akár két nefelejcs. Várjon egy kicsit, Taurin uram, hadd beszélgessek vele!

Ilza a hóban állt, a szánkó mellett és komoran nézett farkasszemet Linával. Büszkeséget, kihívást, de tompa fájdalmat is tükrözött tekintete. Aztán Anton felé fordította fejét.

Csak éppen összevillant a szemük, de Anton Paceplis összerándult, mintha fullánk csípte volna, fülig vörösödött és zavartan fordult feleségéhez:

— Mennünk kell, Linit — mondta csendesen. — Mit vesztegllünk itt.

— Csak egy percre, Anton... — kérte Lina. — Ilyen napon az ember mindenkinek örömet szerezne. Nézz hát oda — nem gyönyörű ez a gyermek?

De Anton nem mert Ilza felé nézni. Nem válaszolt újdonsült feleségének. Lina kinyitotta tarsolyát, előkotort egy bankót és kegyes mosollyal nyujtotta Ilza felé.

— Fogadja el... vegye el hát! Vásároljon rajta cukorkát a kisfiának!

Ilza az árokpartig hátrált. Eszébe sem jutott, hogy a pénz után nyúljon. A szégyen és felháborodás sötét pírja gyúlt ki arcán, olyan erővel, hogy úgy rémlett: rögtön lángralobban.

— Milyen különös... és micsoda büszke teremtés maga! — suttogta zavartan Lina. — Hiszen a gyermekének adom! Olyan kedves fiúcska, szeretnék neki örömet szerezni...

Lina végül megértette, hogy az ismeretlen nő nem fogadja el ajándékát. Összegyűrte a bankót és ledobta a kis szánkóra, Artur ölébe.

— Mondd meg a mamádnak, vegyen neked cukorkát — mondta a kisfiúnak.

Ilza lehajolt, felvette a pénzt és visszadobta Linának.

— Nem válthatja meg magát ezzel a darab papírral — mondta élesen. — Tegye el! Jó lesz majd a maguk gyerekeinek.

A vendégek zavartan pillantottak egymásra. Taurin megrántotta a fonott bőrgyeplőt. A lovak sebesen elügettek, a szánokon újra megcsendültek a csengetyűk és csörgők.

Anton Paceplis komor arccal, bosszúsan ült felesége mellett.

— Ezt érted el vele — sziszegte halkan, nehogy Taurin meghallja. — Az egész járásnak lesz min gúnyolódni.

Amikor a lakodalmas menet utolsó szánja is eltűnt a fák között, Ilza kihúzta a szánkót az útközépre és leveregette a havat csizmájáról, szoknyája széléről.

— Milyen nagy bajusza volt ennek a bácsinak, mamácska! — szólalt meg Artur. — Ez jó bácsi volt?

— Nem, fiacskám. Rossz ember volt — felelte Ilza. — Jól megnézted?

— Igen, olyan bajuszos... nagy bácsi.

— Nem bácsi... Az... apád volt. De nem szeret téged, hát te se szeresd őt.

— Miért?

— Kicsi vagy még, hiába magyaráznám. Majd ha felnősz, megérted.

Ilza megigazította a pokrócot Artur lábán, megsimogatta

kisfia arcát, homlokon csókolta, fogta a szán kötelét és tovább indult az úton.

Az erdők között, az elnéptelenedett országúton ismét magára maradt az anya és fia.

2

Ilza egész nap ment, húzta a szánkót. Az erdőn túl kopár síkságok húzódtak, tanyák sorakoztak az országút szélén, s az arrahaladókat dühös kutyaugatás kísérte. Kipányvázott lovak álldogáltak minden kocsma előtt. Unalmukban a cölöpöt rágcsálták, amelyhez kötötték őket, míg gazdáik sörrel vagy vodkával erősítgették magukat. Ilza az ilyen helyeken szaporábban lépkedett, hogy minél gyorsabban tovább jusson. Mint ahogy a kutyák előtt sem mehetett el senki anélkül, hogy meg ne ugassák, úgy a garázda részegek is kötelességüknek tartották, hogy durva élcekkel kössenek bele a fiatal nőbe.

Ilza úgy tett mintha nem is hallaná szavaikat.

Amikor ismét az erdőbe fordult az út, Ilza megkönnyebbülten sóhajtott fel.

Néha elbeszélgetett az unatkozó Arturral, de amint a fiúcska elszenderedett, gondolataiba mélyedt. Képzeletében sorra felbukkantak sanyarú életének egyes jelenetei.

Tisztán emlékezett arra a viharos éjszakára, amikor a báró vén parkja mögött füst gomolyodott a magasba, élénkvörös lángnyelvekkel pásztázott füstfelhő... Vörös tűzfény terjengett az égen s világossá vált az éjszaka, mintha nappal lett volna. A bárói kastély égett. A béresek szótlanul nézték messziről, hogyan teljesedik be a bosszú. Arcukat bevilágította a tűz reszkető fénye. S amikor eljött a reggel, a dombon, amelyen tegnap még a báró rablófészke magaslott hivalkodón, csak üszkös romok halmaza feketéllett.

Merész, kihívó dalok zengtek akkoriban Lettország városaiban és falvaiban, vörös zászlók izzottak a napfényben. A gyűléseken megdördült Ilza apjának, Peter Lidumnak rettenthetetlen hangja:

— Le a zsarnokokkal, le a vérszopókkal! Le a cárral és sötét szolgáival! Szabad emberek vagyunk, kezünkbe vesszük a hatalmat! — mondta Peter.

Ilza tíz esztendős volt akkor, bátyja, Jan pedig tizennégy. Nem értettek meg mindent, de büszkén és elragadtatva hallgatták apjuk bátor hangját. Olyan erősnek érezték apjukat, hogy

úgy hitték: képes egymaga átalakítani az életet — képes újjá, boldoggá, széppé teremteni. Az 1905-ös vihar, mint tavaszi förgeteg, söpört végig Vidzemén és Kurzemén, az egész határtalan Oroszországon...

...Aztán az az este jutott eszébe az uradalmi zsellérházban... Az asztalra tett egyszerű deszkakoporsóban feküdt a büntetőexpedíció által agyonlőtt Peter Lidum. Az anya sírt, Jan komoran, száraz szemmel meredt apja holt arcára. Ilza a koporsó fejénél állt. Emberek érkeztek — távoztak. Sokan voltak, megadták a végtisztességet. Másnap a temető árkába — a „becstelenek temetőjébe" — harangszó és papi szentbeszéd nélkül eltemették Peter Lidumot. A hallgatag zsellérasszony meg a két árva akkor nyakába vette a világot. Ilza a gazda jószágát őrizte, Jan félig zselléri sorban tengedőtt. A súlyos iga idő előtt meggörnyesztette anyjuk szép termetét. Ilza és Jan egy napon magukra maradtak a világban.

— Hamarosan hazaérünk, mamácska? — szakítja el Artur Ilza gondolatainak fonalát. Az út megint szabad síkságra fordult a bokrok közül. A dombon mozdulatlan vitorlájú szélmalom áll.

— Igen, kisfiam, nemsokára meleg helyre érünk — válaszol Ilza. — Mire besötétedik, odaérünk a házhoz, megmelegszünk...

— Mi az ott? — kérdi a fiúcska és a malomra mutat.

— Malom, Artur. Ott őrlik a kenyérkére valót.

— Kérek kenyérkét...

Ilza letör egy darabot a karéjból, odanyujtja a kicsinek, s a szánkó tovább siklik a simára járt úton. A hideg homályban lassan úszik a leáldozó nap óriási, ködös golyója. A varjak előre érzik a közelgő sötétséget, sietve megtelepednek a nyírfák csúcsain. Veszekednek, lármásan tülekednek a minél kényelmesebb éjszakai pihenőhelyért.

Újabb kép vonul el Ilza szeme előtt.

Látja magát, mint szép, fiatal lányt, amikor György-napján beszegődik az Urgi-majorba. Taurin, a major ura, a járás legmódosabb gazdája. Fiatalkorában elvégezte a megyei iskolát, sokat olvasott, látott egyet-mást a világban; mint egyenrangú, beszélget erről-amarról a lelkésszel meg az erdésszel, ha a családi ünnepeken összetalálkoznak. A major földje a környék legmagasabb részén terül el, s a Kígyó-mocsár nemzedékek óta gyülemlő vize nem éri el Taurin szántóit és rétjeit: a föld minden évben többet ad, mint a szomszédoké. Lent, a mocsár mellett a Szurumi-major kopár szántóföldjei és buckás, va-

kondtúrásos legelői húzódnak. A legelőkkel, tisztásokkal s a mocsár belenyúló ékjével együtt lehet vagy hatvan purviet* — kétlovas föld, ahogy a parasztok mondják. A föld fele használhatatlan, ezért a Szurumi-major gazdája mindig küszködött a nyomorúsággal. A módos birtokosok találkozáskor csak ujjhegygyel fogtak vele kezet, két-három szót váltottak, aztán faképnél hagyták. A gazda fia, Anton Paceplis — elég jóképű, délceg legény — akkoriban még nem vette át a gazdaságot apjától. Szépen énekelt, szeretett táncolni meg inni, s ha a táncmulatságon dulakodás támadt, biztos, hogy Anton volt egyik főszereplője. Ilza mellett nem tudott nyugodtan elmenni. Valahogy úgy esett, hogy Ilza naponta belebotlott Antonba, bármerre járt. A legény rajongása olyan mély volt, hogy úgy tetszett, ő, aki a környéken nagyszájú korhely hírében állott, a javulás útjára tért. Egyszer, amikor egy nyári mulatságról hazakísérte Ilzát, Anton sokat beszélt iránta táplált érzelmeiről. Megígérte neki azt is, hogy mihelyt reá száll a Szurumi-major hatvan purviet földje, menyecskét visz a házába. Ilza hitt neki és hajlott rá, hogy egész életében Antonnal együtt küszködjék azon az ínséges földön. „Fiatalok vagyunk — gondolta — kezünk megszokta már a munkát. Lehet, hogy nem sokáig marad fukar az a föld."

Igen, hitt Anton Paceplisnek s bízott abban, hogy a következő György-napon, amikor utoljára cserél lakhelyet, végetér bolyongása a világban.

A tavasz elején mindenki, aki Ilzát látta; megbizonyosodhatott arról, hogy barátsága a Szurumi-major gazdájának fiával nem marad következmények nélkül. Tudta ezt Anton is. Úgy vélte, hogy túlságosan messzire ment, s talán még felelnie is kell egyért-másért. Kerülni kezdte Ilzát. Amikor mások jelenlétében találkozott a lánnyal, úgy tett, mintha nem is ismerné. Több mint egy hónapig tartott, ez a gyáva bújócska. Ilza megértette Anton hirtelen közönyének igazi okát, s a legény nyomban elveszítette szemében minden hajdani vonzóerejét. Gyűlöletesnek és aljasnak érezte Antont. Sértett büszkesége elfordította attól, aki nemrég legkedvesebb volt neki a világon. Anton Paceplis apja, miután négyszemközt beszélt szomszédjával, Taurinnal, elérte, hogy Ilzának, két héttel György-napja előtt, azt ajánlották: gondoskodjék új munka- és lakóhelyről. A várandós béreslányt egyetlen gazda sem akarta felfogadni. György-napján Ilza elhagyta az Urgi-tanyát, át-

* Körülbelül húsz hektár.

költözött a járás másik végébe, ahol egy majorban kapott egy sötét zúgot a béresek szobájában. Ezért havonta néhány napot kellett dolgoznia a major gazdájának. Amikor Artur megszületett, mindenki azt tanácsolta neki, hogy adja menhelybe a gyermekét, de Ilza magánál tartotta.

Nehéz idők voltak ezek, különösen az Artur születése utáni első esztendőben. Amikor a kicsi járni kezdett, Ilza magával vitte a munkahelyére, lassan megszokták a fiúcskát s már nem érezték koloncnak. Ilza szilárdan eltökélte, hogy maga neveli fel gyermekét, még akkor is, ha ez a legnagyobb áldozatokat követelné tőle. Talpig-emberré akarta nevelni, méltóvá nagyapjához, Peter Lidumhoz. Olyan harcossá kell válnia, aki meg tudja majd bosszulni nagyapja halálát és anyja keserű kínjait.

Ha Ilza kevésbbé szép, valószínűleg sokkal simábban és nyugodtabban folyt volna élete, és nem lett volna része annyi megaláztatásban.

Nem esett volna meg az sem, ami néhány napja történt. A gazda, akinek házában lakott, már régóta rajtafelejtgeti a szemét. S a multkoriban, amikor Ilza a szénapadlásról szénát hányt le a teheneknek, a gazda felmászott hozzá és pimaszul azt mondta: „Élj velem, jó dolgod lesz..." Bizonyosra vette, hogy ajánlatát lehetetlen elutasítani és meg akarta ölelni Ilzát. Az ő ítélete szerint olyan nő, aki leányfejjel gyermeket szült, nem lehet büszke és nem játszhatja a nebántsvirág szerepét — úgy gondolta hát, hogy mit sem kockáztat, ha ilyen büsás feltételeket kínál neki.

A gazdasszony, aki előtt nem volt titok ura jelleme, minden lépését figyelte. Most is éppen abban a pillanatban jelent meg a szénapadláson, amikor jelenléte, férje véleménye szerint, a legkevésbbé sem volt kívánatos. Látta, hogy Ilza arculüti a gazdát.

— Takarodj a szemem elől, szégyenteljes szajha! — rivallt Ilzára. — Akaszkodj a legények nyakára, ne házasemberekkel veszkődj!

Vitatkozni, mentegetőzni hiábavaló lett volna. Ilza fogta nyomorúságos kis motyóját; egyik jószívű béres adott neki egy ócska szánkót, s most itt lépked kicsi fiával az országúton, télvíz idején.

Anton Paceplisnek egyetlenegyszer sem jutott eszébe, nem is próbált segíteni rajta — bár Ilza úgyis visszautasította volna segítségét. Hogy a lakodalmas menettel találkozott, csak felrázta szívében a gyűlöletet és megvetését ezzel a hitvány emberrel szemben.

Ilza késő este egy nagy kocsma elé ért. Az útonjárók itt megszállhattak éjszakára. Ilza a legolcsóbbat rendelte: egy kanna teát. Megetette Arturt, aztán evett egy darab kenyeret sózott túróval, majd kiválasztott egy csendes zugot, s a széles lócán megágyazott kisfiának. Artur nyomban elaludt. Ilza a hevenyészett ágy fejéhez telepedett és ott töltötte az éjszakát. Sokáig nem tudott elaludni. A sarkokban s a falak mentén hazatérő parasztok és fafuvarozók húzódtak meg éjszakára. Távoli irtásokon dolgoztak. Az asztalnál kártyások játszottak késő éjszakáig és nagyokat hahotáztak. Egy kis öreg elmesélte, hogyan pörösködött gazdájával a ki nem fizetett bér miatt: a járásnál kezdte s a kerületi bíróságnál végezte, de nem ért el semmit.

— Nem volt pénzecském, hogy ügyvédet fogadjak. Magam törhettem a fejem az igazságomon, hiszen nem ismerem a törvényeket, a cikkelyeket, sem az egész rendet. Ezért nem is tudtam kiperelni a pénzemet. Pedig, ha kérvényt írnék magához az elnökhöz, ki tudja, hogy fordulna...

— Hát miért nem írsz? — kérdezte valaki.

— Nem boldogulok az írással, nem szép az írásom, meg aztán a fogalmazásom is csak amolyan régimódi — felelte az öreg. — Ilyen kérvény talán nem is kerülne az asztalára.

— De még ha a kezébe adnák is elolvasni, mit gondolsz, ez különb, mint a bíróid? — nevetett keserűen az egyik fuvaros. — Egykutya ez mind! Az elnöknek van a legnagyobb birtoka, legtöbb zsellérje. Ez is kulák, az is, már pedig holló a hollónak nem vájja ki a szemét. Lesheted az igazságodat...

Ilzát néha elnyomta a könnyű álom, de amint valaki hangosabb szót ejtett, zörgött a lócával, vagy koppanó ököllel csapta a kártyát az asztalra — nyomban felriadt. Hajnal felé aludt csak el, amikor már mindenki elcsöndesedett körülötte. Amint az ablakon beszűrődött a hajnal szürkesége, az utasok felkeltek, kioldották batyuikat és falatozáshoz láttak. Az országúton nemsokára megnyikordultak a szekerek, prüszköltek a lovak. Ilza felébresztette Arturt és folytatta útját.

Egész nap rótták az országutat, kocsmák, templomok és idegen majorságok előtt haladtak el, este felé aztán letértek egy dűlőútra és azon mentek néhány kilométert. Hamarosan bealkonyodott. Balra az úttól beomlott kéményű, kétablakos, roskatag zsellérházikó állt. Jobbra, egy dombon, fából épült eme-

letes ház hivalkodott; előtte színesüvegű veranda; mögötte jókora gyümölcsös. Kissé távolabb, a major belső útjának két szélén állt a kőből épült, új tehénistálló, a lóistálló meg az ólak. A gazda házához vén fűzfasor vezetett.

Ilza megállt és hátraszólt Arturnak:

— Szállj le, kisfiam, mozgasd meg a lábacskádat. Ma már nem megyünk tovább.

Kócos női fej bukkant fel a zsellérház ablakában. A nő néhány pillanatig nézegette a jövevényeket, aztán eltűnt az ócska, rongyos függöny mögött. Artur a hosszas kuporgástól elgémberedett lábával lemászott a szánkóról s borzongva simult anyjához. Tágranyitott szemmel bámult körül.

— Itt vagyunk Jan bácsinál — mondta Ilza. — Mindjárt meglátod a kis Aivart. Szaladgálj egy kicsit.

Artur azonban a dombon álló házat bámulta és hallgatott. Az utóbbi két nap alatt annyi szépet-jót hallott Jan bácsiról, a kis Aivarról meg Olga néniről, hogy nyiladozó kis esze fel sem bírta fogni az egészet.

Most, amikor elérkezett a régvárt pillanat, a kisfiúnak inába szállt a bátorsága. Mindkét kezével markolta anyja szoknyáját, hozzásimult és hallgatott.

A házikó túlsó oldalán ajtó csikordult. Vállára vetett kendővel Olga Lidum lépett ki az udvarra. Megállt és messziről szemlélte a két jövevényt.

Ilza az útszélen hagyta a szánkót, kézenfogta Arturt és sógornője felé indult.

— Jóestét, Olga... — köszöntötte. — Nem vártál vendéget, úgye?

A mindig mogorva és zárkózott asszony riadtan pillantott Ilzára, aztán Arturra tévedt a tekintete. Csöndesen felsóhajtott.

— Jóestét... — fogadta a köszöntést. Arca nem változott, komoly maradt és gondterhelt. Nem nyújtott kezet Ilzának, meg sem csókolta, egyetlen gyengéd szava sem volt a kis Arturhoz. Ilza megértette: a béres feleségének semmi oka sem volt, hogy örvendezzék érkezésükön — új gondot, fölös terhet jelentett ez csak neki s az asszony nélkülözésekkel teli életét csak megnehezíthette.

— Messzire tartasz? — kérdezte Olga, s a szánkóra tapadt szeme. Latolgatva fürkészett minden egyes holmit: persze, hogy magukkal hozták minden cók-mókjukat. Nyilván *megint* történt valami. Olga tekintete gyanakodva siklott végig Ilza termetén.

— Magam sem tudom, Olga... — válaszolta Ilza. — Majd

meglátjuk. A bátyámmal akarok beszélni, tanácsot kérni tőle, hogy-mint legyek...

— Jan nincs itthon — mondta Olga. — A gazda rönkökért küldte az erdőbe.

— Úgy... — mondta halkan Ilza, s nem tudta, hogyan folytassa.

Suta csend támadt. Ilza nem csodálkozott sógornője zárkózottságán és rideg közönyén. — Olga mindig ilyen volt, Jannak nem könnyű vele az élete. Ki tudja, meddig álldogáltak volna az udvar közepén, ha a kis Artur észre nem vesz egy nagy, szürkecsíkos kandúrt, amely a fáskamra mögül iramodott ki, megállt a havon és dühösen lengette farkát.

— Cica — kiáltott fel a kicsi és megrántotta anyja ruhája ujját. — Nézd, mamácska, mekkora cica! Olyan, mint a miénk otthon!

— Igen, kicsim, nagyon szép macska — válaszolt Ilza és megsimogatta kisfia fejét. — Csak el ne riaszd, a cicák félnek az idegen gyerekektől.

— De mit álldogálunk itt kinn — kapott észbe végül Olga. — Gyerünk be a házba. Jan nem jön haza egyhamar, ti pedig ma már aligha mentek tovább. Nálunk kell töltenetek az éjszakát.

Ilza visszament a kis szánért és az ajtó elé húzta. Holmijukat lerakta a pitvarba, a szánkót kívül a ház falához támasztotta és Arturral belépett a házba. A szürke macska kapott az alkalmon és besurrant utánuk.

A szobába csak a kis konyhán keresztül juthattak. A tűzhelyben ropogott a fa. Ilza az ajtó mellé, egy szögre akasztotta a kabátját, levetkőztette Arturt, megtörölte csizmáját és belépett a szobába. A mennyezet olyan alacsony volt, hogy attól kellett tartania, beveri a fejét az elfeketült gerendákba.

Olga meggyújtotta a kis petróleumlámpát. Most vált láthatóvá a zsellércsalád egész nyomorúsága. A sarokban, a kemence mögött, ódon fa-ágy állott, amelyet félig eltakart a maguk-eszkábálta, barna szekrény. Az ablak előtt tarka rongyokból összefoltozott terítővel borított asztal. Két szék, egy lóca, a sarokban zöldrefestett láda, a falon kis könyvespolc és néhány megfakult fénykép sajátkészítményű keretben — ez volt minden. Meg a fiúcska — Aivar, aki a kemencezugba húzódva, szeme sarkából figyelte a belépőket. Amikor Ilza észrevette, Aivar kénytelen volt előkászolódni búvóhelyéről és kezet adni Arturnak. Egykorúak voltak és nagyon hasonlítottak egymás-

hoz: mindkettő egyenesorrú, kékszemű, csak Aivar haja sötétebb egy árnyalattal. De hiszen utóvégre unokatestvérek voltak.

Miután jól megnézték egymást, hamarosan elfeledték az első pillanatban érzett bizalmatlanságot és bebújtak a kemence mögé, a sarokba, ahol Aivar a játékait őrizte: a fütyülő agyagkacsát, az íjjat, amelyet apja készített neki, meg a borsószemeket rejtő, felfújt disznóhólyagot, amelytől annyira fél az öreg kandúr. A sarokból először csak elfojtott suttogás szűrődött, aztán megzörrent a hólyag, felsivított a kacsa, s a két gyerek vidám kacagásra fakadt. A gyerekek mulatozását figyelve Olga is megvidámodott egy kicsit. Kiment a konyhába, vacsorát készített és asztalhoz hívta a vendégeket. A gyerekek ettek, aztán újra bebújtak a kemence mögé, a két asszony pedig kiment a konyhába mosogatni.

— Mi történt tulajdonképpen veled? — kérdezte meg végül Olga. Mindössze talán két évvel volt idősebb Ilzánál, de soványabb és alacsonyabb, ezért jóval idősebbnek látszott. Kicsi, pisze orra, összeszorított szája makacsságra vallott, barna szeme hidegen és egykedvűen nézett a világba. Szépséggel nem dicsekedhetett, de csunyának sem lehetett mondani — azok közé a hétköznapi, szürke nők közé tartozott, akik mellett közönyösen haladnak el az emberek s nem igen fordulnak utána. Egy férfi fordult csak utána, Jan Lidum s az feleségül is vette.

— Az történt, hogy mennem kellett — felelte Ilza. — Túlságosan pimasz lett a gazda... szemtelenkedni kezdett... Nem maradhattam ott tovább.

— Hol akarsz te becsületes gazdát találni? — Hideg gúny csendült meg Olga hangjában. — A te helyzetedben... gyermekkel, akinek nincs apja...

— Nem tudom... — Ilza tünődve meredt egy pontra. — Majd csak akad valahol egy becsületes ember. Talán Jan tud majd tanácsot adni.

— Nem kell nagyon rátartinak lenned, ennyi az egész — felelte Olga. — Aki már botlott egyet, annak meg kell tanulnia az útszélen járni.

— Hát nem azt teszem? Az árokszélen járok, de sokan mégsem akarják megérteni. El akarnak taposni. S el is tapostak volna, ha hagyom.

— Úgy beszélsz, mintha még nem történt volna ilyen. A kiloccsant vizet nem lehet vödörbe merni. Neked már csak kolonc a büszkeség.

— Mit akarsz ezzel mondani? — Ilza felegyenesedett és farkasszemet nézett sógornőjével.

— Csak azt, hogy kár olyan finnyásnak lenned — felelte Olga.

— De én nem akarok semmit, nem is finnyáskodom. Csak becsületesen élhessek és felnevelhessem a gyermekemet.

— Így semmire sem mégy. Zsellérsorban maradsz és egész életedben kószálhatsz egyik helyről a másikra. — Hirtelen Olga is kihúzta magát s mintha lehullottak volna róla a közöny és a szomorúság szorító béklyói. Gonosz fény villant meg a szemében s élesen csendült a hangja: — Nézz körül, mi van itt? Nyomorúság! Vagy azt hiszed, hogy a zsellérember feleségének jobb a sorsa, mint valami módos gazda szeretőjének? Annak legalább juttat valamit az élet.

— Olga... komolyan beszélsz? — riadt meg Ilza. — Megbántad, hogy Jan felesége lettél? Én mindig azt hittem, hogy... hogy boldogok vagytok, elégedettek az élettel...

— Nem a mi életünkről van szó, hanem a tiédről — szállt vele szembe Olga. — A te helyzetedet ne hasonlítsd az enyémhez. Az én életem rendben van, azzal nincs baj. Én csak azt mondtam neked, mit tennék a helyedben. De látom, hogy teljesen félreértettél.

A beszélgetés félbemaradt, s nem is sikerült újra elkezdeni, míg csak Jan Lidum haza nem érkezett.

4

Jan Lidum, más zsellérekkel és parasztokkal együtt, rönköket szállított az aizupi erdőből a vasútállomásra. Az állomás tizenkét kilométerre esett az irtástól, s egy nap legfeljebb két fordulót tehettek — így is hajnal előtt kellett kezdeniök a fuvarozást s csak késő este térhettek haza.

Délután háromra járt, amikor Jan ezen a napon másodszor ért az irtásra. Két jókora fenyőrönköt választott ki, amelyek ott hevertek a fuvarosok-taposta szánút két oldalán. Nem volt mély a hó, alig lábnyi. Jan az emelőrúd segítségével egy-kettőre szánjára gördítette az első rönköt, aztán kissé tovább hajtotta lovát, hogy a másik rönk vége a szán eleje mellé kerüljön. Az első rönk görcsös végét először lecsúsztatta a szántalpra, aztán fogta az emelőt és a másik rönk görcsös végét egymaga taszította fel a szánra. Összekötötte a kettőt, aztán, mint holmi kis karót, emelte a szántalpra a másik rönk csúcsát. Néhány perc múlva elkészült, de nem sietett a fuvarral. Fogta az emelőt,

társaihoz lépett és jó félóráig segített nekik szánjuk megrakásában. Amikor kikanyarodott az országútra, pipára gyújtott.

— Hát erőd az van, akár a medvének — mondta csodálattal egy vékonydongájú fuvaros. — Egymagad elbírsz azzal, amit mi hárman se győzünk. Én a te helyedben nem zsellér volnék, hanem cirkuszi erőművész. Azt hiszed, Lurihnak* keveset fizetnek?

Jan Lidum szelíden mosolygott. Bizony, hatalmas termetet, erőt és acélos kart örökölt apjától — úgy ütött, ha meggyűlt a baja valakivel, hogy recsegtek a csontok. De Jan véleménye szerint nem ez a legfontosabb. Ő azt becsülte a legtobbre, hogy még senki sem tudta hajbókolásra kényszeríteni a világ erősei előtt, csúszás-mászásra és hízelgésre a gazdagok előtt. Ezt a tulajdonságát is apjától örökölte.

— Az erősekkel nem csak a cirkuszban lehet kiállni birokra — felelte Lidum mosolyogva és kék szemében pajkos láng villant meg. — Ha egyszer kétvállra fektethetnék minden kulákot, az sokkal többet érne, mintha cirkuszi erőművészek százait győzném le. Akkor aztán nem engednénk feltápászkodni őket; ott feküdhetnének ítéletnapig.

— Csodálatosan szívósak azok a kulákok! — mormogta egy középkorú paraszt, Gravelis, az aizupi járás túlsó végében lakó újgazda. — Hiszen kilencszázötben kétvállra fektettünk néhányat, aztán tizennyolcban is, de mit kezdhet az ember a dudvával? Még a kövek közt is kisarjad, ha hagyják. Azok meg, akik ellenuk mertek fordulni, ma már a föld alatt vannak.

— Nem mind van a föld alatt — mondta Jan és Gravelisre szögezte tekintetét. — A népet nem fektethetik sírgödörbe. S az utolsó szót mégis mi mondjuk ki!

Jan, amikor látta, hogy társai már elszívták a pipa dohányt, szánjához lépett és megrántotta a gyeplőt:

— No, te vénség...

A havat simára döngölték, lejtett az út. Amikor a szán elindult, Jan ráült az egyik rönkre és szabadjára hagyta ütemesen lépegető lovát, csak arra ügyelt, hogy a sor élén haladó szánja le ne hagyja túlságosan a többieket. Az újgazdák s a feles bérlők lovai nehezen tudták követni Laver kulák hatalmas csődörét.

Jan Lidum arca még égett az erőfeszítéstől. A fiatal zsellér, hogy meg ne betegedjék, szorosabbra csavarta nyakán a gyapjúkendőt, végig begombolta viseltes bekecsét s az ostor-

* Híres észt erőművész és birkózó.

nyéllel leveregette a kapcájához tapadt és bőrbocskorába tömődött havat.

Jan huszonkilenc éves volt, de nem eresztett szakállt, sem bajuszt, ezért valamivel fiatalabbnak látszott koránál. Tizennégy éves kora óta meglett férfiak munkáját végezte, mégsem tudott magának többet szerezni, mint a betévő falatot meg a ruhát, hogy elfödje meztelenségét. Hogy is szerezhetett volna többet, amikor munkája gyümölcse a gazdának jutott, neki magának meg csak morzsák pottyannak, meg néhány rézgaras — éppen hogy éhen ne haljon... Lám, most is: Jan kiszámította, hogy a fuvarral kevesebbet keres naponta, mint amennyibe a ló napi abrakja kerül. „De persze, ez a gazda lova — gondolta keserűn Jan — Laver jószága és büszkesége, én meg csak..."

Ha a többi fuvaros láthatta volna most Jan Lidum arcát, elcsodálkozott volna: olyan sötét, komor és baljós volt, pedig eddig mindenki csak szelíden mosolygónak, vagy nyugodtan tűnődőnek és gyöngédnek látta.

Az erő... igen, erő, az van benne gyermekkora óta. Az egész környéken — a Kígyó-mocsártól a nagy aizupi erdőkig — legendákat mesélnek dolgairól. Egy teli söröshordót a pultra emelni meg se kottyan neki, megragadni a lovat farkánál fogva és egyetlen rántással földre teríteni — ezt tízszer is megteszi egyvégtében. Egy berkovec* súlyú gabonás zsákkal könnyűszerrel felmegy a malom lépcsőjén; ez igen tetszik a gazdának, de egyetlen kopejkával sem ad többet ezért az eszeveszett munkáért. És negyven év múlva, ha a régiben marad minden, a járási szegényház vár rá élete végén, semmi más.

Negyven év múlva? Nem, nem!... Jan Lidum csöndesen felnevetett. Nem tart ez olyan sokáig, hiszen nem várunk örökké!... Én, Jan Lidum, meg a százezernyi magamfajta — nem várunk addig! Vigyázz, Laver, egyszer még másképp beszélünk egymással!

Amikor hegyre kaptatott az út, Jan leszállt a bakról s a szán mellett lépkedve, segített a lónak.

A rönk Tauriné volt, akinek birtoka, az Urgi-major, a Kígyó-mocsár mellett terült el. Taurin minden télen szerzett árverésen egy-egy kisebb darab irtásra szánt erdőt és most már fakereskedéssel is foglalkozott. Ilyen módon jókora összeggel egészíthette ki birtokának jövedelmét. Az auri fenyvesben azon a télen nem vágtak ki fát, Taurin ezért a nagy aizupi erdőből

* Tíz pud, azaz százhatvan kilogramm

vett árverésen két irtásra szánt erdőrészt. Ő maga ritkán ment az irtásra, egy ellenőr ügyelt a munkára, de annál gyakrabban lehetett látni az állomáson. Amikor a fuvarosok alkonyat felé a faraktárhoz értek, Jan Lidum már messziről megismerte Taurin almásszürkéjét és új szánját. Taurin, amikor a fuvarosokat észrevette, elébük indult s már távolról intett, hogy álljanak meg.

Taurin túljárt már a harmincon; középtermetű, vékonydongájú, szőkebajuszú ember volt. Magas bárányborgalléros, sötétzöld posztóbekecse, fekete füles-sapkája, nemezcsizmája inkább kereskedőre vagy járási írnokra illett, mint parasztra. Apró, szürke szeme hidegen szegeződött Jan Lidumra.

— Hajtson a sínek mellé — mondta lágy, nyugodt hangon. — A rönköket mindjárt berakhatják a vagonokba.

Jan balra fordult és letért az útról. A tolató-vágányon majdnem üres, nyitott vagon állt, nemrég rakták fel rá az első sor rönköt. Jan a vágány mellett megállította a lovat, a rönkről leoldotta a kötelet és körültekintett. Nem látott senkit a vágány közelében, sem a raktár körül.

— Hát a rakodómunkások hol vannak, Taurin úr? — kérdezte.

— Miféle rakodómunkások? — kérdezte csodálkozva a gazda.

— Hát akik berakodnak a vagonokba...

— Még mit nem? Rakodómunkás is kéne? — méltatlankodott Taurin. — Hatan vagytok, nem tudjátok magatok a vagonba gördíteni a rönköket? Segítsetek egymásnak, ennyi az egész.

— Ahá! Úgy! — nevetett gúnyosan Jan. — Megfizeti a berakodást?

A fuvarosok köréjük sereglettek, füleltek, mit beszélnek. Taurin összeharapta a száját, elgondolkozott, aztán vállat vont, félrefordult s úgy mondta:

— Nem mindegy nektek, hová rakjátok: a vagonba vagy rakásba? Így is, úgy is fel kell emelni. Szó sem lehet semmiféle túlfizetésről!

— Nincs is szó túlfizetésről, csak arról, ami jár — felelte Jan. — Azért a pénzért, amit maga Lavernak fizet, csak a raktárig kötelességem szállítani a fát. A vagonokhoz semmi közöm.

— A szerződést Laverral kötöttem, nem magával — folytatta Taurin előbbi nyugodt, udvarias hangján. — A maga dolga: elvégezni, amit kívánnak, az enyém pedig, hogy kifizessem Lavernak, ami jár. A ló a gazdáé, nem a magáé, semmi szükség a vitatkozásra.

— A ló a gazdáé, az igaz, de a kéz az enyém — szállt vele szembe Jan. — A kezemmel pedig azt végzem, amit akarok.

Taurin halkan, röviden felnevetett.

— Téved. A ló a gazdáé és a maga keze is az övé. Minden a gazdáé, mert megfizeti magát. No, de elég a szócséplésből. Csinálják, amit mondtam. Nincs időm éjfélig itt vesződni magukkal.

A fuvarosok intettek a szemükkel Jannak, hogy ne vitatkozzék tovább.

— Jól van no... közös erővel gyorsan végzünk vele — szólalt meg Gravelis, az újgazda. — Taurin úr úgysem sajnál tőlünk egy félliterre valót.

Jan akkor legyintett: — Üsse kő, fulladjon meg! Lássunk hozzá!

Taurin kidülledt szemmel meredt Lidumra, szólni akart, de tűrtőztette magát. Félrevonult, figyelte, hogy görgetik a munkások a rönköket egymásután a nyitott vagonra. Amikor az utolsó szán is kiürült, Taurin elővette a bugyellárisát, kihúzott belőle két bankót, egy darabig gondolkozott, aztán az egyiket visszadugta, a másikat pedig az aizupi újgazda felé nyújtotta:

— Osszák el egymás között... Ahogy akarják. No, úgye nem szakadtak meg bele? Félórát dolgoztak, ennyi volt az egész. Kár volt a szóért. De bizonyos nagyszájúak vigyázzanak a nyelvükre, mert egyszer meggyűlhet a bajuk; tudjuk mi, hogyan csöndesítsük el az efféle csahosokat.

Janra hunyorított, hidegen mosolygott. Megfordult és szánja felé indult.

— Most bemehetünk a kocsmába — mondta Gravelis, amikor Taurin elment. — Iszunk egy-egy üveg sört. Máskép nem tudom szétosztani a pénzt.

Az üres szánok egymásután kifordultak az országútra. A fuvarosok megnógatták lovaikat és vágtában hajtottak a vendéglőig, amely egy kilométerre volt az állomástól. A vendéglő előtt sietve a cölöpökhöz kötötték a lovakat. Igyekeztek a meleg födél alá.

Népes és zajos volt a kocsma.

— Ihatom én akár egy tucatnyi félpint sört is, oda se fütyülök neki! — dicsekedett a kijárat felé tántorogva egy részeg kulák. — Akkor iszom, amikor akarok s belecsíphetek a vendéglőskisasszony ülepébe, semmi közötök hozzá, ágrólszakadtak! Az én kétszáz purvietem mindent elbír!

Azok közé tartozott, akik nem szántottak és nem arattak — parancsolóhangú, potrohos ember. A söntés előtt egész sereg

kispénzű ember tolongott — feles bérlők, zsellérek, útonjáró valeniekok.* Foltozott ruhájukon sörhab fehérlett. Elborult szemmel nézték a benyálazott poharakat és néhány üveg sört kunyeráltak hitelbe a vendéglőstől.

Jan Lidum, miután megitta sörét, kilépett a vendéglőből és elhajtott. A többi fuvaros még maradt; ők saját lovukkal fuvaroztak, elég tűrhetően kerestek ezen a napon és megengedhettek maguknak hárman-hárman egy félliter vodkát. Máskülönben még az erdőbe se lett volna érdemes kimenni. Laver bérese azonban nem is gondolhatott ekkora fényűzésre.

5

Későre járt már, amikor Jan Lidum visszatért Laver majorjába. A fénylő hold bevilágította az elpihent földet, titokzatossá, kísértetiessé varázsolta az egész tájat. Áttetszően csillámlott a tó sima jege. A kamra eresze alatt és a kocsifészer előtt itt-ott apró, fehér fénypontok villantak meg. Valami fényesre csiszolt gépalkatrész verte vissza a holdsugarakat.

Jan kifogta a lovat és az eresz alá, egy kampóra akasztotta a szerszámot. A csődör meghempergett a hóban, s miután lehűtötte a hámtól és nyeregtől feltört testét, felállt és az istállóba indult Jan után. A többi ló — volt még három — halk, barátságos nyerítéssel üdvözölte az újonnan érkezettet, de a fáradt csődör ügyet se vetett rájuk.

Jan megitatta a lovat és kilépett az istállóból. A ház felől egy ember igyekezett lefelé a dombról. Jan messziről megismerte Lavert, a gazdáját. A zömök, hájas paraszt lihegve és fújva szinte gurult a hóban. Gömbölyű arcát, régimódi kis szakállát megvilágította a hold. Borotvált felsőajkát harapdálta. Jan rögtön tudta, hogy gazdája nincs a legjobb hangulatban.

— Jóestét — köszönt rá.

— Jóestét, jóestét — fogadta Laver. Úgy zörgött a hangja, mint a szárazborsó. — Hány köblábat szállítottál ma?

* *Valeniek* — a forradalom elotti, burzsoá Lettország egyik parasztrétege. Kulákoknak végzett idenymunkát, de elsosorban a hajlék bérét kellett ledolgoznia annal a kuláknal, akinek majorjában családja lakott A valeniek gyakran házliparral is foglalkozott. Mint a parasztság legszegenyebb reteget, éppugy kizsákmányolták, mint a zselléreket.

— Hetvenkettőt, gazduram — felelte Jan. — Azt hiszem, ez elég szép. Kiszoríthattam volna még tizet-huszát, de nem akartam elcsigázni a lovat, hiszen az Őz-gátnál egészen csupasz a föld.

— Hm, úgy... nem is kell többet. Az én lovam többet ér, mint a fuvar egész jövedelme. Hanem hallod-e, mit mondtál te annak a Taurin úrnak? Telefonált nekem... panaszkodott.

— Mégis telefonált? — Jan gúnyosan mosolygott. — Tudtam. Nem nyugszik az a féreg, míg ki nem szívja az utolsó csepp vérünket is. Felőlem ugyan eheti a fene.

— Kit ehet a fene? — kérdezte Laver. Nem hitt a fülének.

— A maga Taurin urát — vágta oda Jan már ingerülten. — Parancsoljon a maga zselléreinek. Nem gazdám, nem apám, fütyülök rá!

— Hallod, te... — kezdte Laver halk, fenyegető hangon és lábujjhegyre állt, hogy arca Jan arca mellé kerüljön, de orra alig ért fel a béres álláig. — Ezzel a Taurinnal légy óvatosabb és udvariasabb. A te csaholásod miatt nem vagyok hajlandó összeveszni más majorosgazdákkal. Taurin köztiszteletben álló ember, s megtiltom, hogy szapuld előttem. Ilyet többé ne halljak! Elmúltak a bolsevik-idők, ezt tartsd az eszedben.

— Eszemben tartom. De maga meg azt ne feledje el, gazduram, hogy a jobbágyvilág is elmúlt, s a pokolba kergették a bárókat. Ha pedig valakinek kedve szottyan a helyükre állni, az válassza ki jóelőre a helyet, ahol majd elkaparják a csontjait. Nyugodalmas jóéjszakát.

Jan sarkonfordult és a zsellérházikó felé indult. A meghökkent Laver hosszasan bámult utána.

— Hej, te akasztófáravaló — szíszegte, amikor Jan már nem hallhatta. — Kioktatta a gazdáját. Agyon kéne ütni az ilyet! Móresre tanítanám, ha nem volna ilyen jó munkás. Manapság könnyű útlevelet kapni a kőcellákba!

Sárga szakállát vakargatva visszaindult a háza felé. „Nincs más mód — be kell állnom minél előbb ezek közé az aizargok* közé. Majd ha mundér lesz rajtam, puska a kezemben, újra szigorú rend és igazi engedelmesség lesz a majorban. Mert így — ez nem élet! A béres oktatja a gazdát, ki látott már ilyet! Hajjaj... hanem munkásnak jó munkás, nemigen akad párja".

* *Aizarg* = az „AIZARGI" („VÉDELMI SZERVEZET") tagja. A lett burzsoá katonai szervezet a két világháború között működött. — *A szerk.*

Jan Lidum odaért a viskójához és rögtön észrevette a falhoz támasztott idegen szánkót. Leveregette a havat bocskoráról, megigazgatta ruháját és, nem is sejtve, ki állíthatott be hozzájuk ilyen váratlanul, belépett az ajtón.

A konyhában Ilza ült a tűzhely mellett. Egy kis gyermekharisnyát foltozgatott. A lócán, az ablak előtt, Olga kötött valamit. Jan arca széles mosolyra derült.

— Nézd csak, milyen messziről-jött vendég! — és keményen megszorította húga kezét.

A tavalyelőtti György-napon, vagyis csaknem két esztendeje látták egymást utoljára, s most olyan izgatottan nézegették egymást, mintha azt akarták volna megállapítani, mit változtatott vonásaikon az idő. Pedig a két arc nem változott. Eltelt két év, de nem öregedett sem ez, sem az. Ilza a régi meleg, gyöngéd mosollyal nézte bátyja szélcserzett arcát, Jan is olyan szelíden és barátian nevetett húgára, mint azelőtt. Mialatt Jan levetkőzött és szögre akasztotta a bekecsét, Olga, sógornője háta mögött, a fülébe súgta:

— A gyermekével jött... biztosan hosszú időre... — és kifejezően ingatta a fejét.

— A gyerekek már alusznak? — kérdezte Jan, nem is válaszolva Olga nyugtalan suttogására.

— Igen, lefektettem őket a kemencezugba — felelte Olga. — Egyedül kell vacsoráznod. Mi már ettünk a gyerekekkel.

Jan megvacsorázott, Olga kivitte az edényt, majd azt mondotta, hogy lefekszik; bement a szobába, s félig nyitvahagyta a konyhába nyíló ajtót. Jan, mielőtt beszélgetni kezdett volna húgával, egy pillanatra szintén bement a szobába, leemelt a polcról valami könyvet, s amikor visszatért, gondosan becsukta maga mögött az ajtót.

— No, Ilzit, hát hogy megy a sorod? — kérdezte, miután leült a tűzhely mellé, a lócára.

És Ilza halkan, nyugodtan, lassan, mesélni kezdett. Amikor mindent elmondott, bátyja szemébe nézett és hozzátette:

— Nincs szerencsém az életben. Mindig úgy fordul, hogy valakinek terhére vagyok.

Jan szomorún mosolygott és lassan ingatta a fejét. Dús, sötét hajának egy fürtje a szemébe hullt. Hátrasimította, és azt mondta:

— Nekem sohasem voltál és nem is leszel terhemre. Amennyi jut, azon megosztozunk, s az én födelem alatt mindig otthont találsz.

— Mégis, Jan, tudom én... Akármilyen széles a vállad, az sem bír el minden terhet.

— Még egy keveset elbír — mosolygott Jan. — Mi másra pazarolnám a medve-erőmet?

Minél tovább nézte Ilza ezt a daliástermetű, szép embert, tulajdon bátyját, annál élesebben sajgott a szíve. Micsoda jóeszű, tehetséges kis legény volt! Az egész iskola csodálta. Mégsem tanulhatott tovább mint három esztendeig. Az egyházi iskola öreg tanítója sírt, amikor Jan beszegődött egy gazdához kisbéresnek — félbéresnek, ahogy a parasztok nevezték — mert a zsengekorú béresnek feleannyi bért adott a kulák, mint a felnőttnek. — Elkótyavetyélni ilyen észt! — kesergett a tanító. — Lehet, hogyha tanulnál, az egész nép dísze és büszkesége válnék belőled. Nincs még igazság a földön! — De Jan, bár elkezdte a létért folyó harcot, nem hagyta abba a tanulást. Ahány könyvet talált a környék könyvtáraiban, mind elolvasta. Később már nem vett a kezébe akármit, válogatott, azt olvasta csak el, ami véleménye szerint új ismeretekkel gazdagíthatta. Amikor kitört az első világháború, Jant besorozták és az osztrák határra küldték. Egy idő múlva visszatért szülőföldjére s az egyik lett lövészszázlóaljhoz került. Halál-sziget, Tierli-mocsár, Géppuskadomb... a karácsonyéji legendás csata, sebesülés a lábán... Amikor a kórházat elhagyta, háromhónapos betegszabadságot kapott; dolgozni persze még nem tudott. A fiatal Olga — akinek bátyja ugyanabban a csatában esett el, amelyikben Jan Lidum megsebesült, feleségül ment hozzá és önfeláldozón ápolta. Amikor a németek megszállták Rigát és a fél Vidzemét, Jan lába még nem gyógyult meg, s így nem mehetett sehova.

1918... Lettországban szovjethatalom alakult. Az ország dolgozó népe az 1905-ös nagy vihar óta először mozdult meg teljes egészében és építeni kezdte az új, szabad életet. Véget vetett a földbirtokosok uralmának, a gazda szemével tekintett végig országán és munkához látott. Hatalmas lépés volt ez a szabadság s az évszázados álmok felé, amelyek végre valósággá válhatnak. Még egy kis idő — csak néhány év — kellett volna hozzá, hogy megmutassa, milyen hőstettekre képes egy szabad nép, de... ezt már nem érhette meg. 1919-ben, amikor a fehér terror vérbefojtotta a zsenge, meg sem izmosodott Szovjet-Lettországot, Jan áttelepülhetett volna régi harcostársaival, a lett vörös lövészekkel együtt, de a párt úgy rendelte, hogy maradjon a helyén és illegalitásban folytassa a harcot a dolgozó nép elnyomói ellen. Jan akkor már tagja volt a nagy Pártnak, és egy pillanatig sem kételkedett benne. Vállalta a felelősségteljes és veszélyes feladatot, amellyel a pártvezetőség megbízta. Jant sze-

rette mindenki, akinek nagyon nehéz volt az élete, de milyen halálosan gyűlölték volna azok, akiké a hatalom és az erő ebben az országban, ha tudták volna, kicsoda!

„Erős, jóságos Jan — tűnődött Ilza. — Eljön-e valamikor az az idő, amikor emberhez méltón élhetsz?"

— Akkor hát megegyeztünk — szólalt meg váratlanul Jan. Megfogta Ilza könyökét és gyöngéden megrázta. — Itthon vagy és addig maradsz, ameddig kell. Majd együtt kitalálunk valami okos dolgot. Most pedig menj aludni, Ilzit. Ilyen fárasztó út után sokat kell pihenned.

— Hát te... te még nem fekszel le? — kérdezte Ilza. — Neked nagyobb szükséged van a pihenésre, mint nekem.

— Van még egy kis dolgom — felelte Jan és hamiskásan hunyorított. — El kell olvasnom néhány fejezetet ebből a könyvből, hogy legyen miről beszélnem másoknak.

Megmutatta Ilzának a könyv födelét — valami regény volt a XVIII. század előkelő életéről.

— Csakugyan el akarod olvasni? — csodálkozott Ilza, mert jól tudta, hogy bátyja mennyire megválogatja olvasmányait. — Ezt a szemetet?

— Nézz csak ide — mondta Jan és felütötte a könyvet valahol a közepén. — Ilyen arisztokratákról van itt szó!

Ilza elolvasott egy mondatot és megértette belőle, hogy a könyv nem regény, hanem tudományos munka az államról és a forradalomról. Ez az a tiltott könyv, amelynek csupán őrzéséért sokéves kényszermunkával fenyegették az embereket. Jan a könyvet egy ponyvaregény borítólapjába kötötte, s a két könyv lapjait, ívenként váltogatva, egymásmellé illesztette — egy regényív után a tudományos munka egy íve következett, aztán ismét tizenhat lap grófokról és márkikról, majd újabb tizenhat, olyan tartalommal, amely megismertette az emberekkel a legbonyolultabb történelmi folyamatokat és előrevilágított a jövőbe.

— Tudod-e, ki írta ezt? — suttogta Jan.

Ilza megrázta a fejét. Jan akkor húgához hajolt és még halkabban súgta a fülébe:

— Lenin...

Rajongást és büszkeséget árult el a hangja.

— De erről ne szólj senkinek — folytatta Jan, és ujjával tréfásan megfenyítette Ilzát.

— Olgának se? — kérdezte Ilza.

— Neki se, egy szót se... — felelte Jan.

— Úgy lesz — mondta Ilza. Álldogált még egy darabig bátyja mellett, megsimogatta vállát, aztán bement a szobába.

A sarokban, a székkel kitoldott ódon ládán vetettek neki ágyat. A másik sarokban, a kemence mellett, egymáshoz simulva aludt Aivar meg Artur. Az öreg kandúr összegömbölyödve, édesdeden dorombolt a lábuknál.

6

Laver, amikor megtudta, hogy a zsellérházikónak új lakói vannak, eleinte morgott, mérgelődött egy kicsit, végül aztán megengedte Ilzának meg Arturnak, hogy maradjanak, azzal a föltétellel, hogy Jan húga segít majd a majorban. A ház körül meg a konyhában nem volt hiány asszonykézben, a gazda ezért azt ajánlotta Ilzának, hogy egy másik fogaton járjon ki az erdőbe Jannal rönkökért. Ilza örömmel fogadta az ajánlatot — nem először kellett férfimunkát végeznie.

Reggelente, amint megvirradt, befogták a lovakat és kihajtottak az erdőre s csak késő este tértek haza, amikor Artur meg Aivar már rég aludt. Olga, látva, hogy most már úgysem változtathat a dolgon, megbékült és türelemmel vértezte fel magát. Tudta, hogy Ilza a tavasz előtt nem talál állandó munkát.

Teltek a napok.

Aivar meg Artur együtt játszadoztak. Olga délben kieresztette őket egy-két órára szaladgálni; a gyerekek rögtön a befagyott tóra indultak, boldogan kiáltozva futkostak a jégen, egy szál deszkán lesiklottak a domboldalról, hóembert csináltak, hókupacokból várat építettek.

Szombatonként este, amikor Laver meg a majorbeli munkások már megmosakodtak, a zsellérházikó lakói is átmentek a fürdőbe. A fuvarosok megtehették, hogy vasárnaponként néhány órával tovább aludjanak.

Jan a múlt hét közepén észrevette, hogy ócska, hétköznapi csizmáját meg kell javíttatnia, mert a tavaszi olvadás idején ki sem léphet a házból kitaposott bocskorában, amit most viselt. Vasárnap, reggeli és borotválkozás után, egy avitt zsákba göngyölte a csizmáját és elindult a vargához, aki a hajdani birtok közepén, Laverék majorjától mintegy négy kilométerre lakott.

Jan odaadta a csizmát, de nem sietett haza. Áthaladt a birtok közepén, megkerülte a régi vízimalmot, aztán a régi bárói temető felé vette útját. Amikor a temetőt elhagyta, letért az útról és a hóba taposott keskeny ösvényen befordult a cserjésbe. A cserjés közepe táján, a domboldalon, kis tisztás húzó-

dott, a tisztáson bemohosodott padok meg egy zenepavillon — nyaranta itt rendezte a falu a táncmulatságokat. A tisztásról látszott az az út is, amelyen Jan ideért, meg a másik is, amely észak felől szegélyezte a cserjést.

Jan egy félóráig egyedül sétált fel-alá a cserjésben, figyelte mind a két utat és valamin törte a fejét. Nemsokára két fiatal legény tűnt fel az ösvényen — két munkás a malomból. Kisvártatva idősebb ember érkezett: egy zsellér a szomszéd járásból. Nagy utat tett meg, jóval virradat előtt indulhatott el hazulról. A másik ösvényen, a második út felől, egy lány igyekezett a cserjés felé — tavaly még középiskolai tanuló volt. Hamarosan az elemi iskola tanítója, egyben a helybeli énekkar vezetője: a magastermetű, fiatalos, tüdőbajosan pozsgásarcú Ulup csatlakozott a gyülekezőkhöz. Utolsónak két útépítő munkás érkezett, két fiatal legény. Egyikük a helybeli tűzoltózenekarban játszott, s mint zenész, ott volt a környék minden táncmulatságán.

Jan Lidummal együtt összesen nyolcan voltak.

— Kezdhetjük — mondta Jan, miután köszöntötte a két útépítőt. — Más nem jön.

Szorosan egymás mellé ültek a padra, a kis pavillontól jobbra. A malom egyik munkása őrködött, lassan fel-alá járkált a tisztáson, szemmeltartotta mind a két utat, ugyanakkor figyelt, nehogy bármit is elszalasszon abból, amit elvtársai beszéltek.

Mindegyikük egy-egy földalatti csoportot képviselt. Jan Lidum az egész kerület pártszervezetének volt a vezetője. A megjelentek közül csak ketten tudták Jan igazi nevét, a többiek csak úgy ismerték, hogy ő a szervezet vezetője, Akot elvtárs.

A gyűlés részvevői beszámoltak területük helyzetéről. A falu kulákjai egyre inkább kimutatták foguk fehérjét. Igyekeztek az elűzött bárók örökébe lépni, helyüket elfoglalni. Az aizarg-szervezet a reakciósok legtevékenyebb rétegét gyüjtötte maga köré és igyekszik magához kaparintani a rendőri funkciókat. A Baltitenger környéki nemesekkel együtt a hazai urak is a nép nyakára akarnak ülni; erőszak és aljasság dolgában nem maradnak el elődjeik mögött, legfeljebb több képmutatás van tetteikben, mint a hajdani bárókéban. A nép legértékesebb képviselői: a nyílt harcokban edződött s az aktívák gazdag tapasztalataival felvértezett forradalmárok, nagy veszteségeket szenvedtek és túlságosan gyöngék ahhoz, hogy a közeljövőben szélesebbkörű tevékenységet fejthessenek ki. Legtöbbjük Oroszországba ment a vörös ezredekkel, s most a fiatal szovjethatalom megerősödé-

séért vívják a nagy harcot; azok pedig, akik itt maradtak, ezerszámra pusztulnak a börtönökben. Az értelmiséget a sovinizmus és holmi nacionalista ábrándok mákonyával mérgezték meg, s ezekben a légvárakban még a jóhiszemű, haladógondolkodású emberek egy része is hisz. A kapzsi és telhetetlen kulák egész súlyával ránehezedett a nép mellére, fojtogatja, s ma még nincs olyan erő, amely elűzhetné és megsemmisíthetné.

— Nehéz bármihez is fogni ilyen körülmények között — mondta az egyik útépítő munkás, az, aki a zenekarban játszott. — Az elvtársak lassan elveszítik a harc sikerébe vetett hitüket. Az a kevés, amit megvalósíthatunk, nincs arányban az áldozatokkal. Nem érünk el semmit, csak feldühítjük ellenségeinket, nem vagyunk képesek többre, mint bosszantásukra. Egyenként elfognak, börtönbe vetnek bennünket.

— Hát mit javasolsz? — kérdezte Jan Lidum.

— Takarékoskodnunk kell maradék erőnkkel — felelte a munkás. Nem zavarta a keserűn gúnyos mosoly, amivel a gyűlés részvevői fogadták szavait; tervét hosszú, álmatlan éjszakákon, alaposan átgondolta és hitt a helyességében. — Látjátok, hogy most túlságosan kedvezőtlenek az idők a tevékeny harchoz. Ha csökönyösen folytatjuk harcunkat, mind egyszálig elveszünk. De néhány év múlva változhatnak a körülmények. A széles néptömegek ráébrednek majd, micsoda szörnyű igát szántak nekik a nacionalista zsarnokok, a tömegek hangulata forradalmivá válik — akkor lesz majd szükség a pártaktívára, hogy vezesse a harcot, győzelemre vigye a néptömegeket. Várnunk kell még — ez a legokosabb.

— Ilyen szolgálatért érdemrendet kaphatsz a burzsoa kormánytól — mondta Jan. — Amit te javasolsz, azt elsősorban ellenségeink kívánják. Hagyni, hogy a munkásnak vesszen a hite a harc szükségességében, a győzelem lehetőségében, panaszosan sóhajtozni, letenni a fegyvert, kapitulálni és beismerni, hogy ellenségeink legyőzhetetlenek — drága elvtárs, tudod te, hogy mit beszélsz? Éppen most, amikor a legnehezebb a helyzet, amikor még némelyik párttag is veszíteni kezdi osztályába vetett hitét, éppen most kell elkövetnünk mindent, hogy az emberek szívében ki ne hunyjon az ellenállás lángja. Kicsi és nagy tettekkel, óránként bizonyítanunk kell, hogy élünk, hogy van olyan erő, amely tovább nő és érik a népben, hogy a munkásosztály mindig maga előtt látja hatalmas célját, s a harcnak csak akkor lesz vége, ha kivívjuk a végső győzelmet. A hazugság végtelen tengerében égnie, lobognia kell igazságunk világítótornyának, hogy ragyogó sugarai rávilágítsanak minden aljas-

ságra, minden bűnre, amit az elnyomók elkövetnek. Ez sietteti a tömegek osztályöntudatának felébredését, meggyorsítja a harcosok új csapatainak erősödését.

— Akot elvtársnak igaza van — szólalt meg Ulup tanító. — Nem leszerelnünk és kapitulálnunk kell, hanem minden erőnket összeszedni a megfeszített munkára, élesebb harcra — erre van szükség.

— Dezertőröknek nincs köztünk helye! — kiáltott fel szenvedélyesen a lány. — Aki a csatatéren cserben hagyja elvtársait, az áruló, s a pártnak kell ítélkeznie felette.

— Eszemben sincs dezertálni — magyarázkodott zavartan a zenész. — Csak azt mondtam el, milyen hangulat támadt elvtársaink egy része között. Ami engem illet, én úgy cselekszem, ahogy a szervezet határoz.

Jan a tanítóra nézett.

— Ulup elvtárs, egy darabig ezekkel az elvtársakkal kell dolgoznod — mondta. — Tárd fel előttük a valódi helyzetet és a pártszervezet feladatait. Majd ha új megvilágításban látják a történelmi távlatot, maguk szégyelik legjobban kapituláns hangulatukat.

— Jól van, Akot elvtárs — mondta a tanító. — Úgy lesz.

A malom egyik munkása kért szót.

— Az aizargok csúfot űznek az egyszerű emberekből és minden módon provokálják őket. Mi összeszorítjuk a fogunkat és tűrünk, de az ellenség azt gondolja, hogy félünk tőle és azért hallgatunk. Oliny, az aizargok helybeli parancsnoka valóságos véreb; tegnapelőtt félholtra vert az úton egy öreg embert, csak azért, mert az nem köszöntötte. Ha a szervezet helyesli, egy héten belül eltehetem láb alól Olinyt.

— A szervezet ezt nem helyeselheti — felelte Jan. — Az egyéni terror nem a mi módszerünk. Ilyen eszközökkel csak erősítenénk a fehér terrort.

— Azért mégis móresre kellene tanítani azt a bitangot — szólalt meg a szomszéd járásból érkezett öreg béres. — Ha ilyen gyalázatosságot nem torlunk meg, vége-hossza nem lesz a garázdálkodásuknak. Ha már nem lőhetjük agyon, legalább verjük meg alaposan.

Ez a kérdés heves vitát keltett. Jan Lidum tekintélye azonban olyan nagy volt, hogy a gyűlés részvevői végül is elfogadták javaslatát — Olinyt megfélemlítik, de terrorcselekményektől tartózkodnak.

A gyűlés megvitatta még a Május Elseje-i ünnepség előkészületeinek kérdését és új elvtársak bevonását a földalatti

munkába. Úgy határoztak, hogy a következő gyűlést egy hónap múlva tartják, más helyen; hogy hol, ezt majd a gyűlés előtt megtudják. Aztán zajtalanul, egyesével, kettesével szétszéledtek. Utolsónak Jan Lidum lépett ki a cserjésből.

Lassú léptekkel haladt át a birtokon. A fogyasztási szövetkezet boltja előtt kis időre meg kellett állnia, néhány szót váltania az utcán ácsorgó ismerős parasztokkal. Elbúcsúzott tőlük, aztán hazaindult. Jelentéktelen kis életéről és hatalmas harcáról elmélkedett. Szíve mindig repesett a boldogságtól, ha fiára, a kis Aivarra gondolt. Jan kész volt minden áldozatra, odaadta volna minden erejét, hogy kiharcolja a boldog, fényes, emberhez méltó életet a gyerekek számára, akik most keserves nyomorúságban nőnek fel és akiknek gyermekkora olyan, mint Aivaré.

Olga szemmelláthatóan kedvetlenséggel fogadta.

— Rég kihűlt az ebéd. Hol voltál ilyen sokáig?...

Jan vállat vont, nyugodtan állta felesége fürkésző tekintetét, s azt felelte:

— Nem volt otthon a varga. Meg kellett várnom.

Életének ezt a részét — a legnagyobbat és legfontosabbat — Jan titkolta felesége előtt. Olgának csak homályos sejtelmei lehettek Jan Lidum forradalmi munkájáról.

Második fejezet

1

Negyedik hónapja élt már Ilza Laver tanyáján, bátyja családjával. Míg tartott a szán-út és a gazda két lovat rendelt ki munkára, Ilza nemcsak magát és Arturt tarthatta el, de Jant meg Olgát is támogathatta ezzel-azzal. Amikor a fogyasztási szövetkezet boltjában olcsó kötöttruhácskát vásárolt Arturnak, vett még egy ugyanolyat Aivarnak is; a kis pajtások, akik egy lépést se tettek egymás nélkül, örültek az új ruhának.

Amikor a fuvarozás befejeződött, Ilza néhány hétig lent font a major gazdasszonyának, aztán leült a szövőszék mellé és egész vég vásznat szőtt. Amíg Ilzának volt munkája, Olga semmivel sem adta jelét, hogy sógornőjének ottléte bárkinek is terhére esne. Sőt, a két asszony néha, esténként ifjúkorát idézgette és közös ismerősöket emlegetett. Olga sohasem volt beszédes természetű, de most már, mintha engedett volna valamit

tartózkodásából, néhány szavát valamicske melegség hatotta át. Ilza azonban gyakran érezte, hogy sógornője féltékeny rá, amiért Jan szabad idejében szívesen elbeszélget húgával. Volt miről beszélniok — komoly és vidám dolgokról egyaránt, de ugyanakkor Olgával csak kurta, rideg mondatokat váltott az ura. Jan a gyerekek számára is tudott időt szakítani, karjára emelte, térdére ültette őket, új játékokra tanította, mesélt nekik. Bár figyelme és gyöngédsége egyforma mértékben oszlott meg a két fiúcska között, Olga mégis úgy érezte, hogy férje valami sajátságos módon szereti Arturt, s hogy a reá árasztott gyöngédséget — még a rejtettet is — tulajdon fiától vonja meg, akinek pedig joga van apja egész szeretetéhez. Ha Jan továbbra is így meg akarja osztani szeretetét fia és egy ismeretlen fickó gyereke között, akkor Aivarnak sok mindenről le kell mondania. Meg aztán öt embernek szűk volt a kis zsellérház.

Később, amikor Ilza munka nélkül maradt, Olga már nem is igyekezett eltitkolni, hogy megelégelte az összezsúfoltságot. Egyre gyakrabban megesett, hogy amikor Ilza a szobába lépett, Olga szó közben elhallgatott, s hátat fordítva neki, olyan dologba kezdett, amire abban a pillanatban semmi szükség sem volt. A kis Artur mind sűrűbben volt útban az apróbb házimunkák végzése közben, Olga rá-rákiáltott és félretolta az útból. Ilza végül megértette, hogy nem halogathatja tovább sorsának rendezését.

Régóta érdeklődött már, hol és hogyan kaphatna munkát a környéken. Amint langyosra fordult az idő, Ilza elindult és házról házra járva munkát keresett. Egyszer két napig volt távol s amikor visszatért, derűs hangulata minden szónál világosabban beszélt arról, hogy próbálkozása ezúttal sikerrel járt.

Úgy is volt: Ilza munkát talált egy kis mezővárosban, harminc kilométerre Laveréktól — egy vállalatnál, amelynek fűrésztelepe, malma és gyapjúkártolója is volt. Ilza már bérelt is egy kis szobát a munkahelye közelében. Akár aznap odaköltözhet.

Olga arca egyszerre kiderült, egész este szorgoskodott, mindenkihez nyájas és szokatlanul beszédes volt. Ez a hirtelen változás még jobban meggyőzte Ilzát arról, hogy ő is, Artur is, terhére volt bátyja családjának.

Ilza másnap elbúcsúzott Olgától és Aivartól. Jan kikunyerált Lavertól egy lovat, hogy elvihesse húgát a mezővároskába. Amikor Ilza cók-mókját felrakták a szekérre és útrakészen állottak, Olga kiment hozzá Aivarral elbúcsúzni.

A gyerekek, érezve, hogy hamarosan el kell válniuk, reggel óta nem mozdultak egymás mellől. Bejárták a jól ismert helyeket, ahol együtt játszottak, felmásztak a pince földhányására, hogy utoljára lehemperedjenek róla, itták a nyírfalevet, amit Aivar apja gyüjtött a cserjésben. A négy hónap alatt úgy megszerették egymást, hogy el sem tudták képzelni, hogyan bírják majd ki egymás nélkül.

— Miért kell elmennie Arturnak, anyácskám? — kérdezte szomorún Aivar. — Hadd maradjon nálunk! ...

— Nem lehet, kisfiam — felelte Olga. — Arturnak az édesanyjával kell maradnia. Az új helyen jobb lesz neki, mint nálunk volt.

— De én nem akarom, hogy Artur elmenjen — nyughatatlankodott Aivar.

— Hadd jöjjön velünk Aivar! — Artur meg váltig ezt hajtogatta. — Sajnálom itt hagyni.

— Majd a nyáron meglátogathatod Aivart — csittítgatta Ilza. — Eljövünk mind a ketten. És Aivar is eljön hozzánk majd az édesanyjával.

Így tudták csak valamennyire megnyugtatni a két gyereket.

A fasor végéig gyalog mentek. Jan, amikor kiért az országútra, megállította a lovat. A fénylő áprilisi nap nyájasan simogatta a fekete földeket. A hó már eltakarodott, s a szikkadtabb területeken már szántottak. A cserjésekben s az útszéli bokrok között vidáman csiviteltek a madarak.

— Aztán írd meg, hogyan rendezkedtél be az új helyen — mondta búcsúzóul Olga.

— Majd Jan elmondja — felelte Ilza. Egy pillanatra fogva tartotta Olga kezét és elfogódottan s mintegy felszólítón nézett a szemébe. Sógornője azonban úgy tett, mintha nem értené a felszólítást, eroltetetten mosolygott, aztán elvonta kezét és köténye alá rejtette. Ilza akkor elfordult Olgától, s úgy váltak el, hogy meg sem csókolták egymást. Aivar kezét nyújtotta Arturnak, és odakiáltották egymásnak: „A viszontlátásra!" Artur már fenn ult a szekéren, s az utolsó pillanatban eszébe jutott valami.

— Várj, Jan bácsi, ne indíts még!

Kabátja zsebéből két kis levonóképet húzott elő s a szekérről lenyújtotta Aivarnak.

— Fogd, ezt neked adom.

Akkor Aivar is kihúzott valamit kabátja alól: egy fűzfasípot, amelyet előző nap faragott az apja. Felállt a küllőre és a sípot odaadta Arturnak.

— Nesze, ez meg a tiéd. Apa majd farag újat.

Megindult a szekér. Artur egyre-másra visszatekintett a fasor végén álló barátjára, integetett neki, aztán hirtelen sírvafakadt:

— Úgy sajnálom, hogy Aivar itt marad...

Aivar sem bírta tovább, amikor ezt látta. Könnyeit nyeldesve iramodott a szekér után és sírva kiáltozta:

— Várj meg... Szeretnék... szeretnék...

De nem várhattak. Olga utolérte Aivart és kézen fogta.

— Mit sírsz, te kis szamár — vigasztalta fiacskáját. — Találsz még pajtást magadnak, éppolyat, mint Artur.

A kisfiú azonban nem hallgatott rá. Ki akarta tépni magát anyja kezéből és továbbra is keservesen zokogott. Fájt neki, hogy ezen a verőfényes tavaszi napon ki tudja, hova viszik legjobb pajtását. Aivar úgy érezte, hogy örökre elveszítette Arturt, soha többé nem látja viszont, nem játszhat vele... ez rettenetes volt! Miért nem akarják ezt megérteni a felnőttek?

...Félévvel később Aivarnak végig kellett néznie, hogyan viszik el idegen emberek, a másik legjobb barátját, ki tudja, hova.

Egy esős, sötét őszi éjszakán aizargok és rendőrök csoportja vette körül Laverék zsellérházikóját. Néhány rendőr benyomult a szobába és átkutatott minden sarkot, a kövér Laver pedig, akit tanúnak rendeltek oda, ártatlan képpel ült a kisszéken s egész idő alatt jóízűen ásítozott. A rendőrök és az aizargok durva hangja felverte álmából Aivart. Megrémült az idegenektől, sírvafakadt s anyja semmivel sem tudta elhallgattatni. Csak akkor hagyta abba a sírást, amikor apja, már messziről, barátin rámosolygott és ujjaival tréfás mozdulatokat tett, amivel Aivart máskor mulattatni szokta.

Az aizargok fenekestül fölforgatták az egész házat, kiráztak s a földrehánytak minden ruhát, fehérneműt, Jan Lidum könyveit, de nem találtak semmi kompromittálót.

Amikor a házkutatás irányítója már a jegyzőkönyv megírásához látott, Oliny, az aizargok parancsnoka futott a szobába és diadalmasan mutatott fel két katonai puskát:

— Ni csak, mit találtunk a padláson! Fegyveres felkelésre készültek! Ki akartak irtani bennünket! Mondd csak el, te bitang, hogy került hozzád ez a fegyvertár?

— Nincs mit elmondanom — felelte nyugodtan Jan. — Ez a két puska nem az enyém, most látom először. Nem tudom, honnan szerezték.

— Talán azt akarod állítani, hogy mi hoztuk magunkkal? — ordította elvörösödve Oliny.

— Nem lehet máskép — mondta Jan. — Maguknak ezt jobban kell tudniok.

Aivar látta, hogyan ütik-verik az aizargok revolvernyéllel és ököllel az apját, aki nem tudott védekezni. Összekötözték a kezét.

Olga komoran hallgatott. Szemrehányón és riadt csodálkozással nézte az urát. De amikor aláírták a jegyzőkönyvet és vinni akarták Jan Lidumot, nem tudott tovább uralkodni magán. Hisztérikusan kiabálta:

— Ilyen ember vagy! Tudod, mekkora bajba sodortad a családodat?

— Nyugodj meg, Olga — szólt vissza csöndesen Jan. — Nehéz lesz mindkettőtöknek... jól tudom. Sokkal nehezebb, mint nekem. Miattam ne aggódj, kibírok én mindent. Gondoskodj Aivarról, tégy meg mindent, ami erődtől telik, neveld igaz emberré. Eljön az idő, amikor majd százszorosan kárpótollak mindenért, minden csepp verejtékedért, minden könnyedért. Gondolj a gyermekünkkel, kedves...

— Te miért nem gondoltál vele? — rikácsolta Olga a mellét verve. — Most bezzeg aggódol a gyerekedért! Miért nem jutott előbb eszedbe?

Jan fájdalmasan mosolygott és mélyet sóhajtott.

— Jót akartam... neked meg neki — suttogta. — Jót akartam minden becsületes embernek. Bocsásd meg, hogy keserűséget okoztam. Idővel majd mindent visszafizetek, mindent, mindent...

Jant elvezették. Elmenőben mély gyöngédséggel teli tekintetet vetett Aivarra, aztán összeszedte minden akaraterejét és búcsúzóul huncutul kacsintott, mulatságos fintorokat vágott, de már nem tudott mosolyt csalni kisfia arcára.

Aivar rettegő és döbbent tekintettel, tágranyitott szemmel bámult apja után. Amikor a külső ajtó bevágódott és elcsöndesedett az udvar, a fiúcska megkérdezte:

— Mamácska, hová ment édesapám?

Olga nem válaszolt. Idegesen simogatta fia fejét és csöndesen hüppögött. Hirtelen, mintha eszébe jutott volna valami, az ablakhoz sietett. Félrehúzta a függönyt és sokáig, nagyon sokáig bámult a sötétségbe — arrafelé, ahol lennie kell Jan Lidumnak s azoknak, akik elhurcolták. Nem láthatott semmit a sötétben, csak valahol messze, a Laver-major egyik koves dűlőútján lob-

bant fel fénypont egy pillanatra — valamelyik rendőr gyújthatott cigarettára.

— Miért nem beszélsz, anyácskám? — hangzott fel újra Olga hátamögött a gyermek kérdése. — Hová ment édesapám? Tudni akarom...

De anyja most sem válaszolt neki.

2

Nehéz idők köszöntöttek Olgára és Aivarra. Jan Lidum letartóztatása után néhány nappal az aizargok parancsnoka, Oliny, rendőrfelügyelők kíséretében, ismét megjelent a zsellérházikóban. Egy polgári személy is volt velük — az ohranka* ügynöke. Teljes félnapig vallatták Olgát Jan Lidum rokonai, ismerősei felől s azok felől, akik az utóbbi időben meglátogatták, és akikkel házon kívül szokott találkozni.

— A maga érdeke, hogy őszintén elmondjon mindent, amit látott és hallott — próbált Olga lelkére beszélni az ohranka ügynöke. — Rendkívül súlyos államellenes bűnökkel vádolják a férjét, de mi nem akarjuk egyoldalúan folytatni a nyomozást, ezért mindent elkövetünk, hogy olyan tanúkat is találjunk, akik Lidum hasznára lehetnek — ravaszkodott az ügynök.

Olga tapasztalatlan volt ilyen dolgokban, de sejtette, hogy be akarják csapni: új nyomokat akarnak találni, amelyek Jan társaihoz vezetik őket. Lényegében pedig nem is tudott semmit. Jant nem látogatta meg senki, s hogy másutt kikkel találkozott, azt csak ő maga tudja.

A nyomozók, miután látták, hogy az asszony semmi újat nem mond nekik, Aivarnál próbáltak szerencsét — nyájasan beszéltek a fiúcskával, cukorkával kínálták és kikérdezgették, milyen bácsik és nénik jártak az apjához. Aivar azonban anyja szoknyája mögé bújt, odasimult hozzá és zavartan hallgatott.

Végül, szemmelláthatóan bosszankodva és ingerülten, elmentek.

Ugyanaznap este Laver állított be a kis zsellérkunyhóba. Anélkül, hogy hellyel kínálták volna, leült, és szakállát vakargatva, hadarva kezdte:

— Hát úgy fordult, hogy el kell válnunk. A te kommunista uradnak sokáig kell ülnie, én meg nem várhatok, amíg kieresztik a börtönből. Nekem munkásra van szükségem, családos mun-

* Politikai titkosrendőrség — *A szerk.*

kásra, annak pedig kell a lakás. Adok egy hetet, de ha az letelik, hurcolkodnod kell. Hát gondolkozz és nézz jól körül, hová mehetnél. Hisz nem olyan borzasztó ez — majd csak találsz valahol egy zugot. Szóval: egy hét.

Laver ezzel elment, Olga pedig azon az éjszakán reggelig nem húnyta le a szemét.

Hová mehetne? Kihez fordulhatna? Olga szüleit elvitte a tífusz, s Ilzán kívül senkije sem volt a világon. De hiszen az is cipeli a maga keresztjét, neki is megvan a maga gondja-baja. Azonkívül, még egy okból nem fordulhatott sógornőjéhez. Ilza néhány hónapja levelet írt Jannak — azt írta, hogy megvolna, de az utóbbi időkben nem hagyja nyugodni egy gondolat: szeretne megtanulni kötőgépen dolgozni. Akkor otthoni munkát is vállalhatna, harisnyát, kabátkát kötne a városi boltok részére. De nem tudja, hogy amíg tanul, hol helyezze el Arturt. Remélheti-e, hogy Jan erre az időre befogadja Arturt? Ez lesz az utolsó kérése. Ha minden úgy megy, ahogy tervezi, félév múlva félre tehet valamit keresetéből és leróhatná tartozását Jannak és Olgának. Levele végén azt kérte, hogy Jan és Olga feltétlenül közöljék vele döntésüket, — nem sértődik meg azért sem, ha kedvezőtlen körülményeik miatt nem tudnak segítségére lenni.

Olgát lelke mélyéig felizgatta és megharagította ez a levél: Ilza kérésében újabb kísérletet látott arra, hogy sógornője kihasználja Jant és ráhárítsa a felelősséget hajdani életéért. Mintha Jannak nem volna magának is elég gondja! Olga akkor elhatározta, hogy örökre útját vágja az effajta próbálkozásoknak. Meg sem mutatta Jannak a levelet, maga írta meg a kurta és rideg választ:

„Jannal mindent meghánytunk-vetettünk és meg kell mondanom neked, hogy semmi reményt ne táplálj. Magunk se tudunk kivergődni a nyomorúságból. Ne építs légvárakat, hanem próbáld úgy rendezni az életedet, hogy kevesebbet támaszkodj másokra. Hogyan akarsz kötőgépet venni? Ha hitelbe, akkor tudd meg, hogy Jan nem vállal felelősséget adósságodért. Keress más kezest. A te korodban illenék már, hogy egyedül gondoskodj magadról."

Ilza azóta nem írt. Bizonyosan megsértődött. Olga most nem fordulhatott hozzá, hiszen nagyon jól tudta, mit tett akkor. „Gondoskodj magadról egyedül" — most Ilza adhatná neki ezt a tanácsot.

Megkeményítette szívét és büszke makacssággal eltökélte, hogy szembenéz minden megpróbáltatással, amit Jan megbocsáthatatlan cselekedetei zúdítanak rá. Munkát és hajlékot ke-

resve bejárta az egész környéket, megfordult minden nagyobb majorban. Őt magát felfogadták volna, de amikor megtudták, hogy gyermeke is van, akit most még disznópásztornak se használhatnak, a gazdák kitessékelték. Végül szerencséje akadt: a szomszéd járás egyik tanyáján ígértek neki egy zugot, s az új gazda elküldte egyik béresét, hogy hozza el az asszony holmiját. Még le sem telt az egy hét, amit Laver kitűzött, Olga elhagyta a zsellérházikót. Új helyén a cselédház egyik szobájában kapott helyet, amelyben egy béréscsalád is lakott.

Egész télen különféle apróbb munkákat végzett: mosott a gazdasszonynak, seprűt kötött és eladta a piacon, lent font. Tavasszal trágyát teregetett és a veteményeskertben dolgozott. Amikor megérett az erdei bogyó és nőni kezdett a gomba, Olga napokon át járta a lápot — néha egyedül, néha Aivarral — mégis keserű és sovány volt a mindennapi kenyerük.

Egy napon, amikor Olga teli kosár bogyóval tért haza az erdőből, meglátogatta egy idegen. Ulup volt, az aizupi járás tanítója. Olga sohasem látta a magas, szikár, tüdővészesen-pirosarcú férfit. A tanító nem nevezte meg magát, de azt mondta, hogy régi ismerőse Jan Lidumnak. Ennyi elég volt ahhoz, hogy Olga egyszerre zárkózottá váljék és hangsúlyozott egykedvűséggel beszéljen az ismeretlennel. Nem elég, hogy Jan ráfizetett arra, hogy vakon bízott ezekben az emberekben, ismeretlen társaiban — miért nem nyughatnak, miért akarják bevonni gyanús dolgaikba őt is, a gyámoltalan asszonyt? Nem, nem, kár a fáradságért — Olga nem engedi magát holmi törvényellenes ügyekbe belerántani.

A legelőre vezető út szélén történt a beszélgetés. Ulup maga kérte Olgát, hogy kísérje el egy darabon.

— Tud-e valamit férjéről? — kérdezte, amikor már elég messze jártak a majortól.

— Letartóztatták, börtönben van — felelte Olga elkomorodva. Ulup érezte az asszony bizalmatlanságát, de úgy tett, mintha nem venné észre. Körülnézett s amikor meggyőződött arról, hogy senki sem figyeli őket, egy összehajtogatott újságlapot vett ki a zsebéből és Olga kezébe adta.

— Olvassa el ezt a cikket... — mondta, a piros ceruzával bekerített szövegre mutatva.

„Méltó büntetést kapott az állam alapjainak aláaknázója..." — hirdette a cím. Alatta a bírósági tárgyalás leírása következett. Jan Lidumot a cikk a bolsevikok ügynökének és egy terrorista szervezet tagjának nevezte. Bár a bíróság semmit sem tudott bizonyítani, a nyomozók értesülései alapján Jan Lidumot

tizenöt évi börtönbüntetésre ítélték. Bizonyos enyhítő körülményeket figyelembe véve, a büntetést tizenkét évre csökkentették.

— Tizenkét év — suttogta Olga, a tanító lázas szemébe nézve. — Odavannak a legszebb évei... tönkrement az egész élete...

Ulupot elfogta a köhögés. Sokáig köhögött, szinte fulladozott. Amikor a roham elmúlt, zsebkendőjével megtörölte az ajkát és megszólalt:

— Az ítélet igazságtalan és kemény, de nem először hoztak ilyen ítéletet a fehér Lettországban. Ne veszítse el a hitét. Jan Lidum kibírja s magának is ki kell bírnia. Férje elvtársai segítenek magának. Máris hoztam egy kis pénzt. Tessék, tegye el — egy borítékot nyújtott át Olgának.

Az asszony hirtelen hátralépett, összevonta a szemöldökét és komoran, szinte ellenségesen meredt Ulupra.

— Nekem nem kell semmi — vágott a szavába. — Maguktól semmit sem fogadok el. Hagyjanak engem békén. Nem elég, hogy Jan Lidum már rács mögött van... tizenkét évre? Engem is oda akarnak juttatni, azt akarják elérni? Abból ugyan nem esznek!

— Félreértett — válaszolta Ulup. — Jóbaráttal beszél. Jóbarátok akarnak segíteni magán.

— Köszönöm, nem kell a segítségük! — kiáltotta Olga. — Nyugodtan akarok élni és nevelni a gyermekemet. Mit tolakodik, mint a piaci légy? Menjen és többé ne háborgasson. Megtiltom, hogy idejöjjön!

Hátatfordított Ulupnak és elsietett a major felé. Ulup megcsóválta a fejét, kesernyésen elmosolyodott és azt mondta magában:

— Egy forradalmár felesége... Kár...

Olga, amint hazaért, ládájába rejtette az újságot, jó mélyre, a régi fehérneműk alá. Aztán leült az ágy szélére és a korhadt padlódeszkákra meredve töprengett. Így lepte meg Aivar. Rögtön megérezte, hogy anyjával történt valami, és gyermeki gyöngédséggel törleszkedett hozzá:

— Mi bajod, anyácskám? — kérdezte. — Miért nem szólsz egy szót sem?

Olga mintha álomból ocsúdott volna, ködös tekintettel, hosszan nézte fiát, aztán magához vonta, reszkető ujjal megsimogatta fejét, vállát, kis kezét s a fülébe súgta:

— Nincs többé apád, Aivar. Nem is lesz soha apád... Lehet, hogy távol lesz egész életében. Feledd el, hogy apád is volt, könnyebb lesz úgy... Korán kell magadról gondoskodnod...

senki sem támogat az életben. Jan, Jan, miért is tetted ezt... hát nem szeretted a gyermekedet?

...Egy hónap múlva Olga áfonyaszedés közben meghűlt és tüdőgyulladást kapott. Két hétig feküdt sötét vackán, egy ócska szekrény mögött. Néha bement hozzá valaki, megkérdezte, van-e valamire szüksége, adtak neki vizet, egy darab kenyeret, aztán ott hagyták — mindenkinek megvolt a maga baja. Amikor látták, hogy Olga állapota rohamosan rosszabbodik, már többet törődtek vele, orvost hívtak, de késő volt.

És egy napon egyszerű deszkaládát vittek ki a házból. Feltették a tarka lópokróccal leterített szekérre. A major egyik zsellérje kivitte Olga Lidumot a temetőbe, néhány munkás- és zsellérasszony kikísérte s a lelkészt helyettesítő öreg hitszónokkal elénekeltek egy-két halotti zsoltárt. Aivart nem vitték ki a temetőbe, otthonhagyták a többi gyerekkel, hogy legalább ezen a napon ne érezze még magát árvának, elhagyatottnak.

3

Komoran és gondterhelten járt-kelt a majorosgazda, akinek tanyáján Olga élete utolsó napjait töltötte. Felesége mérgelődött és reggeltől estig zsémbelt vele:

— Vesztedre hoztad a házadba. Gondoskodhatsz most egy idegen gyerekről, mintha nekünk nem volna épp elég...

— Miért kellene gondoskodnom? — vitatkozott a gazda. — Majd gondoskodik róla a járás...

— A járás... a járás... — zsörtölődött az asszony. — Ugyan hol van az a járás? Láthatod, senki se akar tudni a gyerekről. Ha magad nem gondoskodol róla, ugyan nem törődik vele senki. De vedd tudomásul: én nem etetem és nem babusgatom a más kölykét. Nem leszek idegen gyerek pesztonkája. Gondod legyen rá, hogy minél előbb kitakarodjék a házból.

A gazdának nem volt sok szava, a major az asszonyé volt, ezért nemigen mert ellenkezni.

— Hadd gondolkodjam rajta. Majd megbeszélem a járási írnokkal — mondta. — Az ismer minden törvényt.

Másnap reggel a rúgós kocsiba fogta a lovat és a járási előljáróságra hajtott. Csaknem egy óra hosszat tanácskozott négyszemközt a járási írnokkal, akiről az hírlett a környéken, hogy zugügyvéd és nagy mestere a különféle kérvények megfogalmazásának. Amikor a gazda hazafelé indult, sokkal derűsebb

hangulatban volt. Örömében, hogy a kellemetlen ügy hamarosan elrendeződhet, betért az útszéli kocsmába egy kis szíverősítőre s csak késő este került haza — olyan állapotban, hogy aznap hasztalan lett volna a tárgyalás eredményeiről beszélgetni vele.

Felesége nyomban ruhástul lefektette, csak a csizmáját húzta le és kivette zsebéből a bugyellárisát.

— Részeg disznó — mérgelődött magában. — Az ember egész nap várja, azt reméli, hogy mindent elintéz, ő meg iszik, mint a gödény. Most majd reggelig döglik.

Aivar érezte, hogy a gazdasszony nem állhatja, ezért igyekezett szeme elé se kerülni. Behúzódott a szekrény mögé a sarokba, s hosszú órákig szótlanul gubbasztott, mint egy egérke. Csak akkor merészkedett elő, amikor a zsellér lágyszívű felesége asztalhoz hívta.

Az asszonynak magának is volt két gyermeke — az egyik Aivarral egykorú, a másik egy évvel idősebb. Amikor szétosztotta a fölözött tejjel főtt daralevest, sohasem feledkezett meg a kis árváról: Aivar kis csészéjébe ugyanannyi leves jutott, amennyi az asszony gyerekeiébe.

— Hej, te szegény kis csibe — sóhajtotta és bütykös kezével végigsimított a kisgyermek fején. — Nehéz életed lesz ezentúl! Ne adja isten, hogy az én kicsinyeim is ilyen sorsra jussanak! Egyél kisfiam, egyél, sok erőre van szükséged.

Kimosta Aivar kis nadrágjait, ingecskéit, este pedig megvetette ágyát és mellette ült, amíg el nem aludt.

Aivarnak nem beszéltek anyja haláláról. Azt mondták, hogy a városba ment meglátogatni Aivar apját s hamarosan hazatér. A fiúcska nehéz szívvel várta anyját reggeltől estig, faggatta a zsellérasszonyt, volt-e már anyja az apjánál és hazatér-e? Édesanyja azonban nem érkezett meg sem aznap, sem másnap. Aivar egyre szomorúbb lett s néha úgy elfogta a keserűség, hogy behúzódott egy magános zugba és csöndesen sírdogált.

Késő őszre járt. Járhatatlan sártengerré vált az udvar, az eső pedig egyre ömlött és süvöltött a hideg októberi szél. Ilyen időben szó sem lehetett sétáról: Aivar a zsellér gyerekeivel együtt az egész napot a házikóban töltötte. Amikor közeledő szekér nyikorgása ütötte meg a fülét, az ablakhoz futott és izgatottan leste, nem anyja érkezett-e meg.

Egy reggelen két férfi lépett a zsellérlakásba — az egyik a gazda volt, a másik a járási bíróság tagja. Gondosan átvizs-

gálták Olga holmiját és jegyzőkönyvet vettek fel, amelyet a zsellér feleségével irattak alá.

— Egyelőre maradjon minden a helyén — mondta a járási bíróság tagja. — Aztán nehogy lába keljen valaminek! Ilyesmiért a bíróság előtt kell felelni, mert ez az árva tulajdona. Az árverésen majd mindenki megveheti azt, ami tetszik neki.

Két nappal később, kora reggel, a gazda belépett a zsellérházba és megparancsolta, hogy Aivart öltöztessék fel jó melegen. A béres feleségének meghagyta, hogy a fiúcska holmiját kösse bugyorba és vigye ki a szekérre. Amikor mindezzel elkészültek, a gazda kézen fogta Aivart és kivezette az udvarra.

Szemerkélt az eső, s olyan erős volt a szél, hogy csavargatta a fákat. A gazda felültette a kisfiút a szekérre, maga is melléje telepedett, bőrkötényt terített a térdére és megrántotta a gyeplőt. A zsellér gyerekei a párkányra kapaszkodva nézték, hogyan viszik Aivart és búcsút intettek neki. Aivar azonban olyan zavart volt, hogy elfelejtett visszaintegetni pajtásainak. Félt a gazdától, ezért nem merte megkérdezni, hová mennek.

A szekér egy idő mulva megállt egy nagy, egyemeletes kőépület előtt. Az udvaron már sok szekér állt. A cölöpökhöz kötött, hidegtől reszkető lovak nyakáról abrakostarisznya vagy szénával tömött zsák függött. A gazda kipányvázta lovát, pokrócot terített rá s azt mondta Aivarnak:

— Szállj le. Nem megyünk tovább.

Segített a fiúcskának lekászolódni a szekérről, kézen fogta és bevitte a házba. A tágas helyiségben, ahol már sokan tolongtak, a járási bíróságnak az a tagja fogadta őket, aki két napja összeírta a megboldogult Olga Lidum holmiját. Köszöntötte a gazdát, majd a terem másik végébe vezette Aivart és leültette a padra, négy gyerek mellé, akik idősebbek voltak Aivarnál. A legnagyobbik tíz esztendős lehetett, mellette a kishúga két évvel fiatalabb, a másik két fiúcska közül az egyik hét-, a másik kilencévesnek látszott. Riadt csöndben és nyugtalanul szemlélték az idegen embereket. Amikor Aivar hozzájuk lépett, arrábbhúzódtak, hogy helyet szorítsanak neki a padon. Jobbra tőlük jókora asztal állott, rajta íróeszközök meg egy fakalapács. Az asztal végén fiatalos külsejű, orrcsíptetős férfi jegyezgetett valamit egy vastag irodakönyvbe. A járási bíróság tagja halkan kérdezett valamit a csíptetőstől. Az, szintén halkan, válaszolt neki. A bíróság tagja ezután az egybegyültekhez fordult.

— Uraim, aki az árverésen részt venni óhajt, fáradjon közelebb. Nemsokára kezdjük. Még van egy kis idő, kérjük, nézzék

meg addig a gyerekeket. Ha valami kérdésük lenne, az írnok úr megadja a szükséges felvilágosításokat.

Az emberek mozgolódni kezdtek. Helybeli parasztok voltak — gazdák, túlnyomórészt kulákok, de eljött egy-két középpaarszt is, akinek ingyen-pásztor kellett. Néhányan asszonyostul érkeztek. Egymásután léptek a padhoz s alaposan szemügyre vették a gyerekeket. Egyik gazda ráparancsolt a legnagyobbik fiúra, hogy álljon fel és forduljon háttal feléje. Kishúgára csak futó, közönyös pillantást vetett. Az egyik házaspár sokáig vizsgálgatta a kilencéves fiúcskát, az asszony végül kinyittatta a száját és megnézte a fogait.

— Úgy nézem, egészséges — mormolta az asszony. Elégedettnek látszott a vizsgálat eredményével. — Nem vagy tetves?

A legényke tagadón rázta a fejét és zavartan sütötte le szemét.

Csak Aivar iránt nem érdeklődött egyelőre senki. Az úton bőrigázott, most összekuporodva ült a padon, egész testében reszketett és szeme sarkából figyelte az idegeneket.

Nemsokára megkezdődött az árva gyermek-árverés. A járási bíróság tagja felállította a tíz éves fiút és kishúgát, hogy jobban szemügyre vehessék őket, megmondta nevüket és korukat.

— Markos legény ez, nemsokára eke mögött lépkedhet, jobb pásztort pedig kívánni sem lehet. A húga is erős kislány — nyolcéves elmúlt. Elkel jószágot őrizni, könnyebb házkörüli munkáknál is hasznát vehetik. Kívánatos, hogy egyhelyre kerüljenek. Ki jelentkezik értük? A legnagyobb összeg, amit nevelőiknek fizethetünk: havi harminc lat kettőjükért. Ki vállalja őket kevesebbért?

— Huszonöt lat! — hangzott fel a teremben.

— Huszonöt lat — először! — kiáltotta a bírósági tag, az árverés vezetője.

— Húsz lat!

— Tizennyolc!

— Tizenöt!

— Tizenöt lat — először! — kiáltotta újra a bíróság tagja. — Tizenöt lat — másodszor! Ki vállalja kevesebbért? Még ha maguk fizetnek, akkor sem járnak rosszul ilyen vasgyúróval!

— Tizenkét lat, egy szantimmal se kevesebb!

— Tíz lat!

Tíz latért az egyik nagygazda kapta meg a testvéreket, a járás legnagyobb csordájának gazdája, akinek pásztorra meg bojtárra volt szüksége. Az írnok bejegyzett valamit a nagy

könyvbe, a gazda aláírta, majd a terem másik végébe vezette a két gyereket s onnan figyelte tovább az árverést.

A kilenc éves fiú elég hamar elkelt: havi tíz latért az a házaspár vállalta, amelyik a fogait vizsgálgatta. Az egyik kulák a hétévest vitte el tizenkét latért.

A gyerekek, mint foglyul ejtett vadállat-kölykök, bámulták az idegen embereket, akiknek tulajdonába kerültek. Az idősebbek olvasni próbáltak az idegen férfiak és asszonyok arcából: jó emberek-e, barátok, vagy ellenségek? A kisebbek szemében leplezetlen rémület és mélységes, leküzdhetetlen kétségbeesés tükröződött. Egymáshoz lapultak. A kislány, hideglelősen reszkető ujjacskáival keményen szorította bátyja kezét és egy lépést sem tágított mellőle.

Aivarra került a sor. A kisfiú mit sem értett ebből a sötét játékból, még homályos sejtései sem voltak az előtte lefolyó dolgok értelméről. Amikor a bíróság tagja ráparancsolt, hogy álljon fel, lassan lecsúszott a padról, és mintegy védelmet keresve, kétségbeesetten tekintett körül.

— Aivar Lidum — kezdte a bíróság tagja. — Négyéves, tíz hónapos. Anyja meghalt, apja... apja sincs. A legnagyobb tartásdíj havi húsz lat. Ki ajánl kevesebbet.

Egy ideig csend volt a teremben. A fiúcska túlságosan kicsi volt, a gazdaságban nem lehet hasznát venni. Ezért senki sem tolakodott érte. Legalább két esztendőbe telik, míg használni lehet valamire — ezt, az itt összegyűlt emberek, akik mindennek a gyakorlati oldalát nézték, túlságosan hosszú időnek érezték...

— No, hát ha nincs jelentkező, én vállalnám havi húsz latért — szólalt meg végül egy szakállas paraszt. Gömbölyű, vörös képe volt, nyelve meg-megbotlott. Nem állt biztosan a lábán. Látszott rajta, hogy felöntött a garatra. — Húsz lat, egy szantimmal se kevesebb! Kisebb pénzért nem érdemes...

— Húsz lat — először! — kiáltotta ki a bíróság tagja, s szinte kelletlenül folytatta: — Húsz lat — másodszor. — Aztán hirtelen, mintha attól félt volna, hogy a pityókos paraszt még mást gondol és visszavonja ajánlatát, sietve kiáltotta: — Húsz lat — harmadszor! — s a fakalapács nagyot koppant az asztalon. A gyermek-árverés ezzel véget ért.

— Kocin úr, jöjjön, írja alá! — az írnok egy mozdulattal magához intette a szakállast. Az tántorogva ment az asztalhoz és remegő kézzel a megjelölt helyre kaparta a nevét.

— Készen vagyunk? — kérdezte.

— Egyelőre készen — felelte az írnok. — Az igazolványt, az első havi tartásdíjjal együtt, néhány nap mulva megkapja.

— Úgy is legyen! — Kocin akkorát csapott öklével az asztalra, hogy az írószerek a levegőbe szökkentek. A járási bíróság tagja rosszalón pillantott feléje, de nem szólt semmit — részeg emberbe nem érdemes belekötni. — Szóval, mindjárt vihetem is ezt a legényt?

— Igen, viheti — mondta az írnok.

A paraszt odalépett Aivarhoz, nézte egy percig, aztán harsányan felnevetett, súlyos kezét a kisfiú vállára tette és enyhén megrázta.

— Megijedtél, mi? No, hát szedd össze a bátorságodat és emeld magasabbra az orrodat. Nem szeretem a gyönge virágszálakat.

Az előtte botorkáló Aivart taszigálva, kilépett a helyiségből. Kezében a gyermek batyuba kötött ruhácskáit vitte. Nemsokára fenn ültek egy rozoga szekéren s elindultak a sáros úton. A lovacska kicsi volt és sovány, alig bírta kihúzni a szekeret a kátyúkból. Kocin ilyenkor végigvágott rajta az ostornyéllel és szidta, mint a bokrot.

Aivar, akárcsak reggel, amikor az előljáróságra vitte a gazda, most sem merte megkérdezni a pálinkás leheletű idegentől, hogy hová mennek. A szakállas meg csak csuklott és néha fölényes mosollyal nézett le kis útitársára. Egyszer megkérdezte tőle:

— Aztán vert-e az anyád?

Aivar összerezzent és megrettenve nézett föl az idegen bácsira. Elhúzódott mellőle. De az csak nevetett és tenyere fonákjával megtörülte az orrát.

— Szóval, mégis csak tudod, mi fán terem a vessző. Ne félj, legényke, hamarosan megismerkedel vele. Kocinéknál szigorú a rend: első szóra engedelmeskedni kell. Ha valami nincs rendben, rögtön ott terem a pálca. Az asszony ugyancsak hirtelenkezű. De mit mesélek neked! Majd megtudod hamarosan.

Egész úton nem állt el az eső, a szél hideg zuzmarát csapott az utasok arcába. Aivar majd megdermedt.

4

Kocinnak népes családja volt és régi, elhanyagolt tanyája. A gazdaságot még apja vette bérbe a bárótól. A világháború után aztán a paraszt tulajdona lett. Az egész gazdaság nem volt

több ötven purvlietnél. Kocin fiatalkorában feleségével együtt keményen küszködött azért, hogy termékenyebbé és jövedelmezőbbé tegye gazdaságát, de hiába: túlságosan sovány volt a föld, csupa kőgörgeteg, kavics, bozót. Kocinnak évről évre nőttek az adósságai és sokszor maguk se tudták, hogyan vergődjenek ki a bajból. Kocin végül, amikor látta: még rabszolgai munka árán sem képesek kimászni a keserves nyomorúságból, nekibúsult és inni kezdett.

A gazda gyerekei — volt egy fészekaljnyi — ócska rongyokban jártak és olyanok voltak, mint a madárijesztők. A fiúk haját hónapszámra nem nyírták, tele voltak tetűvel; a lányok vasárnap nem mehettek ki a házból, mert egyiküknek sem volt rendes ruhája. Kocinék háza reggeltől estig visszhangzott a káromkodásoktól, dühös kiabálástól, gyereksírástól.

Ezen az esős, szeles estén állított be Kocin a házába Aivarral.

— No, asszony, gyere, itt a fogadott fiad! — kiáltotta a gazda, amikor a küszöb előtt megállította a szekeret. Füstös barlangba nyíló, óriási lyuknak rémlett a sarkig tárt ajtó. A barlangot itt konyhának nevezték. Nyomban kócos gyerekfejek tűntek fel az ajtóban. A gyerekek taszigálták egymást, mindegyik előre akart furakodni. A nagyobbak beleöklöztek a kisebbekbe, azok pedig ocsmány szavakkal tiltakoztak ez ellen. Végül valahonnan a konyha homályából előbukkant egy magas, szikár, kormosarcú asszony: Kocinné. Sáros férficipőt viselt. Mint valami jégtörőhajó, ékelődött a gyerekek közé. Zilálttollú kotlósra emlékeztetett, amely az ölyv árnyékát látva, szárnyai alá gyűjti csibéit. Sokáig fürkészve vizsgálta a szekéren gubbasztó, s a hidegtől és félelemtől reszkető, idegen fiúcskát. Aivar arca nedves volt és szederjes, kuporgó teste kisebbnek és csenevészebbnek látszott, mint amilyen a valóságban volt.

— Mit kezdjünk ilyen nyápicca! — szólalt meg az asszony mogorván. — Nem találtál erősebbet?

— Nem nyápic ez! — dörmögte Kocin és nagyokat fújva kászolódott le a szekérről. Csizmája bokáig merült a híg latyakba. — No, legény, leszállás! Eredj a házba, melegedj és mutasd meg magad!

Leemelte a kisfiút a szekérről és letette a küszöb elé, aztán intett legnagyobb fiának, a tizenhárom éves Mikának:

— Menj, fogd ki a lovat!...

Mika kelletlenül dünnyögött valamit, de nem késlekedett sokáig. Mezítláb belegázolt a sárba és megrántotta a gyeplőt:

— Húzzad, gebe!

Aivar a következő percben belépett a keskeny, sötét szobába, amelynek olyan alacsony volt a mennyezete, hogy a felnőttek csak lehajtott fejjel járhattak benne. Az apró ablak kitörött sarkát ronggyal tömték be s a párkányról lecsorgott a víz a festetlen, piszkos padlóra. A szobában penész- és füstszag keveredett. Az egyik sarokban kemence, előtte széles padka, amelyen csótányok serege futkosott. A fal mellett rozoga ágy; magas oldalaival ládára emlékeztetett. Az ágyon rögtön elhelyezkedett a gazda apja, az öreg Kocin. Magas, szélesvállú, hosszú ősz-szakállú és hatalmas, csontoskezű ember. Az elülső falnál széles priccs állott, a padlón szalma, néhány rendetlenül széthányt pokróc, zsákszövetből készült lepedő és sötétszürke, piszoktól ragadóshuzatú vánkos hevert.

A gazdasszony lehúzta Aivarról a kabátkáját. A fiúcska kötött gyapjúruhácskát viselt — Ilza ajándékát — amelynek könyökét és térdét már kissé elkoptatta, de a ruha különben elég jó állapotban volt. Kocinné szakértő tekintete végigsiklott a fiúcska ruháján. Aztán kioldotta a batyut, kiszedte Aivar holmiját s a fény felé tartva, megvizsgálta minden darabját.

— Ez az egész kelengyéje? — kérdezte az embertől.

— Ez, meg húsz lat havonta — sietett a magyarázattal Kocin. — Kevesebbért nem vállaltam. Télen sokat segít majd rajtunk a havi húsz lat.

— Sokat segít... — ismételte komoran az asszony, s dühösen, mozdulatlan arccal nevetett. — Nem sokat látok én abból! Eliszod...

— Ugyan, ne túlozz — dünnyögte Kocin. — Ha akarod, menj magad a pénzért az előljáróságra.

— Talán azt hitted *téged* küldelek érte? — vágott közbe az asszony. — Akkor már viheted is a gyereket! Csináljon vele a járás, amit akar!

Magához intette két legkisebb fiát — a hétéves Karluskát meg az ötéves Mirdzát — és hozzájuk mérte Aivar ruháit.

— Mintha csak Mirdzára ontötték volna minden darabját — állapította meg. — Karluskának kicsit szűk lesz, de majd fölfejtem a varrást, alul pedig megtoldom valamivel.

Aivar ruháit és cipőit nyomban szétosztották a gazda gyerekei között, még kötött ruhácskáját is leparancsolták róla és Karluskának adták. Aivar elnyűtt rongyokat kapott, amelyek bővek és hosszúak voltak neki.

— Jó lesz ez — mondta az asszony. — Nem úrfi, bálba se jár. Ha a mi gyerekeink viselhették, ő se hal bele.

— Úgy is van, anyjuk — bólogatott Kocin. — Senki se ki-

vánhatja, hogy azért a húsz latért úgy öltöztessük, mint valami úrfit.

A gazda meg a felesége az öreg Kocinnal ebédelt a másik szobában, s csak azután engedték az asztalhoz a gyerekeket. Fölözött tejjel főtt, híg leves, néhány szem hajában főtt krumpli meg egy darabka száraz, penészes rozskenyér — ennyiből állt a gyerekek ebédje. Aivar alig nyúlt valamihez, olyan nehéz volt a szíve, hogy nem igen törődött az étellel.

Este a többi gyerekkel együtt lefektették a széles priccsre, de sokáig nem tudott elaludni. A fiúk bolondoztak, rúgdosták egymást, bosszantották a lányokat, míg csak az öreg Kocint ki nem hozták a sodrából. Az öreg felkelt, kapta az ócska gyeplőt és csépelni kezdte a hancúrozó gyerekek hátát:

— Nem hallgattok? Marakodnak, mint a kutyák! Elevenen nyúzlak meg benneteket!

Ezután csend lett. A gyerekek egymásután elaludtak. Csak Aivar volt ébren, meg az öreg Kocin, akinek sajogtak a csontjai. A kisfiú hallgatta, hogyan forgolódik az öreg egyik oldaláról a másikra, s hogy rázogatja időnként fájós lábát. Aivar fenyegetőnek érezte az ismeretlen szoba titokzatos sötétjét. A meg-megeredő eső verte az ablaküveget, a mennyezetről csótányok potyogtak az alvókra és úgy csíptek, hogy a gyerekek megremegtek és felnyögtek álmukban.

„Hol marad ilyen sokáig az édesanyám? — töprengett Aivar. — Vajjon holnap megjön-e? És meghozza-e édesapámat?" Azt kívánta, hogy minél előbb eljöjjenek érte — odabújna hozzájuk, hogy simogassák és elmondana mindent, amit közben látott és hallott. Akkor majd nem fél az idegen emberektől, azok nem bánthatják, ha apja és anyja itt lesz... Eltűnődött ezen a nagy boldog eseményen s reménykedő kis szíve szaporábban kezdett verni. De amint a mellette fekvők felnyögtek álmukban, vagy hozzáértek könyökükkel Aivarhoz, nyomban ráébredt a valóságra. Szétfoszlott minden reménye, csak a sötétség maradt meg, az ismeretlen ház, a félelem meg a sok idegen, aki nem szerette. Összekuporodott, a vékony, piszkos takaró alá bújt és sokáig, igen sokáig sírdogált, egész testét rázta a visszafojtott zokogás. Senki sem hallotta meg sírását, senki sem hajolt fölébe, hogy megvigasztalja.

A legsötétebb korszak következett Aivar életében. Kemény idők voltak — napsütés, barátság és szeretet nélkül való idők. Aivar az asztalnál ugyan a gazda gyerekei mellett ült, de Kocinné reggeli meg ebéd után mindig odadugott valami kis pótlást az övéinek: egy darab túróskenyeret vagy egy-egy bögre

aludttejet. Aivar csak az asztalnál ehetett, ezért örökké éhes volt. Az éhség volt az uralkodó érzés az életében. Ebben különben sorstársa is akadt: Duksis, a kis terelőkutya sem lakhatott jól soha s be kellett érnie azzal, amit a szemétből kikaparhatott s amit a disznóktól elcsenhetett. Amikor a gazdasszony a konyha sarkába állította az aprókrumplival meg összevágott takarmányrépával telt vödröt, Duksis az asszony háta mögött odasettenkedett és megdézsmálta a forró eledelt. Ha tettenérték, nem maradt el a verés.

Kocin gyerekei szerették ingerelni és rémítgetni Aivart.

— Az apám pénzért vett téged — jelentette ki Karluska. — Azt tehet veled, amit akar, éppúgy, mint Duksis-szal vagy a vén gebével, mert azokat is vette. Az anyám, ha akar, mindennap megverhet, bezárhat a sötét kamrába vagy eladhat a cigányoknak.

Durvák és kegyetlenek voltak a gyerek-csinyek ebben a házban. A nagyobb gyerekek azon voltak, hogy bolonddá tegyék a kisebbeket, hogy fájdalmat okozzanak nekik és minden módon megalázzák őket. Aivar, madárijesztő-rongyaiban, gúnyolódásuk céltáblája lett. Nem kímélték a fiúcskát a felnőttek sem; mindig találtak rá okot, hogy megüssék, megcibálják a haját vagy gyeplővéggel vágjanak végig ezen a csöppnyi teremtésen, akit senki sem védelmezett. Gyakran megesett, hogy valamelyik gyerek rossz fát tett a tűzre: eltört valamit, feldöntötte a moslékosvödröt, kiütötte az ablaküveget és Aivarra fogta, aztán őt verték meg érte. A gazdasszonynak csakugyan gyorsan járt a keze ilyenkor, de az igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy gyakran az édes gyerekeinek sem volt boldogabb az életük, mint Aivaré.

A gazda a nap nagyrészét nem töltötte otthon. Igen ritkán láthatták józan fejjel. Kocin csakugyan elitta a pénzt, amit Aivar eltartásáért kapott, bár az asszony a fizetés napján mindig maga ment az előljáróságra. De nem mindegy-e, hogy melyik pénzből ivott Kocin? Abból, amit a járási előljáróság fizetett, vagy abból, amit a tejüzembe hordott tejért kapott? A kocsmáros elfogadta ezt is, azt is s nem kérdezte, hogyan jutott a pénzhez.

Tavasszal Aivart lassan munkára fogták — az idősebb gyerekekkel elküldték tehenet őrizni, sok apróbb házimunkát végeztettek vele: rőzsét hordott a konyhára, vigyázott a tyúkokra, hogy ki ne kaparják a kertben az elvetett magot. Aivar igyekezett hasznossá tenni magát és becsületesen megdolgozni a szűkös kenyérért, amit az idegen házban adtak neki — de

sohasem sikerült kielégítenie gazdáit. Ezeknek az embereknek szemében ő idegen maradt, alsóbbrendű lény, akinek kevesebb az értéke és joga, mint bármelyiküknek. Duksis lett az egyedüli igaz barátja. A kutya, szavak nélkül is megértette és sohasem próbálta becsapni vagy bántani a kisfiút. Aivar megosztotta vele kenyerét, sokszor levest is hagyott neki a tálban s Duksis úgy ragaszkodott hozzá, ahogy senki máshoz.

Anyja és apja képe még nem törlődött ki teljesen emlékezetéből, de szülei mindjobban távolodtak tőle, egyre ködösebbé vált alakjuk és egyre ritkábban jutottak eszébe.

5

Ilza Lidum már csaknem két esztendőt töltött új helyén, a mezővároskában, s csak ekkor hallotta az első kósza híreket bátyja családjának sorsáról. Időközben egyszer sem mozdult ki a városkából, Aizup-járási ember pedig ritkán vetődött errefelé. Ilza újságból értesült Jan elítéléséről — most már értette, miért hallgat olyan sokáig bátyja. Jan azelőtt sem igen szeretett írni, de Ilza azért, évente kétszer, kapott tőle eddig levelet.

Olga visszautasító levele, amelyet másfél évvel ezelőtt kapott, nagyon elkeserítette Ilzát. Olga szándékosan nem akarta megérteni Ilza egyetlen törekvését, hogy szorosabb kapcsolatot teremtsen bátyja családjával. Ilza, amikor azt kérte Jantól és Olgától, hogy néhány hétre, amíg ő megtanulja a gépkötést, fogadják be Arturt, arra számított, hogy a két gyerek barátságot köt egy életre — akkor Ilza sem érzi majd magát olyan egyedül az idegen emberek között. Olga elutasította ezt a közeledési kísérletet, levele dühös figyelmeztetésként hatott: ne tolakodj! Nem kellesz nekünk! Tőlünk ne várj semmit!

Ilza ezután nem tolakodott többet. Nem írt sem bátyjának, sem Olgának, végezte nehéz munkáját a fűrésztelepen, szabadidejében pedig olvasott és Arturral foglalkozott.

Ilza, amikor a bátyja elítéléséről szóló újsághírt elolvasta, félretette büszkeségét és hosszú levelet írt Olgának. Levelét az első sortól az utolsóig részvét és szeretet hatotta át. Egyetlen szóval sem célzott Olga önzésére s őszinte szívvel ajánlotta fel segítségét: ha Olga nehezen talál munkát a gyermekével, Ilza kész magához venni Aivart és gondoskodni róla. A levelet ajánlva adta fel, Laverék címére. A levél egy hét mulva visszaérkezett a megjegyzéssel: címzett elköltözött. Ilza nem nyugodott bele, írt az aizupi járási előljáróságnak és kérte, hogy

közöljék vele sógornője jelenlegi tartózkodási helyét. Még válaszbélyeget is mellékelt leveléhez. Másfél hónap múlva géppel írt, rövid értesítést kapott: „Olga Lidum a járás lakosainak névjegyzékéből töröltetett, több mint féléve elköltözött, jelenlegi tartózkodási helye ismeretlen..." Ilza akkor hirdetést közöltetett a „Janukas Zinjas" című lapban; a hirdetés egymásután két számban is megjelent: „Aki tud valamit Olga Lidumról és fiáról, Aivarról, aki 1917-ben született és 1921 őszéig az Aizupjárási Laver-tanyán élt — kérem, közölje Olga Lidum sógornőjével, Ilza Lidummal. Cím..."

A hirdetésre azonban nem válaszolt senki. Hallgatott Olga is. Beletelt még egy esztendő, amikor egy Aizup-járási, bőbeszédű parasztasszony vetődött a mezővároskába egy szekér malaccal. Az első volt arról a vidékről, akivel Ilza két év alatt találkozott. Az asszony, ahogy mondta, pontosan tudta, hogy Olga Lidum, rögtön férje letartóztatása után, Kurzembe költözött a fiával valami távoli rokonához, elvált az urától és hamarosan férjhez ment. A pergőnyelvű asszony nem tudta Olga mostani nevét, de azt hiszi, hogy az új férj aizarg, özvegyember, és tíz évvel öregebb a feleségénél.

Ilzának eszébe jutott, mit is mondott Olga Laverék béresházikójának konyhájában, Ilza és Artur megérkezésének estéjén. „...Azt hiszed, zsellérasszonynak lenni jobb, mint valami módos gazda szeretőjének? Annak legalább juttat valamit az élet..." Ilza emlékezete még őrizte ezeket a szavakat. Nem tartotta különösnek és hihetetlennek a fecsegő aizupi parasztasszony elbeszélését.

Nem kereste tovább Olgát — sógornője hallgatása mindennél világosabban bizonyította, hogy semmit sem akar tőle és semmit sem kíván közölni mostani életéről.

Ilza két alkalommal is kuldott levelet bátyjának. A két levél kozott elég hosszú ido telt el. Egyikre sem érkezett válasz. Jan nyilvan szigorított fogságban volt. Ilza, miután hiába várta a választ masodik levelére, egy napon kapta magát és Rigába utazott. Csomagot készített ossze és elment a központi börtönbe, hogy látogatasi engedélyt kérjen. A börtönirodában közölték vele, hogy Jan Lidumtól jelenleg megvonták a jogot csomagok átvételére és látogatók fogadására; Ilza legfeljebb annyit tehet bátyja érdekében, hogy a börtönirodában ott hagy a nevére néhány latot: ha majd letelik a „fekete hónap", bátyja felhasználhatja a pénzt. A kétségbeesett Ilza visszatért a mezővároskába és elhatározta, hogy egy hónap mulva újra megpróbálkozik. Talán megvalósíthatta volna tervét, ha a kiszá-

míthatatlan véletlen össze nem bogozza életét s nem állítja őt és kisfiát újabb nehézségek elé.

Artur gyorsan fejlődött és egyre jobban hasonlított anyjához. Ötéves korában már tudott olvasni, s nem volt nagyobb öröme, szórakoztatóbb kedvtelése, mint a meséskönyvek. Meg akart tudni mindent, ami a könyvekben állatokról és manókról állt, no meg a szépséges királykisasszonyról, akit gonosz emberek kínoztak s akit a bátor királyfi kiszabadított. A fiúcska mindenféle játékokat eszelt ki és órákhosszat játszadozott egyedül, ha pedig úgy esett, hogy este, munka után, Ilza is részt vett valami játékban, Artur öröme határtalan volt.

Ilza nem akarta, hogy fia társtalan, zárkózott vadócként nőjön fel, ezért azt tanácsolta neki, hogy játsszék más gyerekekkel. Arturnak elég játszópajtása volt a kisvárosban, de egyetlen fiúval vagy kislánnyal sem tudott úgy összemelegedni, mint annakidején Aivarral. Sokáig nem feledte el a Laver-tanyán töltött telet és remélte, várta, hogy egyszer majd ellátogat hozzájuk Aivar. Milyen vidáman futkosnak akkor a réteken és milyen érdekes dolgokat mesélnek majd egymásnak!

Szerény, egyszerű életet éltek. Nem nagyon könnyűt: hiszen Ilzának elég gondja, nehézsége volt, de mégis jutott életükbe némi fény és melegség. Ilza önfeláldozó szeretete, mint fénylő nap ragyogta be Artur gyermekkorát, a fiúcska örült az életnek, gyöngéd édesanyja védelme alatt derűssé és kiegyensúlyozottá alakult természete.

Ilza a fűrésztelepi munkán kívül is dolgozott: bogyót, gombát szedett, mosta az urak ruháját, hosszú téli estéken pedig kézimunkázott — mindenféle takaros holmit kötött a helyi gazdagok asszonyainak. Ez tette lehetővé, hogy aránylag elviselhető volt az életük. Ilza még mindig álmodozott a kötőgépről. Türelmesen rakosgatta félre a pénzt a gép első részletére és bízott benne, hogy két év múlva ott hagyhatja a fűrésztelepet.

Azonban minden másképp alakult és Ilzának sokkal előbb el kellett hagynia munkahelyét, mint képzelte.

Sem a nehéz munka, sem az élet súlyos megpróbáltatásai nem tudták elhervasztani Ilza rózsás arcát, megtörni karcsú alakját. Huszonhét éves korában virult ki igazán, s a városkában alig akadt asszony, aki irigyen utána ne bámult volna, amikor vasárnaponként vállára vetve vörös kendőjét, sétálni ment Arturral. Férfi pedig még kevesebb akadt, aki közönyösen el tudott menni mellette. Leghevesebb rajongói közé tartozott a fűrésztelep, malom és gyapjúkártoló tulajdonosa, Blumberg is. Ez a férfi, kétségtelenül a kisváros és a közeli környék leg-

gazdagabb embere, a tavasszal múlt ötven esztendős. A helyi társadalom felsőbb körei gazdag vacsorával és tiszteletük egyéb jeleivel ünnepelték születésnapját. Blumberg fia a rigai egyetemen tanult, lánya férjhez ment a főerdészhez, ami persze, nem ártott a fűrésztelepnek, s az asszony nyaranta Kemeriben gyógykezeltette magát. Ezen a tavaszon, amikor a fákon és bokrokon bomlani kezdtek a rügyek, Blumberg szívében is kibomlott valami s a tekintélyes iparos nyugtalanná, szeszélyessé vált. Napjában tízszer is megfordult a fűrésztelepen és ezer ürügyet talált, hogy egy darabig Ilza mellett lehessen, aki kisebb halmokba rakta a frissen fűrészelt kerítéscölöpöket. A férfi végül nem bírta tovább s kivárva a pillanatot, amikor senki sem volt a közelben, azt mondta Ilzának:

— Jöjjön ma nyolc órára az irodába. Közölnöm kell magával valamit.

— Nyolcra? — csodálkozott Ilza, mert tudta, hogy az irodát este hatkor bezárják; nyolc órakor rendszerint már egy lélek sem volt ott, mert Blumberg minden vállalatában csak egy műszakot dolgoztak.

— Igen, nyolcra — ismételte Blumberg. — Ne feledje el, kérem.

Ezzel elment és aznap nem is mutatkozott többet a fűrésztelepen.

Ilza öt órakor végzett a munkával. Hazafelé menet betért a boltba. Otthon megmosdott, letisztította kezéről a gyantát és elkészítette a vacsorát. Aztán Arturral megvacsorázott. Artur, aki egész nap az utcán szaladgált, ugyancsak elfáradt s vacsora után hamarosan ágyacskájába bújt és elaludt.

Ilza háromnegyed nyolckor elindult hazulról és a megjelölt időpontban bekopogott a fűrésztelep irodájába. Maga Blumberg nyitott neki ajtót. Senki más nem volt az irodában.

— Üljon le — mondta Blumberg, az íróasztal másik oldalán álló székre mutatva. Ő maga az igazgatói karosszékbe telepedett, cigarettát vett elő, rágyujtott. Amikor Ilza leült, Blumberg megkérdezte tőle: — Mondja kérem, mennyit keres nálunk?

— Napi másfél latot — felelte Ilza. — Nőknek nem fizetnek többet.

— Igen, ez az átlagos női munkabér — folytatta Blumberg. — Napi másfél lat... ez egy hónapban körülbelül harminchatharminckilenc lat. Mennyit fizet a lakásért?

— Havi tíz latot — mondta Ilza, csodálkozva Blumberg hirtelentámadt érdeklődésén. Eddig még nem hallotta Blumbergről, hogy munkásainak életkorülményei iránt érdeklődött volna.

— De hiszen akkor egyéb szükségleteire még egy lat sem jut naponta — állapította meg a fűrésztelep ura. Mellére hajtotta rövidrenyírt, deres, gömbölyű fejét és kezét összekulcsolta jókora hasán, amelyen csakúgy feszült a sötétszürke gyapjúnadrág és mellény. Valamit számítgatott magában, aztán váratlanul, leplezetlen csodálkozással, Ilzára tekintett és azt mondta: — Hiszen ennyiből nem tud megélni. Lehetetlen, hogy csak ebből él!

— Természetes, hogy ennyiből nem lehet megélni — felelte Ilza. — Mellékesen is keresek még valamit.

— Úgy? Mellékesen? — Blumberg arca élénk érdeklődést árult el. — Mivel keres még?

— Gombát, bogyót szedek, mosok és kézimunkázom.

— Igazán? Én meg azt hittem, hogy... — Csalódás csengett ki Blumberg hangjából. — Hogy egy fiatal nő, mint maga... aki ilyen szép, rendesen megélhessen, ahhoz nem kell agyondolgoznia magát. Gombát szedni, bogyót szedni... ha-ha-ha!

— Milyen ügyben hívott ide, Blumberg úr? — kérdezte rosszatsejtve Ilza.

— Hát mit gondol, vajjon milyen ügyben? — vigyorgott Blumberg és kényelmesen elhelyezkedett a karosszékben.

— Nem tudom — felelte Ilza, pedig éppen most kezdte megérteni Blumberg szándékát.

— No, jól van, nem csűröm-csavarom — mondta Blumberg. Röviden és világosan szólva: segíteni akarok magán. Amit maga azzal a gombával, bogyóval meg a többi aprósággal keres, azt hajlandó vagyok kifizetni a saját zsebemből... talán még többet is. De ezért... — várt egy kicsit, igyekezett kitalálni, milyen hatást tettek Ilzára a szavai — de ezért cserében egy kicsit kedvesnek kell lennie hozzám... Tudja... a feleségem beteges asszony. Én pedig még élni szeretnék... hiszen ez egészen természetes. Maga fiatal és szép. Jöjjön néha találkára velem, késő este... a patakparti bokrosba. S engedje meg, hogy néha meglátogassam... persze, ezt nem kell látnia senkinek. Mondja, hogy igen s magának lesz a világon a legremekebb barátja.

— Nem — mondta nyomatékosan Ilza és felállt. — Más valakit kell keresnie.

— Mit mond? — kiáltott fel Blumberg őszinte meghökkenéssel. — Visszautasítja az ajánlatomat?

— Igen, Blumberg úr. És megkérném, hogy többé ne is említsen előttem ilyesmit.

— Hát nem érti, micsoda lehetőséget szalaszt el? Gondtala-

nul élhetne. Száz asszony közül kilencvenkilenc a legnagyobb szerencsének tartaná...

— Nem érek rá, Blumberg úr. Engedje meg, hogy távozzam.

— Hogy távozzék? — sziszegte Blumberg. — Nem tudok... nem bírok élni maga nélkül! Maga... kell nekem! Hát nem érti? Hiszen nem tudja meg senki!

Elállta Ilza útját. Hatalmas volt és félelmetes, mint egy éhes vadállat. Előrántotta pénztárcáját és teljes erőből az asztalra vágta. Szerteszét hullottak a bankjegyek.

— Elveheti az egészet! Akár most! Csak ne menjen el, maradjon... szánjon meg engem...

Odaugrott Ilzához, átkapta és meg akarta csókolni. Ilza arculvágta — éppen úgy, mint a Kígyó-mocsár menti kulákot, aki a szénapadláson szemtelenkedett vele. Az ütés erős volt és Blumberg orrából nyomban szivárogni kezdett a vér. Míg törölgette magát, Ilza kiiramodott az utcára.

Másnap reggel elbocsátották. Házigazdája még azon a napon figyelmeztette, hogy elsejétől szüksége lesz a szobára — keressen magának más szállást.

Ilzának megint hosszú útra kellett indulnia, hogy új lakhelyet keressen magának és gyermekének.

A megye székhelyére költözött Arturral és egy mosodában vállalt munkát. Ott nem ismerte senki.

6

Aivar egy évet és két hónapot toltott Kocinéknál. Nem sokkal az után, hogy a hatodik évét betoltotte, a major gazdasszonyát hűdés érte s nem is kelt fel többé az ágyból. Egy idő mulva a járási bíróság tagja állitott be Kocinékhoz, körülnézett a házban és bejelentette Kocinnak, hogy újévkor elviszik tőle Aivart — az árvaszék nem engedheti, hogy gyámoltjait ilyen körülmények kozott tartsák.

— Ha a gazdasszony egészseges volna, még itt hagyhatnánk a kicsit, de így senki sincs, aki ugyelhetne a gyerekekre.

Kocin nem is próbalt ellenkezni. A maga hat gyereke még akkor is rongyosan és mosdatlanul járt, amikor anyjuk egészséges volt, nem is beszélve Aivarról, aki miatt a legkevésbbé főtt a feje. Kocinnak fogalma sem volt, hogy húzzák tovább. A legjobb megoldás persze az lett volna, ha az asszony mielőbb meghal. Kocin akkor új menyecskét hozhatna a házhoz. Csak-

hogy melyik asszony hajlandó férjhez menni özvegyemberhez, akinek féltucat gyereke van?

— Hát csak vigyék — mondta Kocin. — Magamnak is elég gyerekem van, több is, mint kéne. Sajnálom, persze, hogy meg kell válnom tőle... most, miután kivakartam a piszokból, és már úgy szerettem, mint a magamét. Elszorul a szívem, ha arra gondolok, milyen sora lesz másutt, idegenben. Ilyen szeretetet és gondoskodást nem minden házban talál. — És hüvelykujjával addig dörzsölgette a szemét, amíg vörös lett; jóhiszemű ember azt gondolhatta volna, hogy túlcsorduló érzelmei könnyeztették meg.

Aivart újév előestéjén elvitték a Kocin-majorból. Előzőleg alaposan megfürdették, s a birkanyíró ollóval maga a gazda vágta le a haját. De rongyaiban még így is szánalmas látvány volt.

Félévvel ezelőtt a messzi Kígyó-mocsár melletti purvaji járásban egy gyermektelen házaspár — Reinis Taurin meg a felesége, Erna — hosszú fontolgatás után arra a meggyőződésre jutott, hogy örököst kell keresnie, akire majorjukat, a gazdag Urgi-majort, örökbe hagyhatnák. Taurin ekkor töltötte be a harmincötödik évét, felesége harmincnyolc múlt. Nyolc éve voltak már, mint mondani szokták, törvényes hitestársak, de gyermekük még mindig nem született. A major jövedelme napról napra nőtt, a közeli és távoli rokonok már latolgatták esélyeiket a dús örökségre, és sokan voltak, akik Reinis Taurin mielőbbi halálát kívánták. Erna Taurin, amikor elvesztette minden reménységét, hogy fiúgyermekkel ajándékozza meg urát, nem alaptalan nyugtalansággal kezdte észrevenni urának elégedetlenségét. Az asszonynak mind gyakrabban fordul meg a fejében, hogy Taurin szóbahozza majd a válást; az ok elég nyomós volt, a bíróság indokoltnak láthatja Taurin kérését és elválaszthatja őket.

Az okos asszony nem várta meg, míg erre kerül a sor, cselekvéshez látott. Megvárta az alkalmat, amikor Taurint nem foglalkoztatták gazdasági ügyek és maga hívta az urát őszinte beszélgetésre életük, legfájóbb pontjáról.

— Telnek-múlnak az évek, hamarosan öregszünk és nincs gyermekünk — kezdte. Taurin komor pillantása elárulta, hogy az asszony urának legérzékenyebb pontjára tapintott. — Ha az ember nem tudja, hogy halála után ki folytatja az elkezdett munkát, céltalanná válik az élete és nincs öröme abban, amit épít és teremt. Nemsokára mindketten ilyen helyzetbe juthatunk. De én úgy gondolom, ebbe nem nyugodhatunk bele.

— Hanem mit tanácsolsz? — kérdezte Taurin.

— Örökbe kell fogadnunk egy kisfiút — javasolta Erna. — Kicsi korában vesszük magunkhoz s úgy neveljük, ahogy akarjuk. Talán akad megfelelő a te rokonaid között? Gondolkozz, te jobban ismered őket.

— Nem ismerem én — felelte Taurin. — Hát ráértem foglalkozni velük? De az eszméd nem rossz.

— Ugye, igazam van? — örült meg az asszony. — Egészen kicsit nem érdemes magunkhoz venni. Ki tudja, egészséges-e s milyen lesz, mire felnő. Öt-hatéves lenne a legjobb; abból már olyan embert faraghatunk, amilyet akarunk s már nem is kell pelenkázni. A fő, hogy egészséges legyen, kellemes külsejű és jóeszű.

— Idiótát vagy nyomorékot nem is nevelek — mondta Taurin. — Ha már idegen gyereket fogadok a házamba, annak pompás gyereknek kell lennie. Csak így érdemes. Előre bejelenthetjük, hogy nagyok az igényeink.

— Teljesen igazad van — helyeselt Erna. — Akkor hát fogjunk hozzá.

Sorravették rokonaikat, akiknek hasonlókorú gyermekük volt — öt-hat éves. Elnéztek egy kis korbeli eltérést — lefelé, vagy fölfelé — de nem találtak közöttük megfelelőt. Az egyik rokon gyereke már iskolás volt, a másiké még bölcsőben sivalkodott. Egyik-másik megfelelő korú gyermek olyan nyápic volt, hogy ránézni se volt kedvük, azt a kettőt-hármat pedig, aki megfelelt volna Taurin igényeinek, a szülei nem akarták odaadni.

— Rokonokkal nem érdemes vesződni — mondta végül Taurin. — Így csak korlátozzuk a választást. Azonkívül, ha rokont fogadunk örökbe, nem tudjuk egészen úgy nevelni, mint a magunkét. Az igazi szülők folyton a nyakunkra járnának érdeklődni és kihasználnának bennünket: mindig ki kellene elégíteni őket valamivel. Apátlan-anyátlan árva lenne a legjobb. Azt úgy nevelhetnénk, ahogy tetszik és senki sem háborgatna bennünket.

— Én erre gondoltam legelőször — vallotta meg az asszony. — De úgy gondoltam, azt szeretnéd, ha legalább egy csepp rokonvér volna a fogadott fiadban.

— Az nem fontos. Mit kezdjek azzal a rokonvérrel? Nem vagyunk se grófok, se bárók.

Most már csakugyan nagy volt a választék, de Taurinék egyre válogatósabbak lettek. A házaspár félévig járta az árva-

házakat: megnéztek száz meg száz gyereket, de nem találtak olyat, aki tetszett volna nekik. Egyiknek az alakja nem volt elég jó, a másiknak az orra nem felelt meg annak, amit Taurinék a férfiszépségről elképzeltek; a harmadiknak túlságosan hétköznapi vonásai voltak. Akadt olyan fiú is, aki Ernának tetszett, de az urának nem. Erna akkor engedett és hajlandó volt tovább keresni.

A rigai lapokban hirdetések jelentek meg: reménytelen helyzetben lévő anyák kínálgatták gyermekeiket.

„Jómódú családnak örökbe adnám egészséges, hároméves, világosszőke kisfiamat..."

„Egyéves kékszemű kislányomat örökbe adnám gyermektelen, lehetőleg jómódú házaspárnak".

„Ötéves barnahajú kisfiú örökbefogadót keres."

Taurin figyelte a hirdetéseket, némelyikre válaszolt, s hol egyikük, hol mindketten elmentek megnézni a gyermeket, de egyelőre eredménytelennek bizonyult a keresés. A kudarcok sorozata már nyugtalanítani kezdte Ernát. Látta férje rosszul leplezett elégedetlenségét s újra felmerültek régebbi aggályai.

— Elég a válogatásból — döntötte el magában Erna. Ha született volna gyermekem, be kellett volna érnünk vele úgy, ahogy van. Túlzott igényeinkkel hoppon maradhatunk.

Előre elhatározta, hogy nem erőszakolja férjére a maga ízlését s engedi, hogy tulajdon belátása szerint válassza ki fogadott fiát. Az első fiút, aki Taurinnak megtetszik, hazahozzák — még akkor is, ha őneki egyáltalán nem tetszik. Végre is, az a fontos, hogy ott legyen házukban a gyermek és Ernának ne kelljen többé semmitől se tartania. Hogy a gyermek milyen, az neki lényegében mindegy.

Taurin december közepén elment valami fa-árverésre és összetalálkozott Drukis-szal, a szomszéd járás írnokával. Az közölte vele, hogy járásukban év végén megrendezik a szokásos gyermek-árverést. Az írnok tudta, hogy Taurin gyermeket akar örökbe fogadni és azt tanácsolta, hogy menjen el az árverésre — véleménye szerint az egyik sorrakerülő fiú megfelel majd neki: — Teljesen árva, anyja meghalt, apja nyomtalanul eltűnt, rokona nincs. Senkinek sem lesz kifogása az örökbefogadás ellen. Az intézménynek joga van minden felvilágosítást megtagadni az örökbefogadott gyermek hajdani rokonaitól. Ha ki-

ványja, elintézhetem, hogy senki se akadhasson később a nyomára, ne tudhassa meg, hol van a gyermek.

Drukist nem annyira a segíteni-vágyás indította erre az ajánlatra, mint inkább a dolog gyakorlati oldala: ha Taurin örökbe fogadja a fiút, a járásnak a jövőben egy garast sem kell költenie a gyerekre s az árvák pénzéből kölcsön vehet valamennyit. Ezért szándékosan hallgatott arról, hogy a kisfiú apja él, de börtönben van.

Abban állapodtak meg, hogy Taurin, feleségével együtt, néhány órával az árverés kezdete előtt elmegy az előljáróságra és ha a szerződést megkötik, senki sem tudja meg, hogy Taurinék ott jártak és magukkal vitték a fiút.

Úgy is tettek. Amikor Taurin Ernával megérkezett a szomszéd járás előljáróságára, ott nem talált senki mást — csak Drukist, az írnokot, a járási bíróság tagját meg a kis Aivar Lidumot. Erna nyájasan megszólította a gyermeket, hogy feléélessze benne azt a szikrányi bizalmat, ami rögtön meglágyítja a gyermeklelket s a kérdésre válaszolva, feltárjon valamit lelki értékeiből, ha ugyan egyáltalán lehetnek ilyen csöppnyi teremtésnek lelki értékei.

A házaspár szemügyre vette a kisfiút, beszélgetett vele egy darabig, aztán félrevonult tanácskozni.

— Nem tudom, mi a véleményed, de nekem tetszik — mondta Taurin.

— Nekem is — vallotta meg az asszony.

Negyedóra alatt végeztek a formaságokkal. Taurin kezet szorított a bíróság tagjával és Drukis-szal, megköszönte segítségüket és megkérte őket, hogy el ne feledjék a megállapodást:

— Senkinek semminemű felvilágosítást, bárki kérdezősködnék ...

— Nyugodt lehet, Taurin úr — mondta Drukis.

Aivar néhány perccel később már fenn ült az idegen fogaton, s két ember, akit ma látott először, újra valahova messzire vitte.

7

Az Urgi-majorhoz, a purvaji járás legnagyobb majorjához, kétszázhetvenpurviet föld tartozott. Taurin szántói és rétjei magasan feküdtek, így a Kígyó-mocsár piszkos vize nem árasztotta el. Csaknem az egész földet géppel művelték meg: eltávolították róla a kőgörgetegeket, kiirtották a régi fatönköket, a bozótot. Taurinnak saját cséplőgépe volt, a múlt ősszel pedig

— elsőnek a járásban — beszerzett egy kisebbfajta traktort. A majorral együtt vízimalmot is örökölt apjától, a Raudupe folyó alsó szakaszának partján.

Míg a környékbeli parasztok földjei víz alatt álltak, lassanként elmocsarasodtak és szűkmarkúan jutalmazták gazdájuk nehéz munkáját — Taurin minden évben bőséges termést takarított be földjeiről és egyre gyarapodott. A gazda lakóháza hatalmas gyümölcsös szélén állt és valóságos úrilakhoz hasonlított: emeletes, fehérre festett ház volt, vörös palatetős, nagyablakos, lent nyitott verandával, fent erkéllyel. A zselléreknek külön béresházat építtettek. Az új tehénistálló fölött szélhajtásos motor emelkedett; vizet szivattyúzott, villanyárammal látta el a gazdaságot s már puszta jelenlétével az Urgi-major urának gazdagságát hirdette az egész környéknek. Míg a purvaji járás többi gazdálkodóját egyszerűen Szurumnak, Kikreizisnek, vagy Stabulnieknek hívták, az Urgi-major urát még háta mögött is Taurin úrnak tisztelték. Hogy is ne lett volna úr ez a művelt ember, akinek öt igáslova, húsz fejőstehene, egy fészerre való mezőgazdasági gépe, három állandó bérese és négy béresasszonya van? Nyárra még néhány idénymunkást és pásztort is felfogadott. Minden jövedelmét és kiadását feljegyezte egy vastag könyvbe s év elején elkészítette a gazdaság mérlegét, amelyben a bevétel lényegesen meghaladta a kiadást.

Mezőin, szántóin zsellérek dolgoztak, maga Taurin csak járt-kelt és rendelkezett. Ha valamelyik béres munkájával elégedetlen volt, nem káromkodott, mint a többi kulák, nem ordított, és nem toporzékolt, hanem nyugodt hangon csak néhány szót mondott, de ettől a néhány szótól jobban féltek a béresek, mint a legdurvább szitkozódásoktól. Taurin szótárában ilyen kifejezések voltak, mint „kérem", „legyen szíves", „hálás köszönet" és „bocsánat" s ezeket a zsellérekkel szemben is használta. Ennek ellenére, ritka béres kívánt György-napjánál tovább maradni az Urgi-majorban Taurint munkásai és szegényebb szomszédai vérszopónak és embernyúzónak nevezték — s a gazda nyilván nem ok nélkül kapta ezeket a jelzőket.

A gazdasszony, Erna Taurin, jómódú családból származott. Apjának nagy üzlete volt az országút mellett s éppen az ő apja tanácsolta vejének, Taurinnak, hogy próbáljon fával kereskedni. A közeli környéken nem tudták megérteni, hogy ez az asszony, akinek mindene megvan, hogy lehet ennyire sápadt és sovány, mintha örökké éhezne.

— Némelyik zsellérasszony kenyéren meg vízen tengődik, mégis rózsás az arca, ezen meg a legjobb falatok se segítenek.

Vékony, mint a kukac — mondogatták róla az emberek — nyilván abból a fajtából való, amelyik sohasem tud jóllakni. Nem is hinné az ember, hogy gazda felesége — nem is testes, a járása se méltóságos. Csak a drága ruhája vall gazdasszonyra meg a hegyes, büszke orra.

Egyetlen ember élt az Urgi-majorban immár tizenöt éve, aki nem szándékozott elmenni: Langstin, az öreg kertész és méhész. Alacsonytermetű kis öreg volt, dús, fehér szakálla derekáig ért. Értette a mesterségét, ismerte a maga értékét és nem szokott fejethajtani gazdájának. Langstin, aki már az öreg gazda idejében is a majorban szolgált, olyan gyümölcsöst és olyan méhest nevelt, hogy az nem csak dísze volt a majornak, de jókora jövedelmet is jelentett a gazdának. Ezért a fiatal Taurin, amikor a gazdaságot átvette, nemigen avatkozott Langstin dolgába, megengedte neki, hogy a maga belátása szerint cselekedjék. Az új gazda még tartott is kissé ettől az öregtől: Langstinnak igen éles nyelve volt s nem egyszer olyan dolgokat vágott a gazda szemébe, amilyeneket az még senkitől sem hallott — az öreg a szemére vetette telhetetlenségét, azt, hogy mennyire kihasználja munkásait; kijelentette, hogy az itteni aizargok legnagyobb része semmirekellő és aljas fecsegő. Taurin ilyenkor sietve eltűnt az öreg kertész szeme elől, hogy ne legyen kénytelen vitába szállni vele.

Ebbe a majorba, ezek közé az emberek közé vitték tehát Aivart azon a téli estén. A kisfiút elfárasztotta a hosszú út s amint meleg födél alá került, nyomban elaludt. Erna az úton mindenféle csodálatos dolgokról mesélt neki, amelyek, mint mondta, új helyén várják. A fiúcskát azonban mindenekelőtt az érdekelte: csakugyan olyan nagyszerű csemegékkel etetik-e majd, mint ez a nyájas idegen néni ígérte? Csak ezért kuzdött, ahogy bírt, az álommal, míg végül is teljesült az ígéret — asztalhoz ültették. Volt azon minden: méz, édes sütemény, lekvárós lepény és teljes tej, de azon az estén nem engedték meg neki, hogy túlságosan sokat egyék

— Ha sokat eszel, megbetegszel — magyarázta a gazdasszony. — Reggel már sokkal többet ehetsz. Most pedig aludd jól ki magad.

Aivar éjszaka felébredt és először nem tudta, hol van. Mellette nem horkoltak Kocin fiai, csótányok se csipték, ágyacskája puha volt és meleg. Eszébe jutott utazása a kényelmes úti bricskán, a keményre fagyott út s a két idegen, aki olyan kedves volt hozzá. Ezektől az emberektől nem félt, pedig idegenek voltak — érezte, hogy ezek nem akarják bántani. Aivar

egy ideig forgolódott az ágyban, aztán újra elaludt és fel sem ébredt reggelig.

Aztán elkezdődött új élete. Új, tiszta ruhába bujtatták, vadonatúj kis csizmát húztak a lábára és lassanként megismertették környezetével. Nemigen háborgatták: jól táplálták, gyöngéd hangon beszéltek vele és módot adtak neki, hogy maga nézzen meg mindent. A fiúcska még semmit sem hitt el egészen, valamiféle csalódástól tartott és óvatosan járta végig a szobákat. Sok gyönyörű holmi volt itt. Asztalok, szekrények, amelyeknek lapjai olyan fényesek voltak, hogy láthatta magát bennük, akár a tükörben. A falakon képek függtek, meg egy nagy falióra. Az egyik szobának mind a négy fala tele volt szarvasagancsokkal, keresztberakott fegyverekkel, a sarokban kitömött madarak sorakoztak. A konyhába, ahol a kövér, fiatal szolgáló sürgölődött, be sem mert lépni, csak a nyitott ajtóból bámulta a polcokat, rajtuk a ragyogóra tisztított fémedényeket, meg a fehér cseréptűzhelyet, amelyen aranyfényű rézedényben valami csodálatos étel főtt.

Ebéd után a gazdasszony felöltöztette Aivart s Taurinnal együtt végigjárták a gazdaságot, benéztek a tehénistállóba, a fészerbe, ahol a gépek álltak, meg a lóistállóba. A béreslakásokba nem léptek be, csak messziről mutatták meg Aivarnak. A befagyott kacsaúsztató mellett Aivar a világért sem ment volna el anélkül, hogy ne csúszkáljon a jegén. Itt találkoztak az öreg Langstinnal, aki a kertbe indult, hogy rongyokba burkolja a fiatal fákat. Aivar eleinte félt a szakállas öregtől, de amikor az mulatságos torzképet vágott és barátságosan rámosolygott, a fiúcska már nem tartott tőle.

— Ni csak, milyen helyre legényke! — mondta Langstin. — Olyan csizmája van, mintha lánykérőbe menne. Szereted-e az almát?

Aivar bólintott, de szégyenlősen hallgatott.

— Akkor majd látogass meg a műhelyben, ott ni, az istálló mögött. Olyan édes almával kínállak meg, amilyet még nem ettél.

— Ez az új fiúnk... — magyarázta Taurin.

— Szépszál legény lesz belőle — mondta Langstin. — Ha ugyan el nem romlik az urak kosztján.

Még egyszer derűsen rámosolygott a kisfiúra, megfordult és elment. Erna haragosan összeszorította ajkát, úgy nézett az öreg kertész után.

— Az urak kosztja... mintha az rosszabb volna, mint a zselléreké!

— Ne törődj vele — mondta Taurin. — Már nem változtathatod meg. Nem érdemes veszekedni minden vénemberrel.

Amikor mindent megnéztek, visszamentek a házba. Az előszobában levetették kabátjukat, aztán beléptek a nagy szobába, ahol az agancsok és puskák függtek.

Taurin cigarettára gyujtott, mélyen leszívta a füstöt, hosszasan elnézte Aivart, aztán megkérdezte tőle:

— Tudod-e, hogy hívnak?

— Aivarnak — felelte a fiúcska.

— Egyszerűen csak Aivarnak? Másik neved nincs?

— Kocin bácsi azt mondta, hogy Aivar Lidum a nevem.

— Úgy hívtak azelőtt — magyarázta Taurin. — Mostantól fogva nem Aivar Lidum a neved, hanem Aivar Taurin. Megjegyezted? Ismételd utánam.

— Aivar Taurin... — mondta a kisfiú.

— Jól van, Aivar Taurin. Most már a mi fiúnk vagy. Én az apád vagyok, ő pedig az anyád. Mától fogva így hívsz bennünket: apám, anyám. Régen más anyád és apád volt, de már meghaltak, rég eltemették őket. Ne gondolj rájuk többé, fogadj szót mindenben nekünk, apádnak és anyádnak.

— Tetszik nálunk, Aivar? — kérdezte Erna.

— Tetszik... — suttogta elfogódottan a kisfiú.

— És miért tetszik? — faggatta tovább az asszony.

— Mert itt... — kezdte vontatottan Aivar — nem verekednek a fiúk.

— Itt mindig jó sorod lesz — mondta Taurin. — Senki sem mer bántani, mert az én fiam vagy. Ha szeretsz bennünket és szótfogadsz nekünk, gazdafiúvá nevelünk. Derék pajtásaid lesznek, akikkel játszadozhatsz. Mindegyik pajtásod szép ruhákban jár. Piszkos béresgyerekekkel nem fogsz barátkozni, nem méltók hozzád. Beíratlak az iskolába. Ha pedig megöregszem, mindaz, amit itt látsz, a tiéd lesz s te leszel ennek a majornak a gazdája. Csak szeretned kell bennünket, apádat és anyádat, s mindenben szót kell fogadnod. Megértetted, amit mondtam?

Aivar néma bólintással jelezte, hogy megértette.

— Jól van, akkor minden úgy lesz, ahogy mondtam — fejezte be Taurin. — Most menj a szobácskádba, nézegesd a képeskönyveket.

Aivar kilépett a nagy szobából.

Harmadik fejezet

1

Anton Paceplis, a Szurumi-major gazdája, abban reménykedett, hogy a gazdag házasság javít majd lezüllött gazdaságának helyzetén. Azzal, hogy a gazdag Melder kulák lányát feleségül vette, rokoni kapcsolatba került számos tekintélyes családdal, melyeknek szava sokat nyomott a latban, ha a járás ügyeiről volt szó. Az öreg Melder maga is járási előljáró volt néhány évig, az utóbbi időkben pedig a helybeli hitelintézetben tevékenykedett. Anton arra számított, hogy apósa segítségével hivatalra is szert tehet majd. Az az ember, akitől a kölcsönök megszavazása függ, kiszorithat valamit magának, vagyis Antonnak is, már pedig a Szurumi-majorban régóta olyan nagy szükség volt a pénzre, akár a levegőre.

Csakhogy minden máskép fordult, mint Anton remélte. A Melderék Linája két fejőstehenet kapott hozományba, egy teli láda vásznat megannyi pénzt, amennyi egy méltó pompájú lakodalomhoz kellett — a többivel várt az öreg Melder. Vejének nem is próbált hivatalt szerezni, csak annyit ígért, hogy Linának minden évben kisebb pénzjáradékot ad — nem akarta, hogy lánya minden apróság miatt az urához forduljon. A zsákmány oroszlánrésze, amelyre Anton a legjobban számított — a gazdag Melder-major — bizonytalan időre csak szép álom maradt. Anton nem is volt benne bizonyos, beteljesedik-e egyáltalán valamikor. Melder kijelentette, hogy Lina elsőszülött fiának hagyja örökül a birtokot, de a fiú is csak nagykorúsága után léphet jogaiba. Anton Paceplisnek tehát több mint húsz évig kell várnia, de akkor sem ő lesz a Melder-major ura.

„És ha Lina csak leánygyermeket szül? Mi lesz akkor? — gondolta nyugtalanul. — Az öreg akkor nyilván a másodfokú rokonság tagjai között keres örököst. Igazi vén fukar, ül az aranyain, mint bagoly az odvában, maga nem tudja megzabálni, de másoktól sajnálja." Pedig ott él a tőszomszédságában ő, egy olyan ember, aki tudja, mit lehet az élettől kicsikarni, csak módot adjanak rá. Öröm lehetne az élete, s ő maga vigasza az egész világnak: vidám nótaszó és habzó sörös-kancsó mellett éldegélhetne pénzéből, s reggeltől estig énekelhetné:

Guruljatok, guruljatok,
Ipam garaskái!...

Melder keményszívűsége elkeserítette Antont; de igyekezett ezt elleplezni, nehogy nevetségessé váljék a szomszédok szemében. Némelyek már így is a markukba nevettek s azt fecsegték, hogy a fiatal Paceplis alaposan elszámította magát, amikor a csunya Linát feleségül vette.

Anton szülei még éltek. Osztoztak egyetlen fiúkkal a keserűségben, s azt tanácsolták neki, hogy legyen erős és türelmes — az öreg Melder, ha látja majd, milyen komolyan foglalkozik veje a gazdasággal, talán változtat elhatározásán és bőkezűbb lesz. Fejjel rohanni a falnak, összeveszni az apóssal, mindenképpen ostobaság lenne.

Anton megszívlelte szülei bölcs tanácsait. Az esküvőt követő időkben tartózkodott minden mulatságtól: nem járt kocsmába, nem verekedett, hétköznap nem ődöngött tétlenül a járásban. Ha nagyon kívánta az italt, megkérte Linát, hogy a tejüzemből hazafelé jövet hozzon neki egy üveg itókát. Linának az volt a legnagyobb öröme, ha kedvére tehetett daliás, szépszál urának, akibe fülig szerelmes volt. Amikor Anton megkapta, amit kívánt, nyomban behúzódott egy csöndes sarokba — a kamrába vagy a szénapadlásra — és teljes magányban édesítgette egyhangú, irigylésre nem méltó életét. Persze, társaságban sokkal jobban esik az ital: ha az embernek beszélgetni, dicsekedni támad kedve, van, akinek elmondja nagyratörő terveit, van, akit megnevettethet — csakhogy akkor az egész világ megtudja a mulatozás hírét, s a hír a zsugori Melder fülébe is eljut. Nem tehet mást, mint hogy magában igyék.

Anton most már sokkal több gondot fordított gazdaságára: megjavította a baromfiudvar kerítését, néhány új pallót fektetett át az árkon, kályhást hivatott és agyaggal betömette a füstölő, öreg kemence réseit; ez azonban csak cseppnek számított az elhanyagoltság és pusztulás tengerében. A rövid ideig tartó kétségbeesett nekifeszülések nem javíthattak a Szurumi-major helyzetén: hosszú évek önfeláldozó munkája, türelem és hősi kitartás lett volna ennek az ára. Ez pedig meghaladta Anton erejét. Amikor szembenézett a valósággal, elcsüggedt és lemondott a harcról, legyőzöttnek érezte magát, pedig meg sem próbált harcolni.

Az igazat megvallva, volt is oka az ijedtségre. A dombon álló ház, amelyet még dédapái építettek, roskadozott, egyik oldala lesüppedt, ablakai aprók és alacsonyak voltak, zsuppfödele csupa rés: tatarozásnak itt nem is lett volna értelme — érdemesebb új házat építenei. Az istálló düledezett, csak a sok gyámgerenda tartotta; a tehenek hasig álltak a trágyában és

egész esztendőben olyan mocskosan jártak, hogy még a színüket is nehéz volt megállapítani. A legelőn nem nőtt egyéb szúrós gyékénynél, s nyáron, amikor kaszáltak, az emberek lába alatt süppedezett a föld és bokáig jártak a láp vizében. A bozót, nem érezve az ember ellenállását, még a szántóföldön is előtört, s visszahódította azt, amit az ember valamikor elvett tőle. A ház előtt néhány gondozatlan gyümölcsfa és orgonabokor senyvedt. Amikor malacok kerültek a házhoz, feltúrták az egész kis kertet, Két ló, öt tehén és néhány birka — ennyi jószágot bírt csak el a Szurumi-major hatvan purvietje.

Anton Paceplis kiszámította, hogy legalább húsz évig kellene erejét megfeszítve dolgoznia — árkokat ásni, kiirtani a bozótot, télen idénymunkát vállalni az erdőben, durva darócnadrágban járni és garast garasra rakni — ahhoz, hogy a föld végre érdeme szerint fizessen munkájáért, s ő végre megszerezhesse mindazt, ami az emberhez méltó élethez szükséges. Megnyomorított élet és korai öregség — ennyit érhet el a szorgalmas ember az erejénfelüli munkával.

— Nem érdemes... — vonta le a következtetést, s minden a régiben maradt. Lina a lelke mélyén elítélte urát, de nem hagyott fel a reménnyel, hogy egyszer majd elkerülnek a Szurumi-majorból, s helyesnek is tartotta, hogy Anton a Melderföldek derekas megművelésére tartogatja erejét.

Hallott Anton ifjúkori bűneiről, tudta, hogy egy lánynak gyermeke született tőle, de meg sem fordult a fejében, hogy támogatást nyujtson annak a lánynak — ezt a kis ügyet különben sem emlegették. A régi ballépések a múlthoz tartoztak; Anton ma az ő törvényes ura és úgy kell viselkednie, hogy a múlt árnyai ne háborgassák életüket.

Késő ősszel, alig egy évi házasság után, Lina fiúgyermekkel ajándékozta meg Antont — egészséges kis vasgyúróval, akit Brunónak kereszteltek. A szülők nagyon boldogok voltak. Az öreg Melder a régvárt örökös világrajötte után örömében pénzt adott vejének új ruhára. Az örömre azonban tragikus eset árnyéka borult: Lina mielőtt még dajkálhatta volna újszülött fiát, gyermekágyi lázban meghalt.

Melderék rögtön magukhoz akarták venni a kis Brunót: Lina anyja még eléggé jó erőben érezte magát ahhoz, hogy kis unokáját felnevelje. Anton azonban olyan határozott „nem"-et mondott, hogy az öregek nem is beszélhettek erről többet. Anton okoskodása nagyon egyszerű volt: ha a fiúcskát odaadja Melderéknek, akkor azok csak róla fognak gondoskodni és elfeledik, hogy a Melder-major jövendőbeli örökösének apja is van, aki-

nek szintén szüksége van erre-arra. Ha Bruno az apja házában marad, a nagyszülők mindig bizonyos függőviszonyban lesznek majd Antonnal s ha unokájukon segíteni akarnak, kénytelenek lesznek majd az apját is támogatni.

Az öreg Szurumné* cuclisüveget szerzett, maga dajkálta és etette Brunót, Antonnak pedig azt tanácsolta, hogy nézzen mielőbb új asszony után.

— Ki tudja, meddig élek — mondta. — Asszony nélkül minden tönkremegy a házban. Még jó, hogy én el tudom látni a gyermeket, de ki gondozza a jószágot, ki ügyel a konyhára? Te még nagyon fiatal vagy ahhoz, hogy özvegyember maradj, meg kell házasodnod, fiam.

Anton Paceplis maga is jól tudta, hogy anyja nem boldogul egyedül a gazdasággal, *gazdagon* házasodni viszont nem volt könnyű dolog. Nem akart elvenni akárkit, aki hajlandó lett volna hozzámenni. Gazdalányt szeretett volna leginkább, nagy hozománnyal. Anton még özvegyet is elvett volna, ha gazdag és nem nagyon öreg, s ha első házasságából legfeljebb egy gyermeke van. Nagyon gazdag özveggyel kivételt tenne — az lehet öreg is, sokgyermekes is.

Keresgélni kezdett, kérdezősködni, kisebb-nagyobb felderítőutakra indult, válaszolt újsághirdetésekre, maga is közöltetett hirdetést a „Jaunakas Zinjas"-ban, de nem talált megfelelő asszonyt magának. Két jómódú gazdalányhoz kérőket küldött, de kosarat kapott. Egy özvegyasszony előtt Anton maga öntötte ki a szívét, annak rendje és módja szerint megkérte a kezét, de megint csak kikosarazták. Egy lányt már-már sikerült magához hajlítania, de amikor az elment a Szuromi-majorba, hogy megismerkedjék jövendőbelije családjával és gazdaságával, minden kedve elment attól, hogy ott gazdasszony legyen.

Az öreg Szurumné, amikor látta, hogy fiának nincs szerencséje, mivel — úgy vélte — nem eléggé erélyes, ágynak dőlt és kijelentette, hogy utolsó napjait éli. Anton jól tudta, hogy anyja halála esetén nem tarthatja magánál Brunót és le kell mondania a Melderék segítségnyujtásához fűzött reményeiről. Új energiával látott kereséshez a járásban. Amikor már látta, hogy hiába keres gazdag menyasszonyt, leereszkedett a jelentéktelenebb emberek közé és végül megtalálta, akit keresett.

A fiatal lány, Krisztina, Reinhart lelkész tanyáján volt szolgáló. Össze sem lehetett hasonlítani Linával: karcsú, szép

* Lettországban gyakran átruhazzák a major nevét a majorosgazdákra.

lány volt — csak a természete túlságosan csöndes és szemérmes.

Az öreg Szurumék megorroltak, amikor megtudták, hogy Anton választottja szegény zsellércsalád lánya, de végül is belenyugodtak fiuk választásába: a Szurumi-majornak elsősorban ingyenszolgálóra, dolgos zsellérasszonyra van szüksége, akinek nem kell fizetni. Egy gazdalányt nem használhattak volna úgy ki, mint az egyszerű kis szolgálót.

Anton Paceplis, hét hónappal Lina Melder halála után, megint az oltár előtt állt, s az arany jegygyűrű, amelyet Reinhart lelkipásztor annakidején Lina ujjára húzott föl, ezen a napon a Szurumi-major második gazdasszonyának kezére került. Az öreg Melderék fújtak dühükben és szégyenkeztek, hogy vejük, meg sem gyászolva illendően egyetlen lányukat, újra megházasodott. Az eseményeken azonban mit sem változtathattak.

Szurumné az ezúttal csöndes és szerény lakodalom után nyomban meggyógyult és felkelt az ágyból, mert a házban szükség volt egy tapasztalt személyre, aki ért a parancsoláshoz és tudja, hogyan kell legjobban kihasználni a *szolgálót*.

2

Krisztina megfejt négy tehenet — az ötödik még nem borjadzott meg — leszűrte a tejet és egy nagy bödönbe öntötte a reggeli hozamot. Csak egy félliterre valót hagyott a kis Brunónak. Ezután a konyhában szorgoskodott. Szurumné, amikor meghallotta, hogy menye már a tűzhely körül tesz-vesz és csendesen rakosgatja az edényeket, bedugta ősz fejét az ajtón és bepisszegett.

— Nem tudnál csöndesebben dolgozni? Még felébreszted a kicsit...

Krisztina összerezzent és lesütötte szemét, mintha valóban nagy ügyetlenséget követett volna el.

— Mit készítsek reggelire? — kérdezte kis idő mulva anyósától, látva, hogy az még mindig figyeli. Az öregasszony, hosszú ingében, mezítláb, kócosan és álmosan valóságos boszorkánynak rémlett. Fogatlan, beesett szája, összeszorított ajka gonosz mosolyra görbült, kialudt, vaksi szeme hidegen és fürkészőn meredt a fiatalasszonyra.

— Főzz lisztpépet és süss egy-egy szelet húst. Tegnap vágtam, megtalálod a kamrában, a polcon.

— Hiszen az... nem elég mindnyájunknak! — tört ki a meggondolatlan Krisztinából.

Az öregasszony suttogva ráförmedt:

— Ó, neked már megint nem elég! Nem tudod elfeledni a gyönyörű életet a lelkész tanyáján! Minek jöttél hozzánk, egyszerű emberekhez? Maradtál volna ott. Bizonyosan boldogultunk volna valahogy nélküled is.

Krisztina nem válaszolt, de az anyósa nem tágított. Egyszál ingben, ahogy az ágyból kiugrott, ott állt a konyhában és rosszindulatúan figyelte menye minden mozdulatát. Nézte, hogyan szórja Krisztina a bögrébe a lisztet, hogyan hozza ki a kamrából az előző nap levágott sertéshús-szeleteket.

— Hová teszed? — kiáltott fel Szurumné, amikor az asszony, nem találva másutt helyet, a felborított vödör fenekére állította a húsostányért. — Hogy ellopja a macska? Neked mindent ujjal kell megmutatni, mint a gyermeknek. Hát nem tanított meg az anyád semmire?

Amikor a hús már a serpenyőben sistergett, az öregasszony odalépett a tűzhelyhez és félretolta menyét.

— Majd én! Mert te elégeted, vagy nyersen hagyod a közepét. Hozhatnál rőzsét, ez nem elég a moslékfőzésre! — Felkapta a konyhakést és tologatni, forgatni kezdte a barnuló hússzeleteket.

Krisztina kiment az udvarra, felnyalábolt egy ölrevaló rőzsét, visszatért a konyhába és ledobta terhét a tűzhely mellé.

— Hányszor mondtam már: este készítsd be a rőzsét, hogy megszáradjon. De beszélhetek én — folytatta az anyós. — Mit ér az ilyen rőzse — csak sustorog, füstöl, de nem ad semmi meleget.

A kis szobában szerencsére felsírt a gyermek. Szurumné nyomban átadta a kést Krisztinának, inge aljába törülte a kezét és besietett kedvencéhez. — Ne feledj el vizet hozni a nagy üstbe, tisztíts krumplit is — kötötte menye lelkére elmenőben. — A gazda csizmáját se tisztítottad ki... Megint sárosan megy az emberek közé, mint a disznó...

A kis Brunó egyre erőszakosabban sivalkodott. Az öregasszony, még ki sem lépett a konyhából, nyájas arcot vágott, elhúzta vékony száját és gügyögni kezdett:

— Mi baja az én picikémnek? Bizonyosan nedves a pelenkája! Megyek, megyek, aranyom, megyek... csak ne sírj, édeském, angyalkám...

De az édeske, angyalka, teli tüdőből ordított, míg nagyanyja a szájába nem dugta a cuclit.

Krisztinát egy darabig békén hagyták. Sietett elkészíteni és asztalra adni a reggelit, hogy Anton meg az apja rögtön reggelizhessen, ha fölébred.

A fiatal asszonyt nem zavarták különösebben anyósa örökös szidásai és zsémbelődései, hosszú évek során megszokta már az ilyesmit: zsenge gyermekkora óta idegen emberek parancsolgattak neki, noszogatták — egyik gorombán, a másik valamivel szelídebben. Krisztina megszokta, hogy teljesítse, amit parancsolnak neki, s el sem tudta volna képzelni életét örök engedelmeskedés, a mások akaratának végrehajtása nélkül. Eddig még senki sem világosította fel, hogy ellenszegülhetne az igazságtalan követelményeknek, védekezhetne vagy tiltakozhatna. A dolgos és fáradhatatlan Krisztina reggeltől késő estig talpon volt, s nem volt olyan munka, amihez ne értett volna. Negyedik hónapja élt már a Szurumi-majorban, s előre tudta, a nap melyik szakában milyen munkákat kell elvégeznie másnap, azután, egy hét mulva. Az élet üteme itt ugyanolyan volt, mint bármelyik parasztgazdaságban: egy nap sem hozott csodát, sem meglepetést. Krisztina, bár az egész háznép munkáját elvégezte, mégsem érezte magát a major gazdasszonyának. Házasságuk legelején arra kérte Anton, hogy ne vitatkozzék anyósával.

— Hagyj rá mindent, akkor hamarabb megszeret — mondta Anton.

De bármennyire igyekezett Krisztina meghódítani az öregasszonyt, nem sikerült neki. Anyósa napokon keresztül egyebet se csinált, mint menyével zsémbelódött.

A legkellemetlenebb, ha valaki azt követeli az embertől, amit máris csinál, vagy amit amúgyis tenni akart. Szurumné utólérhetetlen volt ezen a téren. Lépten-nyomon igyekezett eszébe juttatni Krisztinának függő és alárendelt helyzetét; értésére adta, hogy a Szurumi-major igazi gazdasszonya ő volt és ő is marad, menye ne is próbálja kiszorítani. A kamra és a pince kulcsát az öregasszony őrizte, az ő tudta nélkül Krisztina egy csöpp tejet se vehetett el. Még az idegenek, akiknél addig szolgált, még ők is jobban megbíztak benne, mint anyósa.

Krisztina egyszer óvatos célzást tett ezekről Antonnak.

— Nem lehetne úgy berendezni, hogy legalább a kisebb dolgokat magam intézzem? — kérdezte panaszosan. — Nem hatalmat kívánok — a hatalom maradjon anyádé — de ha már a feleséged vagyok, ne bánjék velem úgy, mint egy szolgálóval.

— Az öregek mind ilyenek — csillapította Anton. Ő maga jól megfért a feleségével, szerette is, de nem volt bátorsága

ahhoz, hogy a védelmére keljen. Persze, maga is azt szerette volna, ha anyja mértéket tart és nem bánik olyan zsarnokian menyével, csakhogy Anton nem volt olyan természetű ember, aki felesége miatt veszekedést kockáztat meg anyjával.

— Majd beszélek vele — ígérte meg Krisztinának s csakugyan próbált is szót érteni az anyjával, de az a szavába vágott.

— Ahá, tehát már nem tetszik neki? — kiáltotta Szurumné. — Elfeledte, hogy a trágyából vakartuk ki. Koldusan, egyszál ingben hoztuk ide, de ő már fenn hordja az orrát, nagysága akar lenni! Ez aztán a hála! Vegye csak észre, hogy a fejedre hagyod ülni, percnyi nyugtod se lesz! Ennek a koldus népségnek lyukas garast se ér a lelkiismerete. Szemérmetlen teremtés... Bolonddá tesz, te buta birka, s öregkorunkra mindnyájunkat kikerget a házból! Táncolj csak, táncolj, fiacskám, úgy, ahogy ő fütyül, sokra viszed!

Anton egy-kettőre megadta magát. Lelke mélyén ő is úgy érezte, hogy Krisztina nem követelheti meg magának a Linához hasonló helyzetet a házban. Hiszen Lina gazdalány volt és születése óta más bánásmódhoz szokott. Gazda-természetét az anyatejjel szívta magába, s azt se tűz, se víz ki nem irthatta belőle. Krisztina viszont zsellércsaládból származott s gyermekkora óta idegen istállók trágyalevében taposott — minek most úgy kényeztetni? Igaza van az anyjának — így csak elrontják.

Minden a régiben maradt. Szurumné még szorosabbra fogta a gyeplőt. Még kíméletlenebbül uralkodott menyén, alsóbbrendű lénynek tartotta, bár Krisztina már négy hónapja volt a család tagja. Az öreg Szurumnak nem volt külön véleménye. Erélyes felesége teljesen a befolyása alatt tartotta. Az öreg mindenesetre egyetlen gyöngéd szót se szólt menyéhez — Krisztina el sem tudta képzelni mosolygósnak. Anton meg... annak a gyöngédsége is csak addig tartott, amíg kettesben voltak — az öregasszony jelenlétében Anton is mogorván beszélt vele.

Anton reggel néma csöndben ült asztalhoz apjával. Elgondolkodva szurcsolták a reggelit, s egyszer sem pillantottak egymásra. Amikor a férfiak reggeli után elmentek hazulról, helyükre ültek az asszonyok és megették a maradékot. A Szurumimajorban mindig ez volt a rend. Igaz, hogy Lina Melder idejében változtattak ezen a renden, de most újra visszatértek a régihez.

Anton befogott és elvitte a tejet a vajköpülő üzembe, az öreg Szurum a pajta előtt ült és a gereblyéket javította. Az áprilisi nap sugarai visszatükröződtek a rétek zavaros vadvizeiben. Seregélyek tilinkóztak, pacsirták trillái áradtak szét a mezők

fölött, de az istállóban nyugtalanul bőgött a jószág: legelőre kívánkozott. A tavalyi széna már elfogyott, már csak egy szekérre való fekete, megfülledt széna maradt, a zsenge fű pedig nem sietett kihajtani.

— Ereszd ki a jószágot és maradj mellette — utasította Krisztinát az anyósa. — Valami keveset azért találnak a legelőn.

Az öregasszony vattás takaróba burkolta a kis Brunót, kiült vele a napra és közönyösen nézte a hólével elöntött fekete földeket. Csak Taurin tagjain szántottak: ott, a magaslaton, már eléggé megszikkadt a föld.

Krisztina kihajtotta a jószágot, leült egy nagy kőre és elnézte, hogyan tapogatják a tehenek orrukkal a kopár földet. Hosszú, csapzott szőrük alól előütköztek a bordák. A kiéhezett állatok mohó sietséggel lépdeltek egyik buckától a másikig, de nem tudták leszakítani a fonnyadt tavalyi füvet, hogy csillapítsák éhségüket.

„Szegény állatok... — gondolta Krisztina. — Mit vétettetek, hogy éppen ebbe a majorba kellett kerülnötök, ahol senki sem szeret benneteket?"

Ugyanezt kérdezhette volna magától is. Ifjúságát, friss erejét cseppenként szívta ki ez a számára idegen, ellenséges világ, amely kegyetlen, szívós mancsai közé ragadta. Semmi reménye sem volt, hogy az örök éjszakát fénylő reggel váltja fel valamikor. A ház előtt ott ült a lócán az öregasszony. Ringatja az elkényeztetett gyermeket, gügyög neki, nem tud elég becéző szót kitalálni számára. Hiszen ez a gyermek lesz a Melder-major gazdája. Igaz, hogy nem egyhamar. De már most bálványa ennek a rideg tanyának: kényeztetik, istenítik, éjjel-nappal többen is vigyáznak rá — már most tiszteletben részesítik, mint jövendő gazdát.

„Hogy nő fel majd az én gyermekem?" — tűnődik a fiatal asszony és hallgatja a szíve alatt dobogó új életet. A jövendő anya mélységes boldogságot, s ugyanakkor még mélyebb keserűséget érez.

3

1922 késő őszén, egy esős és szeles éjszakán, amikor fagyot terelt az északnyugati szél Vidzeme erdői és mezői fölött — Krisztina Paceplisnek megszületett első gyermeke: lány, akit Annának neveztek. Amint a fiatal anya elhagyta az ágyat, Anton a szán elé fogta a lovat s az öreg Reinhart tanyájára

vitte feleségét és gyermekét. A módos Kikreizis gazdát és feleségét hívták keresztszülőknek. Kikreizis Anton ifjúkori barátja és hűséges szesztestvére volt. Most, a keresztelő után sem tudták megállni, hogy be ne térjenek a kocsmába, s ameddig ott iddogáltak, az asszonyok kint a szánon, a hidegben várakoztak, míg a férfiak kegyeskednek folytatni az utat. Kikreizis felesége vagy nyolc évvel volt idősebb Krisztinánál, két gyermeke szaladgált odahaza — Marcis, a nagyobbik, hatéves volt, Gusta pedig nemrég töltötte be a harmadik esztendejét.

Kikreizisné, miután félórát fagyoskodott a szánon, mérges lett és be akart menni a kocsmába, hogy kihívja az urát — szigorúan bánt az emberrel — de közben a két jócimbora, gyöngéden átölelve egymást, már kilépett a kocsmaajtón. Antonnak egy üveg bor volt a kezében, Kikreizis egy zacskó cukorkát hozott.

— Kedves asszonykám, megegyeztünk, hogy összeházasítjuk gyermekeinket — kiáltotta harsányan Kikreizis. — Megittuk az áldomást, most nektek is innotok kell. Anton, add csak az üveget!

— Miféle összeházasításról beszélsz? — vágta el barátságtalanul Kikreizisné. — Bolondgombát ettél?...

— Márpedig, komámasszony, ezt végkép elhatároztuk... — tódította Anton. — Maguknak fiúk van, nekünk lányunk. Húsz év múlva lakzit ülünk.

— Micsoda bolond beszéd... — Kikreizisné haragosan köpött. — Ki tudja, mi lesz még húsz év múlva!

— Már nem tehetsz ellene semmit, asszonykám — mormolta Kikreizis. — Az adott szó még a pénznél is többet ér. A mi Marcisunknak el kell vennie Annuskát, mi így döntöttünk. Nesze, igyál egy kortyot, aztán nyujtsd a kezed a jövendő örömszülőknek!

Anton Kikreizisné kezébe erőszakolta a borosüveget, s nem tágított addig, amíg az asszony jót nem húzott az üvegből.

— Egy kis édességet... — dünnyögte akadozó nyelvvel Kikreizis, és szolgálatkészen felesége orra alá dugta a cukorkás zacskót. — Vegyél sokat, hogy hazáig szopogathasd.

Az asszony kivett egy egész marok cukorkát, aztán a másik szán felé intett.

— Kínáld hát meg Krisztinádat is! A lány az övé. Ki tudja, odaadja-e majd a lányát holmi Marcis Kikreizisnek!

Anton némi gúnyt érzett a szavakban, de úgy tett, mintha nem venné észre.

— Ami igaz, az igaz. Krisztinának velünk kell innia. És nőjön, viruljon az a kislány!

— Nekem nem szabad — próbálta elhárítani Krisztina Anton és Kikreizis erőszakoskodását. — Aki szoptat, az nem ihat szeszt.

— Ez nem vodka, ez csak gyönge eperbor — biztatta Anton. — Ilyet még betegek is ihatnak.

Krisztina, amikor Kikreizis nászasszonyának kezdte szólítani, s elárasztotta a részeg ember kedveskedéseivel, végül is engedett és ajkához emelte az üveget. Félrenyelt, köhögés fogta el, s a mellette álló férfiak harsányan kacagták zavarát. Ez után mindnyájan felültek és kiki hazatért. Szurumi-tanyán nem akartak keresztelői lakomát csapni — Anton anyja ellenezte.

A ló lusta volt és Antonnak egész úton nógatnia kellett az ostorral. Amikor feltűntek előttük az úttól jobbra eső Urgi-major lámpái, Anton félkarral átölelte Krisztinát, ravaszkásan a szemébe nézett és azt mondta:

— Boldog anya vagy te, Krisztina. Még járni se tud a lányod, s már majdnem férjhez adtad. Lassanként gondoskodnod kell a kelengyéjéről...

Hangosan, szívből nevetett és felébresztette a gyermeket. Krisztina szívét meleg járta át, boldoggá tette ez a nevetés és a gyöngéd érintés. Rég nem érezte magát ilyen jól. Úgy tetszett neki, hogy Annuska születésével valahogy fényesebb lett a világ, jobbak az emberek. Lehet, hogy élete legsötétebb szakasza már mögötte van, s ezután boldogabb napok köszöntenek rá?

— Adjon neked az isten napsugaras gyermekkort — suttogta a kisgyermek fölé hajolva, s hirtelen úgy meghatódott, hogy könnyek szöktek a szemébe. — Én magam nem kívánok semmit. Csak téged szeressenek eléggé, kislányom!...

— Miért ne szeretnék? — vágott közbe Anton. — Erről gondoskodunk! Hát nem vagyok én apja a gyermekemnek?

— Jólesik, Anton, hogy így beszélsz — mondta Krisztina. — Légy mindig jó a kislányodhoz. Ha nem állsz melléje, az ő élete sem lesz könnyebb, mint az enyém.

— Nono, hát neked talán olyan rosszul megy a sorod?... — mormolta Anton. — Hiszen én gondoskodom rólad. Mit kívánsz még?

Elhallgattak és egy szót sem ejtettek hazáig. Mindketten a maguk gondolataival foglalkoztak.

Anton szülei egykedvűn fogadták Annuska érkezését. Szurumné nem sokkal a keresztelő után kijelentette Krisztinának,

hogy két kisgyerek dajkálására már nem futja az erejéből, ezért Krisztinának magának kell gondoskodnia gyermekéről.

— Ezer szerencse, hogy Brunót el tudom látni. Mióta jár, egy pillanatra sem lehet magára hagyni.

A szülés után csak az első hónapokban nem fogták Krisztinát nehéz munkára. De azután minden úgy ment, ahogy régen. Pirkadattól késő estig megállás nélkül dolgozott az asszony. Kaszáláskor Annuskát is magával vitte a rétre; ősszel, krumpliszedéskor ott hagyta a mezőn, egy ócska talicskában, s amikor a gyermek felsírt, bizony nem mindig tudta félbehagyni a munkát, hogy kislányával foglalkozhasson.

Az öreg Szurumné hű maradt kijelentéséhez, hogy elég gondja van Brunóval is: valóban nem törődött leányunokájával. Annuska órákhosszat sírhatott, az öregasszony nem lépett bölcsőjéhez, rá sem tekintett, meg sem próbálta elcsöndesíteni.

Egy évvel Annuska születése után Krisztinának fia született. Zsannak keresztelték. Annuska már járt, egyedül is oda tudott tipegni a régi bölcsőhöz, hogy megnézze kisöccsét. Zsan sortársa volt Annuskának. Anton szülei mintha észre sem vették volna.

Amikor a gyerekek cseperedni kezdtek, még szembeötlőbb volt a bánásmód különbözősége. Brunót szebben öltöztették, jobban táplálták, mint Annuskát és Zsant. Brunónak mindent megengedtek, csínyjein szelíden mosolyogtak, minden haszontalanságában az ész, az önálló jellem és a jövendő gazda nemes vérének megnyilvánulását látták: Brunó hamarosan ráébredt, hogy neki mindent szabad, s igyekezett kihasználni előjogait. Idősebb és nagyobb lévén, lépten-nyomon éreztette Annuskával és Zsannal fölényét: büntetlenül rángatta húgocskája haját, karmolta az arcát, verte a kis Zsant.

Az öreg Szurumné szelíd mosollyal szemlélte mindezt: — Ó, te kis csibész!... Hát így kell bánni a kisasszonyokkal? Gyere, aranyom, ülj a nagyanyó ölébe, hadd törölöm meg az orrocskádat!

Kitaszítottságban nőtt a kis Annuska. Apja sem becézgette, nem ültette térdére, hogy beszélgessen vele, s amikor a kislány maga próbálta elmesélni, mit látott vagy mit csinált — senkinek sem volt ideje, hogy meghallgassa, vagy válaszoljon neki. Nagyszülei sohasem szórakoztatták mesékkel. Pedig a kislány nagyon szerette az állatokról és mindenféle csodalényekről szóló régi meséket. Szurumné rengeteg mesét tudott, de ki kellett várni, amíg Brunónak mesél, azt kellett titokban hallgatni.

Ha Annuska valami önfeledt felkiáltással elárulta magát, a vénasszony elkergette.

A kislánynak nem volt játszópajtása. Néhányszor megpróbált beállni a fiúk közé, de Bruno durva volt és kegyetlen — mindig azon fáradozott, hogy megcsúfolja Annuskát és fájdalmat okozzon neki, ezért a kislány kerülni kezdte.

Annuska lassanként zárkózottá vált s édesanyját kivéve, mindenkit elkerült. Behúzódott valami csöndes sarokba, játékokat eszelt ki a maga mulattatására s hamarosan megtanult önmagával beszélgetni. Anton és az öreg Szurumék együgyűnek tartották, mivel nem érdekelték a lármás játékok és hancúrozások. Nem jutott eszükbe, hogy ők maguk ölték ki belőle az érdeklődést, ők idegenítették el maguktól a tudásra szomjas gyermeket. Anton és az öregek tévedtek, Annuska nem volt együgyű, korlátolt gyermek — korán megtanulta, hogy beérje önmagával, mivel tudta, hogy semmit sem várhat nagyanyjától, aki nem szereti, sem apjától, aki közönyös iránta. Annuska éppen úgy tudott álmokat szőni, tűnődni és a maga értelmével magyarázni a környező világot, mint a többi gyermek — csak ő egyedül álmodozott, s lelkének egyszerű érzelmeit csupán anyja előtt tárta fel néha.

Krisztina igazi forró, önfeláldozó szeretettel szerette s ezt megérezte a gyermek. Annuska életének legboldogabb pillanatai azok voltak, amikor anyja az ölébe ültette és becézgette, Anyjában tökéletesen bízott, nem tartott attól, hogy az megbántja vagy kineveti. Annuska érteni kezdte, hogy anyja élete nehéz, túlságosan sokat kell dolgoznia — sokkal többet, mint bárki másnak. Feltámadt benne a vágy, az egyedüli törekvés: könnyíteni a drága jó anyácska életén, zsenge vállára venni anyja elviselhetetlen terhének legalább egy kis részét. Annuska nagyon korán, még kisgyermek korában magától meglátta a munkát. Dajkálta kisöccsét, szálanként hordta a rőzsét a konyhába, s annyi tüzelőt halmozott fel, amennyi az ebédfőzéshez elég volt. Téli estéken, amikor anyja lent, vagy gyapjút font, Annuska gombolyította a fonalat. Ezzel a csekélyke segítséggel mégis megtakarított anyjának néhány percet, amit az gyermekeinek szentelhetett.

Mindez elkerülte Anton figyelmét. Ő ilyen dolgokról tudni sem akart. Önző és gyáva ember volt a Szurumi-major gazdája, csak magának élt.

Krisztina gyorsan öregedett, mindennap sápadtabb és gyöngébb lett; kialudt szemének meleg fénye, meggörbedt karcsú torzse, korai dér lepte meg dús haját. Alig élt még, s az örök

sötétség árnyéka már fölébe terpeszkedett. Nem akarta ezt megérteni senki... talán csak egyedül ő. És ez a tudat új gondok és fájdalmak forrása lett: Krisztina, érezve, hogy életútja vége felé közeledik, örökösen azon töprengett, vajjon milyen sors vár gyermekeire, ha ő már nem lesz?

4

Annuska a jövő ősszel iskolába kerül. Anyja már megtanította írni-olvasni. A kislány hat éves korára jobban ismerte a szorzótáblát, mint Bruno, akivel nagyanyja, sőt néha apja is foglalkozott. Amikor Annuska már betéve tudta az egész ábécét, Zsanhoz került a könyv. Krisztina a múlt télen őt is megtanította az olvasás tudományára.

Krisztina a tavasszal vért köpött. Az orvos, akihez Anton György-napja után elvitte a feleségét, azt tanácsolta, hogy vigyék Krisztinát szanatóriumba. — Ha pedig nem bírja a zsebük, mindenesetre mentesítsék minden nehéz munka alól. A beteg pihenjen, legyen sokat a levegőn, táplálkozzék jól — mondta az orvos. — Remélem, megértik és megfogadják tanácsaimat.

Anton és Krisztina megígérte, hogy mindenben követi a tekintélyes orvos tanácsait. De szanatóriumra nem is gondolhattak — Paceplisék nem engedhettek meg maguknak ilyen költekezést. Hogy Krisztinának valamivel könnyebb életet biztosítsanak a Szurumi-majorban, szolgálót kellett volna fogadniok. György-napja azonban már elmúlt, s vajjon sikerül-e most már megfelelő segítséget találni? Aztán ez is pénzbe kerül — Szurumék eddig is boldogultak fogadott segítség nélkül. Erre a nyárra még pásztort se fogadtak, mivel, véleményük szerint, Annuska már elég nagy lány volt ahhoz, hogy a teheneket kihajtsa. Egy hét éves gyermek már igazán ügyelhet ilyen kis csordára!

Krisztina az orvosi vizsgálat után továbbra is kijárt az istállóba fejni, etette a disznókat és maga végzett el minden munkát a ház körül. Havonta kétszer odaállt a teknő mellé, és szombat esténként sohasem ért rá senki más, hogy befűtse a fürdőt. Az öreg Szurum folyton panaszkodott, hogy sajognak a csontjai, az öregasszony Brunót babusgatta és őrizte a ház, a kamra és a pince kulcsát — senki sem kívánhatta tőle, hogy darabokra szakítsa magát!

Így folyt ez Iván-napjáig. Krisztina azon a reggelen nem bírt felkelni, s az egész család meleg reggeli nélkül maradt. Anton most már látta, hogy nem boldogulnak szolgáló nélkül.

Befogott és elhajtott Kikreizisékhez. Este egy idősebb asszonnyal állított haza, Kikreizisék távoli rokonával.

A kis Anna délben hazahajtotta a teheneket és az egész napot beteg édesanyja mellett töltötte. Szép időben együtt mentek ki a házból, leültek a padra az orgonabokor tövébe, s nézték, hogy gyüjt mézet a méh a virágon, hogy lépeget a kotlós csibéivel a csalánosban. Néha Zsan is csatlakozott hozzájuk, de az öreg Szurumné rögtön elkergette — félt, hogy Krisztina megfertőzi. Annáért nem aggódott. De Krisztina maga sem feledkezett meg a veszélyről, s bármennyire vágyott kislánya után, nem engedte meg neki, hogy túlságosan közel üljön hozzá. Az utóbbi időkben meg sem csókolta, szivére se szorította Annát.

Anna egyik este, amikor hazahajtotta a jószágot, néhány férfit pillantott meg az udvaron. Apjával beszélgettek. Csak egy volt köztük ismerős: a feketebajuszú Kluga. Mint minden gyermek, ő is kíváncsi volt az ismeretlen emberekre s arra, hogy mit beszélnek. Bekötötte a jószágot, egy ócska tálba vizet merített, leült a tuskóra, a rőzsehalom mellé és répát kezdett tisztogatni.

— Ha tovább ülünk tétlenül, tíz év mulva mindannyiunkat elnyel a Kígyó-mocsár — mondta az egyik ember, a nagy feketebajuszú. — Az én földem fele már mocsár.

— Az enyém talán különb? — szólalt meg egy másik. — Évről évre kevesebb a termés. Nemsokára már kenyere se lesz a családnak, s miből fizetem az adót, meg a tartozásomat a banknak? Egy szép napon megütik a dobot a házamban.

— Hát igen... — felelte vontatottan, elgondolkodva Anton. — De mit tehetünk ellene? Hatalmas munka az! Ki győzi? És hol vegyünk pénzt a talajjavítási munkálatokra? Újabb adósságokba másszunk? Engem a régiek is majd megfojtanak.

— De hiszen megtérül a pénz! — kiáltotta türelmetlenül a bajuszos. — Néhány év alatt búsásan megtérül a ráköltött pénz és munka! Verejték és áldozat nélkül sosem ment az ilyesmi! Csak az kell, hogy mindenki beleegyezzék. Gondolkozz egy kicsit: ha kiszárítjuk a mocsarat, olyan lucerna nő a rétjeinken, hogy nem győzzük kaszálni, a mocsár helyére pedig gabonát vetünk, gyümölcsfákat ültetünk. Most meg csak a szúnyogok esznek bennünket.

— Mit szól ehhez Taurin? — kérdezte Paceplis.

— Ördög vigye azt a pénzeszsákot... — legyintett a bajuszos. — Őt nem nyeli el a víz. Hallani sem akar róla, hogy részt vegyen a munkában. Az ő földjét, azt mondja, nem teszi tönkre a víz, hagyjuk békén — ennyit szól hozzá. Az ő malmának kell

a víz. Mi megfulladhatunk, neki az a fontos, hogy nyerészkedhessen.

— Taurin nélkül nem megyünk semmire — jegyezte meg valaki. — Ha ő nem hajlandó részt venni a csatornaásásban, elkezdeni sem érdemes. Iyen emberrel szemben csak mi húzzuk a rövidebbet.

— Én is azt mondom — helyeselt Anna apja. — És miért éppen az én földemet szelné át az a csatorna? Mindenkinek haszna lesz belőle, csak én mondjak le néhány purviet földemről! Ki kárpótol érte? Talán az angyalok?

— A te tagodon vezet a legrövidebb út a folyóhoz — magyarázta a nagybajuszos. — És a leglejtősebb is. A kiszárított mocsárból majd hasítunk neked annyi földet, amennyit emiatt elveszítesz.

— Igen, és irthatom a fatönköket meg vesződhetek a bozóttal — felelte ridegen Paceplis. — Megművelt föld helyett ugart... hogyisne!

Igy vitatkoztak jó sokáig, aztán szétszéledtek anélkül, hogy megegyeztek volna. A Kígyó-mocsár túlságosan nagy és hatalmas volt ahhoz, hogy egy maroknyi elszánt ember harcba merjen szállni vele. Túlságosan erős volt Reinis Taurin is. A mocsár, mint örök átok, feküdt óriási fészkében, s egyre terjeszkedett. Az elkeseredett parasztok nem először akartak szembeszállni vele. Próbálkozásuk azonban mindig kudarcot vallott a végén.

A lettek szétszórtan éltek akkoriban, mindegyik a maga kis tanyáján, amely egész világ volt a szemükben. Ritkán fogtak közös munkába, nem szokták meg, hogy közös erővel teremtsenek olyan dolgokat, amikre egyenként nem voltak képesek. A major, a parasztcsaládnak ez az elszigetelt fészke, eltávolította egymástól az embereket, mezsgyétől mezsgyéig korlátozta láthatárukat, s rányomta bélyegét a lett paraszt egész életére. Semmi csodálatos nem volt tehát abban, hogy Anton Paceplis ezt az önző kérdést tette fel: „Miért éppen az én földemet szelné át az a csatorna?" A tanyai ember hangja volt ez...

Anna másnap reggel, amikor legelőre hajtotta a teheneket, hosszasan elnézte a komor lápot. Kilométerekre húzódott, jobbra is, balra is tanyájuktól. Túlsó széle belenyúlt a szomszédos aizupi járás földjeibe. Dús égersűrű zöld abroncsa szegélyezte. Azon belül egyhangú, sima térség, törpefenyők, gyér, csenevész nyírfák és alacsony bokrok az ingovány ritka szigetein, amelyekhez keskeny ösvények vezettek. Itt is, ott is kerek, feneketlen nyílások tátongtak: a mocsár ablakai, ame-

lyek, mint megannyi parányi tó, csillámlottak a napfényben. De még itt, a pusztulásnak és korhadásnak ebben a világában is nyíltak fehér meg piros virágok, röpdöstek madarak, zengett az élőlények hangja. Szúnyogfelhők húztak el az ingovány fölött, esténként muslicáktól nyüzsgött a levegő, délben összegombolyodott viperák sütkéreztek a zsombékokon. Egy nyár se múlt el anélkül, hogy a viperák meg ne martak volna egy-egy embert vagy állatot. A pásztorok ezért vastag gyapjúharisnyában és rovid fütyössel jártak. Annát megtanította az apja, hogyan kell agyonverni a kígyót, s a kislány már nem félt tőle. Volt olyan nap, hogy két-három viperát is agyonvert. Ez tulajdonképpen nem volt nehéz mesterség: csak az volt a fontos, hogy a kígyót az első ütés rögtön a fején találja s a második csapás előtt nem szabad magasra emelni a fütyköst, mert a kígyó rátekeredhet és az ember nyakába eshet.

Ripsis, az öreg kutya, hasznos segítőtársa volt Annának. Csak meg kellett neki mutatni a kígyót, a kutya a fogai közé kapta és dühösen rázta ide-oda, míg a kígyó ernyedtté és mozdulatlanná nem vált. Ilyen csaták alkalmával megtörtént, hogy a kígyó megmarta a kutyát, s az néhány napig dagadt pofával járt, a földhöz fente a megmart helyet, de nagyobb baja nem támadt tőle. Az öregek azt beszélték, hogy a kutya ismeri a kígyómarás elleni füveket és azt eszi, míg meg nem gyógyul.

— Gabonát vethetünk majd a mocsár helyére, gyümölcsfákat ültethetünk... — egyre a feketebajuszú férfi szavai jártak Anna eszében. Amikor látta, hogy a jószág nyugodtan csipegeti a füvet, ábrándokba merült; arról az időről álmodozott, amikor majd felnő, és nekivág, hogy a Kígyó-mocsarat gyönyörű, virágzó kertté változtassa. Anna maga sem tudta, hogyan csinálja, de erősen bízott abban, hogy megbírkózik vele. Mint a mesebeli csuka parancsára, eltűnnek majd a mocsár veszedelmes ablakai, megdöglik minden vipera s ott, ahol most sár feketéllik, sok gyönyörű alma- meg meggyfa virágzik. Az óriási kert közepén szép ház büszkélkedik — olyan fehér, nagyablakos, piros palatetős... egyszóval, éppen olyan, mint Taurinéké az Urgi-majorban. A ház körül sok szép virág nyílik: vörös, lila, fehér meg sárga, a kert közepén pedig két fonott hintaszék, meg egy egyszerű kis pad. Apja meg anyja a hintaszékben pihengetnek majd munka után, ő pedig leül a kis padra és történeteket olvas fel nekik távoli, napfényes országokról, ahol egész évben olyan meleg van, hogy az emberek még karácsonykor is vékony, fehér ruhában járnak. Anyjának akkor kevés dolga lesz, Anna mindent elvégez helyette. Messzebb, a

házukon túl, a szomszédok épp ilyen gyönyörű házai büszkélkednek majd, s minden olyan csodálatosan szép lesz — akár a mesében.

„Megcsinálom... — döntötte el a kislány. Elhatározta, hogy ma ebéd közben elmondja anyjának új álmát. — Talán akkor anyácskám is jobban lesz, nem köhög olyan nagyon."

Anna egy helyen sok édes szamócát talált; nyírfaháncsból kosárkát font és teleszedte szamócával.

„Elviszem anyámnak, hiszen az idén még nem is látott szamócát. Hadd kóstolja meg. Én meg odaülök melléje és nem hagyom békén addig, amíg meg nem eszi az utolsó szemig."

Olyan jóleső érzés volt, hogy örömöt szerezhet az egyetlen embernek, aki őt igazán, tiszta szívének minden melegével, szereti!

A kosárka szamócával s egy csokor tarka virággal indult délben haza a tehenekkel, s amikor bekötötte őket, sietett anyjához. A küszöbön az öreg Szurumné állta útját.

— Ne menj most oda. Maradj itt.

Komoly és gondterhelt volt az egész háznép, Anna apjának vörös volt a szeme, a kis Zsan meg a konyhasarokban üldögélt egy tuskón és csöndesen sírdogált.

— Mi bajod, Zsanit? — kérdezte Anna.

— Anyácska meghalt — válaszolta hüppögve a fiúcska. — Nem szól többet... nem kel fel...

A kislánynak szinte elakadt a lélekzete. Egy darabig dermedten állt a konyha közepén. Valahol igen messze járt a tekintete. Aztán megvonaglott az arca s egész teste hirtelen úgy elgyöngült, hogy nem bírt megállni a lábán. Leült Zsan mellé és görcsösen felzokogott. Még mindig szorongatta a kosárkát meg a csokrot.

...A virágcsokrot később, amikor Krisztinát megmosdatták és felöltöztették, Anna beletette a koporsóba, anyja szívére. A szamócával telt kosárkát nem engedték beletenni; azt ott hagyták a párkányon, s ott állt estig, amíg meg nem látta Bruno, akit szintén beeresztettek egy percre, hogy a halottat megnézze. Rögtön elcsente a szamócát, kiment a kertbe és megette.

Annának most már egyetlen barátja sem volt, akihez odasimulhatott és elmondhatta mindazt, amit gondolt és érzett.

Nem volt, akinek beszéljen nagy álmáról: hogyan változtatja majd a Kígyó-mocsarat csodálatos kertté, amely az ingovány helyén virágzik.

Krisztinát három nap múlva kivitték a régi purvaji temetőbe, s eltemették, kissé távolabb Lina Melder sírjától: Anton Paceplis nem merte első felesége mellé temetni — az öreg Melderéket ez sértené, s úgy vehetnék, mint boldogult lányuk emlékének meggyalázását. A zsellércsalád sarja nem méltó arra, még halála utána sem, hogy a módos gazda lánya mellett feküdjék. Így hát a két sír között két szabad helyet hagytak. Paceplisék családi sírkertjében elég hely volt még.

5

Fél évvel Krisztina halála után meghalt az öreg Szurum is. Anton két hónappal később a harmadik asszonyt vitte házába — egy vénleányt. Magas, csontos teremtés volt; arcán nagy, szőrös szemölcs, amely kissé mulatságos kifejezést adott arcának. Laviza Pluka, így hívták Anton új feleségét, egy tönkrement majorosgazda nővére volt. Anna és Zsan szigorú mostohát, apjuk pedig keménykezű feleséget kapott, s hamarosan papucs alá került. Szurumné kénytelen volt átengedni új menyének a kulcsokat: az nem tűrte, hogy anyósa beleüsse az orrát a háztartásba. Az öreg gazdasszony, néhány sikertelen kísérlet után, belenyugodott sorsába és napjai legnagyobb részét a konyha melletti kis kamrában töltötte. Amióta Bruno iskolába járt, alig akadt dolga — elérkezett az az idő, amikor az öregasszonyt emlékei foglalkoztatták a legtöbbet. Most már megesett, hogy Laviza jelenlétében a boldogult Krisztinát magasztalta: milyen derék teremtés volt, milyen engedelmes, előzékeny, igénytelen, és mindenben szótfogadott anyósának.

Laviza látszólag ügyet se vetett az öregasszony fecsegéseire, de valahogy mindig úgy intézte, hogy levesosztásnál például Szurumné tányérjába kevesebb jutott, mint máséba, s ő kapta a legkeményebb és legégettebb héjú kenyeret.

Talán éppen ez volt az oka annak, hogy az uralkodni vágyó öregasszony hamarosan sorvadni kezdett és csak néhány hónappal élhette túl az emberét. Amikor kivitték a temetőbe és leeresztették az öreg Szurum mellé, senki sem kesergett túlságosan, Laviza pedig nem is igyekezett leplezni örömét.

Anton megparancsolta a gyerekeknek, hogy anyjuknak hívják Lavizát, de — életében először — ellenszegülésbe ütközött: Bruno Lavizának, vagy egyszerűen mostohának hívta a mostohát, Anna és Zsan pedig Laviza néninek. A Meldermajor örökösét Laviza egy újjal se merte bántani — ezt, az

esküvőt követő napon, igen szigorúan megtiltották neki — de annál szívesebben és gyakrabban tépázta Anna és Zsan haját, ilyen módon töltve ki felgyülemlett dühét.

Ősszel, nem sokkal Krisztina halála után, Annát beíratták az iskolába. Az első naptól kezdve szerette az iskolát. A tanulás könnyen ment, Anna majdnem minden tárgyból ötöst kapott, a legjobb pedig az volt, hogy az iskolában sokkal nagyobb nyugalma volt, mint otthon. A tanítók szerették a szorgalmas kislányt és nem egyszer példának állították a többiek elé. A fiúk és lányok, tanulótársai, nem bántották, nem csúfolták. Sőt, némelyek barátkozni is próbáltak vele, s ha ez nem sikerült, annak csak Anna elfogódott viselkedése volt az oka. Az iskolában pihenhetett. De este felé, ahogy betette lábát a házba, mostohája már dirigálta, parancsolgatott neki. Egy percig se hagyta békén mostohalányát.

— Anna, eredj, vágj takarmányt a jószágnak! Hozz be rőzsét! Söpörd ki a házat! Mosd ki a fejővödröt! Menj a pincébe, hozz fel krumplit! — Egyik utasítás a másikat követte.

Anna zúgolódás nélkül megtett mindent, amit parancsoltak neki. Iskolai feladatait késő este kellett megírnia, amikor a felnőttek már aludtak, s Anna csak képességeinek köszönhette, hogy nem maradt el a többitől és jó tanuló volt.

Bruno egy évvel előbb kezdte a tanulást, már másodikba járt. Az iskolában új barátok vették körül és nem engedte magához Annát. Aki nem ismerte őket, azt gondolhatta, hogy idegenek. Haza is külön-külön tértek, és Anna szinte örült Bruno gőgjének: legalább megszabadult bosszantásaitól, ingerkedésétől és hazafelé menet nyugodtan szőhette gondolatait, ábrándjait.

Egy év múlva Zsan is iskolába került. Annának most már volt útitársa. Paceplis csak télen, nagyon rossz időben vitte a gyerekeket szánon az iskolába, de nem kényeztette el őket túlságosan: hat kilométer oda, hat vissza — nem olyan nagy távolság az.

Anna nyáron megint tehenet őrzött, most már Zsannal együtt. Bruno az egész szünidőt Melderéknél töltötte.

Így telt egyik esztendő a másik után. Elérkezett 1934 tavasza. Május elején a környékbeli aizargok, Taurin vezetésével, eltűntek valahova. Csak később tudódott ki, hogy Ulmanisnak segítettek véghez vinni a fordulatot Rigában és megszerezni a hatalmat — ezért magasztalták most őket, dicsőítették minden újságban. Paceplis nem volt aizarg, s most már saj-

nálta, hogy nem lépett be a szervezetbe: most ő is egyenruhát hordhatna és lóhátról beszélhetne mindenkivel, akivel találkozik.

Anna elvégezte az elemi iskola öt osztályát. Amikor hazavitte csupa-ötös bizonyítványát, apja Lavizával sokáig nézegette; négyszemközt tanácskoztak valamiről, aztán behívták Annát.

— Most már elég művelt vagy — kezdte az apja. — Én csak három télen át tanulhattam a járási iskolában, mégis elég eszem van az élethez. Te öt télen át tanultál. Ez elég egy nőnek. Bőségesen elég.

Anna elsápadt. Reménykedett, hogy legalább az elemi iskolát elvégezheti — mind a hat osztályt, hiszen télen nincs olyan sok munka a ház körül.

— Már elmúltál tizenkét éves — szólalt meg a mostoha. — Egy-kettőre felnőtt lány leszel. Ideje, hogy megszolgáld a kenyeredet és segíts a szüleidnek.

— Igen, persze... — suttogta Anna. — Sohasem féltem a munkától...

Szónak, könyörgésnek nem lett volna értelme — a Szurumi-majorban szükség volt a munkás kézre. Annának egész nap sajgott a szíve, este még sírdogált is egy kicsit, de sorsán nem változtathatott. Apját talán sikerült volna jobb belátásra bírnia, de ez mit sem ér — apja mindenben az új asszonynak engedelmeskedett.

Nehéz idők következtek Annára. Nyáron Zsan egyedül őrizte a teheneket, Anna reggeltől estig szakadásig dolgozott: tehenet fejt, gyomlálta a kertet, moslékot főzött, a kútról vizet hordott a konyhára, kaszálás idején pedig a réten dolgozott. Lavizának nem volt ínyére a mosás — azt mondta, hogy beteges szívének árt a gőz. Anna mosott az egész családra, szombatonként padlót súrolt, befűtött a fürdőbe. Ősszel vettek neki egy kartonszoknyát meg egy pár sárga gumipapucsot — ennyi volt egész nyári szerzeménye.

Bruno, miután az elemi iskolát elvégezte, az erdészeti iskolába iratkozott, mert az öreg Melderék azt akarták, hogy örökösük műveltség dolgában túlszárnyalja a környék kiválóságait; a tanulás minden költségét vállalták. Zsannak, mint a Szurumi-major jövendő gazdájának, megengedték, hogy a hat osztályt elvégezze, de hogy tovább taníttassák, az eszükbe se jutott, pedig a fiúcskát nagyon érdekelték a gépek, a technika, s értett is hozzá.

Anna összeszedte Bruno hatodik osztályos könyveit, s néhány hónap alatt, esténként tanulgatva, befejezte elemi iskolai tanulmányait.

Mi várt rá azután? Istálló, konyha, krumpliágyak, vizesvödrök és mosóteknő. A fiatal szív barátságról, melegről álmodozott, de csak mogorva, zárkózott emberek voltak körülötte, akikre nem bízhatta érzelmeit, álmait — gúny és szidalom lett volna a válasz őszinteségére.

Az elöljáróság épületében néha színdarabokat, énekkari hangversenyeket rendeztek, de a helybeli kultúréletet aizargok és aizarg nők irányították, s ez rányomta sötét bélyegét az egész kulturális munkára. Olyan darabokat tanítottak be, amelyek május 15-ét,* meg a parasztmajorok patriarkális szokásait magasztalták, a „Zengj, dicső, büszke dalunk" kezdetű dalt énekelték, meg egyéb Ulmanis-himnuszokat. Az egész kultúrtevékenység rendkívül émelygős hajbókolás volt a „vezér", Ulmanis előtt, leplezhetetlen hencegés áradt belőle — az aizargok azt hitték, hogy saját magukat dicsőítik.

Anna egyszer szóba hozta, hogy belép az énekkarba, de mostohája kegyetlenül kinevette és egy álló hétig csípkedte vele.

— Lám csak, a kis csalogány! Énekkarba kívánkozik! Ha nem tudod hová tenni a hangodat, eredj ki a mocsárba, ott kedvedre kiordíthatod magadat. Ki feji meg a teheneket, ha te hetenként kétszer énekelni szaladgálsz? Nem szakadok meg miattad, annyi biztos!

Anna beletörődött és többé nem gondolt a kórusra.

A helybeli könyvtárból könyveket vitt haza. Olvasni azonban csak éjszaka tudott, amikor a napi munkát elvégezte és apja meg mostohája aludt már. A kislány, rövid pihenőidejét feláldozva, mohón falta a könyveket.

Ráébredt, hogy feltétlenül olvasnia kell. Meg kell keresnie a könyvekben azt, ami életéből hiányzik. Ha ezt nem teszi — begyöpösödik. Ahogy a Kígyó-mocsár vize elárasztja lassanként a réteket és lapályokat, úgy változtatja őt ez az üres és nehéz igavonás ostoba állattá, amelynek csak testi szükségletei vannak. Ez sokakkal megtörtént, s már-már vele is, mert egyre fogyott az ereje a hétköznapok szörnyű járma ellen folytatott magános harcban. Ha nem siet segítségére valami új, ismeretlen erő, amely felébreszti benne az ellenállás szellemét és harcra

* 1934 május 15-e, a fasiszta Lettország megszületésének napja, amelyen Ulmanis és klikkje kezébe ragadta a hatalmat

buzdítja a változtathatatlannak mondott sorssal, ostoba lesz és korlátolt — lágy viasz zsarnokai kezében. Éppen ezt akarta elérni Anna apja, Anton Paceplis. Erre számított a mostoha is, akinek most már a főzés is terhére volt — a többi házimunkára már régebben raúnt, még akkor, amikor mostohalánya kimaradt az iskolából. Nem kímélte erejét, hogy engedelmes rabszolgává puhítsa Annát, olyanná, akinek nem kell semmi, aki mit sem mer követelni az élettől.

De a lány, szinte dacolva az elviselhetetlen élettel, egyszerre kivirult, napról napra szebb lett és vonzóbb, s egyre jobban hasonlított a fiatal Krisztinához.

Negyedik fejezet

1

Jan Lidum az esti ellenőrzés után rögtön lefeküdt. Aznap levelet kapott Ilzától. Jan egész délután azokra a külvilágból érkezett, szűkszavú hírekre gondolt, amelyek nővére levelében jutottak hozzá. Ilza megírta, hogy küldött már neki néhány levelet, választ azonban nem kapott rájuk, s hogy néhány hónapja megtagadták tőle a látogatási engedélyt. (Jan tudta az okát — akkor szigorított magánzárkában ült.) Ő, Ilza, bizonyos kényszerítő körülmények miatt, más városba költözött és nemsokára Rigába utazik, hogy újra megkísérelje a látogatást.

Jan Lidum végignyúlt a priccsen és átadta magát emlékeinek. Zord, eseményekkel teli életének egyes jelenetei bukkantak fel szeme előtt. Már több mint három évet töltött a börtönben.

A vizsgálati időt magánzárkában töltötte. Az ohranka nem tudott rábizonyítani semmi kézzelfoghatót, mivel letartóztatásakor nem találtak nála kompromittáló dolgokat, viszont nem akarta leleplezni ügynökeit, akiknek feljelentése alapján Jant letartóztatták. A nyomozók kígyóravaszsággal igyekeztek valamicske vallomást kikényszeríteni Janból, illegális munkájáról. Amikor látták, hogy minden erőfeszítésük hiábavaló, az ellenség taktikát változtatott: provokátorokat tettek be hozzá a zárkába. Az egyik ilyen alak — egy bőbeszédű legény — csaknem egy kerek hónapot töltött együtt Jannal. Sokat mesélt forradalmi tevékenységéről, remélve, hogy az egyszerű paraszt még

nagyobb őszinteséggel viszonozza az ó kéretlen nyíltságát. Lidum azonban hallgatott. Az „elvtársat" elvitték, s egy hét múlva másikat tettek a helyébe. Az új ember az első napon hallgatott, mély levertséget színlelt és úgy tett, mintha Jan a terhére lenne. Másnap csöndesen szidni kezdte a börtön vezetőségét és a fennálló államrendet, harmadnap minden tartózkodása felengedett és tanácsokat kért Jantól, hogyan viselkedjék a bíróság előtt: mint mondta, fegyveres felkelés előkészítésével vádolják; sajnos, erre kézzelfogható bizonyítékok vannak. Ha ő nem tud védekezni, nagyon szomorúan végződhet az ügye. Jan ezt a csalétket sem kapta be. Ezután még ketten próbáltak szerencsét, de az egyszerű béres egyetlen baklövést sem követett el. Végül is, a legcsekélyebb bizonyíték híján, az ügynökség jelentései alapján kellett kimondani az ítéletet.

A tárgyalás után hamarosan a rigai Központi Börtön egyik épülettömbjének közös cellájába vitték Jant. Elvtársai, amikor megtudták, hogy Jan Lidum a vallatás és tárgyalás alatt igazi harcoshoz méltón viselkedett, befogadták közösségükbe. Jan most testestül-lelkestül belekapcsolódott ebbe a közösségbe, amelynek életében csodálatos rend, vasfegyelem és nemes elvtársi szellem uralkodott. Ez volt az az erő, amelyet gyűlöltek és féltek Lettország akkori hatalmasai. Minden darab kenyér, minden csepp leves, minden szantim közös tulajdon volt, s úgy használták fel, ahogy a közösség érdekei megkívánták. Jan Lidum tekintélye nőttön-nőtt. Hamarosan a cella felelősévé választották, s amikor elérkezett a pártszervezetek új választásának ideje, egyhangúlag beválasztották az épületszárny pártbizottságába. Jan egy évvel később már az épülettömb pártbizottságának, az úgynevezett Ipszilonnak tagja volt.

Lidum, akár a többi politikai fogoly, egész idó alatt kitartón tanult. Nyelveket tanulmányozott, társadalomtudományokat, amelyek kozt a politikai gazdaságtan és a marxista-leninista filozófia állt a legelső helyen; foglalkozott matematikával és technikával is. A külvilággal olyan jól megszervezték az összeköttetést, hogy Lettország és a külföldi országok életének sok eseményéről előbb értesültek a börtönben, mint a szabadon járók többsége. Reggelente, az ellenőrzés és a reggeli után, a közös cellának mind a huszonöt lakója asztalhoz ült és tanuláshoz látott. Ez mentette meg őket a búskomorságtól és az unalomtól, ez őrizte meg szellemi frisseségüket. A torna pedig fizikai erejük őre volt.

De nemcsak ez adott nekik erőt, hogy kiállhassák a hosszú fogság minden borzalmát és megpróbáltatását: erejük legfőbb

forrása az a tudat volt, hogy nincsenek egyedül. A börtön falain túl, szabadon, illegalitásban megfeszített erővel dolgoztak harcostársaik a Lett Kommunista Párt Központi Bizottságának vezetésével. Mindenütt — nagy gyárakban és kis műhelyekben, kikötőkben, vasúton, a leigázott ország városaiban és falvaiban — mindenütt voltak bátor és önfeláldozó emberek, akik készek voltak minden erejüket a nép felszabadításáért folyó nagy harcnak szentelni. És ott volt — egészen közel, keleten — a győztes szocializmus hatalmas országa: a Szovjetunió! Feléje tekintettek a rabok, feléje szállt minden gondolatuk. Rabságuk legkomorabb napjaiban a Szovjetunió létének tudata elárasztotta bennük azt a csodálatos erőt, amit nem törhettek meg sem a „fekete hónapok", sem a szigorított magánzárka, sem a kínzások s az éhség.

Hasztalan próbálkozott a börtön vezetősége, hogy megtörje ezekben a rabokban az ellenállás erejét. Ha valamelyikük mármár gyengülni kezdett, a közösség nyomban gondozásába vette és segített rajta. Jan Lidum eddig — beleszámítva minden büntetését — majdnem egy fél évet töltött szigorított magánzárkában, „fekete hónapjai" pedig kétszer annyira rúgtak.

Ilza azt írta első levelében, hogy Olga Kurzemébe költözött és feleségül ment egy aizarghoz. Ez súlyos csapás volt. Jan, ha akkor magánzárkában lett volna, bizonyára elvesztette volna lelki egyensúlyát — de a közösség gondoskodott róla, hogy ez be ne következzék. És Jan csak egyetlen napra zökkent ki a kerékvágásból — akkor nem tudott sem olvasni, sem tanulni — de aztán sikerült erőt vennie bánatán, s újra az eddigi életét élte. Nem annyira Olgáért, mint inkább Aivarért fájt a szíve; Jan már rég megértette, hogy Olga nem képes olyan hőstettekre, amelyek állandó önfeláldozást és kitartást követelnek. De Aivar... a fia, egész életének reménysége, a fia, akit az új élet dicső harcosainak és építőinek soraiban szeretett volna látni.... mi lesz a fiából? Idegen emberek nevelik, saját belátásuk szerint, idegen utakra vezetik, s ő, Jan Lidum, nem tiltakozhat ellene.

Ez a gondolat elviselhetetlen volt és szakadatlanul üldözte Jant, amióta családja sorsáról értesült. Most is ezen töprengett. A cella lassanként elcsöndesedett. Egymásután feküdtek le és aludtak el társai, Jan azonban reggelig nem húnyta le a szemét. Hatalmas kezét mellén összekulcsolva bámulta a mennyezetet, a gyöngén pislákoló kis lámpát, s nyomasztó gondolatok viharzottak fejében. Sem az őrök léptei a folyosón, sem a börtönfal mellett elszáguldó mozdonyok éles füttyei nem zök-

kenhették ki komor tépelődéseiből. Pedig jól tudta, hogy bármilyen nagy csapás érte is — el kell viselnie. Ha beleszakad is a szive, ha éles fájdalom gyötri is, egyetlen ellensége se mondhassa soha, hogy sikerült megtörnie Jan Lidumot.

2

Pénteki nap volt. Reggel hat órakor, csengetés után, Jan Lidum felkelt, felhajtotta priccsét s társaival együtt a cellában várta, hogy mosakodni vezessék őket. Rendszerint együtt kísérték őket a mosdóba.

Hangokkal telt meg a folyosó. Kulcsok csörögtek, facipők kopogtak, beszéd zaja hangzott fel, de ezen a napon valami különös izgalom, bizonyos emelkedett hangulat áradt ezekből a hangokból, s ez meglátszott a rabok arcán, mozdulatain is: ez a nap a csomagátvétel és látogatás napja volt. Különös hangulat fogott el mindenkit, aki látogatót várhatott. Eljön-e vajjon? — motoszkált bennük a kérdés. A beszédesebbek szóbaeredtek egymással, elmondták elképzeléseiket és találgatták, melyiküket szólítják ma ki beszélőre.

A börtönben töltött évek alatt először ragadt át Jan Lidumra ez a hangulat. Szégyelte ugyan megvallani elvtársainak, de azok anélkül is sejtették, miért nem tud Jan a könyve mellett ülni, miért olvas olyan sokáig egy-egy oldalt, miért mered egy pontra. Nyilvánvaló, hogy másútt járnak gondolatai.

— Úgye, várasz valakit, Lidum? — kérdezte mosolyogva egyik cellatársa. — Van rá reményed?

— Úgy gondolod? — felelt Jan kérdéssel a kérdésre. — Szeretném már egyszer megérni, de ki tudja, ráér-e a húgom.

— Tiszta szívünkből kívánjuk — mondta a társa.

A felügyelők nemsokára hordani kezdték a „pudingokat". Jan is kapott csomagot — most először. Reszkető kézzel írta alá az elismervényt ez az erős ember, aki olyan sokszor nézett hidegvérrel a veszedelem szemébe. Vaj, fehér kenyér, cukor, sajt — minden megvizsgálva és keresztül-kasul tapogatva.

A szobagazda a többi csomag mellé tette Jan „pudingját" és felírta a jegyzékre, mit és mennyit vett át (az élelmiszert később a közösség belátása szerint osztják szét a cella lakói között).

Jan reményei most már alaposnak látszottak. Ilza itt van Rigában, egészen közel, és várja, hogy a börtön igazgatóhelyettese a nevét kiáltsa. Még egy fél óra, egy, talán két óra — és

szemtől szembe láthatják egymást, kereshetik egymás arcán az idő láthatatlan írónja-rajzolta új vonásokat. A tizenöt perc egy pillanatnak tetszik, s csak később, amikor idegen emberek szétválasztják őket, csak akkor jut eszükbe, hogy száz meg száz kérdés maradt felelet nélkül, s alig beszélhettek valamiről. Jan, hogy a lehető legjobban kihasználhassa a kurta időt, előre elgondolta, mit mond majd Ilzának és mit kérdez tőle, de arról megfeledkezett, hogy Ilzának is van kérdése és mondanivalója s ezért később füstbe mentek tervei.

Végre elérkezett, amit annyira várt. A felügyelő kinyitotta a cella ajtaját és Jan nevét kiáltotta.

— Beszélőre!

Jan Lidum kihúzta széles vállát, s a többi rabbal együtt a beszélőre kijelölt helyiségbe lépett. Elhaladt az első fülkék mellett, ahol a kettős drótháló előtt a látogatók várakoztak rokonaikra, barátaikra. Jan éles tekintettel fürkészett minden arcot, s egyszerre meglódult és hevesen kalapált a szíve: a negyedik fülkében Ilza állott. Ez a fülke a legrosszabbak egyike volt: a terem közepén állt, jobbra-balra beszélgettek és nehéz volt szót érteni.

A testvérek nyomban megismerték egymást. Ilza a drótfalba kapaszkodva, könnyes szemmel nézte Jant és meghatottan mosolygott. Eleinte egy szót sem bírt szólni.

— Bátyám... Jan, kedves... — suttogta, nem is gondolva arra, hogy Jan a körülöttük felhangzó zsivaj zűrzavarában nem hallja a szavát. Ilza aztán lecsillapodott, hangosabban beszélt, s Jan végre megértette, hogy húga mit beszél hozzá és mit kérdez tőle. — Egészséges vagy, kedvesem? — ez volt Ilza első kérdése. — Miért vagy olyan sápadt? Nem szúr a melled?

— Egészséges vagyok, mint mindig — felelte Jan. — De hol barnultam volna le? Nem ér itt a nap. És te hogy vagy, Ilzsuk? Friss vagy és szép... mint mindig.

— Artur üdvözöl.

— Add át neki szívből jövő üdvözletem. Olgáról és Aivarról nem tudtál meg semmit?

Ilza nem válaszolt azonnal. Mélyet sóhajtott, s végül könnyes szemmel mondta:

— Az, amit írtam, nem igaz. Az a fecsegő aizupi asszony becsapott. Nemrég egy zsellérasszonnyal találkoztam a piacon... az elmondott mindent. — Újabb fájdalmas szünet, mély sóhaj, aztán a könyörtelen szavak: — Olga meghalt... Aivart pedig egy árvagyermek-árverésen idegeneknek adták.

— Kiknek? — tört elő Janból a fájdalom kiáltása. — Tudod, kik azok?

— Nem tudom, kedves. Három napja ott jártam, láttam Olga elhanyagolt kis sírját, azután a járási elöljáróságnál érdeklődtem Aivar felől. Az írnok ridegen beszélt velem, azt mondta, hogy Aivart jómódú és becsületes emberek örökbe fogadták valami távoli járásban, s neki — az örökbefogadó kívánsága szerint — nincs joga semminemű felvilágosítást adni. Azt mondja, a törvény értelmében le kell mondanunk Aivarról. Ugyanezt állította az ügyvéd is, akitől tegnap tanácsot kértem. Mit tehetünk most, Jan?

— Te nem érhetsz el semmit — felelte Jan. — Talán majd egyszer... én magam... ha kiszabadulok. Majd gondolkodom ezen, beszélek róla a társaimmal. Ha valami okosat kitalálunk, megírom.

Másra terelték a szót, de Jannak, a szomorú hír hatására, még az is kiment a fejéből, hogy mit akart mondani Ilzának.

— Ne látogass meg túlságosan sűrűn — mondta végül Jan. — Sok fáradságodba kerül.

— Minden két hétben eljövök hozzád — felelte Ilza. — Egyáltalán nem esik nehezemre. Ne is próbálj ellenkezni.

Nem vették le egymásról a szemüket. Ilza arcáról nem tűnt el a szenvedő kifejezés. Jan nyugodt és szilárd volt, mint mindig. Magatartása, hangja, minden kézmozdulata biztonságot és erőt sugárzott. Ilza azt képzelte, hogy szenvedésektől megtört, elkeseredett embert lát viszont, de Janon nyoma sem látszott effélének, csak éppen sápadt volt és arca, amelyet ma már nem keretezett a sötét haj sűrű bozótja, beesettebb a megszokottnál... Néhány mély redő támadt a szája szögletében, és élesebbrajzú lett az álla.

— Befejezni! Vége a látogatási időnek! — szakította félbe beszélgetésüket a felügyelő átható kiáltása.

Jan búcsút intett, elmosolyodott, és elmenőben magasra emelte az öklét — a harcosok üdvözlete volt ez. Az elfogódott Ilza nem tudta, hogyan viszonozza a köszöntést. A rabok facipőjükben kopogva indultak kifelé a helyiségből.

Este motozást vártak a közös cella rabjai. A felügyelő ebéd után szüntelenül az ajtó előtt őgyelgett és szeme sarkából figyelt, de a rabok nyugodtan beszélgettek és semmivel sem árulták el, hogy türelmetlenül várják az estét, amikor a titokban kapott írásokat elolvashatják. A vékony cigarettapapírra írt levélkéket rendesen könyvek lapjai közé rejtették. A rab leült az asztalhoz, kinyitotta a könyvet és minden arcizmán ural-

kodva, látszólag közönyösen olvasta a kulvilágból vagy a másik börtönépületből érkezett illegális híreket. A közös épületben lévő rabok kopogtatással „beszéltek" egymással. De, ha az olvasó közönyt erőltetett is arcára, egész lénye túlfeszültségével kész volt bármely pillanatban összegyűrni és lenyelni a cigarettapapírt.

Ezen a napon hatan kaptak „pudingot" a cella lakói közül, és négyen voltak beszélőn. A börtönigazgatóság csaknem bizonyosra vette, hogy valamelyik csomagban titkos levelet rejtettek. A rabok az esti étkezés idején bizonyára megtalálták s most felhasználják az első alkalmat, hogy elolvashassák.

A néhány szem krumpliból és egy darabka poshadt sósheringből álló vacsora után Jan Lidum leült az asztalhoz, hogy a „Leninizmus kérdései" egyik fejezetét tanulmányozza: ennek a fejezetnek lapjait mesterien belefűzték egy könyvbe, valami regénybe, amelyet a börtönvezetőség teljesen ártalmatlannak ítélt. A börtönkönyvtárban dolgozó elvtársak munkája volt ez.

Egyszerre kivágódott az ajtó s az ügyeletes felügyelő és az épületszárny felügyelője nyomult be a cellába. A felügyelő párducugrással az asztalnál termett és kikapta Jan Lidum kezéből a könyvet, az ügyeletes pedig figyelte a rab minden mozdulatát.

Az épületszárny felügyelője, miután nem találta a könyvben, amit keresett, ráparancsolt Janra, hogy nyissa ki a száját, megnézte fogait, benyúlt a nyelve alá, még a gégéjét is megtapogatta. De ezzel sem elégedett meg. Ráparancsolt Janra, hogy vetkőzzék le. Apróra megvizsgálta a testét, megtapogatta a ruha minden varratát, aztán sokáig kutatott az aznap kapott élelmiszerek között.

— Mondja meg szépszerével, hová rejtette a levelet — szisszegte a felügyelő. — Úgyis megtalálom. Öreg róka vagyok, engem ugyan nem vezet félre!

— Senki sem akarja félrevezetni... — felelte Jan.

— Fogd be a pofádat, gyalázatos! — ordította bőszen a felügyelő és Jan arca elé dugta az öklét. — Kaphatsz néhány kék foltot! Kiverem a fogaidat, majd akkor meglátjuk, mivel rágod a csontot!

Végre kifelé indult. Dühösen mérte végig a rabokat.

— Vigyázzanak magukra!

Az ügyeletes felügyelő követte. Ő is megrázta az öklét a rabok felé.

Egy negyed óra múlva a cella minden lakója tudta már annak a titkos levélnek tartalmát, amely *mégis* bejutott Jan

Lidum cellájába. A szomszéd épületben raboskodó elvtársak figyelmeztették őket, hogy előző nap provokátort küldtek épületükbe. Nyomban ki kell deríteni, melyik cellában van. Este, amikor ellenőrzés után bezárták a folyosót és elvitték a kulcsot, elkezdődött a kopogtatás. Celláról cellára, emeletről emeletre szállt a figyelmeztető hír.

Másnap reggel egy sápadtarcú alak könyörgött a felügyelőnek, hogy helyezzék valahová máshova, mert itt nem maradhat tovább. Egyetlen emeleten, egyetlen cellába sem fogadták be, s a börtönigazgatóság kénytelen volt az egyik épülettömb egész emeletét elfoglaló „vadállat ketrecek" egyikébe helyezni a júdást. Csak itt szabadulhatott a rabok dühétől, s itt bújhatott meg bizonytalan időre a méltó bosszú elől.

Jan Lidum az Ilza látogatását követő éjszakán nem tudott elaludni. Agyát tüzes vasként égették a nyomasztó gondolatok: Olga halála, Aivar sorsa, Aivaré, aki most idegen, talán érzéketlen, szívtelen emberek hatalmába került. A legrettenetesebb az volt, hogy sehogyan sem segíthetett kicsi fián.

3

Ilza a mosodából hazatérőben bement a könyvtárba, hogy könyvet cseréljen. A könyvtáros — fiatal, szarukeretes szemüvegű, dús, hátrafésült hajú férfi — ismerte olvasói ízlését s nem is ajánlotta Ilzának újdonságait: Olga Bebutova és Courths-Mahler ponyvaregényeit, amelyek igen keresettek voltak a városkában. Nem próbálta ráerőszakolni Alekszander Grin hamis történelmi regényeit, sem egyéb, nacionalista irányt követő „trubadúrok" munkáit, mert nagyon jól tudta, hogy ez az egyszerű asszony visszautasítaná, még bele se lapozna, mint sokan, hogy néhány részből megállapítsák: tetszik-e majd nekik a könyv. A könyvtáros, akinek az volt a szokása, hogy nem nézett a szemébe annak, akivel beszélt, szó nélkül a pultra rakott egy jókora halom könyvet. Köztük volt a világirodalom néhány klasszikusa és néhány politikai brosúra. A könyvhalmaz tetején Gladkov „Cement" című regénye feküdt, amely nemrég jelent meg Lettországban, orosz nyelven. Több látogató nem volt a könyvtárban: az iskolások áradata már elvonult, a hivatalnokok, akik korábban fejezték be munkájukat, szintén elmentek már. A könyvtáros lopva figyelte Ilzát.

„Vajjon elviszi-e a ‚Cement'-et?" — találgatta. Hogy Ilza Lidum orosz könyveket is olvas, azt már rég tudta.

Ilza kiválasztotta a „Cement"-et, félretette, aztán a könyvtároshoz fordult:

— Nincs meg a könyvtárban „A rabszolgaság története"? Az író nevére nem emlékszem. Ön talán tudja...

A könyvtáros átment a másik szobába, ahol a tudományos munkákat tartották. Keresgélt a polcokon, s egy perc múlva már hozta is a könyvet.

— Tessék. Erre gondolt?

— Igen, erre — felelte Ilza és belelapozott a brosúrába. — Nagyon köszönöm.

A könyvtáros kivette a könyv kartotékját, bejegyezte a kölcsönzés keltét, aztán kikísérte Ilzát. Amint Ilza mögött becsukódott az ajtó, a könyvtáros jegyzetfüzetet húzott elő a zsebéből és beleírta:

„Olvasó neve: Ilza Lidum. Cement, A rabszolgaság története."

„Még ma jelentenem kell a politikai titkosrendőrség főnökének... — gondolta. — Közeledik május elseje. Nem árt, ha tudja, milyen kérdések érdeklik ezt a nőt. A titkosrendőrség főnöke az utóbbi időben elégedett lehet velem, érdekes felvilágosításokat kap tőlem."

Ilza a könyvtárból lakása felé indult a külvárosba. Egy régi faházacska padlásszobájában lakott. Nem sietett — gyönyörű idő volt, élvezettel szívta a friss levegőt.

Esztendők óta lakott ebben a kisvárosban. Artur már az elemi iskola negyedik osztályát járta. Ilza állandóan egy helyen dolgozott. Munkája nehéz volt és egészségtelen, de nem akarta ott hagyni, meg aztán más munkalehetősége nem is volt a városkában. Egy ideig kötőgépre rakosgatta félre a pénzét, de később le kellett mondania erről az álmáról: keresetéből olyan keveset tudott félretenni, hogy legalább tíz évig kellett volna takarékoskodni, akkor pedig már egészen másra kell a pénz — hát inkább arra kuporgatja a pénzt.

A fiatal nő lassan lépkedett az utcán és nagy élvezettel szívta az üdítő tavaszi levegőt. Nem is figyelt arra, ami körülötte történik. A városka életének ütőere olyan lassan és halkan vert, hogy szinte észrevétlen volt. Amióta Ilza meg Artur ebben a megyei központban élt, nem változott semmi. Ugyanaz a polgármester, ugyanaz a rendőrfőnök, ugyanazok a polgárok... csak a gyerekek nőttek, meg egyik-másik szomszédot vitték ki a temetőbe. Látszólag Ilza élete sem változott. Életének belső tartalma azonban lassan, de folyamatosan alakult, napról napra gazdagabbá vált. Minden elolvasott könyv bővi-

tette látókorét és új ismeretek szomját keltette fel benne. Ilza emlékezett rá, hogyan tanult bátyja fiatalkorában, s hozzá akart hasonlítani, vele közös világban élni, megérteni bátyját. Az egyszobás kis lakásban gyakran emlegették Jan Lidum nevét — különösen most, hogy Artur nőtt és érdekelni kezdték a körülötte pergő események. Az iskolában kitűnően tanult, de mert nem akart hízelegni a jómódú szülők fiacskáinak, osztálytársainak, és nem volt hajlandó megalázkodni előttük, ezért magaviseletből sohasem kapott hármasnál jobb jegyet. A múlt ősszel, amikor Artur összeverekedett Trei mészáros fiával, Ilzát behívták az iskolába és Leiniek, az igazgató, erkölcsi prédikációt tartott neki a helyes gyermeknevelésről. Ilza megígérte, hogy megszívleli a tekintélyes pedagógus tanácsait, s szigorúban bánik fiával, de hát hogy vonja kérdőre Arturt, amikor igaza van? A fél osztály bizonyíthatja, hogy a gazdag mészáros fia volt a támadó fél. A fiú nem szerette, ha a kisebb gyerekek ellentmondtak neki, különösen pedig azt nem tudta elviselni, ha a verekedésben ő marad alul. Pedig ezúttal így történt.

— Kerüld őket — tanácsolta Ilza a fiának. — Ne állj be közéjük, s ha valaki szavakkal bánt, ne törődj vele. A tanítók mindig az ilyen Treieknek adnak igazat, mert ezeknek jómódú apjuk van.

— Akkor is hallgassak, ha... ha téged gyalázna előttem? — kérdezte Artur. — Trei azt mondta az egész osztály füle hallatára... nem, nem akarom ismételni, olyan aljasság...

— Nekem mindent elmondhatsz — felelte Ilza. — Sejtem, miről beszélt. Nyilván azt kérdezte, hogy miért nincs apád.

— Azt mondta, hogy nekem egész tucat apám van, csak azt nem tudni, melyik az igazi. Azért is hívnak engem Ilza-fiának. Hát túrhetem, hogy csúfolódjanak, anyácskám? Nem is én ütöttem eloször, én csak rászóltam, hogy fogja be a száját. Akkor Trei megrúgott és... ebkölykének nevezett. No... akkor aztán megkapta a magáét. És máskor is elverem, ha így beszél...

Ilza hosszasan elbeszélgetett Arturral és megígértette vele, hogy ezentúl, mielőtt verekedni kezd, elmond mindent anyjának, s ő majd tudja, mit tegyen. Hiszen nem kell okvetlenül verekedni: majd beszél az iskola igazgatójával vagy a haszontalan fiú szüleivel. Artur csak annyit tudott apjáról, hogy semmirekellő és nem érdemli meg, hogy lássa a fiát. Hogy mi a neve és hol lakik, azt Ilza nem mondta meg neki.

Artur iskolatársait vagy megijesztette a verés, amit a mészáros fia kapott, vagy Artur szégyelte elmondani anyjának

mindazt a bántó és megalázó dolgot, amit az iskolában végig kellett hallgatnia — tény, hogy Ilzát nem hívta be többé az igazgató, s Artur sem mondott el hasonló esetet. Sok egyéb beszédtémájuk volt mostanában.

Artur a nagybátyjáról, Jan Lidumról szóló történeteket hallgatta legszívesebben: hogy nőtt fel, hogyan tanult, milyen nagy és erős volt — olyan erős, hogy az volt a terve: elpusztít minden rossz embert, minden elnyomót és zsarnokot, s harcba is szállt velük. De a hatalom az ellenség kezében volt, az ellenség félt Jan Lidumtól és börtönbe zárta. Hanem egyszer majd kiszabadul a börtönből, s akkor vigyázzon magára minden gyalázatos vérszopó! Mindegyik megkapja, amit érdemel.

Artur elragadtatottan, csillogó szemmel hallgatta anyját. Lassanként mindent megtudott Lidumról, amiről Ilzának tudomása volt, s úgy gondolt nagybátyjára, mint legendás alakra, mesebeli hősre. Arturnak most már az volt a legfőbb vágya, hogy valamikor mindenben nagybátyjához hasonlítson, éppen olyan nagy, erős és rettenthetetlen legyen, éppúgy harcoljon a zsarnokok ellen, mint ő.

Gyakran elnézte a falon függő képet, Jan Lidum arcképét, s arról álmodozott, hogy, ha majd felnő, kitárja a börtönkapukat, megsemmisíti az őrséget és kiszabadít minden hős harcost — akkor majd egészen másfajta élet kezdődik, s jó sorsa lesz minden becsületes szegényembernek.

Néha anyjának is elmondta álmait. Ilza helyeselt, de intette fiát, hogy ne reméljen könnyű győzelmet. Ha a zsarnokokon olyan könnyen erőt lehetne venni, már rég legyőzték volna őket. Ez eddig csak Oroszország munkásainak és parasztjainak sikerült — ott már egyetlen zsarnok, egyetlen kizsákmányoló sincs, a dolgozó nép maga kormányozza államát. Ha Artur a szovjet emberek példáját követi, Lettországból is lehet ilyen államot teremteni, de ahhoz sokat, nagyon sokat kell tanulni.

A tizenegy éves kisfiú megfogadta, hogy ennek a célnak szenteli egész életét. Ilza Lidum most, amikor a város központjából a külváros felé lépkedett, Arturra és kettőjük életére gondolt.

Artur a rendesnél néhány órával előbb érkezett haza az iskolából. Titokzatos, huncut mosollyal lépett anyja elé. Ilza sejtette, hogy valami meglepetést tartogat számára, de nem akarta elrontani fia mulatságát, s úgy tett, mintha mit sem gyanítana. Artur kivárta, míg anyja megmosakszik és átöltözik, de tovább már nem tudta magában tartani a titkát.

— Találd ki, mama, mi van a zsebemben — mondta ragyogó arccal. — Ha kitalálod, neked adom, de ha nem... akkor is megkapod, csak egy kicsit később. Ha tudnád, mi az, most azonnal, ebben a pillanatban szeretnéd megkapni.

— Mi lehetne más, mint levél... — mondta mosolyogva Ilza. Artur nem először adott fel neki ilyen találóskérdést.

Artur arca csalódottan megnyúlt.

— Honnan tudtad? Bizonyosan találkoztál a levélhordóval. Az a fecsegő se tudja fékentartani a nyelvét... rögtön kitálal mindent.

— A levélhordó nem szólt semmit — felelte Ilza. — De amikor azt mondtad, hogy van a zsebedben valami, amit szeretnék minél előbb megkapni, rögtön sejtettem. No, add ide, kisfiam, ne incselkedj anyáddal.

Artur az asztalra tett egy kékesszürke borítékot, amelyen a Rigai Központi Börtön hosszúkás pecsétje látszott. Maga is alig várta már, hogy anyja felbontsa: csöndes, egyhangú életükben Jan Lidum minden levele rendkívüli eseménynek számított, amelynek mindketten hatása alatt voltak néhány napig.

Jan, mint eddig, most sem írhatott levelében semmi különöset. Megkérte Ilzát, hogy küldjön neki egy jó angol-lett vagy angol-orosz szótárt. Angolul kezdett tanulni és reméli, hogy rabságának hátralevő négy évében el is tudja sajátítani a nyelvet. „Akkor majd angolul próbálok beszélgetni Arturral — írta — tanuljon szorgalmasan, még van rá ideje, különben Jan bátyja túltesz rajta. Csókold meg, Ilza, helyettem is. Bizonyosan nagy fiú már. Mondd meg neki, hogy tanuljon minél szorgalmasabban, én is állandóan tanulok a börtönben. Valamikor még nagy szükségünk lesz a tudásra, olyan kincs ez, amely többet ér egy arany hegynél. Magad is gondolj erre, húgocskám, ne kíméld a fejedet. Csak vigyázz az egészségedre és erődre — sokáig szükséged lesz még rá."

Még csak a hét közepén jártak, de mindketten úgy érezték, mintha szombat volna, s másnap nagy örömünnep következik. Többször is elolvasták a levelet, míg csak betéve nem tudták. Ilza később papírt vett elő és asztalhoz ült, hogy válaszoljon. Artur azt üzente nagybátyjának, hogy az osztály első tanulója lesz, a kért szótárt pedig még holnap megszerzi. A levelet borítékba tették, de reggelig nem ragasztották le: hátha éjszaka eszükbe jut valami, amit érdemes megírni Jannak.

Artur másnap reggel, amikor látta, hogy anyja már ébren van, azt mondta neki:

— Tudod, mama, hogy ebben az évben egyetlen napot sem mulasztottam az iskolában. Úgye, nem haragszol, ha a tanév végéig mulasztok egy napot?

— És mit akarsz csinálni azon a napon? — érdeklődött Ilza.

— Ha legközelebb meglátogatod Jan bácsit a börtönben... vigyél magaddal — kérte Artur. — Nagyon szeretném látni.

Ilza elgondolkodott.

— Nem tudom, beengednének-e. Csak a legközelebbi rokonoknak engedélyezik a látogatást. Azon a napon maradj itthon, majd megérdeklődöm a börtönirodában, s ha megkapod az engedélyt, velem jöhetsz.

— Így is jó, de akkor már a következő pénteken menj be Rigába — kérte Artur.

Ilza megígérte, de mégsem utazhatott el pénteken. A könyvtáros jelentette a titkosrendőrség helyi főnökének, milyen könyveket olvas Ilza Lidum s a városkában már rég tudták róla, hogy bátyja a rigai Központi Börtönben ül és hogy leveleznek. Ennyi elég volt ahhoz, hogy május elsejének előestéjén, amikor a rendőrség néhány napra be szokta csukni a „gyanús elemeket" — Ilza Lidumot is elvigyék...

Április 27-től 28-ra virradó éjszakán letartóztatták és május 3-án reggel bocsátották ki a járási börtönből. De a vörös zászló az ohranka és a rendőrség óvintézkedései ellenére is ott lobogott a régi vár tornyán, május elseje reggelén pedig forradalmi jelszavakat olvashattak a kerítéseken és Trei mészáros házának fehér falán.

Artur nem látogathatta meg Jan Lidumot. A legközelebbi alkalommal közölték Ilzával, hogy Arturnak nem engedélyezik nagybátyja meglátogatását.

Ilzát ezentúl minden május elseje és a Nagy Októberi Forradalom minden évfordulója előtt őrizetbe vették néhány napra. Artur kénytelen-kelletlen megszokta a rendőrség embereinek látogatásait és évente kétszer néhány napig anyja nélkül maradt a házban. Attól fogva „vörös"-nek hívták őket a kisvárosban.

4

Eltelt még néhány esztendő. Jan Lidum életébe ezek az évek nem hoztak semmi változást. Rabsága utolsó évét töltötte. Időnként szigorított magánzárkába csukták és „fekete hónapot" szabtak ki rá. A börtönben voltak időszakok, amikor a felügyelők néhány hónapon keresztül nem gyötörték kegyet-

lenül a rabokat — nem kötöttek bele apróságokba, nem vetemedtek tettlegességre. Az ilyen időszakokat azonban másfélék követték — a felügyelők váratlanul be-betörtek a cellákba, ütötték-verték, minden ok nélkül szigorított magánzárkába csukták a rabokat. Mindez felülről kapott utasítás alapján történt: ha a közvélemény túlságosan megforrósodott, a börtön szigorú rendje enyhült egy időre; de amikor a vezető klikk valami okból jónak látta megrémíteni a népet, erősíteni a nyomást — Lettország börtöneiben megkezdődött a terror, a provokáció és verés.

Jan folytatta a tanulást. Miután áttanulmányozta Marx „Tőkéjét", angolul tanult és a történelem mélyreható tanulmányozásához készült. Időnként találkoztt Ilzával, leveleket váltottak, Jan csomagokat kapott húgától. Még mindig nem tudott semmit Aivarról.

Beköszöntött 1933 nyara. Jan Lidum tizenkét éves börtönbüntetése véget ért. Ekkoriban történt, hogy Lettország minden haladószellemű polgárát felháborította az a törvényjavaslat, amelyet a kormány igyekezett az országgyűlés elé terjeszteni. Az úgynevezett „Új törvénykönyv a büntetésekről", a bilincsről, testi fenyítésekről, magánzárkáról és a szigorított magánzárkáról szólt. A munkás-paraszt frakció elszántan harcolt az országgyűlésen, de mit sem tehetett a nemzeti burzsoázia és a különféle nézetű reakciósok egyesült frontja ellen. A törvénytervezetet jóváhagyták. Hitler példája nem hagyta nyugton a lett burzsoáziát — már rég szálka volt szemében az országgyűlés, a baloldali szakszervezetek, a gyülekezési- és sajtó-„szabadság". A burzsoázia nem tudta kivárni, míg a kormány felszámolja ezeket a demokrata „sallangokat" és nyíltan a fasizmus útjára lép. A reakciósok szemében a büntetésekről szóló új törvénykönyv egy lépés volt a fasiszta diktatúra sötét eszméje felé, amelyet később — 1934 május 15-én — az aizargbandák segítségével az utolsó pontig valóra váltott a kulákok főkolomposa, Ulmanis.

A börtön lakói tudták, hogy a gyalázatos „törvénykönyv" 1933 augusztus 1-én lép életbe. A börtön pártszervezetének Központi Vezetősége — amelynek már Jan Lidum is tagja volt — Lettország kommunista pártjának Központi Bizottságával egyetértésben, levelet küldött minden épületbe. A levélben megfogalmazták az alapvető követeléseket, hogy ezt minden cellában megbírálják: kategórikusan tiltakoztak az ellen, hogy Lettország börtöneiben az „Új törvénykönyvet" életbe léptessék. Követelték a cellák világításának megjavítását, hogy a rabok

este is olvashassanak; a minden kritikán aluli orvosi kezelés megjavítását; a kenyéradag felemelését — az eddigi napi négyszáz gramm kenyér helyett hétszáz grammot; a levélírást, csomagküldést és látogatást engedélyezzék hetenként, s ezeket a távolabbi rokonoknak se tiltsák meg; naponta kétszer félórás sétát a friss levegőn; engedélyezzék az újság-előfizetéseket, s még egy sereg apró követelésnek tegyenek eleget.

A Központi Vezetőség levelét Lettország minden börtöncellájában megvitatták. Minden kollektíva határozatot hozott, amelyben megfogalmazta követeléseit és a Központi Vezetőség javaslataihoz kiegészítő megjegyzéseket fűzött. Ezeket a határozatokat és követeléseket az egyes kollektívák konspiratív úton továbbították a Központi Vezetőségnek, amely összeállította az egészet és augusztus 1-étől — az „Új törvénykönyv" érvénybelépésének napjától — éhségsztrájkot rendelt el.

A raboknak joguk volt havonta kétszer egy ív papírt és ceruzát kérni a börtön igazgatóságától, hogy a börtön ügyészéhez és igazgatójához folyamodványt írhassanak. Július 30-án, pénteken, minden politikai fogoly írószereket követelt, s mindegyik a maga nevében terjesztette a börtön vezetősége elé követeléseit. Az alapvető követeléseken kívül mindegyik felsorolta közös és egyéni jellegű panaszait is, s bejelentette, hogy azok figyelmen kívül hagyása esetén éhségsztrájkba kezd. Július 31-én, szombaton reggel, folyamodványaikat átadták a körjáratot végző épülettömb-felügyelőnek.

Másnap reggel megkezdték a sztrájkot. A cellákban lévő összes élelmiszereket átadták a börtön vezetőségének és tanúkat kértek annak megállapítására, hogy a cellákban semmiféle élelem nem maradt. Azokon az emeleteken és folyosókon, ahol a felügyelők nem fogadták el az élelmiszereket, a foglyok maguk dobták az ennivalót az árnyékszékbe. A sztrájk vezetői utasították a betegeket, hogy vitessék magukat a rabkórházba. Néhány beteget magánzárkába helyeztek el — nekik nem kellett részt venniük a sztrájkban; az éhségsztrájk minden részvevője merített egy csajka vizet, cellájába vitte és nem állt szóba a börtön vezetőségével.

Így kezdődött az a tragikus harc, amelyet lélekzetvisszafojtva figyelt Lettország egész dolgozó népe, minden becsületes ember az országban, amelyet vezető osztálya a jogfosztottság és nyomorúság feneketlen mélységébe akart taszítani. A hatalmas harc messze, Lettország határain túl is visszhangra talált. A nép virága, a nép bátor és önfeláldozó fiai és lányai a reakció egyik legsötétebb éjszakáján magasra merték emelni a harc

lobogóját. A semmirekellők vezetőbandája hiába igyekezett megtörni, lecsendesíteni, börtönök kőlyukaiban elrothasztani őket — újra ellenségeik arcába vágták a tiltakozás és kihívás rettenthetetlen szavát, ezzel is megerősítve egységüket és nagy igazságuk megdönthetetlenségét. Idenézzetek: nektek vannak géppuskáitok, szuronyaitok, rendőreitek, aizarg-ezredeitek, aranyotok, hatalmatok, mi pedig itt állunk csupasz kézzel, cellába, szigorított magánzárkába zárva. Testileg teljesen a hatalmatokban vagyunk, de mit tehettek velünk és a mi igazságunkkal? Minden próbálkozástok széttörik rajta, mint valami gránitsziklán, fegyvereitek sorra eltörnek, de a szikla áll, mint eddig — sérthetetlenül, örökkévalón, s ha ránéztek, sötét szíveteket állati rettegés keríti hatalmába. Hiába a bilincs, hiába a korbács, az akasztófakötél — igazságunkat nem verhetitek bilincsbe, mint ahogy harcunkat se nyomhatjátok el, s az csak akkor fejeződik be, ha majd a föld utolsó zsarnoka is elpusztult.

Szótlanul és tartózkodón ődöngtek a felügyelők a folyosókon. Be-benéztek az ajtókon, figyeltek, hallgatóztak, de bárhogy erőltették magukra a nyugalmat, mégsem sikerült leplezniük izgalmukat és zavarukat. A cellákban a régi mederben folyt az élet: az emberek ültek az asztal mellett, olvastak, halkan beszélgettek, sőt, némelyek arcán hetyke mosoly ragyogott. Amikor elérkezett az ebéd ideje, senki sem állt fel, hogy átvegye levesét. A felügyelők maguk vitték be a cellákba a gőzölgő kondért. Étvágygerjesztő illat terjengett. Megmerítették a kanalat a levesben, amely sűrűbb volt, mint máskor, s lassan visszacsorgatták a kondérba, miközben az ételritka jó ízét dicsérték.

De még csak feléjük se nézett senki.

Az éhségsztrájk első és második napján a rabok a reggeli és esti ellenőrzésnél felálltak. Harmadnap a pártszervezet központja, amely a sztrájkot vezette, utasítást adott, hogy az ellenőrzés alatt senki se álljon fel. A priccseket most már nem hajtották fel. A rabok nem mentek se sétára, se fürdőbe, se beszélőre.

Az óriási börtön feszült csendben várakozott. Csatlakozott a sztrájkhoz a bűnözők egy része is, amely egyetértett a „pipásokkal", ahogy itt a politikai foglyokat nevezték. Régen, még 1905 után keletkezett ez a név, amikor a politikai foglyok egy éhségsztrájkkal elérték, hogy a cellában nem cigarettát, hanem pipát szívhatnak.

Jan Lidum egyik cellatársa — fiatal, atlétatermetű legény — még az éhségsztrájk negyedik napján is tótágast állt és a

kezén körüljárta a cellát. Fáradt elvtársai nevettek rajta, s a bekukkantó felügyelő arca savanyú fintorra torzult.

A rabok az ötödik naptól kezdve nem keltek fel priccsükről. Hogy erejükkel takarékoskodjanak, lehetőleg minél kevesebbet mozogtak, halkan beszélgettek, s akaraterejüket megfeszítve kényszerítették magukat arra, hogy ne gondoljanak ételre, bár ez a gondolat minduntalan agyukba tolakodott.

A hatodik napon néhányan megbetegedtek s a kórházba kellett küldeni őket. Egy nappal később elterjedt a híre, hogy a „vadállat-ketrecek" valamelyikében megjelent az első dezertőr. Ha közös cellában van, a kollektíva erkölcsi ereje feltétlenül segít neki, hogy végigküzdhesse a harcot. A következő napokban a gyengébbek közül még néhányan megadták magukat és élelmet kértek — de ezek olyan kevesen voltak, hogy annyit számítottak csak, mint egy csepp a tengerben, és semmiképpen sem befolyásolhatták az éhségsztrájk lefolyását, nem vethettek árnyékot rá.

A börtön falain kívül pedig százezrek figyelték egyre növekvő feszültséggel a tragikus harcot. Olvasták a szűkszavú újsághíreket az éhségsztrájkról, megtárgyaltak minden újabb hírt és átkozták ennek a komor csatának okozóit, akikre ma még zsoldosok szuronyai vigyáztak, ma még sérthetetlenek voltak. De elérkezik az idő, amikor se szurony, se géppuska nem mentheti meg ezeket az alávaló szörnyetegeket... Az éhségsztrájk folytatódott, noha a reakciós sajtó kárörvendően jósolta, hogy a sztrájk az első hét végén befejeződik. Eltelt nyolc, kilenc, tíz nap, de még semmi jel sem mutatott a sztrájk befejezésére. Hiába próbálták a felügyelők élelmiszerek felvonultatásával csábítgatni az éhség-gyötörte embereket, hiába falták a rabok szemeláttára kolbászszeletekkel megrakott vajaskenyereiket; végül is kénytelenek voltak felhagyni az aljas játékkal: egyetlen kéz sem nyúlt feléjük, egyetlen szempárból sem sugárzott állati könyörgés.

Bárhogy takarékoskodtak erejükkel a sztrájkolók, bármenynyire tartózkodtak a legcsekélyebb mozgástól is, napról napra fogyott az erejük. Jan Lidum már érezte, hogy egész teste ólomsúlyú. Ez az érzés mindennap jobban erőt vett rajta. Megtörtént, hogy a hosszú egyhelyben-fekvéstől megfájdult a háta, s ilyenkor oldalára akart fordulni, de mintha láthatatlan kötelek szorították volna minden tagját a priccshez, mellén súlyos kőlapot érzett, amelyet nem volt ereje ledobni. S valahányszor emberfeletti erőfeszítés árán, sikerült legyőznie a halálos fáradtságot és változtatni tudott testének helyzetén, — szédülni

kezdett, homlokát kiverte a hideg veriték, összevissza vert a szíve, s mintha feneketlen, sötét mélységbe zuhant volna.

Ilyenkor egy darabig mozdulatlanul, elernyesztett izmokkal feküdt, könnyedén és lassan lélekzett, hogy a lélekzetvételre ne fecsérelje el azt a kevéske energiát, amely, mint hunyorgó láng, gyöngén pislákolt a testében.

Jan Lidumot és cellatársait időnként hallucinációk gyötörték — félig öntudatlan állapot, amelyet jól ismernek a halálosan fáradt és éhségtől elcsigázott emberek. Óriási akaraterővel sikerült megszabadulnia ettől a lidérces lázálomtól. Jan Lidum, amikor észrevette, hogy valamelyik társán erőtvesz ez az állapot, érthetetlen módon erőt gyüjtött, feltápászkodott a priccsről és lassan vonszolva lábát, odavánszorgott hozzá. Leült társa priccsére, megtapogatta a kezét, gyöngéden megsimogatta, rámosolygott és suttogva beszélgetett vele:

— No, vén csont, kibírjuk? Ki kell bírnunk... *Ezek* nem tehetnek velünk semmit... Még egy kis erőfeszítés... egy kis türelem... és vége lesz az egésznek.

A gyöngébbeknek vizet adott, s mesebeli szívósságának példája új erőt öntött társaiba. Amikor visszatért helyére, tántorgott, mint a részeg, elsötétedett előtte minden. Amint lefeküdt, forró, étvágygerjesztő illatot árasztó cipók ugráltak, káprázatak, ringatóztak szeme előtt, elérhetetlenségükkel gyötörve és ingerelve az éhezőt. Jan összeszedte minden erejét és elűzte magától a látomásokat, azokra a vasakaratú emberekre próbált gondolni, akik a leghihetetlenebb nehézségeket is le tudták győzni, és farkasordító hidegben, éhségtől elgyötörten keresték az utat a sarkvidékek felé, vagy hőségtől elecsigázottan rótták a végtelen homoksivatagokat. Micsoda hatalmas erőt adott a természet az Embernek!

„Hiszen te is ember vagy, Jan Lidum — beszélgetett gondolatban önmagával. — Bírnod kell mindazt, amit mások is bírtak... ne merj gyöngébb lenni náluk! Képes vagy erre... képes... csak akarnod kell... és kibírod..."

Kitartani, nem engedni... Ez a gondolat izzott a rabok tudatában, még álmukban is.

Éber állapotban tudták, hogy nem egyedül vívják ezt a csatát, s tudták, hogy a dolgozó nép, becsületes harcostársaik százezrei — itt, Lettországban, s messze, túl a határokon — feszülten figyelik hősi harcukat, velük együtt szenvednek és büszkék az ő törhetetlen erejükre.

Éjszaka. Néma a börtön, mint egy lélekzetét visszafojtó, izgatott szörnyeteg. Még a felügyelők is, akiket mindennap na-

gyobb zavarba ejt ez a mesébeillő hősiesség, még ők sem mernek zajt ütni, s körjáratukon igyekeznek minél halkabban lépkedni. Tolvajléptekkel lopakodnak az ajtókhoz, belesnek a cellákba, s szemlesütve mennek tovább. De bárhová fordítják tekintetüket, nem bírnak szabadulni a rettenetes érzéstől, hogy a börtön néma falai néma szemrehányással merednek rájuk és vádolják őket.

Jan Lidum karját teste mellett kinyújtva, hanyatt fekszik a priccsen. Kerüli az álom, szeme belefúródik a cella sötétjébe, s valahol messze kalandoznak gondolatai.

Hirtelen gyermeksírást hall. Rongyokba öltözött kisfiú áll az őszi esőben. Könyörögve nyújtogatja Jan Lidum felé sovány, dermedt kis kezét és zokog: „Apácskám, segíts rajtam, ments meg! Miért nem jössz?" Lidum ráismer kicsi fiára és kétségbeesett erőfeszítéssel rohanna feléje, de nem bír mozdulni. S egy goromba, idegen férfi a szeme láttára veri egy vastag kötéllel a gyermeket.

— Aivar... — nyög fel Lidum és egy pillanatra kinyitja szemét; megint a börtönfalakat látja, a priccsen fekszik, s fürkészve mered rá a felügyelő. Valahol jobbra, néhány lépésre Lidumtól, halkan nyög egyik elvtársa, olyan a nyögése, mint a halálhörgés. Lidum lassan felül a priccsen, lábával kitapogatja a padlót, és kimondhatatlanul lassan, óvatosan felkel, mintha attól félne, hogy belezuhan valami előtte tátongó mélységbe. Vár egy darabig, hogy elmúljék szédülése, aztán rövid lépést tesz az asztal felé, ismét megáll, pihen egy kicsit, folytatja útját. Néhány perc mulva eléri az asztalt, tölt egy bögre vizet, iszik, leül a lócára, pihen, aztán újra megtölti a bögrét, s elindul nehéz útjára; a priccshez, amelyen társa gyötrődik az éhségtől. Visszafelé nehezebb az út — kezében a bögre, s vigyáznia kell a drága italra. Megint beletelik néhány perc, míg Lidum célhoz ér.

— Igyál, vén csont... — suttogja.

A hörgés megszakad. Szürke hajnali fény, a közeledő virradat hírnöke dereng fel a fal felső részén, az ablak körül. Mire Lidum visszavánszorog priccséhez, már megvirradt.

„Legyőzhetitek, megtörhetitek, elpusztíthatjátok a testünket... — mondja magában ellenségeinek, mialatt végignyúlik a priccsen. — De szabad szellemünk fölött nincs hatalmatok. Nem törhettek meg bennünket, nem adjuk fel a harcot... a győzelem *mégis* a miénk lesz... Légy türelemmel Aivar, kicsi fiam... legyetek türelemmel, élet árvái — eljutunk hozzátok!"

Megremeg a melle, s elfojthatatlan nyögés szakad ki az

erős, megtörhetetlen férfi torkából. Később, amikor csillapul a roham, mély, lidérces álomba zuhan — nem is látni, hogy lélekzik, hogy emelkedik a melle. Úgy rémlik, hogy ez az ember halott. Pedig él, s társaival együtt kitartott a harcban; a fehér zsarnokok dühöngő falkája nem tudta megtörni harcos szellemüket.

...A börtön Központi Pártvezetősége másnap megkapta a párt Központi Bizottságától az utasítást: az éhségsztrájkot augusztus 13-ával szüntessék be. Néhány cellában, meg a „vadállat-ketrecekben", ahova késve érkezett az utasítás, még augusztus 13-a után is tartott a sztrájk.

Jan Lidum az éhségsztrájk után még jó néhány napig ólomsúlyúnak érezte minden tagját, s minden hevesebb mozdulatnál elfogta a szédülés. Néhány elvtársát kórházba kellett szállítani, egyiknek-másiknak egész életére tönkretették egészségét az emberfeletti megpróbáltatások. Bár a rabok nem tudták elérni az „Új törvénykönyv" teljes érvénytelenítését, kivívtak annyit, hogy a politikai foglyokra ezentúl a „másodfokú rendszert" érvényesítették, s ez kétségkívül jelentős győzelem volt. A börtönben megjavult az orvosi kezelés, a magánzárkákban kis villanyégőt szereltek a priccs mellé a falra, a közös cellákban pedig leeresztették a lámpát az asztal fölé, embermagasságnyira, s az elítéltek olvashattak esténként. A rabok azonkívül előfizethettek a „Rits" („Reggel") című újságra. Addig csak az „Országgyűlési Híradó" és a „Lett katona" című lapokat olvashatták.

De a legfontosabb eredmény az volt, hogy a sztrájkolóknak sikerült felrázni a társadalmat, s a lakosság széles rétegeinek figyelmét ráterelték erre a harcra, melynek során az uralkodó osztály megmutatta vadállati arcát. A nép a maga teljes borzalmasságában látta ezt az arcot, s többé nem feledi el. Az ország becsületes embereit ezentúl nem tévesztheti meg semmiféle hízelgő ígéret, semmiféle hazugság.

5

Amikor Artur az elemi iskola elvégzése után a középiskolába iratkozott, a megyei városka sok polgára gúnyosan mosolygott, a helyi előkelőségek asszonyai pedig nyíltan szapulták a magát isten tudja kinek képzelő mosónőt:

— Képzeljétek csak, kedveseim, mit talált ki ez a nő: ő a teknő mellett verejtékezik, a fiából meg urat akar nevelni! Még

ha jó családból származnék az a gyerek. De hát csak valami csavargó véletlenszületett magzatja... Nemsokára majd minden ágrólszakadt fennhordja az orrát...

Ilza az egyszerű embereknél sem talált megértésre. Azok úgy vélték, hogy Ilza túlságosan nagy terhet vett magára, amelyből sem neki, sem Arturnak nem lesz haszna, nem futja majd az erejéből és félbe kell hagyni a tanulást. Inkább inasnak adná a legénykét, hogy valami becsületes mesterséget tanuljon! Vargára, kovácsra, szíjjártóra nagyobb szükség van ma, mint íróasztal mellett dolgozókra; munkanélküli értelmiségi máris éppen elég van Lettországban, s évente ezrekkel gyarapszik a számuk.

Ilza sokat gondolkodott, mielőtt Artur további életéről döntött. Jannal is tanácskozott, s az mindenképpen helyeselte tervét. Ha a megyei székhelyen lett volna valamilyen technikum, ahol Artur valami jó mesterséget tanulhatott volna, Ilza oda iratta volna fiát, de ilyen tanintézet nem volt a városkában, ahhoz pedig, hogy Artur Rigában tanulhasson, nem futotta a pénzükből.

Artur a nyári szünidőkben maga is keresett egy kevéske pénzt. Az elemi iskola két utolsó nyári szünidejében pásztornak szegődött egy környékbeli kulákhoz, s amikor nagyobb lett, különféle alkalmi munkát vállalt: útjavításnál, erdőültetésnél, a tutajosok mellett a folyón. 1933 nyarán egy gazdag kulákhoz állt be „félbéresnek". Az anya és fia minden erőfeszítés ellenére is csak nagynehezen birta fenntartani magát. Jant is segíteni kellett. Az előző években megtakarított kis összeg hamarosan elfogyott, s Ilza sokszor nem tudta, miből fizeti ki Artur tandíját vagy a lakbért. Kiadásaikat a lehető legcsekélyebbre szorították: az ősszel gyűjtött gombán meg azon a krumplin tengődtek, amit Ilza esti és vasárnapi munkájáért kapott a kuláktanyákon. Az olyan fényűző dolgokat, mint vaj meg hús, már rég elfelejtették. Artur kinőtte ruháit, meleg télikabátra lett volna szüksége, de ezzel várniuk kellett jobb időkig. A középiskolában, ahol főleg jómódú szülők gyermekei tanultak, Artur szegénysége még jobban szembetűnt, mint az elemiben, de a fiú hősiesen tűrte a lányok lenéző viselkedését és ügyet se vetett a gazdag csemetéknek az ő gyanús származására tett kihívó megjegyzéseire. Az pedig, hogy vörösnek nevezték, valósággal örömöt szerzett neki. A fő, hogy jól tanuljon, ezen a téren pedig még a legkötekedőbb tanára se tehetett szemrehányást neki: Artur minden évben az osztály első tanulója volt.

Így köszöntött be 1934 februárja. Artur az ősszel betöltötte a tizenhatodik évét, most a középiskola harmadik osztályát járta. Magas, csontos sihederré nőtt, haja dús, kissé szögletes válla sejtette az atlétai termetet. Megszokta az egyenes testtartást, s ezért majdnem felnőtt férfinak látszott.

Artur egyszer, tanítás után, leült az asztalhoz és lett irodalmi fogalmazást készített. Súlyos léptek dobbantak a lépcsőn, majd kopogtattak az ajtón. Artur kisietett a konyhába. Félrehúzta a reteszt és ajtót nyitott. Szélesvállú, nála félfejjel magasabb idegen férfit pillantott meg.

— Mit óhajt? — kérdezte Artur. A sötét lépcsoházban nem látta tisztán az idegen arcát.

— Itt lakik Ilza Lidum meg a fia? — kérdezte az ismeretlen férfi.

— Itt — felelte Artur. — Ilza Lidum az édesanyám.

— Akkor jó helyen járok — mondta az idegen. — Látni akartalak benneteket.

— De anyám csak két óra múlva jön haza — magyarázta Artur. — Ha meg tudja várni, tessék... — szélesebbre tárta az ajtót.

— Ráérek — felelte az ismeretlen. Belépett a konyhába, feje csaknem súrolta az alacsony mennyezetet. Körülnézett a keskeny kis helyiségben, különös szomorúsággal, meghatottan nézett Arturra, rámosolygott és csöndesen mondta: — Jónapot, Artur...

— Jónapot... — viszonozta zavartan a fiú. Most, hogy az idegen arcára fény esett, megvilágította rövidre vágott haját és melegtekintetű kék szemét, homályos sejtés villant át Artur agyán. Tiszta szívéből kívánta, hogy úgy legyen, ahogy képzelte, de azt túlságosan szépnek, csodálatosnak érezte.

— Maga... ismeri az anyámat? — kérdezte tőle.

— Persze... — az idegen megint elmosolyodott. — Te talán nem ismersz engem? Micsoda unokaöcsém van!

— Jan bácsi? — tört ki hirtelen Arturból az újjongó kiáltás, s elfeledve, hogy egy harmadikosztályos* tanulóhoz nem illik ez a féktelen viselkedés, egyetlen ugrással Jan mellett termett. Megragadta hatalmas kezét, tízszer is megrázta, s meghatottan suttogta: — Jan bácsi... végre visszajöttél... hogy örül majd anyám!...

* A burzsoa Lettország elemi iskolája hatosztályos volt, középiskolája pedig négyosztályos. Artur így a kilencedik osztályt járta.

Jan Lidum átölelte öccse vállát, szelíden magához vonta és azt mondta:

— Megjöttem, az igaz. De hogy mennyi időre... Emlékszel, valamikor régen a térdemen lovagoltál: te az egyik térdemen, Aivar a másikon.

— Nagyon kicsi voltam akkor, nem emlékszem — felelte Artur. — De anyámmal gyakran emlegetünk.

— Igen... — sóhajtott elgondolkodva Jan. — Nagyon kicsi voltál... Akkor Aivar se fog emlékezni semmire.

Artur lesegítette Janról az ócska szürke rövidkabátot, felakasztotta a konyha sarkába, a szögre, s bevezette nagybátyját a szobába. Azon az estén eszébe sem jutott a tanulás. Nem vette le szemét nagybátyjáról, s minél tovább nézte, annál erősebbé vált meggyőződése, hogy ez az ember valóban olyan, mint amilyennek elképzelte. Micsoda termete van s milyen erős keze! Mennyi nyugalom, mennyi szilárd biztonság van minden mozdulatában, minden szavában! Tizenkét évet töltött a rigai Központi Börtönben, s olyan egyenes a tartása, mint egy húszéves legényé, pedig már negyvenkét év nyomja a vállát... s milyen évek! Csak rövidre nyírt hajában csillognak ősz szálak.

— Mesélj valamit a börtönről — kérte Artur.

— Mondd, lakik valaki a szomszédban? — kérdezte Jan.

— Ezen az oldalon senki — mondta Artur. — Egészen nyugodtan beszélhetünk.

És Jan csöndesen beszélni kezdett. Elmondta, mi is az a börtön, hogy élnek és tanulnak a politikai foglyok, beszélt a nagy éhségsztrájkról, amely néhány hónapja egész Lettországot izgalomban tartotta, beszélt a börtönvezetőséggel folytatott szakadatlan harcról. Konspiratív posta, titkos helyek — „börtön-morse" a cellákban, „vadállat-ketrecek", szigorított magánzárkák, titkos rádióvevőkészülék a központifűtés radiátorában... Minden szava új dolgokat tárt fel Artur előtt. Míg nagybátyját hallgatta, elgondolkodva mosolygott, csillogott a szeme. Észre sem vették, hogy elröpült az idő, s egészen váratlanul érte őket Ilza megérkezése.

Hosszúra nyúlt ez az örömben, boldogságban eltöltött este. Ilza újra meg újra megrakta Jan tányérját, kínálgatta mindennel, amije csak volt. Bátyja kiszabadulásának örömére, még fehér kenyeret meg egy félfont vajat is vett a boltban — mintha ezekkel a szerény ajándékokkal akarta volna némileg kárpótolni Jant a sovány táplálkozás hosszú éveiért.

Jan nagyon jól tudta, hogy bánnak a fehér Lettország hivatalai a büntetését letöltött politikai fogollyal, s nem volt

benne biztos, hogy másnap nem tartóztatják-e le ismét. Ezért igyekezett minél jobban kihasználni szabadsága bizonytalan napjait. Amint a börtönből kilépett, teljesített néhány feladatot, amellyel a börtön Központi Pártvezetősége megbízta: Rigában találkozott a szervezet néhány tagjával, felújította a kapcsolatot az egyik földalatti csoporttal, amely a legutóbbi lebukások következtében elvesztette összeköttetését a pártvezetőséggel; megtudott néhány adatot két nemrég letartóztatott elvtársról — az adatokra nagy szüksége volt a börtön Központi Pártvezetőségének. Mindezt a legnagyobb elővigyázatossággal, a konspiráció legszigorúbb törvényeihez alkalmazkodva kellett végeznie, mert kétségtelen volt, hogy az ohranka a kiszabadult Jan minden lépését figyeli. De Jan nem hiába töltött tizenkét évet a börtönben, megtanulta az illegális munka minden csínyját-bínyját. Jan ezekről a dolgokról természetesen egy szót sem ejtett Artur és Ilza előtt.

Csak a párt megbízásainak teljesítése után utazott húgához, hogy az alatt az idő alatt, amit ellenségei hagynak neki, elintézze személyes ügyeit.

Azon az estén Jan Lidum elnézte Arturt és azt gondolta: „Éppen ilyen volna most az én fiam is... Merre lehet? Hol keressem elvesztett nyomait?"

Ha futja az idejéből, megpróbálja felkutatni Aivart. Jan apróra kikérdezte Ilzát, mit beszélt a járási írnokkal, majd kijelentette, hogy másnap elutazik a távoli járásba és megkísérli kideríteni azt, amit Ilzának nem sikerült megtudnia.

6

Amikor a járási elöljáróság irodájába belépett a jól megtermett férfi, Drukis írnok rögtön látta rajta, hogy nem paraszt, bár öltözete alig különbözött a parasztokétól. Az idegen tekintete olyan átható volt, hogy nehéz volt szembenézni vele. Gyakran meg is történt, hogy akivel Jan beszélt, önkénytelenül lesütötte a szemét, és kényelmetlenül érezte magát. Drukis ugyanígy volt vele az első perctől fogva.

— Mit akar? — kérdezte, az előtte fekvő iratokat böngészve.

— Beszélhetnék-e az irodavezetővel, Drukis úrral? — kérdezte a látogató.

— Tessék — mondta Drukis. Felállt és az íróasztalokat elválasztó korláthoz lépett. — Kihez van szerencsém?

— Jan Lidum vagyok. Ön nem ismer engem, nem is ismerhet, mert sohasem laktam ebben a járásban. De volna egy kérdésem, amelyre csak ön tud felvilágosítást adni.

Rajtuk kívül senki sem volt az irodában. Az írnok munkatársnője ebédelni ment, a járási elöljáró pedig nem fogadott ezen a napon.

— Tessék, Lidum úr... — mondta Drukis. — Mivel szolgálhatok?

Jan gondolkodott egy darabig, sóhajtott, aztán Drukis szemébe nézett és azt mondta:

— Elvesztettem a fiamat. Utoljára négy éves korában láttam, de azóta több mint tizenkét év telt el.

— És mit tehetnék én ebben az ügyben? — csodálkozott Drukis. — Hiszen maga sohasem lakott ebben a járásban...

— Nagyon is sokat tehetne — vágott a szavába Jan. — Tudomásom van róla, hogy tíz évvel ezelőtt ebben az épületben gyermekárverés volt, s az egyik fiú, akit azon a napon idegeneknek adtak nevelésre, az én fiam, Aivar Lidum volt. Tudom azt is, Drukis úr, hogy ön részt vett az árverésen és ön fogalmazta meg a szerződést.

— Ilyen esetre nem emlékszem... — mormolta Drukis. — Sok árverés volt, mindegyiken részt vettem, nem emlékezhetem minden gyermek nevére.

— Úgy van, ezt senki sem kívánhatja öntől — folytatta Jan. — De a régi jegyzőkönyvekből kideríthető azt, amit nem tud emlékezetében tartani.

— Mit kíván tulajdonképpen? — kérdezte Drukis, kerülve Jan pillantását.

— Tudni akarom, hová tűnt a fiam... kinek adta akkor? — mondta Jan. — Ne higgye, hogy bármiben is hibáztatni akarom. Eszemben sincs. Ön csak azt tette, amit hasonló esetekben minden helyi önkormányzati szerv tesz.

— Ha szabad kérdeznem, hol volt maga akkor? Miért nem gondoskodott a fiáról? — Drukis hangja élesebbé vált.

— Börtönben voltam — felelte nyugodtan Jan.

— Mit követett el?

— Semmit. Illegális politikai tevékenységgel gyanúsítottak. Ennyi elég volt ahhoz, hogy elítéljenek.

— És mennyit ült... azért a semmiért?

— Több mint tizenkét évet.

— Nem igen hallottam olyasmit, hogy ártatlan embereket ilyen hosszu ideig börtönben tartottak — mosolygott gúnyosan Drukis.

— Ezt Pommertől kellene megkérdeznie.

— Ki az?

— A rigai Központi Börtön igazgatója.

— Semmi kedvem tárgyalni ezzel a tisztelt úrral — vigyorgott Drukis. — Jaj-jaj, tizenkét év! Úgye, milyen lassan dolgoznak a mi bírósági szerveink! Mikor szabadult?

— Másfél hete.

— Hiszen akkor még alig szívott friss levegőt.

Drukis elgondolkodott. Nagyon jól emlékezett a kis Aivar esetére, mivel ezen szép összeget keresett. Drukis azt hitte, hogy erre az ügyre sohasem kell visszatérnie, Ilza Lidumnak adott válasza eléggé érthető és világos volt. Ki gondolta volna, hogy egyszer majd megjelenik a színen ez a fontos személyiség: a gyermek apja.

— Remélem, segít nekem, Drukis úr — szólalt meg Jan, hogy figyelmeztesse jelenlétére a hivatalnokot. — Nem megyek el innen, amíg meg nem tudom, hová lett a fiam.

— Attól tartok, mégis eredmény nélkül fog távozni — felelte Drukis. Levette szarukeretes szemüvegét és sokáig dörzsölgette a bepárásodott üveget.

— Miért gondolja? — kérdezte Jan, nyugalmat erőltetve hangjába, bár ez nagy önuralmába került.

— Két okból — válaszolta Drukis, továbbra is szemüvegét babrálva. Az első emeletről valami szép, szomorú dallam hangjai szűrődtek; nyilván bekapcsolták a rádiót. — Maga mondta, hogy az árverés több mint tíz évvel ezelőtt folyt le. Ez azt jelenti, hogy a szerződések és egyéb iratok már rég a levéltárban vannak, s nekem nincs módom rá, hogy megtaláljam az adatokat, amelyeket kér. Ez az első ok.

— És a második? — kérdezte Jan áthajolva a korláton. Úgy látszott, hogy vállon akarja ragadni a hivatalnokot.

Az írnok ösztönösen hátrahúzódott és megtapogatta a nadrágzsebében lapuló revolvert.

— A második ok az, hogy a maga *volt* fiát tíz esztendővel ezelőtt örökbe fogadták — mondta. — Már tíz éve más nevet visel, más apja van. A törvény és az örökbefogadók kifejezett kívánságának értelmében egyetlen állami hivatalnoknak sincs joga a legcsekélyebb felvilágosítással is szolgálni. Ez *arra való, hogy a volt szülők* és rokonok ne zavarhassák a gyermek nevelését. Maga elvesztette minden jogát a fiához, Lidum úr, tehát bármennyire szeretnék is segíteni, nem tehetem. Nem akarok börtönbe jutni. Magának se kellett volna oda kerülnie s akkor minden rendben volna.

Jan arca elkomorodott.

— Egyszóval, nem mondja meg? — kérdezte váratlanul, rekedt hangon.

Drukis vállat vont. — Nincs mit mondanom. Óhajt még valamit Lidum úr?

— Idehallgasson, ember... — suttogta Jan. — Képzelje magát csak egy pillanatra a helyzetembe. Ha a maga fia volna az én fiam helyében, s maga állna itt a korlát előtt, mint koldus, akitől elragadták legdrágább kincsét... Értse meg a fájdalmamat, könyörgök...

— Senki sem ragadott el magától semmit — felelte Drukis. — Maga veszítette el, és szerencse, hogy olyan emberek találták meg az elvesztett kincset, akiket senki sem akar börtönbe csukni. Most pedig, bocsánat... dolgom van. Minden jót...

Leült az asztalhoz és irataiba mélyedt, jelezve, hogy a beszélgetésnek vége. Drukis elsőemeleti lakásában megint felhangzott a gyönyörű dallam — „a kis hattyúk tánca" Csajkovszkij „Hattyúk tava" című balettjéből, a melódia, amelyet ismer az egész civilizált világ. Annak az embernek, akié a rádió volt, s aki feltétlenül a civilizált társadalom tagjának tartotta magát, Jan Lidum elmenőben csak egy szót vetett oda:

— Barbár...

— Lassabban, hé... — Drukis hangja fenyegetővé vált. — Hamarosan visszakerülhet oda, ahonnan nemrég jött ki. Egy felelős állami hivatalnokot kötelességének teljesítése miatt sértegetni...

Jan Lidum azonban már nem volt az irodában. Vihar tombolt a lelkében, amikor a szállingózó hótól tarkálló utcára kilépett.

— Csakugyan elveszett volna? — töprengett. — Örökre elveszett a számomra? Ez lehetetlen, ez nem maradhat így. Nem engedem, nem, nem... Majd segítenek a barátaim... bejárunk minden vidéket, az egész Lettországot, s megtaláljuk... ha ugyan él. Igen, igen, Drukis, megtalálom! Hiába hallgatsz, kénytelen leszel visszaadni a fiamat!

Nagy pelyhekben hullott a hó, eltakarta az eget, a napot, s úgy látszott, mintha beesteledett volna. Jan Lidum nagy, egyenletes léptekkel rótta az utat visszafelé a járási székhelyre, Ilzához és Arturhoz.

...Jan, miután visszatért a városkába, beállt a fűrésztelepre deszkát hordani. Az idősebb munkások kölcsönöztek neki egy vállpárnát és megmutatták, miképpen vegye vállára a

terhet, hogy el ne veszítse egyensúlyát, miképpen rakja halomba a deszkákat, hogy le ne csússzanak. Jannak néhány napig izomláza volt és sajgott a válla, de hamarosan visszatért régi testi ereje és nem maradt el társai mögött. De esténként, amikor a többiek munka után egy üveg vodkára hívták Jant, szelíden visszautasította hívásukat és hazament Ilzához meg Arturhoz. Miután elvesztette reményét, hogy fiát megtalálja, még jobban szívéhez nőtt az unokaöccse, Minden szabad percét neki szentelte.

Jannak, a pártvezetőség utasítására, néhány hónapig úgy kellett élnie, hogy az ohrankának a legcsekélyebb gyanúja se támadhasson. Rigában kapott néhány címet és utasítást, hogy később, ha majd a körülmények engedik, kapcsolatba léphessen a megyei székhely illegális szervezetével és részt vehessen a földalatti munkában. Addig nem tehetett mást, mint elolvasta azokat a könyveket, amelyekhez a börtönben nem juthatott hozzá, s folytatta Ilza és Artur politikai felvilágosítását. Ez a foglalkozás nagy élvezetet szerzett neki.

Jan már az első beszélgetés alkalmával meggyőződött arról, hogy Ilza sokat olvasott és helyesen fogja fel az osztályharc és a nemzetközi politika alapvető kérdéseit. Ilza teljesen tisztában volt a lett mensevikek képmutatásával és árulásával, de eddig még senki sem mutatta meg neki a harc útját, amelyen haladnia kell. Egyik este, amikor Artur korcsolyázni ment a tóra, Jan szóba hozta ezt húga előtt.

— Látod az igazságtalanságot és felháborodol rajta. Világos előtted, milyen rendszer és milyen élet kell az emberi társadalomnak. De mi haszon származik abból, hogy mindezt tudod?

— Semmi — ismerte be Ilza. — De mit tehetek? S egyáltalán, hogy lehet hasznára egy gyenge nő az egész társadalomnak?

— Először is, te nem vagy gyenge — vetette ellen Jan. — Ez már abból is látszik, hogy minden nehézség ellenére, elég jól megállod a helyedet. Másodszor nem vagy egyedül, Egy nagy gépezethez sok apró csavar szükséges, mindegyik végzi a maga munkáját. S ha egy ilyen gépezet megindul, megremeg a föld... sőt, néha az emberek is, akiknek van okuk a reszketésre.

— Úgy gondolod... képes lennék rá? — kérdezte suttogva, izgalomtól kigyúlt arccal Ilza.

— Kevés ember lenne képes rá, ha te nem. Nagy a kockázat, nem erőszakolhatlak. De Jan Lidum húgához nem illik a passzív szemlélő szerepe.

— Nem akarok passzív szemlélő lenni, de ilyen dolgokban tapasztalatlan vagyok. Mit ér a legjobb szándék, ha valami meg-

gondolatlanságot cselekszem és első lépésem a börtönbe vezet? Az ember könnyen börtönbe kerülhet, de ha ennek tulajdon ügyetlensége az oka, senki sem dicséri meg érte.

— Úgy van, Ilzsuk, azért nem dicsérnek meg — mosolygott Jan. — Úgy kell dolgoznod és harcolnod, hogy sikert érj el, ellenségeidet pedig ügyesen félrevezesd. Nem félsz? Tudod, milyen kockázattal jár ez a vállalkozás, mégsem félsz *elkezdeni?*

— Nem félek, Jan... — mondta Ilza.

— Jól van, akkor hamarosan megkapod a feladatot... — válaszolta bátyja.

Néhány nap múlva ugyanilyen beszélgetés folyt le Jan és Artur között. De ezt nem Jan kezdte.

— Jan bácsi, én úgy szeretnék élni, ahogy te — jelentette ki Artur, amikor kettesben maradt nagybátyjával. — Csak azért tanulok, hogy a nagy harcban hasznomat vehessétek. Adj tanácsot, mit tegyek!

Jan sokáig beszélt vele. Kifejtette előtte a harcnak azokat a fogásait és módszereit, amelyek a fiataloknak legjobban megfelelnek, megismertette a konspiráció bonyolult művészetével, s minden különösebb erőkifejtés nélkül fellobbantotta Arturban a vágyat, hogy mielőbb beállhasson a harcosok közé.

Néhány héttel később, egy vasárnapon, Jan meg Ilza az erdőbe indult száraz rőzséért. Egy-kettőre megraktak egy kéziszánt; hazatérőben találkoztak valakivel, és néhány rövid szót váltottak vele. Ilza ismerte ezt az embert, csak azt nem tudta eddig, hogy forradalmár. Megállapodtak a legközelebbi találkozás helyében és időpontjában. Így kapcsolódott bele Ilza az illegális munkába. Jan úgy viselkedett, mintha a találkozás és a beszélgetés a véletlen műve lett volna.

A következő vasárnap Jan moziba ment Arturral. Egy amerikai filmet vetítettek, Charlie Chaplin főszereplésével. Mire az előadás véget ért, az utcán már sötét volt. A moziból kilépve Pilaggal, a helybeli középiskola új földrajztanárával találkoztak. Rokonszenves fiatalember volt, nemrég végezte el a tanárképző főiskolát, alig egy éve dolgozott a városkában. Jan csak akkor üdvözölte, amikor egy koromsötét kis mellékutcába befordultak.

— Íme, Artur, ő irányít majd *azokban* a *dolgokban,* amelyekről az utóbbi időben olyan sokat beszélgettünk — mondta Jan, unokaöccse vállára téve a kezét. — Beszéljetek meg mindent, s a jovoben cselekedjetek magatok. Benne tökéletesen bízhatsz.

Jan ott hagyta Arturt Pilaggal és hazaindult. Könnyű és boldog volt a lelke.

Artur csak néhány óra mulva tért haza. Jan unokaöccse komoly arcából és ragyogó szeméből kiolvasta, hogy megkezdődött Artur új élete. Átölelte és erősen magához szorította. Így álltak sokáig a szoba közepén — a zöldelő, hatalmas tölgy és fiatal hajtása.

— Sok sikert... — mondta Jan. Két nagy, tiszta könnycsepp buggyant ki szeméből és gördült végig az arcán. Letörölte könnyeit és mély meghatottsággal mosolygott Arturra: — Viselkedj férfihoz méltón és előre nézz. Nagy utat kell megtennünk a célig.

— Nagyon, nagyon köszönöm neked, Jan bácsi... — suttogta Artur. — Én azt hittem, hogy egyetlen ismerősöd sincs a mi kis városunkban. Kiderül, hogy sok embert ismersz, s jobban, mint én. Drága Jan bácsi, alig merem elhinni, hogy most már mi, te meg én, közös úton haladunk.

Jan figyelmeztetőn emelte ajkához az ujját.

— Csöndesen, Artur! Ilyen dolgokról, *Lidum elvtárs,* nem kell beszélni.

Folyton úgy érezte, hogy fiával beszél.

...Újabb néhány hét telt el. Április közepén egy éjszaka rendőrök zörgettek be Ilza lakására. Jant keresték. Jan rögtön tudta, mit jelent ez a késői látogatás. Azonnal felkelt és útra készülődött. A lakásban felületes kutatást tartottak, nem ütöttek zajt, nehogy a lakókat felébresszék. Jant egy félóra múlva elvezették. Egy napig a megyei börtönben tartották, aztán egy rendőrségi gépkocsin, amelyet külön kértek Rigából, a fővárosba szállították és, most már a Kerenski-féle törvény* alapján, újra a rigai Központi Börtönbe csukták.

Közeledett 1934. május 15-ének előestéje. A fasiszta puccsra készülő vezető osztály sietett börtönbe dugni mindenkit, aki a bűn elkövetésének napján megbélyegezhetné és igazi nevén nevezhetné a bűntettet. Még a gyilkos sem tudja elviselni, ha gyilkosságról beszélnek előtte, a hóhér sem szereti, ha mesterségét emlegetik.

* A burzsoa Lettországban 1940-ig érvényben volt az úgynevezett „Kerenski-törvény", amelynek alapján, „a társadalom biztonságának érdekében", bármelyik polgárt elfoghatták és tárgyalás, nyomozás nélkül börtönbe csukhatták.

Artur minden héten kétszer elment este hazulról és csak éjfél után tért vissza. Ilza nem kérdezte tőle, hol tölti ezt az időt, Artur sem mondott semmit, bár a hallgatás szemmelláthatóan nyomasztotta. Csak egyszer — április 30-án lépett oda távozása előtt anyjához és halkan figyelmeztette:

— Ma megint későn jövök haza. Ha reggelre nem lennék itthon, ne nyugtalankodj. Így... kell.

Nyugodt, bátorító tekintettel néztek egymás szemébe.

— Légy óvatos — mondta Ilza. — Vidd magaddal a kulcsot. Ma nem alszom itthon. Lehet, hogy megint hivatlan vendégek érkeznek. Hadd menjenek el ezegyszer üres kézzel.

Ilza, Artur távozása után, melegen felöltözött és kilépett az utcára. Lehetséges, hogy az ohranka nem is akarta letartóztatni ebben az évben — az előző években már április 29-én elvitték és május 3-ig börtönben tartották. Ilza mégsem akarta lakásán tölteni ezt az éjszakát. A városka néhány lakosát már előző nap letartóztatták. Ilza úgy gondolta, hogy az ohranka egyelőre békén hagyja, mert nagyobb fogásra számít — Jan Lidum nála lakott néhány hónapig és feltehető volt, hogy ott-tartózkodásának következményei lesznek.

— Megpróbálják elaltatni éberségemet, egy darabig nem háborgatnak, hogy bátrabban és határozottabban cselekedjem, s aztán alkalmas pillanatban lecsaphassanak rám. No, majd meglátjuk, sikerül-e?

Az erdőben töltötte az egész éjszakát, s csak akkor tért vissza a városba, amikor az utcák már benépesedtek és senkinek sem tűnhetett fel egy magános nő. Ilza átvágott a város parkján, elhaladt a dombon épült, régi kastély mellett. A park közepén, egy teljesen simatörzsű, dúslombú, terebélyes fa alatt nagy tömeg verődött össze. Néhány rendőr állt ott, Riekst járási rendőrfőnökkel az élen, néhány aizarg, siheder iskolás fiú és egy csapat kíváncsiskodó.

„Hát ezek mit néznek?" — csodálkozott magában Ilza. Véletlenül felpillantott, s már tudta is a korai csődület okát: a fa csúcsán hosszú rúdra erősített vörös zászló lobogott. A völgykatlanban fekvő városka minden lakosa láthatta. „Mégsem tudtak eléggé ügyelni" — gondolta Ilza és örömmel töltötte el, hogy május elsejének hagyományos jelképe ebben az évben is ott volt a helyén. Május elsejének előestéjén a rendőrség körülvett minden helyet, ahová feltűzhették a vörös zászlót, de mialatt a rendőrök álommal küszködtek, a földalatti mozgalom

tagjai másutt végezték el munkájukat, olyan helyen, ahol a legkevésbbé várták.

Ilza csatlakozott a tömeghez, megállt, s egy darabig figyelte, mi történik. Riekst, a megyei rendőrfőnök, a sihederekkel beszélgetett.

— No gyerekek, melyiktek akar egy latot keresni? — kérdezte tőlük, ápolt fekete szakállát simogatva. — Nem olyan nagy dolog, amikor én akkora voltam, mint ti, többet voltam a fák tetején, mint a földön. No, melyik lesz az a derék legény? Öt perc munka — s már zsebében is a pénzecske. Vehettek rajta fagylaltot, még mozira is marad.

Egyik sem jelentkezett. A rendőrfőnök akkor egyenként szólítgatta meg őket:

— Te bátor gyereknek látszol. No, rajta!

— Én nem merek... — felelte az egyik.

— Új nadrág van rajtam — mondta a másik.

— Én nem tudok mászni... — jelentette ki a harmadik.

— Apám megtiltotta, hogy fára másszam — húzódozott a negyedik.

— Nincs kedvem hozzá... — dünnyögte egykedvűn az ötödik.

A fa törzsét egészen a csúcsáig kátrány födte. Valamelyik rendőr nyilván megpróbált felkapaszkodni a fára, fekete keze és bepiszkolódott zubbonya ékesszólón beszélt kísérletének eredménytelenségéről. A vörös zászló pedig tovább lobogott a szélben, köszöntötte a dolgozókat nagy ünnepük reggelén, s féktelen dühre gerjesztette azokat, akik ezt az ünnepet kihívásnak és fenyegetésnek érezték.

Riekst pénze nem tudta levenni lábukról a fiúkat. A rendőrfőnök akkor megtetézte — két latot ígért. De még most sem akadt vállalkozó. A fukar Riekst nem szánt rá többet három latnál. Ki tudja, hogy végződött volna a dolog, ha a parkban meg nem jelenik Trei mészáros fia, a vörös Ludis. Rögtön kitalálta, miről van szó. Ledobta felső ruháját, egyszál alsóban maradt, tenyerébe köpött és felkapaszkodott a fára. A zászló tíz perc mulva lekerült a fáról, Ludisra pedig még ránézni is szörnyűség volt: lába, melle, karja, arca merő kátrány.

A gyerekek összecsapták tenyerüket és kiabálni kezdtek:

— Ördög! Ördög! Fekete krampusz! Most már örökre fekete maradsz! Szappannal ugyan le nem mosod a ronda képedet!

Ludis kimeredt szemmel bámult a fiúkra, sziszegett valamit, de nem szólt. Elvette a három latot, felkapta a ruháját, cipőjét,

s a tó felé indult, hogy megmosakodjék. A gyereksereg azonban nem hagyta békén, nyomonkövette és tovább csúfolta. Valaki még követ is dobott, az nagyot puffant Ludis hátán, aztán újabb kövek süvítettek el a füle mellett. Ludis akkor futásnak eredt, cikázva rohant, mint a menekülő nyúl, s futtában hétrét görnyedt, hogy baj ne érje kincsetérő koponyáját.

Ilza még ágyban találta Arturt. Amikor a fiú felébredt, anyja elmondta neki, mit látott a parkban.

— Ludis Trei! — szólalt meg Artur, amikor anyja elhallgatott. — Mocskos dolog nem eshet meg nélküle. Bárhol történik valami, mindjárt ott terem. Igazuk van a gyerekeknek: ördög az!

Éjfélkor röpcédulákkal szórták tele a városkát, a kerítéseken jelszavak tarkállottak. Rendőrök futkostak az utcákon, spiclik ődöngtek mindenütt. Az ohranka ügynökei a kereskedőket faggatták: kinek adtak el mostanában vörös kelmét meg kátrányt; kiderült, hogy újév óta nem is volt vörös kelme a boltokban, kátrányt pedig három paraszt vásárolt — bottal üthetik a nyomukat.

A dolog hamarosan feledésbe merült, mert Lettországban olyan események történtek, amelyek homályba borítottak minden egyebet: Ulmanis május 15-én szétkergette az országgyűlést és kezébe ragadta a hatalmat. A börtönök már nem tudták befogadni mindazokat, akik útjában voltak a kulák „parasztszövetség" fejeseinek — gyűjtőtáborokat kellett sebtében felállítani. A városkában mintegy húsz embert tartóztattak le, de Ilzát, ismeretlen okból, békén hagyták.

Egy héttel a fordulat után Artur megint másutt töltötte az éjszakát. Reggel izgatott volt és gondterhelt. Amikor Ilza felöltözött, hogy munkába menjen, Artur azt mondta neki:

— Egy kérésem volna, anyám. Ha veszélyesnek és teljesíthetetlennek tartod, visszautasíthatod, akkor majd megpróbálunk más megoldást keresni. De jobb lenne nálunk...

— Miről van szó?

— Holnap este valaki érkezik a városba. Nem szállhat meg fogadóban, de egy éjszakát a városban kell töltenie. Nem tudom... idehozhatnám-e?

— Azt gondolod, itt biztonságban lesz?

— Biztonságban nem lesz sehol, de ha másokhoz megy, az még rosszabb. Csak egy éjszakáról van szó, anyám...

— Jól van, hát szálljon meg itt — mondta Ilza. — Remélem, nem éppen holnap dugja ide valaki az orrát.

Artur este újra elment és csak éjfél után tért haza egy fiatalemberrel. Ilza a konyhaasztalon vacsorát hagyott nekik, meg néhány szót: „A sütőben forró tea is van. Vedd elő."

Sötétben vacsoráztak és halkan sokáig beszélgettek. Az ismeretlen férfi csak néhány órát aludt Artur ágyában, kora reggel elment és többé nem tért vissza...

Artur este megtudta elvtársaitól, hogy a Lett Komszomol Központi Bizottságának küldöttje felült az autóbuszra és szerencsésen elhagyta a várost. Artur azt mondta anyjának:

— Köszönöm, anyám. Nagy szolgálatot tettél nekünk. A *Komszomol* ezt nem felejti el.

Ilza leült Artur mellé, s egy kis gondolkodás után így válaszolt:

— Derék dolog, amit csinálsz, Artur. Csak folytasd. Én nem akadályozlak. De ne feledd el, hogy a mi lakásunk nem alkalmas szállás a Központi Bizottság küldöttjei számára. Én nem félek a kellemetlenségektől, a börtöntől sem, de nem tehetjük ki veszélynek az olyan embereket, akikre az egész népnek szüksége van. Ez a lakás egyszer még kelepce lehet.

— Igazad van... — mondta Artur. — Legközelebbre teljesen biztos helyet készítünk elő. De... nem aggódol te miattam túlságosan sokat?

— Mindig aggódni fogok érted — felelte Ilza. — De nincs jogom eltiltani tőled azt, amihez jogod van: a harcot. — Elborult a tekintete, mélyeket lélekzett és meghatottan folytatta: — Harcolnod kell, Artur. Én is harcolni fogok. Az élet sokkal adósunk, s míg nem kárpótol bennünket minden verejtékünkért, minden csepp könnyünkért, az egyszerű emberek minden kínjáért és megalázásáért, addig nem nyugodhatunk. Értesz engem, Artur?

— Értelek... — suttogta a fiú. — Büszke vagyok rád, anyám. Mindig jó barátok voltunk. Ezentúl majd igyekszünk jó elvtársak is lenni.

Ilza magához vonta Artur fejét, erősen a szívére szorította, s homlokon csókolta fiát.

— Igen, fiam, elvtársak leszünk. Most pedig lásd a tanuláshoz. Nem illenék, hogy megismételd a harmadik osztályt.

— Az lehetetlen! — kiáltott fel mosolyogva Artur.

Artur sohasem érezte még anyját ennyire közelállónak és drágának, mint ezen a napon.

Ötödik fejezet

1

Az Urgi-majorban régi medrében folyt az élet: Taurin minden évben új szerzeményekkel gyarapította a gazdaságát, pénze egy részét bankban kamatoztatta. A tehénistállóban most már csupa tenyészállat volt, a lóistállóban pedig, a tagbaszakadt igáslovak között, két ügetőló váltogatta kényeskedve lábát és kapálta a földet. Türlemetlenül nyerített a két tüzesvérű állat. Taurin évente kétszer elküldte őket a rigai lóversenyre. A zsellérlakásokban minden tavasszal kicserélődött a lakók nagyrésze. Litván és lengyel zsellérek váltották fel a letteket, de ők sem bírták egy évnél tovább az Urgi-majorban. Csak az öreg Langstin maradt a helyén: nem tudott megválni kedves kertjétől és méhesétől, amelyet hosszú évek munkájával teremtett és ápolgatott. Lehet, hogy egyéb is itt tartotta az ősz kertészt, de erről a másik okról nem beszélt, és senkinek sem juthatott eszébe, hogy ebben a kis Aivar is játszik némi szerepet. A fiúcska az első napon megbarátkozott a kertésszel és sehol sem érezte magát olyan jól, mint Langstin mellett. Télen órák hosszat ült a kertész műhelyében és fáradhatatlanul figyelte a kasokat és kis kerteket készítő méhészt, nyáron pedig az volt a legnagyobb öröme, ha kimehetett a hatalmas kertbe az öreg után.

Mi más szórakozása volt Aivarnak? Nevelőszülei nem engedték béresgyerekekkel játszani, a környékbeli gazdák fiaival pedig csak később ismerkedett meg, amikor iskolába került. Egytől-egyig elkényeztetett, dölyfös és rátarti gazda-csemeték voltak, akik megszokták, hogy félvállról beszéljenek szegényebb társaikkal. Aivar, hogy teljesítse nevelőszülei kívánságát és kövesse örökös tanácsaikat, megpróbált összemelegedni egyik-másik gazdagyerekkel, néha, szünetben, játékaikban is részt vett, de nem talált köztük egyet sem, akihez egész szívével ragaszkodhatott volna.

Turinék sok figyelmet szenteltek Aivar nevelésének. Erna az első napoktól fogva tanítgatni kezdte Aivart a jó modorra; sokat forgott művelt emberek társaságában, így sajátította el maga is. Aivar sohasem ehetett anélkül, hogy Erna néhány megjegyzést ne tett volna rá.

— Ülj egyenesen és ne könyökölj az asztalra!... A villát az ujjaid közt tartsd, ne szorítsd a markodba... Nehogy leöntsd a nadrágodat!... Ne a ruhád ujjába töröld a szádat, ott a zsebkendőd... Miért csámcsogsz? Így csak a malacok esznek...

Taurin nem törődött az ilyen apróságokkal, ezeket átengedte feleségének. Ő inkább fogadott fia lelki fejlődését tartotta szemmel, s gondoskodott arról, hogy olyanná váljék világnézete, amilyen egy nagybirtokos fiához illik.

Taurin tavasszal, amikor kiment a földekre, hogy ellenőrizze a zselléreket, gyakran magával vitte Aivart. Mindenütt talált valami helytelenséget vagy fogyatékosságot, s epés megjegyzései éreztették béreseivel a gazda hatalmát. Ha a béres mentegetőzni próbált, vagy megbántódott a nem-érdemelt szemrehányásokon, Taurin beléakaszkodott, mint a kullancs, s nem hagyta addig békén, amíg alaposan meg nem gyötörte. A zsellér nem mert többé ellentmondani. Aivar hallgatta, s egyre világosabbá vált előtte, hogy nevelőapja az Urgi-major egész népének korlátlan ura. Aivar megfigyelte, hogy a közeli szomszédok, ha Taurinnal találkoznak, hízelkedve szólnak hozzá, szinte megalázkodnak előtte, Taurin hatalma tehát nyilván rájuk is kiterjed. Aivar lassanként ráébredt, hogy nevelőapja a leghatalmasabb ember a környéken: bárkivel találkoztak az úton, sohasem Taurin hajtott elsőnek fejet.

A másik eszme, amit Taurin igyekezett fogadott fiába oltani, kissé bonyolultabb volt; de megnyilvánulásaiban ugyanolyan egyszerű és kezdetleges: mindenki, aki idegen nyelven beszél, hitványabb és értéktelenebb a lett embernél. Ezt a gondolatot később az iskola fejlesztette tovább — némelyik tanító elszánt soviniszta volt.

Ki tudja, milyen eredményekkel járt volna ez a nevelés, ha nincs a majorban egy őszhajú emberke — az öreg Langstin. Aivar, ha mellette volt, érezte, hogy más légkörbe került, más világba, ahol nincs gőg és türelmetlenség másokkal szemben. Langstin nyugodtan és ügyesen végezte mesterségét; ásott, meszelte az almafák törzsét, oltotta a bogyóféléket és gyümölcsfákat, gondozta a sok méhcsaládot, nyugodt szavai, történetei pedig olyan érzéseket plántáltak Aivar szívébe, amelyek cseppet sem illettek Taurin terveibe és Langstin egyetlen szantimot se kapott volna tőle értük. Aivar megtanulta az öregtől becsülni a hasznos munkát végző embereket, szeretni a nehéz sorban tengődőket, együttérezni velük. Langstint Aivar minden lépése érdekelte, és élvezettel hallgatta a fiúcska beszámolóját arról, amit látott, ami a házban, a földeken vagy az iskolában történt. Aivar egyszer elmondta, hogy két gazdafiú, az iskolából hazamenet, összetépte egy gyerek nadrágját és sárral kente be könyveit és füzeteit. Az öreg kertész összevonta a szemöldökét és megkérdezte Aivartól:

— És te mit szólsz ehhez?

— Olyan mulatságos volt a széttépett nadrágban! — felelte Aivar, s nem tudta elfojtani nevetését. — Az inge kibújt, a könyvei meg olyan sárosak lettek, hogy nem vehette a hóna alá.

— Mulatságos volt, azt mondod? — dörmögte Langstin. — És te ezen mulattál? Hát ha az volt az egyetlen nadrágja, és apjának nincs pénze, hogy új könyveket vegyen neki? Akkor mitévő lesz az a fiú? Nem mehet többé iskolába. Ha veled tették volna ezt, akkor is mulatnál rajta? Ez ocsmány és alávaló dolog. Így csak kutyák viselkednek, nem jóravaló emberek. Tudod, mit kellett volna tenned, amikor láttad, hogy azok a semmirekellők rátámadnak egy szegény fiúra? Segítségére kellett volna sietned, s úgy elbánnod azokkal a csirkefogókkal, hogy megemlegessék! Ilyen esetben nem lehet részvétlenül nézni a dolgot. Ha a gyöngét bántják, segíteni kell neki. Ezt teszi minden becsületes és bátor ember. Te úgy viselkedtél, mint egy gyáva nyúl.

Aivar pirulva hallgatta az öreg kertész szemrehányásait, és szégyelte magát.

— Nem jól értette, Langstin bácsi... — próbált mentegetőzni. — Egy cseppet se féltem... csak nem jutott eszembe, mit kell tennem. Legközelebb majd tudom.

— No, jól van, csak ne feledd el, amit mondtam — mondta Langstin nyájasabb hangon. — Az ilyen kutyákat móresre kell tanítani. Ezek azt képzelik, hogy mivel az apjuknak háza meg földje van, szembeköphetnek mindenkit. Csak vigyázzanak, mert egyszer még őket köpik szembe.

Langstin, valahányszor a gazdák s a jómódú emberek kerültek szóba, mindig úgy fűzte a beszédet, hogy ezek a tekintélyes emberek nevetséges és előnytelen megvilágításba kerültek. Az öreg kertész kinevette kövér potrohukat és hencegésüket, kirívó példákkal bizonyította be korlátoltságukat és ostobaságukat, kegyetlenségüket és alattomosságukat. Ezek az emberek Aivar szemében is kellemetlen, sőt útálatos alakoknak tűntek fel, és a kisfiú nem értette, miért érintkezik nevelőapja ilyen hitvány emberekkel. Langstin a képmutatást és álszenteskedést gúnyolta ki legszívesebben, és erre Reinhardt lelkipásztor volt a legmegfelelőbb céltábla. A kertész sokat mesélt a lelkész nagybélűségéről és pénzéhségéről, hogyan prédikálja a vizet s hogy issza a bort — vagyis hogyan cselekszi éppen azt, amiért vasárnaponként a szószékről korholja híveit.

— De hiszen akkor hazug ember! — csodálkozott Aivar.

— Hazug hát... — bólintott Lagstin. — Egyetlen szavát sem lehet elhinni annak a ravasz rókának!

— Akkor meg miért járnak az emberek templomba, miért hallgatják?

— Azért, mert túlságosan sok bolond van a világon — magyarázta Langstin. — Ha az emberek megértenék, hogy ezek a Reinhardtok csak a hasukra gondolnak, meg arra, hogy miképpen csalhatnának ki tőlük minél több pénzt, akkor meg se hallgatnák.

Néhány év múlva, amikor Aivar cseperedni kezdett, Langstin egyszer a Kígyó-mocsárra terelte a szót.

— Az én gyerekkoromban egészen kicsi volt ez a láp, azon a kis vizenyős darabon magam is legeltettem a gazda teheneit. A baj akkor kezdődött, amikor az Urgi-major mostani gazdájának nagyapja vízimalmot épített a patak alsó szakaszának partjára. A malom gátja feltartóztatta a vizet és több méterrel felemelte a Raudupe-patak szintjét. A patak kilépett medréből s a mocsár egyre terjeszkedett. De még ezzel se éri be. Ha az emberek nem térnek észre, a fél járást elárasztja a víz.

— Miért nem csinálnak valamit az emberek, hogy a fölösleges víztől megszabaduljanak? — ámult el Aivar. — Ha ez úgy van, ahogy Langstin bácsi mondja, akkor nagyon egyszerű a dolog. Csak le kell csapolni a fölösleges vizet.

Langstin keserűen nevetett:

— Ha minden ember becsületes volna, akkor nagyon egyszerű lenne. De hát a malom az apádé. Neki egész évben szüksége van a vízre. Az Urgi-major gazdájának beleegyezése nélkül egy lépést sem tehetnek. Egyszer már megpróbálkoztak a parasztok. Aláírásokat gyüjtöttek és a kormányhoz fordultak a kéréssel. Hatósági emberek jöttek ki, mindent megnéztek, hogy és mint fogjanak hozzá, de Taurin azt mondta: „Nem! Ha csinálni akartok valamit, mélyítsétek ki a Raudupe alsó szakaszát, hogy a zsilipet lejjebb bocsáthassam, s míg a malom áll, fizessetek nekem havonta ezer latot. Különben nem egyezem bele". Ez nagyon drága mulatság lett volna, s így maradt minden a régiben.

— De hiszen ez... ez nem becsületes dolog... — suttogta zavartan Aivar. — Mennyit érhet egy ilyen öreg malom?

— Annakidején négyezer latra becsülték — mondta Langstin. — Taurin azonban hallani sem akart arról, hogy eladja. És nem tehetnek ellene semmit. Gazda, s az ilyen emberekkel nem akar ujjat húzni a kormány. Talán te, majd ha felnősz, nem leszel olyan, mint az apád és a szegény emberek érdekeivel

is törődöl. Legjobb lenne, ha lebontanád a vén malmot, s így tennéd jóvá azt a sok rosszat, amit nagyapád és apád követett el a környék ellen.

— Ha módomban lesz, okvetlenül lebontatom — mondta Aivar. Sokáig nem feledte el ezt a beszélgetést és gyakran gondolt rá.

Így nevelte az Urgi-majorban az öreg Langstin a major gazdájának fogadott fiát. Amit önző életbölcseségéből Taurinnak sikerült beleplántálnia a fiúba, azt az öreg kertész lassanként kigyomlálgatta belőle. Egyik gyomot a másik után, hajtást hajtás után irtott — nyugodt lelkiismerettel irtotta a gazda rengeteg fáradságának gyümölcseit. Mindent nem bírt kiirtani, volt, ami megmaradt és gyökeret vert, de a legfontosabb munkát elvégezte: Aivar lelkiismerete nem vált érzéketlenné a Taurin családjában uralkodó fennhéjázás légkörében. Aivar Langstin munkájának köszönhette, hogy helyes fogalmat alkothatott a becsületről, hogy megtanulta becsülni az embert vagyoni és társadalmi helyzetétől függetlenül, megtanult együttérezni a szerencsétlenekkel és megvetette az alávalókat.

Aivar két világ között élt, mintha állandóan keresztút előtt állana: körülményei és családja az egyik út felé térítgették, az öreg Langstin a másik felé irányította.

Taurin szentül hitte, hogy Aivar igazi gazda-fiúvá cseperedik. A gyakorlati ember józan szemével nézte, s inkább kísérleti alanyt látott benne, mint élőlényt — nagyon hozzánőtt már a fiú, de nem tudta szívvel-lélekkel szeretni, ezért Aivar szívében se verte föl azokat a mély, öntudatlan érzéseket, amelyekből a szeretet megszületik. Hogy is ébreszthetett volna benne szeretetet, amikor mindent elkövetett, hogy a major jövendő gazdájából dölyfös és önző ember váljék? Az, amit Langstin ültetett el Aivar lelkében, nem volt Tauriné.

Aivar tizenhárom éves korában sikeresen befejezte elemi iskolai tanulmányait. Taurin azon a napon kerékpárt ajándékozott neki és így szólt hozzá:

— Ha majd elvégzed a mezőgazdasági középiskolát és meglesz a konfirmációd, motorkerékpárt kapsz tőlem, ha pedig leszolgálod a katonaidődet, aizarg-egyenruhát varratok neked, a legjobb kelméből, amilyet a tisztek viselnek.

Aivar életútját már jóelőre kicövekelték, és senki sem kérdezte meg tőle, tetszik-e neki ez az út, vagy sem.

1931 nyarán Taurin a szomszéd megyébe vitte fogadott fiát, Priedola városába és ott beiratta az egyik leghíresebb mezőgazdasági középiskolába.

Aivar a priedolei mezőgazdasági középiskola ipari-növény tagozatának harmadik osztályába járt. A tanulók a szokott iskolai életet élték, amelynek ütemét nem változtatta meg semmi. Reggelente ugyanabban az időpontban keltek, meghatározott órában jelentek meg a tanteremben, meghatározott órában ebédeltek, tanultak, pihentek és feküdtek le. Az iskolát egy földesúri kastélyban rendezték be, amelynek gazdája a világháború után Németországba települt. A kastély egyik szárnyában tantermek voltak, a másikban az internátus. A tágas parkon túl szántóföldek nyúltak, a növendékek itt folytatták tavasztól őszig a mezőgazdasági gyakorlatot. A környék eléggé festői volt — nyírfaligetek, szelídhajlású dombok, a hallal gazdag Priedole folyó... A növendékek túlnyomórészt módos szülők gyermekei voltak, körülbelül egyforma volt érdeklődési körük, viszonyuk a környező világhoz és annak eseményeihez. „Ifjú farkasoknak" nevezték magukat. Legtöbbjük apja tanyáján szándékozta felhasználni az iskolában szerzett ismereteket, csak azon kevesek gondoltak állás-vállalásra, azok, akiknek apja nem rendelkezett saját gazdasággal. Május 15-e eseményeit úgy fogadták a növendékek, mint a legtermészetesebb és legszükségesebb dolgot, amely növeli osztályuk súlyát és jelentőségét. A jómódú gazdák fiai — vaj-, len- és szalonnaszállítók gyermekei — úgy tekintették a kormányzat új irányát, mint valami egészen magától értetődő dolgot, amely a nagybirtokosok érdekeinek rendeli alá az államot. Az állami dotációt a kivitelre szánt vaj, len vagy szalonna minden kilogrammjáért, valamint a tanyájukon dolgozó városi munkanélküliek után fizetett bérpótlékot nem látták sem furcsának, sem igazságtalannak, hiszen a jövőben maguk is ezeknek a bérpótlékoknak alapján akarták megszerezni maguknak a jólétet.

Aivarnak akkor támadt rendkívül súlyos összetűzése tanulótársaival, amikor május végén a legtehetségesebb harmadik osztályost, Juris Emkalnt eltávolították az iskolából. A fiú nem követett el semmit, az iskolában példás növendéknek tartották, s a kizárás olyan váratlanul történt, hogy eleinte még némelyik tanár is félreértésnek, tévedésnek tartotta a dolgot. Aivar nagyon sokra becsülte osztálytársa képességeit és feltétlen becsületes jellemét, és lelke mélyéig elkeseredett, amikor Emkaln kizárásáról értesült.

— Tiltakoznunk kell ez ellen az ostobaság ellen — mondta társainak. — Milyen alapon zárja ki közülünk az iskola veze-

tősége? Ismerjük Emkalnt és minden lépéséért kezeskedhetünk. Ki jön velem az igazgatóhoz?

Senki sem jelentkezett.

— Nincs merszetek? — kérdezte Aivar. — Talán megtiltották nektek, hogy gondolkozzatok, ezért vakon elfogadtok mindent, amit itt határoznak?

— Nem érdemes ujjat húzni velük — felelte neki végül egy társa, a gulbenei Berzin. — Ha Emkalnnak igaza van, harcolja ki ő a maga igazát. Miért én akaszkodjam össze miatta az igazgatóval? Kiki a maga háza előtt söpörjön...

— Szóval nem jöttök velem? — ismételte meg Aivar a kérdést. Mindenki hallgatott. — No, jól van, nem is kell, ha ilyen gyávák vagytok. Egyedül is megyek.

És ment az igazgatóhoz.

Az iskola igazgatója nagyon udvariasan fogadta a gazdag Taurin fiát, de amikor megtudta, milyen ügyben fordul hozzá Aivar, a tekintélyes pedagógus egyszerre nagyon hivatalos és rideg lett.

— Mi jogon avatkozik a dolgaimba? — kérdezte tőle. — Hol van az megírva, hogy az iskola igazgatójának minden lépéséről be kell számolnia növendékei előtt? Ha nem tudnám, hogy szülei tiszteletreméltó emberek és vezérünk igaz hívei, nem tehetnék mást, mint hogy magát is kizárjam az iskolából Emkalnnal együtt. Nem szégyeli magát, Taurin? Prókátor-szerepet vállalni és védelmére kelni *ilyen* embernek!

— Emkaln osztályunk legjobb tanulója, igazgató úr... — felelte Aivar. — Semmi sincs a rovásán. Hogyan válhat a legjobb hirtelen a legrosszabbá, ezt nem értem, sem én, sem társaim.

Az igazgató elvörösödött izgalmában és dühében. Taurin fiával azonban kénytelen volt fegyelmezetten és udvariasan beszélni.

— Ellenségeink gyermekeit nem részesíthetjük oktatásban — mondta. — Emkaln apját nemrég letartóztatták. Fiának nincs helye az intézetünkben, amelyet nemrég maga a vezér is oly nagyra értékelt egyik legutóbbi beszédében. Megmondhatja a társainak. Különben pedig hagyjon fel ezekkel a butaságokkal és ne legyen mások prókátora, ha magát nem bántják. Szégyelheti magát: apja aizargparancsnok, példás gazda és közéleti férfiú, a fia pedig holmi ismeretlen kommunista csemetéjét védelmezi! Menjen, Taurin, s ilyen dolgokkal ne háborgasson többé!

Aivar kiment. Társai szótlanul, kérdő tekintettel fogadták az internátusban.

— No, mit intéztél? — kérdezte Berzin. — Maradhat Emkaln?

— Az apja miatt csapták ki... — felelte komoran Aivar. — Nemrégiben letartóztatták az apját, s a fia látja a kárát.

— Vörös? — a gazdagyerekek szemében ragadozó fény lobbant, mint a zsákmányt szimatoló fiatal farkasokéban.

— Azt mondja az igazgató — felelte Aivar. — De ez mégsem igazság. Juris nem felelős az apjáért.

— Tehát nem helyesled az igazgató eljárását? — kérdezte az egyik „ifjú farkas". — És ezt meg is mondtad neki?

Heves vita támadt, amelyben Aivar magára maradt véleményével. A többiek egytől-egyig kijelentették, hogy az igazgató helyesen cselekedett, amikor Emkalnt kizárta az iskolából — az intézet jóhíre ezt megkövetelte. Csodálatos, hogy ilyen ember egyáltalán be mert furakodni a priedolei szentélybe, ahonnan Ulmanis kulák-gárdájának teljesértékű utánpótlását várta.

Aivar, amikor látta, hogy társait nem bírhatja jobb belátásra, magába zárkózott. Egy álló hétig nem beszélt osztálytársaival, nem vett részt közös életükben.

Szombat este az egyik növendék a névnapját ünnepelte. Az internátus egyik szobájában titokban megterítettek, harapnivalót, sört és bort raktak az asztalra, s amikor a tanárok szobájukba vonultak, nekiláttak a lakomának. Némelyik növendék már rég dohányzott, néhánynak barátnője is volt, akivel éjszakánként találkozott. A névnapi ünnepségre Aivart is meghívták, de ő visszautasította a meghívást és egész este makacsul ült a könyvei mellett.

Aivart e vita előtt nem egyszer hívták találkozóra gazdalányokkal, akiknek engedékenységéről hallatlan dolgokat meséltek tapasztaltabb társai, de Aivar egyszer sem állt kötélnek és társai gőgösnek és büszkének tartották. Aivarnak kezdettől fogva nem tetszettek sem tanulótársai, sem csínyeik, de azért — nehogy teljesen elszakadjon tőlük — néha megivott az „ifjú farkasokkal" egy-egy pohár sört és rászokott a dohányzásra.

— Mi leszünk az élet urai! — dicsekedtek mindúntalan az intézet növendékei. — Meg kell tanulni jóelőre: hogyan kell elvenni az élettől mindent, amit adhat. Élvezni kell az életet — ez a fő!

A sihedrek, ismerve helyzetüket, maguk mögött érezve apjuk tagbaszakadt alakját és degeszre tömött bugyellárisát,

nagyon szabadon és fesztelenül viselkedtek, s nem sokat ceremóniáztak a tanárokkal, akik mégis csak alattuk álltak, nem voltak közülük valók. Megtörtént, hogy a priedolei intézet egyik növendéke — egy nagybirtokos fia — részeg fejjel kikezdett az egyik tanár fiatal feleségével, akiről azt fecsegték, hogy meghallgatja a felső osztályosokat, de ez a fiú, hebehurgyaságból, épp az igazgatónő őnagysága jelenlétében tett a tanárnénak ajánlatot. Kitört a botrány. De az ügy csak atyai feddéssel végződött az igazgatói irodában, s a növendéknek a forma kedvéért bocsánatot kellett kérnie a megsértett hölgytől — kicsapni csak olyanokat csaptak ki, mint Emkaln s a hozzá hasonló kis jelentéktelenek. A módos szülők fiai itt gazdáknak érezték magukat es megengedhették maguknak azt, amiért másokat börtönbe csuktak.

Ilyen társaságban élt és tanult Aivar.

3

A tanév végén szűnidőre mentek a priedolei intézet növendékei.

...Aivart maga Taurin várta a purvaji állomáson. Megcsókolták egymást és felültek a bricskára. Az ügetőló, amely a múlt ősszel az évad nagydíját kapta a rigai lóversenytéren, sebesen röpítette őket az Urgi-major felé. Aivar útközben megtudta a fontosabb újságokat: Taurint nemrég a purvaji járás előljárójává nevezték ki; a helybeli aizargok új zászlóaljparancsnokot kaptak; az egyik gazdafiú kötelező katonaideje után bennmaradt továbbszolgálatosnak; a major egyik béresét nemrég letartóztatta az ohranka, s Taurin egy idénymunkást vett fel a helyébe, a megyei székhely középiskolájának egyik tanulóját, a fiú egykorú Aivarral. Taurin, miután ezt elmondta, hozzátette:

— Megkérlek valamire, Aivar. Én megértem, hogy szűnidőd alatt szeretnél fiatal emberekkel barátkozni, veled egykorúakkal, akik ott tartanak tanulmányaikban, mint te. Ebben a tekintetben a mi új idénymunkásunk megfelelőnek látszik, de azért jobb, ha nem kötsz vele ismeretséget. Hiszen érted: te gazdafiú vagy, az meg csak béres. Az anyja mosónő. A te érdeklődési köröd más, mint az övé. Ha barátságot kötsz ezzel az ágrólszakadttal, bizonyos, hogy igyekszik majd kihasználni, így szokott ez lenni. Ígérd meg, hogy nem állsz vele szóba.

— Ha olyan fontosnak tartod... — felelte bizonytalanul Aivar.

A tanya udvarán a gazda egy széptermetű, vállas legény gondjaira bízta az ügetőlovat.

— Fogd ki és hajtsd a cserénybe, de előbb csutakold meg alaposan — rendelkezett Taurin.

— Úgy lesz, gazda... — felelte a legény, miközben kutató pillantást vetett Aivarra. Aivar is rajtafeledte tekintetét a béresen. Bátor, magabiztos viselkedése, amelyben nyoma sem volt a zsellér-alázatnak és szolgálatkészségnek, azt a meggyőződést keltette Aivarban, hogy ez az az idénymunkás, akitől óva intette az apja. Aivar úgy gondolta, hogy sejti a figyelmeztetés okát: ez az ember nem „ifjú farkas"...

— Jónapot... — köszönt Aivar csöndesen az ismeretlen zsellérre.

— Üdvözlöm... — viszonozta ugyanolyan halkan Artur Lidum — és kifogta a lovat. Taurin Aivarral a lakóház felé indult, ahol már türelmetlenül várta őket Erna. Betegsége már harmadik hete ágyhoz láncolta.

Aivarnak az egész délutánt fogadott anyja betegágya mellett kellett töltenie. Beszámolt az iskolai életről és végighallgatta az asszony panaszait a lapockája alatti állandó fájdalmakról. Erna, amint egy kicsit jobban érzi magát, Kemeribe megy üdülni, útbaejti Rigát és felkeresi a híres belgyógyász-professzort. Erna Taurin még a negyvenkilencedik évét sem töltötte be, de már teljesen ősz, hervadt öregasszony volt. Testével együtt fonnyadt a lelke is, s nehéz lett volna már valami fényes, életnek örvendő érzést vagy törekvést fellelni benne. Olyan volt, mint egy kettétört fa, amely a szél minden legyintésére csikorogni kezd.

— Hogy megnőttél és megszépültél — mondta fogadott fiának, de ez a dicséret szinte szemrehányásnak rémlett. — Hamarosan nem lesz nyugtod a lányoktól, csak ne engedd, hogy minden kacér fehérnép az ujja köré csavarjon! Válogathatsz majd kedvedre. De ne siess, fiacskám. Használd ki az ifjúságodat. Az ember csak egyszer fiatal. S ha eljön az ideje, apád meg én majd megházasítunk.

Végre elbocsátotta Aivart. A fiú a kertbe sietett, az öreg Langstinhoz. A kertész nem volt egyedül — az új béres segített neki feltámasztgatni az almafaágakat, amelyek majd letörtek a rengeteg érő gyümölcs súlya alatt.

Langstin, amikor a közeledő Aivart megpillantotta, mondott valamit Arturnak; a béres közönyös pillantást vetett a gazda fiára és nyomban elment.

— No, földesúr, hát hazajött végre? — az öreg kertész

sokáig szorongatta Aivar kezét. — Azt hittem, már meg sem látogatod az öreg Langstint. Az ilyen vénembereket hamar elfelejtik.

— Ne mondj ilyet, Langstin bácsi... — felelte Aivar. — Neked aztán igazán nem kell bizonygatnom, hogy én nem vagyok olyan. Nem jöhettem előbb. Hiszen tudod, anyám beteg, Amíg mindent el nem mondtunk egymásnak... Ez az új munkásunk, ugye? — kérdezte aztán, a távozó Artur felé intve.

— Az... — felelte Langstin. — A múlt hónapban jött a városból. Értelmes legény. Nem ártana, ha megismerkednél vele. Mennyi időre jöttél?

— Néhány hétre.

— Hát persze, nektek ott, abban a földbirtokos-iskolában saját szántóitok meg kertjeitek vannak. Nem maradhatnak felügyelet nélkül. No, mesélj, mi újság ott?

Aivar elmondta, mi történt Emkalnnal, mit beszélt az igazgatóval, beszélt az „ifjú farkasok" szünidő előtti utolsó napjairól.

— Igazi farkasfalka — dörmögte az öreg és dühösen köpött. — Farkasok!... Gyerekkoruk óta vérükben van a ragadozó-ösztön. Szenvednek majd a béresek, ha ezek egyszer gazdák lesznek!

Aivar este gondolataiba mélyedve, lehangoltan indult haza. Életében először merült fel benne a kérdés: miért, hogy az öreg Langstinnal mindenről nyíltan és szabadon mer beszélni, szüleivel pedig nem? Nem bízik bennük? Vagy megértette, hogy kétféle igazság van, s a szülei igazsága nem az ő igazsága? De ha azok hisznek a maguk igazában, akkor csak jót akarnak fiuknak, amikor azt erőszakolják rá.

Gyönyörű este volt és Aivarnak nem volt maradása otthon. Előkereste a kerékpárját és kihajtott a környékre. Az Aurifenyvesnél leszállt, végignyúlt egy öreg fenyő alatt a mohán és sokáig, nagyon sokáig nézte a fenyőcsúcsok fölött elúszó felhők fényes szigeteit. „Miért ilyen bonyolult az élet? — töprengett. — Az egyik ember ezt akarja, a másik homlokegyenest az ellenkezőjét. Miért nem akar mindenki egyet, miért nem jók egymáshoz az emberek, miért nem szereti, segíti egyik a másikat, miért irigykednek, miért kívánják a másét? Hiszen éltek a földön nagy és bölcs emberek, akik igazságot hirdettek az emberiségnek, miért nem hallgatták meg hívó szavukat, miért folytatják az emberek ezt a torz életet, amelyben gyűlölség, kölcsönös pusztítás és szakadatlan harc uralkodik?"

Aivar az elmúlt télen sokat olvasott — Lev Tolsztoj, Dosztojevszkij, Gorkij, Dickens és Viktor Hugo könyveit. Mindegyik nyomot hagyott, új kérdéseket támasztott benne, amelyekre az őt körülvevő életben próbált feleletet keresni, de nem talált. Maga is tele volt ellentmondásokkal, akár az egész élet.

Sötétedett már, amikor Aivar hazafelé indult. Az Urgimajor karámja mellett embereket látott. Az izgatott lármából azt sejtette, hogy a karám előtt heves vita folyik. Aivar leszállt kerékpárjáról és befordult a bokrok közé, hogy észrevétlenül elsurranhasson. De amikor a csoport közelébe ért, annyira felkeltette kíváncsiságát az ott lefolyó jelenet, hogy megállt és figyelni kezdett.

Öt embert látott a karámnál. Artur Lidum a karámban volt, vagy tíz lépésre a kis csoporttól. Tizenkét év körüli kislány álldogált az úton, mezítláb, vékony kartonruhácskában. Dús haja szabadon hullt a vállára. Anna Paceplis volt. Mint zsákutcába kergetett kis vadállat, riadtan bámult a körülötte álló három sihederre. Rémület és kínos könyörgés áradt a szeméből. Az egyik kamasz, aki az erdészeti iskola egyenruháját viselte, Anna féltestvére, Bruno volt; a másik kettő Stabulnieknek, a gazdag kuláknak két fia — a járás leghírhedtebb csirkefogói, az egyik Brunóval egyidős, a másik valamivel fiatalabb.

— Hrr... hrr... — ingerelték Annát és csalánnal csapdosták meztelen lábát. — Szép kis szuka, de nem ugat és nem harap... Hrr...

Bruno vihogva nézte, hogyan gúnyolják Stabulniek csemetéi a húgát és kacsingatva bíztatta őket. Amikor Anna hátrálni próbált, Bruno mögéje került, elállta az útját és nem engedte elfutni. A két csirkefogó pedig folytatta gyalázatos játékát, csalánnal égette Anna arcát és nyakát.

— Engedjetek... — könyörgött a kislány. — Haza kell mennem... tehenet fejni... Hagyjátok abba... hiszen fáj!

— Kipirul az arcod, szép leszel! — röhögött a nagyobbik fiú. — Hrrr, szuka, no, ugass egy kicsit, hallani szeretnénk, hogyan tudsz ugatni. Hiszen úgyis a karban akartál énekelni... Most majd...

Nem tudta befejezni: Artur átlendült a kerítésen, egyetlen ugrással a kamaszok mellett termett és megragadta a két ifjú Stabulniek hosszú üstökét. Mint a kutyakölyköket, úgy csapta őket arccal az út porába.

— Majd adok én nektek, bitangok... — lihegte. — Addig nyaljátok a csalánt, amíg ugatni és vonítani nem kezdtek. Az efféle kutyáknak, mint ti, tanulni sem kell ezt.

Újra meg újra visszalökte a gyerekeket a porba, aztán talpraállította őket és olyan erővel lökte el magától, hogy a gazdafiúk megint meghemperedtek a porban. De aztán meglehetős fürgén talpraugrottak és rémülten hátra-hátratekingetve, futásnak eredtek.

Artur akkor Brunóhoz fordult és fenyegetőn rárivallt:

— Hát te mit mereszted itt a szemedet, te gazfickó? Te is akarsz egyet? Jól van, kaphatsz... — Megindult a Melderörökös felé, Olyan félelmetes volt, hogy a büszke Bruno nem bírta tovább, s nem törődve azzal, hogy Anna tanúja szégyenteljes meghátrálásának, sarkonfordult és eliramodott. Még messziről is hallatszott, amint rémülten dadogta:

— Fe-fe-feljelentem a re-re-rendőrségen...

Anna úgy állt az útközépen, mintha a földbe gyökerezett volna, és nem vette le szemét az ismeretlen legényről. Életében először akadt össze olyan emberrel, aki az ő védelmére kelt. Ez olyan dolog volt, amit ő, a megalázott és kitaszított teremtés, fel sem tudott mindjárt fogni — csoda volt, amely fenekestül felforgatta a kislány lelkét.

— Maga olyan jó... — suttogta. — Nagyon hálás vagyok magának...

— Miért nem védekeztél? — kérdezte Artur. — Tépted volna ki a csalánt a kezükből és vágtad volna a képükbe. Karmolni kellett volna, harapni... az efféle kutyáknak nem szabad engedni, mert akkor átharapják az ember torkát. Máskor majd légy bátrabb. — Artur bátorítón biccentett feléje, elnevette magát és sarkonfordult. A kislány ragyogó szemmel, sokáig bámult utána, aztán mélyet sóhajtott és elindult a Szurumimajor felé.

Aivar a tanyájuk közelében érte utól Arturt. Leugrott a kerékpárról és szótlanul ment néhány lépést a béres mellett Aztán zavartan és félszegen mondta:

— Láttam, mi történt az úton.

Aivar a kezét nyujtotta Arturnak. Az az első pillanatban meghökkent és nem tudta, mitévő legyen. Aztán kihúzta magát és bütykös tenyerébe vette az idegen fiú barátian feléje nyujtott kezét.

Egy perccel később már mindegyik a maga útján ment tovább — az egyik a zsellérlakás felé, a béresekhez, a másik a gazda fehér háza felé, amelynek ablakán villanyfény szűrődött ki. De egyiknek sem oldódott még fel iménti zavara, egyik sem tudta megmagyarázni, hogy mi történt.

Reinis Taurinnak volt néhány terve a jövő esztendőre, s amikor a gazdaságot végigjárták, Aivarral is közölte őket. Először a kocsiszín és a gépszín előtt álltak meg.

— Ide, ehhez a végéhez garázst kell majd építtetnünk — mondta Taurin. — Jövőre teherautót akarok beszerezni. Kevesebb gabonát vetünk, több krumplit meg cukorrépát termesztünk. Akkor pedig nem boldogulunk teherautó nélkül. A középiskola után soffőr-tanfolyamot kell elvégezned, mert különben soffőrt kell tartanunk. Mit szólsz hozzá?

— Semmi kifogásom ellene — felelte Aivar. — De ha áttérünk az ipari növények termesztésére, több munkásra lesz szükségünk.

— Az kifizetődik — folytatta Taurin. — A zsellérlakásokban elfér még vagy féltucat béres. A teherautón magunk szállítjuk majd a krumplit a szeszgyárba, a cukorrépát meg az állomásra. Hogy hová tesszük a pénzt, azon, azt hiszem, nem kell törnünk a fejünket: van a bankban elég hely. Meg aztán, sehol sincs az megírva, hogy a pénznek a bankban kell hevernie. Vehetnénk egy-két részvényt, társtulajdonosai lehetünk valamelyik jól jövedelmező gyárnak vagy üzemnek, sőt akár gőzhajó-részvényt is vásárolhatunk.

Hát eddig terjednek Reinis Taurin vágyai! Nem elégszik meg nagybirtokos dicsőségével, nagyiparos, hajó-társtulajdonos, nagyvállalkozó akar lenni! Aivar önkénytelenül elcsodálkozott nevelőapja lendületén. Taurin nem volt közönséges kulák, aki beéri földjeivel és jószágaival: térre volt szüksége, változatosságra, tele volt a korára annyira jellemző nyugtalan mohósággal. De a legcsodálatosabb az volt, hogy ezekről a nagyratörő terveiről minden különösebb rajongás nélkül tudott beszélni, csupán józan számításokra támaszkodva. A gazdag emberek között az ilyeneket elszánt embereknek nevezték.

Taurin később a kert mellett egy hektárnyi területet mutatott Aivarnak.

— Itt melegágyat építünk, üvegtetővel, központi fűtéssel — magyarázta. — Persze, az öreg Langstin akkor majd nem győzi a munkát, fiatalabb kertészt kell fogadnunk. Paradicsom, retek, saláta, uborka... az egyikbe szőlőt ültetünk; ez mind biztos nyereség. Rigában, a nagypiacon, tarthatunk egy bódét.

Kiértek a mezőre. Taurin birtoka legmagasabb pontjáról letekintett a szomszédos lapályon elterülő szántókra és rétekre, amelyek fölött a Kígyó-mocsár nehéz levegője áradt, az ódon

kis parasztházakra, amelyeknek csak egyikét-másikát födte cserép. A kis házak legtöbbjén avult szalmatető roskadozott, vagy bemosohodott fazsindely. Ott lent egyhelyben vesztegelt az élet, elmaradottsága éles ellentétben volt az Urgi-major rohamos fejlődésével.

— Úgy élnek, mint a borzok, és rothadnak a mocsárlében — mondta Taurin megvető arccal. — Ha akarnám, holnap kétszeresére növelhetném a birtokomat a rovásukra. De mit kezdjek ezzel az ingovánnyal?

Aivarnak az öreg Langstin szavai jutottak eszébe. Félénken megjegyezte:

— Azt beszélik az emberek, hogy a mi Raudupe-parti öreg malmunk az oka a mocsár keletkezésének...

Taurin kutató pillantást vetett Aivarra, elgondolkozott, aztán gúnyos mosollyal mondta:

— Mi közöm nekem ehhez? Csak nem számolom fel a kedvükért azt a jól jövedelmező üzletet? Akinek nem tetszik, keressen szárazabb helyet magának. Én törjem a fejemet miattuk? A múlt ősszel, miután te elutaztál, egy egész küldöttség jött ide a nyakamra. Csupa ágrólszakadt: Murniek, Indrikson, Kluga... Arra akartak rábírni, hogy vegyek részt a mocsár lecsapolásában és legalább egy méterrel apasszam le a vizet a malom tavában. Ez a malom felszámolását jelentené. Megmondtam nekik, hogy kötöm magam a régi feltételeimhez. Építsenek nekem a vízimalom helyett gőzmalmot és kártalanítsanak havi ezer lattal, míg a malom áll, akkor beleegyezem.

— Hát annyit jövedelmez a malom? — csodálkozott Aivar.

Taurin nevetett:

— Mindegy, hogy mennyit hoz. A fő, hogy az enyém, enyém, Reinis Tauriné, magántulajdonom, tehát sérthetetlen, azt tehetek vele, amit akarok. Az igazat megvallva, az az öreg malom egy garast sem ér, de éppen emiatt a mocsár miatt értékes tőke a kezemben. Lettországban, hálistennek, szent a magántulajdon, és rossz gazda volnék, ha nem tudnám a legnagyobb hasznot húzni abból, amim van. Így van ez, Aivar. Gondoskodjék mindenki magáról, legyen mindenki a maga szerencséjének kovácsa. Én nem loptam senkitől semmit, de amim van, arról nem mondok le, és nincs törvény, ami erre kényszeríthetne. Ha ennek ellenkezőjéről próbálnak meggyőzni, ne higgy senkinek, ez mind hazudik és rajtunk akar meggazdagodni. Ilyen dolgokban nem szabad érzelgősnek lenni. Vezérünkről kell példát vennünk, ő az egészséges gyakorlatiasság megtestesítője. Olvastad Karl Ulmanis életrajzát?

— Priedolében sokat beszélt róla az igazgató — felelte Aivar.

Hazatérőben látták Arturt, aki krumplit töltögetett. Elmerült munkájában, nem is nézett feléjük, pedig Taurin és Aivar a közvetlen közelében ment el.

Aivar a karám előtt történt eset után néhányszor megpróbált négyszemközt beszélni Arturral, de sohasem sikerült. Úgy látszott, hogy Artur szándékosan kerüli a gazda fiát. Mások jelenlétében Aivar nem mert beszédbe elegyedni vele: szülei hamarosan tudomást szereznének róla, meg azt sem tudni, hogyan fogadná Artur a közeledési kísérletet. De Aivart ellenállhatatlanul vonzotta valami ehhez a daliás, öntudatos legényhez, akinek volt bátorsága gazfickónak nevezni Melderék örökösét, a jövendő erdészt. Vajjon nem illetheti egyszer őt, Aivart is ezzel a megcsúfoló névvel?

...Vasárnap Artur egész nap távol járt. Ezen a környéken nem ismerték, ezért feltűnés nélkül eljuthatott az Auri-fenyvesig. Az erdőszélen két fiatal legénnyel találkozott, bement velük az erdőbe. Néhány óra hosszat beszélgettek, aztán elváltak és külön-külön indultak el, de mindkét legényke zsebében ott lapult az a vékony kis brosúra, amelyre úgy vigyáztak, mint a szemük világára.

Artur nem sietett vissza az Urgi-tanyára. Néhány karéj kenyeret, vajat és túrót hozott magával ebédre. Leült egy fatönkre, megebédelt, aztán szamócát szedett az irtáson. Szerette nézni a fűszálak közt futkosó bogarakat, figyelni a korhadt fenyőt kopogtató harkályt, a faágak közt ugrándozó, vörösbarna kis mókust. Egy teljes óra hosszat ült egy nagy hangyaboly mellett, nézte a hangyák csodálatosan eleven, céltudatos és összehangolt munkáját. Egy pók túl vigyázatlanul közeledett a hangyabirodalom felé; egy sereg hangya rögtön rárontott. Egy szempillantás alatt kitépdesték a lábait, tehetetlen törzsét pedig a hangyabolyba vonszolták. A pókot cipelő hangyák útközben váltották egymást, friss erők álltak az elfáradtak helyére, s a rettenetes ellenség nem egész tíz perc alatt eltűnt a hangyaboly számos járatának egyikében.

„Ez ugyan megjárta... — gondolta Artur. — Úgy látszik, még ezt a zsarnokot is le tudják győzni a parányi hangyák, ha összefognak és nem vesztik el a fejüket. Mire lennének képesek az emberek, ha ők is összefognának!"

Este felé fúvószenekar hangjai szólaltak meg a ligetben. Női ruhák, fekete és szürke férfiöltönyök, zöldes aizarg-zubbonyok tűntek fel a fatörzsek között. Artur megállt az úton és

messziről hallgatta a keringő szomorkás ütemeit, amelyek érthetetlen bánattal töltötték el a szívét. Artur, amikor az egyik legényben Aivarra ismert, nem hallgatta tovább a muzsikát, tovább indult. Egyszerre egy kislányt pillantott meg az út szélén. A kislány egy öreg fenyőhöz támaszkodva, a liget felé bámult. Félgyapjú háziszőttes szoknyácska és fehér blúz volt rajta, lábán olcsó gumipapucs. Tarka mezei virágokat tartott a kezében. A léptek neszére összerezzent, a közeledőre pillantott, s pipacspirosra lobbant az arca. Artur megismerte: ezt a kislányt csapkodták csalánnal Stabulniek fiai.

— Jónapot... — köszöntötte a kislányt és kezet nyujtott neki.

— Jónapot... — viszonozta zavartan Anna.

— A táncmulatságra indult? — kérdezte Artur.

— Nem... csak úgy... — a kislány kerülte Artur tekintetét. — Csak a zenét hallgattam.

— Szereti a fúvószenét?

— Nagyon. Másfélét nem is hallottam.

— Nincs otthon rádiójuk?

— Nincs. Apám már régóta ígéri, hogy antennát épít, de... nem ér rá. Meg a készülék is sokba kerül.

— Hiszen detektorral meg fejhallgatóval is lehet rádiózni, bár az nem olyan jó, mint a hangos rádió. Hol lakik?

— Szurumiban... ott, a nagy mocsár mellett.

— Tudom, az Urgi-major mellett. A Szurumi-major gazdája az édesapja?

— Igen... de a gazdáné nem az édesanyám.

— Úgy... — Artur figyelmesebben nézett a kislányra. — Nincs édesanyja. Én meg sohasem láttam az apámat. Majdnem közös a sorsunk. Ismerkedjünk meg közelebbről, ha nincs ellenére. Engem Artur Lidumnak hívnak. Az Urgi-majorban dolgozom ezen a nyáron, idénymunkás vagyok. Télen iskolába járok.

Anna is megmondta a nevét, s szinte magától fordult úgy, hogy együtt indultak hazafelé. Annát bátrabbá tette Artur egyszerű viselkedése, amelyben nyoma sem volt gőgnek, sem gúnynak. Félénksége elszállt, egyre bátrabban csengett a hangja. Anyja halála óta először beszélt egyenrangúként egy idegen emberrel. Artur elmondta neki, hogy anyjával él a megye székhelyén, középiskolai tanuló, s az elmúlt nyári szünidőben tutajosok mellett dolgozott. Anna elmondta, hogy nagyon szerette volna elvégezni az elemit, de szülei kivették az utolsóelőtti osztályból, s nem is gondolhat arra, hogy tovább tanuljon. A Szu-

rumi-majorban kell a dolgos kéz — a fogadott munkás nagyon sokba kerül az apjának.

Akármilyen lassan lépkedtek, sokkal hamarabb kellett elválniuk, mint ahogy szerették volna.

— Ne lógasd a fejed, Anna... — mondta Artur, váratlanul tegezve a lányt. — Az élet harc, küzdenünk kell, hogy helyünk legyen a nap alatt. Ha magad nem harcolsz, nem kapsz senkitől semmit. Bátorság, állhatatosság... és mindig fel a fejjel!

— Megpróbálom... — mondta Anna. Amikor Artur búcsúzni akart, a kislány lesütötte a szemét és vérpiros arccal nyujtotta át neki a virágait. — Fogadja el emlékül... talán szereti a virágot.

— Ne szólíts „magának", mondd, hogy „te" — mondta Artur. — Nagyon szeretem a virágot. Köszönöm szépen.

— Legközelebb még szebbet szedek *neked*... — suttogta Anna, aztán megfordult és elment.

Anna attól az estétől fogva nem érezte magát olyan kitaszítottnak és jelentéktelennek, mint addig. Egy erős, bátor kéz álla alá nyúlt és felemelte örökké lecsüggesztett, árva fejét.

5

Taurin egy héttel később Rigába vitte beteg feleségét. Erna az utóbbi időben kissé jobban érezte magát és Kemeribe akart menni üdülni.

Szombaton reggel indultak. A gazdát csak hétfő estére várták vissza. Aivar tetszése szerint használhatta ki szabad napjait. Szombat este, amikor az istálló előtt találkozott Arturral, ráköszönt és sietve megkérdezte tőle:

— Szeret rákászni?

Arturt váratlanul érte a kérdés, nem tudta, mit válaszoljon. Csodálkozva nézett Aivarra, végül vállat vont és azt mondta:

— Nem tudom. Sohasem vettem részt effélében.

— Akkor próbáljuk meg holnap — ajánlotta Aivar. — Az öreg Langstin azt mondja, az Incsupe-patak tele van rákkal. Ha nem tetszik, bármikor abbahagyhatjuk. Igaz, elég messze van, vagy hat kilométert kell gyalogolnunk.

— Jól van, szerencsét próbálhatunk — felelte Artur.

— Ha megfelel, reggel kilenckor találkozhatunk a karámnál — ajánlotta Aivar. — És ne szóljon senkinek a tervünkről,

mert még ránk akaszkodik valami kíváncsi és ha nem sikerül rákot fognunk, kinevet bennünket.

— Maga törődik ilyen semmiségekkel? — csodálkozott Artur. — No, de jól van, nem szólok senkinek.

Reggel találkoztak a megbeszélt helyen és egy óra mulva elérték a patakpartot. Egyszál alsóra vetkőztek, nyakukba akasztottak egy-egy ócska zabostarisznyát és belegázoltak a vízbe. A patakot sűrűn benőtték a vízinövények, alig volt szélesebb négy méternél, vize a legmélyebb helyen is csak mellig ért. Egy óra alatt fogtak vagy ötven rákot, köztük jó nagyokat is.

— Talán elég lesz — mondta Aivar. — Magnak is hagyjunk valamit.

— Elég — bólintott Artur. — Nem eladásra rákászunk. — A parton bekötötték a tarisznyák száját, nehogy a rákok kimásszanak. Zsákmányukat letették a bokrok tövébe, aztán végighasaltak a fűvön, vizes hátukat a perzselő nap felé tartották.

— Maga nyilván sportol — szólalt meg Aivar, Artur izmos alakját vizsgálgatva. — Hogy tett szert ilyen bicepszre?

— Tornáztam egy keveset, az igaz, de főleg a munkával szereztem — felelte Artur. Most ő nézte végig társát. — A maga bicepsze se kisebb. Sportol?

— Egy keveset... — bólintott Aivar és elmosolyodott. — Máskép nyápic lesz az ember. Nálunk, a priedolei iskolában, súlyzó is van. Mindennap gyakorolok vele. Azt hallottam, hogy maga a megyei középiskolában tanul. Hányadikos?

— Most végeztem a harmadikat — felelte Artur. — Ha minden úgy maradna, ahogy volt, a jövő tavasszal végezhetnék, de Ul... de a kormány nemrég egy évvel megtoldotta a középiskolai oktatást. Még két évig kell tanulnom.

— A mezőgazdasági középiskolában valószínűleg minden a régiben marad: négyosztályos lesz. Így én egy évvel előbb végzek, mint maga. Mihez akar fogni, ha végzett? Egyetemre iratkozik?

— Aligha sikerül. Nem bírja a zsebünk. Hát maga?

— Nekem Urgiban kell maradnom... hogy megtanuljak gazdálkodni.

— Magának tetszik a gazdák élete? — Artur oldalt fordult és Aivar szemébe nézett.

Aivar kicsit késett a válasszal, aztán felült és elgondolkodva rágcsált egy fűszálat.

— Tetszik, vagy nem — nehéz erre válaszolni. De valamit kell csinálnia az embernek. Miért, magának nem tetszenék?

— Nem — felelte határozottan és nyomatékosan Artur.

— Miért nem? — Aivar hangjában csodálkozás érződött. — Hát olyan rossz ez?

— Kinek hogy... — Artur is felült, átkarolta térdét és merengve nézett a patak túlsó partjára, az Auri-fenyves felé. — Egy embernek jó, sokaknak rossz. A gazdáknak nincs okuk a panaszra, azoknak viszont, akik béres-sorban élnek, nincs valami sok okuk az örömre. De én azért mégsem állnék be a gazdák közé.

— Úgy gondolja, hogy a gazdák helyzetében van valami becstelen? Ha a gazda jól bánik a munkásaival, megfizeti a nekik járó bért és jóltartja őket: mi rossz lehet abban?

— Nincs a világon olyan gazda, aki a munkásnak mindent megfizetne, ami jár neki... — nevetett szárazon Artur. — A különbség csak annyi, hogy az egyik többet, a másik kevesebbet vesz el a béresektől, de az oroszlánrész mindenkép az övék marad.

— Az én apámat melyik csoportba sorolja? — kérdezte Aivar. Amikor Artur késett a válasszal, maga sem tudta, miért, jóval csöndesebb hangon tette hozzá: — Bátran beszélhet. Nem sértődöm meg, s nem tudja meg senki, amit beszélünk.

— De miért akarja?

— Szeretném ellenőrizni a magam véleményét.

— Jól van. Megmondhatom. A maga apját a legmohóbb ragadozók csoportjába kell sorolnom. Ne haragudjék, de ha már ilyen dolgokról beszélünk, mindent meg kell mondanunk, amit gondolunk. Képmutatással nem megyünk semmire.

— Csak a színigazat, az isten szerelmére! — kiáltott fel Aivar. — Milyen cselekedeteiből látja azt, hogy ragadozó?

— Valamennyiből, amit az Urgi-majorban látunk — folytatta Artur. — Ezek az épületek, gépek, állatok, földek, szántók nem az égből pottyantak. Verejtékes emberi munka szerezte, teremtette őket, s az tartja a kezében, aki a legkevesebbet dolgozott. Nemzedékek során száz meg száz ember jött és ment, élete és ereje egy részét hagyta itt Urgiban, ennek a tanyának a földjein. Ki tudja, melyik szegényházban haldokolnak, melyik temetőben hantolják el őket... Taurin úr pedig marad a helyén, és kezében tartja mindazt, amit százan meg százan építettek és teremtettek. Maga talán azt mondja erre, hogy ez helyes, hogy ezt nem tiltja a törvény.

— A törvény valóban nem tiltja. Ellenkezőleg, védi a magántulajdont. De ha ez a törvény nem volna igazságos, nem tűrné ilyen hosszú időn keresztül az emberi társadalom.

— A hatalomra jutó osztályok a maguk törvényeit érvényesítik, olyan törvényeket, amelyek megfelelnek érdekeiknek és amelyeket helyesnek tartanak.

— Abszolút igazságú törvény tehát, amelyet minden osztály elfogadhatna, nem is létezik? — kérdezte Aivar.

Artur kérdéssel válaszolt:

— Olvasott már valamit a politikai gazdaságtanból?

— Eddig még nem — ismerte be Aivar.

— Akkor olvasson, s ha majd egyszer találkozunk, folytatjuk a beszélgetést ezekről a kérdésekről. Látom, hogy ma még sokat nem ért meg.

Aivar azonban nem adta fel. Artur magabiztos hangja ingerelni kezdte, azonkívül senki sem szereti, ha tudatlannak tartják.

— Okvetlen elolvasok majd egyet-mást — felelte — de kétlem, hogy ezzel új világot fedeznék fel. Évezredek óta az a világ rendje, hogy az egyik embernek több a vagyona, a másiknak kevesebb. Ha a vagyont nem lopták, hanem törvényes úton szerezték, ebben nincs semmi igazságtalanság. Az egyik ember megtartja és gyarapítja munkája gyümölcseit, a másik tékozol, s nem marad semmije — melyikük cselekszik okosabban és helyesebben? Szerintem az, aki vagyont szerez és gyarapítja azt. Ami pedig az Urgi-majort illeti, tudom, hogy a Taurin-család nemzedékeken keresztül verejtékezett, mire megszerezte mindazt, amit itt ma látunk.

Artur elmosolyodott.

— Nem hiszem, hogy a maga apja minden erejét beleölte a munkába, de abban egész bizonyos vagyok, hogy sokkal több jut neki, mint amennyit a munkája ér. Ezért ragadozó. Nem találok rá enyhébb szót.

— Csak azért beszél így, mert apám jómódban él, maga pedig nem. Valamikor majd maga is képzett ember lesz és idővel sok munkás gazdája lehet, máskülönben nem is lenne érdemes annyit tanulnia. S ha majd ez így lesz és kivívja magának a jólétet, akkor egészen más színben látja mindazt, amit ma helytelennek és igazságtalannak tart.

— Először is, ez sohasem lesz így — jelentette ki szenvedélyesen Artur. — De tegyük fel, hogy így lesz. Ha én akkor másképp gondolkodnám, mint ma, aljas lennék. Csak nem képzeli, hogy az irigység beszél belőlem? Az irigység rossz bírája az életnek. De lássa, van valami egyetlen igazság, valami egyetlen és igazi igazság-elv, amely helyesen tükrözi a dolgok lényegét. Mi a véleménye például a Raudupe-parti malomról? Vajjon

csak irigységből átkozom ezt a malmot meg a maga apját? Hát becsületes és helyes dolog az, hogy egy ember kapzsisága miatt száz meg száz családnak kell fulladoznia a nyomorban? Mit tud felhozni apja mentségére?

Aivar zavarba jött, majd összeszedve bátorságát, így válaszolt:

— Meglehet, hogy máskép is cselekedhetne, de erre senki sem kényszerítheti, mert a malom az övé. A törvény őt védi, s ami törvényes, az nem lehet igazságtalan.

Nem volt több mondanivalójuk egymásnak.

Egy óra mulva elváltak az Urgi-major gyümölcsöse mellett.

Aivar egész este egyedül üldögélt a szobájában. Nem tudta kiverni a fejéből a keserű vádat, amellyel Artur illette Reinis Taurin osztályát. Igyekezett meggyőzni magát arról, hogy *mégis* csak az irigység beszél Artur Lidumból, hogy volna csak Taurin helyében, ugyanúgy érezné magát és ugyanúgy cselekedne, mint ő, — de erről mégsem tudta magát teljesen meggyőzni.

„Nem, azt hiszem, akkor sem beszélne máskép... — gondolta Aivar. — És lehet, hogy nemcsak ő gondolkozik így... Milyen bonyolult az élet!..."

Aivar hétfőn este kihajtott az állomásra Taurin elé. Az állomásról hazamenet Taurin elmondta, hogy Erna Kemeriben maradt és csak egy hónap mulva tér haza.

— Hoztam neked egy Monte Christo-márkájú puskát — mondta végül. — Ideje, hogy megtanulj bánni vele. A mi családunkban minden férfi jó vadász volt, te sem lehetsz kivétel.

Aivar bólintott, de továbbra is szótlan maradt.

— Mi lelt? — kérdezte Taurin. — Mire gondolsz?

Aivar mosolyogni próbált, de csak erőltetett mosoly sikerült belőle.

— Semmi különösre. Az jutott eszembe: vajjon mennyi a mi tanyánk évi jövedelme? Bizonyosan szép kis összeg.

— Meglehetősen szép pénz — nevetett Taurin. — Négy nullával kell írni.

— És mennyi marad ebből nekünk?

— Majdnem a fele.

— Szóval ti ketten, te meg az anyám, annyit kaptok, amennyit valamennyi zsellér együttvéve.

— Persze. Mi rossz van ebben?

— Helyes ez, apám?

— Helyes hát. Hiszen a tanya az enyém. A föld, a jószág, a gépek, a vetőmag, minden az enyém. A befektetett tőkém után nekem törvényes kamat jár.

— De hogy keletkezett az a tőke? Hiszen nem öröktől fogva van...

Taurin hevesen felkapta a fejét és Aivarra szögezte szúrós tekintetét:

— Hallod-e, Aivar, miféle beszéd ez? Honnan szedted ezeket az ostobaságokat?

— Csak úgy... — Aivar kerülte Taurin tekintetét. — Gondolkodni kezdtem. Véletlenül jutott eszembe.

— Véletlenül? Miféle emberekkel beszéltél az utóbbi napokban?

— Alig beszéltem egy-kettővel.

— Vigyázz... — Taurin megfenyegette. — Vesd ki azonnal a fejedből ezeket a bolondságokat. Ezekkel nem mégy sokra. És jegyezd meg egyszer és mindenkorra: ami a miénk, az a miénk, arról mi senkinek sem tartozunk számadással. Egy talpalatnyi földet, egy garast se adunk senkinek! Csak hadd csorogjon a nyáluk! Ha valaki ilyesmiről fecseg neked, köpd szemközt és küldd a fenébe. Várj még néhány évet és sok olyasmit látsz majd az Urgi-tanyán, amit irigyeink fel sem tudnak érni ésszel. Csak tanulj meg mindent a kezedben tartani.

Taurin, míg csak haza nem értek, mogorván ült a bricskán.

Megint Arturt intették oda, hogy fogja ki a lovat. Taurin átadta bőröndjét Aivarnak és megvárta, míg fia eltűnik a kocsiszín mögött, aztán színlelt közönnyel fordult Arturhoz:

— Hogy töltötte a vasárnapot? Bizonyára elment a táncmulatságra?

— Nem voltam ott — felelte Artur, miközben a szerszámot oldozgatta. — Mit csinálhat az ember vasárnap? Pihentem.

— Pihenni sokféleképpen lehet — mondta a gazda, aztán elment.

Ezen az estén csaknem mindegyik zsellérrel és zselléraszszonnyal szóbaállt, szokatlanul beszédes és kíváncsi volt, ezerféle apróságot kérdezett tőlük, Az emberek azt gondolták, hogy Taurin egy kicsit felöntött a garatra, attól oldódott meg a nyelve. Pedig a gazda alig ivott valamit, csak egy-két kupica konyakot az állomás söntésében. A béresek feleleteiből megtudott mindent, ami érdekelte. Aivar találkozott az idénymunkással, egész nap együtt rákásztak az Incsupe-patakban.

„Hát innen fúj a szél... — gondolta Taurin. — Bolond lyukból... Nem baj, mindjárt eltömjük a lyukat."

Késő este, amikor a tanyán már mindenki aludt, a gazda

elszalasztotta a szakácsnőt Artur Lidumért és azonnal magához rendelte. Taurin nem kiabált, nem káromkodott, csak átadta Arturnak az előre megírt nyugtát, s aláíratta vele a munkabér átvételét.

— Az egész idényre kifizetem a bérét. Itt a pénz, s még ma éjszaka elhagyja a tanyámat. Ha reggelig el nem takarodik, tudtára adom a rendőrségnek, hogy kommunista agitációt folytat. És csak próbáljon még egyszer közeledni a fiamhoz, megmételyezni az agyát — hamarosan bejuthat a Matvejev-temető mögötti szürke épületbe.

Artur ránézett, megcsóválta a fejét és csak ennyit mondott:

— Maga pontosan olyan, mint amilyennek képzeltem.

Kiment, el sem búcsúzott, s még azon az éjszakán összeszedte cókmókját, és elindult az állomásra.

Aivar, amikor reggel megtudta az esetet, elsápadt és egész nap kerülte Taurint. „Artur most azt hiszi, hogy megszegtem a szavamat és elmondtam apámnak a patakparti beszélgetést. Hiába, kár volt apámnál keresni az igazságot... — gondolta leverten. — Nem vagyok hibás, Artur, hallod? Nem árultalak el! Majd bebizonyítom!"

Aivar másnap is kerülte fogadott apját. Taurin akkor megkerestette és magához rendelte.

— Taknyos!... — förmedt rá dühösen, amikor a vadászszobában magukra maradtak. — Ez a hála azért, amiért kivakartalak a piszokból? Ki volnál te ma, ha nem fogadtalak volna a családomba? Ágrólszakadt nyomorult, a társadalom söpredéke és terhe! És még a sértődöttet játszod. Nem szégyeled magad!

Feldúlt arccal, összeszorított ökölle indult fia felé, hirtelen meglendítette a karját és arcul akarta ütni Aivart. A fiú hátralépett és kiegyenesedett, ellenállásra készült. Szeme fenyegetően villogott, hangja reszketett az izgalomtól, amikor azt mondta Taurinnak:

— Ha söpredék és teher vagyok a szemedben, elmehetek... megszabadíthatlak a megelégelt tehertől. Ha pedig megütsz, akkor csakugyan itt hagylak.

Taurinnak tátva maradt a szája a döbbenettől, de Aivar fenyegetése észretérítette. Ütésre emelt keze elernyedt, arca görcsösen megvonaglott.

— Jól van, ne veszekedjünk... — mondta. — De ezeket az őrült gondolatokat vesd ki a fejedből. Ilyen eszmékkel nem élhetsz a házunkban. Miért töröd a fejed mindenféle ostobaságon? Ha valamit nem értesz az életben — tekints rám. Eleven

példaképed lehetek, s ha igyekszel engem követni, mindig jó úton haladsz. Mit akarsz még? Nem elég ez?

Aivar hallgatott.

Hatodik fejezet

1

Ulmanis új rendelete a középiskolai oktatás időtartamának meghosszabbításáról, rendkívül nehéz helyzetbe hozta Ilzát és Arturt. Ez annyit jelentett, hogy Arturnak még két évig kell tanulnia, és régi, viseltes ruháiban nem húzhat ki még két évet.

Artur, miután a nyár derekán visszatért az Urgi-tanyáról, a szünidő hátralévő részében a fűrésztelepen dolgozott, vasárnaponként pedig kijárt Ilzával az erdőbe bogyót meg gombát szedni. Őszre nagynehezen sikerült összekuporgatniuk annyit, amennyiből Artur tandíja meg egy iskolai egyenruha ára kikerült. Jan Lidum tudta, hogy minden szantimra szükségük van, s a börtönből írt leveleiben arra kérte Ilzát, hogy ritkábban küldjön neki csomagot, s inkább fiát lássa el, mert Arturnak feltétlenül el kell végeznie a középiskolát. De hogyan hallgathatott volnat Ilza Janra? Amennyire csak lehetett, csökkentette a háztartási kiadásokat, nem vásárolt magának semmit, éjszakánként kötött és terítőket, szőnyegeket hímzett a helybeli jómódú asszonyoknak, s végül is elérte azt, hogy mellőzhette bátyja tanácsát.

Artur 1935 nyarán tutajokat úsztatott, ősszel pedig újra beiratkozott az iskolába. Az utolsó év rendkívül nagy terheket rótt a tanulókra, Arturnak éjszakákon át kellett tanulnia s a földalatti munka is egyre több idejét foglalta el. Artur most a környék egyik legnagyobb komszomol-szervezetének vezetője volt, s az elmúlt télen a körzeti bizottság tagja lett. Pilag tanár csak két évig tanított a városka középiskolájában, később valamelyik távoli járásba helyezték, elemi iskolai tanítónak. Az az idő azonban, amit Artur Pilag keze alatt töltött, elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy az ifjú elsajátíthassa az irányítás alapelveit és önállóan folytathassa a földalatti munkát. Mint a körzeti bizottság tagja, kapcsolatba került a párt képviselőivel, s munkájához az egyik, csoportjukhoz rendelt, tapasztalt párttagtól kapta az utasításokat.

Ulmanisék terrorja napról napra nőtt; az ohranka szemmel tartott minden egyes politikailag megbízhatatlan embert. Minden vállalatnál és hivatalnál voltak megfigyelők, minden földalatti szervezetbe igyekeztek beférkőzni a provokátorok. A Párt és a Komszomol ezért még jobban megszilárdította a fegyelmet és fokozta az éberséget. A reakció terrorjára mintegy feleletképpen újabb meg újabb forradalmi káderek özönlöttek a földalatti szervezetekbe. A honi fasiszták minden fenyegetése és provokációja ellenére, kérlelhetetlen szembeszegülésre gondolt az egész munkás Lettország, a zsellér görnyedt, de nem hajtott fejet elnyomói előtt, a dolgozó értelmiség pedig, a népbutítás füstjében fulladozva, megtalálta helyét a harcosok nagy családjában.

Komor és zűrzavaros idők voltak.

...Elérkezett 1935 ősze.

Artur Lidum ebéd után beszámolót írt a körzeti komszomolbizottság gyűlésére, amikor váratlan látogatója érkezett: Aivar Taurin. A mezőgazdasági középiskola utolsó tanévének végén nem kaptak nyári szünidőt: a végzett növendékek fokozott gyakorlati munkát végeztek. Aivar most, hogy tanulmányait befejezte, útban hazafelé megállt a megyei városkában, hogy a kellemetlen félreértést tisztázza Arturral. Artur Lidum címét az iskolában tudta meg.

Az Urgi-major hajdani idénymunkása udvariasan, de hűvösen fogadta vendégét és egyáltalán nem titkolta, hogy látogatása kellemetlenül érinti.

— Mit óhajt? — kérdezte Artur, miután hidegen üdvözölte vendégét, és megvárta, míg az leül.

Aivar engedélyt kért, hogy rágyújthasson, Arturt is megkínálta cigarettával. Amikor Artur visszautasította, rágyujtott és néhány szippantással félig szívta cigarettáját. Miután idegei kissé megnyugodtak, beszélni kezdett.

— Tudom, hogy nem bízik bennem... úgy, mint akkor, amikor rákot fogtunk. De nincs is rá szükség, hogy beszéljen. Megelégszem azzal, hogy én beszélhetek magával.

Artur leült az asztal másik oldalára és elnézett Aivar mellett — az ablakot bámulta, amelyen aprószemű eső dobolt.

„Mentegetőzni, vagy kémkedni... mi mást akarna? — gondolta, s igyekezett elfojtani idegenkedését. — Ha mentegetőzni akarsz, azért teszed, mert szükséged van rá... bűnösnek érzed magad. De ha azért jöttél, hogy kiszimatold politikai felfogáso-

mat, akkor hiába fáradozol: másodszor már nem kapom be a horgodat!"

— Mit óhajt? — ismételte Artur.

— Magának az a meggyőződése, hogy az én hibámból kellett olyan hirtelen elhagynia az Urgi-majort — mondta Aivar. — Pedig téved! A mi patakparti beszélgetésünkről mindeddig egy szót sem szóltam az apámnak. De másnak sem... és nem is szólok. Ha hisz nekem, ha nem, ez a maga dolga, én nem szegtem meg a szavamat és nem is szegem meg soha.

— Akkor, úgy látszik, gondolatolvasó az apja — mondta Artur zord mosollyal. — Talán azt képzeli, hogy én említettem neki beszélgetésünket?

— Nem vagyok agyalágyult, hogy ezt képzeljem — vágott közbe Aivar. — De nem akarom, hogy, bármilyen okból, alávalónak tartsanak. Elbocsátásának, közvetve, mégis oka voltam. Amikor apámmal hazatértem az állomásról, beszélgetés közben néhány meggondolatlan kérdést intéztem hozzá, s ő ebből azt következtette, hogy valaki bujtogatott rá. Hiába hallgattam aztán, apám beszélt a béresekkel és kiderítette, hogy mi együtt mentünk a patakra. Tehát mégis én vagyok a hibás, de higgye el, hogy nem akartam ártani magának.

— Mit kíván tőlem? — kérdezte ismét Artur, még sokkal szárazabban, mint az imént.

— Ha valamikor szüksége lesz segítségemre, támogatásomra vagy egyéb szolgálatomra — felelte Aivar — kész vagyok mindenre, hogy jóvátegyem hibámat és bebizonyítsam, hogy... nem vagyok ellensége.

— Remélem, nem lesz szükségem a szolgálataira — válaszolta Artur. — S ha még úgy fordulna is, magától nem fogadok el semmit. Maga tudja, miért.

— Azért... mert gazda fia vagyok? — kérdezte Aivar. Felállt és kihúzta magát. Szinte kihívóan nézett Arturra.

— Úgy van! — kiáltotta Artur. — Maga, mint okleveles mezőgazda, nemsokára apja mellé áll és Urgi második ura lesz. Egy felügyelő és parancsolgató helyett kettő ül a béresek nyakára. Vagy tévednék?

Néhány másodpercen keresztül farkasszemet néztek egymással — két büszke, engesztelhetetlen ellenfél. Artur gúnyosan elmosolyodott. Aivar idegesen harapdálta az ajkát.

— Értse, ahogy akarja — szólalt meg Végül Aivar. — Megmondtam, amit mondani akartam, nem tolakodom többé. Minden jót.

— Minden jót... — felelte Artur. Kézszorítás nélkül váltak el. Aivar kemény, határozott léptekkel ment ki a szobából. Sértődött volt és izgatott. Artur az ablakból Aivar után nézett, aki vissza sem pillantva haladt el az utcán. Arturnak megint megvető mosolyra húzódott az arca, amikor elképzelte, hogy két ember — Taurin meg a fia — még ma este leül a gazdagon terített asztalhoz és megtárgyalja jövő terveit: hogyan sajtolhatnának még bűsásabb jövedelmet gazdaságukból és hogyan használhatnák ki még tökéletesebben a zsellérek munkáját.

— Nem közös a mi útunk, Aivar Taurin...

2

Elérkezett az a reggel, amikor Ilza Lidum utóljára kísérte ki fiát az iskolába menet. Nem eresztette el addig Arturt, amíg az utolsó kis pihét le nem vette ruhájáról és bíráló tekintettel tetőtől talpig meg nem vizsgálta a fiát. Elégedett volt. Más fiúnak talán szebb a ruhája, újabb a cipője, de a gyerek szép termetének, tudásának, lelkierejének és elvhűségének aligha akad párja.

Amikor Artur elment, Ilza arcán életében először fénylett fel büszke és magabiztos, győzelmes mosoly.

Életüknek ezen a nagy napján nem ment munkába. Kitakarította a kis lakást, mintha ünnepre készülne, mezei virággal rakta tele a kancsókat, s olyan ebédet főzött, amilyet hosszú évek óta nem ettek: tyúklevest főzött, palacsintát sütött, eperkrémet készített. Amikor mindennel elkészült, tiszta abroszt terített az asztalra, egy-egy széket tett az asztal két végére — egyet magának, egyet Arturnak. És, bár még korai volt várni Arturt, az ablakhoz ült és egyre az utcát figyelte.

A középiskola záróünnepélye a lelkész prédikációjával és hagyományos „Miatyánk"-jával kezdődött. Aztán az iskola igazgatója mondta el Aristoteles-, Platon- és Kant-idézetekkel zsúfolt beszédét; kikelt a tévtanok ellen, amelyek megmételyezték a hiszékenyeket és egymás ellen tüzelték az emberi társadalom tagjait; bizalmatlanságot, ellenségeskedést és harcot hirdetve.

— Nem a viszályban és egyenetlenségben, hanem a testvéri egyetértésben rejlik a mi életünk boldogsága, kedves lányok és ifjak! Az élet útján haladva, mindig ez jusson eszetekbe! És bárhová vet benneteket a sors, akármilyen viharok tombolnak fölöttetek, bármilyen kísértések csábítanak is, ne feledjétek

el soha, hogy lettek vagytok! Szenteljétek egész életeteteket a lett haza felvirágoztatásának: ez a fő feladatotok. Szolgáljátok vezérünket és teljesítsétek akaratát. A tudást, amit itt e drága falak között szereztetek, akként használjátok fel, hogy minden lépésetek, szívetek minden dobbanása új virág legyen, abban a koszorúban, amelyet a lett nép történelme font Namei, Viestur és doktor Ulmanis kezével.

Ebben a szellemben beszélt egy jó félóra hosszat és beszéde végén egyenesen megfenyegette azokat, akik csak Kelet felől várnak jót.

— Ezeket a kártékony gyomokat kímélet és irgalom nélkül ki kell pusztítani, s közületek mindenki, aki akár csak egyetlen ilyen ál-apostolt ártalmatlanná tesz, hazafias kötelességét teljesíti. Isten vezéreljen benneteket ezen a fényes úton!

Artur, míg ezt a nacionalista, zűrzavaros fantáziálást hallgatta, nem vette le szemét az igazgató gömbölyű arcáról, s a jelenlevők közül senki sem sejtette, milyen nagy erőfeszítésébe kerül, hogy felháborodását leplezze.

Amikor a végzett növendékeknek kiosztották az érettségi bizonyítványt, az igazgató sokáig rázogatta Ludis Trei kezét, melegen nézett a mészáros fiának szemébe, nyilván azt remélte, hogy a fiú apja, aki ott ült a díszterem első sorában, hálából ezért a kitüntetésért egy karika kolbászt vagy egy oldal szalonnát küld este a lakására. Arturnak ridegen csak annyit mondott: „Sok sikert..." — és gyorsan a következő növendékhez fordult.

Az ünnepély után csoportfelvételt készítettek, s a lelkész a díszteremben nyomban összeírta azokat, akik a nyáron konfirmálni kívánnak.

Artur és még két fiú egymásra kacsintottak és észrevétlenül kisurrantak a teremből.

Zsebében az érettségi bizonyítvánnyal, lassú léptekkel hazafelé indult. Egy félóra mulva, már az asztalnál, megkérdezte az anyjától:

— És most? Mit kezdjek ezzel a bizonyítvánnyal?

Erre nem volt válasz. Segédírnoknak menjen Artur valamelyik járásba? Ideiglenes tisztviselői állást vállaljon valamelyik városi hivatalban? A mosónő fiával szóba se áll senki, ha nem tudja felmutatni az ohranka igazolványát politikai megbízhatóságáról. De hát miféle igazolványt kaphat az a fiú, akinek nagybátyja a rigai Központi Börtön foglya.

— Ne csüggedj... — biztatta Ilza. — Nem az uraknak ne-

veltelek, hanem a népnek. Az uraknak nem kellesz. Várj, Artur, a tanulással eltöltött idő nem vesztett idő.

— Mire várjak, anyám? — mosolygott Artur. — Máris van munkám. Az érettségi bizonyítvány, az várhat, de én nem várhatok: már most hasznára akarok lenni népemnek. Ugye, nem ellenzed, ha a fűrésztelepre állok be deszkát hordani? Jan bácsi régi társai hajlandók bevenni maguk közé.

— De bírod-e majd, fiam? Reggeltől estig nehéz deszkákat hordani... edzett ember kell oda! Idő előtt meggörnyednek fiatal csontjaid.

— Dehogy görnyednek. Nem akarok én egész életemen át deszkákat cipelni! Csak őszig.

— És ősszel?

— Az erdőbe megyek, a favágókhoz. — Artur felállt, anyjához lépett és átkarolta a vállát:

— Anyám... hát a deszkahordó munkások meg a favágók nem hallhatnak egyetlen igaz szót sem... a nagyharcról?

Ilza elnézett fia válla fölött.

— Hát... ez a feladatod? — kérdezte csendesen.

— Igen, anyám, ez a feladatom — felelte Artur. — És éppen azért az enyém, mert a te fiad fiatal csontjai elbírják. Büszke vagyok rá, hogy ilyen nehéz munkát bíztak rám. Legközelebbi levelemben okvetlen jelzem ezt Jan bácsinak.

— Ha elvtársaid akarják így, akkor beleegyezem — mondta elgondolkodva Ilza. — Mikor kell elkezdened?

— Hétfőn. Néhány napig henyélhetek; alszom, heverészek és eszem.

— Nem úgy ismerlek, hogy henyélnél!... — mosolyodott el Ilza.

Artur akkor hagyta el a házat, amikor a környék lakóinak jószága hazaballagott a legelőről és a városka élete, amelyet a hét folyamán sem tett nevezetessé sem nagy esemény, sem különösebb nekilendülés, észrevétlenül belemerült a szombat-este idillikus nyugalmába. Itt is, ott is illatos és jóltáplált kisasszonyok üldögéltek a nyitott ablakok mellett. Dús hajuk remekül megfésülve, arcuk nyári barnasága vastag púder-réteg alá rejtve. Nyájasan csevegtek a fiatal piperkőcökkel, akik fényezett fekete nádpálcával, gomblyukukban nagy fehér vagy piros virággal álldogáltak az ablakok alatt. A brillantin-szagot árasztó bolti segédek, városi írnokok, a fűrésztelep tisztviselői és selejtezői csak úgy ontották a sok szellemességet a férjre áhítozó hajadonok előtt. Némelyiknek sikerült rávennie hölgyét, hogy lépjen ki a házból, s a pár lassú léptekkel indult

a város szive felé, a szemérmes teremtések felkeresték a dombon elterülő régi parkot, s néhány boldog órát töltöttek a hársak, gesztenyefák és tölgyek sűrű lombjai, zöld ereszei alatt. Artur fiatalokkal találkozott — minapi iskolatársaival és szomszédfiúkkal, akik lányokat kísértek. Távol, az esti csendben, bátran és gondtalanul csengett fiatal hangjuk. Némelyik lány szeméből félénk hívogatás, gyöngédség sugárzott és csak Arturon múlt, hogy egyedül tölti-e ezt az estét. Most azonban nem tudták rabul ejteni sem a hívón ránevető lányszemek, sem a gondtalan, lármás fiatalemberek, akikkel néha szívesen szórakozott — az erdőben, a temető mögött, valaki várt rá, azzal akart tanúk nélkül találkozni. A fiatal aizargok, egyenruhájukban, önelégülten és kevélyen lépkedtek a járdán, nem tartva szükségesnek, hogy törődjenek holmi közönséges halandókkal, akik készségesen utat adtak nekik. Az ohranka helyi ügyosztályának főnöke szép vadászkutyájával rendes esti sétáját végezte. Trei mészárosék ablakában, mint minden szombat este, most is tejszínhabbal töltött vajas sütemény hűlt egy tálcán. A mészáros felesége nem rejtette véka alá jómódjukat: hadd lássa az egész város, hadd tudja mindenki, micsoda bőség uralkodik ebben a házban!

Sekélyes vágyak és sekélyes törekvések áradtak a városka utcáin, mint enyhe szellő, s a sétálóknak legalább fele új öltönyét, ruháját sétáltatta és mutogatta a városnak: nem volt nagyobb örömük, mint az irigység hideg szikráját észrevenni a szembejövők szemében. És mégis, csodálatosan szép volt az este. Sok ember arcán mámoros mosoly fénylett, mintha megrészegedtek volna a tavasz illataival terhes levegőtől. Még a kutyáját pórázon vezető ohranka-főnök is mosolygott.

„Ha tudnád, te kopófőnök, kivel találkozom ma ... — gondolta Artur, miközben lassan elhaladt mellette — akkor nem vinnéd esti sétára a kutyádat, hanem magad válnál kopóvá; rendőreid és aizargjaid élén magad futnál, nyomot szimatolva, az erdőbe! Ha sejtenéd, te hencegő bolond! ..."

Az ohranka helyi ügyosztályának főnöke azonban rá sem tekintett a mellette elhaladó fiatalemberre.

3

Aivar, miután a mezőgazdasági iskolát elvégezte, egész őszszel Urgiban dolgozott. Taurin, amikor meggyőződött arról, hogy fogadott fia csakugyan konyít valamit a gazdálkodáshoz, meg-

bízta minden őszi munka felügyeletével: Aivarnak kellett ellenőriznie a betakarítást, az őszi vetést és a föld előkészítését a tavaszi vetésre. Az Urgi-major gazdájának most több szabad ideje volt, s ezt tervei megvalósítására használta fel. Az elmult évek gyakorlatát követve, az idén is szerzett az árverésen néhány irtásra szánt erdőrészt, s ezen mintegy kétezer latot keresett.

Aivar ez idő alatt nagyon egyedül érezte magát. Az Urgi-majorból eltávozott az egyetlen ember, akivel azelőtt őszintén beszélhetett, akitől nehéz perceiben bölcs tanácsokat kapott: az öreg Langstin már fél esztendeje a purvaji egyházkerület temetőjében nyugodott. Aivar csak hazatérésekor értesült a haláláról: nevelőszülei nem tartották szükségesnek, hogy tudtára adjanak ilyen „jelentéktelen" esetet, mint a vén kertész halála. Aivar mélyen átérezte veszteségét. Első szabad estéjén, Taurinnak nem is szólva, kiment a temetőbe. A temetőőr megmutatta neki Langstin elhanyagolt sírját. Az öreg kertészt a temető egyik csöndes zugába, a kerítés tövébe temették. A magános sírdombon csak fű meg dudva nőtt. Az első pillantásra látszott, hogy senki sem ápolja sírt.

„Mások szolgálatában töltötted egész életedet, nekik adtad mindenedet — s ez a hála érte..." — töprengett szomorún Aivar. Amit Artur mondott akkor a patakparton a zsellér sorsáról a hosszú, munkás élet után, az most új erővel csendült Aivar fülébe: „Arturnak mégis igaza volt. Ime — igazságának bizonyítéka..."

Aivar megállapodott a temetőőrrel, s az megígérte, hogy fizetség ellenében beülteti virággal Langstin sírját és kis fakerítéssel veszi körül a sírdombot...

Aivar azon a napon a keserűség és fájdalom nehéz érzésével tért vissza nevelőapja házába.

Aivar a tél folyamán ismét tanult néhány hónapig: Rigában elvégezte a gépkocsivezető-tanfolyamot. Azon a napon, amikor a soffőrigazolványt megkapta, Taurin megvásárolta a teherautót és már gépkocsijukon indultak haza.

A nyár elején, közvetlenül a tavaszi vetés befejezése után, Aivar előkészült a konfirmációra, hallgatta az öreg Reinhart lelkipásztor kéthetes vallási oktatását, bemagolta a katekizmust a tizparancsolattal, a hiszekeggyel és a „Miatyánkkal" együtt. Aztán egy vasárnapon, más Purvaj-járási fiúkkal és lányokkal együtt, az egyház felnőtt tagjává avatták az egyházközség templomában.

Aivar konfirmációja napján megkapta a pompás, oldal-

kocsis motorkerékpárt, amit Taurin már rég megígért neki. Nevelőszüleinek rokonai és a szomszéd birtokosok lányai egyéb ajándékokkal is elhalmozták: fekete bőrkötéses zsoltáros könyvet, bibliát ajándékoztak neki; a „Degsme" („Lobogás") című gyűjteményt, amely Karl Ulmanis beszédeit tartalmazta; ezüstmonogrammos sétapálcát, fényképalbumokat, emlékkönyveket. A legpompásabb emlékkönyvet egy gazdag kulák lányától, Majga Stabulniektől kapta. Az album első lapjára ezt a díszes mondatot kanyaritotta a lány:

„A szerelem az élet leggyönyörűbb ékessége."

Majga a tavasszal végezte el a háztartási tanfolyamot, s a purvaji járásban az egyik leggazdagabb eladó lánynak számított. Taurinék gyakran felhívták Aivar figyelmét erre az „érdekes, kedves leányra". Házasságról, persze, még nem esett szó — Aivarnak még teljesítenie kellett a másfél éves kötelező katonai szolgálatot. De a rendes gazda, úgy mondják, már télen gondol a nyárra, ezért nem tarthatjuk korainak Taurinék gondoskodását fogadott fiúk jövendő élettársáról.

Aivar, aki nem akart ellenkezni szüleivel, esténként el-ellátogatott Stabulniekékhez, motorkerékpárján fuvarozta Majgát, havonta kétszer táncolt vele a mulatságokon: ennyi elég volt ahhoz, hogy a szomszédok úgy tekintsék őket, mint jövendő házaspárt, s ahhoz is, hogy Erna Taurin elégedett legyen fogadott fia választásával.

A jól megtermett, szőke, kerek pirosarcú Majga Stabulniek, ha valamikor Urgiban megvetné a lábát, teljes ellentéte lenne az öreg gazdasszonynak, aki már csak csont meg bőr. Reinis Taurin azelőtt sem volt túlságosan szerelmes a feleségébe, az utóbbi években pedig mindig takaros szakácsnőket fogadtak az Urgi-tanyára, s a gazdasszony szemet húnyt azelőtt, hogy hitvestársa hébe-korba meglátogatja kicsi szobájában a szolgálót. Taurin sokra becsülte felesége józan eszét, gyakorlatiasságát. A rossz nyelvek azt beszélték, hogy Reinis Taurinnak házon kívül is vannak kapcsolatai: a vendéglő csaposnőjét rebesgették meg a gyógyszerész fiatal feleségét, akihez hetente ellátogatott — éppen azokban a napokban, amikor a gyógyszerész Rigába utazott áruért. Ernát nem aggasztották ezek a pletykák: egyelőre még nem tört ki nyilvános botrány, s addig nem vélte szükségesnek, hogy férje magánügyeibe avatkozzék.

Majga Stabulniek nem ejtette foglyul Aivar szívét, de a délceg fiatalember semmi kivetni valót nem talált abban, hogy

együtt járjon társaságba a lánnyal. Majga valamit olvasott, valami ráragadt a társaságban, valamit tanult az iskolában, ezért fesztelenül tudott fecsegni az asztalnál és meglehetősen jó táncos volt.

Erna Taurin tisztán látta, hogy Aivar nem rajong a lányért, akit kiszemelt neki, de nem is tartotta lényegesnek a rajongást: ugyan micsoda boldogság jutott osztályrészül azoknak, akik lángoltak valakiért? A fő, hogy kívülről nézve minden tetszetős legyen, a többi majd elrendeződik magától. Mert Majga igazi nagybirtokosnak való feleség lesz: ért a lakás berendezéséhez, az asztalterítéshez, a vendégfogadáshoz.

És Aivar Taurin, szülei kívánságára, az országúton száguldozott motorkerékpárján, háta mögött a szőke lánnyal, aki mindkét karjával Aivar vállába kapaszkodott, mert az oldalkocsiban nem szeretett ülni. Amikor a motorkerékpár elrohant a falusi asszonyok vagy lányok mellett, azok rosszaló pillantással jegyezték meg: „Szélvész-kisasszony... úgy rohan, úgy rohan, mintha kergetnék s még a szoknyáját se igazítja meg..."

Persze, csak az irigység beszélt belőlük — melyikük ne lett volna szívesen Urgi gazdasszonya?

Aivar néha heteken keresztül nem mutatkozott Stabulnieékéknál és Majga hiába leste esténként az országutat — nem tűnik-e fel a motorkerékpár, rajta a szép legény, akiről éjszakákon keresztül ábrándozik?

Ezek voltak azok a komor időszakok, amikor Aivar nem tudott szabadulni az élet s az életben elfoglalt helye körül rajzó különös gondolataitól. Nem tudta elfeledni az Artur Lidum kicsi szobájában lefolyt beszélgetést. Kihívásnak és ítéletnek érezte Artur visszacsendülő szavait; napról napra jobban igazolódott jóslata: „Egy felügyelő és parancsolgató helyett kettő ül majd a béresek nyakára". Aivart komorrá és szótlanná tették ezek a nehéz töprengések. A legnehezebb munkákhoz fogott, nekifeszült, mint az igásállat, azt remélte, hogy a testi fáradtság elnyomja majd benne a kétségeket. De túlságosan okos volt ahhoz, hogy ilyen módon becsaphassa magát.

„Miért nem lehetünk barátok? — kérdezte magától gyakran. — Mit számít az, hogy különböző körülmények között élünk? Még nem tettünk semmit, még csak most kezdjük az életet, miért állunk életünk folyójának két ellenkező partján? Vajjon a barátság, az igazi emberi kapcsolat nem vethet hidat az ellenségeskedés árja fölé? Ha mind a ketten akarnánk..."

Ő akarta, de Artur ellenezte, s nem volt olyan erő, ami

ellenkezését megtörhette volna. Aivar néha motorkerékpárjára ült és egész este robogott. Nagy kirándulásokat tett a környéken, járásból járásba száguldott, a megyei székhelyre is bement, de Artur meglátogatására még nem tudta rászánni magát. Sértett hiúsága nem engedte. A motorkerékpár veszett iramban rohant az országúton, porfelhőt és izgatott kutyák dühös ugatását hagyva maga után, de a motoros sehol sem akart megállni, leülni az árokpartra és hallgatni a világot betöltő élet ezer hangját.

1936 augusztusának egyik vasárnapján Aivar hazafelé tartott a városkából. Az aizupi járást átszelő ismeretlen utat választotta.

Langyos, verőfényes koradélután volt. A tarlókon nagy gabonaosztagok tornyosodtak, néhány türelmetlen paraszt vasárnap is suhogtatta kaszáját. Itt-ott már legelt a jószág a letarolt réteken, amelyekről az elsőfüvet már lekaszálták, de amelyeken sarjú még nem nőtt: a jószág taposta a legelőt, buckák, gödrök maradtak a paták helyén. Mennyi fű sarjad itt jövő nyáron? Bucka bucka hátán, mint bibircsók az arcon... A képzett gazda szíve nem békülhet ki ezzel.

Tanya tűnt fel előtte. Az út jobboldalán, a dombon a gazda háza, melléképületei; balra kicsi, roskatag zsellérházikó. Aivar fékezett, megállt és egy darabig nézte az idegen tanyát. Különös: nem járt erre soha, mégis úgy érezte, hogy ismer itt minden kis zugot. Valahol, tudata legmélyére volt bevésve ez a kép. Aivar, mialatt a ház felé közeledett, már előre tudta, mit fog látni tíz, tizenöt, száz lépés után. A kis zsellérház előtt leszállt a motorkerékpárról, s érthetetlen izgalom fogta el: ezt a fáskamrát az udvar sarkában már látta valamikor. „E mögött a domb mögött kis tónak kell lennie..." — gondolta. Felment a dombra és szinte gyökeret vert a lába: tó terült el a lába alatt, pontosan olyan, amilyet elképzelt. Szinte álomvilágban kószált tovább az idegen tanyán. Minden ismerős volt a szemében, mindenre emlékezett, pedig *tudta*, hogy most jár itt először. „Talán álmomban láttam valami hasonlót? — gondolta. — Vagy most álmodom?"

Igyekezett megszabadulni ettől az érzéstől, az emlékezés megmagyarázhatatlan varázsától, de nem volt hozzá ereje. És egyre erősebb igézet kerítette hatalmába: a kis zsellérviskó kimondhatatlanul kedves lett a szemében, s szinte várta, hogy kilépjen belőle egy fehérkendős nő vagy egy szélesvállú, dúshajú, nyúttbocskorú férfi.

— Keres valakit? — hangzott fel mögötte. Ez a hang is is-

merősnek tetszett. Aivar megfordult; tagbaszakadt öreg állt előtte. Hófehér szakálla csak az állát takarta.

— Nem... — felelte zavartan a fiú. — Csak megálltam... Ismerősnek tetszik ez a tanya.

— Ez Laveri — világosította fel az öreg. — Aizupi járás.

— Mióta lakik itt? — kérdezte Aivar.

— Itt éltem egész életemben, fiatalember.

— Ki lakott azelőtt ebben a kis házban?

— Sokan laktak itt, hogyan emlékezném rájuk! Gyakran cserélődnek. Itt töltenek egy-két évet, aztán másik helyet keresnek. Hát maga hová való?

— A purvaji járásba, apóka...

— Messze van... — ingatta fejét eltűnődve az öreg.

„Laveri..." forgatta fejében Aivar, amikor felült motorkerékpárjára. Ez a szó nem mondott neki semmit. Elment, anélkül, hogy felismerte volna zsenge gyermekkora boldog kis szigetét, visszaemlékezett volna arra az időre, amikor még édesapja meg anyja volt, meleg kis zuga a kemence mögött és jópajtása, akivel játszadozott, csúszkált a befagyott tavon. Gyermekkora egy pillanatra rányitotta becéző, mosolygó szemét; megsejditette, de nem tudta, mi az.

Urgiban már várt rá Taurin ismerőse, Stelp, az aizargezred híradós tisztje.

— Nem akarsz részt venni egy érdekes hadműveletben? — kérdezte Stelp, miután üdvözölték egymást.

— Miféle hadműveletben? — kérdezte Aivar.

— Ma éjszaka kommunista-vadászatot rendezünk — súgta Stelp. — Valami titkos gyűlésük lesz az erdőben, egyikünk befurakodott a szervezetükbe és tudja a pontos időt és helyet. Velünk jöhetsz, ha akarsz.

Aivar, fáradtságára hivatkozva, lemondott a részvételről.

Stelp néhány nap múlva ismét betért az Urgi-tanyára. Kiderült, hogy, a provokátor segítsége ellenére, a titkos gyűlés részvevőinek többsége elmenekült a környékről. Az aizargok és rendőrök csak hármat tartóztathattak le.

— Tudják, ki az egyik? — kérdezte Stelp. — Valami Artur Lidum, a maguk hajnadi idénymunkása. Kiderült, hogy az egész környék legveszedelmesebb kommunistája. Komszomol-titkár, képzeljék csak! És valamikor itt járt-kelt az orrunk előtt!

— Szerencse, hogy ártalmatlanná tették ezt az alakot — örvendezett Taurin. — Hadd éljen az állam kenyerén!

Amikor Stelp elment, Taurin így szólt fogadott fiához:

— Látod, Aivar, ilyen jómadár az! Igazam volt, amikor azt mondtam, hogy ilyen alakokkal nem kell érintkezned. De te nem akartál hinni nekem. No, de jól van, most már nemigen zavar több vizet ez az ember.

Aivar hallgatott. Csak nem mondhatta meg Taurinnak, hogy sajnálja az ohranka karmai közé került bátor legényt. És Aivar megint nem mutatkozott egy hétig Stabulniekéknál és nem fuvarozta az országúton a lenhajú Majgát — keserűségét nem fejezhette ki egyéb módon, mert Taurinék jövendő örököse felébresztette volna nevelőszülei gyanakvását. Távolmaradásával azonban csak azt érte el, hogy Majga, valami átlátszó ürügygyel, maga állított be a hét derekán az Urgi-tanyára, s Aivarnak aztán haza kellett kísérnie.

— Mi van veled? — kérdezte Majga. — Miért maradtál el tőlünk?

— Sok dolgom volt... — felelte kitérően Aivar.

Majga jól tudta, hogy a fiú nem mond igazat, de azért nyájas volt hozzá és tudtára adta, hogy vasárnap szeretne elmenni vele a szomszéd járás könnyűatlétikai versenyére.

4

1938 őszén Aivar tényleges katonai szolgálatra vonult be. Taurin, nehogy fogadott fiát valami távoli helyőrségre küldjék, felkeresett Rigában néhány magasrangú katonatisztet, a parasztszövetség egyik befolyásos tagja pedig telefonon beszélt a megye katonai parancsnokával. Ennyi elég volt ahhoz, hogy Aivart a Rigában állomásozó N.-i lövészezredbe osszák be.

A századnál, amelyhez került, csak néhány hetet töltött. Ezután kiképző-századhoz vezényelték. Félév múlva elvégezte az iskolát és tizedessé lépett elő. Taurin pénzt küldött, s az egyik legjobb rigai szabó extraruhát varrt Aivarnak. Nemsokára tiszthelyettesi iskolára* küldték, 1939 elején ezt is elvégezte. Csak félév múlva került vissza századához, tiszthelyettes-őrmesteri rangban.

Krómbőrcsizmájában, jól szabott, keményített fehérgalléros seviot zubbonyában, egyenruhájával egyszínű kesztyűjében a fiatal őrmester alig különbözött az ezred fiatal tisztjeitől — a

* A középiskolát végzett katonák a kiképző tanfolyam elvégzése után jogot nyertek arra, hogy háború idején szakasz- és századparancsnokok lehessenek.

hadnagyoktól és főhadnagyoktól — akik befogadták társaságukba. Egy hónapig őrmester volt a szakaszában, majd végre a század harmadik szakaszának parancsnoka lett, s az is maradt őszig, amíg szolgálati ideje le nem telt. Jogaiban alig különbözött az alantas tisztektől, a különbség csak az volt, hogy neki a kaszárnyában kellett laknia, katonáival.

Amikor a század- vagy zászlóaljparancsnokok megjelentek a gyakorlótéren, éppenúgy kezet fogtak Aivarral, mint az alantas tisztekkel, s az ezred díszszemléin Aivarnak joga volt puska helyett kardot viselni.

Aivart megbízták, hogy foglalkozáson ő adja elő azt a nehéz tantárgyat, amelyet alaposan elsajátított: a gépfegyver szerkezetét.

Az N.-i ezred az egyik „legerősebb" ezred hírében állott. Csupa megbízható ember: módos kulákok, háztulajdonosok, kereskedők és gazdag polgárok fiai. Május 15 eseményeiben ez az ezred eléggé jelentős szerepet játszott, s most a fasiszta rezsim egyik legmegbízhatóbb támaszának tekintették. A parancsnoki és kiképzői állomány egyöntetű ultranacionalista magvat alkotott s mindent elkövetett, hogy ezt a meggyőződést plántálja a közkatonák tömegeibe. Figyelembe vették a közkatonák szociális származását, s könnyű szerrel megbírkóztak feladatukkal. Majdnem minden héten propagandista törzstisztek látogatták végig a századokat, előadásokat tartottak a belső és a nemzetközi helyzetről, különös tekintettel két nagy államra: Nagybritanniára és a Szovjetunióra. Nagybritanniát gazdasági és katonai téren legyőzhetetlen államnak festették, amely szívén viseli az úgynevezett balti államok sorsát. A Szovjetunióról képtelen szörnyűségeket meséltek, hamis elképzeléseket támasztottak hallgatóikban a szovjet nép életéről és a Vörös Hadsereg tehetetlenségéről egy modern háborúban. A katonákban az a meggyőződés erősödött meg, hogy Lettország a világ legboldogabb államainak egyike, államrendje a legigazságosabb, életszínvonala a legmagasabb; hogy Lettország hadserege óriási erőt jelent és senkitől sem kell félnie. Egyre jobban nőtt, duzzadt a kulákcsemeték önérzete, egyre magasabban hordták kevély orrukat, a nacionalizmus gőgjének és a sovinizmusnak tarkatollú kakasa a Zilupe határfolyótól a Liepajig harsányan kukorékolt.

Aivar hetenként egyszer a helyőrség tiszti klubjában töltötte estéjét, ahol abban a megtisztelésben részesült, hogy hadnagyok, főhadnagyok és századosok mellett ülhetett, s azok úgy kezelték, mint egyenrangút.

— Ha *mi* összefogunk, senki sem bírhat el velünk — vélekedtek. — A kommunista agitátoroknak semmi reményük sincs, hogy megnyerjék a munkások és zsellérek tömegeit. A lett ember született individualista és nem csábítja semmiféle közösség. A patriarkális erkölcsök híve: a lett munkás szemében a gazda és a munkaadó apa, családfő is egy személyben, akit szeret és tisztel. Arra kell törekednünk, hogy ezek az egészséges erkölcsök még erősebb gyökereket verjenek katonáinkban.

A tisztek itták a vodkát,ették az orsóhalat, s közben a nőkön aratott diadalaikat mesélgették egymásnak — egy szóval, majdnem úgy viselkedtek, mint a priedolei iskola „ifjú farkasai". Aivar hamarosan rájött, hogy ezek a hadnagyok és századosok tulajdonképpen ugyanazok a „farkasok", csak ezek már nem mondhatók ifjaknak — erős agyaraik rég kinőttek már. Szűk baráti körben anekdotákat meséltek Ulmanisról és Valjaj-Berzinről, gúnyolódtak egy-egy „vezér" nagygyűléseken elkövetett baklövésein, de mindez csak az egyugyanazon osztály tagjainak pimasz magabiztosságát jelezte és csupán kissé nyegle, függetlenségi tüntetéseknek számított. A tiszteket bizonyos fokig ingerelte az aizargok vetélkedése és rendkívül jelentős szerepe az országban, s ez a szerep az utóbbi időben mindinkább kidomborodott; de tévedne az, aki ezekben a hangulatokban az ellenzékiség elemeit keresné. Nem volt ez más, mint a tiszti osztálynak örök törekvése, hogy a vele egyenrangúak soraiban az első helyre kerüljön. Meg kell említeni, hogy Ulmanis tekintettel volt erre a törekvésre: az újévet mindig a rigai tiszti klubban várta, s első pohárköszöntőjével a hadsereget tisztelte meg, „dicső hadseregünket, amelyben bízva bízhatunk, mind a béke verőfényes napjaiban, mind a háború viharának zordon idején..."

A zászlóaljparancsnok jó ismerőse volt Reinis Taurinnak, s ezért Aivart néha családi vacsorára is meghívta az alezredes. Aivarnak társalognia kellett, szórakoztatni az ezredesné őméltóságát, közben pedig a tisztek történeteit hallgatnia: hogyan szappanozták a fürdőben az ezredparancsnok hátát, hogyan mulattak vodka mellett, miután gazdag halzsákmányra tettek szert a nyári táborok közelében.

Aivar kétszer egy héten színházba, moziba vagy operába ment, többi szabadidejében talajjavításról szóló szakkönyveket olvasott. Aivar nem tudta, sor kerül-e valamikor ismereteinek gyakorlati alkalmazására, de tanulmányozott mindent, aminek valami köze volt a láphoz és az elmocsarasodott földek megműveléséhez: talán idővel, ha majd önállóan gazdálkodhat

Urgiban, meg tudja oldani a Kígyó-mocsár lecsapolásának régóta sürgető kérdését.

Ahogy végéhez közeledett a tényleges katonai szolgálat ideje, a zászlóaljparancsnok egyre gyakrabban hozta szóba Aivar előtt, hogy bent kellene maradnia továbbszolgálatosnak.

— Néhány évig még egyedül is boldogul az apja a gazdasággal — fejtette ki az alezredes. — A hadseregnek friss erőkre van szüksége. Hadnagyi rangot kaphat, néhány év mulva már főhadnagy lehet. A hadsereg jól gondoskodik majd magáról. A szolgálat érdekes, új távlatokat nyit az életében. Mit szólna hozzá?

A válasz erre a kérdésre nemcsak Aivartól függött: a döntő szó Tauriné volt, az pedig határozott „nem"-mel válaszolt a zászlóaljparancsnokhoz írt levelében. Ha az Urgi-tanya gazdájának volna még néhány fia, valamelyiket feltétlenül tiszti egyenruhában szeretné látni, de Aivar az egyetlen fia, s nélküle nem boldogulhat a gazdasággal. Majga Stabulniek is türelmetlenül várta a fiatal Taurin visszatérését: kelengyéje rég elkészült már, az esküvői ruha anyagát is kiválasztották.

Aivar 1939 őszén leszerelt és hazatért.

Huszonkét éves korában, Reinis és Erna Taurin véleménye szerint, teljesen felkészült arra az életre, amelyet már rég kijelöltek számára.

5

Alighogy Aivar leszerelt, Erna Taurin hangoztatni kezdte, hogy az egyenruha jobban illik neki, mint a polgári ruha, Reinis Taurin pedig sürgette, hogy lépjen be az aizarg-szervezetbe.

Aivar azonban bosszúsan mondta:

— Most szabadultam meg a kisebb-nagyobbrangú parancsnokok bandájától, s már megint egyenruhás urak füttyére táncoljak? Legalább egy évet hadd pihenjek az effajta gyönyörűségek nélkül!...

— No, hát hiszen várhatunk tavaszig — adta be a derekát Taurin. — De ne feledd el, hogy egyszer úgyis meg kell tenned.

Késő ősszel, amikor Reinis Taurin az aizarg-ezred tisztjeinek társaságában ötvenedik születésnapját ünnepelte, átnyújtották neki a „Három csillag" érdemrendet, meg egy remek vadászpuskát. Riekst ezredparancsnok hazafias üdvözlő beszédet vágott ki, amelyben Taurin érdemeit magasztalta: mi mindent tett Taurin „május 15-e Lettországának" érdekében. A jelenlévők nevében köszönetet mondott a nagybirtokosnak. Sok

pohárköszöntő hangzott el, sok bor és étel fogyott azon az estén. A részeg aizargok hajnalfelé elénekelték a „Zengj, dicső, büszke dalunk"-at, meg a „Daugava sólymai"-t és a levegőbe sutögették revolverüket.

Aivar leverten és undorral figyelte mindezt. Összerezzent, ha arra gondolt, hogy egy idő mulva neki is be kell lépnie ebbe a társaságba, naponta érintkeznie kell ezekkel a hencegő, és önző, üreslelkű alakokkal. Úgy érezte magát, mint egy elítélt, és szinte kétségbeesett.

Reggel nevelőapjával együtt tért haza motorkerékpárján a járási székhelyről. A beteg Erna nem vehette ki részét férje születésnapi dicsőségéből.

— Ezek az igazi emberek, ez az igazi élet — mondta Taurin fogadott fiának. — Te ezt talán még értékelni sem tudod kellőképpen. No, de majd megérted tíz év múlva, ha egészen átadom neked a gyeplőt!

— Mennyit törődik a jövőmmel... — mondta Aivar és úgy kormányozta a motorkerékpárt, hogy az oldalkocsi, amelyben Taurin ült, ne zökkenjen túl nagyokat az út gödreiben. — Vajjon meg tudok-e mindent hálálni magának meg anyámnak?

— Légy jó gazda és vezérünk hűséges követője, az lesz az én legszebb jutalmam — mondta Taurin ünnepélyesen, a részeg emberek fellengzősségével. — A mi vezérünk, Karl Ulmanis a magunkfajta emberben bízik a legjobban. Mi vagyunk az ő legerősebb támasza.

Aivar gondolataiba merült. Jövendő élete kilátásai, amelyekért Taurin úgy lelkesedett, egyre jobban nyomasztották.

Aivarnak ezen a télen részt kellett vennie néhány vadászaton, és ott sok jónevű emberrel ismerkedett meg: a főerdésszel, kereskedőkkel, orvosokkal és agronómusokkal. A vadászatokat ebéd és bőséges ivás követte, véget nem érő vadászhistóriákkal és világpolitikai eszmecserével. Ezeket a beszélgetéseket a Szovjetunió iránti mélységes gyűlölet s az egyszerű emberek leplezetlen megvetése hatotta át. Aivar csakhamar tisztán látta, hogy ennek a gyűlöletnek alapja a néptől és az államrend esetleges megváltozásától való rettegés. Mindennemű haladó eszme, a demokráciáról, a szociális igazságról és a forradalomról ejtett mindenegyes szó feldühítette az urakat: feldúlt arccal, habzó szájjal szórták a legdurvább szitkokat, fenyegetőztek, hogy majd elbánnak a lázadókkal, börtönökről és akasztófákról rikoltoztak, s ilyenkor teljes szörnyűségében megmutatkozott vadállati képük.

Aivar nem tudta megérteni, miért gyűlölik annyira ezek az emberek egyszerű honfitársaikat, s nem értette félelmüket sem, mivel ő maga nem félt. Mintha két békíthetetlenül ellenséges világ között állna, s ma még a kívülálló szemlélő közönyével nézte mind a kettőt. És bármennyire igyekeztek nevelőszülei kiragadni közönyéből és némileg kételkedő hangulatából, nem volt hozzá elég erejük.

Taurin időnként körleveleket és tájékoztató közlönyöket kapott; az aizarg vezérkar ezek segítségével igyekezett ébren tartani parancsnoki karának harci szellemét. Különösen sok ilyen közlönyt kapott Taurin 1940 elején, az úgynevezett finn hadjárattal és a szovjet helyőrségek nyugatlettországi beszállásolásával kapcsolatban. A közlönyök hangja a felbőszített bika durva bőgésére emlékeztetett. Mindegyik szám nagyon is egyértelmű feltevéseket tartalmazott a küszöbön álló háborúról a Szovjetunióval, utalt arra, hogy Anglia és Franciaország Finnország oldalára állott, szó esett a három balti állam döntő szerepéről is az elkövetkező összecsapásban. A történelem törpéje, a nyugati imperialista államok kis csahosa, katonai személyiségek uszításaitól feltüzelve, megsuhogtatta apró bádogkardját és megfenyegette az óriást: „Eltaposlak, darabokra téplek, a Volgáig viszem határoszlopaimat! Rettegj tőlem, mert erős vagyok!"

Különös és nyugtalan idők járták. A dolgozó nép, mint eddig, most is tisztán látta, hogy csak Keletről, a Szovjetunió felől várhatja a felszabadulást; akárki jönne Nyugatról, senkitől sem remélhet semmi jót. A német, az angol, a francia csak elnyomója lehet a lett népnek, ha egyáltalán eljut ide. A vezető klikk — Lettország falusi és városi burzsoáziája — már nehezebben tudta megfogalmazni állásfoglalását. Világosan látta, hogy nagy történelmi események érlelődnek és ezúttal nem sikerül kívül maradnia. A szovjet helyőrségek jelenléte dühítette a burzsoáziát, annál is inkább, mivel a munkásosztály és a haladó értelmiség, a szovjet katonák közelségének tudatában, egyre bátrabban, nyugtalanabbul viselkedett. Amikor Mannerheim Finnországa, Anglia és Franciaország felbujtására, fegyveres összetűzést provokált a Szovjetunióval, a lett burzsoázia lényegében már felkészült arra, hogy Finnország nyomdokaiba lépjen, csakhogy fent, Északon nagyon kedvezőtlenül alakultak a körülmények a konfliktus előidézői számára. Talán biztosabb, ha Hitlerre bízzák a dolgot. Hiszen itt van a közelben, Kelet-Poroszország kőhajításnyira van Rigától... Ő majd erélyesebben lát a dologhoz, mint ezek az angolok...

— Érik valami... valami biztosan történik... — súgtak össze izgatottan az elnyomott kis ország hatalmasai. — Merre induljunk végül is?

A legjobban tulajdon népüktől féltek — jól tudták, mi minden szárad a lelkükön.

Télen a legmegbízhatóbb aizargok és a hadsereg tartalékos kiképzői felhívást kaptak, hogy álljanak be az önkéntes csapatokba és menjenek Finnországba, segítsenek Mannerheimnek. Ilyen felhívást Aivar Taurin is kapott, de semmi kedve sem volt vért ontani az előtte ismeretlen „lappok" eszméiért. A megtisztelő felhívás nem hozta meg a várt eredményt. Járásukból csak néhány aizarg jelentkezett, köztük Ludis Trei, a mészáros fia. Majga Stabulniek nagyon okosnak találta Aivar elhatározását: semmi értelme, hogy egy fiatal legény, aki nemsokára oltárhoz vezeti választottját, idegen földre menjen és halálos veszedelembe vesse magát. Egyék meg a finnek maguk a forró kását, amit főztek, mi inkább táncolunk a mulatságokon és jövendő életünkről beszélgetünk.

Majgának minden oka megvolt, hogy sürgesse az esküvőt. Ismerte ezt az okot Purvaj minden lakosa, aki látta a lányt. A tétlen élettől, a jóféle ételektől idő előtt hájasodni kezdett a jól megtermett kulákkisasszony. A korán lerakodó zsír pusztulással fenyegette még azt a kevés bájt is, amivel Majga eddig dicsekedhetett. Alaposan be kellett fűznie dús keblét és hatalmas derekát, hogy terjedelmes teste az illendő határok között maradhasson. Az öreg Stabulniekné nyugtatgatta a lányát: nem veszélyes ez, ő maga is kövér volt lánykorában, aztán az első gyermek után meglehetősen karcsú lett. Majga más módon is megakadályozhatta volna korai terebélyesedését, de mit csináljon, ha már olyan remek étvágya van és annyira undorodik a testi munkától? Mit is mondanának az emberek, ha egy háztartási tanfolyamot végzett gazdalány trágyát teregetne a földeken, kaszálna, vagy hétrét görnyedve kötözné a kévét?

Aivar másodnaponta ellátogatott Stabulniekékhez, szép időben motorkerékpárján kocsikáztatta Majgát, de az esküvőről egy kukkot se szólt. Majga egyre elszántabban pillantgatott rá, mind forróbban sóhajtozott mögötte a motorkerékpár ülésén, mind szorosabban simult hozzá, de Aivar egyetlenegyszer sem próbálta még megcsókolni sem. Majga legyen a kezdeményező? Hiszen már úgyis azt fecsegik az irigyek, hogy ő szalad Aivar után...

Aivar nem érzett a lány iránt semmi olyasmit, ami hasonlított volna a szerelemhez. Csak kötelességből járt Stabulniekék-

hez, ezeket a látogatásokat valamiféle türelmes önfeláldozásnak tartotta, amit nevelőszülei elvártak tőle. Csak azért *találkozott* ezzel a lánnyal, mert két módos család ezt így tartotta jónak. Oltárhoz is vezeti Majgát, ha a Taurin- és a Stabulniek-család közös érdekei úgy kívánják. De szeretni nem fogja soha, mint ahogy nem szereti most sem. Lelke mélyén azt kívánta: bár fordulna Majga szíve egy szép napon más legény felé — ő nem búslakodnék, nem féltékenykednék rá!

Egyelőre nyugodtan és egyhangún folyt az élet. Aivart nem nyugtalanították semmiféle heves érzelmek, álmát nem zavarták kétségbeesett és szenvedélyes gondolatok. Munka, Majga... s messze a jövőben valami alku, adás-vevés, amelyben neki kijelölt szerepe lesz.

6

A purvaji egyházközség pünkösd napján tartotta a konfirmációt. A templom kerítése körül várakozó lovak váltogatták lábukat; az öreg gebék az istrángot harapdálták unalmukban. Míg tartott az istentisztelet, a templom kapujában kíváncsiak tolongtak: a konfirmálandók barátai és rokonai, akik kiszorultak a kis templomból, vagy csak nem akarták végighallgatni az öreg Reinhart selypegő szónoklatát.

Aivar is eljött, hogy végignézze a jól ismert szertartást és üdvözöljön néhány ma konfirmáló szomszédfiút és lányt. Motorkerékpárját a kerítéshez támasztotta és a tömeg közé vegyült. A templomtoronyban az aizarg-ezred rezesbandája várakozott: a konfirmáltak kivonulását várta. A kívülácsorgók közül sokan virágot, fehér borítékot szorongattak; a borítékokban üdvözlő feliratos képecskék voltak. Mások apró dobozkát, kis ajándékcsomagot tartottak a kezükben. Aivar is hozott magával néhány üdvözlő lapot, emlékkönyvet és Goethe „Faust"-jának pompás kötésű példányát — ezt az elemi iskolai tanító lányának szánta, akit szintén ezen a napon avatnak az egyház felnőtt tagjává. Aivart többen is hívták ebédre, de, mivel minden meghívásnak úgysem tehetett volna eleget, elhatározta, hogy egyik meghívást sem fogadja el — így legalább nem sértődik meg senki és nem mondhatja, hogy különbséget tesz köztük. Kezet fog a konfirmáltakkal, átadja ajándékait, azután elmegy. Amikor a zenekar belekezdett egy korálba, a várakozók a templomkapuhoz tódultak s az út és a lépcső két szélén sorfalat álltak. Ünnepélyes, lassú léptekkel, párosan vonultak ki a konfirmáltak a templomból; kezükben új zsoltáros könyv, a

lányok fehérben, a fiúk feketében. Vidám elevenség támadt, kézszorítások, csókok, gratulációk... Az anyák pityeregtek, a fiatal legények pedig — akik közül sokan ma viseltek először keménygallért és nyakkendőt — komolyan, méltóságteljesen mozogtak, mintha nyársat nyeltek volna.

Aivar hamarosan végzett a gratulációkkal, kinek-kinek átadta ajándékát, üdvözlő lapocskáit, csak egy maradt a kezében, az, amelyet Anna Paceplisnek szánt. Annát mindössze kétszer látta futólag, s most, a fehér ünnepi öltözetben nem ismerte fel. Hiába próbálta kitalálni, melyik lehet Anna a tizenhat lány közül, végül is kénytelen volt ismerőseitől megkérdezni. Az egyik legény megmutatta. Anna egy béreslánnyal utolsónak lépett ki a templomból, s rögtön elnyelte a tömeg. Aivar odafurakodott hozzá és megállt előtte.

Az egyszerű fehérruhás, karcsú, hajlékonytermetű, dúshajú lány úgy nézett Aivarra, mintha nem értené, mit akar tőle. Sötét szemöldöke alatt tartózkodón és félénken szürkéllt a szeme; néha hirtelen fény lobbant a tükrén, majd kihúnyt, s a lány szabályos vonásaira ilyenkor mintha árnyék borult volna.

— Anna Paceplis? — kérdezte Aivar. Érthetetlenül elszorult a szíve és nem tudta levenni szemét a lányról.

— Igen... — felelte Anna alig hallhatón.

— Engedje meg, hogy üdvözöljem konfirmációja napján és sok boldogságot kívánjak jövendő életéhez... — darálta Aivar a szokásos mondatot, érezve, hogy szavai nem szívből jövők, nem ezt kellene mondania ennek a fiatal teremtésnek, akivel ma beszél először. Szinte megrészegítette a lányból sugárzó báj. Megfogta Anna kidolgozott kezét és olyan vigyázva szorította meg, mint valami törékeny kristályt. Átadta az üdvözlő feliratos képecskét, zavartan rámosolygott a lányra, aztán félrehúzódott, de nem vette le róla a szemét. Minden tetszett neki Annán: szép, komoly arca, a mozdulatai, hangja, egyszerűen fésült haja... Amikor a lány tekintete, miközben a tömegben keresett valakit, véletlenül Aivarra tévedt és rajtafeledkezett egy pillanatig, a fiúnak megdobbant a szíve.

„Kedves..." — mondta magában, s életében először érezte magát boldognak és boldogtalannak egyszerre.

A konfirmáltak egy csoportba gyűltek a templom falánál, hogy lefényképeztessék magukat. Aivar távolról figyelte a fiatalokat. Úgy látta, hogy az az egyszerű ruhájú lány, aki a módos gazdák lányai mögé szorult, mindenkit elhomályosít fényével. Aivar szeme szinte káprázott, amikor rátekintett.

A fiú látta, ahogy Anna felül egy öreg, rúgós kocsiba, vállas, őszülő, nagybajuszú apja és Zsan öccse közé. Paceplisektől nem jött el más a templomba. Amikor a kocsi eltűnt az útkanyarban, Aivar felült motorkerékpárjára és kerülő úton elébük sietett. A mintegy hat kilométeres kitérőt egy negyedóra alatt megtette a dülőúton. Leült az út szélére a gépe mellé, és várta, hogy a rozzant kocsi feltűnjék az országúton. Végre közeledett. Aivar hirtelen érthetetlen szégyenkezést érzett, szeretett volna a bokrok közé rejtőzni motorkerékpárjával együtt, hogy ne vegye észre senki. De a vágy, hogy még egyszer láthassa Annát, ott fogta az úton. Amikor a kocsi elhaladt mellette, csak futó pillantást mert vetni a lányra és nyomban elfordult, de ez a pillantás elég volt ahhoz, hogy Anna arca még élesebben vésődjék emlékezetébe és fenekestül felforgassa a lelkét.

— Gyönyörű, gyönyörű Anna... — suttogta a kocsi után bámulva. — Miért is nem ismertelek előbb? Vakon jártam a világban, nem láttam, hogy itt vagy a közelemben...

Sokáig üldögélt még az útszélen. Álmodozott. Ezzel az első fényes, sugaras, igéző képpel kezdődtek álmodozásai. De Aivar a fényeknek és árnyaknak ebben a játékában már érezte a közelgő drámát. Tilalmas útra lépett. Felsötétlett Taurin és Stabulniek fenyegető alakja. Majga forró lélekzete szinte perzselte a nyakát. Az alku, amelyet a két család kiagyalt, ezen a napon élete átkává lett, s egész lénye tiltakozott ellene. „Nem! Nem engedem feláldozni magam alantas céljaitok érdekében! Egyétek meg a tanyátokat jószágostúl, gépestűl! Nem ér annyit, mint egyetlen mosoly azon a kedves arcon..."

Mintha hályog hullott volna le Aivar szeméről, új, eddig ismeretlen távlatok nyíltak előtte. Egyetlen nap alatt megváltoztak szemében a dolgok, s megváltozott a velük való kapcsolata is. Élni akart!

Félórával később, Stabulniekék tanyája felé közeledve, a lehető legnagyobb sebességre kapcsolta gépét. Mint a szélvész, száguldott el Stabulniekék előtt és így robogott még néhány kilométert, míg csak az erdőbe nem fordult az út. Derűs izgalmat érzett: nem húzták be, még csak észre sem vették! Nem is húzzák abba a házba soha többé!

Aivar egész este a Kígyó-mocsár szélén kószált, de még távolról sem láthatta Annát. Másnap reggeltől estig a Szurumimajorral szomszédos földeket járta, mindúntalan arrafelé nézegetett, ahol Annát sejtette. Egyszer fel is fedezte jó messze, de a lány nem is tekintett Aivar felé és újra eltűnt. A fiú egy este, nem sokkal pünkösd után, megint motorkerékpárjára ült

és nekivágott a vidéknek. Ezúttal más utat választott: azt, amelyik a Szurumi-major mellett visz el. Egy szemölcsösarcú, őszhajú asszony a ház sarka mögül nézte az elhaladó Aivart, két ujja közt kifújta az orrát, aztán hátat fordított neki. Aivar nem látott mást a ház körül. Késő este tért haza. A Szurumi-major öreg lakóházának egyik ablakából világosság szűrődött. Az asztalnál, egy könyv fölé hajolva, Anna ült. Aivar hosszan elnézte, gyöngéd, hívó szavakat suttogott magában, azt remélte, hogy a lány feléje tekint, de annak kedvesebb volt a könyv az úton ácsorgó fiatal legénynél.

Az éberszemű Taurin előtt nem maradhatott titokban Aivar különös nyugtalansága. Feltűnt neki, hogy fogadott fia már nem jár Stabulniekékhez, hanem motorkerékpárjával az erdőket és a Kígyó-mocsár környékét járja. Taurin a feleségével meghányta-vetette a dolgot.

— Azt hiszem, a fiú szerelmes, csak azt nem tudom, melyik szoknyába bolondult bele... — mondta a gazda.

— De hiszen már van menyasszonya: Majga — jegyezte meg Erna.

— Már nem jár hozzá — mondta Taurin.

— Hát hova járna? — mosolyodott el Erna.

— Túlságosan sokat kószál a Szurumi-major körül. Nemrég konfirmált a lányuk. Elég szemrevaló.

— Majgának nyomába se léphet.

— Ez a te véleményed. Aivarnak más fogalmai lehetnek a női szépségről. Lenne kedved rokonságba keveredni ezzel a mocsári koldussal?

— Még csak az kéne! — Erna felháborodottan bámult az urára. — Még a küszöbömet se lépheti át az efféle ágrólszakadt! ...Miért, úgy látod, komoly a szerelem?

— Ki tudja — vont vállat Taurin. — Egy bizonyos: ha idén nem házasítjuk össze Majgával, később nem is gondolhatunk rá. Majga se tud parancsolni magának: többet zabál a kelleténél és idő előtt megcsunyul.

— Akkor pedig véget kell vetni ennek a bolondságnak — vélte Erna. — János-napján megtartjuk az esküvőt. De akkor rögtön szólni kell a papnak, mert különben nem lesz ideje kihirdetni őket.

— János-napján nem lehet, ahhoz már késő. De őszre feltétlenül — fontolgatta Taurin. — Rögtön meg kell tartani a kézfogót. Ha Aivar a jegyese lesz Majgának, nem tehet mást, mint hogy feleségül veszi. Aivar kötelességtudó fiú.

— Akkor hát rendezzük így — egyezett bele Erna. — Te akarsz beszélni vele?

— Beszélj inkább te — mondta Taurin. — A nőknek ilyen esetekben jobban pereg a nyelvük.

— Jól van, majd én beszélek vele.

Erna még aznap este nekidurálta magát. Taurin sietve megvacsorázott és visszavonult a vadász-szobába. Erna, amikor kettesben maradt Aivarral, hamiskás mosollyal kezdte:

— Mit gondolsz, Aivar, nem kellene már véget vetned a legényéletnek? Majga még belehal az epekedésbe.

— Dehogy hal — felelte Aivar, hirtelen elvörösödve. — Különben sem szándékozom feleségül venni. Szó sem esett köztünk ilyesmiről.

— Hát kit akarsz elvenni? — Aivar nevelőanyja haragosan húzta össze a szemét.

— Senkit. Legény maradok még vagy két évig.

— Azt hiszed, Majga hajlandó annyi ideig várni rád?

— Én ugyan nem kényszerítem rá! — mondta ingerülten Aivar. — Felőlem akár holnap férjhez mehet. Én nem akarok tőle semmit.

— De mi akarunk! Menyecskét szeretnénk látni a házban. Ha azt hiszed, hogy holmi csinosarcú kis senkit a házunkba vezethetsz, hát alaposan tévedsz. Mi, apád meg én, jobban tudjuk, ki való hozzád.

— Meglehet... — felelte Aivar felállva. — De Majga Stalbuniek férje nem leszek soha!

Kiment a szobából, még csak jóéjszakát sem kívánt anyjának.

A nevelőszülők elhatározták, hogy egy darabig békén hagyják — lehet, hogy az első fellángolás hamarosan ellobban, a fiú majd józanabbul gondolkodik és végül megérti, hogy szüleinek van igaza. Csak az a bökkenő, hogy Stabulniekék mindenfélét gondolhatnak: Aivar már harmadik hete nem mutatkozik náluk.

Június elején Aivarnak végre sikerült találkoznia Annával az úton. Hétköznapi ruhácskájában még szebbnek látta a lányt, mint a konfirmáción a fehér ünneplőben. Aivar attól tartott, hogy Anna tovább megy, még mielőtt szólhatna neki, ezért alighogy köszöntötte, máris kirukkolt a kérdésével:

— Nem volna kedve motorozni ma este?

Anna csodálkozva tekintett rá.

— Motorozni? Ilyenkor... Taurin úr? Ki feji meg a majorban a teheneket?

— Akkor talán máskor... vasárnap? — Aivar nem tágított.

— Vasárnap sem lehet — felelte Anna. — Nemsokára kaszálunk, olyankor mindennap egyforma.

— Kár... — sóhajtotta Aivar és elkeseredetten hajtotta le a fejét.

— Miért kár? Nem akad más utas? — nevette el magát Anna.

— Becsületszavamra, nincs senki, aki nekem... akit én...

Anna elment, ott hagyta Aivart egyedül az úton. A fiú zavartan és leverten álldogált még egy darabig az útszélen. Keserű gondolatok forogtak a fejében.

„Nem akar a jóbarátom lenni. Nem tetszem neki. De hogy éljek én a barátsága nélkül?"

Fázni kezdett eddigi világában, ahol nem voltak meleg érzések, nem volt szerelem, barátság, csak dühödt harc és kíméletlenség. Szeretett volna odahajolni valakihez, aki éppen olyan magános, mint ő, de ma még ez is tilos volt neki.

— Örökké szeretni foglak... — suttogta magában. — Ha nem válaszolsz is, ha kerülsz is, én a tiéd maradok.

Semmi sem érdekelte, ami most a nagyvilágban történt. A maga érzései és álmai szűk kis világában élt, nem érdekelte május 15-e Lettországa és az ő élete felé is közelgő nagy történelmi vihar. Úgy érezte, hogy mindehhez semmi köze. De amikor megdördült az ég, összerezzent ő is, ráébredt, hogy mégsem maradhat közönyös szemlélő; az élet követelte, hogy az ember megkérdezze önmagától: ki vagy?

Hetedik fejezet

1

És egyszerre minden megváltozott..

Alig tűnt fel néhány szovjet harckocsi Riga utcáin, megmozdult Lettország egész dolgozó népe — felkelt, ledobta a rabszolgaság igáját és hatalmas csapással lerombolta rabságának falait. Kilépett fővárosa utcáira és a hallgatás hosszú évei után a gazdának, az ország igazi gazdájának hangján szólalt meg.

Mint a kártyavár, úgy omlott össze az erőszak és csalás épülete a nép haragjának egyetlen csapására. Az Ulmanis-kormány megsemmisült. Lettországban új korszak kezdődött.

Az Ulmanis-rendszer bukásának híre aranyszín sólyomszárnyakon szállt végig egész Lettországon. Már napokkal a régi rendszer bukása előtt érezhető volt, hogy nagy fordulat közeledik: elárulta a hatalom kisebb-nagyobb képviselőinek izgalma, a füstfelhők, amelyek a meleg júniusi éjszakákon az állami hivatalok kéményeiből tódultak ki. A távozó hatalom, amelyet pusztulásra ítélt a nép, sietve eltüntette sötét munkája nyomait, a nép ellen elkövetett erőszak és bűnök gyalázatos bizonyítékait.

De csak a papiros hamvadt el, mert nem volt tűz, amely az igazságot elpusztíthatta volna.

Ilza Lidum sietve vasalta Artur világos öltönyét, amelyet nem sokkal a fiú letartóztatása előtt vettek. Tiszta fehérneműt, harisnyát, félcipőt csomagolt a bőröndbe és Rigába utazott. Szentül tudta, hogy ütött fivére és fia szabadulásának órája.

Nem is tévedett: június 21-én megnyíltak a börtönkapuk, s a harcosok — a nép újjongása közepette — kiléptek a szabad életbe. Ilza azonban nem élvezhette sokáig a viszontlátás örömét: néhány órára megint le kellett mondania bátyjáról és fiáról, akik estére találkozót beszéltek meg egyik elvtársuk lakásán és elmentek — egyikük a párt Központi Bizottságának ülésére, a másik a Komszomol Központi Bizottságába. Karjuk és agyuk vágyott már a munkára, s körülöttük olyan volt az élet, mint a rég nem szántott, gyom-felverte parlag. Indulj, új magvető, törd fel a földet, arany szemet vess bele!

Artur késő este tért vissza. A lakók visszavonultak a másik szobába, hogy Ilza kettesben tölthesse fiával szabadságának első estéjét. Ilza még napközben áthozta ide Artur becsomagolt holmiját.

— Próbáld meg, jó-e még? — sürgette Ilza a fiát. De Artur csak futó pillantást vetett a ruhára, mindenre rábólintott és sietett közölni anyjával az újságokat.

— A Komszomol Központi Bizottsága felajánlotta, hogy válasszak két lehetőség között: vagy Rigában maradok és a központi szervezetben dolgozom, vagy hazamegyek a megyémbe és a megyei Komszomol-bizottság első titkára leszek. Találd ki, melyiket választottam.

— Valószínűleg Rigában maradsz... — mondta Ilza.

— Hát nem találtad el! — nevetett Artur. Holnap visszamegyünk a mi kis városunkba és olyan dolgokat teremtünk, hogy Riekstet megüti a guta. Nem kell többé reszketned értem, ha este későn jövök haza. És nem az erdőben tartjuk a komszomol-

gyűléseinket, hanem a város szívében, a rendőröknek pedig azt mondjuk: „Maguk nem léphetnek be ide, várjanak odakinn, ha akarnak". És vörös zászló lobog majd a járási bizottság kapuja fölött, akár tetszik az ohrankának, akár nem.

— Ritkán látlak majd — mondta Ilza. — Szerzek egy rokkát és fonok a kulákoknak, hogy elteljenek valahogy az estéim.

— Komolyan beszélsz? — Artur csodálkozva nézett anyjára. — Csakugyan nekik akarsz dolgozni?

— Ugyan, dehogy... — mosolyodott el Ilza. — Elegem volt belőlük. Majd csak akad megfelelő munka az én számomra is. Keressék meg ezentúl a kulákok maguk a mindennapi kenyerüket.

Ilza aggodalmasan kémlelte Artur sápadt arcát: nem rongálta-e meg a börtönlevegő örökre az egészségét, nem fáj-e a melle? Megkérdezni szégyelte volna a fiától, úgyis eltagadná, hiszen nincs most idő betegeskedésre, pihenésre.

Miközben Jant várták, elmesélték az egymástól távol töltött idő eseményeit és szövögették a jövő terveit.

Jan igen későn érkezett vissza, de mindkettőjüket ébren találta.

— Miféle új divat ez? — kérdezte tréfás haraggal. — Mit csináljak veletek, éjjeli baglyok? Mars aludni!

Egyikük sem hallgatott rá, de Jan sem kívánt aludni ezen az éjszakán. Leült az asztalhoz, szembe Ilzával és Arturral, hosszan elnézte őket és fénylő, meleg mosolyával mintha megcirógatta volna húgát és öccsét.

Ilza felsóhajtott.

— Ha úgy elgondolom... mi mindent megértél te életedben, Jan... Kicsi korodtól fogva nem ismertél mást, csak a nehéz munkát meg az inséges életet a börtönrács mögött. Most majd talán rád is jobb idők köszöntenek, rendes emberi életet élhetsz.

— Az én életem meg a tiéd, Ilzit, keveset számít — felelte Jan. — De a nép, Lettország egész dolgozó népe élt-e valaha is emberhez méltó életet? Évszázadokon keresztül rabságban sínylődött, az idegenek és tulajdon uraik igájában görnyedt... Elmúlt végre ez a gyötrelmes éjszaka, beköszöntött végre az igazi élet, nemcsak hozzánk: milliókhoz. Micsoda boldogság ez, húgocskám, hogy mindketten dolgozhatunk még a haza javára! Ma úgy érzem magam, mint a paripa, amely sokáig vesztegelt az állásban: alig várom már, hogy nekifeszülhessek a munkának és fel a hegyre, előretolhassam a történelem szekerét.

— A hosszú raboskodás után rádférne egy kis pihenés, erőgyűjtés — kockáztatta meg óvatosan Ilza.

— Nekem a munka a legjobb pihenés — felelte Jan.

Aztán elmondta, hogy a párt Központi Bizottsága az egyik vidzemei megye pártbizottságának első titkárává tette. — Holnap már utazom is és munkához látok.

— Miért nem a mi megyénkbe kérted magad? — kérdezte Ilza. — Akkor együtt lehetnénk mind a hárman.

— A pártvezetőség úgy vélte, hogy a mi megyénkben túlságosan könnyű munkám lenne — válaszolt Jan. — Igazi kulák- és aizarg-erődítményt bíztak rám. Egyébként régi ismerősünket, Riekst megyei rendőrfőnököt is nemrég helyezték oda. Majd összemérjük az erőnket. Remélem, le tudok számolni vele, meg a rendőr-aizargjaival.

— Akkor hát megint távol leszünk egymástól... — sóhajtotta Ilza. — Így múlik el az egész életünk.

— Rigába menet mindig a ti tisztelt ódon városkátokon utazom keresztül — vigasztalta Jan — elég gyakran láthatjuk majd egymást. Hanem veled, Ilzit, mi lesz? Nincs-e itt az ideje, hogy belekapcsolódj a közösség munkájába?

— Mihez értek én? — Ilza ijedten pillantott bátyjára.

Jan megfenyegette az ujjával:

— Nem szép dolog a hazugság, húgocskám. Hat évig folytattál illegális munkát, és nem értesz semmihez? Ezt másnak meséld, ne nekem.

— Illegálisan dolgozni, és mindenki szemeláttára dolgozni, ez két különböző dolog — mondta Ilza. — Nem tudok beszélni az emberekkel. Meg az iratok között sem igazodom el.

— Dehogynem igazodol el! Miért tanított hat évig a párt? Az volt a te iskolád, Ilzit, s most részt kell venned a közösségi munkában. Még holnap megkérem a járásotok párttitkárát, hogy beszéljen veled erről.

— Micsoda testvér... — sóhajtotta Ilza, sértődést színlelve. — Várom a börtönből, ő meg már az első este kellemetlenséget okoz a húgának.

— Okozok is — nevetett Jan — amíg el nem érem a célomat, s amíg azt nem mondod, hogy igazam van.

— Aivarról... nem tudtál meg semmit? — kérdezte később, és Ilzának elszorult a szíve, amikor meghallotta, hogyan remeg bátyja hangja. Jannak ez a sebe talán sohasem gyógyul be.

— Nem... — felelte Ilza és bűntudatosan sütötte le a sze-

mét. — Senki sem tud semmit. De neked most mindenütt vannak jó barátaid. Közös erővel talán sikerül felkutatni.

— Ha még él, megtaláljuk... — mondta suttogva Jan. — Most már meg. Semmiféle örökbefogadási törvény nem rejtheti el már előlem.

Ilza bátyja hatalmas tenyerébe tette a kezét, így üldögéltek sokáig. Mindketten ugyanarra gondoltak.

2

Riekst megyefőnök és alzarg-ezredparancsnok irodájában rendkívül fontos tanácskozást folyt. Nagyon kevés embert hívtak meg rá: Rutkis megyei elöljárót, Garindrikis polgármestert, az ohranka helybeli ügyosztályának főnökét, Pekát, és Zirak esperest. Riekstet nemrég helyezték ide a szomszéd megyéből, ezért egyelőre még hivatalos hangon beszélt a jelenlévőkkel. A hatalom megyei pillére szürke egyenruhájában az íróasztal mellől vezette a tanácskozást és közben gyakran végigsimította ápolt szakállát.

— Mi lesz velünk? — ezt a kérdést tükrözte minden arc, és Garindrikis polgármester végül is nem tudta megállni, hogy ki ne mondja a kérdést, amelyet Riekst megsemmisítő pillantással fogadott.

— Hogy mi lesz? — bőgte Riekst. — Élethalálharc. Minden attól függ, mennyire tudunk összefogni. Ha ölbetett kézzel ülünk, egy nap alatt eltaposnak bennünket, de ha bátran viselkedünk, számolniuk kell velünk, s lépten-nyomon azt figyelik majd: nem siettek-e túlságosan előre. Emlékezzenek csak, mit mondott vezérünk csupán néhány nappal ezelőtt: „Én a posztomon maradok — maradjatok ti is a posztotokon!" Értik, mit jelent az elnöknek ez az utasítása? Kötelességeink érvényben maradnak és ezentúl is teljesítjük vezérünk akaratát, bármilyen körülmények között kell is dolgoznunk. Téved, aki azt hiszi, hogy legyőzöttek vagyunk.

— De mit tehetünk most? — sóhajtott fel Rutkis megyei elöljáró. — Hol az erőnk?

— A mi erőnk a hitünk — szólalt meg Zirak esperes. — Isten segítségével és állhatatos, nagy akarattal szikla lehetünk, amit semmiféle vihar le nem dönthet. Az én lelkészeim az egyházközségekben prédikációkkal erősítgetik majd a fáradt lelkeket és nem engedik kihúnyni a reménység lángját. Hordja

mindenki türelmesen a keresztjét és ne aggodalmaskodjék a holnap miatt; az úristen tudja, mit rendelt el nekünk.

— Hm... igen... — hümmögött Riekst. A szobában forró és fülledt volt a levegő, de zubbonyát mégsem akarta kigombolni. Derék dolog a hit meg az imádkozás, de jelen körülmények között többet ér egy jó puska, kedves nagytiszteletű uram. Az egyháznak erősségnek kell lennie, de a szónak nemcsak lelki, hanem valóságos értelmében is.

— Mit akar ezzel mondani? — kérdezte az esperes.

Riekst felállt, az ajtóhoz ment és kinyitotta. Miután meggyőződött arról, hogy az előszobát őrzik, gondosan becsukta az ajtót, visszaült a helyére és keményen szembenézve sorra mindenkivel, tompított hangon mondta:

— El kell készülnünk arra, hogy ellenségeink sietnek lefegyverezni embereinket. Az aizarg-ezrednek sok fegyvere van. Kétségtelen, hogy parancsot adnak a fegyverbeszolgáltatásra. Az ezred azonban nem lajstromozott minden puskát, géppuskát és lőszert. Nem adunk be nekik mindent. És én azt hiszem, hogy nemigen találhatnánk jobb rejtekhelyet a templomainknál. A fegyverek egy részét, persze, az erdőben kell elrejtenünk, de a többit a nagytiszteletű úrnak kell elhelyeznie templomai padlásán.

— Igen, azt lehet — egyezett bele az esperes. — Mindannyian Krisztus katonái vagyunk.

— Még ma éjjel kiadom a rendelkezést — folytatta Riekst. — Kérem, gondoskodjék arról, hogy a lelkészek készek legyenek teljesíteni kötelességüket...

— Úgy lesz, Riekst úr... — mondta az esperes.

— Peka úr, megsemmisítette-e azokat a jegyzékeket, és iratokat amelyek kompromittálhatják embereinket? — fordult a rendőrfőnök az ohranka helyi ügyosztályának parancsnokához.

— A múlt éjjel égettük el az utolsó darabot — felelte Peka. — Nálam nem találnak semmit, de Rigáért nem kezeskedem. Az összesítő jegyzék a központban van. Abban kell bíznunk, hogy Fridrihson úr sem aludt.

— Reméljük... — morogta Riekst.

Elég sokáig tanácskoztak, s talán éjfélig is ott ültek volna, ha este kilenc órakor nem történik valami, amit nem tűztek napirendre. Váratlanul, bejelentés és kopogtatás nélkül, három férfi lépett be Riekst irodájába. A legidősebb hatalmastermetű, hófehérhajú férfi volt, a másik ötven év körüli, alacsonytermetű, a harmadik napbarnított arcú, katonás testtartású, meglehetősen fiatal ember.

— Jóestét, urak... — köszöntötte őket a legöregebb. — Miről tanácskoznak?

Nyugodt, ironikus hangja felbőszítette Riekstet.

— Kicsodák maguk... mit akarnak? — kiáltotta Riekst és felugrott. — Ki engedte meg, hogy belépjenek?

— Hogy ki engedte meg? — az ismeretlen olyan szúrós pillantást vetett Riekstre, hogy annak remegni kezdett a szakálla. — A nép. Senki mástól nem kértünk engedélyt. Bemutatkozunk, hogy tudják, kikkel van dolguk. Ez Vanga, a megyei rendőrség új főnöke... — a katonáskülsejű, fiatal férfira mutatott. — A kinevezéséről szóló belügyminiszteri rendeletet csak ma reggel írták alá, így nem csodálom, hogy nem tudnak róla. Ez pedig Liepa, a megye új elöljárója... — mutatta be az alacsonytermetű férfit. — Irataik teljes rendben vannak, efelől ne legyenek kétségeik. Én pedig... engem Jan Lidumnak hívnak. Ön, Riekst úr, 1934-ben tartóztatott le utoljára, tehát régi ismerősök vagyunk. A lettországi bolsevikok kommunista pártjának Központi Bizottsága határozatából a megye pártszervezetének első titkára vagyok. Mindent értettek, urak?

— Mindent... — mormolta Riekst. — Mikor parancsolják az ügyeket átvenni?

— Ezt tárgyalja meg Vanaggal — mondta Lidum. — Azt hiszem, nem fogja önt sokáig gyötörni formaságokkal. Úgy tudom, az új miniszterek Rigában egy félóra alatt vették át munkakörüket elődeiktől. De előbb még tisztáznunk kell néhány apróságot. Megengedi, hogy leüljek, Riekst úr?

— Tessék, tessék... — Riekst igyekezett udvariasan beszélni, de szeme dühösen villogott, keze pedig reszketett tehetetlen haragjában. — Mikor tartóztatnak le?

— Ezt is Vanaggal kell megtárgyalnia — felelte Lidum. Leült s rövid gondolkodás után így folytatta: — Mint már hallották, a megyében kommunista pártbizottság alakul. Lesz még egy másik szervezet is: a komszomol-bizottság. Ezekre a szervezetekre sok munka vár, ezért megfelelő helyiségekre van szükségük. Mit tudnak ajánlani?

— Hány szobára van szükségük? — érdeklődött Garindrikis, a zömök, tarkoponyájú, polgármester. — Három elég lesz?

— Az bizony egy kicsit kevés — felelte Jan Lidum és szinte barátságosan pillantott a polgármesterre. — Valami egyemeletes ház lenne a legalkalmasabb. Idejövet láttam is egyet, amelyik megfelelne: a piactér melletti házat.

— De hiszen az foglalt! — kiáltott fel Garindrikis.

— Kérni fogjuk a kiürítését — mondta Lidum.

Riekst fülig vörösödött, de hallgatott.

— Tehát megállapodtunk? — Lidum felállt. — Remélem, Riekst úr, még ma este kiadja a megfelelő utasításokat. Mert különben...

— Különben mi lesz? — Riekst már nem tudott uralkodni magán, talpraugrott és egy pillanatra ismét megjelent arcán a régi, fenyegető kifejezés. — Nincs joguk...

— Vanag elvtárs majd megmagyarázza, hogy is áll a dolog azokkal a jogokkal... — mondta Lidum, aztán Vanaghoz és Liepához fordult. — Ha itt végeztetek, gyertek hozzám a vendéglőbe. Beszélnünk kell a megyei pártbizottság első üléséről.

Jan Lidum elment. Zirak esperes is távozni akart, de Vanag megkérte, hogy maradjon.

— Lehet, hogy kérdeznem kell öntől egyet-mást, s nem szeretném megzavarni éjszakai pihenését.

...Jan Lidum másnap reggel tanácskozásra hívta Vanagot, Liepát s még néhány helybeli kommunistát, a hajdani illegális szervezet tagjait. A káderekről volt szó.

— Ne gondoljátok, elvtársak, hogy minden vezetőhelyre Rigából küldenek embereket — mondta Lidum. — A párt Központi Bizottsága annyi embert adott, amennyit tudott. A többit itt kell megtalálnunk. Nevezzétek meg nekem a város és a megye minden becsületes emberét: munkásokat, zselléreket, értelmiségieket, férfiakat és nőket, öregeket és fiatalokat. Lehetetlen, hogy ne találjunk néhányszáz olyan embert, akinek becsületén nem ejtett foltot az Ulmanis-rendszer, s akire felelősségteljes munkát bízhatunk. Ha valakiben csalódunk is, a nép majd segít jóvátenni a tévedést. Minél előbb váltják fel a megye régi vezetőit a mi embereink, annál hamarabb kezdhetjük az új életet. A vállalatokba, üzletekbe, hivatalokba már holnap küldenünk kell legalább egy-egy megbízható embert, így semmit sem rejthetnek el, nem kótyavetyélhetnek, nem rabolhatnak a néptől. A rendőrök mellé népőröket kell állítani. Minden járásban népgyűlést kell összehívni, megmagyarázni a lakosságnak az új kormány és pártunk feladatait az élet átalakításával kapcsolatban. Éjt nappallá téve kell dolgoznunk, mert ha mi tétlenkedünk, majd dolgozik helyettünk az ellenség. Ezért ne késlekedjünk.

És találtak embereket. A nép sűrűjéből, mély rétegeiből új káderek bukkantak elő. A járás élére a kulákgazda helyett béres és földnélküli paraszt állt. A munkás állami biztosok hatalmát gyakorolhatta a gyárban, üzemben, áruházban. A kultúréletet azok a haladó értelmiségiek vezették, akiknek a múlt rendszer

nem adott munkát. A nép soraiból kikerült népőrök ügyeltek a rendre és lassanként a szervezkedő néprendőrség magvává lettek. S mindezt a párt erős és bátor keze mozgatta, teremtette, változtatta és irányította. S olyan gyorsan alakultak az események, hogy egyik nap sem volt olyan, mint az előző.

Milyen gyönyörűséggel és lelkesedéssel dolgozott most Jan Lidum! A kényszerű tétlenség tizennyolc esztendeje alatt felgyülemlett energia most tért követelt. Végre alkalom nyílt a börtönrács mögött folytatott, sokéves harc idején szerzett ismeretek felhasználására. Lidum munkája mindent átfogott, ami a megyében történt és alakult. Mások elfáradhattak, mások kifogyhattak az időből, de a megyei pártbizottság első titkárának nem volt joga a fáradtsághoz, sem ahhoz, hogy bármivel is elkéssen. És míg nincs minden a maga helyén, nem gondolhat magára, személyi szükségleteire. Még véget sem ért a szervezés első szakasza, máris el kellett indítani a népi országgyűlés választási kampányát. Közvetlenül az országgyűlés első ülésszaka és a szovjethatalom megteremtése után pedig megindult a földreform, a nagyipari és kereskedelmi vállalatok és a bérházak államosítása: szakadatlan, újabb és újabb támadások, megsemmisítő csapások a régi világ ellen.

Jan Lidum, rengeteg munkája közben, csak egyetlen magánügyére tudott időt szakítani: kiszabadulásának legelső napjától fogva kereste a fiát. Az újságokban hirdetéseket tétetett közzé, érintkezésbe lépett más megyékben és városokban lakó elvtársaival, levéltárak vezetőihez és bírósági hivatalokhoz fordult, de még mindig nem sikerült Aivar nyomára bukkannia. Végül már nem képzelhetett mást, mint hogy fia meghalt, vagy úgy elrejtették, hogy lehetetlen felkutatnia. Jan Lidum lassanként megszokta ezt a gondolatot, de régi sebe most sem gyógyult be.

3

Ilza sejtése igazolódott: örült, ha hetenként kétszer vagy háromszor láthatta a fiát. Artur, miután megszervezte a megyei komszomol-bizottságot, idejének legnagyobb részét a járásokban, a vállalatokban és iskolákban töltötte. A megyei pártbizottság megbízásából népgyűléseket hívott össze, megmagyarázta a párt és a kormány politikáját. A lakosság segített Arturnak, s ő új embereket küldött munkára. Rohamosan nőtt az aktíva. Artur persze egy pillanatra sem tévesztette szem elől legfőbb feladatát: az ifjúság megszervezését. A megye csaknem

mindegyik járásában sikerült komszomol-csoportokat szervezni. A megyei komszomol-szervezet magva azok a fiúk és lányok voltak, akik annakidején vele együtt folytattak illegális munkát. Köréjük tömörült a haladó ifjúság.

Artur, mint a megyei pártbizottság tagja, részt vett a legfontosabb kérdések megoldásában és megvalósításában, a megye minden dolgáról tudott. A megyei komszomol-bizottság ugyanabban a házban székelt, amelyben a megyei pártvezetőség. A harcosoknak, az új élet építőinek új nemzedéke a szó betűszerinti értelmében maga mellett érezte az idősebb nemzedék segítő karját, s ez a közelség, a cselekedeteknek ez az összehangoltsága adott bátorságot és biztonságot a fiataloknak.

A megyében nem folyt simán minden. Lépten-nyomon a régi világ ellenállásába, ezerféle előítéletébe és provokációba ütköztek.

Artur egyszer éppen a járásokban végzett körútjáról tért vissza, amikor a megye komszomol-bizottságában egymásután több látogató kereste fel. A látogatók, ahogy bejelentették, mindannyian igen fontos ügyben akartak vele beszélni, amelyet szerintük csak az első titkár oldhat meg.

Artur egyszerű kis dolgozószobájába, amelyet az első titkár irodájának rendeztek be, egy idős, hófehérhajú ember lépett be: az első látogató. Leiniek volt, az elemi iskola igazgatója.

— Üdvözlöm, Lidum *úr*... — köszöntötte Arturt alázatos hajlongással és olyan mosollyal, mintha régnemlátott testi-lelki jóbarátot üdvözölne. — Ugye, nem feledte még el öreg tanítóját? Hiszen maga volt a legjobb tanítványom, mindig büszkén emlékeztem magára. Lehet-e nagyobb öröme egy tanítónak, mint az, hogy híres közéleti személyiség és becsületes ember vált tanítványából? Ön, Lidum úr, büszkesége hajdani iskolájának. Gratulálok, grafulálok...

Artur, a tanító mesterkélt mosolyát figyelve, azt gondolta: „Ó, te vén gazember!... Vajjon mit akarsz tőlem? Bizonyos, hogy nem a barátság és a kellemes emlékek hoztak ide."

— Foglaljon helyet... — mondta. — Mivel lehetek szolgálatára?

— Ugyebár, kellemes érzés jót tenni másokkal? — selypegte Leiniek. A szája tele volt műfogakkal. — Mindig igyekeztem ezt az erényt tanítványaimba plántálni. — Nem várva, hogy Artur megerősítse állítását, kisebb hévvel, köznapibb hangon folytatta: — Ha mindenki olyan volna, mint maga, ilyen kiegyensúlyozott, igazságos és széleslátókörű, az új rendszernek

sokkal több megbízható hive volna, mint amennyi, sajnos, jelenleg van. Én megértem, hogy az ifjúság heves és minél gyorsabban célhoz akar érni... de az a hevesség mégsem fajulhat ilyen elfogult és kegyetlen leszámolássá velünk, öregekkel. A mi lábunk nem olyan fürge, nem tudunk lépést tartani a fiatalokkal. Vajjon rögtön ki kell-e bennünket irtani, csak azért, mert néha megbotlunk, bukdácsolunk, lemaradunk?

— Miről van szó? — kérdezte Artur.

— Három nappal ezelőtt le kellett mondanom iskolaigazgatói állásomról — folytatta Leiniek. — Tudja, mit jelent ez nekem? Harmincöt évig dolgoztam a közoktatás területén, nemzedékeket neveltem fel... tavalyelőtt az egész város megemlékezett rólam igazgatói működésem huszonötödik évfordulóján. S most egyszerre nincs szükség rám. Mint ahogy a lerágott csontot kivetik a szemétbe... a kutyáknak. Hol itt az igazság?

— Melyek az elbocsátása hivatalos indokai? — kérdezte Artur. — Lehetetlen, hogy minden ok nélkül váltják le. Ha félreértés történt, igyekszem tisztázni és segítek önnek.

— Persze, hogy félreértés! — kiáltotta Leiniek. — Bosszantó és rendkívül kellemetlen félreértés. Az új kormány ellen irányuló politikai tüntetéssel vádolnak, reakciósnak bélyegeznek, s mindennek az én feledékeny, vén fejem az oka. De ez az én koromban egészen természetes. Képzelje csak, Lidum úr, elfelejtettem kivitetni a díszteremből Ulmanis arcképét meg a piros-fehér-piros zászlókat.* Az én dolgozószobám falán is megtalálták Ulmanis arcképét. Hát olyan nagy bűn ez? Én...

— Bocsánat... — szakította félbe Artur. — Úgy tudom, hogy az arcképeket és zászlókat még június végén levetették a falakról. Maguk az iskolások hordták ki. Ön akkor nem engedte, hogy ezeket megsemmisítsék.

— Hogy is lehetett volna egyszerűen megsemmisíteni? — csodálkozott Leiniek. — Hiszen az az állam tulajdona, leltárba is vették. Vizsgálat esetén a legcsekélyebb hiányért is felelnem kell.

— És ezért akasztatta fel újra a falra a reakció jelképeit? — kérdezte Artur.

— De hiszen most már nincsenek ott.

— Az iskolások vették le?

— Igen... a pionirok és a komszomolisták. Nemcsak, hogy levették, de még tintával is végigöntözték, aztán elégették. Majd ha jönnek az állami ellenőrök, tarthatom a hátamat.

* A burzsoa Lettország zászlója.

— Semmi más nem történt?

— Nem. Ez minden.

— Ki büntette meg a komszomolistákat és a pionirokat a fasiszta arcképek megsemmisítéséért? — kérdezte Artur és nem vette le szemét Leiniekről. — Ki követelte, hogy kicsapják őket az iskolából, nem törődve azzal, hogy éppen ők az iskola legszorgalmasabb és legjobb tanulói?

— Csak nem hagyhattam büntetés nélkül a bűnt! — méltatlankodott Leiniek. — Mi lesz a fegyelemből, ha szemet hunyok az efféle önkényeskedés előtt? A tanfelügyelő halálra üldözne az ilyesmiért.

Artur felállt és könnyedén meghajolt, jelezve, hogy a beszélgetésnek vége:

— Sokmindent nem ért maga, Leiniek polgártárs. Ha pedig ért és mégis így viselkedik, akkor hitvány ember. Sem ebben, sem abban az esetben nem bízhatjuk továbbra is magára a fiatal nemzedék nevelését. Ha jól emlékszem, a város közelében van egy kis gazdasága, nagy kertje és méhese. Törődjék azzal, a fiatal szovjet emberek nevelését pedig engedje át másoknak, olyanoknak, akik kevésbbé *feledékenyek.*

— Az én hajdani tanítványom mondja ezt, akiből én neveltem öntudatos embert? — álmélkodott Leiniek.

— Nem maga nevelt ilyenné.

Leiniek elvörösödött a méregtől:

— Mégsem adom fel, tovább keresem a magam igazát. Moszkváig megyek, ha kell. A szovjethatalom nem engedheti, hogy ilyen fiatal taknyosok így bánjanak el egy érdemes pedagógussal...

Az „érdemes pedagógus" ezzel elment.

Újabb látogatók jöttek helyette Artur irodájába: Trei mészáros, és a fia, Ludis. Mindketten zömökek voltak, gömbölyű vörösarcúak. Nagyon hasonlítottak egymáshoz.

— Szervusz, öreg csont! — köszöntötte Ludis bizalmasan Arturt és sokáig rázogatta a kezét. — Ugye, nem feledted még el régi barátaidat? Hiszen osztálytársak voltunk tizenegy éven keresztül... a középiskolát is együtt végeztük.

— Együtt jártátok, hogy úgy mondjam, a gyermekkor és az ifjúság útjait — állapította meg a mészáros. — Hát van mire emlékezni.

— Valóban van mire emlékezni — helyeselt Artur. Helyet kínált látogatóinak, s amikor azok leültek, szinte mellékesen megkérdezte Ludistól: — Hogy tetszett Finnország? Úgy hallottam, ott harcoltál.

— Riekst ezredparancsnoknak engedelmeskedett szegény feje — sietett a magyarázattal az öreg Trei. — Nem akart ez menni, eleget tiltakozott, de az az átkozott nem hagyta békén.

— Harcra nem került sor — tette hozzá Ludis. — Mire Svédországon keresztül odaértem, már vissza is fordulhattam. Éppen ez a legnagyobb baj: mert hiszen én elhatároztam, hogy amint a frontra kerülök, átállok a Vörös Hadsereghez.

— Valóban? — kérdezte Artur leplezetlen csodálkozással. — Át akartál menni az arcvonalon?

— Át, Artur, becsületszavamra! — erősítette Ludis. — S most mégis nagy kellemetlenségek fenyegetnek finnországi utamért. Ki hiszi el most, hogy ilyen nemes szándékaim voltak? De te... hiszen te ismersz engem gyerekkorom óta. Tudod jól, ki voltam valójában.

— Igazad van, ezt csakugyan tudom — bólintott Artur. — Mit akarsz tőlem, Ludis?

— Nem adhatnál nekem egy igazolványt? — kérdezte Ludis. — Ha írnál néhány jó szót... Mert különben megjárhatom. Légy olyan jó és segíts régi barátodon! Hiszen az csak nem lehet akadály, hogy kicsi korunkban néha összeverekedtünk.

— Persze, hogy nem lehet akadály — mosolygott gúnyosan Artur. — A személyes sérelmeket el kell felejteni.

— Ugye, igazam van? — vidult fel Ludis. — Mindjárt mondtam én, hogy Artur Lidum derék fickó. Nem olyan, mint némelyik nagyszájú.

— Miért, miről szájalnak? — kérdezte Artur.

— Hát arról a bizonyos zászlóról is — magyarázta Ludis. Talán emlékszel az esetre; azt hiszem, 1935-ben volt. Május elsején vörös zászlót tűztek a park egyik fájára. Szerencsétlenségemre, éppen aznap reggel tévedtem arra. Riekst megyefőnök arra kényszerített, hogy másszam fel a fára és hozzam le a zászlót. Egyesek most ezt az esetet valóságos ellenforradalmi ténykedésnek akarják feltüntetni. Pedig, mit tehettem volna, amikor fegyveres emberek kényszerítettek? Hiszen emlékszel, ugye?

— Az esetre nagyon jól emlékszem — mondta Artur — mert hiszen előző éjjel magam tűztem fel azt a zászlót.

— Nocsak! Micsoda derék legény! — örvendezett az öreg Trei. — Micsoda bátorság, micsoda ügyesség! Tanulhatsz a barátodtól, Ludis.

— Mennyit is kaptál te akkor? Három latot? — kérdezte Artur.

— Azt hiszed, el akartam fogadni? — tárta szét Ludis a karját. — Erőszakkal nyomták a markomba.

— Különös, hogy téged mindenre erőszakkal kényszerítettek... — mosolyodott el Artur.

— Nem elég erős jellem — magyarázta a mészáros.

— Ez minden, amit el akartatok mondani? — kérdezte Artur.

— Ez... — morogta Ludis. — Ugye, megírod az igazolványt? Nagyon kérlek. Segíts most az egyszer. Ezentúl csupa jót fogsz hallani rólam. Most már tudom, hogyan éljek.

— Más kezest kell keresned — csendült fel élesen Artur hangja. — Én nem akarok hazudni csak azért, mert neked felelned kell. Megfőzted a kását: edd meg magad.

— De hiszen láthatja, hogy félreértés történt! — kiáltott fel az öreg Trei. — Maga se tudta a fiúcska, mit csinál. Azonkívül... — suttogóra fogta a hangját, nyájassá, hízelgővé vált a tekintete — a hálánk nem marad el. Ha valaki segít rajtunk, mi azt sohasem felejtjük el! Ezt akár ma bebizonyíthatom. Üzletem a legjobb árut szállítja magának, amennyit csak akar, az árával nem kell gondolnia. Ha pedig valamikor változnak az idők, az én házamban mindig biztos menedéket talál. Csak most az egyszer segítsen...

Artur felállt, az ajtóhoz lépett és sarkig tárta.

— Kifelé! Árulja a kolbászt meg a csontot, de hagyja békén a becsületes embereket! No, gyorsan, kifelé!

Ilyen dolgok is előfordultak néha. A zsákutcába kergetett régi világ réseket, gyönge pontokat keresett, hogy kitörhessen az új életből és mentse, ami menthető. Az új élet építői ezért most jobban összefogtak és éberebben figyelték az ellenség minden egyes hadmozdulatát.

4

Artur, nem sokkal a szovjethatalom megteremtése után, a purvaji járásba utazott. A megyei pártbizottság és végrehajtó bizottság azt a feladatot adta neki, hogy hívjon össze népgyűléseket és magyarázza meg a lakosságnak a köztársaság Legfelső Tanácsának határozatát a földreformról, a nagybirtokok és a nagyüzemek államosításáról. Egyúttal tagokat is kellett válogatnia a járási földosztó bizottságba és irányítania a földreform előkészítő munkálatait. Mivel a járásban még nem volt komszomol-csoport, Artur elhatározta, hogy nem utazik addig tovább, amig nem teljesíti ezt a feladatot is. Vasárnap

reggel népgyűlést kellett tartania, ebéd után pedig a járás ifjúságát összegyűjtenie.

Még szét sem széledtek a népgyűlés részvevői, már gyülekeztek a fiatalok a Népházban. Vagy mert késve hirdették a gyűlést, vagy a szülők nem engedték el gyerekeiket: nem jöttek össze százznál többen.

Artur elmondta, milyen óriási változások történtek Lettországban, beszélt az ifjúság nagyszerű szerepéről az állam új életében, a szovjetköztársaságok szocialista építéséről. Aztán rátért a purvaji járás ifjúságának feladataira. Földreform, kultúrélet, a mezőgazdaság gépesítése, harc a múlt előítéletei ellen, vallásellenes propaganda — a cselekvésnek ilyen tágas és sokrétű területe nyílt meg a fiatalok előtt. Új tartalmat és értelmet kapott az egész élet.

Mialatt Artur beszélt, az egyik lány nem vette le róla a szemét. Anna Paceplis volt. Szurumiban senki sem tudta, hogy eljött a gyűlésre. Anna igyekezett észrevétlen maradni és a terem hátsó soraiban húzódott meg. Nem vett részt a vitában, nem intézett kérdést Arturhoz, de szomjasan itta minden szavát. Mint régen, ma is őt tartotta a világ legnemesebb, legokosabb emberének. Még mindig emlékezetében őrizte azokat a bátorító, baráti szavakat, amelyeket évekkel ezelőtt hallott tőle. Azok a szavak erősítették, hogy ne hajoljon meg a körülmények kényszerítő ereje előtt, azok tartották benne a lelket. Artur most, hogy ezekkel a fiúkkal és lányokkal beszélgetett, ismét utat mutatott Annának, még sokkal vonzóbb utat, mint akkor. És Anna szeretett volna elindulni ezen az úton, csak azt nem tudta, hogyan lépjen rá.

A gyűlés véget ért. Az ifjúsag széledezett. Anna összeszedte bátorságát és Artur elé lépett.

— Lidum elvtárs, áldozhatna nekem néhány percet? — kérdezte tőle pirulva, akadozó hangon.

— Tessék... — mondta Artur és a lányra nézett. Nem ismerte meg: Anna nagyot nőtt és alaposan megváltozott a néhány év alatt.

— Biztosan nem ismer meg — folytatta Anna. — Maga akkor béres volt az Urgi-tanyán. Hat év telt el azóta...

— Anna... a Szurumi-majorból! — kiáltott fel Artur és csodálkozva nézett a lány szemébe. — Mindenre emlékszem, a legapróbb részletre is, de nem csoda, hogy nem ismertelek meg. Hogy megnőttél! Tudod mit, várj rám néhány percig, megtárgyalok még az elvtársakkal egy-két szervezeti kérdést, aztán egész estig szabad leszek. Nagyon szeretnék beszélgetni veled.

— Jól van, megvárom... megvárlak az utcán.

Félóra mulva már lassú léptekkel haladtak az úton Szurumi felé. Artur a börtönben töltött éveiről és mostani munkájáról beszélt Annának, s a lány is mindent elmondott magáról. Az ő történetében nem volt semmi élesebb szín, semmi kiemelkedő esemény; egy falusi lány egyhangú élete, munka, lopva-tanulás és örök lelki magánosság.

— Mondd meg, mihez fogjak most? — kérdezte Anna. — Nem akarom folytatni eddigi életemet. Érzem, hogy a Komszomolban van a helyem. De ha belépek a szervezetbe és részt veszek a munkában, otthon felfalnak. Reggeltől estig nem lesz tőlük nyugtom. Ha lehetne úgy... titokban... hogy senki se tudjon róla...

Artur elgondolkodott.

— Drága Anna — szólalt meg rövid hallgatás után — én természetesen nem akarlak rábeszélni semmire, nem nehezíthetem meg életedet, amely így sem könnyű. De ha végre szabad ember akarsz lenni, egyszer úgyis meg kell vívnod családoddal ezt a csatát. Nem jobb-e, ha most lázadsz fel? Lehet, hogy nagyon keserves lesz, de azután emelt fejjel járhatsz és soha többé nem leszel egyedül a bajaiddal. Az egész komszomolkollektíva segíti majd minden lépésedet. És csak próbáljon bántani valaki! Megemlegeti!

— Ezt tartod jobbnak?

— Ezt tartom helyesebbnek, Anna. Hiszen te becsületes, igaz utat választasz magadnak. A te oldaladon áll az egész szovjet nép. Nincs mitől tartanod!

— Jól van, Artur, így teszek... — mondta Anna. — Csak ne haragudj majd rám, ha a munkában nem leszek olyan ügyes és olyan hasznos, mint a többi komszomolista. De igyekszem megtenni mindent, ami erőmtől telik, s olyan akarok lenni én is.

— Helyes, Anna. És ne titkolózz!

— Én nem titkolózom!

Gondtalan örömmel kacagtak. Artur közelléte valami megmagyarázhatatlan erőt adott Annának, szétoszlatta minden kétségét, előzte gondjait, életének minden keserűségét.

Ez a vidám mosoly ült az arcukon, amikor Aivar megpillantotta őket az úton. Sietve a bokrok közé rejtőzött, nehogy észrevegyék. A legény szomorúan nézett a két boldog ember után. Elszoruló szívvel látta, hogyan ragyog Anna szeme, amikor Arturra néz.

„Hát ezért kerul engem... — gondolta. — Mást szeret..."

Hazament, de nem találta a helyét. Félóra hosszat emelgette a nagy, kétpudos súlyzót, míg csak sajogni nem kezdtek az izmai. Kis pihenő után motorkerékpárjára ült és elrobogott.

De nem tért be Stabulniekékhoz, ahol a szerelme utáni vágytól epedezve várakozott a kenderszőke Majga — ott nem volt mit keresnie. Aivar hepehupás erdei ösvényeken, a favágók és vadászok kanyargós csapásain hajtotta gépét és szüntelen Annára gondolt.

„Milyen legyek, hogy a barátja lehessek? Mit vigyek véghez, hogy Anna megbecsüléssel, és... talán... szerelemmel pillantson rám?"

Nem talált választ ezekre a kérdésekre. Tanácsért pedig nem volt kihez fordulnia. Ha az öreg Langstin élne még — talán ő segíthetne neki és megmutathatná a helyes utat.

5

Augusztus végén Anna Paceplist felvették a Komszomolba. Egyik ajánlója Artur Lidum volt, bár Anna nem fordult közvetlenül hozzá. Ez a lépés mélyen meghatotta a lányt, s most úgy érezte, nagyon sokkal tartozik Arturnak. Kész volt megtenni mindent, hogy méltó legyen Artur bizalmára. A szervezet egyelőre semmi munkát nem adott neki, csak besorolta a politikai tanulókörbe és felhívta, hogy vegyen részt a kultúrotthon díszítésében — Artur valószínűleg azt javasolta, hogy az első időkben ne terheljék meg Annát túlságosan sok feladattal, hadd szokják meg előbb Paceplisék Anna önállóságát.

Annának mégsem volt elég bátorsága bevallani szüleinek, hogy belépett a Komszomolba. Szüntelenül hallotta mostohája epés megjegyzéseit a szovjet emberekről, és sejtette, hogy vallomása vihart kavarna a Szurumi-tanyán. Bruno, aki már erdész volt, Melderéknél lakott, de minden héten hazatért egy órára apja tanyájára. Ilyenkor hangos volt a ház a szovjethatalom közeli végéről és a szovjet aktivistákkal való gyors leszámolásról szőtt epéshangú pletykáktól és rémhírektől. Úgy rémlett, Bruno alig várja már, hogy kiontha ssa az egyszerű emberek vérét. Anton Paceplis a bölcseség megtestesülésének látta a fiát és mindenben helyeselt neki. Anna hallgatott. Reggeltől késő estig húzta a nehéz munka igáját és türelmesen viselte apja vak közönyét és mostohája dühös, gyűlölködő sziszegéseit. Laviza Paceplis a konfirmáció óta már nem verte Annát, de go-

nosz, éles nyelve nagyobb fájdalmat okozott, mint a vessző. Anna vonzó külseje és szerény szépsége — amelyről Laviza az utóbbi időkben egyre többet hallott — szálka volt a mostoha szemében. Az asszony, aki szürke és jelentéktelen volt egész életében, nem tudott kibékülni a gondolattal, hogy ez a teremtés, akit itt inaszakadtáig dolgoztattak és akit igásállatnak tekintettek, magára vonhassa az emberek figyelmét. A mostoha, nehogy Anna elbízza magát, buzgón irtotta a leány ébredező öntudatának kis csíráit, még mielőtt azok gyökeret eresszthettek volna. Lavizánál mindig akadt egy egész csomó megalázó gúnyolódás.

— Neked, Anka, igazán nem érdemes elmenned a táncmulatságra, úgysem táncol ilyen fehérnéppel egyetlen rendes legény sem... Ó, édes istenem, miért is kell nekem ilyen istentől elrúgaszkodott teremtést nevelnem!

Anna eleresztette a füle mellett Laviza megjegyzéseit. Tudta, hogy mostohája gyűlöli. Az apja egyetlenegyszer sem próbált védelmére kelni, öccse, Zsan pedig túlságosan fiatal ahhoz, hogy nővére segítségére siessen — őt számba se vették a Szurumi-majorban.

Már-már úgy rémlett, hogy Zsannak teljesen mindegy, mi történik a nővérével, amíg egyik este, mogorván és dühösen, be nem állított Bruno.

— Hol van Anna? — ez volt első kérdése.

— Mit akarsz attól a rongyostól? — kérdezte a mostoha.

— Hívjátok ide, majd megtudjátok, mit csinált az a bolond! — rikácsolta Bruno. — Jöjjön apám is. Tudnia kell, mi folyik a tudtán kívül Szurumiban.

Laviza tudta, hogyha Bruno ilyen izgatott, akkor valami rendkívüli eseménynek kellett történnie. Anna ezalatt a kései szénát rakta boglyába Zsannal. Laviza a kamra mögé sietett és behívta Annát.

Az egész Paceplis-család a gazda szobájába gyűlt. Mindenki Brunót nézte, aki elborult arccal rótta a szobát és dühösen sandítgatott Anna felé. Egyszer csak megállt, előrehajolt, s mintha szembeköpné a szavakkal, úgy kiáltott húga arcába:

— Vörös! Kom-szo-mol-ka!

— Micsoda? Komszomolka? Mi történt, Bruno? — kérdezte Anton Paceplis.

— Hogy mi történt? — kiáltotta Bruno. — Az a baj, hogy ti nem láttok semmit! Mindenféle pimaszságokat művelhetnek a hátatok mögött! Anna belépett a Komszomolba! Értitek, mit jelent ez? Ma belép a Komszomolba, holnap a pártba, holnap-

után meg majd a kolhozt forgatja a fejében. Ti meg csak pislogtok és csodálkoztok: lám csak, milyen okos kislányunk van nekünk!

Úgy látszott, Laviza menten megfullad dühében. Sápadtszürke arca szederjessé vált. Szeme majd kiugrott üregéből. Nyálfröcsögtetve rikácsolta:

— Anka! Te átkozott, te nyomorult! Igaz, amit Bruno mond? Beszélj, gyalázatos!

— Beszélj hát... — nógatta az apja is. — Csakugyan ezt tetted? Kommunistákkal cimborálsz?!

Anna ránézett apjára és csöndesen felelte:

— Igen, apám, Bruno igazat mond. Beléptem a Komszomolba.

— Ó, teremtőm, ó teremtőm! — sápítozott Laviza. — Ilyen szégyen, ilyen gyalázat! Az egész családunk hurcolhatja ezt a vörös-dicsőséget! Anton, hiszen te vagy az apja! Hogy tehetnek ilyet a gyerekeid a tudtod nélkül?

— Az ám, ki engedte meg? — vonta kérdőre szigorún Szurumi ura. — Kitől kértél engedélyt?

— Senkitől — felelte Anna. — Tudtam, hogy úgysem engednétek meg, ezért nem is kérdeztem. A Komszomol szabályzata pedig nem köti szülői engedélyhez a felvételt. Hiszen én léptem be, nem ti, nincs semmi okotok az izgalomra.

— Szemét... — lihegte Bruno. — Már megtanulta a pimaszkodást!

— Csak nem hagyod ezt, Anton? — kiáltotta Laviza. — Nem élsz apai jogaiddal? Ha te azt mondod: „nem", Ankának ki kell lépnie a Komszomolból. Talán jó szemmel nézed, hogy vörös lett a lányod?

Anton Paceplis rákpiros arccal, haragosan nézett Annára.

— Hallottad? Most azonnal menj és jelentsd be, hogy kilépsz! Máskülönben haza ne merj jönni! Parancsolom! Megértetted?

— Nem lépek ki a Komszomolból — felelte Anna és merészen apja szemébe tekintett. Lavizára rá se nézett. — Ha nagyon lármáztok, hát... kellemetlenségetek lehet...

— Ez több a soknál! — rikoltott fel Laviza. — Fenyegetőzik!

— Ez még csak a kezdet — jegyezte meg Bruno. — Várjatok, hadd tanulja csak egy évig a kommunista bölcseséget, majd meglátjátok az eleven ördögöt!

— Ezt nem hagyom annyiban — fújt Paceplis. Lekapcsolta

bőrövét és fenyegetőn közeledett Anna felé. — Majd elbánok én veled! Halljuk csak, milyen nótát fújsz most!

Anna elsápadt — nem az ijedelemtől, hanem a szégyentől. Az asztal mögé hátrált és felkiáltott:

— Ne nyúlj hozzám, apám! Kérlek... térj észre! Ne merj megütni! Nem bírom ki, elszaladok... átfutok a szomszédokhoz!

Bruno azonban mindenre gondolt: már ott állt az ajtóban és gonoszul vihogott.

— Nem futsz el, itt maradsz, s megkapod, amit érdemelsz.

Laviza megkerülte az asztalt és mindkét kezével belekapaszkodott Anna hajába.

— Szemérmetlen rongy! Ellenkezik az apjával! Majd megtanítalak én, gyalázatos!

Teljes erejéből rángatta Anna haját, megpróbálta térdrekényszeríteni mostohalányát, de nem bírt vele. Anton Paceplis akkor megkerülte az asztalt és a széles bőrövvel szó nélkül verni kezdte Anna hátát.

Akkor történt az, amit nem várt senki. Zsan egy darabig némán hallgatta a durva szitkokat, aztán nem bírta tovább kozönyösen szemlélni, hogy apja és mostohája üti a nővérét. Hirtelen úgy érezte, hogy egy láthatatlan kéz meglöki, és féktelen düh töltötte el. Egyetlen ugrással mostohája mellett termett, megragadta a vállát és olyan erővel rántotta el Annától, hogy Laviza a falnak zuhant és a ruhaakasztó kampójába verte a fejét.

— El a kézzel! — kiáltotta Zsan. — Ne merd bántani a nővéremet... te... idegen fehérnép! Ha még egyszer hozzányúlsz, megöllek, te kígyó! Meg én, tulajdon kezemmel! — Aztán Bruno felé fordult. Olyan félelmetes volt a tekintete, hogy a fiatal erdész elfehéredett és, mindenre számítva, a kilincshez kapott. — Mit vigyorogsz, te ördög? Fejbevágjalak ezzel a kisszékkel? Erdészfióka, kakastollas nagylegény! Mocskos disznó vagy! Hallod? Disz-nó!

Zsan dührohamában felkapta a kisszéket, meglendítette és Brunóhoz vágta.

— Mit csinálsz, őrült!... — ordította Brunó és kiugrott az ajtón. A szék hegyes lába a vállát érte s Bruno felbődült a fájdalomtól. Bőszülten, sértődötten és rémülten kirohant az udvarra és sebzett vállát dörzsölgette.

Anton Paceplis elképedten, csodálkozva nézte gyermekeit. Zsan ott állt Anna mellett és kihívóan nézett apja szemébe.

— Hallod-e, apám, ha továbbra is kesztyűs kézzel bánsz ezzel a nőszeméllyel, akkor csak élj vele magad Szurumiban — mondta.

— Anna meg én elmegyünk. Mindig úgy bántál velünk, mintha nem is az apánk volnál, hanem idegen. Nem tűrjük tovább ezt az életet. Tégy amit akarsz, de jegyezd meg: többé egy ujjal sem nyúlsz Annához, sem hozzám.

— Anton, meddig engeded még csaholni? — nyögött fel Laviza.

— Ne ordíts... — dörmögte zavartan Paceplis. — Tartsd féken a nyelved...

— Hogyan? Micsoda? — Laviza tágranyitott szemmel bámult az urára. — Te ezeket még...

— Mondom, hogy ne ordíts! — Paceplis hangja fenyegetővé vált. — Ki itt a gazda, ki a családfő? Te, vagy én? Ha én azt mondom, hogy legyen vége a pörpatvarnak, mindenkinek el kell hallgatnia... neked is, Laviza.

Hosszú, viharutáni csend támadt ez után az eset után, baljós és feszült csend. Mindenki folytatta a maga munkáját, s úgy dolgozott, mintha mi sem történt volna. A család tagjai csak lopva kémlelgették egymást, fürkészőn és várakozással. Arról, hogy Annának ki kell lépnie a Komszomolból, szó sem esett többé. Bruno egészen tavaszig nem mutatkozott a Szurumi-tanyán. Anna pedig egyre tevékenyebb részt vett a társadalmi munkában, ha ideje engedte.

...Szeptember elején az Urgi-tanyán megjelentek a földosztó bizottság képviselői, megvizsgálták a földet és tízhektáros területeket hasítottak le a zsellérek és földnélküliek számára. Taurint ágynak döntötte a méreg, ki sem lépett a házból, amíg a földosztók nem végeztek.

Aivar zavartan figyelte az eseményeket. Miután tizenhat hektárt felosztottak az újgazdák között, Taurinnak még jókora földje maradt: harminc hektár jól megművelt szántója, legelővel és az új gazdasági épületekkel. Arról, hogy tönkrement, szó sem lehetett, Aivart ezért megdöbbentette nevelőapjának vadállati dühe és az a rendkívüli levertség, amely ágynak döntötte. Ha nem szabad béreseket meg zsellérasszonyokat tartani és tulajdon kezükkel kell megművelniük azt a harminc hektárt, úgysem bírnak az egésszel — majdnem a felét parlagon kell hagyniok. Aivar messziről figyelte a földmérők munkáját, az újgazdák boldog sürgés-forgását, de kerülte őket és senkivel sem elegyedett szóba.

Stabulniekéknál nem volt többé keresnivalója. Aivar nem sietett új barátokat keresni a gazdák fiai és lányai között, akik-

kel azelőtt sem volt meghittebb barátságban. Nem volt más választása, mint teljes magányban tölteni napjait. Anna szeme elé sem akart kerülni és semmi életjelt nem adott magáról. De azokat a napokat, amelyeken lopva, messziről sem sikerült látnia a lányt, elveszett napoknak érezte.

Csakhogy erről nem tudott senki.

Nyolcadik fejezet

1

Nem minden embernek telt egyformán az ideje Lettországban. A szovjet emberek — munkások, dolgozó parasztok, az új élet tevékeny építői — úgy érezték, hogy gyors szárnyakon suhant el az első *szabad* év; annyi mindent kellett elvégezni, teremeni, alkotni és építeni, hogy a hétnek nem volt elég napja, az egész év pedig szinte csak egyetlen mély szippantás volt az éltető, friss levegőből. Az igazság bátor, kemény léptekkel rótta útját, amelyről senki sem térithette le; egymásután pusztította el az örökös igazságtalanság fészkeit. 1941 tavaszán zsellérek és földnélküli parasztok tízezrei először szántottak-vetettek tulajdon földjükön. A langyos, esős tavasz és a verőfényes nyár gazdag termést ígért.

Annál lassúbbnak érezték az idő múlását az élet tegnapi urai! Gyáraikból, nagykereskedéseikből, sokemeletes házaikból kidobva, messziről figyelték az új élet győzelmes lépteit és düh csikarta a szívüket. Bele-beleszimatoltak a levegőbe és gondosan figyelték a nemzetközi eseményeket. A hitleri hordák betörése Lengyelországba és Franciaországba új reményekkel töltötte el őket: valaminek történnie kell. Várták az alkalmat, hogy visszakaphassák, amit elvesztettek. Nyugatról tanácsokat és biztatásokat kaptak, Hitler ügynökei utasításokat hoztak a föld alá kényszerített sötét erőknek. Taurin összedugta fejét Stabulniekkel, a hajdani aizargok elhagyatott helyeken tanácskozásokra gyűltek össze, s amíg a nép dolgozott, új életének alapjait rakta le, addig maroknyi ellensége fente a kést és feketelistákat állított össze.

Egy június eleji napon rendkívüli vendég állított be az Urgi-tanyára: Bruno Paceplis. Taurin majdnem egy óra hosszat beszélt négyszemközt a fiatal erdésszel, aztán kiadta feleségé-

nek a parancsot, hogy csomagoljon fehérneműt meg élelmiszert a nagy hátizsákba. Késő este, amikor a zsellérházikóban már nyugovóra tértek az emberek, Reinis Taurin felvette hétköznapi aizarg-mundérját, erős vadászcsizmát húzott, előhúzta rejtekhelyéről a puskáját, revolverét szürke esőköpenye alá dugta s magához hívta feleségét és fogadott fiát.

— Elmegyek — közölte velük. — Egyidőre el kell rejtőznöm, mert különben megtörténhet, hogy nem engednek ki a tulajdon tanyámból. Az NKVD* megtudta, hogy kapcsolatban állok a földalattiakkal. Ha keresnek, mondjátok, hogy üzleti ügyekben Rigába utaztam és nem tudjátok, mikor térek vissza. Viselkedjetek úgy, mintha misem történt volna. Téged, Erna, aligha bántanak, de Aivar legyen résen és aludjék felöltözve.

— Meddig maradsz távol? — kérdezte Erna.

— Ameddig szükséges — felelte Taurin.

Az ablakon át kimászott a kertbe és az Auri-fenyves felé vette útját.

Másnap reggel Aivar maga tisztogatta ki a lóistállót, legelőre hajtotta a teheneket, fejni is segített anyjának, mert ebben az évben már nem dolgoztak béresek az Urgi-tanyán. Látszólag a régi élet folytatódott, az emberek dolgoztak a földeken, a réteken kisarjadt az elsőfű, de időnként valami nyugtalanság tört ebbe a békés életbe. A kulákok újra fennhéjázón jártak, a türelmetlenebb aizargok fenyegették az újgazdákat, hogy hamarosan keserves árat fizetnek a gazdáktól elvett földért, az öreg Reinhart pedig isten malmairól fecsegett a szószéken, amelyek lassan őrölnek, de biztosan.

Ezeket a titkos suttogásokat, fenyegető sziszegéseket s a megtorlás vágyát Aivar csak gyűlölettől felhevült agyak lázálmainak tartotta és nem törődött velük. Megigézte a sugaras nyár, a verőfényes június, a madárének. Nem nyugtalanította az sem, hogy június közepén, néhány buzgó, magasabbrangú aizarg-parancsnokot családjukkal együtt kitelepítettek. Ott lenn, a Kígyó-mocsár szélén, élt egy lány, aki Aivarnak többet jelentett, mint bármi a világon. A lány közelléte, s puszta tudata annak, hogy él, ez volt életének egész tartalma. Álmatlan éjszakákon nem gondolt másra, csak Annára. Ha bekövetkezik az, amiben Taurin és a hozzá hasonlók bíznak, Anna életét nagy veszedelem fenyegeti. Gonosz, bosszúvágyó emberek igyekeznek majd elpusztítani, vagy legalább megalázni. És akkor Aivar lesz a lány egyetlen barátja és védelmezője; éjjel-nappal őrzi

* Belügyi népbiztosság — *A szerk.*

majd Annát, jóelőre figyelmezteti, elrejti, s ha kell, életét sem féltve, nyílt harcban védelmezi meg.

A legjobban attól félt, hogy valamelyik semmirekellő alattomban Annára tör, mint valami dühös kutya — ez később is éppen úgy bekövetkezhet, mint most, hiszen a bátor kislánynak, aki szülei akarata ellenére belépett a Komszomolba, éppen elég ellensége volt a környéken. Ez az aggodalom volt az alapja a Taurin iránti ellenszenvének, ezért idegenkedett a vele egyformán gondolkodóktól. Az ő tulajdon, még be sem teljesült boldogságát fenyegették, fiatal élete leggyönyörűbb, legtisztább ábrándját, mert minden, ami Anna ellen irányult vagy irányulhat, egyben ellene is irányul.

Hirtelen tört ki a háború.

Június 22-re virradó éjszaka a purvaji járást átszelő országúton négy helyen elvágták a távbeszélő-vezetékeket; némelyik megye órákra elvesztette az összeköttetést Rigával. Ugyanazon a napon, este felé, lelőttek egy szolgálatba induló rendőrt. Másnap éjjel felfegyverzett banda megtámadott az erdőben egy vöröskatonákat szállító teherautót és két katonát megsebesített. Szürkületkor halkan megkocogtatták Aivar szobájának ablakát. Aivar felkelt és kinyitotta az ablakot. Bruno Paceplis állt a ház előtt.

— Öltözzék fel és jöjjön velem — mondta súgva.

— Hová? — kérdezte Aivar.

— Az erdőbe, a *mieinkhez*... — felelte halkan Bruno. — Egy csoportot kell irányítania és figyelnie az utat, amely az Auri-fenyvesen keresztül észak felé tart. Egyetlen vörös sem mehet el azon az úton, ezért magának kell felelnie. Siessen, nemsokára megvirrad.

— Nem mehetek sehová — jelentette ki Aivar. — Apám meghagyta, hogy ügyeljek a házra. Amíg ő vissza nem tér, Urgiban kell maradnom. —

— Megbolondult! — dühödött meg Bruno. — Hiszen, amit az előbb mondtam, az tulajdon apja parancsa!

— Én nem tudok semmiről — vont vállat Aivar. — Ha apám maga jön, vagy levelet küld: az más. Nem hihetek bárkinek, aki éjszaka bekopog az ablakomon.

— Egyszóval, nem jön?

— Semmiesetre sem!

— Vigyázzon, nehogy megbánja! — mondta Bruno.

— Engedje meg, hogy ezen nekem fójön a fejem! — vágott vissza Aivar és becsukta az ablakot.

Bruno topogott egy darabig az ablak alatt, dühösen köpött, aztán eltűnt a hajnalelőtti homályban. Aivar megvárta, amíg elment, felöltözött, kinyitotta az ablakot és kiugrott a kertbe. Megkerülte a gazdasági épületeket, s a földeken át a mocsár felé indult. A Szurumi-major közelében, a dombon, leült egy bokor tövébe és várta a reggelt. Nem vette le szemét az öreg házról, a csöndes udvarról s a düledező istállóról. Végre, talán egy óra mulva, megcsikordult ott lenn az ajtó. Kisvártatva mezítlábas, karcsú kis alak tűnt fel az udvaron. A kezében fejővödör. Aivarnak megdobbant a szíve.

— Anna... — suttogta. — Élsz, semmi bajod... Jóreggelt, napsugárkám...

Látta, amint a lány az istállóhoz megy, amint a vidáman ugrándozó kutya felé suhint, s amint eltűnik a roskatag istállóban, ahonnan halk, nyugtalan tehénbőgés hallatszott. Aivar akkor felállt, boldogan fellélekzett és lassú léptekkel indult vissza, Urgiba.

2

Mint ahogy a szovjet földre orvul betörő ellenség ellenállásba ütközött, éppen úgy a hátországi banditák támadásait is megtorlás követte.

Artur Lidum, a megyei pártbizottság utasítására, néhány fegyveres csoportot szervezett. Az egyiknek maga állt az élére. Két tehergépkocsi és néhány motorkerékpár állott rendelkezésére. Nemsokára az egész járásban híre kelt Lidum csoportjának. Mindig idejében jelent meg ott, ahol a legnagyobb szükség volt rá. Alig ütötte fel fejét valamelyik elhagyatottabb vidéken az ellenség, egy-két óra mulva már ott termett a harcosok rettenthetetlen csoportja, mint derült égből a villám, s megsemmisítette az árulók és diverzánsok darázsfészkét. Maga a nép segített nekik felkutatni és üldözőbe venni az ellenséget, a banditák nyomára vezette és a környék minden gyanús eseményéről értesítette a csoportot.

Artur egy hét alatt több sikeres hadműveletet hajtott végre csapatával. Az aizupi erdőben bekerített ellenséges különítménnyel folytatott nyílt harcban estek át a tűzkeresztségen. Néhány órai harc után megsemmisítették az egész csapatot. A hitleristáktól elvett fegyvereket Artur szétosztotta emberei között, egy részüket pedig az aizupi atkivistáknak adta, hogy azok, ha valahol felbukkanna az ellenség, felvehessék a harcot.

Két nappal később Artur felfedezte az Auri-fenyvesben a

banditák támaszpontját és földig rombolta, az elfogott banditákon pedig gyors és kíméletlen ítéletet hajtott végre.

A két országút közé ékelődő kiserdőben szürkületkor, még kakasszó előtt, Artur meglepett egy embert, akit régebben az egész megye ismert: Drukist, a hajdani járási írnokot. Alighogy a szovjethatalom megalakult Lettországban, mintha a föld nyelte volna el ezt az embert, a fiát kereső Jan Lidum nem tudott a nyomára akadni. Drukis most, pompásan álcázott rejtekhelyén ülve, a két országúton vonuló csapatokat figyelte és hordozható rádióleadó készülékén jelentéseket tett a hitleristáknak. A vadászok olyan hirtelen ütöttek rajta, hogy Drukisnak védekezésre sem volt ideje.

Most ott állt az erdő közepén, összekötözött kézzel, orrán szarúkeretes pápaszemével, Mint verembeesett farkas, úgy nézett Arturra, aki vallatta, Drukis tudta, hogy nem számíthat kegyelemre, és kihívóan viselkedett. Először még a nevét sem akarta megmondani, de az egyik vadász a földije volt és fölismerte. Drukis ezután már nem titkolta a nevét.

— Olyan szemét alak ez, Lidum elvtárs, hogy nem érdemes rá sok szót vesztegetni... — mondta a harcos, aki ráismert. — Végezzünk vele gyorsan, s kész.

— Lidum? — kiáltott fel szinte megdöbbenve Drukis és fürkészőn nézett Artur arcába. — Igen elszaporodtak ezek a Lidumok az utóbbi időben. Egyre gyakrabban kerülnek az utamba.

Artur is vizsgálni kezdte Drukis arcát.

— Most látlak először, — mondta neki.

— Az lehet — felelte Drukis. — A másik Lidumot viszont régóta ismerem.

— Melyiket? — kérdezte Artur.

— Jan Lidumot, aki évekig ült börtönben. Nem rokonod?

— De rokonom...

Drukis egy percig hallgatott, forgatott valamit a fejében, aztán, nem véve le Arturról gonosz, kissé gúnyostekintetű szemét, sötét mosollyal folytatta:

— Kiderül, hogy régi jóismerősök vagyunk. Alkalomadtán add át üdvözletemet Jan Lidumnak és mondd meg neki, jó lesz, ha elkerüli a purvaji járás Urgi nevű tanyáját. Megeshet, hogy golyót röpít az oldalába egy legény, akit hosszú évekig keresett az egész országban — jelentette ki csúfondárosan Drukis. — Ha-ha-ha! Maga most agyonlő, de a rokona, Aivar Taurin, valamikor majd arra kényszeríti, hogy a fejével fizessen a halálomért.

— Aivar Taurin? — kiáltott fel Artur és megtántorodott, mintha megütötték volna. — Aivar! Hát oda rejtettétek!

A megrázkódtatás olyan erős volt, hogy le kellett ülnie egy fatönkre. Két öklére támasztva fejét, lázas sietséggel gondolkodott. Eszébe jutott Aivar látogatása a városban, s elszégyelte magát akkori gőgös és hűvös viselkedéséért.

„De most... hiszen most minden megfordulhat... — gondolta. — Ki kell ragadnunk abból a kulákfészekből... Átneveljük... Jan meg én majd segítünk neki, hogy igaz ember lehessen. Hiszen még nem veszett el egészen! Lehordjuk a hegyet, ami azelőtt elválasztott bennünket, az emlékek szemétdombjára hányjuk és barátok leszünk..."

Artur csapata, miután végzett a kémmel és magához vette a rádiót, visszatért az erdőben elrejtett gépkocsihoz és tovább ment. Artur még aznap Urgiba akart menni, hogy Aivarral beszéljen. De még tíz kilométert se tettek meg, amikor motorkerékpáros hírvivő érte utól őket és jelezte, hogy álljanak meg. Artur csoportjának egyik tagja volt, aki reggel jelentést vitt a városba.

— Lidum elvtárs, azonnal a megyei pártbizottságba kell mennie, jelentette a hírvivő. — Egy elvtárs érkezett Rigából. Személyesen akar beszélni magával. Itt a levél.

Artur feltépte a borítékot. Néhány szó állt csak a papíron: „Embereivel együtt azonnal térjen vissza a városba, újabb fontos feladatot kap. Siessen!"

— Jól van, ha sietni kell, hát siessünk... — mormolta Artur. Elővette jegyzetfüzetét, levelet írt Aivarnak. Néhány lapot telerótt, borítékba tette, és átadta a motorkerékpárosnak.

— Megkérném egy szívességre. Vigye el ez a levelet a purvajjárási Urgi-majorba és személyesen adja át Aivar Taurinnak. Ha átadta, siessen vissza a városba.

A hírvivő bekecse belső zsebébe rejtette a levelet, búcsút intett elvtársainak és elrobogott. Felgomolygó por jelezte nyomát az úton. Artur csapatával együtt a városba sietett. Július elején jártak.

3

Amikor a német légihaderő gépei megjelentek a Kígyómocsár fölött és bombázni kezdték az országutat, a purvaji járás lakosai megértették, hogy ezúttal őket is megcsapja a háború szele, bár vidékük távol esik a főbb útvonalaktól, amelyeken az első világháború idején vonultak a csapatok.

Anna Paceplis titokban megrakta útitarisznyáját és a szénakazalba rejtette, hogy szükség esetén késlekedés nélkül útnak indulhasson. Hogy mikor — erről majd értesítik a járási végrehajtó bizottságban dolgozó elvtársai.

A Szurumi-majorban megkezdték a kaszálást. Anna fejés után minden reggel kiment a rétre és Zsannal együtt kaszálta az érdesszálú mocsári szittyót; néha, a tejüzemből hazafelé tartva, apjuk is beállt közébük. Délen ágyúk dörögtek, repülőgépek bőgtek a magasban, a poros útakon szekerek nyikorogtak, s a Szurumi-major rétjén pengett a kasza, Anton Paceplis pedig rá-rárivallt a gyerekeire, ha azok, mielőtt végeztek volna a renddel, megálltak egy pillanatra figyelni a háború hangjait:

— Mit bámészkodtok! Verekedjenek csak, amennyit akarnak. Nekünk egyéb gondunk van ennél: az életünk!

Nem állíthatnánk, hogy Paceplis életében sokat törődött a gyerekei sorsával, s ez a hirtelen komoly hang most szinte nevetségesnek hatott az ő szájából.

A front napról napra közeledett, egyre hangosabban morajlott, s ahogy közelebb ért, úgy változott Paceplis bánásmódja is Annával. A várakozó, vészjósló hallgatást durva, gyalázkodó kiabálások váltották fel. Laviza már bátran illette a legcsúnyább szavakkal mostohalányát, s azt jósolgatta neki, hogy hamarosan az árok partján pusztul el.

— Várj csak, kommunista kisasszony, most majd fizetsz minden arcatlanságodért! Ne hidd, hogy bárkitől is kegyelmet kunyerálunk neked! Megkapod, amit érdemelsz. És ne hidd, hogy sikerül kereket oldanod.

Anna észrevette, hogy mostohája állandóan szemmeltartja. Az utóbbi napokban nem engedték el hazulról, s Anna nem tudhatott meg semmit, nem találkozhatott elvtársaival — Zsant kellett megkérnie, hogy keresse fel este a járási végrehajtóbizottságot. Előfordult, hogy egyik-másik komszomolista eljött Szurumiba Annához, de ilyenkor a gazda vagy Laviza folytonosan körülöttük ődöngött és nem beszélhettek egymással négyszemközt.

„Hát annyira gyűlölnek, hogy képesek maguk juttatni a fasiszták karmai közé? — töprengett Anna. — Mit vétettem nekik, miért szomjaznak úgy a bosszúra? Amiért nem engedelmeskedtem nekik és beléptem a Komszomolba? És mit vétett a szovjethatalom apám ellen? Még ha Taurin, Stabulniek, vagy Kikreizis hangoskodnék — azoktól jókora földet vettek el a fölösből... De miért fenekedik Paceplis?"

Erre nem talált magyarázatot.

Egyszer, késő este, Bruno tért be hozzájuk néhány percre; súgott valamit Paceplisnek, összedugta a fejét Lavizával, s elmenőben gyűlölködő pillantást vetett Annára.

— Lesz itt olyan sivalkodás nemsokára, hogy leszakad a háztető... — sziszegte. — Majd meghallgatom, hogy húzzák el a nótádat...

Ez után a látogatás után már egészen nyíltan figyelték Anna minden lépését — bizonyára Bruno tanácsára. Anna úgy tett, mintha nem venné észre, de közben gyüjtötte az erőt a harcra és titokban felkészült a szökésre.

Egy napon olyan közel dörögtek az ágyúk, hogy úgy rémlett, már a mocsár túlsó szélén folyik a harc. Este bíborvörös tűzfényben úszott az egész Kígyó-mocsár. Amikor besötétedett, valaki bekopogott a tanya ajtaján, s az udvaron felcsaholt a kutya. Anna sietve felöltözött, cipőt húzott, tarka kendőt kötött a fejére és vállára vetette könnyű nyári kabátját. Ebben a pillanatban kinyílt a szülők szobájának ajtaja, s az ajtónyílásban megjelent két fej — az apáé s a mostohaé.

— Nem mégy sehova! — kiáltotta Anton Paceplis. — Tapodtat se mégy, azt mondtam!

— Nem is megyek — vetette oda Anna és az ajtóhoz sietett.

Fiatal legény állt a küszöbön, az egyik helybeli komszomolista.

— A németek átkeltek a Daugaván — suttogta sebesen. — Azonnal mennünk kell, különben a fasiszták karmai közé kerülünk. Készen vagy?

— Készen vagyok... — felelte Anna és kilépett az udvarra.

Paceplis kiugrott utána az udvarra, nyomában Laviza. Elállták a kapuhoz vezető utat.

— Ne engedd el ezt a vöröset! — lihegte a mostoha. — Felelned kell érte! Maradjon itt és kapja meg, amit érdemel!

— Anna, nem mégy sehova! — kiáltotta Paceplis.

Megpróbálta elkapni a lány kabátujját, de ebben a pillanatban fémtárgy csillant meg közte és Anna között, és óvatosan hátrálásra kényszerítette Anton Paceplist,

— Ne veszkődj, Szurum... — mondta a komszomolista. — Ez revolver, látod? Néha el is sül, ha kell.

— Akár egy rabló... — morogta ijedten Paceplis, és nem mozdult. — Éjnek idején, fegyveresen betör idegen házba.

Amikor Laviza látta, hogy Anna elindul egy idegen legénynyel, utána ordított:

— Eredj! Fuss! Úgyis az árokparton rothadsz el! Holló ássa ki a szemedet!

Anna elment, vissza sem tekintett.

Mint óriási villámok, lobbantak az égen a tüzérségi tűz fényei. Lövések reszkettették a levegőt. Álmukból felriadt madarak keringtek rémült zsivajjal a mocsár széle fölött. Vérvörös fényben izzott az ég alja. Riadalom töltötte be az egész világot, csak az erdő fái álltak mozdulatlanul, lombjuk se rezdült. Az erdőben nem érződött az enyhe szél, amely a mezőn megzizegtette a bokrok leveleit.

— Odaérünk? — kérdezte Anna.

— Oda kell érnünk — felelte a legény. — Elvtársaink nem mennek el addig, amíg mindnyájan össze nem gyűlünk az erdőben. Gyerünk, Anna, szaporábban...

— Siessünk.

Egy óra múlva jókora csoport indult útnak — több mint száz ember: férfiak, nők, fiatalok, gyerekek. Némelyek a maguk szekerén ültek, ezek némi cók-mókot is vittek magukkal; mások kerékpáron indultak el, de a legtöbben gyalogszerrel, könnyű nyári ruhában, hátukon kis batyuval vagy tarisznyával. Voltak olyanok is, akik minden nélkül, üres kézzel vágtak neki az útnak. Sokan már nem tudtak hazaszaladni, elbúcsúzni övéiktől és magukkal vinni valamit az útra, mások meg azért nem tudtak eljutni családjukhoz, mert a járás déli részébe már betörtek a motorkerékpáros hitleristák — sietve kellett átkelniük a folyón, még mielőtt az ellenség elérte a hidat. Ez sikerült is nekik, de csak akkor értette meg mindenki, hogy az utolsó pillanatban indultak útnak: a műszakiak néhány perccel később levegőbe röpítették a hidat.

Az egyik komszomolista belekezdett a régi dalba.

Szép Vidzemém, elbúcsúzom,
Messzi útra indulok...

De nem énekelt vele senki. A nótás komszomolista az első strófa végén elhallgatott, mintha elszégyelte volna magát komolytalanságáért, lehajtotta a fejét és elborult arccal lépkedett a menet végén. Az út porzott a lábak alatt, a sötétben ugyan nem láthatták az emberek, de érezték, hogy lassanként vastag porréteg telepszik az arcukra, s foguk között porszemek csikorognak.

Annának itt, elvtársai között, derűs és nyugodt volt a szíve — életében először volt igazán szabad és független.

Reinis Taurin és Bruno Paceplis a kórmét rágta dühében, amikor megtudta, hogy az aktivisták elmentek: nem teljesülhetett a bosszú előre elképzelt öröme. Hiába állítottak felderítőket és előőrsöket a menekülés minden elképzelhető útjára, elszalasztották a döntő pillanatot. Dühüket most csak az csillapíthatja, ha véres bosszút állhatnak az eltávozott kommunisták, komszomolisták, pártmunkások családjain, meg azokon a béressorból kikerült újgazdákon, akik maradtak.

Bruno dühöngött Aivar Taurinra: az ő nyakassága miatt maradt megfigyelés nélkül a folyóhoz vezető út, s éppen azon vonultak el a múlt éjjel az aktivisták.

— Ez már határos az árulással, Taurin úr! — jelentette ki keserűn az erdész. — Ilyesmiért a falhoz állítják és kivégzik az embereket. Maga, persze, mindenféle mentséget talál...

— Nyugodjék meg, Bruno... — mondta Taurin — Aivar valóban az én utasításomat követte, s ha valakit szemrehányás illethet, akkor én vagyok az. De biztosra veheti, hogy Aivar már a legközelebbi napokban jóváteszi tétlenségét. A mi harcunknak még nincs vége, s Aivar még hírnevet szerez, erre aizargbecsületszavam a biztosíték.

— Majd meglátjuk... — dörmögte Bruno.

Az Auri-fenyves „hősei", miután meggyőződtek arról, hogy a német csapatok már mindkét oldalról körülvették a Kígyómocsarat, s ezzel a purvaji járást teljesen elvágták a szabad szovjet területektől, végre kimerészkedtek az erdőből és a „győztesek dicsfényében hivalkodtak a lakosság előtt. A banditákat majd szétvetette fontosságuk tudata, gőgösen felszegett fejjel jelentkeztek a járási elöljáróságon, s egyikük ott is maradt, mint a járás ideiglenes parancsnoka.

Taurin visszatért tanyájára, s első dolga volt, hogy megnézze: nem maradt-e a zsellérházban valaki azok közül, akik a tavasszal birtokukba vették a gazda földjét és büszkén kijelentették: „Ez most már az én földem, s úgy gazdálkodom rajta, ahogy nekem tetszik". A zsellérházból azonban majdnem mindenki elment, csak egy öreg zsellérpár maradt ott; betegségük miatt nem tudtak áttelepülni. Jobb híján őket hívta ki Taurin az udvarra, s ostorát az arcuk előtt suhogtatva, durván szidta őket.

— Nincs betegeskedés, lusta barmok! Eleget hevertetek a bolsevik időkben! Fogjátok a kaszát, mars ki a rétre! Lenyúzom a bőrötöket, ha estig le nem kaszáljátok a nagy rét minden

nyúlványát, hogy a kaszálógépet kiküldhessem! Most már nincs hova futkosni a panaszaitokkal, felejtsétek el azokat az időket, úgysem jönnek vissza soha! Azért pedig, hogy készek voltatok kikaparni a gazda szemét, majd máskor számolunk.

Taurin kikergette a rétre a két beteg öreget, visszatért a házba és módot adott Ernának, hogy egy ideig gyönyörködhessen benne és csodálhassa őt, az Auri-fenyves nagy „hősét".

— Aivar merre van? — kérdezte, amikor Erna kissé lecsillapodott.

— Reggel óta a réten dolgozik — felelte az asszony. — Eddig már biztosan sok füvet lekaszált.

— Derék dolog — mondta Taurin. — A jó gazda minden munkát idejében kezd. El is megyek, megnézem, hogy megy a munka. Aivar most már hazajöhet, két kaszást küldtem a helyébe.

— Tegnap valami motorkerékpáros járt itt — újságolta Erna. — Levelet hozott Aivarnak.

— Miféle levelet?

— Nem tudom. Aivar nem mondott semmit. Az a motoros, azt hiszem, ezek közül a... vörösök közül való... nagyon gyanús alak volt.

— Hm... — Taurin vállat vont és kiment a rétre Aivar után.

...Aivar egész éjjel Artur Lidum levelén töprengett, amelyet az ismeretlen motoros adott át neki. A levél így szólt:

„Kedves unokatestvérem, Aivar!

Ne csodálkozz a különös megszólításon. Ha te csak egy nappal előbb így szólítottál volna, bizonyosan bolondnak nézlek. Alig egy félórája tudtam meg, hogy te vagy anyai nagybátyámnak, Jan Lidumnak kicsikorában elveszett fia. Anyám és apád elbeszéléseiből tudom, hogyan történt az egész. Apád fiatalkorában szegény zsellérember volt, kulákoknál dolgozott, de közben tevékeny forradalmi munkát végzett, amiért letartóztatták és hosszú börtönbüntetésre ítélték. Te akkor mindössze négy esztendős voltál. Egy évvel Jan Lidum letartóztatása után meghalt az édesanyád, téged pedig a gyermekárverésen eladtak egy parasztnak, akinél nagyon rossz dolgod volt. Egy év mulva másodszor is árverésre vittek, ott vásárolt meg Taurin, a gazdag kulák, aki örökbe fogadott. Anyám és apád (amikor a börtönből kiszabadult), nagyon sokáig hiába kutatott utánad, nem tudtak nyo-

modra akadni. Milyen nagy lesz Jan Lidum öröme, ha megtudja, hogy élsz! Még boldogabb lenne, ha eljönnél hozzá. Apád miatt nem kell pirulnod: igaz ember, a nép boldogságának bátor harcosa. Most az N.-i megye pártbizottságának első titkára.

Neked, Jan Lidum fiának, nincs több keresnivalód Urgiban. Hagyd ott, Aivar, azt a kulákfészket, siess apádhoz, ő majd segít jövőd alakításában. Siess, Aivar, Remélem, hamarosan találkozhatunk. Tehát: a mielőbbi viszontlátásra!

Artur Lidum."

Ez a levél rég elfeledett kisgyermekkori emlékeket idézett fel Aivarban; most értett csak meg néhány célzást, beszélgetéstöredéket, az öreg Langstinnak és Taurin más béreseinek egyes szavait, amelyek származására utaltak. Kevés dologra emlékezett, sokminden örökre kitörlődött emlékezetéből, de ez a kevés is elég volt ahhoz, hogy a fiatalember helyes elképzelést formálhasson bonyolult életéről.

Aivar ráébredt, hogy óriási változás történt életében, s hogy egész lénye más lett, soha többé nem lesz a régi. A leghelyesebb az, ha megszívleli Artur tanácsát és megkeresi Jan Lidumot. De hogyan menjen el, amikor Anna, nem is sejtve, milyen veszedelem fenyegeti, még itt van?

Egész reggel tétovázott, nem tudta, melyik utat válassza. S csak nemrég tudta meg az arra haladó Zsantól, hogy Anna a múlt éjszaka ott hagyta Szurumit. Aivar szemében most már közönyössé vált itt minden.

A távolban jobbról is, balról is ágyúdörgés hangzott, repülőgépek zúgtak, a levegőben folyt a harc, tüzeltek, emberek haltak meg... s ott, az ismeretlen messzeségben, a halál árnyékában, az ezernyi veszedelemben, ott botorkált valahol Anna... Aivar kimondhatatlanul sajnálta. Úgy érezte, ha Anna mellett lehetne, a lányt nem érhetné semmi baj: ő megóvná minden veszedelemtől. Lángokban állanak az utak, lovak horkannak, tábori szekerek nyikorognak... s ebben a zűrzavarban magános, törékeny lány lépdel az úton... Fáradtan rója az ismeretlen utat az elbújdosott Anna... „Kedves, miért is mentél egyedül? Miért nem hívtál magaddal? Ha szólsz, csak egyetlen szót, éjnek idején itt hagytam volna mindent, s mentem volna veled, a világ végére is!..."

Váratlanul léptek zaja hangzott fel a háta mögött, aztán megszólította valaki:

— Isten segítsen, Aivar! De hagyj másoknak is, egymagad akarod rendekkel beteregetni az egész rétet? Ha-ha-ha!

Aivar belevágta a földbe a kaszanyelet és szembefordult Taurinnal.

— Egy napot se várhatunk tovább — mondta. — Túlérik a fű.

— Ne törődj vele, ezentúl majd megint tolakodnak a munkáért — vigyorgott Taurin. — Kaszálják a rétet a béresek! Terád más munka vár. Sokat kell még fáradoznunk, hogy megtisztítsuk földünket a kommunistáktól. Aki elment, elment, azokkal majd a német hadsereg számol le, de aki itt maradt, azt magunknak kell kisepernünk vassöprűvel és megfelelő helyre juttatnunk. Ma kitűzzük a piros-fehér-piros zászlót. Ezt is megértük, Aivar...

— Úgy gondolod, hogy nem jön vissza többé a Vörös Hadsereg? — kérdezte Aivar.

— Ugyan, honnan jönne? — nevetett Taurin. — Megint gazdái lettünk földjeinknek és úgy élünk, ahogy nekünk tetszik. De előbb meg kell tisztítanunk az országot azoktól, akik megzavarhatják nyugodt életünket. Mindenkinek az a véleménye, hogy az egyik büntetőosztag élére kell állnod és nyomban munkához kell látnod. Viselkedj férfiasan, Aivar, keményen. Aki halált érdemel, kapja meg minden fölösleges ceremónia nélkül. Ne hidd, hogy azok kímélnének téged, ha a kezükbe kaparinthatnának.

Aivar nem válaszolt, nyugtalanul tekintett a Szurumi-major felé, ahol már hiába kereste Annát.

Taurin váratlanul megkérdezte:

— Tegnap levelet kaptál, ugye?

— Igen... kaptam... — felelte Aivar megrezzenve.

— Miféle levelet? — faggatta Taurin.

Aivar az árok szélére lépett, ahol a kabátja hevert, kihúzta zsebéből a szürkéskék borítékot és odaadta Taurinnak.

— Itt van, olvasd!

Taurin olvasni kezdte, eleinte leplezetlen csodálkozás ült az arcán, aztán mély redők szántották át a homlokát, szája szöglete komor, csúfondáros fintorba torzult. Fölényesen elmosolyodott és gonosz fény villant meg a szemében.

— „No lám... — gondolta Reinis Taurin. — Valami vöröstől ragadtam el a fiát... Hanem elkéstél, Lidum, ami az enyém, az az enyém is marad örökre. Elszalasztottad az időt... most már hiába várod, hogy visszatérjen hozzád."

Hallgatott egy darabig, aztán visszaadta a levelet Aivarnak és megkérdezte tőle:

— És te mit szólsz ehhez? Mit akarsz tenni? Érted-e, hogy mit jelent ez az egész?

— Igen, most már kezdek érteni egyet-mást... — felelte Aivar. Felvette a kabátját és zsebébe rejtette Artur levelét, majd lassú léptekkel elindult az erdő felé.

— Hová mégy, Aivar? — kérdezte Taurin.

— Az erdőbe, az elrejtett puskáért. Hiszen magad mondtad, hogy most szükségem lesz rá.

— Jól van, Aivar. Fogd kézbe a puskát még ma — mondta Taurin. Fogadott fia után nézett — az a kötelességtudó ember kimért, tempós lépteivel haladt át a réten és a szántón, a mocsárszéli sötét fenyves felé. Reinis Taurin nem kételkedett Aivar szándékában: nyilvánvaló, hogy még ma el akarja kezdeni a kíméletlen harcot Jan Lidum, Artur s a többi bolsevik ellen.

— Jól van, fiú... — suttogta magában Taurin. — Méltó válasz lesz ez mindnyájuknak. Nem fáradoztam hiába, Jan Lidum, ezt a csatát elvesztetted, bizony el... Nekem van fiam, harcostársam és barátom, neked nincs és nem is lesz soha. Maga az élet tett csúffá téged.

5

Reinis Taurin keserűen csalódott elképzeléseiben. Taurin elbizakodott következtetései, a fogadott fiának adott aljas tanácsok könnyed és cinikus hangja, ellenszenvet támasztott Aivarban nevelőapja iránt.

Aivar leült az erdőben egy korhadt fatönkre, amelynek repedéseiben apró hangyák nyüzsögtek, és az Urgi-tanyán eltöltött éveire gondolt. Igyekezett emlékezetébe idézni az elmúlt esztendők minden eseményét.

A gazdag birtokon tett első lépéseit már a múlt homálya takarta, de néhány zavaros emléktöredéket mégis sikerült kimentenie a feledés sötétjéből. Minél közelebb ért a jelenhez, annál jobban tisztultak az emlékek. Az események során vörös fonálként vonult végig a nevelőszülők cselekedeteinek állhatatos és cél felé törő tartalma: az első naptól fogva elkövettek mindent, hogy Aivarból az egyszerű embereket mélységesen gyűlölő kulákot neveljenek. Igyekeztek kiölni belőle minden emberi, tiszta és becsületes érzést, s kora gyermekkorában alkotott fogalmait az életről s az emberekről, a jóról és rosszról. „Taurin, Taurin, de megnyomorítottad gyermekkoromat és ifjúságomat!... — gondolta Aivar. — Kissé több sikerrel egészen tönkretehetted

volna egész életemet. Így is hordok egy sötét szégyenfoltot, s nem tudom, tisztára moshatom-e valaha. Kulák fia... Megajándékozhatja-e Anna barátságával és bizalmával az *ilyen* embert?"

Aivar két öklére támasztotta állát. Szégyenében és haragjában felnyögött. Megértette, hogy Jan Lidum, Artur és Anna mellett a helye — azok mellett, akik megérdemlik, hogy szeressék, tiszteljék őket.

„De hogy lehetek a tiétek? — töprengett Aivar. — Magatok közé fogadtok-e ilyen embert, mint én vagyok? Sokáig kell dolgoznom, nehéz munkát végeznem, hogy jóvátehessem eddigi életem bűneit és lemoshassak minden rajtam esett foltot. Először igaz emberré kell válnom, akiért nem kell szégyenkeznie apjának. S csak akkor, csak az után lesz jogom megkeresni Jan Lidumot, elébe állni és azt mondani: — Drága apám, én vagyok a fiad... engedd, hogy veled maradhassak!

Megvizsgálta zsebei tartalmát. Személyazonossági igazolványa nála volt, irattárcájában megtalálta katonakönyvét, egy kevés pénz is akadt benne. „Nagyszerű! — örvendezett. — Nem is kell többé visszamennem Urgiba. Rögtön útnak indulhatok."

Egyszerű munkaruhában, üres kézzel és zavart szívvel vágott neki Aivar Taurin az ismeretlennek, hogy ismét Aivar Lidummá váljék. És abban a pillanatban, amikor elhatározta magát az új életre, úgy tetszett neki, hogy Anna közelebb került hozzá, leomlott a kettőjük között álló, sötét fal. Ez a tudat örömmel, boldogsággal töltötte el a fiatal férfi szívét, s szilárdan hitt abban, hogy ezúttal nem csalja meg az élet.

...Taurin hiába várta fogadott fia visszatértét. Amikor Aivar a második s a harmadik napon sem került elő, arra gondolt, hogy a fiút elfogta a fiatalos hév és a maga szakállára, egyedül kezdett egyenlőtlen harcot a bolsevikokkal.

Később hire kelt, hogy a visszavonuló vadászok a purvaji járás túlsó végében egyonlőttek egy fiatal legényt, aki a bokrok mögül tüzelt rájuk. A legény holtteste egy-két napig ott hevert az útszélen, azután eltűnt — a közeli tanyák lakói nyilván eltemették az erdőben.

— Semmi kétség — ő volt... — vélte Taurin. — Esztelen fiú, miért is követtél el ilyen őrültséget!... Miért nem gyüjtöttél össze embereket, akikkel nagy dolgokat vihettél volna végbe?

Néhány napig szótlanul és komoran járt-kelt az Urgi-major gazdája, ez a köszívű ember. Felesége vigasztalgatta, azt mondta, hogy nem kell elveszteniük a reményt, Aivar még visszatérhet,

hiszen senki sem tudja, hogy csakugyan az ő fogadott fiukat lőtték-e agyon. Taurin nem vitatkozott vele, de hinni sem tudott neki: ha Aivar nem halt meg, akkor másutt van — az arcvonal másik oldalán. Ezt még rettenetesebbnek érezte, mint a fiú testi halálát. Ha ez így van, akkor százszor inkább esett volna el a bolsevikok elleni nyílt harcban, mint hogy velük tartson, részt vegyen dolgaikban — Taurin ebbe nem tudott volna belenyugodni, ezért nem is hitt benne. Aivar kis szobájában felakasztotta a fiú fekete gyászkeretes fényképét. Később, némi szünet után az Urgi-major urának eszébe jutott, hogy a patikusnak szemrevaló kis felesége van, akinél, a férj távollétében, pompásan eltöltheti az időt. Befogott és a patikához hajtott, hiszen mások harcolnak, mások halnak meg hóhérkezek között — de ő még él és ha él, elvesz az élettől mindent, amit csak lehet.

... Csöndes kis erdőkön, rengetegeken át, ingoványok ösvényein, magános erdészlakok mellett, az újgazdák irtásföldjein keresztül, ahol égésszag áradt a göröngyökből és elszenesedett tönkök meredtek a kis tisztásokon, haladt Aivar észak felé, folyton csak észak felé. Tíz-tizenkétkilométeres gyaloglás után leült a fűbe, elrágcsált egy fűgyökeret, szedett egy kevés bogyót a közeli bokorról, aztán felkelt és tovább ment. Amikor besötétedett, kiment az országútra és azon haladt egész éjszaka. Egy lélekkel sem találkozott: a parasztok túlságosan félősek voltak, nem mertek éjnek idején kilépni a házból, a fasiszta csapatrészek pedig a sötétség beálltával megálltak, nem folytatták az előrenyomulást.

Aivar, aki jól ismerte a környéket, reggelre eljutott arra a területre, ahol még szovjethatalom volt és egyetlen ellenséges katona sem mutatkozott. Most már nappal is mehetett az országúton. Vele együtt sok ember tartott észak felé.

Aivar a harmadik nap reggelén egy csoport fiatalhoz csatlakozott és velük együtt folytatta útját. Minden lakott területen kérdezősködött a Purvaj járásiakról és egy Anna nevű lányról, de senki sem tudott róluk semmit. Sok út vezetett Lettországon keresztül észak és északkelet felé — ki tudná megmondani, melyiket választotta Anna meg elvtársai?

Aivar és útitársai szótlanul lépkedtek, keményen összeszorított szájjal. A föld felett ragyogott a júliusi nap. Egy helyen emlékmű-féle állt az út szélén, kőoszlop, rajta felírás. Itt fogyott ki lábuk alól Lettország, itt lépték át Észtországba s itt, ezen a helyen Aivar hirtelen tétovázni kezdett: maradjon itt,

vagy folytassa az utat? Társai, a szovjet fiatalok, nem töprengtek, tisztán látták a célt: szemükben a szovjet haza nem Lettország határoszlopánál végződött. Aivar viszont úgy érezte, hogy idegen föld küszöbén áll, s hogy ő ott, a határ túlsó oldalán, fölösleges és idegen lesz az emberek szemében. Sok avult nézetet kiirtott már magából, de a haza fogalma a régi maradt szemében, úgy látta ezt a fogalmat, ahogy Reinis Taurin, a priedolei iskola és az N.-i ezred parancsnokai évek hosszú során keresztül beléje plántálták.

Aivar útitársai, akik rövid pihenőt tartottak ezen a helyen, nem is sejtették, micsoda belső harcot kellett az ifjúnak megvívnia, amíg értelme le nem győrte érzelmeit. Egy maroknyi földet azért mégis magával vitt.

Kilencedik fejezet

1

Amikor Artur Lidum, Drukis kivégzése után, csapatával együtt visszament a városba, rögtön a megyei pártbizottsághoz indult. Ott két óra hosszat tárgyalt Lettország Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának képviselőjével és a megyei pártbizottság első titkárával. A Központi Bizottság képviselője — idősebb férfi, akinek testtartása elárulta a hajdani katonát — először arról kérdezősködött, hogyan készítette elő Artur a megye komszomolistáinak áttelepülését, és hogyan viselkedtek harcok közben az egyes vadászok, aztán Artur mellé ült és halkított hangon így folytatta:

— A front legújabb eseményeiből arra kell következtetnünk, hogy köztársaságunk területe egy időre az ellenség kezére kerül. A pártaktívának és a szovjet aktívának át kell települnie. Ez azt jelenti, hogy Lettország bolsevikjainak zöme — és éppen az illegális munkában legjobban megedződött, legtapasztaltabb emberek — már nem lesznek itt, amikor az ellenség bérenceivel garázdálkodni kezd majd földünkön. A Vörös Hadsereg előbb vagy utóbb leszámol a betolakodókkal és kisöpri őket a szovjet földről. Szükséges azonban, hogy a frontnak innenső oldalán, az ellenség hátországában is kibontakozzék a hitleristák elleni harc. Ez pedig nem megy magától. Nekünk kell kézbe vennünk ezt a dolgot. Lidum elvtárs, hajlandó-e a párt megbízásából itt

maradni és megszervezni ezen a területen a partizánmozgalmat? Nehéz és veszélyes munka lesz. Ha csak egy szemernyi kétsége van, nem erőszakoljuk. Az igazat megvallva, ezt a feladatot neki kellett volna vállalnia... — a Központi Bizottság képviselője az első titkár felé intett — de az ő egészségi állapota olyan rossz, hogy nem végezhet illegális munkát. Ehhez erős és egészséges emberek kellenek, olyanok, akik képesek legyőzni a legnagyobb fizikai akadályokat is: caplatni a mocsárban, téli hidegben szabad ég alatt dideregni, tűrni éhséget és szomjúságot. Mit szól a javaslatomhoz?

— Nem érhet manapság senkit nagyobb megtiszteltetés, mint ha ilyen feladatot kap a párttól — felelte Artur. — Végtelenül hálás vagyok az irántam tanúsított bizalomért és igyekszem tettekkel is kiérdemelni.

— Tehát megállapodtunk?

— Meg.

A Kozponti Bizottság képviselője keményen megszorította Artur kezét. Aztán megtárgyalták azokat a gyakorlati kérdéseket, amelyeket haladéktalanul meg kellett oldani: kik alkalmasak erre a feladatra, hol legyen a támaszpont, hogyan építik ki a kapcsolatokat. A Központi Bizottság képviselője sok értékes tanácsot adott Arturnak a partizánharc taktikájára és a földalatti munka különféle fogásaira vonatkozóan — a polgárháború idején Szibériában egy nagy partizánegység parancsnoka volt.

Arturnak nyomban el kellett tünnie szem elől és alkalmas helyet keresnie, még mielőtt a német csapatok megérkeznek. Vadászaiból csak egy kis csoportra valót válogathatott ki — a legerősebb, legedzettebb és legmegbízhatóbb embereket. Mindegyikükkel négyszemközt beszélt. Kialakult a jövendő partizáncsapat központi magva: mintegy tizenöt ember. Artur a nagy aizupi erdőségeket választotta főtámaszpontnak. Az Auri-fenyves, a járhatatlan Kígyó-mocsár és még néhány ingoványos és erdős terület alkalmas lesz támaszpontok és tartalék-bázisok létesítésére.

Olyan kevés idejük maradt, hogy egyetlen órát sem vesztegethettek el. Artur a Komszomol megyei bizottságának ügyeit a másodtitkárra bízta, aztán harcostársaival együtt eltűnt a városból. Tehergépkocsin szállították az aizupi erdőbe a fegyvert, robbantóanyagot és az élelmiszert. Hogy Artur eltűnése túlságosan magára ne vonja a figyelmet, azt terjesztették, hogy társaival a szomszéd megyébe ment egy nagy ejtőernyős csoport elfogására, melyet előző nap dobtak le valamelyik mocsár fölött.

Artur nem találkozhatott anyjával. Ilza, a végrehajtó bizottság megbízásából, az egyik közeli járásba utazott, hogy ellenőrizze, hogyan folyik egy kisebb ipari vállalat áttelepítése.

Néhány napig az erdő sötét sűrűjében üldögéltek, figyelték az eseményeket és csak kisebb felderítéseket végeztek. Csaknem minden járásban volt egy-egy megfigyelőjük és összekötőjük — Artur tőlük tudta meg, mikor szállták meg a németek az egész megyét, hol vannak fegyveres fasiszta csapatok, parancsnokságok és katonai hivatalok, s azt is, hogy mit művelnek a helybeli árulók. A német megszállás első napjaitól fogva messzire eljutott Artur régi ismerősei élénk tevékenykedésének híre. Reinis Taurint a purvaji járás előljárójává nevezték ki, Taurin nyomban összeállította a szovjet aktivisták és „gyanús" személyek hosszú listáját.

Artur számára nem volt meglepetés Taurin vérszomja — ettől a „kulturált" kuláktól minden kitellett. Akkor sem csodálkozott, amikor megtudta, hogy Anna Paceplis ott hagyta szüleit és elment a purvaji aktivistákkal, bár jobban szerette volna, ha a leány mellette van: alkalmas összekötő lett volna a partizáncsoportok között.

Bruno Paceplis az egyik büntetőosztag élére kelt és úgy garázdálkodott a környéken, mint egy igazi véreb. A megszálló hatóságok kegyes engedelmével több zsidó családot kiirtott és hajtóvadászatot rendezett a Taurin feketelistáján szereplő honfitársai ellen. Nem múlt el nap anélkül, hogy a Melder-örökös tulajdon kezével ne ölt volna embert. A megye székhelyén méltó versenytársra akadt Ludis Trei személyében. A mészáros fia, aki a szovjet időkben majdnem mindvégig apja ismerőseinél, vagy vele egyivású barátainál bújkált, most diadalmasan száguldozott rendőrségi motorkerékpárján a város utcáin és a megye északi területein, amelyeket, a megbízás szerint, meg kellett tisztítania a „kártékony és illojális elemektől". Sikeres hadműveletek után a két „hős" rendszerint találkozott és hatalmas orgiával tette emlékezetessé a legújabb „hőstettet". Az egész megyében ismerték Ludis Trei cinikus mondását, hogy fejfájás gyötri azokon a napokon, amikor egyetlen vöröst sem sikerül eltennie lábalól.

— Jól van, Ludis, majd gondoskodom róla, hogy soha többé ne fájjon a fejed... — mondta Artur, amikor hajdani iskolatársa viselt dolgai tudomására jutottak. — Hamarosan felelned kell. És neked is, Bruno Paceplis, meg neked is, Reinis Taurin.

Artur tanácskozásra hívta össze partizánjait. A felderítők jelentései és saját megfigyelései alapján teljesen világosan állt

előtte a megye helyzete. A megszállók terrorja részben már elérte kívánt célját: a lakosság halálos félelemben élt, a halál réme megbénította a nép szunnyadó erejét. Ezért mindenekelőtt ezt az erőt kellett felébreszteni és megmutatni mindazoknak, akik a zsebükben tartják összeszorított öklüket, hogy *mégis* lehetséges az ellenállás és meg lehet félemlíteni a zsarnokokat, mégpedig úgy, ha azonnal, egy napot se vesztegetve, olyan hőstettet visznek végbe, amely az egész területen visszhangot ver...

A partizánok részletes hadműveleti tervet dolgoztak ki, több csoportra oszlottak és a következő éjszakán elindultak a kijelölt célok felé. Azt a csoportot, amelynek a megye székhelyén kellett hadműveletét végrehajtani, maga Artur Lidum vezette. Néhány fiatal legény tartott vele.

2

A parancsnok, Sperling százados, végzett a bőséges vacsorával, amely főképpen Trei mészáros ajándék-áruiból és erős italokból állott, aztán elszalasztotta küldöncét Ludwig Treiért, a büntetőosztag vezetőjéért, meg Skuevic megyei rendőrfőnökhöz: kártya-partira hívta őket.

— Uraim, elégedett vagyok a munkájukkal és úgy vélem, hogy ezt az estét megérdemelt pihenéssel tölthetjük — mondta Sperling, amikor a meghívottak beállítottak. — Városunkban néhány nap mulva kifüggeszthetjük a dicső „Judenfrei"* feliratú plakátokat. Ezt pedig jórészt önnek köszönhetjük... — elismerően mosolygott Ludwig Treire. — Bizonyos lehet benne, hogy az Obergruppenführer a Himmler birodalmi miniszternek írott jelentésében nem hallgatja el ezt a körülményt, akkor pedig nem vonhatja kétségbe, hogy a Führer érdemrenddel és SS-tiszti ranggal jutalmazza szolgálatait.

Az elragadtatott Trei nem tudott okosabbat kitalálni, mint hogy magasba lendítette rövid, vastagujjú, húsos kezét és harsányan kiáltotta:

— Heil Hitler!

— Heil Hitler! — visszhangozta Sperling. — Ön pedig, Skuevic úr, tekintettel sokesztendős munkásságára és a megyében elért gazdag eredményeire, bizonyosan számíthat az előléptetésre. Tudomásom van róla, hogy az utóbbi időkben

* Zsidomentes

erősen érdeklődnek ön iránt Rigában. Egy értekezleten maga a rendőrtábornok említette meg önt, mint a megszállott ország példás rendőrtisztjét. Lehetséges, hogy Rigába helyezik, sőt, talán Beloruténiába, ahol nagy szükség van erélyes rendőrségi emberekre... Mit szól ehhez?

— Lekötelez ez a rendkívüli figyelem és tudom, kinek tartozom hálával ezért a nagylelkű kitüntetésért... — mormolta az ösztövér, nyakigláb, sasorrú férfiú. — Riga ellen semmi kifogásom... dolgoztam ott egy ideig Luther prefektus idejében. De ami Belorussziát illeti... pardon, Beloruténiát, nagy mértékben akadályozhatna az, hogy nem ismerem a helyi viszonyokat.

— A helyi viszonyokat? Ha-ha-ha! Mit kell azokon ismerni? Ahova megyünk, mindenütt magunk teremtjük meg a helyi viszonyokat, a lakosságot pedig rászorítjuk, hogy törődjék bele, akár tetszik neki, akár nem. Még csak az hiányzik, hogy tanulmányozni kezdjük a szokásaikat és azokhoz alkalmazkodjunk! Nem ilyen módszerekkel építjük Európa új rendjét! Ha-ha-ha! Mit szól hozzá, Trei úr?

— Nagyon egyszerű a dolog, százados úr — felelte Ludis. — A nem megfelelő embereket mindenütt egyformán lehet agyonlőni és felakasztani. Majd ha a megyét az utolsó bolseviktól is megtisztítottuk, kérni fogom, hogy küldjenek Beloruténiába vagy Ukrajnába, s én tettekkel bizonyítom be, hogy a legkülönbözőbb *helyi* viszonyok között is egyformán jól lehet dolgozni.

— Hallotta, Skuevic úr? — kacsintott a parancsnok a rendőrfőnökre. Aztán, hirtelen fordulattal, így folytatta: — Azt hallottam, nagy kedvelője a szépnemnek. A szőkét szereti jobban, vagy a barnát?

— Ezt is, meg azt is, csak szép legyen és fiatal — felelte Skuevic.

— Akkor hát ez a körülmény sem akadályozhatja sikeres tevékenységét Beloruténiában — nevetett Sperling. — Ott majd válogathat kedvére. De ha egyszer egy hirtelenszőke, mérsékelten telt, érett nő akad útjába, értesítsen, bolondulok az ilyenekért. Milyen gyönyörű dolog, ha az ember tud valamiért rajongani, s meg is kaphatja azt, amiért rajong! Érdemes élni Adolf Hitler korában, a legnagyobb erkölcsi szabadság aranykorában!

— Heil Hitler! — kiáltotta megint Trei.

— Heil Hitler! — mondta rá Sperling. — Uraim, most csak két-három partit játszunk, nem nagy tétben, azután megkínálom önöket pompás konyakkal, s végül éjféltájban városunk

három legszebb és legtüzesebb hölgyét lesz szerencsénk üdvözölni társaságunkban. Hogy tetszik, Skuevic úr?

— Ez igen! Ez aztán az igazi vendégszeretet! — kiáltott fel Skuevic. — Remélem, a feleségem nem tudja meg?

— Önt még aggasztják az efféle apróságok? — csodálkozott Sperling. — A szerető: magánügy és senkinek, még a feleségnek sincs joga ilyesmibe ütni az orrát. Én már házasságunk második évében leszoktattam az én Amáliámat a féltékenységről s más efféléről. Meg kell érteniük az embereknek, hogy az élet legnemesebb értelme nem más, mint az élet élvezése. Azért élünk, hogy élvezzük az életet, és személyes ellenségemnek tekintek mindenkit, aki akadályozni akar életem főfeladatának teljesítésében. A rómaiak az ókorban, ó! Azok tudták, hogyan kell élni... Rossz sora volt-e Nerónak, vagy mondjuk Caligulának? No, de nem baj: Adolf Hitler vezetésével megteremtjük az új Rómát és felújítunk néhány régi jó hagyományt. Rabszolgáink lesznek, rabszolganőink. Ha-ha-ha!

— Rabszolgák? Nem rossz találmány! — jegyezte meg Ludis. — Azt tehetünk velük, amit csak akarunk.

Egy óra hosszat kártyáztak. A tét csakugyan nem volt magas, és Ludis meg Skuevic szándékosan veszítette el egyik játszmát a másik után, a kártyatudományát nagyrabecsülő Sperling legnagyobb örömére. Aztán konyak került az asztalra, s amikor már jócskán ittak, Sperling elmeséltette Ludissal, hogy irtott ki egy városkában egyetlen nap alatt minden zsidót: hogyan ásták meg az áldozatok tulajdon sírjukat, hogyan vetkőztek meztelenre és feküdtek a gödör fenekére. Volt, aki csak megsebesült, ezeket elevenen temették el.

— Ha legközelebb kilátásban lesz ilyesmi, értesítsen — mondta Sperling. — Elmegyek megnézni. Szórakoztat az efféle.

— Ha óhajtja, már holnap megszervezhetek ilyesmit — mondta Ludis. — Maradt még nyolc család a városban, ezeket úgyis ki kell irtani. Már a helyet is kiválasztottam: a várostól két kilométerre lévő erdőt. Csak szólnia kell, máris intézkedem.

— Jól van, csinálja, de ne túlságosan korán — adta beleegyezését Sperling. — A reggeli álom a legédesebb.

— Elintézhetjük este felé is, hat-hét óra körül. Akkor a hőség is szűnik.

— Magának is el kell jönnie megnézni, Skuevic úr — mondta Sperling. — Talán még meg is tetszik valamelyik kis barna.

— Rendben van... örömmel... — mormolta Skuevic és sokat jelentő pillantást vetett az üres üvegekre. Izlett neki az erős ital és szívesen megivott volna még egy-két pohárkával.

— Werner! — hívta Sperling a tisztiszolgáját. Az nyilván kiment az udvarra és nem hallotta a százados hívását. — Átkozott! Hová tűnt el megint ez a naplopó?... Magamnak kell konyakért mennem a raktárba.

Felállt és bizonytalan léptekkel kiment a szobából. A szobában ülők egy jó idő múlva zuhanás zaját hallották: Sperling nyilván megbotlott és elesett. Skuevic bosszúsan morogta:

— Még eltöri az üveget és itt maradunk ital nélkül...

— Nem kell azért túlságosan benyakalnunk — jegyezte meg Ludis. — Hallottad, Skuevic, hogy éjfél körül nők jönnek ide. Mit kezdünk velük részeg fejjel?

— Várj csak, még nem tudjuk, milyenek lesznek... — dünnyögte a rendőrfőnök. — Lehet, hogy még rájuknézni is rossz lesz...

— Sperlingnek nincs rossz ízlése. Tudja ő, kit hívjon.

— Majd meglátjuk, milyen ízlése van. „Mérsékelten telt, érett..." Ha-ha-ha.

Sperling még mindig nem tért vissza, Skuevic felállt és kiment, hogy utánanézzen, hol marad olyan sokáig a házigazda. A szobában maradt Ludis megint egy zuhanó test lármáját hallotta, aztán ismét csend támadt.

„Milyen hamar megártott nekik! Már járni se bírnak... — gondolta Ludis. — Nyápic alakok, de berzenkednek, mint a kakasok."

Unalmában egy berlini képeslapot kezdett forgatni. Csupa pornográf képet talált benne. Ludis úgy belemerült a pikáns felvételek szemlélésébe, hogy nem is hallotta, amint a háta mögött halkan kinyílik az ajtó és három jól megtermett fiatal férfi lép a szobába.

— Jóestét, Ludis... — köszöntött rá valaki hirtelen, közvetlen közelről. A mészáros fia megfordult, elfehéredett és felugrott a székről: német századosi egyenruhában Artur Lidum állt előtte. Kezében lövésre kész revolver. — Mukkanj csak meg, s már búcsúzhatsz is az életedtől! Zajt ne üss, mert ugyanúgy jársz, mint Sperling és Skuevic. No, fiúk, ne lustálkodjatok, tegyétek fel Ludisra a szájkosarat.

Artur társai kipeckelték Ludis száját és hátracsavarták a kezét. Artur megtaszította a vállát:

— Mozgás, öreg! Sétálunk egy kicsit a friss levegőn, itt vágni lehet a füstöt. Csak ne ijedj meg, ha a konyhában látsz valamit.

A konyha sarkában ott hevert Sperling századosnak és a rettegett Skuevic rendőrfőnöknek holtteste.

— Néha így járnak az alávalók, — mondta Artur Ludisnak, akinek szeme majd kiugrott rémületében, lába pedig összeösszeakadt.

Ludist a külváros sötét kis utcáin át kivezették a városból. Az erdőszélen, német katonai motorkerékpáron, egy partizán várta őket. Ludist az oldalkocsiba ültették és az ülésre kötözték, de a partizánok nem siettek az indulással. Megálltak az útszélen s a magasból lenéztek a völgyben sötétlő városkára. Mintha vártak volna valamire.

Az éjszaka sötétjében hirtelen két hatalmas robbanás hangzott fel egymásután. Két tűzkéve lövelt a magasba, aztán tűzvész támadt. Lövések hallatszottak, géppisztolyok kerepeltek. Nemsokára két motorkerékpár tűnt fel az úton. Amikor Artur Lidumhoz és társaihoz értek, megálltak.

— Minden rendben? — kérdezte Artur.

— Rendben, parancsnok elvtárs! — felelte az egyik motoros. — A parancsnokság, egy szakasz katonával együtt, a levegőbe repült és úgy ég, mint a fáklya. A megyei rendőrség épülete nehezen gyulladt meg, le kellett öntenünk benzinnel. Skuevic helyettese volt szolgálatban ma éjszaka, három rendőrtiszttel együtt. Őket már félórával előbb elcsendesítettük.

— Akkor most már jelenthetik főnöküknek, milyen sikerrel végződött a szolgálat — mondta Artur. — Egy félórája Skuevic is megtért őseihez, miután udvariasságból maga előtt engedte Sperling parancsnokot. A náciké az elsőbbség, mint tudjuk. A százados rámhagyta a szolgálati köpenyét és iratait; talán hasznukat vehetjük, akár ezeknek a motorkerékpároknak. Maga a büntetőosztag vezetője ajándékozta nekünk nagyon kedvesen ma éjszaka.

— Parancsnok elvtárs, egy feladatot mégsem tudtunk teljesíteni, Ludis Treit nem találtuk sem a parancsnokságon, sem a lakásán. Ez a személy...

— Ez a személy ott ül a motorkerékpárján és velünk jön az erdőbe — mondta Artur, Ludis felé intve. A mészáros fia felnyögött és úgy dobálta magát az ülésen, hogy csak úgy nyikorgott belé az oldalkocsi. — Kiki a helyére, elvtársak! Elég a hűsölésből! Vissza kell érnünk, mielőtt megvirrad.

Mindenki motorkerékpárra ült. Fényszóró nélkül robogtak délnyugat felé az országúton. Az első gépet, amelynek oldalkocsijában Ludis, hátsó ülésén pedig egy fiatal partizán ült, Artur vezette.

Artur Lidum partizánjai azon az éjszakán még két hadműveletet hajtottak végre. Az egyik komszomolista csoport, kisiklatott egy szerelvényt, amely csapatokat és anyagot szállított a német hadseregnek. Ugyanez a csoport, amikor visszatért, az Auri-fenyvesben lévő gyülekezőhelyére, aláaknázta az országutat — reggel azon a helyen tizenhat, büntető hadműveletre induló SS-katonával a levegőbe repült egy gépkocsi.

Egy másik csoport, a purvaji járás hajdani komszomol-szervezőjének vezetésével, a Melder-major közelében kelepcét állított fel és elfogta Bruno Paceplist, amikor az késő este hazafelé tartott motorkerékpárján. Mire Artur, elvtársaival és Ludisszal, a gyülekezőhelyre ért, a purvaji komszomol-szervező már az erdei ösvényen várta őket és jelentést tett a feladat végrehajtásáról.

— Nagyszerű... — mondta Artur. — Nem rossz kezdet. Drechsler főgenerális ma alaposan lehordja Rigában Danker tábornokot, a Gestapo főnöke pedig nem küldheti el napi jelentését fölötteseinek. Ha nem is egy hadosztályt, de legalább egy ezredet nem küldhetnek a fasiszták a frontra, mert a környék belső biztonságának megszilárdításánál lesz rá szükség...

Hajnalodott. Egy órával azelőtt eleredt az eső, az erdőben csupa víz volt a moha meg a fű.

Artur leoldatta Ludis Treit az ülésről, szájából kivétette a pecket.

— Szállj ki, — mondta neki.

Ludis kikászolódott az oldalkocsiból. Fejével megmozdított egy fenyőágat és vízpatakok csorrantak a nyakába. Megrázkódott és bambán meredt Arturra.

— Tudom, hova hoztak — szólalt meg. — Ez az Auri-fenyves.

— Nagyon helyes — bólintott Artur. — Ez az Auri-fenyves. Remek hely partizánbázisnak, igaz?

— Borzalmas hely... — nyögte Ludis. Komor sejtelmeket támasztott benne az a körülmény, hogy a partizánok nem kötötték be a szemét, engedték nézelődni: csak olyan embernek felesleges bekötni a szemét, aki soha többé nem fog beszélni arról, amit látott. „Nekem befütyültek... — gondolta a mészáros fia és a rémület verítéke ütött ki rajta. — De lehet, hogy még nem tudják, mit csináltam a németek alatt. A régi dol-

gaimért pedig nem büntethetnek halállal! Lehet, hogy... Artur fel akar használni valamire?"

Úgy kapaszkodott ebbe a gondolatba, mint fuldokló a szalmaszálba, s ettől fogva nagyon előzékenyen viselkedett, Artur nyugodt, majdnem jóindulatú magatartása bizakodóvá tette. Miközben egy csapat partizánnal az erdő mélye felé haladt, megkérdezte Arturtól:

— Nem oldanátok le a kötelet a kezemről, Artur? Már a húsomba mélyed.

— Tűrd még egy kicsit — felelte Artur. — Nemsokára odaérünk.

— Jól van, Artur, nem szóltam semmit... — mormolta Ludis, s megint magánkívül volt a félelemtől, Nem bántotta senki, de a partizánok viselkedése kemény szigort és fegyelmezettséget sejtetett; némelyiknek fenyegetően villant a szeme. „Fogalmam sincs róla, mit forgatnak a fejükben..." — gondolta Ludis, és lopva a környéket vizsgálgatta.

Az erdő sűrűjében, körülbelül egy kilométerre az úttól, kis tisztás húzódott, a tisztáson néhány fatönk meredt s egy kidőlt, vén fenyő hevert. Egy csoport partizán várta itt őket. Mindegyiknél volt fegyver: puska, géppisztoly, vagy revolver. Artur valamit beszélt a társaival, aztán így szólt:

— Ítélkezésre ülünk össze. Embereim kifejezett kívánságára magam leszek az elnök. Kérem a bíróság tagjait, foglalják el helyüket.

Leült a kidőlt fa törzsére. Két partizán vált ki a többiek közül és Artur mellé ült — egyik a jobbjára, másik a baljára. Ludis Treit a tisztás közepére vezették és arccal a bíróság tagjai felé állították. Két géppisztolyos partizán állt féllépéssel mögötte.

Mélységes, feszült csend támadt. Minden szem Ludis felé fordult, s bár még senki sem szólt egy szót sem, a mészáros fia már sejtette, hogy ezek az emberek sokkal többet tudnak, mint amennyi az ő helyzetében kívánatos volna.

— Ludis Trei vádlott... — törte meg a csendet Artur Lidum nyugodt hangja. — A szovjet haza elárulásával és békés szovjet polgárok ellen elkövetett terrorcselekményekkel vádoljuk. A bíróság sok tényt ismer, amiből kitűnik, hogy maga aktív cinkosa a német megszállóknak és ellensége a szovjet népnek. Mit tud felhozni mentségére? Beszéljen, Ludis Trei!

Ludis ide-oda forgatta a fejét, nyakát csavargatta, mintha egyszerre megszűkült volna a gallérja. Arturra nézett és megszólalt:

— Nem tudom... valaki megrágalmazott. Én sohasem avatkoztam a politikába és nem is értek hozzá.

— Amikor felmászott a fára és levette a vörös zászlót, az talán nem politikai jellegű cselekedet volt? — szakította félbe Artur. — És amikor 1939 végén Mannerheimhez ment, hogy a Szovjetunió ellen harcoljon, az sem volt politika?

— De hiszen akkor még nem voltam szovjet polgár...

— Azt jól tudjuk, s nem is azért ítélkezünk ma maga felett.

— Ennyi az egész — mondta Ludis. — Semmi más bűnt nem követtem el életemben. Amit a terrorcselekményekről hallottak, az hazugság! Látta valamelyikük, hogy ilyesmit tettem volna?

— Tehát tagadja?

— Körmömszakadtáig! Határozottan visszautasítom az egészet!

— Van-e a bíróság tagjainak kérdése a vádlotthoz? — kérdezte Artur.

— Nincs — válaszolták a bíróság tagjai.

— Vezessék a vádlottat a mögé a fa mögé és vezessék elő a másik vádlottat — mondta Artur.

A partizánok a fa mögé kísérték Ludist. Egy perccel később Bruno Paceplis állt a helyén, a tisztás közepén. Dühösen, vérszomjas farkas-tekintettel meredt ellenségeire és pimaszul kihúzta magát.

— Bruno Paceplis vádlott — kezdte Artur — a szovjethatalom és a nép ellen elkövetett súlyos bűnökkel vádoljuk: hazaárulással, a német megszállókkal folytatott tevékeny együttműködéssel, a szovjet polgárok tömeges meggyilkolásával. Mit tud mentségére felhozni?

— Mi jogon vallatnak? — hárította el a kérdést Bruno. — Ebben az országban Nagynémetország törvényei érvényesek, csak azok alapján vonhatnak felelősségre.

— Ez itt nem „Nagynémetország", hanem szovjet föld, s a szovjet törvények egyetlen napra sem veszítik érvényüket, még most sem, amikor a német területrablók ideiglenes megszállás alatt tartják földünket. A rablók és útszéli haramiák jogi törvényei nem érdekelnek bennünket, s ajánlom, hogy maga se hivatkozzék ezekre. Beszéljen.

Bruno vállat vont és kihívón nevetett:

— Valamennyi vádat elutasítom, mert egyik sem bizonyított. Egyes emberek beteg fantáziájának szüleményeire felesleges válaszolnom. Hol vannak a tanúk, akik bármit is bizonyíthatnak?

— Ludwig Trei nevét hallotta már, ugye? Különben rögtön láthatja személyesen. Vele már beszélgettünk. Mit tud róla?

— Trei korlátolt és gyalázatos alak. Részegeskedni meg gyilkolni, ehhez ért csak. Ha Treit hívják tanúnak, előre kijelenthetem, hogy még az édesapját is megtagadja, ha ebből valami hasznot húzhat. Inkább azt kérdezzék meg tőle, hány szovjet aktivistát ölt meg tulajdon kezével.

— Hány szovjet embert ölt meg Trei a maga számítása szerint?

— Legalább kétszázat — vágta rá tüstént Bruno.

— Disznó! — ordított fel hirtelen Ludis valahol a közeli fenyők között. — Így segítesz a társadon? Azt meséld el inkább, Brunit, hogyan tördelted ki élő zsidók szájából az aranyfogakat, hány gyereket vertél agyon puskatussal, hány nőt erőszakoltál meg! Ne szégyeld, teregess csak ki mindent!

Bruno elsápadt és meggörnyedt.

Artur intett a partizánoknak, és Ludis Treit visszavezették a tisztásra. A büntetőosztag-parancsnokok sziszegtek, mint a kígyók és gyűlölködve méregették egymást. Ha a partizánok vissza nem tartják őket, egymásnak rontanak.

Artur vagy tíz percig egyetlen kérdést sem intézhetett hozzájuk. A két áruló igyekezett túlharsogni egymást, minél több vádat egymás fejére olvasni, s olyan dolgokat vagdostak egymás fejéhez, hogy a partizánok, miközben hallgatták, nem bírtak nyugodtan ülve maradni. Ennyi gyűlölet, megvetés és bosszúvágy csak két halálos ellenségtől telhetett ki, pedig alig két napja, hogy Bruno Paceplis és Ludis Trei együtt tivornyázott és dicsekedtek egymásnak legújabb aljasságaikkal.

A kölcsönös vádaskodás hevében értékes adatokat fecsegtek ki, megneveztek embereket, akikről eddig még nem derült ki, hogy a németek cinkosai. Artur sietve felírta a hallottakat jegyzetfüzetébe. Reinis Taurinon kívül — akinek feketelistáiról már tudtak a partizánok — súlyos vádakkal illették Taurin méltó társát, Zirak esperest, meg a téglagyár tulajdonosát is, akinek lelkén már sok ártatlan ember vére száradt.

Végül, fáradtan és lihegve, elhallgattak, csak dühös pillantásokkal szúrkálták egymást.

— Van valami kérdésük a bíróság tagjainak? — kérdezte Artur, és végighordozta tekintetét a tisztáson felzárkózott partizánok szoros gyűrűjén.

— Minden világos! — felelték a partizánok. — Nem kell sokáig halogatni. Hirdesse ki gyorsan az ítéletet. Nehéz a földnek ilyen szörnyetegeket hordani a hátán.

Artur néhány perc mulva kihirdette az ítéletet:

— A bíróság a szovjet nép nevében a legsúlyosabb büntetésre: kötél általi halálra ítéli a két vádlottat. Az ítélet azonnal végrehajtandó.

Most elképesztő dolog történt. Ludis Trei, amikor ráébredt, hogy ütött az utolsó órája, Artur lába elé vetette magát és irgalomért könyörgött, olyan árat kínálva életéért, amilyet csak kívánnak tőle.

— Ha kívánják, kelepcét állítok és kezükre juttatom egész büntetőosztagomat; tegyenek vele, amit akarnak! Szerzek fegyvert, amennyit csak akarnak! Mind egy szálig kiirtom a megye gestapohivatalnokait! Ha kívánják, elmegyek Rigába és agyonlövöm a rendőrtábornokot, meg magát a gestapo-főnököt, vagy Danker tábornokot! Hogy ne kételkedjenek bennem, engedjék meg, hogy tulajdon kezemmel fojtsam meg ezt a kígyót, ezt az átkozott fasisztát, Bruno Paceplist, a szemük láttára! Engedjék meg, könyörgök!

— Parancsnok elvtárs, engedje meg, hogy én számoljak le Bruno Paceplissel! — szólalt meg az egyik partizán. — Ő ölte meg a nővéremet.

— Ludis Treit pedig adja az én kezembe! — kérte egy másik. — Kiirtotta az egész családomat.

— Jól van. Legyen — egyezett bele Artur.

Amikor a partizánok az erdő mélyébe vezették az elítélteket, Bruno utóljára kihúzta magát és Arturhoz fordult:

— Tiszt vagyok. Nem lehetne kötél helyett... golyóval?

— Nem — felelte Artur. — Maga nem tiszt, hanem közönséges hóhér és gyilkos. A golyót más gyalázatosnak tartogatjuk... valakinek azok közül, akikről beszéltek a bíróságnak.

— Kedves jó barátom, hát nem könyörülsz rajtam? — vonította könnyezve Ludis, de Artur nem hallgatott rá.

És beteljesült az, amit a legfőbb igazság megkövetelt.

4

Hamarosan az egész környéken elterjedt a parancsnokság felrobbanásának és a megyei rendőrség épületében támadt tűzvésznek híre. Sperling százados és Skuevic hirtelen halálán senki sem ejtett könnyet, csak a megyei rendőrfőnök felesége hordott egy darabig gyászfátyolt, amíg magára nem sikerult vonnia egy német csendőrtiszt figyelmét s a kedvese nem lett. A parancsnokságon elpusztult katonákat és a rendőröket nagy

pompával temették, a szertartáson a rendőrtábornok és a tartománybiztos is részt vett, de az újságok hallgattak az esetről. A nép más utakon értesült a diverziós cselekményekről és Lettország minden becsületes embere nagy elégtételt érzett. A környék másik részéből újabb jó hír tetőzte az elsőt: egy katonai szerelvényt kisiklattak, egy SS-katonákkal megrakott gépkocsit pedig a levegőbe röpítettek. Később néhány járási előljáróság és megyei hivatal ajtaján megjelent a partizánok közleménye Bruno Paceplis és Ludis Trei halálraítéléséről. Az a vélemény alakult ki, hogy mindez különböző helyeken működő nagy partizáncsapatok munkája. Ez a hír sok gondot okozott a megszálló hatóságoknak. Meg kellett erősíteniük a parancsnokságokat, néhány felfegyverzett csoportot harcikészültségben kellett tartaniuk, tehergépkocsikkal és rendőrkutyákkal, s hogy izgatott és halálrarémült cinkosaikat megnyugtassák, büntetőexpedíciót kellett küldeniük az események színhelyére.

Reszkettek az erőszakoskodók és az árulók. Akinek nem volt egészen tiszta a lelkiismerete, este át sem merte lépni háza küszöbét. Az iga alatt nyögő nép ráébredt, hogy az ellenség nem is olyan sérthetetlen és győzhetetlen, mint ahogy eleinte látszott — szembe lehet vele szállni, s azok, akik a nép nevében bosszút állnak, a becsületes emberekért szállnak síkra!

Anton Paceplis, miután hírét vette dédelgetett Brunója szégyenletes halálának, hetekig nyögött és siránkozott. Még jobban nyögtek és siránkoztak az öreg Melderék, akik az áhított örököst veszítették el vele. Csak Zsan Paceplis nem siratta gőgös féltestvérét és, mivel most már egyedül ő képviselte Szurumiban az ifjabb nemzedéket, apja és mostohája sokkal többet törődött vele, mint azelőtt. Zsan egyre függetlenebb és önállóbb lett, s nem tartotta szükségesnek, hogy minden lépéséről számot adjon szüleinek.

Az öreg Paceplis hangoztatta ugyan a megszállók igazát, de óvakodott attól, hogy bármiben is segítségükre legyen. Szurumi gazdája nem adott egy csepp tejet, egy tojást sem a németeknek, míg a járási előljáró, meg a kerületi főnök bírósággal meg elkobzással nem fenyegette. Paceplis csak akkor szállította a begyűjtőhelyre az élelmiszereket, amikor már nem tudott kibújni kényszerkötelessége alól, de akkor is csak a legsilányabb élelmiszereket vitte el, s azt is hiányosan. Taurin, a járási előljáró, több ízben figyelmeztette, hogy könnyen a salaspilsi gyüjtőtáborba kerülhet, ahonnan eddig kevés ember került ki élve. Hogy ő még nem került sorra, azt nyilván csak Brunónak kö-

szönheti: a büntetőosztag vezetője, akit a partizánok felakasztottak, tragikus hőssé vált bizonyos körök szemében, ezért bánnak meglehetősen elnézően a fiú nem egészen lojális magatartású apjával.

Zsan, mialatt apja Taurinnal és a kerületi főnökkel vitatkozott, a szénapadláson, az istállótető alatt, a moszkvai híreket hallgatta és közölte társaival, amit hallott: a hitleristák megrekedtek Moszkva és Leningrád alatt!

„Meglátjátok — mondta magában Zsan — Anna még hazatér egyszer és Laviza majd azt se tudja, mit is mondjon neki. Csak az a baj, hogy apám mostanában túlságosan sokat jár Kikreizisékhez. Marcis Kikreizis, ez a hencegő alak, kedvébe jár apámnak, mert tetszik neki Anna. Ha Anna el nem megy hazulról, *ezek* már eljegyezték volna Marcisszal. Jól tette Anna, hogy nem maradt itthon. Bár én is elmentem volna akkor vele!..."

Zsan néha egész éjszaka távol járt, időnként ismerős purvaji fiúk látogatták meg, de hogy miről beszélgettek, azt senki sem tudta meg a tanyán. Később, amikor az egész világot izgalomban tartották a Sztálingrád-környéki nagy események és Rigában szervezni kezdték a lett légiót, ezek a legények, köztük Zsan Paceplis is — éppen akkor, amikor mozgósítani akarták őket — eltűntek hazulról. Artur Lidum partizáncsapatához új, értékes utánpótlás érkezett.

Marcis Kikreizisnek az apja megszerezte a felmentést és elintézte, hogy Marcis — út- és hídőrségi szolgálatban — a járásban maradhasson. Marcis nagyranőtt, mamlasz legény volt, arca pozsgás és pufók, szája örökké félig nyitva — mindkét fülére nagyot hallott. Idióta külsejében nem sok öröme telt szüleinek. Annál jobban kifejlődött a legényben a gazdafiú rátartisága. Nemigen tűrte, hogy csúfolódjanak vele, s aki belekötött, azt alaposan helybenhagyta.

Anton Paceplis és az öreg Kikreizis nem feledte el az Anna keresztelőjén kötött tréfás megegyezést Marcis és Anna összeházasításáról. Nem sokkal a háború kitörése előtt szóbahozták ezt a megegyezést, amelyet már sem Kikreizis, sem Paceplis nem tartott nevetségesnek. Amikor ez Marcis tudomására jutott, sürgetni kezdte apját, hogy tartsák meg minél előbb a lakodalmat, mert Anna nagyon tetszett neki. Igaz, hogy belépett a Komszomolba, és a vörösökkel cimborál, de ő az esküvő után majd csak megtöri a feleségét és jó gazdasszonyt farag belőle — a fő, hogy a lány szép és dolgos.

A háború azonban keresztülhúzta a két család e „magasztos" tervét. Anna nyomtalanul eltűnt, Marcis pedig kénytelen volt

várni, mi történik a világban, s mindenesetre fenntartotta a barátságot Anton Paceplissel. Időnként beállított a Szurumitanyára, s tudva, hogy az ital gyönge oldala Paceplisnek, mindig vitt neki egy-egy üveggel. Poharazgatás közben, mintegy tréfából, apósuramnak és vőmuramnak címezgették egymást.

Így éltek anélkül, hogy megkeresték volna igazi helyüket a két világ hatalmas harcában; nem tudták, merre dől el végképpen a harc, várakozón, feszülten szimatolgattak a levegőbe. A bolsevikokat nem várták vissza, de arra sem éreztek egy csepp hajlandóságot sem, hogy bármiféle áldozatot is hozzanak Hitlerért — különösen tulajdon életük és vagyonuk rovására, mert mindkettőre maguknak is szükségük volt.

Reinis Taurin mindig teljesen határozott álláspontot foglalt el. Tudta, hogy a barikád melyik oldalán a helye és ezt a háború első napjaitól fogva nagyon erélyesen hangsúlyozta Tudta azt is, hogy a környéken sok az ellensége, s hogy örömmel kitekernék a nyakát, ha a kezükbe kaparinthatnák. Amikor a nyílt árulás útjára lépett és vér is tapadt a kezéhez — honfitársai vére — megértette, hogy minden hidat felperzselt maga mögött és nincs visszaút, s ezért nem gyötörte semmiféle kétség. Csak előre a hitleristákkal, akárhogy végződik is! Taurin a németek sztálingrádi katasztrófájáig hitt abban, hogy a háborúból feltétlenül Németország kerül ki győztesen és sohasem vonhatja felelősségre népe a feketelistákért, a meggyilkolt és bebörtönzött szovjet emberekért, és mindazért, amit a németek érdekében kisajtolt a purvaji járás parasztjaiból. Amikor Bruno Paceplist és Ludis Treit felakasztották, nagyon óvatos lett: sötétedés után nem lépett ki az utcára, sok éjszakát nem otthon, hanem az előljáróságon, vagy ismerőseinél töltött. Néhányszor már-már nyakoncsípték, de valahogy mindig ki tudott bújni a leszámolás alól. Taurin a sztálingrádi események után megértette, hogy a játszmát elvesztette és előbb-utóbb minden dolgáért felelni kell. Most már csak az lehetett kérdéses, hogy meddig tudja húzni-halasztani a biztos leszámolás óráját. Taurin még elővigyázatosabb lett, titokban tartotta minden lépését, 1943 elején pedig — amikor Erna Taurin, hosszas betegség után, gyomorrákban meghalt — ráébredt, hogy a magafajta ember élete nincs biztonságban Urgiban, A városban, a rendőrség és a német csapatok széles háta mögött sokkal nyugodtabban érezheti magát.

Az Urgi-majorban több szovjet hadifogoly dolgozott. Taurin a tanyájára hívta egyik távoli rokonát, rábízta az egész gazdaságot, kioktatta, hogyan használja ki és hogyan tartsa minél

jobban kordában a hadifoglyokat, s egy reggel, miután elöljárói tisztjéről lemondott, ott hagyta a tanyát. Szomszédainak azt mondta, hogy hosszas gyógykezelésre és orvosi felügyeletre van szüksége, de minden purvaji tudta, mi a betegsége Reinis Taurinnak. *Félelem* volt a neve a bajának.

Ebben az időben sok nem-tiszta lelkiismeretű ember megkapta *ezt* a betegséget. A legóvatosabbja és elővigyázatosabbja is Svédország felé pislogott, mert az a hír járta, hogy az ottani levegő pompásan gyógyítja az efféle betegséget.

A purvaji járásba, Taurin helyett, Stabulnieket nevezték ki elöljárónak, de ez olyan gerinctelen, gyáva alaknak bizonyult, hogy a tartományi biztos félév múlva kénytelen volt határozottabb embert ültetni a helyére.

Úgy gondolta, hogy az öreg Melder személyében alkalmas embert talált.

Tizedik fejezet

1

Amióta Aivar ott hagyta Lettországot, élete nemigen különbözött az áttelepült lettek életétől. Észtország területén, komszomolista útitársaival együtt, beállt a munkásgárda egyik lett ezredébe s ott esett át az első tűzkeresztségen. Amikor az ezred maradványait, visszavonulás után, bekerítették a hitleristák, a lettek harccal kitörtek, és Leningrádtól délnyugatra csatlakoztak a Vörös Hadsereghez, amely itt az arcvonalat tartotta. Aivar egy lövész-szakasz parancsnoka lett. Néhány hétig ebben a kerületben maradt és részt vett a Leningrádért folyó harcokban; aztán, a lett harcosok egy nagyobb csoportjával a Lett Lövészhadosztály alakulási helyére ment.

A kiterjedt táborban, ahol lépten-nyomon lett beszéd hangzott fel, végre megtalálta Anna Paceplist és Jan Lidumot, de szilárdan eltökélte, hogy addig nem leplezi le magát, amíg harc közben bizonyságot nem tesz bátorságáról s ilyen módon jogot nem szerez ahhoz, hogy tudtul adja Annának és apjának azt, hogy él. Jan Lidum akkor zászlóalj politikai tiszt volt. Anna Paceplis a zászlóalj egészségügyi részlegénél dolgozott.

Aivar a gyakorlótéren látta meg először édesapját. Szakasza akkor végezte az utolsó lőgyakorlatokat. Aivar szívét megremegtette a váratlan izgalom, amikor, a zászlóaljparancs-

nokkal együtt, egy hatalmas termetű politikai tiszt közeledett feléje. Lidum dús, fehér haja kikandikált a tányérsapka alól. Ez a fehér haj élesen elütött a szikár, napbarnított arctól. Olyan tiszta tekintetű volt a szeme, annyi gyöngédséget sugárzott, hogy Aivar, amikor meglátta, szeretett volna rámosolyogni és kitárni előtte egész lelkét. Lidum olyan egyszerű szavakkal, olyan bensőségesen beszélgetett a lövészekkel, mint apa a fiaival. A szakasz kiképzésével kapcsolatban néhány kérdést intézett Aivarhoz, s elmenőben helyeslőn veregette meg a vállát.

— Pompás legényeket nevelt, hadnagy elvtárs... Ha a fronton is ilyen jól lőnek majd, mint most itt, a fritzek nem győznek elég nyírfakeresztet ácsolni.

Aivar olyan zavart volt, hogy nem is tudott válaszolni hirtelenében. Sokáig nézett a távozó Lidum után, kapkodta a levegőt izgalmában, mint kimerítő futás után.

„Hát ilyen ember... az apám..." — gondolta. A lövészek, akik észrevették parancsnokuk zavarát és kíváncsian találgatták, vajjon miért olyan izgatott Taurin alhadnagy a zászlóalj politiki tisztjének jelenlétében.

Aivar ezentúl gyakran látta apját; mind jobban megismerte jellemét, szokásait. Napról napra világosabban látta, hogy e mellett az okos és önfeláldozó ember mellett az önzőlelkű Reinis Taurin valóságos törpe. Lidum, ha a helyzet úgy követelte, szigorú volt és hajthatatlan, de sohasem engedte szabadjára haragját, sohesem volt igazságtalan. Az egész zászlóalj becsülte és úgy szerette, mint tulajdon édesapját, s Aivar szíve megtelt örömmel és büszkeséggel. Voltak pillanatok, amikor szeretett volna odaállni az őszhajú óriás elé és elmondani neki az igazságot, feltárni a régi titkot és véget vetni Jan Lidum végtelen fájdalmának. De még mindig volt ereje a hallgatáshoz.

„Még korai volna, még nem tettem semmi olyat, ami más színben tüntethetné fel a gazdag kulák fogadott fiát. Még várnom kell, s beérnem azzal a tudattal, hogy új életem a szeme előtt folyik, s hogy egymás közelében élhetünk."

Amikor Aivar megtudta, hogy Anna a hadosztálynál van, teljesen megnyugodott. Minden úgy volt, ahogy lennie kellett: Anna él, egészséges, párhuzamosan futnak útjaik és közös az életük célja, tartalma. Eljön majd az az idő, amikor úgy közeledhet a lányhoz, mint egyenrangú. Csodálkozik majd Anna: ma még bizonyosan az ellenség cinkosának képzeli őt, s ha véletlenül eszébe jut is, csak gyűlölettel, megvetéssel gondol rá.

Néhány hónap mulva, amikor a Lett Hadosztály részt vett a Moszkváért folyó nagy ütközetben, Aivar találkozott Annával

a sötétben, egy rövid harcszünetben. A lány sebesültszállító gépkocsin érkezett. A súlyos sebesültekért jött. A harc legelején elesett a századparancsnok, s ideiglenesen Aivar állt a helyére. A sűrű homályban felismerte Annát — néhány lépésre állt tőle. A lány halálosan kimerült volt, alig állt a lábán, de segített elhelyezni a sebesülteket a gépkocsiban. Végül beült a soffőr mellé, s a gépkocsi elindult.

„Nem könnyű az életed, kedvesem... — gondolta Aivar, a távolodó gépkocsi után nézve. — De derék lány vagy, Annuska... büszke vagyok rád."

Aivar igazi szovjet emberek között töltötte napjait, velük együtt teljesítette a katona nehéz és felelősségteljes kötelességeit, és lassanként megismerte a felfogásukat, megtanulta az ő szemükkel nézni az eseményeket, de még mindig nem értett sok olyasmit, amit mások egész világosan láttak. A nagy harc értelmét is a maga módján fogta fel. Ha megkérdezték volna tőle, mi okból és mi célból harcol a német területrablók ellen, körülbelül ezt felelte volna: „Azért harcolok ellenük, mert németek, népem ősi ellenségei, akikkel minden lett embernek régi leszámolnivalója van. És még azért is, mert azok az emberek harcolnak sorainkban, akik nekem a legdrágábbak e világon: apám, meg az a lány, akit szeretek."

Még mindig nem tudott felülemelkedni egyéni elképzelésein és megérteni, hogy állásfoglalása a két világ nagy ütközetében nem a személyes okok erejénél fogva helyes, hanem azért, mert a történelmi igazság követelményei szerint való, mert ebben a harcban a szovjet hadsereg a civilizációt menti meg a pusztulástól, a civilizációt, amelyet a német fasiszták meg akarnak semmisíteni. Néha kitört belőle valamilyen előítélet, vagy a nemzeti önhittség, s ha a század politikai vezetője elvtársiasan rámutatott hibáira, Aivar megsértődött és magába zárkózott. De mégis más ember volt most, mint a háború előtt. Lassan és nehezen, de sarjadtak már benne az újfajta öntudat hajtásai.

1942 márciusában, amikor a Lett Hadosztályt az óriási front egy másik területén — Sztaraja Russz körzetében — vetették be, Aivar vállsebet kapott. Sebesülése súlyos volt, a fronton nem gyógykezelhették, ezért, más sebesültekkel együtt a hátországba küldték. Kresztci-ig fiatal ápolónő kísérte őket, s egész úton gondoskodott róluk, ahogy csak tudott — de ez az ápolónő nem Anna volt. Talán ezért nem kérte meg Aivar semmiféle kis apróbb szolgálatra, amelyek ilyenkor természetesek.

... Azon az estén, amikor Aivart sebesültszállító vonatra tették és Jaroszlavlba vitték, Anna Paceplist a soronlévő taggyűlé-

sen felvették tagjelöltnek. A lány úgy érezte, azon a napon, hogy végre nagykorú lett, egyenrangú elvtársaival. Soha nem hallott még másoktól ennyi szíves és bátorító szót, mint ezen a napon. Azt sem tudta zavarában, hová nézzen, amikor a pártszervező elmondta róla, hogy milyen buzgó a tanulásban s milyen bátor a harcokban. Elmondta róla azt is, hogyan segít elvtársain, milyen önfeláldozóan végzi kötelességét és milyen kitartóan igyekszik emelni politikai tudását. Anna úgy érezte, hogy mindez szóra sem érdemes, hiszen ez kötelessége — ki nem szenteli most minden erejét a hazájának?

Annának, amióta elment hazulról, minden jól és helyesen alakult az életében. Alighogy mögötte maradtak Szurumi komor, düledező épületei, úgy érezte, hogy valami sötét, füstös odúból lépett ki a szabad levegőre. Végiggyalogolta egész Lettországot, Valkában szerelvényre ült és Ivanovóba utazott. Sem akkor, sem később — amikor beállt a Lett Lövészhadosztályba — nem bántotta, nem próbálta megalázni senki, mindenki becsülte, szerette, s mint egyenrangúval bánt vele. Annának, most, hogy igazi baráti körbe került, egész lénye kivirult, mint a sötétből és hidegből kedvező környezetbe jutott növény.

Anna szakadatlanul tanult és „nem napról napra, de óráról órára fejlődött" — ahogy a komszomol-szervező mondogatta. Régi nehéz élete, jogfosztottsága megedzette, s most nem hátrált meg az akadályok előtt, önfeláldozóan teljesítette kötelességét, gyakran mások munkáját is elvégezte.

Amikor Lettországot elhagyta, közös vagonban utazott Ilza Lidummal és megismerkedett vele. Ivanovóban együtt töltötték néhány hetet. Ilzának, valahányszor fiára gondolt, fájdalom szorította össze a szívét: egy nappal azelőtt, hogy a járás aktivistái elhagyták szülővárosukat, Artur váratlanul eltűnt és senki sem tudta, mi történt vele. Később, Valkában, egy komszomolista azt mondta, hogy Artur régi vadászaitól azt hallotta: Cesis és Valmiera között nagy kulák- és aizar-banda támadta meg őket és Artur ebben az összecsapásban esett el. Ez volt az egyetlen hír róla. Később, amikor Artur az alakuló hadosztály táborában sem jelentkezett, kétségtelenné vált, hogy baj történt vele.

Ilza sokmindent megért nehéz életében, ez a hír most mégis erősen megrendítette. Még most is volt annyi ereje, hogy mások előtt visszafojtsa könnyeit, de ki tudja kiölni a szemből a bánat komor lángját, vagy ki tudja visszaparancsolni a szenvedésgyötörte lélek sóhajait?

Anna ezekben a napokban közel került a szívéhez. Otthon,

munka után (mindketten egy textilgyárban dolgoztak), sokáig nem feküdtek le, elbeszélték egymásnak az életüket. Ilza, miután megtudta, milyen volt Anna gyermekkora és ifjúsága, szíve minden melegével vette körül a lányt — Anton Paceplis lányát. Anna szavaiból látta, micsoda pokol lehetett Szurumi, micsoda önzés és kegyetlenség fojtogatott ott minden élőlényt. Édes lányának érezte Annát, aki kénytelen volt végigszenvedni az árvák keserű sorsát, aki nem ismert anyai gyöngédséget és apai jóságot, akinek nem volt gyermekkora.

Amikor megtudták, hogy alakulóban van a Lett Hadosztály, Ilza nem is próbálta Annát eltéríteni szándékától, sőt, segített neki a csomagolásban és úgy búcsúzott tőle, mint édes lányától. Majdnem mindennap írtak egymásnak. Most már Annának is volt a hátországban valakije, aki gondolt rá éjszakánként, amikor a hóförgetegekben sebesült katonákat szállított az arcvonalból; valaki, akinél mindig otthonra találna...

2

Aivar 1942 május végéig feküdt a jaroszlavli hadikórházban. Sebe gyorsan gyógyult, de balkarja elvesztette régi mozgékonyságát — masszázsra volt szüksége. Aivar gyógykezelése a Lett Lövészhadosztály Moszkva-környéki üdülőjében fejeződött be. A nyaralótelepet, ahol az üdülő volt, villanyvasút kötötte össze a fővárossal, és Aivar hetenként többször is bement Moszkvába fronttársaival. Órák hosszat járták a várost. Megkerülték a Kremlt, megálltak a Vörös-téren, hosszasan elnézték a Lenin-mauzoleumot. Itt nyugodott a nagy Párt és a szovjet állam halhatatlan megteremtője. Mellette, az ősi Kremlben, a nagy Sztálin gondoskodott fáradhatatlanul népének s a világ minden becsületes emberének jelenéről és jövőjéről. Reménykedve, bizalommal tekintett e helyre az egész dolgozó emberiség, és Aivart egészen szokatlan érzések hatották át arra a gondolatra, hogy ilyen közel van a nagy vezérhez. Mély meghatottsággal nézte a Kreml ősi épületét, amelyben, egyszerű dolgozószobájában, Sztálin dolgozott.

A moszkvai színházban elragadtatva bámulta az orosz nép nagy művészetét.

Az utcákon és tereken meglepődve nézte az épületeket, amelyeket olyan rövid idő alatt építettek a szovjet emberek. Mint mesebeli földalatti palota, ragyogott a Metro. A Moszkva folyó hídjai — egyik szebb, mint a másik. Parkok, sporttelepek,

új, büszke épülettömbök dicsőítették a szabad emberek munkáját. És Aivar most szégyenkezve, felháborodással gondolt a szovjet nép életéről szajkózott rágalmakra és hazugságokra, amelyeket annakidején elhitettek vele és más hiszékeny emberekkel az N.-i ezred parancsnokai meg a burzsoá Lettország sajtója. Hogy is hihetett nekik!

„Ha Anna itt lehetne mellettem... — gondolta. — Még gyönyörűbb, még fenségesebb volna akkor minden. Az ő gondolatai, élményei, gazdagabbá tennének. Vajjon megérem-e egyszer?"

Gyakran gondolt Annára. Esténként, mielőtt elaludt, gondolatban hosszú beszélgetéseket folytatott vele, elmondott neki mindent, amit napközben látott és tett, s így folytonosan maga mellett érezze a szeretett lányt. Persze, önmagát csapta be, de ez a kis csalás enyhítette magányát.

Aivar június végén beállt a lett tartalékezredbe. Néhány hetet töltött a táborban, amellyel a hadosztály alakulása idején jól megismerkedett, majd az egyik menetszázaddal a frontra ment. Társai leveléből tudta meg, hogy a téli harcok idején tanúsított érdemeiért a Vörös Csillag renddel tüntették ki. Nemrég hadnagyi rangot kapott.

Jan Lidum volt az egyik ismerős, akivel Aivar először találkozott a Lett Lövészhadosztály új táborhelyén. Lidum már ezredpolitikai tiszt volt.

— Ismét közöttünk, Taurin hadnagy? — kérdezte Lidum és mosolyogva szorította meg Aivar kezét. A patak partján találkoztak az ezredparancsnokság fedezékei előtt. — Bizonyosan alig várta már, hogy visszakerüljön!

— Úgy van, politikai tiszt elvtárs... — felelte Aivar. — Majd elepedtem már! Olyan jól érzem most magam, mintha haza kerültem volna, csak még kedvesebb lett itt minden.

— Ez a helyes, szeretnunk is kell katona-családunkat! Együtt vagyunk itt jóban-rosszban. Meggyógyult a karja?

— Olyan a karom, mint régen, politikai tiszt elvtárs. Értik a dolgukat a szovjet orvosok!

— Melyik csapatrészhez került?

— Vissza a századomhoz, de ezúttal mint századparancsnok.

— Ugyan? Igaz, persze, az elődjét tanulni küldték.

Lidum, miután elvált Aivartól, elgondolkodva nézett utána: „Hol találkoztam régebben ezzel a fiúval? Nagyon ismerős az arca!...'

De hiába erőltette emlékezetét.

„Talán csak valamelyik régi ismerősömhöz hasonlít. Bizonyosan így is van."

Aivar a hadosztály második vonalában találta meg századát, jól álcázott fenyőgally-kalyibákban. Miután beszélt a rajparancsnokokkal, végigjárta a lombsátrakat és megismerkedett a lövészekkel — sok új ember volt közöttük. Egy helyen a hadosztály mesterlövészeinek legutóbbi jó eredményeiről beszélgettek a lövészek. Aivar melléjük ült, cigarettával kínálta őket.

— Gyorsan terjed nálunk a mesterlövész-mozgalom — mondta Platonov, a szakasz törzsőrmestere. — És a legnagyszerűbb az, hadnagy elvtárs — fordult Aivar felé — hogy a lányok sem maradnak el mögöttük. Sokan mesterlövész-puskával cserélték fel a mentőtáskájukat és az egészségügyi oszlopból átjöttek a lövészszázadokba. Nem tudom, hadnagy elvtárs, emlékszik-e egy Anna Paceplis nevű lányra? Egészségügyi volt... Bátor kis lány; a Moszkva-környéki harcok után Vörös Csillaggal tüntették ki.

— Mi történt vele? — kérdezte Aivar és majd kiugrott a szíve izgalmában. — Jól... jól emlékszem rá.

— Történni nem történt semmi — mondta a törzsőrmester. — Nemrég a mi zászlóaljunkhoz vezényelték. Egy hónap alatt tizenegy fritzet pusztított el. Remek lány, igaz-e, hadnagy elvtárs?

— Remek, csakugyan... — bólintott Aivar, s megint arcába szökött a vér. — Sok ilyen lány kellene.

A katonák teát főztek és megkínálták Aivart szerény frontvacsorájukkal. Aivar süteményt, portói bort húzott elő kenyérzsákjából és az asztalra tette a maga adagját.

Igen, valóban hazakerült. Társai úgy fogadták, mint hozzájuktartozót. Aivar ma sehol sem érezte volna magát olyan jól, mint közöttük.

...Az új frontterület egyhangú, sík terep volt, állóháború számára nehéz terep: tágas, jól belátható síkság, rajta elszórtan apró cserjések, ritkán alacsony dombok az arcvonal sávjában. A helyi viszonyok között minden ilyen kis magaslatnak nagy jelentősége volt, szinte kisebbfajta erődnek számított, amely körül a legelszántabb harcok fejlődhettek. A tüzérség nehezen tájékozódott, a felderítőknek pedig sehol sem kellett annyit nézniük az iránytűt, mint itt.

Egyik éjszaka, miután Aivar már megismerkedett a környezettel és embereivel, Vinogradov alezredes ezrede felváltotta a

másik hadosztály zászlóaljait és elfoglalta az első állásokat. Aivar százada most az ezred jobbszárnyára került, a másik ezred balszárnya mellé. Előttük, mintegy háromszáz méterre, egy kis magaslat emelkedett, amelyet megszállva tartottak a németek. A magaslathoz vezető utakat szögesdrót-akadályok zárták el.

A lövészek a földbe ásták magukat, mint a vakondokok, figyelték és tanulmányozták az ellenség elhelyezkedését, s azt gondolták: „Milyen jó lenne elfoglalni azt a dombot!" Ugyanezt gondolták a parancsnokok is, az ezred és a hadosztály parancsnoksága is: a magaslatra szükség van, mint a vízre, mint a levegőre.

Amikor a század elhelyezkedett állásaiban, Pakaln, a század politikai vezetője — ötven év körüli férfi, aki a háború előtt az egyik rigai gyár párttitkára volt — megkereste Aivart a lövészárokban és szóba hozta előtte azt, amin már Aivar visszatérése óta gondolkodott.

— Taurin elvtárs, te már harcedzett katona vagy, kitüntetést is kaptál... véredet ontottad a hazáért. Nincs-e még itt az ideje, hogy tagja légy a pártnak?

Aivar zavartan hallgatott, sokáig késett a válasszal. Pakaln szavai váratlanul érték. Párt... párttagság... Hiszen ez a legnagyobb bizalom megnyilvánulása! Aivar azonban érezte, hogy még mindig nem szabadult meg teljesen sötét múltjától. Politikai tudásának színvonala még túlságosan alacsony, talán még annyit sem tud, mint a lövészek legtöbbje, akiket tulajdon kemény életük tapasztalatai tanítottak meg arra, hogy a dolgok, az események lényegébe hatoljanak.

— Nagyon nagy és fontos kérdés ez, Pakaln elvtárs... — felelte. — Ezen komolyan kell gondolkodnom. Jóformán egész életemet apolitikus emberek között töltöttem.

— Gondolkozzál rajta.

— Nem korai még? — Aivar kutatón nézett Pakaln szemébe.

— Éppen ideje, Taurin elvtárs.

— De hiszen olyan keveset tud rólam mindenki! Tíz hónap... mi az?

— De milyen tíz hónap, Taurin! Ez alatt a tíz hónap alatt százszor is megláthattuk: melyikünk mennyit ér. Mivel bizonyíthatja valaki meggyőzőbben a hűségét, ha nem azzal, hogy kész az életét áldozni a szovjet hazáért?

Aivar gondolkodott egy darabig, aztán így válaszolt:

— Szeretnék erről... feltétlenül beszélnem kell erről valakivel, aki nagyon közel áll hozzám.

— Beszélj.

Az a valaki, akivel Aivar találkozni és beszélni akart, Jan Lidum volt. Takargatás nélkül el kell neki mondania mindent. Amíg apja meg nem tudja a teljes igazságot és meg nem mondja véleményét, addig Aivar senkinek sem akar beszélni zavaros életéről.

Aivar a jelenlegi hadihelyzetben egy pillanatra sem hagyhatta el százada állásait, ezért nem volt sok reménye, hogy az ezred politikai tisztjével találkozhat. Lidum ugyan naponta végigjárta a zászlóaljakat és századokat, néha Aivarhoz is ellátogatott az első vonalban, de ilyen körülmények között, amikor egy pillanatra sem vehetik le szemüket az alattomos ellenségről, úgysem beszélhet hosszan, komolyan az apjával. Ahhoz megfelelő hely kell. Aivar arra várt, hogy a századot rövid pihenőre a második vonalba küldik.

Forró napok voltak ezek. Egymást érték a riadók. Az ellenség mindennap aknákkal és tüzérségi lövedékekkel lőtte az ezred állásait, bombát szórt rájuk, s néhányszor támadásba ment át, igyekezett védelmi vonalunkba ékelődni, s a legtöbbször arra a kis szektorra zúditotta a legfőbb csapást, amelyet Aivar százada védett. Egy hét alatt három tömeges légitámadás és jónéhány förgeteges tüzérségi tűz érte őket. Az ellenség azonban nem ért el semmit.

Aivar Taurin századát az egyik éjszakán felváltotta az első zászlóalj százada, s a második zászlóaljat néhány napra a hadosztály tartalékába küldték pihenőre.

3

Egy augusztusi napon, az égerbokrok között kanyargó keskeny ösvényen megtörtént, amiről Aivar annyit álmodozott. Éppen a századához indult vissza a zászlóaljparancsnokságról és — találkozott Annával. A lány, amikor hirtelen feltűnt előtte a magas, vállas, sötétbarnára sült arcú, acélsisakos hadnagy, nem ismerte fel, letért az ösvényről, hogy utat adjon neki. A hadnagy azonban nem sietett el mellette, megállt és meghatott mosollyal nézett Annára.

— Jónapot, Anna... — köszöntötte a lányt. — Meg sem ismeri régi szomszédait?

Anna sokáig nézte a legény barna arcát, szinte nem is hitt szemének, és zavartan mormolta:

— Aivar Taurin... te is... maga is itt van?

— Amint látja... Ez talán olyan hihetetlen?

Bátortalanul, félszegen szorítottak kezet egymással, s az első percben azt sem tudták, mit mondjanak, hová nézzenek.

— Ezt nem hittem volna... — szólalt meg végül a lány, Aivar kérdésére válaszolva. — Azt gondoltam, ott maradt a németeknél. Hiszen a szülei... nem települtek át?

— Taurinék? Nem, eszük ágában sem volt. Tulajdonképpen nem is tudják, hogy én a Vörös Hadsereggel együtt jöttem el. Sejtelmem sincs, mit gondolnak. No, de mindegy... mi közöm hozzá!

— Ugyan? Nem is törődik vele, mit gondolnak a szülei?

— Hát maga sokat törődik a tulajdon szüleivel?

Anna Aivarra pillantott és önkénytelenül elmosolyodott:

— Az én szüleim... az egészen más. Köztünk már régen... megszűnt minden. De mondja el, miért nem maradt Urgiban. *Magát* úgysem bántották volna a németek.

— Hát maga, Anna, ott maradt volna, ha biztosan tudja, hogy nem bántják a németek?

— Semmiesetre sem!

— Miért nem?

— Azért, mert nem tudom elképzelni, hogyan élnék német iga alatt... mert társaim mellett a helyem, velük együtt kell harcolnom azok ellen a rablók ellen!

— S miért ne volna az én helyem maguk mellett?

Leültek egy-egy fatönkre és beszélgettek még egy félóra hosszat. Aivar elmondta Annának, hogyan ment el hazulról, hogy találkozott a szovjet fiatalokkal, hogyan ment velük együtt Észtországig. Leningrád... a hadosztály tábora... az első Moszkva-környéki harcok... sebesülése Sztaraja Russz közelében... a kórház, az üdülő, a tartalékezred... aztán ismét a front. Egyszerű szavakkal, szerényen beszélte el a harcok legutóbbi epizódjait, mint valami egészen hétköznapi dolgot, és inkább lövész-társairól mesélt, mint magáról. Szavai úgy hangzottak, mintha a német bombavetők tömeges támadása, majd a fasiszta gyalogság rohamának visszaverése idején ő maga csak statisztaszerepet játszott volna, s minden komoly dolgot mások csináltak. Anna megértette, hogy Aivar szándékosan tünteti fel magát minél jelentéktelenebb szerepben. Nem volt semmi kétsége afelől, hogy Aivar igazi katona, rátermett parancsnok, bátor és hidegvérű a legnehezebb pillanatokban is — olyan katona, akit a magasabbrangú parancsnokok példaképül szoktak állítani a fiatalok elé. Szerénysége és tartózkodása tetszett Annának, s ettől a pillanattól fogva egészen más színben látta Aivart.

Anna azt mondta el, mi történt vele azóta, amióta mindketten elhagyták szülőföldjüket. És amikor már mindent elbeszéltek egymásnak, mindkettőjükben feltámadt a kérdés: „Vajjon, hogy élnek most ott, a Kigyó-mocsár szélén?" — S arra terelődött a szó, mit csinálhatnak most azok, akik ott maradtak, mi történhetett közös ismerőseikkel.

— Bruno, a féltestvérem, most nyilván buzgón segit a németeknek — mondta Anna. — Rossz vége lesz!

— Az én nevelőapám sem marad mögötte! Ássa a tulajdon sirját! — vélte Aivar.

— Én mégsem értem egészen — mondta akkor Anna — miért hagyta el maga az otthonát. Hiszen olyan szép békességben élt nevelőszüleivel. Eszébe sem jutott volna senkinek, hogy nem értenek egyet... Tud valamit az igazi szüleiről?

— Hosszú évekig nem hallottam róluk semmit. Azon a napon tudtam meg csak mindent, amikor eljöttem Urgiból.

— És éppen azért jött el, mert mindent megtudott?

— Azért... és még valamiért, de ezt majd csak a háború után mondom el magának.

— Azt is tudja, hol laknak a szülei? Találkoztak már?

— Hamarosan találkozunk.

— Most már értek egyet-mást — mondta Anna és a kezét nyujtotta, de Aivar kérte, hogy maradjon még.

— Megkérném valamire, Anna... Nemrég komoly beszélgetésem volt századunk politikai vezetőjével, Pakalnnal. Ő úgy véli, itt az ideje, hogy belépjek a pártba. Ha erre kerülne a sor... ajánlana engem? Maga az egyetlen a hadosztályban, aki legalább valamennyire ismer. Pakaln lesz a másik ajánlóm.

Anna csodálkozva nézett Aivarra.

— Csakugyan? És mikor gondolja? Hamarosan?

— Nem tudom pontosan. A következő taggyűlésig szeretném eldönteni.

— Én csak nemrég lettem tagjelölt — mondta Anna. — Még nem kezeskedhetem senkiért.

— Ezt nem tudtam...

— A viszontlátásra, Aivar...

— A viszontlátásra, Anna... .

Aivar lenyűgözötten nézett a lány után s a világ legboldogabb emberének érezte magát: Anna több mint egy félóráig beszélgetett vele, barátin és egyszerűen, búcsúzáskor pedig a nevén szólította, így: Aivar... Így sohasem szólnak idegen emberhez, olyanhoz, akiről tudni sem akarnak.

— Köszönöm, drága napsugárkám... — suttogta Aivar

mélységes megindulással. — Hogy harcolok ezentúl, hogy harcolok! Nem kell szégyelned, hogy ismersz!

Anna azonban nem volt derűs hangulatban. Nem hagyta nyugton a gondolat: Aivar társai a században nyilván mit sem tudnak a hadnagy múltjáról. Nem mondott el nekik semmit, s ha közölt is valamit, bizonyosan nem mindent, s nem a legfontosabbat, amit az ajánlóknak és a taggyűlésnek tudnia kell. Mit szólna Pakaln, ha tudná, hogy az Urgi-major gazdájának kilencven hektár földje és számos zsellérje volt? Bizonyos, hogy nem ajánlanák Aivart. De miért hallgat Aivar minderről? A párt előtt senkinek sem lehetnek titkai. Ha nem ismeri fel cselekedetének jelentőségét és így viselkedik, bűnt követ el a párt ellen, az sohasem bízhatik benne.

Minél többet gondolkozott ezen Anna, annál nyugtalanabb lett. „Lehet, hogy Aivar maga mond el mindent a taggyűlésen. De ha akkor is hallgat? Megbocsáthatatlan lenne. Én vagyok a hadosztályban az egyetlen, aki Aivar múltját ismerem. Nem hallgathatok, mert egy idő mulva, ha minden kiderül, Aivart kizárják a pártból, mint aki csalás árán furakodott be."

Vinogradov alezredes ezredének mesterlövészei azon a napon röpgyűlést tartottak. Anna egy órával korábban indult a röpgyűlésre, hogy előtte még az ezred politikai tisztjével, Jan Lidummal is beszélhessen. Tudta, hogy Lidum nagybátyja Arturnak; ez az őszhajú, harcedzett forradalmár majd elfogultság nélkül vizsgálja meg ezt a bonyolult esetet és helyesen oldja meg.

Lidum kis fedezékében fogadta Annát.

— Mi nyomja a kislány szívét? — kérdezte tőle, s bátorítón rámosolygott, mint máskor is. — Bántotta valaki?

— Bántani nem hagyom magam, politikai tiszt elvtárs — felelte Anna.

— Üljön le... — kínálta hellyel Lidum, látva, hogy Anna majdnem beleveri fejét a mennyezetbe.

Anna leült és beszélni kezdett. Lidum egyszer sem szakította félbe, nyugodtan hallgatta a különös közlést, de a homlokára vésődő mély redők elárulták, hogy kellemetlenül érinti, amit hall. Amikor Anna elhallgatott, Lidum tűnődve dobolt ujjaival az asztalon.

— És maga mit tart róla — kérdezte végül — becsületes ember? Lehet, hogy köpönyegforgató? Valószínű-e, hogy különleges feladattal küldték a hadosztályhoz, olyannal, amiről nekünk sejtelmünk sincs? Az ellenség alattomos és semmitől sem riad vissza, ha árthat nekünk.

— Én nem látom a dolgot ilyen sötét színben, politikai tiszt elvtárs — felelte Anna. — Én becsületes embernek tartom Aivar Taurint, de ahhoz, hogy átnevelődhessen, segítségre van szüksége. Azt hiszem... hasznos ember válhat belőle, csak így még nem vehetik fel a pártba. Ezért tartottam szükségesnek, hogy elmondjak mindent, amit tudok róla.

— Nagyon köszönöm magának... — mondta Lidum. — Egyelőre senkinek se említse beszélgetésünket. Tisztázni akarok egy-két körülményt. Majd akkor meglátjuk, hogy is állunk ezzel az emberrel.

Amikor Anna elment, Lidum sokáig ült még fedezékében, mozdulatlanul, komoran, két öklére támasztva állát.

„Hát úgy megöregedtem már, hogy nem tudok eligazodni az embereken? — töprengett az ősz óriás. — Olyan becsületesnek láttam... olyan talpig embernek! Most kiderül, hogy gyáva. Az első vonalban szembe mer nézni a halállal... ott nem fél... de ahhoz nincs bátorsága, hogy elmondja magáról az igazat. Mit kezdjek most vele?"

A fedezék ajtaján kopogtattak. A küldönc lépett be.

— Politikai tiszt elvtárs, egy hadnagy van odakinn. Minden áron beszélni akar politikai tiszt elvtárssal. Mit mondjak neki?

— Milyen hadnagy? Mit akar?

— Taurin hadnagy, századparancsnok... — felelte a küldönc. — Nem mondta, milyen ügyben jött. Megkérdeztem tőle, azt mondta, azt csak a politikai tiszt elvtársnak mondhatja el.

Lidum haragosan ráncolta össze a homlokát. „Persze, persze — gondolta. — Mentegetőzni akar... Nem tiszta a lelkiismerete. No, jól van, lássuk, miféle vagy!"

— Jöjjön be — mondta Lidum. — Amíg nem végeztünk, senkit se bocsásson be hozzám.

— Igenis, politikai tiszt elvtárs — felelte a küldönc és kiment.

4

„Mégis csak láttam valahol ezt az embert! — gondolta megint Lidum, amikor Aivar Taurinra pillantott. — Ez nem lehet képzelődés!"

A politikai tiszt erőt vett ellenszenvén és színlelt nyugalommal, udvariasan mondta:

— Üljön le, Taurin elvtárs. Látom, hogy magának is kínszenvedés állni ebben az alacsony fedezékben. A magunkfajta Góliátoknak néha kényelmetlenséget okoz a termetünk.

Aivar leült a kis asztal másik oldalára, a lócára, kifakult

tábori sapkáját gyűrögette kezében. Rendkívül izgatottnak látszott, idegesen viselkedett. Újra meg újra összegyűrte sapkáját, majd eleresztette, kisimította, hogy ismét összemarkolja.

— Beszélnem kell magával, ezred politikai tiszt elvtárs. Nagyon komoly dologról van szó... — kezdte Aivar.

— Tessék...

— A párttagságomról van szó, politikai tiszt elvtárs. A századom...

— A századunk... — igazította ki Lidum.

— A századunk politikai vezetője, Pakaln elvtárs, szóba hozta, hogy ideje volna belépnem a pártba — folytatta Aivar, pirulva apja megjegyzésén. — Azt feleltem neki, hogy gondolkozom rajta és tanácsot kérek valakitől. Sokminden történt az életemben, ami árnyékot vet rám, s nem akarom megtenni ezt a fontos lépést anélkül, hogy előbb el ne mondjam egész múltamat. Magának akartam elmondani, politikai tiszt elvtárs. Magától szeretnék tanácsot kérni. Hajlandó-e végighallgatni?

— Tessék, beszéljen...

Aivar lenézett a földre, néhány pillanatig hallgatott, aztán kihúzta a vállát, nyugodt, szomorú tekintetet vetve Lidumra elkezdte:

— Egy megnyomorított élet története ez, Lidum elvtárs. Élt egyszer egy család: férfj, feleség, meg egy kisfiú. Szegénységben éltek, mint a legtöbb zsellércsalád. A férfi, miközben nehéz zsellérmunkáját végezte, egy másik, szebb életről álmodozott, amelyet az egyszerű emberek csak kemény harc árán teremthetnek maguknak, s ezért forradalmár lett. A forradalmár egyetlen fia mindössze négy éves volt, amikor a rendőrség letartóztatta az apát és hosszú évekre bebörtönözte. Egy évvel később meghalt az élet harcaiban megtört édesanya, s a kisfiú egyszál-maga, védtelenül maradt a világon. Mint a társadalom terhét, elárverezték, idegenekhez jutott, akik csekélyke tartásdíj ellenében, elvállalták. Az idegenek nem szerették, ahol csak tudták, megalázták, rosszul táplálták és gyakran megverték. Amikor a kisfiú hatéves lett, megint árverésre került. Most egy gazdag kulák vette magához: a Purvaj-járási Urgi-major gazdája, Taurin. Taurinnak nem volt gyermeke, a nagy gazdaságba viszont örökös kellett, Taurin ezért örökbe fogadta a kisfiút, odaadta neki nevét, s úgy nevelte, mint édesfiát. A kisfiúnak telebeszélték a fejét azzal, hogy szülei rég meghaltak, feledje el őket, s Taurint meg a feleségét tekintse szüleinek. Így is történt. A fogadott gyerekből vérbeli gazda-fiút igyekeztek faragni, belé akarták oltani a kulák minden tulajdonságát.

A fiú elvégezte a mezőgazdasági középiskolát, aztán hamarosan tényleges katonai szolgálatot teljesített, leszerelése után pedig nevelőapja gazdaságában dolgozott és segített gyarapítani annak jövedelmét. Az egyszerű emberek, a haladó fiatalok elhúzódtak tőle, nem bíztak benne, mert idegen volt a szemükben. A szovjethatalom első évében csak messziről figyelhette, hogyan él és dolgozik a szovjet ifjúság, s bármennyire szeretett volna vele tartani, eltiltották tőle. Akkor találkozott azzal a lánnyal, akivel Taurin szintén nem engedte barátkozni, s aki most szívvel-lélekkel a másik oldalon, az új élet építőinek oldalán harcol. Megszerette ezt a lányt és szereti ma is, bár a lány erről nem tud és még csak egyszerű barátsággal sem viszonozta érzelmeit. Amikor kitört a háború és a lány, járása aktívájával együtt áttelepült, a fiú nem találta helyét, sivárnak érzett maga körül mindent. Nevelőapja, közvetlenül a háború kitörése előtt, beállt egy bandába, s amikor a fasiszta csapatok betörtek, hazatért és arra akarta rávenni fogadott fiát, hogy álljon egy aizarg-banda élére, gyilkoljon ártatlan embereket. A fiút azonban már elfogták a kétségek, s nevelőapja ajánlata lelke mélyéig felháborította. Érezte, hogy a másik oldalon a helye, a lány mellett, akit szeret, hogy ebben a hatalmas harcban nem maradhat Taurinnal és a hozzá hasonló ragadozókkal, de azt, hogy elmegy, hogy a szovjet emberekkel együtt áttelepül, csak valamivel később határozta el, amikor tudomást szerzett egy rendkívül fontos dologról...

Jan Lidum mozdulatlanul hallgatta Aivart, de a melle időnként viharosan emelkedett; csöndes, elfojtott sóhaj tört elő belőle, keze ökölbeszorult, néha lopva Aivarra pillantott — állhatatosan, fürkészőn és izgatottan vizsgálta az arcát, mintha percről percre erősödő, zavaros sejtésének megerősítését várta volna tőle.

— Miről... szerzett tudomást? — kérdezte Lidum.. Hirtelen rekedtté vált és megremegett a hangja.

— Azon a napon tudtam meg, hogy apám él... hogy sokáig keresett, de nem tudott a nyomomra akadni — folytatta Aivar. — Megtudtam a nevét, azt, hogy hol van, hol dolgozik, s világossá vált előttem, hogy ez az ember mélységes szeretetet érdemel, és arra kell törekednem, hogy méltó legyek hozzá. Ott hagytam Urgit, hogy soha többé vissza ne térjek, mint Taurin fogadott fia, és hogy megkeressem az édesapámat.

— És... megtalálta? — Lidum alig bírta kiejteni ezt a két szót, s többé nem vette le a szemét Aivarról. Ködös sejtése mármár meggyőződéssé alakult; szívvel-lélekkel kívánta, hogy *úgy*

legyen, de mégis félt, hogy téved, ezért keményen tartotta magát, minden erejével igyekezett úrrá lenne érzésein.

— Meg, megtaláltam... — mondta Aivar mély lélekzettel.

— Ki hát az apja? — tört ki Lidumból, mint a nyögés, mint a könyörgés.

Aivar akkor ránézett, hosszan és gyöngéden, ajka megremegett és szemét egyszerre elfutotta a könny.

— Apám... — suttogta. — Hát nem imersz meg?

A fiatal férfi szépszál teste elernyedt, feje a mellére csüggedt és vállát rázta a visszafojthatatlan zokogás.

Jan Lidum végre megértette, miért tetszett neki úgy, mintha már látta volna ezt az embert, s hogy kire hasonlított: a könnyeit szégyenlő szomorú szempárból tulajdon megcsúfolt, megalázott, de mégis virágzó és törhetetlen ifjúsága tekintett rá.

— Aivar!... — kiáltott fel végtelen boldogsággal és mélyen megrendülve. — Te vagy?... Te... fiam...

Átölelte és sokáig ültek szótlanul egymás mellett. Lidum nagy, erős keze egész idő alatt Aivar vállát, fejét, dús haját simogatta. Bármennyire uralkodott magán Jan, könny gyülemlett a szemébe és nagy cseppekben gördült végig az arcán.

— Aivar, drága fiacskám... végre együtt vagyunk... — suttogta. — Minden szép lesz, minden rendbe jön... Új életet kezdünk mind a ketten. Taurin meg... őt felejtsd el... engedd át nekem. Majd *én* vonom kérdőre megnyomorított ifjúságodért.

Az apa, miután kissé lecsillapodott, faggatni kezdte a fiát: mivel tölti szabadidejét, olvas-e sokat. Kiderült, hogy Aivar alig olvasott valamit. Aztán a jelen politikai eseményekről beszélgettek, a Nagy Honvédő Háborút előidéző okokról. És Aivarból kitört egy szenvedélyes mondat:

— A német nép bűnös nép, s amíg meg nem semmisítjük, addig nem élhet békésen az emberiség.

„Szegény fiú... — gondolta Lidum. — Még nagyon sok maszlag van fiatal fejedben. Hogyne volna, amikor efféle bölcseséggekkel tömték majdnem húsz esztendőn keresztül! No, nem baj, ha izzadságos munka árán is, de igazi szovjet embert nevelek majd belőled!"

Azt mondta Aivarnak:

— Hogy belépj a Pártba, arról szó sem lehet. Légy becsületes pártonkívüli bolsevik, élj, dolgozzál. És ne csüggedj, minden előtted van még.

— Természetesen, te jobban tudod, mi helyes és mi nem — mondta Aivar. — Nem csüggedek el.

— Nagyon jól van. Most pedig, fiam, igazítsd meg a gimnasztyorkádat és húzd feszesre a derékszíjadat: megyünk az ezredparancsnokhoz. Hadd lássa Vinogradov elsőnek, milyen fia van az öreg Lidumnak.

5

Vinogradov alezredes — daliástermetű, kis feketebajuszú, élesszemű, harmincöt év körüli férfi — éppen akkor tért vissza a hadosztályparancsnoktól, s amikor Jan Lidum és Aivar felkereste, a térképet tanulmányozta.

— Nem zavarjuk? — kérdezte Lidum, a fedezék alacsony ajtajában görnyedezve.

— Ellenkezőleg, Lidum elvtárs — felelte Vinogradov. — A legjobbkor! Ezredünk újabb feladatot kapott. Lépj be... — csak most vette észre, hogy Lidum másodmagával van. — Taurin hadnagy? Üdvözlöm, Taurin elvtárs. Jó, hogy itt van, éppen most akartam elküldeni magáért. Egy feladat vár magára. Éppen magának való. De először is, üljetek le, barátaim. Sok beszélni valónk van. Mi van veled, Lidum elvtárs? Olyan boldog az arcod!

— Jól sejted, Kirill Sztyepanovics — felelte Lidum derűs mosollyal. Boldog hírt kaptam ma.

— Nagyszerű, Lidum elvtárs — mosolyodott el Vinogradov. — Gratulálok. A boldog híredről majd később beszélünk, most előbb bocsássuk el Taurin hadnagyot, mert ma estig még sok dolga lesz.

Amikor leültek, Vinogradov így folytatta:

— Ezredünknek ma este vissza kell mennie az első vonalba, s reggel meg kell kezdenie a hadműveleteket. A feladat: a mocsárig szorítani az ellenséget, eddig... — a térképen megmutatta az apró vonalkákkal tarkított kékes foltot. — Hadd caplasson a sárban meg a vízben, mi majd a szárazon maradunk. Bizonyos, hogy a fritznek nem lesz kedve a mocsárban üldögélni. Majd, ha a vízbe kergetjük, kénytelen-kelletlen átgázol a túlsó partra, s a mocsár is a miénk lesz.

— De akkor előbb el kell foglalnunk a magaslatot — jegyezte meg Lidum. — Amíg a magaslat a hitleristák kezén van, addig nem is gondolhatunk előrenyomulásra, Kirill Sztyepanovics. Máskülönben nagy áldozatokba kerül a hadművelet.

Vinogradov helyeslőn bólintott, aztán Aivarra nézett:

— És magának mi a véleménye, hadnagy elvtárs?

— Ugyanaz, ami... Lidum elvtársnak, alezredes elvtárs —

felelte Aivar. — Az ellenséget előbb le kell kergetni a magaslatról.

— Nagyon helyes — mondta Vinogradov. — Ezt ma éjjel meg is kell tennünk. Ez a hadosztályparancsnok véleménye is. Maga jól ismeri azt a helyet, két hétig tartott egy körletet a magaslat közvetlen közelében... és hogyan tartotta! Éppen ezért meggyőződésünk, hogy a magaslatot is tartani tudja majd, ha egyszer elfoglalta. Neked mi a véleményed? — fordult Lidumhoz.

A politikai tiszt arca csak néhány pillanatra sápadt el. Aivarra tekintett. Az biztatóan mosolygott apjára. Lidum akkor azt mondta:

— Miért ne... Én azt hiszem, tudja tartani.

— Taurin elvtárs — folytatta Vinogradov — mi tudjuk, hogy ez nem a legkönnyebb feladat. Ide acélos emberek kellenek. A rohamcsapatot önként jelentkezőkből állítjuk össze. Válogassa ki századukból a legalkalmasabb embereket, ha nem lesznek elegen, válogatunk még a zászlóalj más századaiból is, a párttagok és komszomolisták közül. Bizonyos lehet benne, hogy elegen jelentkeznek.

— Elegen leszünk, alezredes elvtárs! — kiáltotta Aivar. Ragyogó szeme elárulta, hogy az új eszme már magával ragadta. — Azt hiszem, hogy nem lesz a századunkban senki, akit ki kell rostálnom. Legalább is most nem tudom elképzelni, hogy lesz olyan, akit ne vihetnék magammal erre a rohamra. Ha csak büntetnem nem kell valakit... mert ez csak büntetés lehet.

— Annál jobb, Taurin elvtárs. Most menjen vissza a századhoz és nézzen körül, minden rendben van-e. Lássák el magukat hadianyaggal és száraz élelmiszerrel. Két óra múlva megkapják a végleges utasításokat; a rohamcsapat a sötétség beálltával helyezkedjék el a kiinduló állásban. Mindent megértett? Nincs valami kérdése?

Aivar felállt.

— Mindent megértettem, alezredes elvtárs. Nincs semmi kérdésem. Megengedi, hogy a feladatot teljesítsem?

— Kérem. Távozhat... — Vinogradov felállt és kezet szorított Aivarral. — Sikert kívánok, hadnagy elvtárs!

— Köszönöm, alezredes elvtárs.

Aivar megfordult és ki akart lépni a fedezékből, de valami eszébe jutott, visszatekintett az apjára. Jan Lidum arca komoly volt és szigorú. Egy ideig tétovázott, aztán felállt, odalépett fiához és megölelte. Megcsókolta az arcát és azt mondta:

— Álld meg a helyedet, fiam... és ne feledd el, hogy az öreg Lidum segít a nehéz pillanatokban. No, szerencsés utat.

Aivar kilépett a fedezékből. Amikor Lidum visszatért a helyére és leült az asztalhoz, szembe Vinogradovval, arcán megenyhült a szigor és zavartan mosolygott. Az alezredesnek úgy rémlett, hogy a politikai tiszt szemében könny csillant meg.

— Mi van veled, Lidum elvtárs? — kérdezte tőle. — Történt valami?

— Semmi... — felelte Lidum. — Csak... olyan megtisztelő feladatot bíztál a... fiamra.

— A fiadra? — kiáltott fel ámulva Vinogradov. — Taurin hadnagy a te fiad? Miért nem mondtad ezt rögtön? Hiszen akkor...

Lidum kutatón nézett Vinogradovra.

— Mit tettél volna akkor? Nem bíztad volna rá a feladatot? Tartalékba küldted volna?

Vinogradov nem válaszolt rögtön.

— Nem, barátom — mondta aztán — akkor is őrá bíztam volna ezt a harci feladatot, mert ő a legalkalmasabb a teljesítésére.

— Jólesik hallanom, Kirill Sztyepanovics. Remélem, méltó lesz erre a bizalomra. Most már érted, milyen boldog hírről beszéltem?

— Értem. De hogyan történt?

— Hosszú história — sóhajtott fel Lidum. — Majd később elmondok mindent. Most inkább azon gondolkozzunk, hogyan készítsük fel minél jobban az ezredet a harci feladat végrehajtására. Nincs már sok időnk.

— Igazad van, kevés az időnk... — mondta Vinogradov. — Ülj közelebb, lássunk hozzá együtt, politikai tiszt elvtárs.

Jan Lidum még azon az estén felkereste a parancsnokságot és a hadosztály politikai osztályát. Nagy örömét nem tartotta titokban, elmondta egyik-másik társának, milyen boldogság érte. Néhány óra múlva már széles körben elterjedt a hír, s nem volt senki, aki ne osztozott volna szívvel-lélekkel Lidum örömében. A hír Anna Paceplishez is eljutott...

...Éjjel két órakor, miután Vinogradov alezredes ezrede elfoglalta a kiinduló állásokat, a megerősített század, Aivar vezetése alatt, támadásra indult a magaslat felé. A másik századnak az volt a feladata, hogy a magaslattal szemközt és tőle balra vaktámadást indítson. Géppisztolyok kerepeltek, gránátok robbantak, az ellenség elárasztotta aknákkal és tüzérségi löve-

dékekkel az egész körletet, rakéták röppentek egymásután a magasba. A rohamra indult század ezalatt a magaslat felé nyomult; a magaslattól jobbra, vagy ötven méterre, átjárókat vágtak a katonák a drótakadályok között, előrenyomultak még vagy harminc métert, s hátulról törtek be az ellenség lövészárkaiba. Kézitusára került sor. Öt percig tarthatott az elszánt, véres harc, kézigránáttal, szuronnyal, puskatussal. A hitleristák többsége ott maradt a mellvéd mögött meg a lövészárkokban, a többi visszavonult, a közeli bokrok közé húzódott és onnan tüzelt hevesen elveszített állásaira...

A rohamszázad harcosai félrevonszolták az elesett németeket és gyorsan előkészítették a lövészárkokat a védelemre. Az ellenség védelmi rendszere nem volt alkalmas, minden tüzelőállást a lövészárkok ellenkező oldalára kellett áttenni, szembe az ellenséggel. Nagy munka várt a katonákra, idejük pedig nagyon kevés volt. Az ellenség, amikor a váratlan roham után magához tért, igyekezett visszaszerezni előbbi állásait. Egyik roham a másikat követte. A harcok szünetében az ellenséges tüzérség lövedékekkel és aknákkal árasztotta el a magaslatot, de a lövészek nem adták fel a meghódított állásokat és a hitleristák minden ellentámadását visszaverték.

Jan Lidum ezalatt annak az ezrednek zászlóaljánál volt, amelynek, a hadműveleti terv szerint, a magaslat elfoglalása után nyomban frontális támadásba kell átmennie a magaslat baloldalán. Lidum látszólag nyugodtan és rendíthetetlenül figyelte a harcizajt és nézte a lövészárokból a magaslaton lángoló poklot. Csak ujjaival babrálta néha gépiesen gimnasztyorkája gombjait, ajka pedig hangtalanul suttogta:

— Tarts ki, Aivar... állj helyt, fiacskám... Én itt vagyok és mindjárt segítségedre indulok...

Két vörös rakéta röpült a magasba: a megállapodott jeladás a roham megkezdésére. Az ezred támadásra indult. Az ellenség védelmi rendszerében a magaslat elvesztésével rés támadt, s a résen most szovjet katonák áradata özönlött. Miután az első vonalat áttörték, feltartóztathatatlanul nyomultak az ellenség második védelmi vonala felé. Még egy utolsó ellenállás a második vonal lövészárkaiban, egy utolsó elszánt próbálkozás: feltartóztani, kétvállra fektetni a síkterepen támadókat — de az ellenség második védelmi vonala sem bírta feltartóztatni a támadást, a fasiszták sorai meginogtak és a hitleristák sík terepre szorított zászlóaljai nem tudtak ellenállni — visszaözönlöttek a nagy mocsár felé. Fel sem ocsúdhattak, még arra sem volt idejük, hogy szárazabb ösvényeket, járható utakat

keressenek: a támadó lövészek förgetegként zúdultak rájuk és belekergették őket a sárba és vízbe. Amikor megvirradt, a mocsár szélén mindenütt eldobált, ingoványba süppedt géppisztolyok, lőszerládák, aknavetők hevertek. A mocsár néma volt, csak a túlsó szélén ásták lövészárkaikat a nyakig sáros hitlerista zászlóaljak maradványai. Hallgatott a magaslat is, amelyet ezen az éjszakán Taurin hadnagy rohamszázada visszafoglalt.

Jan Lidumot, az ezred politikai tisztjét reggel hat órakor telefonhoz hívták.

— Jelentkezzék azonnal a hadosztályparancsnok harcállás-pontján — továbbította a parancsot a hadosztály-törzsparancsnokság politikai tisztje. — Siessen. Nagy szükség van itt magára.

Lidum jelentette Vinogradovnak, hogy hivatják, és azonnal elindult. A hadosztályparancsnokságon egy ismerős ezredes fogadta.

— Üdvözlöm győzelmünk alkalmából! — köszöntötte az ezredes. — Fényes siker, Lidum elvtárs! Gratulálok a fiához: nagyszerűen teljesítette a harci feladatot. Pompásan csinálta a dolgot... jobban nem is lehetett volna... Most pedig... — az ezredesnek elszorult a torka, félrefordította az arcát: — Most pedig üljön be az autómba és siessen az egészségügyi zászlóaljhoz.

— Aivarral... történt valami, a fiammal? — kérdezte Lidum. Elsápadt izgalmában.

— Taurin hadnagy megsebesült — felelte az ezredes. — Operálni fogják. Itt, az egészségügyi zászlóaljnál.

Szótlanul, keményen megszorította Lidum kezét.

Jan Lidum egy félóra múlva ott állt a sátorban és nézte fia sápadt arcát, amelynek napbarnított színe most sárgás árnyalatot öltött. Aivar félig eszméletlen volt. Amikor apját felismerte, mosolyogni próbált, de mosoly helyett csak eltorzította arcát a tűrhetetlen fájdalom.

— A fasiszták... elkergettük őket a mocsárig? — suttogta.

— El, fiam, elkergettük a mocsáron túlig... — felelte halkan Lidum.

Elővette zsebkendőjét és letörölte a verítéket Aivar homlokáról.

— Aligha térhetek vissza a csapathoz, mire tovább kergetjük őket... folytatta suttogva Aivar. — Pedig... hogy szeretnék!... Olyan keveset... tettem még...

Már a további harcra gondolt. Lidumnak pedig elszorult a szíve, amikor eszébe jutott, mit mondott a sebész. „Szegény kisfiam... — gondolta. — Te számolod a napokat, mikor térhetsz vissza a csapathoz... pedig még azt sem tudja senki, életben maradsz-e egyáltalán..."

Mialatt Aivar eszméletlenül feküdt a műtőasztalon, Jan Lidum a sátornyílás előtt állt és gondolatban fiával beszélgetett: „Ne halj meg, fiam... Élned kell, velem együtt építened az új életet. Szedd össze magad, bírd ki, ne hagyj magamra... Olyan keveset voltunk még együtt! Most végre együtt lehetnénk, Gyűrkőzz neki, Aivar, győzz le mindent és élj..."

Egy óra mulva kiment Lidumhoz a sebész, akivel a műtét előtt beszélt.

— Azt hiszem, minden jóra fordul... — mondta. — Nagyon kevés volt a remény, majdnem semmi, de a maga fia ideálisan egészséges szervezetű. Azonkívül a szovjet orvostudomány is sokmindenre képes már, olyanra is, ami tegnap még hihetetlennek tetszett...

— Tehát... életben marad?

— Erről sohasem kezeskedhet az orvos. De ha nem lépnek fel komplikációk, azt hiszem, hogy még a csapathoz is visszatérhet.

— Szívből köszönöm, drága elvtárs...

Keményen megszorították egymás kezét. Lidumnak megengedték, hogy megnézze az alvó Aivart. Vigyázva megsimogatta fia fejét, aztán kilépett a sátorból és a kis terepjáró gépkocsin a hadosztályparancsnokságra indult. Most már sokkal nyugodtabb volt.

A hadosztályparancsnokság közelében, az úton egy lány állt. Gimnasztyorkáján őrmesteri rangjelzés. Amikor Lidumot meglátta, karját felemelve, kérte, hogy álljon meg.

— Állj meg... — mondta Lidum a soffőrnek.

Amikor a gépkocsi megállt, a lány odalépett Lidumhoz, tisztelgett és nyomban megkérdezte:

— Ezred politikai tiszt elvtárs, volt az egészségügyi zászlóaljnál? Hogy van... hogy érzi magát Aivar?

Lidum végre megismerte Annát.

— Megmarad, kislány... — mondta és megsimogatta Anna kezét. — Az ilyen hősöket még a tüzérségi lövedék se fogja. Életben marad, erről kezeskedem.

Eszébe jutott, mit beszélt Aivar a lányról, akit szeret és aki miatt ott hagyta nevelőapját, bár a lány még egyszerű barátsággal sem viszonozta szerelmét. Jan Lidum szívében az a

sejtelem támadt, hogy Anna Paceplis az a lány, akit a fia szeret. Hirtelen különös melegség öntötte el a szívét, becéző gyöngédséggel nézett a lányra: aki Aivarnak kedves, az neki sem lehet közömbös.

— Egy kérésem volna, ezred politikai tiszt elvtárs... — mondta Anna és lesütötte szemét. Könny csillant meg pillái alatt. — Ha legközelebb meglátogatja Aivart, adja át neki üdvözletemet.

— Átadom, kedves... — suttogta mély meghatottsággal Lidum. — Köszönöm ezt magának... köszönöm. Azt hiszem, örömöt szerez majd neki és sietteti gyógyulását.

MÁSODIK RÉSZ

Első fejezet

1

nna Paceplis 1945 júliusának elején leszerelt. Front-társnői — a hadosztály ápolónői és mesterlövészei — igyekeztek a lelkére beszélni: ne menjen vissza szülőföldjére, maradjon a fővárosban. „Maradj Rigában, Annuska... — tanácsolták neki. — Segítünk neked lakást és megfelelő munkát keresni. Itt tanulhatsz."

Anna azonban nem engedett.

— Itt, Rigában, boldogulnak nélkülem is. Otthon nagyobb szükség van rám — mondta barátnőinek.

Néhány napot töltött Rigában, aztán a purvaji járásba utazott. Ez a terület már a múlt ősszel felszabadult, s Anna már többször meglátogathatta volna szüleit, de nem tette.

Déltájban szállt le a vonatról. Szurumi körülbelül tizenkét kilométerre volt az állomástól. Az éjszaka bőséges eső esett; a háború ideje alatt elhanyagolt út sártenger volt, s Anna most jó hasznát vette magasszárú csizmájának. Sötétzöld szoknya volt rajta, gimnasztyorkáján érdemrendek, néhány kitüntetés, mellén gárdista-jelvény; fején tábori sapka, vállán féligtömött kenyérzsák. Lassan lépkedett a sáros úton, figyelmesen szemlélte az ismerős helyeket, amelyeket négy éve nem látott. Ez a környék távol esett a háború főútvonalaitól és aránylag kevés volt errefelé a rom. Anna látott egy felrobbantott hidat, látta a tejüzem üszkös romjait a járási végrehajtóbizottság épülete mellett, néhány régi, rombadőlt tanyaépületet, amelyet már felvert a csalán meg laboda. A többi ház állt, csak megrozzant,

elszürkült a négy esztendő alatt. A lapos dombokon ott álltak a régi paraszttanyák; mohostetejű, düledező és alacsony épületek — mintha belesüppedtek volna a földbe. A háború előtt épült új házak vakolata megfakult, helyenként felhólyagzott, a házak rozogának, piszkosnak látszottak.

A parasztok kaszáltak. A kis pásztorgyerekek, ócska német katonasapkákban, az alaposan megfogyatkozott csordát őrizték és kíváncsian bámultak a Kígyó-mocsár felé haladó katonaruhás lány után. Anna néha megállt, hogy megnézzen egy-egy tanyát, gyümölcsöst, ligetet vagy kiserdőt, s nyilván régi képek vonultak el szeme előtt: arca tűnődő kifejezést öltött, néha még el is mosolyodott és egy-egy szót fennhangon kimondott.

A Stabulniekék tanyája előtt meggyorsította lépteit, de elővigyázatossága felesleges volt; egyetlen arc sem jelent meg az ablakokban, még egy kutya sem futott ki, hogy megugassa az arrahaladót — lakatlan volt a tanya.

„Persze... — gondolta Anna. — Nem mertek itt maradni, amikor közeledett a Vörös Hadsereg... elinaltak a fasisztákkal. A büszke Majga meg a két csirkefogó fivére..."

Eszébe jutott az az eset, amikor a Stabulniek-csemeték belekötöttek az úton, csúf szavakkal illették és csalánnal verdesték, Bruno pedig ott állt mellettük és vihogott. Akkor látta először Artúrt. Az móresre tanította a két semmirekellőt és futásra kényszerítette a kevély Brunót. Most, hogy erre gondolt, melegség és öröm öntötte el a szívét s úgy érezte, hogy Artur ott áll mellette és bátorítja: „Fel a fejjel!"

Anna, gondolataiba mélyedve, észre sem vette, hogy a közeli rétről egy tátottszájú, gömbölyű piros képű legény figyeli. Amikor a lány közelebb ért, Marcis Kikreizis leszúrta a villát a földbe és kilépett az útra, Anna elé.

— Hallod-e, te... — szólította meg félszegen, félkegyelmű mosollyal. — Ugye, te vagy az Anna, Szurumiból?

— Az vagyok. Miért? — Anna a legényre nézett. — Marcis Kikreizis, ugye?

— Az volnék. Te most már itthon maradsz?

— Hogy mondta? — Anna mereven nézett Marcis szemébe.

— Azt kérdeztem, itthon maradsz-e? — ismételte meg a legény.

— Mióta tegez maga engem, Marcis Kikreizis? — kérdezte Anna. — Ha nem tévedek, most beszélünk először egymással. Maga mindenkivel tegeződik?

— Nem tudtam, hogy... nem tetszik... magának. Mond-

hatom úgy is, hogy „maga", nem kerül megerőltetésembe. Tízszer is mondhatom, ha úgy tetszik. Tudja-e, Anna, hogy maga most még szebb, mint a háború előtt volt. — Mint minden nagyothalló, igen hangosan, majdnem kiabálva beszélt.

— Csakugyan? — nevette el magát Anna.

— Maga nagyon tetszik nekem — folytatta Marcis. — Hamarosan meglátogatom.

— Maga viszont nagyon nem tetszik nekem, amiért így beszél velem — felelte Anna. — Minden jót!

— Minden jót... — dünnyögte Marcis. Sóváran és magabiztosan tekintett Anna után. Cseppet sem kételkedett abban, hogy Anna nemsokára az övé lesz. Majd akkor nem meri a szemébe vágni, hogy valami nem tetszik neki rajta és akkor azt is megtiltja a lánynak, hogy mindenért megsértődjék! „Vajjon miért kapta az érdemrendeket meg a kitüntetéseket? — töprengett aggodalmasan Marcis. — Bizonyosan nagyon bátor... aligha fél majd tőlem."

Anna folytatta útját s már el is feledte ezt a mamlasz legényt, aki nem jelentett számára többet, mint egy véletlen találkozást.

Végre feltűnt a jól ismert kép. A dombon az Urgi-major kevély épületcsoportja... bokrok, a cserény, az öreg fasor... lejjebb pedig, az út szélén, a vénségtől roskadozó, szürke, alacsony Szurumi-tanya. Ugatott a kutya. Az orgonabokrok között malacok röfögtek. A tehénistálló egyik falát hiába támasztották meg annyi cövekkel, végül is kidőlt, s az istálló most olyan volt, mint egy vihar-roncsolt, partravetődött bárka. Az udvar közepén tyúkok kapirgáltak.

Annának, amíg itt élt, nem volt része semmi jóban, most mégis különös melegség öntötte el a szívét, apja házának közelében, bár az csak hideg és sivár ketrec volt a számára.

2

Laviza, amikor észrevette, hogy valami katona-féle tér le az útról és befordul az udvarukra, rákiáltott a kutyára:

— Fogd meg! Fogd meg, Bobik!

A kutya hangos csaholással iramodott az út felé, de nyomban elhallgatott és boldogan körülugrálta Annát, úgy kísérte egészen a házig.

— Tágulj már, Bobik! — szidta Anna tréfásan az öreg kutyát, de az azt sem tudta, hogyan fejezze ki örömét: kétlábra

állt, megpróbálta végignyalni Anna arcát, s amikor ez nem sikerült, könyörgőn vinnyogott úgy, hogy Anna nem tudta megállni, hogy meg ne simogassa.

A konyhaajtóban feltűnt a mostoha fakó, petyhüdt arca. Az öreg kamra eresze alatt Anton Paceplis ült a lépcsőn és hámot javítgatott. Anna odalépett hozzá és halkan ráköszönt:

— Jóestét, apám...

Szurumi gazdájának kezéből kiesett az ár, az ölében heverő hám pedig lecsúszott a földre. Hosszasan bámult Annára, tetőtől talpig végignézte, s nem tudta, hogyan viselkedjék: örömöt mutasson-e, vagy haragudjék. Nem felejtette el, hogyan ment el Anna négy évvel ezelőtt hazulról, az ő tilalma ellenére. De mások voltak a körülmények akkor, és mások most. Anton és Laviza azt hitték, hogy soha többé nem látják Annát, ezért ritkán emlegették, s csak az utóbbi időben, Marcis Kikreizis látogatásaival és házasodási szándékaival kapcsolatban hangzott el gyakrabban Anna neve Szurumiban. De azt egyikük sem próbálta elképzelni, hogy is lesz, ha Anna valóban hazatér.

— Isten hozott... — mormolta zavartan Paceplis. — Hát mégis hazajöttél?

Felállt, kilépett az eresz alól és kezet nyújtott Annának.

— Olyan helyre katona lettél, hogy csoda!... Talán te is harcoltál?

— Hogyne harcoltam volna... — mosolyodott el Anna, aztán nyomban komolyra vált az arca: ebben a házban senki sem viszonozza mosolyát. A mostoha kilépett az udvarra és messziről szemlélte Annát. Amikor megismerte, lassú léptekkel feléjük indult.

— Hát ez kicsoda? — szólalt meg. — Csak nem Anka? Hát ez csodálatos! Mégis csak előkerült!

— Azt hiszem, téved... — mondta Anna és bátran, kihívóan farkasszemet nézett mostohájával. — Engem nem Ankának hívnak, azt másutt keresse. Engem szólítson a becsületes nevemen!

— Ni csak, milyen büszke lett! — ámult el Laviza. — A magamfajta együgyű öregasszony már megszólítani sem tudja!

Egészen a lány közelébe ment, tolakodó kíváncsisággal vette szemügyre Annát, és — senki sem tudta, miért — folytonosan vihogott, de a kezét nem nyújtotta üdvözlésre. Anna hátatfordított neki és ügyet sem vetett rá.

— Zsan itthon van? — kérdezte apjától.

— Hol volna másutt... — felelte — Paceplis. — Most a réten van... szénát hord.

— Hát Bruno hogy van?

Paceplis Lavizára pillantott, aztán szemlesütve felelte:

— Brunóval baj történt... még negyvenegyben. Egy követ fújt a németekkel. Ezt megtudták a partizánok és... felakasztották.

Paceplis hiába kereste lánya arcán a csodálkozás, a részvét vagy az öröm kifejezését. Annának még a szemöldöke sem rándult meg. Annyit mondott csak:

— Ó, úgy? — és tovább kérdezősködött: Hát Taurinék Urgiban vannak-e még?

— Urgiban most gép- és traktorállomás van — felelte Paceplis. — Az asszony még a németek idején meghalt, Taurin meg, amikor a front Lettország határai felé közeledett, beköltözött a városba. Nyilván eliszkolt a németekkel. Itt nem vitte volna el szárazon... Ő is elvesztette a fiát, alighogy kitört a háború.

— Aivart? — kérdezte Anna.

— Azt, hiszen nem volt más fia, csak a fogadott. Mintha a föld nyelte volna el. Később híre kelt, hogy valahol az országúton agyonlőtték.

— Két hete láttam Aivart utóljára — mondta Anna. — Most a Szovjet Hadsereg századosa, s a Lett Gárdahadosztály egyik zászlóaljának parancsnoka.

— Taurin fogadott fia a vörösökkel tart? — Laviza csodálkozva csapta össze a kezét. — Akkor ugyan kár volt elinalni Taurinnak! Ki merné most bántani? Hiszen a fia a Vörös Hadsereg tisztje!

— Taurinnak nincs fia — vágott a szavába Anna. — Aivart nem Taurinnak hívják már. Az igazi apjának... Lidumnak nevét viseli.

— Fura dolog... — húzta fel a vállát Paceplis. — Hát él az édesapja?

— Alezredes és Aivarral egy ezredben szolgál — felelte Anna. — Hanem szabad-e a szobám, apám?

— Úgy van most is, ahogy hagytad... — felelte Anton helyett Laviza.

— Lerakhatom a holmimat? — fordult Anna megint apjához. Az a feleségére nézett, széttárta a karját és dörmögve mondta:

— Felelőlem lerakhatod. Úgy sincs szükségünk arra a kis szobára.

— Azt a szobát a háború kitörése óta nem súroltuk, se nem söpörtük — tette hozzá Laviza. — Ha ott akarsz lakni, fogj

először söprűt meg vödröt. Nekem elég a magunk szobája is. Most nem úgy van, mint azelőtt volt: ha az ember fogad valakit fejésre meg kerti munkára, rögtön azt mondják: kulák, és magasabb adót hajtanak be rajta.

A mostoha, mintha csak várta volna ezt a jó alkalmat, hogy megmondhassa a véleményét, nem bírta fékezni a nyelvét és még sokáig szidta-gyalázta a szovjethatalmat. Nem tetszett neki semmi: sem a mezőgazdasági termények beadása, sem a fakitermelési munkák, sem a járási végrehajtó bizottság új elnöke.

— Nem tudtak volna alkalmasabb embert találni elnöknek? — méltatlankodott. — Regutot választották, azt a földhözragadt szegény embert: se földje, se jószága, se gépe. Egész életében mást se csinált, mint zsellérieskedett.

Anna szótlanul hallgatta és megjegyzett minden szót. Hallgatása csak növelte a mostoha bátorságát, az asszony mind hevesebben méltatlankodott, közben meg-megkérdezte Paceplist:

— Igaz, Anton?

— Igaz, igaz... — sietett rábólintani az ember. — Nincs itt rend! Túlságosan nagy hatalmat adtak ennek a meztélábas népségnek a kezébe.

Anna végül is megelégelte a siránkozást. Fogta a vödröt, előkereste a rongyot, a söprűt és kitakarította kis szobáját.

Zsan hazatért a kaszálóról s Anna találkozott végre az első emberrel, aki szívből örült visszatérésének.

Zsan nyomban elárasztotta kérdésekkel:

— Mondj el rendre mindent, hogy éltél ez alatt a négy év alatt! Miért kaptad az érdemrendeket és kitüntetéseket? Részt vettél a Moszkva alatti nagy ütközetben? Hány fasisztát pusztítottál el tulajdon kezeddel?

— Egy este nem tudok mindent elmesélni — felelte Anna. — Hanem neked is el kell mondanod, mi minden történt veled a német megszállás alatt. Mit gondolsz, Zsan: apánk... apánk becsületén nem esett folt a megszállás idején?

— Ehhez ő túlságosan lusta és önző — mosolyodott el Zsan. — Úgy élt, mint borz az odújában.

— Hát te? — Anna kutatón pillantott öccse szemébe.

— Én? — Zsan elgondolkodott. — Ne félj, nővérkém, miattam nem kell pirulnod. Nincsenek ugyan nagy érdemeim, de nem is követtem el semmi rosszat a mieink ellen. Azért pedig, amit tettem, ezzel tüntetett ki a kormány... — Szobácskájába sietett s egy perc mulva „A Nagy Honvédő Háború Partizánjának" feliratú kitüntetéssel tért vissza. — Majdnem két évig voltam összekötő Artur Lidum partizánezredében. A hitleristák

kiűzését megelőző félévet az erdőben töltöttem és különféle hadműveletekben vettem részt.

— Derék dolog, Zsan... — mondta Anna. — Örülök, hogy így viselkedtél. Máskülönben olyan volna ez a Szurumi, mint egy kuláktanya.

— Apánk egy húron pendül a nagygazdákkal — mondta Zsan — Laviza pedig bolond és maga sem tudja, mit szeretne. Most majd megint a nyakadra akar ülni... mint régen. Ne engedd! Küldd az ördögbe, ha nem hagy békén.

— Azt hiszem, szépszerével is jobb belátásra bírhatom majd a mostohánkat — felelte Anna.

Vacsora után, késő este, amikor Anton Paceplis már lefeküdt, Laviza hivatlanul besomfordált Anna szobájába. Mint délután, most is ok nélkül nevetgélt, szeme, mint két kígyó, siklott végig Anna alakján és arcán — Laviza igazolva akarta látni gyanúját, amely egész nap nem hagyta nyugton.

Végül is nem tudta megállni, és gúnyosan förmedt a lányra:

— Sok tiszttel feküdtél-e a háborúban?

Anna vérvörös arccal húzódott el Lavizától.

— Ilyesmire gondol... nem szégyeli magát?... — mondta szemrehányón. — Hordja el magát... szemérmetlen teremtés!

— Azt ugyan ne mondd, hogy nem volt dolgod senkivel... — vetette oda Laviza, távozóban. — No, majd meglátjuk, meglátjuk, mire viszed itt. Csak ne hordd nagyon fenn az orrodat. Ha azt hiszed, hogy megijesztesz a kitüntetéseiddel, hát tévedsz. Én nem félek az ilyen baka-sáriktól!

Anna a szóváltás után már látta, hogy mégsem sikerül szépszerével meggyőznie mostoháját.

„Jól van, ha harcot akarsz, hát harcolunk... — gondolta Anna. — Csakhogy most már nem azzal az elnyomott és ijedt kislánnyal állsz szemben, aki azelőtt élt itt!"

3

Laviza kora reggel megdöngette Anna szobájának ajtaját.

— Kelj fel, mamzell, meg kell fejni a teheneket...

Anna felkelt és, mint a fronton megszokta, gyorsan felöltözködött.

„Kezdődik... — gondolta, miközben zsebtükre előtt megfésülködött. — Laviza kézbe veszi a gyeplőt és a régi kerékvágásba próbálja irányítani az életemet. Vajjon meddig merészkedik, ha szabadjára engedem? Mit gondolsz, Anna... — mo-

solygott tükörképére — ne próbáljuk meg? Hadd mutassa meg magát egészen! Majd ha már nem bírom tovább, véget vetek a játéknak és kimutatom a fogam fehérét!"

Annának, amikor Rigából a purvaji járásba utazott, nem volt a jövőre semmi határozott terve. Egy-két hetet pihenni akart, körülnézni, hogy folyik az élet szülőföldjén, aztán munkát kérni a megyei pártbizottságtól. Szerette volna megtudni, hogy a háború előtti idők kommunistái és szovjet aktivistái közül kik maradtak a járásban, s hogy mi lett a komszomol-szervezettel. Anna az utolsó esztendőben az egyik század komszomol-szervezője volt, ezért valószínűnek tartotta, hogy leszerelése után komszomol-munkával bízzák meg.

Anna belépett a konyhába. Mostohája a tűzhely előtt térdelt, s fújva élesztgette a tüzet a korhadt égerfaágak alatt.

— Így van ez, amikor nem szárítják meg előre a fát — mérgelődött. — Fhű... fhű... átkozott korhadék! Csak sziszeg meg ropog, de égni nem ég. Gyere, most fújd te.

Anna a tűzhely elé térdelt, fellazította, megigazította a szorosan bedugdosott rőzsét, meggyujtott egy darabka nyírfakérget és az ágak alá dugta. Hamarosan lángnyelvek nyaldosták a nedves rőzsét, és ropogva égett a tűz.

— Ezt még nem feledted el, míg azokon a frontokon kószáltál... — állapította meg Laviza. — Ezentúl minden reggel te gyujtasz be, de már előző este gondoskodj rőzséről. Most pedig eredj ki fejni. Nem nagy munka, hiszen csak két tehenünk maradt.

Amikor Anna visszatért az istállóból és átszűrte a tejet, Laviza ráparancsolt, hogy hajtsa ki a teheneket a legelőre. Aztán reggelihez ültek. Anton már felkelt és elszívta az első pipa dohányát, Zsan addigra már egy órát dolgozott a kaszálón.

— Ki kellene almozni az istállót — szólalt meg Paceplis. — Tavasz óta nem almoztunk. Nemsokára csizmaszárig ér a trágyalé.

— Ezen ne törd a fejed — mondta Laviza. — Anna reggeli után fogja a villát és délig kialmozza az istállót. Ebéd után be kell áztatni a szennyesruhát.

— Nem akad még valamilyen piszkosabb munka? — kérdezte Anna. — Nincs még valami, ami a háború kezdete óta tisztításra vár? Egyúttal azt is elvégezném.

— A kéményt bizony régen nem tisztították — mondta Paceplis. — A fürdőben is megrepedezett a kemence, füstöl. Be kellene tapasztani agyaggal.

Laviza Annára nézett.

— Látod, mennyi munka vár rád... Eleget csavarogtál tétlenül a nagyvilágban. Most majd megint meg kell szolgálnod a kenyeret.

— Igen, látom... — felelte Anna. — De a kéményt mégis csak másnak kell kitisztítania, mert én nem tanultam ki a kéményseprőmesterséget. A kályhásmesterséghez sem értek. Azt hiszem, a kemence réseit apám is be tudja tapasztani.

— Én nem érek rá ilyen apróságokra — dörmögte Paceplis.

— Hát miféle hegyeket mozdítasz el a helyükből? — kérdezte Anna. — Kaszálni mégy?

— Ugyan mikor? — tört ki Zsanból a gúnyos nevetés. — Dél van, mire elviszi a tejet a tejüzembe, olyankor pedig már nem fogja a kasza a füvet.

— Tartsd a nyelved... — Paceplis mogorván pillantott a fiára. — Mit értesz te a felnőttek dolgához, te taknyos?

— Én azt hiszem, az istállót is apámnak kell kialmoznia, vagy neked, Laviza... — folytatta Zsan, válaszra sem érdemesítve Paceplis megjegyzését. — Tisztítsa ki az, aki elhanyagolta. Anna nem azért harcolt és nem azért jött Szurumiba, hogy a naplopók helyett dolgozzék. Tudja ő maga is, mit kell tennie.

— Nézzétek csak a prókátort! — sziszegte Laviza. — Úgy beszél, mintha könyvből olvasná. Hát te katona-frajla, te hogy gondolod? Ingyenélő akarsz lenni Szurumiban, vagy hajlandó leszel dolgozni is a kenyeredért?

— Ingyenélő nem voltam soha és nem is leszek — felelte Anna. — Várni akartam még ezzel a beszélgetéssel. Legalább egy napig akartam élni Laviza parancsnoksága alatt, hogy megismerjem a mostani természetét, de Zsan meghiúsította tervemet. Most már látom, nem érdemes utánanéznem semminek, így is tisztán látok mindent. Te, apám, meg te, Laviza, elfeledtetek egyet: az életben semmi sem áll egy helyben. Mindketten azt hiszitek, hogy ma éppen olyan vagyok, mint négy évvel ezelőtt voltam. De ez alapos tévedés. Én már nem vagyok a régi Anna, nem is leszek az többé soha. Ha azt akarjátok, hogy a gyerekeitek itt maradjanak, Szurumiban új rendet kell teremteni, új hangot használni. Nekem például eszemben sincs tűrni, hogy valaki a nyakamra üljon, s úgy látom, ezt Zsan sem hagyja. Véget ért a régi nóta, ezt jegyezzétek meg egyszer és mindenkorra. Egyetlen napot sem kívánok jámbor igásállatként tölteni ebben a házban! Laviza, a te durva, kihívó viselkedésed sért engem, és kérlek, hogy ilyen hangon többé ne beszélj velem. Te meg, apám, végre elszégyelhetnéd magad, s legalább öreg korodra abbahagyhatnád a naplopást. Mióta csak az esze-

met tudom, mindig munkakerülő ember voltál. Sohasem erőltetted meg magad. Egyszer végre rendet kell teremteni ebben a házban, ugye? Egyszer már a gazdának is munkához kell látnia, hogy megérdemelje a napi kenyeret. Nekem nem esik nehezemre, hogy kihordjam a trágyát az istállóból, hogy kitisztítsam a kéményt és betapasszam a kemence réseit a fürdőben, de nem akarom elvenni tőled a te munkádat, apám. Én majd találok magamnak tennivalót, ne törjétek a fejeteket, hogy miféle munkát találjatok ki nekem.

— Anton! — rikoltott fel Laviza. — Tűröd te ezt?

— Vigyázz a nyelvedre, te lány! — Paceplis megfenyegette Annát. — Ne ingerelj fel, mert ha a kezem közé kaplak, megtudod, kié a hatalom, ki az úr ebben a családban!

— Csendesen, apám... — mondta Anna. — Ha fenyegetőzöl, megtörténhet, hogy én sem tartom féken a nyelvem.

— Mit árthatsz nekem, te macskakölyök? — vigyorgott Paceplis.

— Nem hiszem, hogy szívesen válaszolnál a kérdésre: miért akartál a háború kitörésekor Lavizával együtt mindenáron itthontartani? Miért akartatok a fasiszták kezébe adni? Mennyit ígért ezért nektek Bruno, Taurin, meg a többi alávaló?

Paceplis zavartan meredt a padlóra. Az elfehéredett Laviza az ajkát harapdálta.

— Minek emlegetni ezeket a régi dolgokat... — mormolta az asszony. — Te még mindig itt ülsz, Anton? Indulnod kell a tejüzembe!

— Az ám, mennem kell... — mondta Paceplis és kiment.

— Jól van, Anna... — kacsintott a nővérére Zsan. — Úgy kell nekik!

Zsan a kaszálóra indult. Anna kihordta az edényt, elmosogatott, fát meg vizet hordott a konyhára, aztán azt mondta Lavizának:

— Kimegyek a rétre, segítek Zsannak. A teheneket majd délben megfejem.

Laviza megvárta, amíg Anna eltűnik a ház sarka mögött megállt az udvaron és öklét rázta távolodó mostohalánya után, miközben, fojtott hangon, a legocsmányabb szavakkal illette. Hangosan gyalázkodni, hogy más is hallja, nem volt bátorsága.

Anna egész nap kaszált az öccsével. Délben és este megfejte a teheneket, vacsora után rendbehozta a konyhát és az udvart, félrerakta mindazt, ami felesleges, a naponta használt dolgokat pedig a háznép kezeügyébe állította — úgy, ahogy valamikor

volt. Miután mindezzel végzett, sétálni ment a Kígyó-mocsár mentén.

Anna ettől a naptól fogva teljesen önállóan munkálkodott a tanyán: úgy tett, ahogy jónak látta, sokat és szorgalmasan dolgozott, de senkitől sem kért engedélyt, ha egy-két órát pihenni vagy sétálni akart. De nem is szánta rá magát senki, hogy valamit megtiltson neki, vagy belékössön.

Késő este, amikor kis szobájából kinézett az esti párában ködlő mocsárra, megint régi ábrándja jutott eszébe. „Hamarosan véget ér az uralmad, vén mocsár! Mi, szovjet emberek, visszavonulásra kényszerítünk, s végül is megadod magad, éppúgy, mint apám meg Laviza..."

Anna azonban még maga sem tudta, hogyan valósítja meg álmát.

4

— Megmondom neked nyíltan, Anton: pipogya apa vagy — kezdte Laviza egy este. Ott feküdt Paceplis mellett a régi ágyban. — Teljesen pipogya vagy. Úgy viselkedel a gyerekeiddel, mint egy borjú. Azt tesznek, amit akarnak, azt vágják a tulajdon édesapjuk szemébe, ami nekik tetszik, s az apjuk csak szuszog meg dörmög a bajuszába.

— Hát mit tehetek? — mentegetőzött Paceplis. — Verekedjem a felnőtt gyermekeimmel? Vagy kergessem el mindkettőt a háztól? Ki műveli meg akkor a földet, ki szánt, ki kaszál? Talán te, Laviza?

— Minek verekedni meg elkergetni őket — csodálkozott Laviza. — Csak úgy kell intézni, hogy a legcsekélyebb dologban is az apa meg az anya akarata érvényesüljön.

— Mit akarsz tulajdonképpen? — kérdezte Paceplis. — Téged az ördög se ismer ki!

— Hogy mit akarok? — Laviza vállat vont. — Ugyanazt, amit te. Anna végkép elromlott ott a fronton, a katonák között, olyan éles lett a nyelve, hogy az ember nem győzi szóval. Ha ezt tovább tűrjük, elrontja Zsant is s egy szép napon nem lesz sem fiad, sem lányod. Ez a kölyök már most azon töri a fejét, hogy miféle kellemetlen dolgokat vághat a fejedhez, vagy az enyémhez. Ha most nem fogod rövid pórázra Annát, nem te, nem is én, hanem ő lesz Szurumi gazdája.

— Miféle pórázról beszélsz?

— A házasság pórázáról. Annát férjhez kell adni, férjet kell

keresni neki. Itt a vőlegény az orrunk előtt. Marcis Kikreizisnek csak szólni kell, még éjnek éjszakáján is idelohol!

— Marcis jóravaló legény — mondta Paceplis. — Nem valami szépség, de micsoda tanyájuk van, micsoda földjeik, milyen nagyszerű gazdasági épületeik! Ilyen vőlegényért minden lány hálát adhat az istennek.

— Marcisnál különbet nem is kívánhat az efféle katona-sári — tódította Laviza. — Örülnie kell, hogy ilyen szerencséje akad.

— Hallod-e, Laviza, vigyázz azzal a katona-sárival! — mondta Paceplis. — Még törvény elé kerülsz.

— Hiszen csak előtted mondom!

— Én pedig nem tűröm, hogy ilyesmit mondjanak a lányomra! Magad is jól tudod, hogy Anna milyen erényes... milyen komoly. Nem kell minden ok nélkül befeketíteni másokat. Semmi haszon nincs az ilyesmiből.

— Értem: félsz, hogy Marcis megtudhatja és nem veszi el Annát! Nem kell neki az ilyen mindenki-menyasszonya!

— Elég legyen ebből, Laviza, megmondtam! Ne ezeket az ostobaságokat daráld, azt mondd, ami fontos! Ha Marcis el akarja venni Annát és Anna hajlandó hozzámenni, akár holnap megtarthatjuk a lakodalmat. De Marcis jöjjön át maga és viselkedjék úgy, ahogy kérőhöz illik... Kérje meg Annát, beszéljen vele. Én nem szólhatok helyette!

— Úgy van — hagyta jóvá Laviza. — Jöjjön át és kaparja ki magának a gesztenyét. Majd amíg Annával enyeleg, addig én kihajtom a teheneket, máskülönben még attól tartasz, hogy elmondom Marcisnak a lányod front-kalandjait!

— Miféle kalandjait? — kérdezte Paceplis. — Mit tudsz te? Mit láttál, vagy hallottál?

— Nem láttam, nem is hallottam, az igaz, de el tudom képzelni...

— Úgy! Rágalmazod, csak azért, mert „el tudod képzelni"? Azt pró-báld meg!

Anton Paceplis szétterpesztett, hatalmas tenyere lecsapott Laviza arcára. Ujjai belemélyedtek az asszony puha arcába és addig nyomták fejét a párnák közé, amíg Laviza fulladozni nem kezdett.

— Eressz, Anton... — nyögte Laviza. — Megfulladok!

— Fecsegsz-e még?

— Nem mondok semmi olyat, ami neked nem tetszik.

— Hát úgy vigyázz, te viperafajzat!

Anton Paceplis másnap, a tejüzemből visszafelé jövet, megállt a Kikreizis-tanya előtt és beszélt Marcisszal.

A fiatal Kikreizis ünneplőbe öltözött és még aznap este átlátogatott Szurumiba. Fekete posztóruha volt rajta, lehajtott sarkú magas gallér, tarka nyakkendő, fején sötétzöld kalap. Egész este Anna körül sündörgött, lapos szellemességekkel igyekezett csillogni, és sétálni hívta a lányt.

— Ilyen gyönyörű estén kár a szobában ülni — mondta.

— Köszönöm a hívást — felelte Anna. — De ma nagyon fáradt vagyok... Az első álom a legédesebb. Ha csak tehetem, nem szalasztom el. Jóéjszakát, Kikreizis elvtárs — és ott hagyta a legényt az udvar közepén.

Marcis kénytelen-kelletlen hazaindult. Másnap este újra beállított. Szőke haját úgy megkente brillantinnal, hogy már messziről érződött a szaga — kalapját ezúttal otthon hagyta. Anna azonban csak néhány percet szakított a számára.

Anna még néhány lépésnyire sem kísérte el soha a Kikreizis-tanya jövendő gazdáját, bár a legény ezt már többször pedzegette.

— No, mi újság? Megegyeztetek? — kérdezte Paceplis egyik este Marcistól. — Beszéltetek már mindenről?

— Ej, dehogy... — legyintett Marcis. — Minden este nekikészülök, hogy elmondjam neki, amit érzek, de ő már a tyúkokkal aludni megy. Még mielőtt belekezdenék, eltűnik a szobájában.

— Hát menj utána — tanácsolta Paceplis. — Feküdj melléje.

— Csakhogy lehet-e? — kétkedett Marcis.

— Próbálkozz, majd meglátod.

Másnap este, amikor Anna lefeküdni készült, Marcis utánasomfordált, be akart lépni a lány szobájába, de Anna becsapta az orra előtt az ajtót.

— Hosszú az út hazáig... — mondta neki a lány. Siessen, mert igen későn ér haza.

— Nem lehetne... nem maradhatnék magánál? — kérdezte Marcis.

— Nem... — felelte Anna. — És ne is próbáljon ilyesmit kérdezni. Most az egyszer még megbocsátom, de ha legközelebb ilyet kérdez, kaphat egy pofont.

— Miért beszél így, Anna? — Marcis bánatos képet vágott. — Hiszen én magát komolyan... igazán... én magát feleségül akarom venni.

— Nagyon szomorú! — kiáltott fel Anna.

— Miért szomorú? — képedt el Marcis.

— Azért, mert én meg nem akarok magához menni. Ilyesmiből pedig nem sülhet ki okos dolog.

— Ezt komolyan mondta? — kérdezte Marcis.

— Mit? — Anna úgy tett, mintha nem értené.

— Hát hogy nem akar hozzámjönni...

— Komolyan mondtam, Marcis, és ez a legszomorúbb. Mást kell feleségül vennie.

Marcis tátott szájjal álldogált még egy darabig a csukott ajtó előtt.

„Nesze neked szépséges menyasszony... — gondolta. — Szép, szép, de nem nekem az. Vajjon ki a vetélytársam? Szeretném látni, miféle. Talán nem is olyan félelmetes, és elbánhatok vele..."

Marcis megtanácskozta a dolgot Paceplisszel. A Szurumimajor gazdáját elkeserítette, hogy Anna nemet mondott: ilyen módos kérő, ilyen pompás tanya... mit kíván hát ez a lány?

— Azért ne veszítsd el a reményt — vigasztalta Marcist. — Majd beszélek én Anna fejével. Kideritem, mi a kifogása. Ami engem illet, bennem bízhatsz, úgy állok melletted, mint a kőszikla!

Paceplis azonban nem kerithetett rá sort, hogy beszéljen Annával: a lány másnap reggel kijelentette apjának, öccsének és mostohájának, hogy megelégelte a pihenést.

— Itt hagyom Szurumit és önálló életet kezdek, máskép nem szabadulhatok meg ezektől a Marcis-féle alakoktól. A ti életetek is nyugalmasabb lesz...

— Önálló életet... — mormogta Paceplis. — Aztán hogyan kezded?

— Munkába állok, apám... — felelte Anna. — Dolgozni fogok, s keresek annyit, hogy megélhessek belőle.

— Megelégelte a trágyahordást — szólt közbe Laviza. — Ennyi az egész. Addig dolgozol csak, amíg férjet nem fogsz magadnak, de amint lesz valaki, aki keres rád, eszedben sem lesz a munka; figyelj a szavamra! Önálló élet... He...

Antont más nyugtalanította.

— De hát mégis csak: mi lesz Marcisszal? — kérdezte. — Marcis derék ember. Kár az orránál fogva vezetni. Ha igen, hát igen, ha nem, akkor nem... tisztázni kell ezt a dolgot.

— Tiszta ez már, apám — mondta Anna. — Marcis vigasztalódjék meg. Nekem nem kell. Megmondtam neki érthetően: „nem". Mást nem mondhatok neki.

— Ostobaság, amit csinálsz! — kiáltott fel Paceplis.

— Túlságosan fenn hordja az orrát! — tódította Laviza.

— Jól tette Anna, amit tett — mondta nyugodtan Zsan. — Nekem tetszik, ahogy Marcist faképnél hagyta. Nagyon szégyelném, ha a nővérem ilyen hitvány alakhoz menne feleségül!

— Nesze neked, a gyerekeid! Sok örömöd van belőlük! — gúnyolódott Laviza. — Örülj hát nekik, Anton! Jól nevelted őket! Ezek ugyan nem engedelmeskednek többé neked!

Anton hallgatott és azt gondolta: „Legalább ne fecsegne annyit a gyerekeimről! Úgy sincs semmi foganatja annak, amit mond!"

5

Szakadt az eső, amikor Anna leszállt a vonatról a megyei székhely állomásán. Az emberek felhajtott gallérrel, szárazabb helyeket keresgélve siettek útjuk célja felé; csak akiknek esernyőjük volt, azok lépkedtek nyugodtan és biztosan, nem törődve a hideg esőcseppekkel, amelyeket arcukba vágott a szél.

Annát nem aggasztotta a rossz idő: szürke katonaköpenye sok esőt meg havat látott már, katonacsizmája is eleget dagasztotta a front útjainak sarát. Az állomáson megkérdezte, merre találja meg a megyei végrehajtó bizottságot, aztán nekivágott a városnak. Legelőször a végrehajtó bizottságot akarta felkeresni, amelynek Artur Lidum anyja, Ilza volt az elnökhelyettese. Leveleztek, s Anna tudta, hogy Ilza, miután áttelepült, elvégezte az állami és pártmunkások tanfolyamát, egy mozgó közigazgatási csoporthoz került, s azzal együtt — mindenütt a szovjet csapatok nyomában — tért vissza megyéjébe.

Ilza kis dolgozószobájában fogadta Annát. Az ablak a városka főutcájára nyílott. Ilza, sötétkék szoknyájában, saját készítményű fehér kötött blúzában, szép arcával, erős termetével most is fiatalos volt, pedig nemrég ünnepelte ötvenedik születésnapját.

— Annuska, kedvesem! — kiáltott fel és Anna elé sietett. — Mennyire örülök, hogy épen, egészségesen tértél haza! Voltál-e már a családodnál?

Ilza megcsókolta Annát, aztán az ablak elé vezette és figyelmesen szemügyre vette a lányt, akit majdnem négy esztendeig nem látott.

„Mégis csak remek gyermekei vannak ennek a semmirekellő Paceplisnek..." — gondolta. Aztán azt mondta:

— Ülj le, Annuska, és mondd el elejétől a végéig, mi min-

den történt veled, amióta nem láttalak, hogyan fogadtak otthon és mik a további terveid?

Anna belekezdett, de hamarosan kiderült, hogy Ilzával itt nem beszélhet nyugodtan: minduntalan megszólalt a telefon, a végrehajtó bizottságnak hol egyik, hol másik dolgozója lépett a szobába, látogatók kopogtak be, akiket meg kellett hallgatni, s Ilza végül is azt mondta:

— Nem baj, Annuska, nemsokára ebédszünet lesz. Az étkezőben megebédelünk és átjössz a lakásomra. Hiszen ma nem akarsz elutazni, úgye? Nálam alszol?

— Azért jöttem, hogy megkérdezzem: milyen munkát szán nekem a megyei pártbizottság — felelte Anna. — Az utazásom attól függ, hogy ezt milyen gyorsan döntik el.

— Akkor Arturral kell beszélned. Ő a másodtitkár és a káderes. Reggel kiment a járásokba ellenőrizni a betakarítást, de estére feltétlenül visszaérkezik.

Ebédszünetben nyugodtan elmondhattak egymásnak mindent. Ilza sokat kérdezősködött Aivarról: hogyan harcolt, milyen volt a sebesülése. Azt is tudni akarta, hogyan fogadta Annát Szurumiban apja és mostohája.

— Jól teszed, hogy ott hagyod őket — mondta Ilza. — Rég túlnőttél már a családodon. S ha továbbra is ott maradsz, visszarántanak. Most majd megint szabad, független ember leszel és tovább fejlődhetsz.

— Mondja, drága Ilza, nagyon nehéz funkcionáriusként dolgozni?

— Dolgozni, *úgy — ahogy*, sohasem nehéz, de ha *jól* akarsz dolgozni, igyekezned kell. Amikor a bátyám bevont a társadalmi munkába, eleinte azt hittem, elveszett ember vagyok, hogy egymásután érnek a kudarcok, balsikerek és mindenki rajtam nevet majd. Az első hetekben sokat izgultam. Úgy éreztem, mindenki látja, hogy nem értek a dolgokhoz, nincs elég tapasztalatom, hogy nevetségessé válok azok szemében, akik felkeresnek, mert nem tudok minden kérdést a tetszésük szerint megoldani. Idővel aztán megértettem, hogy teljesen lehetetlen minden kívánságot kielégíteni, mert sokan olyasmit követelnek, amihez semmi joguk.

— Úgy gondolja, beletanulhatnék ilyenféle munkába?

— Erről magad is hamarosan meggyőződhetsz, Annuska.

— Azt hiszem, nem ellenzik majd, hogy valamelyik gazdasági üzemben dolgozzam. Kedvem volna traktorvezetői tanfolyamot végezni, aztán gép- és traktorállomáson dolgozni. Szurumi mellett, Urgiban, már megszervezték a gép- és traktorállomást.

— A te korodban, Annuska, a legmagasabb célokat is bátran maga elé tűzheti az ember. Válassz olyan célt, amelynek elérése igénybeveszi az életed felét.

— Nem tudom, hogy az életem felét igénybeveszi-e a célom elérése, de néhány esztendő bizonyosan kell hozzá... — mosolygott Anna rejtélyesen.

Este felé, amikor Ilza visszament munkahelyére, Anna moziba ment és megnézett egy sarkvidékről szóló filmet. Késő este tért haza Ilzával együtt, s végre találkozott Arturral. Az már tudott Anna érkezéséről és örömmel köszöntötte.

— Kár, hogy nem találtalak meg a háború elején — mondta a lánynak. — Akkor a mi partizáncsapatunkban harcolhattad volna végig a háborút.

— A lövészeknél sem volt rossz helyem — mosolygott Anna.

— Mindenütt jó, ahol a haza javára dolgozhat az ember. De a partizáncsapatban nagy szükség lett volna rád.

— Meglehet. De azt szeretném, ha ma is szükség volna rám valahol, azért is jöttem hozzád... titkár elvtárs.

— Munka, az akad! Mi vonz a legjobban? A megye? Párt-, tanács- vagy komszomol-munkát szeretnél végezni?

— Szeretnék a járásomban maradni — mondta Anna. — Ha nincs más választás, akkor természetesen oda megyek, ahova küldenek, de a szülőföldemen dolgoznék a legszívesebben.

— Nagyszerű, Anna! — kiáltott fel Artur. — Megvallom, én a Komszomol megyei bizottságának másodtitkárságát akartam neked felajánlani, de ha nem akarsz a városban maradni, akkor várjanak még a komszomolisták egy hetet, amíg másodtitkárt találok a számukra. Te, barátom, menj vissza a purvaji járásba és máris megkezdheted a párttitkári munkát. Teremts a járásodból igazi szovjet járást, szervezz és nevelj jó aktívát, erős pártszervezetet, térítsd a helyes útra a fiatalságot, és akkor hegyeket mozdíthatsz el velük. Hogy tetszik?

— Én még nem voltam pártmunkás — mondta Anna. — Boldogulok-e vajjon?

— Majd segítünk, hogy megállhass a lábadon.

— Mik lesznek a feladataim?

— Megmagyarázni a lakosságnak a párt és a szovjethatalom politikáját, pártszervezetet teremteni és irányítani. Egyesíteni a tömegeket, megszervezni a politikai oktatást és még sokminden, amiről később lesz szó. Csak azt ne tedd, amit némelyik balkezes párttitkár tesz, nehogy helyettesíteni próbáld a gazdasági és tanácsszerveket, nehogy helyettük dolgozz! Ellenőrizd és segítsd őket, de követeld meg tőlük, hogy maguk dol-

gozzanak és feleljenek munkájukért. Ne felejtsd el: a te munkádat senki sem végzi el helyetted, a megyei pártbizottságot és a Központi Bizottságot pedig az érdekli elsősorban: hogy folyik a járásban a pártmunka és a tömegek politikai nevelése. Nagyszerű dolog, Anna, az események sodrában állni és hallgatni az élet érverését, cselekedeteinkkel befolyásolni, hogy szabályosan, egészségesen lüktessen. Látod majd, hogyan sorvad a régi, hogyan születik és növekszik az új. Befolyásolod majd az iramot, hogy semmi se késsék el, de ne is kezdődjék idő előtt. Mint gondos kertész, úgy ülteted be és úgy ápolod pompás kertedet, s majd ha az ontja a gazdag termést — a szovjet termést — azt mondod, hogy nincs a világon gyönyörűbb dolog ennél. Természetesen nem megy majd minden simán, zökkenő nélkül. Lesznek nehézségeid, harcaid is, a régi utolsó csepp erejéig ellenáll az újnak, de féltek-e valaha is a bolsevikok a nehézségektől?

Anna hallgatta Arturt és melegség öntötte el a szívét. Érezte, hogy barátok között van. Kész volt mindenre. Semmit sem érzett túlságosan nehéznek, erejét meghaladónak, hiszen barátaival élhet és dolgozhat, érezheti gondoskodásukat, szeretetüket, s a nehéz percekben számíthat önzetlen segítségükre.

Anna még két napot töltött a városban, amíg a megyei pártbizottság és a Központi Bizottság jóváhagyta beosztását. Miután megkapott minden szükséges anyagot és iratot, visszautazott a purvaji járásba.

Második fejezet

1

Az egyik rigai lap szerkesztőségében dolgozott egy gyönyörű lány — Valentyina Szafronova, akire Artur nagyon sokat gondolt. A lány ezen az őszön kétéves pártiskolára került. Minden héten írtak egymásnak, s havonta egyszer találkoztak. Világosan látták jelenüket és jövőjüket: ha Valentyina elvégezte a pártiskolát, összeházasodnak. Egyelőre senkinek sem mondták el tervüket, de az emberek nem vakok: amikor a levélhordó szép, olvasható betűkkel címzett borítékot hozott Atrurnak, Ilza figyelmét nem kerülhette el, hogy ez az írás azonos azzal, ami az Artur asztalán lévő fénykép hátán áll. Tudta, hogy Artur az édesanyján kívül egy másik nőt is szívébe fogadott, és neki meg

kell osztania vele Artur szeretetét. Ilza nyugodtan fogadta ezt, természetesnek tartotta, elkerülhetetlen eseménynek fia életében, s nem kíváncsiskodott, várta, hogy Artur maga tárja ki előtte a szívét.

Valentyina Szafronova váratlanul lépett Artur Lidum életébe. 1941-ben, egyik július-végi napon, amikor Artur sikeresen végrehajtott hadműveletről tért vissza partizánjaival, az erdő sűrűjében, az ösvényen halálosan kimerült lánnyal találkozott. A lány akkor még csak néhány szót tudott lettül. Amikor megértette, hogy szovjet partizánokkal áll szemben, őszintén elmondott Arturnak mindent. Apját, aki kohómérnök volt, 1941 elején Moszkvából Liepajába helyezték. Valentyina annak az évnek tavaszán járta a középiskola utolsó osztályát, s a tanév végéig Moszkvában maradt. Letette utolsó vizsgáit, beadta felvételi kérvényét a moszkvai egyetem történelmi fakultására, majd június 21-én Rigába utazott, ahol találkoznia kellett volna apjával. Útközben érte a háború kitörésének híre. Rigában a német repülőgépek bombázni próbálták a pályaudvart és a Daugava hídjait. Valentyina tulajdon szemével látta, hogy gyulladt ki és hogy zuhant le a város szélén egy fasiszta bombavető. Apja nem tudott Rigába utazni, hogy a lányával találkozzék, pedig Valentyinának éppen most, a történelem nagy viharának kitörésekor lett volna a legnagyobb szüksége arra, hogy apját megtalálja és megtanácskozza vele, mitévő legyen. Elindult hát Liepajába, de a vonat már Saldus állomásán megállt: az ellenség gépesített csapatrészei már elvágták Liepaját, s a város közvetlen közelében súlyos harcok kezdődtek. Valentyina elhatározta, hogy gyalog folytatja útját, Skrundiig el is ért; ott megtudta, hogy elvágták övéitől és megszállott területre került. Egy liepajai ember, aki az utolsó pillanatban hagyta el a várost, elmondta Valjának, hogy apja, a vezetése alatt lévő gyár munkásaival együtt, mint az egyik önkéntes-század parancsnoka, részt vett Liepaja védelmében. Liepajában most hiába keresné Valja: ha apja nem esett el a harcokban, úgy bizonyára áttörte az ellenség gyűrűjét és most, százada maradványaival, erdőkön és mocsarakon át, kelet felé igyekszik.

Valentyina rögtön vissza akart menni Rigába, de mire Dobelébe ért, Szovjet Lettország fővárosában már a hitleristák garázdálkodtak. A lány elhatározta, hogy minden áron kitör az ellenség gyűrűjéből és elvergődik övéihez. Barátok és ismerősök nélkül, idegen vidéken, a lett nyelv ismerete nélkül, pénztelenül tévelygett heteken keresztül erdőkben és mocsarak között, azzal táplálkozott, amit a földeken meg az erdőben talált. Amikor

Artur Lidum rátalált, már olyan állapotban volt, hogy semmiképpen sem mehetett volna tovább, kelet felé. A partizánok elvezették támaszpontjukra. Valentyina ott kipihente magát, meggyógyította felsebzett lábát, s később már nem akart megválni új barátaitól.

Három évet töltött a partizáncsapatban, amelynek Artur Lidum volt a parancsnoka. Együtt volt társaival a veszélyben, velük együtt birkózott meg az akadályokkal, s úgy teljesítette a harci feladatokat, mint bármelyikük. Időközben olyan jól megtanulta a lett nyelvet, hogy a kiejtése sem volt idegenszerű. A háborúban nem egyszer használt vették Valentyina német nyelvtudásának, amelyet a középiskolában szerzett.

Ott, az erdők és mocsarak között, az ellenséggel vívott hősi harcban szövődött és szilárdult meg Artur Lidum és Valentyina Szefronova barátsága. Váll váll mellett tették meg a nehéz utat, nem egyszer néztek szembe a halállal, együtt ünnepelték győzelmeiket, fájlalták veszteségeiket, s egész életre szóló barátságot kötöttek. Erről azonban csak akkor beszéltek, amikor a partizánegység csatlakozott a szovjet hadsereghez és Arturnak el kellett válnia Valjától.

— Most elutazol Moszkvába és soha többé nem látlak... — mondta Artur. — Pedig nélküled sivár és hideg lesz nekem az egész világ...

— Akarod, hogy visszatérjek hozzád? — kérdezte Valentyina.

— Igen, nagyon... — suttogta Artur. — Hiszen... szeretlek.

Valentyina keze rásimult Artur fejére, sokáig cirógatta a haját, arcát, aztán megcsókolta a fiú száját és arcát az arcához szorította.

— Te bolondos... hogy is hagyhatnálak el? Hiszen az enyém vagy, nem adlak senkinek!

Valentyina megtudta Moszkvában, hogy apja a sztálingrádi nagy ütközetben hősi halált halt. (Liepajából a hitleristák betörését megelőző éjjel sikerült kijutnia.) A lány átvette érettségi bizonyítványát, apja moszkvai lakásából magához vett egyetmást és elutazott Rigába, ahol az egyik rigai lap szerkesztőségében munkát vállalt.

Artur már a megyei pártbizottság másodtitkára volt, amikor Valentyina a nyár közepén meglátogatta. Artur így mutatta be anyjának:

— Ez Valja. Nagyon örülnék, anyám, ha úgy szeretnéd, mint engem, mert... mert én nagyon szeretem.

Ilzának megtetszett a tisztatekintetű, széptermetű lány. Szíves baráti viszony alakult ki közöttük.

— Nézz jól körül — mondta Artur Valentyinának séta közben, amikor a városkát megmutatta neki. — Tudnál-e itt tölteni ki tudja hány telet és nyarat?

Valentyina hosszasan, komolyan nézett a szemébe.

— Nincs a szovjetországnak olyan zuga, ahol ne élnék szívesen veled. Ezt tudod te is, ezért beszélnünk sem kell róla.

Újjongó madárhangok zengtek, s olyan dúsan pompáztak a virágok, hogy belekáprázott a szemük. Valentyina és Artur úgy érezte, hogy mindez a szépség csak azért termett, hogy még szebbé, még teljesebbé tegye mélységes, tiszta boldogságukat.

2

Anna a megyei székhelyről nem Szurumiba ment, hanem rögtön jelentkezett a purvaji járás végrehajtó bizottságánál és megkereste Regut elnököt. Regut még jó erőben lévő, negyvenöt év körüli, bikanyakú, rövidrenyírt hajú férfi volt. A háború előtt Taurinék, Stabulniekék, Kikreizisék és más nagygazdák bérese volt, ezért nagyon jól tudta, milyen kenyéren tartották azok a béreseiket és milyen kíméletlenül kizsákmányolták őket. Regut a háború idején áttelepült és három évig az Altaj-vidék egy kolhozában dolgozott. Csak a háború után lett párttag. A járásban nagy tekintélye volt.

Regutnak semmi kifogása sem volt az ellen, hogy párttitkárt küldtek a járásba, csak az nem tetszett neki, hogy nőt, még hozzá fiatal nőt bíztak meg ezzel a feladattal. A népgyűléseken részt vevő nagyszakállú öregemberek meg őszhajú asszonyok előítélettel tekintenek majd a fiatal lányra, bizalmatlanul fogadják szavait — nem úgy, mintha javakorabeli férfit, vagy legalább is idősebb, megfontolt nőt hallgatnának, akit mindnyájan régóta ismernek.

A járásban mindössze három párttag és két tagjelölt, azonkívül tizenhat komszomolista volt. Mindeddig semmiféle aktíva nem vett részt a munkában, és így történt, hogy a járás értelmiségi dolgozói: a tanítók, a gép- és traktorállomás agronómusa, meg a körzeti orvos — akiket nem vontak be a munkába — mint kívülállók szemlélték az új élet építését. A járási végrehajtó bizottság mellett alakult ugyan néhány állandó bizottság, de ezek közül csak egy működött: a mezőgazdasági. A purvaji járás lányai és asszonyai pedig mégjobban visszavonultak min-

denfajta társadalmi munkától. Anna látta, hogy itt tömérdek munka vár rá, de látta azt is, hogy termékeny talajra akadt.

Azzal kezdte, hogy beszélt a párttagokkal és tagjelöltekkel, taggyűlést hívott össze és kidolgozta három hónapra a munkatervet. Nagy, évekre szóló terv érlelődött benne, de erről egyelőre senkinek sem szólt.

Regutnak igaza volt: a purvajiak eleinte bizalmatlanul tekintettek a fiatal párttitkárra. Csodálkoztak, hogyan küldhettek nőt ilyen felelősségteljes munkára, kutattak a multjában, különféle pletykákat gyüjtögettek, de nem tudtak meg semmi különöset: Annát a háború előtt kevesen ismerték a járásban. Apja, a Szurumi-major gazdája, mindig félkótyának számított, rá se hederítettek, gúnyolták lustaságát, korlátoltságát és kinevették, amiért a kulákokhoz húzott, pedig még a középparasztok közé sem lehetett sorolni. Mások úgy vélték, hogy Anna nem lesz elég erélyes, ha majd összeütközésbe kerül tulajdon családjával.

Anna ügyet sem vetett ezekre a találgatásokra. Hogy a jövés-menéssel ne veszítsen sok időt, elköltözött Szurumiból és a végrehajtó bizottság épületének közelében, egy lakatlan kulákház egyik kis szobájában rendezkedett be. A végrehajtó bizottság épületében volt egy kis dolgozószobája, ahol a hozzáfordulókat fogadta és az értekezleteket tartotta, de ideje legnagyobb részét nem itt, hanem a gép- és traktorállomáson, az iskolában, a tejüzemben, meg a paraszttanyákon töltötte. Felkereste Rimsát, a gép- és traktorállomás főagronómusát és hosszasan elbeszélgetett vele munkájáról. A parasztok bizalmatlanul fogadták a különféle agrotechnikai újításokat: a tavaszi gabonafélék vetését, új ipari növények termesztését. Sokan közönséges gyomnak tekintették a gumipitypangot, úgy vélték, inkább irtani kellene.

— Tartson népszerű előadásokat ezekről a kérdésekről — kérte Anna Rimsát. — Gondoskodom majd róla, hogy előadásaira megteljék a Népház hallgatókkal.

Hasonló beszélgetéseket folytatott a hétosztályos középiskola igazgatójával, Zsagarral, meg Zulter körzeti orvossal. Elérte, hogy a kulturális-felvilágosító bizottság megkezdte a munkát, a járásban megszervezték az egészségügyi tanfolyamot. Az aktíva segített téli tüzelővel ellátni az iskolát és az orvosi rendelőt, elvégezni a szükséges tatarozási munkákat. A Népházban most már havonta kétszer tartottak népszerű tudományos és politikai előadásokat vagy beszámolókat. Megkezdték munkájukat a kultúrcsoportok is: az énekkar és a színjátszó csoport.

Egyre több ember kapcsolódott a társadalmi munkába, mind többen segítettek az új, szovjet élet építésében. A purvaji járás aktivistáinak száma nemsokára majdnem százra nőtt. Az aktivisták a járás legtehetségesebb, legerélyesebb emberei voltak.

Regut már látta, hogy feleslegesek voltak az Annával kapcsolatos aggodalmai. A lány, első sikerein felbátorodva, úgy vélte, itt az ideje, hogy a legfontosabb kérdésről beszéljen a parasztoknak.

Az egyik népgyűlésen, amelyen a gabonabeadás és az őszi vetés kérdéseit vitatták meg, végül Anna vette át a szót és azt javasolta, hogy alakítsanak a járásban talajjavító szövetkezetet.

— Mi, szovjet emberek, nem tűrhetjük tovább, hogy a Kigyómocsár fojtogasson bennünket, elárassza földjeinket és kaszálóinkat! — mondta. — A kulákokat és egyéb kizsákmányolókat már megzaboláztuk. Itt az ideje, hogy megfékezzük ezt az átkozott mocsarat is!

Minden várakozást felülmult az a lelkesedés, amellyel ezt a javaslatot fogadták. A járás parasztjainak majdnem a fele kijelentette, hogy tagja kíván lenni a talajjavító szövetkezetnek.

Anna beszélt a dologról Artur Lidummal, a megyei pártbizottság első titkárával és a végrehajtó bizottság elnökével. Mindenütt helyeselték javaslatát.

Anna kis idő mulva értesítést kapott: a talajjavító szövetkezet alakításáról szóló javaslatát elfogadták és hamarosan szakemberek érkeznek a járásba, hogy a munka méreteit megállapítsák.

Az első lépést már megtették. A kérdés, amelyet nemzedékek sora nem tudott megoldani, végre az általános figyelem középpontjába került. Anna hitt benne, hogy ezúttal nem szép szavakban és ábrándozásban merül ki a szándék: mások az idők és mások az emberek, akik belefognak megvalósításába. Olyan emberek ezek, akik semmit sem hagynak félben, akiket nem ijeszthet el semmi, sem a feladat hatalmas arányai, sem a nehézségek; szovjet emberek, akik nem roskadnak össze semmiféle teher alatt.

3

Amikor a purvaji járásban megalakult a talajjavító szövetkezet, Anton Pacepliš sokáig latolgatta, mitévő legyen: lépjen be a szövetkezetbe és terjesztesse ki a lecsapolás tervét Szurumi földjeire is, vagy tegyen úgy, mintha semmi köze sem volna az egészhez, és ne törődjék vele? Végül Lavizával tanácskozta meg a dolgot. Az asszony rögtön döntött:

— Nincs szükségünk semmiféle szövetkezetre. Csak nem ment el az eszed, Anton, hogy mindenféle tagsági díjakat fizess a szövetkezetnek, amiért ebben a haszontalanságban részt veszel? Fizessen, akinek kedve tartja, mi majd efféle szövetkezetek nélkül is kiszárítjuk a magunk földjét.

— Nehezen győzzük egyedül, Laviza... — mondta Anton, — Nem kis dolog ám az!

— Semmit sem kell csinálnunk — magyarázta Laviza. — Ássanak csak árkokat és csapolják le a mocsarat, akiknek olyan sok fölös erejük van. Mi majd nézzük. Ha a mocsarat lecsapolják, kiszáradnak a mi földjeink is. Hiszen az nem lehet, hogy köröskörül száraz legyen a föld, a miénk meg, a közepén, mocsaras. Nem tó ez!

— Bölcs vagy, akár Salamon! — kiáltott fel Paceplis és elragadtatottan nézett feleségére. — Ásson és csapoljon, akinek tetszik, elsőnek mi húzunk belőle hasznot!

A járási végrehajtó bizottságnál bejelentette, hogy nem kíván belépni a talajjavító szövetkezetbe, s ezekkel a dolgokkal ne is zaklassák többet: a Szurumi-major földjei és rétjei valahogy majd csak meglesznek árkok és csatornák nélkül is.

Hiába beszéltek lelkére a szomszédai.

— Engem ne leckéztessetek! — vágott a szavukba élesen Paceplis. — A magam földjén azt teszem, ami nekem tetszik.

— Azt akarod, hogy más végezze el helyetted az egész munkát — hányták szemére szomszédai. — Mással akarod kikapartatni magadnak a gesztenyét. Nem becsületes dolog ez, Szurum!

— Hát ne csináljatok semmit! — reccsent rájuk a felbőszült Paceplis. — Kértem én, parancsoltam én, hogy valamit is tegyetek? Ti vesztetek meg, és most dühöngtök, amiért nem vesztem meg én is veletek együtt. Köszönöm. Elmehettek. Nem érek rá az ilyen ostoba szócséplésre.

A szomszédok nem értek el nála semmit.

Amikor a gabonabegyűjtés megkezdődött, Laviza újabb tanácsot adott Antonnak:

— Kötöznivaló bolond leszel, ha egy kiló gabonát is adsz az államnak most, amikor az édeslányod benn ül a végrehajtó bizottságban és mindent ő irányít. Arra mégsem vetemedik, hogy néhány zsák gabona miatt zaklassa az apját. Adják be a gabonát mások, akiknek nincs senkijük a végrehajtó bizottságban!

— Én is azt hiszem, Anna békén hagy bennünket — vélte Paceplis. — Máskülönben nem volna érdemes gyereket nevelni!

Amikor Anton megkapta az értesítést, hogy mikor és mennyi gabonát kell beadnia, nyugodtan a kalendárium lapjai közé dugta az írást. Akkor sem nyugtalankodott, amikor a tanyabizalmi figyelmeztette, hogy az első határidő letelt. Paceplis nem sietett az új gabona kicsépléséve, a tavalyi termést pedig zsákokba hányta és verembe rejtette. Amikor a megbizott másodszor is figyelmeztette tartozására, Anton feldühödött:

— Mit ténferegsz folyton körülöttem? Nem látod, hogy nincs gabonám? Majd cséplés után beadom.

— És miért nem csépelsz? — kérdezte a megbizott.

— Hát a krumplit ki szedi fel? Ki végzi el az őszi szántást? Nem győzök mindent egyszerre!

Paceplist néhány nap mulva a végrehajtó bizottságba hívták.

Regut, az elnök, akitől megkérdezte, miért hívták be, azt mondta:

— Menjen be a párttitkárhoz. Paceplis elvtársnő fontos dologról akar beszélni magával.

— A párttitkár... Paceplis elvtársnő... — Szurumi gazdája vállat vont. — Úgy beszél, mintha nem tudná, hogy Anna a lányom. Ha valamit akar, eljöhetne ő maga is az apjához és beszélhetne vele.

Mogorván, kihívó arccal lépett a járási párttitkár szobájába. A gép- és traktorállomás igazgatóját és a hétosztályos középiskola tanítóját találta ott. Elbúcsúztak Annától és kimentek.

— Mi újság Szurumiban, apám? — kérdezte Anna. — Már az egész termést betakarították és kicsépelték?

— Százfelé szakadjak? — dörmögte Paceplis. — Nincs se cséplőgépem, se gabonaszárítóm. A termés meg olyan volt az idén, hogy ránézni sincs kedvem. Még jó, ha a vetőmag kitelik belőle.

Anna elmosolyodott.

— Ezt másnak meséld, apám, ne nekem. Én tudom, hogy hektáronként megtermett vagy tíz mázsa. Inkább arra felelj: miért nem adod be a gabonát? A járásban már sokan a teljes beadási kötelezettségüket teljesítették, a többiek a napokban teljesítik az évi tervet, egyedül az én tisztelt apám tesz úgy, mintha semmi köze nem volna az egészhez.

— Ugyan, Anna, hát szegényebb lesz az állam, ha nem kapja meg az én három-négy mázsa gabonámat? Igazán felmenthetnéd apádat a beadási kötelezettség alól. No, de ha már kivetetted ram az élelmiszeradót, legalább annyit követelnél, amennyit a

szegényparasztoktól vagy az újgazdáktól. Még csak az hiányzik, hogy kulákadót vessenek rám! Hát így viselkedik egy jó gyermek?

— Az állam szemében mindannyian egyenlők vagyunk — felelte Anna. — Ha tudni akarod, a beadási terv elkészítésekor némelyik elvtárs a legszegényebbek csoportjába akart sorolni. Szerencsére megtudtam és elejét vettem a kellemetlen tévedésnek.

— Ez aztán szerencse! — Paceplis köpött egyet. — Jót tettél velem, mondhatom! Idegen embereknek megesnék rajtam a szíve, az édeslányom pedig hurkot vet a nyakamba! Köszönöm, lányom, fogadd öreg édesapád köszönetét...

— Kár haragudnod, apám... — folytatta nyugodtan Anna. — Nem tűrhetem és nem is fogom tűrni soha, hogy a családom ne rója le becsülettel tartozását az államnak. Azt akarod, hogy ujjal mutogassanak rád az emberek: szabotőr! Ezt nem akarom, s amíg a legkisebb lehetőségem lesz rá, hogy befolyásoljam az eseményeket, nem is engedem, hogy elmaradj, hogy szabotálj és kárt okozz!

— És ha nem engedelmeskedem, mit teszel? — Paceplis kihúzta magát. — Mit tesztek velem, öreg emberrel? Börtönbe csuktok? Szibériába küldtök?

— Remélem, hogy erre nem adsz okot. Térj észre, apám, ne kövesd a kulákokat! Ne hozd szégyenbe magadat és gyermekeidet. Szívleld meg a tanácsomat és hidd el, hogy tiszta szívemből a javadat akarom.

— Mit tudod te azt, fityfiritty, hogy mi szolgál az én javamra... — vágta oda Paceplis, és búcsú nélkül kifordult a szobából...

— Ezek csak üres fenyegetések — mondta Laviza, amikor Anton elmondta neki, mit beszélt Annával. — Meg akarnak ijeszteni, de bántani nem mernek.

És miután elhatározták, hogy nem hagyják magukat horogra keríteni, tovább szabotáltak. Paceplis sem a következő, sem az azutáni héten nem vitt gabonát a begyűjtőhelyre.

Akkor hihetetlen dolog történt: Szurumiban megjelent a járási végrehajtó bizottság tagja, meg a begyűjtő és pénzügyi szervek hivatalos képviselői és jegyzőkönyvet vettek fel. Laviza, mint az árnyék, járt az ura sarkában és epés megjegyzéseket sugdosott a fülébe:

— Gyönyörű lányod van! Látod, hogy bánik az apjával?

Örülhetsz, Anton, hogy ilyen csemetét neveltél... Boldog apa lehetsz!

— Fogd be már a szád... — lobbant rá Paceplis. — Elég bajom van így is, te meg még olajat öntesz a tűzre.

Zsan ezalatt a földeken járt. Délben, amikor hazatért, meglátta az udvarukból kiforduló idegeneket.

— Kik voltak ezek? — kérdezte. — Mit akartak?

— El akarták vinni az utolsó szál ingünket is, azt akarták — felelte a mostoha. — Még hozzá a drágalátos nővéred kívánságára.

— Miért? — Zsan kemény pillantást vetett apjára.

— Azért, mert nem adtuk be a gabonát... — felelte szemlesütve az apja. — Azzal nem törődnek, van-e az embernek gabonája, vagy nincs. Keríteni kell, akár a pokolból is, és elvinni a begyüjtőhelyre, máskülönben koldusbotra juttatják.

Zsan arca elkomorodott.

— Azt mondom én, apám, ennek véget kell vetni. Először is, csekélyke mennyiségről van szó. Ne tüntessük fel magunkat szegényebbnek, mint amilyenek valójában vagyunk. Ha még ma nem viszed el a begyüjtőhelyre egész évi tartozásodat, reggel bemegyek a végrehajtó bizottságba és megmondom Regutnak meg Annának, hová rejtetted a rozsodat meg a zabodat.

A felindult Paceplis nem talált szavakat, hogy visszavágjon a fiának, arca rángatózott, szeme majd kiugrott a gödréből, keze fenyegetően ökölbe szorult...

Laviza összehúzott szemmel nézte mostohafiát és fejét vakargatva suttogta:

— Szakasztott mása a nővérének! Egyik kutya, másik eb!

Bármennyire nem tetszett Paceplisnek meg Lavizának, kénytelenek voltak előhúzni a veremből az elrejtett gabonászsákokat, szekérre rakni és a begyüjtőhelyre vinni. Zsan segített szekérre rakni a zsákokat, megnézte, elég tiszta és száraz-e a gabona, fedezi-e az egész évi mennyiséget, s csak ezután vállalkozott rá, hogy elviszi a begyüjtőhelyre; apjának hirtelen megfájdult a gyomra, de lehet, hogy egyéb fájdalma volt — nem akart elindulni erre a kínos útra és ilyen állapotban mutatkozni az emberek előtt.

Megtudta az esetet az egész járás. Sokan nevettek rajta, hogy Anton Paceplis így elszámította magát. Némelyik kulák és népbutító Annát ítélte el, de ez az eset csak növelte Anna tekintélyét a járásban.

Amikor a purvaji járás megkapta a fakitermelést és szállítási tervet, először történt meg, hogy Anna vitába szállt Reguttal. Az elnök a gazdaságokhoz tartozó földek nagysága szerint akarta szétosztani a megszabott feladatot. Anna azt mondta, hogy mindenekelőtt azt kell figyelembe venni, hogy hány munkaképes ember és hány ló van egy-egy gazdaságban.

— Mi közöm hozzá, van-e a kuláknak elég munkaerője? — kérdezte Regut. — Dolgozzék akár egész télen, amíg ki nem vágja és be nem hordja a maga normáját. Akinek több földje van, annak többet kell dolgoznia az erdőben.

— Akkor Stabulniekre vesd ki a legmagasabb normát, s gondoskodj is rögtön munkásokról — mondta Anna.

— Elhagyott gazdaságok nem jöhetnek számba. Csak azokról beszélek, amelyeknek itt van a gazdája.

— No, akkor vess ki Putrinkalnékra magas normát és számolj jóelőre azzal, hogy nem teljesítik. Adminisztratív úton semmire sem mégy ezzel a két öreggel.

— Eszerint tehát egyetlen kulákhoz sem férhetünk hozzá.

— Dehogynem, Regut elvtárs, csak reálisan kell hozzáfognunk. Ne ringassuk magunkat ábrándokba. Figyelembe kell vennünk köztársaságunk eddigi tapasztalatait. Rigában nemrég tanácskoztak ezekről a kérdésekről, s a Központi Bizottság határozatot hozott. Szó volt erről megyénk aktivájának gyűlésén is. És mind a Központi Bizottság, mind a gyűlés határozata különös figyelmet szentel a feladatok szétosztásának komoly és megfontolt módjára. Tekintetbe kell venni minden egyes gazdaság teljesítőképességét, s csak azután szétosztani a feladatot.

— Ha ezen az alapon vizsgálunk minden egyes gazdaságot, akkor újesztendeig sem szabjuk ki a feladatokat, és mikor vágjuk ki, mikor hordjuk be az erdőből a fát? — dörmögte haragosan Regut.

— Jobb egy hétig ülni és gondolkodni, mint egy nap alatt vaktában megállapítani a normákat, aztán tavaszig mást se csinálni, mint a hibákat kiigazítani.

A feladatok tervszerinti szétosztása jó néhány napot vett igénybe. Anna nem egyszer összeütközésbe került Reguttal és a végrehajtó bizottság más tagjaival: mindegyiknek voltak rokonaik, hozzátartozóik, s ezeknek könnyebb feladatot szerettek volna adni. Anna, hogy példát mutasson, a Szurumi-majorral kezdte és olyan feladatot rótt apjára, hogy senki sem hányhatta a szemére azt, hogy kivételt tesz a családjával. Amikor Paceplis

megkapta az értesítést, hogy nyolcvan köbméter fát kell kitermelnie és ötven köbméter faanyagot a vasútállomásra szállítania, rettenetes dühbe gurult, és másnap reggel beállított Annához, a végrehajtó bizottságba.

— Elment az eszed? — förmedt minden bevezetés nélkül a lányára. — Bolondgombát ettél? Mint valami fenevad, úgy támadsz a családodra! Nyolcvan köbméter! Tudod, mit jelent ez? Mire Zsan ezt kitermeli...

— Miért csak Zsan? — vágott a szavába Anna. — Nem segíthetsz neki? Laviza maga is el tudja látni a jószágot. Errefelé pompásak az irtásra szánt erdőrészek; ha derekasan nekilátsz, három hét alatt teljesítheted a normádat, két hét alatt pedig akár te, akár Zsan, elszállíthatjátok az állomásra. Láthatod, apám, hogy nem olyan nagy dolog az egész.

Paceplis csak szipákolt.

— Úgy bánsz velem, mint egy idegennel. Azelőtt nem történtek ilyen dolgok a családban.

— Most azonban történnek, és történnek ezután is. Sohasem fogom tűrni, hogy családom tagjait kedvezményekben részesítsék. Jól tennéd, ha Zsannal már holnap munkához látnál és példát mutatnál a járásnak azzal, hogy elsőnek kezded és elsőnek fejezed be az idényfeladatot. Aztán túl is teljesítheted a normádat. Semmi különös nem lenne abban, ha Zsannal még ötven köbmétert termelnétek ki és szállítanátok el terven felül.

— Ezt... ezt komolyan gondolod? — Paceplis lihegett dühében és meglepetésében. — Hogy én... terven felül?

— Miért ne? A járásban a legtöbb ember túlteljesíti a tervét. Te talán kevesebbet érsz másoknál?

— Ha te így fogod fel ezeket, akkor nincs több beszélnivalónk! — Paceplis köpött és a csizmája orrával elsikálta. — Abban a hitben jöttem ide, hogy legalább harmadára csökkentik a normámat, ez a félnótás pedig még többet kívánna!

— Tehát nem vagy hajlandó? — kérdezte Anna.

— Keress más bolondot! — robbant ki az apja.

— És ha Zsan hajlandó lesz?

— Zsan? Mi köze ehhez Zsannak? Törődöm is vele, hogy mit gondol!

— Én nagyon is törődön és feltétlenül beszélek vele.

— Azt próbáld csak meg!

— Nincs szükségem az engedélyedre. Nem szabad elfelednied, apám, hogy Zsan is meg én is felnőttek vagyunk és nem vagyunk kötelesek megkérdezni a véleményedet.

— De én megtilthatom Zsannak, hogy dologidőben idejöjjön.

— Hát béresed neked Zsan? — csodálkozott Anna. — Menynyit fizetsz neki havonta? Úgy látszik, Szurumit a kulákgazdaságok közé kell sorolni és magasabb adót vetni ki rá, mert kiderül, hogy fizetett munkaerővel dolgoztat! Mit gondolsz, apám?...

— Én nem gondolok semmit... Paceplis felállt. — Valamikor azt hittem, hogy van egy lányom. Most már látom, hogy nincs többé gyermekem.

— Tévedsz, apám. Vannak gyermekeid, s csak a javadat akarják, elkövetnek mindent, hogy becsületes szovjet ember váljék belőled, de te még mindig a régi mértékeddel mérsz, s ezért még nem érthetjük meg egymást. Nem baj, egyszer majd csak megértjük!

— Soha! Én ilyen maradok, amilyen vagyok!

— Én pedig nem engedem, hogy ilyen maradj, apám. Akár akarod, akár nem, más ember lesz belőled. Ezt ne feledd el!

Paceplis dolgavégezetlenül tért haza. Haragos volt és zavart.

Annának aznap még egy látogatója akadt: Marcis Kikreizis. Azzal kezdte, hogy Kikreizisék ezen az őszön csupa olyan feladatot kaptak, hogy elállt tőle a lélekzetük.

— Miért éppen nekünk kell a legtöbb fát kitermelnünk? — kérdezte. — Nincs több földünk, mint másnak. Miért ilyen igazságtalanok?

— Mindent helyesen és igazságosan intéztünk — felelte Anna. — A Kikreizis-tanyán három munkaképes ember és három igásló van. Ez az egyik ok. Maguk mindig fizetett munkaerővel dolgoztattak, kizsákmányolták a béreseket és folytonosan nyerészkedtek. Ez a másik ok. Azért magas a normájuk. Azt tanácsolom, hogy ne vesztegessék az időt, mert akkor nem tudják szánúton szállítani a fát az állomásra. Óhajt még valamit, Kikreizis elvtárs?

— Egy bödön zsír meg egy darab sonka van kinn a kocsimon — mondta Marcis. — Mondja meg, hol rakhatom le. Behozzam vagy a lakására vigyem?

— Minek? Azt hiszem, legjobb lesz, ha hazaviszi! Elkél majd az erdei munkán.

— Nem vihetem haza — magyarázta Marcis. — Apám megparancsolta, hogy hagyjam itt magának. Mondja, hát olyan nehéz lenne ötven-hatvan köbméterrel csökkenteni azt a normát? Magának csak egy tollvonásába kerül, mi pedig... tudnánk a módját, hogyan hálájuk meg a szívességét. Nem bánja meg... Behozhatom a bödönt?

— Ott az ajtó — mutatta Anna. — Takarodjék. Tartsa meg a zsírját meg a sonkáját. Ha pedig még egyszer ilyen ajánlatokkal jön hozzám, átadom a bíróságnak vesztegetési kísérletért. Mire vár? Kifelé!

— Hát ez vagy te... Anna Paceplis? — mormolta Marcis és dühös, fenyegető pillantást vetett Annára. — Ezt megjegyezzük!

Ezzel elment.

Anna tudta, hogy a kulákok mindenképpen akadályozni próbálják a beadást, és ha nem hoznak szigorú intézkedéseket, a terv teljesítése késő tavaszig elhúzódhat. Anna járási aktívát szervezett, csoportokra osztotta a járás gazdaságait; minden csoporthoz egy-egy aktivistát küldött, aki a fakitermelést ellenőrizte és idejében bejelentett minden szabotálási kísérletet. A kulákok így szigorú ellenőrzés alá kerültek.

Anna akkor fenyegetésekkel és piszkos gyalázkodásokkal teleírt, névtelen levelet kapott. Azt ajánlották neki, hogy változtasson irányt vagy hordja el magát a járásból. „Ha nem engedelmeskedel, elteszünk láb alól!" — írta a névtelen levélíró.

Néhány nappal később, este, amikor Anna hazafelé tartott, rálőttek az útszéli bokrok közül. A füle mellett sivított el a golyó. A vadász-csoport, amely nyomban a hitleristák kiűzése után alakult, átkutatta a merénylet színhelyét, de eredménytelenül: a tettes, a sikertelen merénylet után, valószínűleg előbújt a bokrok közül, kiment az útra, s nyomai elvesztek a sok járókelő nyomai között.

Anna néhány nap mulva újabb fenyegető levelet kapott.

„Ez még csak figyelmeztető lövés volt, hogy megértsd: nem tréfálunk az ilyenfajtákkal, mint te vagy... — állt a levélben. — Ha egy héten belül el nem hordod magad, a következő lövés örökre elnémít!"

A purvaji járásban mindaddig semmiféle terrorcselekmény nem történt, banditák sem garázdálkodtak ezen a környéken. Most világossá vált, hogy a kulákok fegyveres harcra szánták el magukat. A járás aktívája fokozta az éberséget, mozgósította erőit, hogy idejekorán megsemmisítő csapást mérhessen a nép ellenségeire, ha azok az új élet útjába mernek állni.

Zsan egyik este felkereste Annát és elmondta neki:

— Marcis Kikreizis tegnap az erdőben nagyon legénykedett, hogy bosszút áll rajtad a magas normáért. Azt mondta, olyat tesz veled, hogy megemlegeted. Óvakodj ettől a haramiától!

— Jól van, Zsan... — felelte Anna. — Milyen ostobák ezek:

fenyegetésekkel akarnak megrémíteni. De nem tudnak elijeszteni!

— Engem sem... — mondta Zsan. — De azért nem árt, ha nyitott szemmel járunk.

Zsant nemrég vették fel a Komszomolba. Anna sokat foglalkozott öccse politikai nevelésével, s bízott abban, hogy két év mulva eléggé fejlett lesz ahhoz, hogy a pártba felvegyék. Zsan, nem törődve apja és mostohája örökös zsémbelődésével és szemrehányásaival, belekapcsolódott a járás társadalmi életébe és időnként komoly segítségére volt Annának.

5

A purvaj-járási gép- és traktorállomás azon a télen néhány új traktort és sok traktor-vontatta munkagépet kapott, ezért az urgi gépszín már kissé szűk lett és új helyiségek építéséről kellett gondoskodni. A gép- és traktorállomás munkaterve szintén erősen kibővült; az állomás most már tíz járást látott el. 1946 elején, miután a kormánybizottság befejezte a megjavított traktorok és egyéb mezőgazdasági gépek ellenőrzését, megalakult a gép- és traktorállomások tanácsa. Az állomás igazgatója, Drava, sok éles megjegyzést volt kénytelen hallgatni az őszi munkákról és a traktorok javításáról. A tanács tagjai nem titkolták kétkedésüket: időben elvégzi-e a gép- és traktorállomás a tavaszi munkákat. Főleg az üzemanyag és annak helyes tárolása aggasztotta őket, mert Drava nem gondoskodott még tárolóhelyről és nem biztosított elegendő hordót.

— Ne nyugtalankodjanak, van még két hónapunk — próbálta eloszlatni a tanács tagjainak aggodalmait. — Az idő a legjobb tanácsadó. A minisztérium ígéretet tett, hogy a második évnegyed elejére ellátja állomásunkat elegendő hordóval. A minisztériumban pedig csak bízhatunk, nem gondolják?

Finogenovot — a gép- és traktorállomás igazgatójának politikai helyettesét — nemrég helyezték ide és az állomás eddigi munkáját csak a traktorvezetők és parasztok beszámolójából ítélhette meg. Nem érintette kellemesen, amit hallott. Ha Dravában kissé több az önérzet és hiúság, alaposan elszégyelte volna magát a tanács ülésén. Drava rendíthetetlen nyugalma és törhetetlen önbizalma aggasztotta Finogenovot.

„Drava flegmatikus... — gondolta. — Nem lesz könnyű dolgozni vele... No, majd meglátjuk. Minden embert, feltéve, hogy becsületes, fel lehet gyujtani valamivel. Talán Drava sincs tűzálló anyagból."

Mindketten a fronton harcolták végig a háborút: Drava a Lett Lövészhadosztály egyik zászlóaljának parancsnoka volt, Finogenov mint egy páncélos brigád helyettes parancsnoka szerelt le. Drava negyven körül járt. Középtermetű, vállas, szőke, kerek, pirosarcú férfi volt, olyan, mint azok a parasztok, akiknek földjét a gép- és traktorállomás traktorai megművelték. Finogenov néhány évvel fiatalabb volt, magasabb termetű és izmosabb, barna, enyhén hullámos hajú. Egyikük sem növesztett sem szakállat, sem bajuszt.

Este felé, amikor a gép- és traktorállomás tanácsa ülésének részvevői szétszéledtek, kiki a maga járásába, Finogenov bement az igazgató irodájába és minden köntörfalazás nélkül azt mondta Dravának:

— Mindketten frontharcosok voltunk, s most közös ügyért felelünk. Beszéljünk hát őszintén, körmönfontság és mellékgondolatok nélkül. Nekem nem tetszett a viselkedésed a tanács mai ülésén. Cseppet sem tetszett.

— Pontosabban mi nem tetszett neked? — Drava nyugodtan nézett Finogenov szemébe.

— Túlságosan nyugodt és öntelt voltál — felelte Finogenov. — Félvállról veszel mindent. Elegendőnek tartod, ha a kellő pillanatban nem feledkezel meg arról, amit tenned kell, mintha aztán minden egyéb magától menne. Az élet nem ilyen egyszerű, Drava elvtárs. Lépten-nyomon a háború káros következményeibe ütközünk. Nem tudunk mindent kellő mennyiségben és időben megszerezni. A kommunista nem bízhatja magát a „talán"-ra. Mindent a maga munkájával, akaratával, világos elméjével teremt és szerez, nem vár csodákra és a jószerencsére. Minél nehezebb a feladat, annál nyugtalanabbnak kell lennie egy kommunistának. Az ellenállás erejével arányosan nő a kommunisták aktív befolyása is. Néha a nyugodt megfigyelés is elegendő, de néha robbanni kell, mint a dinamit. Ha a tavaszi munkákra idejében el akarjuk látni üzemanyaggal az állomást, helyesen akarjuk kidolgozni a traktoros brigádok útvonalát, és egyetlen napot sem akarunk veszíteni a tavaszi mezei munka idején, akkor éppen elég okunk van a nyugtalankodásra. Éjszakákat kell átvirrasztanunk, hetekig kell járnunk a járást, a parasztgazdaságokat, tulajdon szemünkkel kell látnunk mindent, hogy a tavaszi munkák megkezdésekor mindent ismerjünk, s egyetlen brigád, egyetlen traktorvezető részéről se érhessen bennünket meglepetés. Képzeljük el, hogy egy ránkbízott csapatrész holnap támadásra indul. Reggelig harckészültségben kell lenni, min-

den embernek és minden tárgynak a helyén kell állnia. Átaludhatjuk-e ilyenkor az éjszakát?

— Jól van, Finogenov, hát ne aludjunk... — nevette el magát Drava. — Én nem félek az álmatlan éjszakáktól, de nagyon félek az ok nélküli pániktól és a hisztérikus stílusú munkától. Azt hiszem, nincs utálatosabb és szánalmasabb teremtmény a hisztérikus embernél, aki kiabál, kapkod a levegőbe és beteges viselkedésével idegessé tesz másokat is. Az ilyen aktivitás nem jó semmire, s én az ilyen dolgokat határozottan ellenzem.

— Hisztérikusnak tartasz? — kérdezte mosolyogva Finogenov.

— Még nem tudom, az vagy-e, majd elválik, de már most megmondhatom, hogy az ilyen természetű embereket nem szeretem — felelte Drava.

— Nagyszerű, Drava elvtárs, én sem szeretem a nagyszájúakat és handabandázókat — mondta Finogenov. — Tulajdonképpen minden különösebb nehézség nélkül megegyezhetünk. Ha nincs ellenedre, lássunk rögtön munkához.

— Rendben van.

Késő éjszakáig ültek az irodában, papír fölé hajolva, ceruzával a kezükben. Mindent mérlegeltek, még egyszer átgondoltak, sűrűn belepillantottak a naptárba. Amikor tökéletesen tisztázták a helyzetet, Finogenov kissé megnyugodott és most már derűsebb színben látta a jövőt, Drava viszont nyugtalanabb és türelmetlenebb lett, mint azelőtt. Semmi baj sem történt még és idejében elkészülhetnek mindennel, ha a gép- és traktorállomás teljes kollektíváját bevonják a munkába és egyetlen napot sem késve, szigorúan a tervhez és a grafikonhoz alkalmazkodnak.

Elosztották egymás között a feladatokat, megállapodtak abban, milyen munkát adjanak az agronómusnak, a főgépésznek, másnap pedig termelési értekezletre hívták össze a gép- és traktorállomás dolgozóit s véglegesen megállapodtak az egész kollektívával. Feltárták az emberek előtt a valódi helyzetet, megmondták, kinek-kinek mi a feladata, hogy a tavaszi munkákra közös erővel jól és időre készíthessék elő állomásukat. A Purvaj-járási gép- és traktorállomásnak nem volt olyan dolgozója, aki ne kívánta volna állomása sikerét.

Néhány hét mulva, miután Drava és Finogenov bejárta az egész kerületet és az igazgatónak és helyettesének már nem kellett éjszakákat átvirrasztani az üzemanyag-tárolás miatt, hatalmastermetű, fiatal férfi érkezett Urgiba. Hosszú katona-

köpeny volt rajta, vállán kenyérzsák, kezében hatalmas irattáska. A jövevény megállt az udvar közepén és alaposan megnézett mindent maga körül. Aztán bizonytalanul elmosolyodott és a gazda hajdani lakóháza felé indult, ahol most a gép- és traktorállomás irodája volt s ahol annak vezetői laktak. A fiatal férfi jobb arcán, halántékától az álláig, mély, széles sebforradás húzódott; szemből vagy balról nem látszott a sebhely, s a fiatal férfi arca megnyerőnek és nagyon fiatalnak tetszett.

A földszinten, ahol valamikor Reinis Taurin falraaggatott fegyverekkel, agancsokkal, kitömött állatokkal és madarakkal zsúfolt vadász-szobája volt, Drava és Finogenov fogadta az érkezőt. Drava megismerte, örvendező mosollyal indult elébe és hosszasan rázta a kezét.

— Üdvözöllek, Taurin elvtárs! Szép tőled, hogy nem feleded el régi harcostársaidat. Dolgozni jöttél a mi vidékünkre? Talán éppen hozzánk? Munkatársaid leszünk?

Aivar elmosolyodott.

— Kicsit elmaradtál az élettől, Drava elvtárs. Én már nem vagyok Taurin, és kérlek, ne szólíts ezen az idegen néven, amelyet hallani sem akarok.

— Ugyan! — csodálkozott Drava. — Hát hogyan tituláljalak?

— Aivar Lidum a nevem. Erre a névre javították át minden iratomat. Hiszen tudod, hogy Lidum alezredes az apám?

— Hogyne, még a hadosztálynál megtudtam, de téged mint Taurint ismertünk. Rájár még a nyelvem. No, mondd el hát, mi szél hozott erre?

Aivar bemutatkozott Finogenovnak, ledobta kenyérzsákját, rátette az irattáskát, leült, aztán egy iratot húzott elő a zubbonya zsebéből és átnyujtotta Dravának. A földművelésügyi miniszter helyettese utasította Dravát, hogy a gép- és traktorállomás épületében jelöljön ki lakóhelyiséget Aivar s a minisztérium másik két dolgozója számára, akiket, különleges feladattal, nyárra a purvaji járásba helyeztek. Brigádvezetőnek Aivar Lidumot nevezték ki.

— Mi az a különleges feladat? — érdeklődött Drava.

— Majd később elmondom — mondta Aivar. — Engedd meg, hogy előbb berendezkedjem. Hová helyezel? A földszintre, vagy az emeletre?

— Egy szoba aligha lesz elég hármotoknak — latolgatta Drava. — A földszinten csak a kis szoba szabad, amelyik a kertre nyílik, az emeleten egyelőre két kisebb szoba lakatlan. Nézd meg és válassz.

— A földszintit választom — jelentette ki Aivar. Ez volt az a kis szoba, amelyben, mint Taurin fogadott fia, hosszú évekig lakott. Erről azonban egyelőre nem szólt Dravának és Finogenovnak. A kis szobát eléggé jó állapotban találta. Egyszerű vaságy, kis íróasztal, két szék, ruhafogas és egy üres könyvállvány a sarokban — ez volt minden bútor.

Aivar letette kenyérzsákját a sarokba, táskájából kivette az iratok egy részét, az asztalfiókba rakta, aztán kiment. Az igazgatói irodába indult, de Finogenovot már nem találta ott: az egyik gép- és lókölcsönző állomásra ment, hogy kivizsgálja a vezető törvényellenes cselekedetei ellen emelt panaszokat.

— No, most kedvünkre beszélgethetünk — mondta Drava. — Estig nem zavar senki. Mesélj, Taurin... azaz Lidum, milyen fába vágtad a fejszédet?

— Elmondok mindent, de halasszuk a beszélgetést estére — felelte Aivar. — Drága az időm, még ma fel akarom keresni a végrehajtó bizottságot, beszélni akarok az elnökkel és a párttitkárral. Szükségem van a segítségükre. Ha visszajöttem, reggelig rendelkezésedre állok.

— Úgy sietsz, mintha tűz ütött volna ki, vagy találkára mennél — nevetett Drava. Hirtelen észbekapott, homlokára csapott és hamiskás, cinkos mosollyal nézett Aivarra. — Hát persze, hogy találkád van! Hiszen purvaji vagy, igaz?

— Itt nőttem fel... — felelte Aivar.

— Persze. A párttitkárunk is idevaló. A háború alatt végig a mi ezredünkben szolgált. Nem is kell kérdeznem, ismered-e Anna Paceplist. Ő most a párttitkárunk.

Aivar elpirult zavarában.

— Ismerem, — mondta. — Örülök, hogy itt van. Nagy segítségünkre lesz a feladat teljesítésében, amellyel a minisztérium megbízott. A viszontlátásra, Drava elvtárs...

— A viszontlátásra, Tau... Lidum...

Drava az ablakból nézte az udvaron végigsiető Aivart, míg csak el nem takarták a szeme elől a gazdasági épületek. „Miért pirultál el, amikor Anna Paceplis nevét említettem? — töprengett magában Drava. — Aki elpirul, az olyasvalamit hordoz a szívében, amit titkolni szeretne mások elől. Fiatalok, régi ismerősök, harcostársak... semmi csodálatos nem volna abban, ha valami kezdődött volna közöttük..."

Drava kilépett az irodából és a gépszín meg a kovácsműhely felé indult, ahol az állomás kovácsa reggeltől estig verte az üllőt, javította az ekevasakat és patkolta a lókölcsönző állomás lovait.

Aivar, második súlyos sebesülése után, több mint félévet töltött különféle kórházakban, a tudományos intézet klinikáján és szanatóriumban. Két mély sebhellyel — egyik a jobb arcán volt, másik a baloldalán, a szíve táján — a tél közepén került a Lett Hadosztály egyik tartalékezredébe és ott maradt tavaszig. Az ezredparancsnokság ott akarta tartani Aivart, mint századparancsnokot, de ő hallani sem akart erről és addig járt az ezredparancsnok nyakára, addig vitatkozott Lettország felelős tanács- és pártmunkásaival, míg azok meg nem elégelték és 1943 tavaszán egy menetszázaddal a frontra nem küldték.

A Lett Gárdahadosztályban Aivart a régi ezredébe osztották be és ismét századparancsnok lett. Jan Lidum most sok időt szentelt fia átnevelésére; ez jókora terhet rótt Aivarra. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja történetének rövid tanfolyamát, Sztálin elvtárs munkáit a nemzetiségi kérdésről, mindezt sorra meg kellett tanulnia. Apja minden elolvasott könyv után alaposan megvitatta vele az olvasottakat. Jan Lidum nem tűrte a felületességet, s ha észrevette, hogy fia gépiesen fúj valamit, amit nem ért, nem hagyta békén addig, amíg Aivar nem szakított a kész formulák bemagolásával és a dolgok lényegébe nem hatolt. Aivar még táplált holmi illúziókat az osztályok közötti kompromisszum lehetőségéről. Véleménye szerint még a kizsákmányoló osztályhoz tartozó kulákok is pozitív és negatív csoportra oszlottak, s azt állította, hogy az elsőt könnyű lenne átnevelni, belenő a szocialista társadalomba, és fölösleges harcot folytatni ellene. A másik megrögzött ábrándja az volt, hogy a lett parasztság individualista, és erősen nemzeti jellegű felfogása kizárja Lettország kollektivizálásának lehetőségét a közeljövőben. Jan Lidumnak, míg ezeket az illúziókat el nem oszlatta, nagy türelemre volt szüksége, és sohasem feledte el, hogy fia tudatát, az emberi fejlődés legfogékonyabb szakaszában, idegen környezet alakította. Aivar évek hosszú során át szívta magába a sovinizmus mérgét, az uralkodó osztályok önző felfogását. És mindezt nem oszlathatja el szigorú rendreutasításokkal és didaktikus leckéztetésekkel — csak a tények lobogó lángjával égetheti ki belőle. Meg kell mutatnia fiának a vitathatatlan életigazság látható példáit. Jan Lidum a háború végéig sok eredményt ért el ezen a téren, de még sok munka várt rá. Ezért leszerelése után tovább foglalkozott fia politikai nevelésével.

Aivar a háború utolsó hónapjaiban századosi rangot és zászlóaljparancsnoki beosztást kapott, de apja még mindig korainak tartotta, hogy belépjen a pártba.

... Aivar ott ült a napfényes kis szobában, a súlya alatt nyikorgó széken, s az íróasztalon keresztül Anna kedves, barátságosan mosolygó arcát nézte. A lány sötétkék szoknyát viselt, tarka gyapjúkabátkája szorosan simult testéhez. Csak magasszárú kis csizmája jelezte mozgalmas életét — Anna folyton úton volt, járta a környéket, a parasztgazdaságokat, kisebb-nagyobb utakat tett a járásban.

Ilyen hosszan sohasem beszéltek még, mint ezen a napon. Anna a járásban végzett munkájáról beszélt, az új élet első hajtásairól, amelyek már kisarjadtak és gazdag termést ígérnek, a vad szembeszegülésről, amellyel a kulákok és reakciós elemek a szovjethatalom minden kezdeményezését fogadják. Csak a névtelen levelet meg a téli éjszakán eldördült lövést nem említette egy szóval sem.

Aztán Aivarnak kellett beszámolnia mindenről, amit a Lett Gárdahadosztálybeli közös ismerőseikről tudott: ki hol van, mit csinál, hogy él, ki szerelt le és ki maradt a hadseregben?

— No, és te mit csináltál időközben? — kérdezte Anna.

— Dolgoztam ... és tanultam — felelte Aivar. — Közvetlenül a leszerelésem után a Földművelésügyi Minisztériumban vállaltam munkát. Azonkívül a mezőgazdasági akadémia levelező tagozatát végzem.

— Később is a minisztérium apparátusában akarsz dolgozni? Minisztériumi tisztviselő akarsz maradni?

— Ez vonz a legkevésbbé. Örömmel mennék valamelyik megyébe, mint a végrehajtó bizottság mezőgazdasági ügyosztályának vezetője, vagy egy gép- és traktorállomás agronómusa. Egy idő mulva talán kapok is ilyen beosztást.

— Valamelyik megyébe, mindegy, hova ... — mondta eltűnődve Anna. — Hát nem szeretnél a szülőföldeden dolgozni?

— Éppen azért vagyok ma itt, mert szeretnék. Késő őszig itt maradok — válaszolt Aivar. — Bár másutt sokkal nyugodtabb volna az életem. Nem kísérne a múlt: Taurin fogadott fiának multja ... Senki sem csodálkozna, nem vetne semmit a szememre ...

— Te még törődsz ilyen apróságokkal? — Anna felállt, Aivarhoz lépett, ujjait végighúzta az érdemrendek és kitüntetések szalagjain, amelyek két sorban, négyesével sorakoztak Aivar mellén; aztán megsimogatta jobb mellén a sebesülést jelző arany és vörös sávokat. — Hát ezek nem jelentenek semmit? Ha valami bolond vagy gazember fecsegni kezd, nézzen végig ezeken és gondolkozzék: hogyan, miért kaptad. De én azt hiszem, Aivar, te túlságosan sokat gondolsz a multadra. Felesleges. Ha voltak

is negatív momentumok az életedben, azokat már jóvátetted, s nem érdemes töprengened rajtuk. Előre nézz, Aivar! Mi, szovjet emberek, a jövőért élünk!

— Igyekszem, Anna. De az ember nem tud mindig parancsolni magának.

— Tudsz valamit arról, hogyan élt Taurin a németek alatt? Tudod-e, hogy megszökött?

— Mindenről tudok. Éppen ezért nem jöttem ide eddig egyszer sem. Most... most végre eldobtam ezt a piszkos, gyalázatos nevet és visszavettem azt, amely születésem óta az enyém volt. Ma már újra Lidum vagyok, Aivar Lidum... és szégyenkezés nélkül nézhetek minden becsületes ember szemébe.

— Mit csinál az édesapád... Lidum alezredes?

— Most már tartalékos alezredes. Együtt szereltünk le. Miniszterhelyettessé nevezték ki. Együtt lakunk Rigában, s ha Artur hivatalos ügyben a fővárosban jár, mindig nálunk száll meg.

— Add át neki üdvözletemet.

— Kinek? Apámnak, vagy Arturnak?

— Természetesen, apádnak, Jan Lidumnak... — Anna elmosolyodott — Arturral majdnem minden héten beszélek telefonon, hát nincs szükség közvetítőre, aki az üdvözleteket tolmácsolja. Azt mondtad, hogy őszig maradsz?

— Igen, a minisztérium megbízásából egy kisebb kultúrtechnikusbrigádokkal dolgozom együtt.

— És nagy titok... a feladatotok?

— Ezt a titkot akarom éppen megtanácskozni veled. Szükségem lesz a segítségedre.

— Hallgatlak, Aivar.

— A Kígyó-mocsár lecsapolási tervének előkészítéséről van szó... — kezdte Aivar és komolyan nézett a lányra. — A minisztérium megbízott bennünket, hogy végezzünk kutatásokat a mocsár területén és környékén. Ezeket a munkálatokat a talajjavító hivatal bekapcsolta az idei tervébe. Őszig elő kell készítenünk a technikai terv teljes anyagát, hogy jövő tavasszal munkához láthassunk és végre megkezdhessük a döntő harcot magával a mocsárral. Most már érted, miféle tanfolyamot végeztem az elmúlt télen?

— Értem, Aivar... — Anna szeme felragyogott. Mélységes meghatottsággal, boldogan, lelkesen lépett ismét Aivarhoz, megragadta a kezét és sokáig, nagyon sokáig nem eresztette el. — Valóságos csoda ez! Nagyszerű ember vagy, amiért ilyen munkába fogsz. Hiszen ez... az életem álma. És most már tudom, hogy beteljesül. Ha te állsz a kezdeményezés élére, nem marad

félbe a munka. Köszönöm, Aivar, és sok sikert kívánok. Minden erőmmel segítségedre leszek.

— Már ma szükségem volna a segítségedre... — mondta Aivar.

— Beszélj, rendelkezésedre állok — felelte Anna és visszaült íróasztalához.

— Szeretném a lehető legrövidebb időn belül megkapni a következő adatokat: melyik parasztgazdaság akar részt venni ebben a nagy munkában; milyen anyagi eszközökkel, milyen munkaerővel és szállítóeszközzel rendelkezik a helyi talajjavító szövetkezet? A költségek egy részét a parasztoknak kell vállalniok.

— Értem, Aivar. Néhány nap mulva megkapod ezeket az adatokat. Van még valami kívánságod?

— Egyelőre nincs. Később majd gyakrabban háborgatlak, de a legtöbb segítségre jövő tavasszal lesz szükségem, amikor megkezdjük az árkok és csatornák ásását.

— Kár, hogy ma nincs szükséged több segítségre. De talán jobb is így: remélem, hogy a jövő tavaszra legalább egy kolhoza lesz a purvaji járásnak.

— Akkor pedig rettegj, Kígyó-mocsár! — nevetett Aivar. — Amiben az egyéni gazdálkodók még megegyezni sem tudtak nemzedékeken keresztül, azt az új kolhozparasztok egy év alatt megvalósítják. A Raudupe-menti malom nem akadály többé!

Aivar boldog volt. A nagy érdeklődés, ahogyan Anna hallgatta, a lány szemének csillogása és a pír, amelyet az öröm és izgalom festett az arcára, boldogsággal töltotte el Aivart. Áldotta a sorsot ezért a gyönyörű óráért. Ajkát már-már elhagyta a bátortalan vallomás, de erőt vett magán, s amikor elbúcsúzott Annától, volt annyi önuralma, hogy nyugodtan nézzen a lány szemébe, anélkül, hogy a benne viharzó érzelmeket elárulta volna. És talán csak fiatal vére lüktetett szaporábban és hevesebben ujjai hegyében, amikor Anna kezét megszorította.

— A jövő hétre várlak — mondta Anna. — Az adatok összegyüjtését pedig már most elkezdem.

Alighogy Aivar elment, Zsan kereste fel Annát és közölte vele szándékát: munkát akar vállalni a gép- és traktorállomáson. Drava igazgató azt mondta neki, hogy a következő tavaszra megkétszereződik a traktorállomány és sok új traktorvezetőre lesz szükség.

— Télen elvégzem a tanfolyamot és megtanulom a különböző mezőgazdasági gépek kezelését — mondta Zsan. — Nem akarok egész életemben egycsoroszlyás eke után ballagni.

— Helyes! — mondta Anna. — Tanulnod kell. A közeljövőben új feladatok elé állít bennünket az élet, s hogyan teljesíthetjük azokat, ha nem fegyverkezünk fel a szükséges ismeretekkel? Máskép nem tudunk lépést tartani az élettel.

— Tanulni fogok, Anna, de nem fecsérelem többé Szurumiban az erőmet. Elegem van belőle.

Anna biztatón és büszkén nézett öccsére, olyan pillantással, amilyennel csak azokat ajándékozunk meg, akiket szeretünk.

Harmadik fejezet

1

Reinis Taurin 1944 óta a Kurzemén élt, a Kuldig megye egyik tanyáján. A tanya gyéren lakott környéken, egy nagy fenyőerdő szélén állott. Gazdája — Plikskis, hajdani épületfa-selejtező — még a régi időkből ismerte Taurint. Amikor Taurin egy késő júliusi estén felkereste ezt az istenhátamögötti helyet, Plikskis egy cseppet sem hökkent meg. Azon sem csodálkozott, hogy az Urgi-tanya gazdájának személyazonossági igazolványában most új név állt — Albert Kampar — s hogy dús, őszülő szakállt eresztett, amely szerencsésen megváltoztatta külsejét. Tekintettel a Vörös Hadsereg szakadatlan előnyomulására a Balti-tenger keleti partja irányában és Reinis Taurin életrajzának bizonyos figyelemreméltó pontjaira, el kell ismerni, hogy bölcsen és előrelátón cselekedett, amikor elhagyta a purvaji járást. Nem volt egyedülálló ezekben az időkben. Az egész Kurzem tele volt olyan jövevényekkel, akiknek tevékenysége a német megszállás alatt nem volt éppen kifogástalan. Plikskis bejelentette a járási elöljáróságon, hogy Albert Kampar közeli rokona a feleségének és nagyon szerencsétlen ember: a bombázások idején egész családja elpusztult, tanyája pedig, minden jószágával és ingóságával együtt, leégett. Amikor a német hadsereg kapitulációja után a menekültek egy része felkerekedett és visszaindult szülőföldjére, „Kampar" maradt.

— Öreg vagyok már, mit keresnék azon a rombadőlt vidéken... — sóhajtotta Taurin. — Csak a szívem fájna, ha látnám a pusztulást. Még ha élne valaki a rokonaim közül... Inkább itt maradok, itt száradok el, mint a kivénült fa.

Segített Plikskisnek vetés idején a gazdaságban, őrizte a

jószágot, és mint közeli „atyafi", nem kért cserébe mást, csak ételt meg födelet. Taurin sohasem hagyta el a tanyát, ha pedig idegenek tértek be Plikskishez, kis szobájába vonult, és míg mások voltak ott, nem mutatkozott. Ez az állapot nem volt a legkellemesebb, de a jövő nem kecsegtette semmi jóval, ezért Taurin sokszor felhős arccal járt-kelt. Amikor tanyáját, majd később Rigát elhagyta, egészen más terveket forgatott a fejében, de azokból nem lett semmi. Ennek részben ő maga az oka. A háború utolsó telén nem egy motorcsónak és halászdereglye kelt át a Balti-tengeren s kötött ki Gotland és Svédország partjain, és Taurinnak nem egyszer felkínálták a szökés lehetőségét, de ő szándékosan visszautasította. Abban bízott, hogy a hitlerista hadosztályok tartani tudják nyárig Kurzemet és nyáron könnyebb, kevésbé veszélyes az átkelés a tengeren. De mire a meleg évszak beköszöntött, nem is gondolhatott többé szökésre.

Taurin vasárnap reggel valamivel később ébredt a rendesnél. Amint felkelt, rögtön kinyitotta szobájának régi kis ablakát és hosszasan bámulta az elhanyagolt almáskertet meg az erdőszegélyt, amely ott sötétlett Plikskis őszi vetésének tulsó szélén.

„Itt gubbasztok és lesem a jószerencsét — gondolta. — Milyen jó dolgom volna most Svédországban! Senkinek sem jutna eszébe kérdezősködni, hogyan viselkedtem a német megszállás alatt. Mártír... politikai emigráns... bolsevik-gyűlöletem révén a vagyonos körökben barátokra tehetnék szert... Hasznára lehetnék az angoloknak és amerikaiaknak. Érdeklődnének irántam, gondoskodnának rólam, és ha az emigránsokból Lettország új kormányát összeállítanák, bizonyos, hogy nem feledkeznének meg az öreg Taurinról. Ha nem is miniszter, de legalább is miniszterhelyettes lehetnék, vagy valamelyik ügyosztály vezetője. Fényesre lakkozott, fekete autón térnék vissza Urgiba, s úgy ragyognék a szomszédaim előtt... mint az üstökös, mint a szivárvány... A nagy Taurin! Ur, államférfi, kiválóság..."

A „kiválóság" elálmodozott a nyitott ablaknál, hallgatta a madárcsivitelést és elgondolkodva vakargatta a szakállát, amely, mint valami kóc-csomó, csiklandozta a nyakát. Unta már ezt a lomposságot, nem ártana megborotválkoznia — a szakáll öregít és mindig tisztátalannak tünteti fel az arcot.

— Pfuj... — Taurin kiköpött az ablakon és öltözködéshez látott.

A házigazda családja már megreggelizett, s Taurinnak egyedül kellett asztalhoz ülnie. Plikskis félrehúzódva nézte, hogyan

fogyasztja el vendége a reggelit, megvárta, míg felesége kihordta az edényt, aztán Taurin mellé ült a lócára és halkan odasúgta neki:

— Dél felé ki kell mennie az erdőbe. Látni akarják. Fontos hírt hoztak.

— Jó, jó... — felelte halkan Taurin. — Kimegyek. Mi újság ott náluk? Minden a régiben? Senki sem szimatolt meg semmit?

— Ugyan, ki szimatolt volna... — vont vállat Plikskis. — A mi környékünkön nem csinálnak semmit. Más járásokban játszódik le az egész.

— Jól csinálják — mondta Taurin. — A cigány sem lop a maga tanyáján. Miért volnának a mieink ostobábbak?

— Tehát déltájban... — figyelmeztette még egyszer Plikskis majd felállt és kiment a szobából. Taurin egy darabig még üldögélt az asztalnál, fogát piszkálta egy gyufaszállal, aztán visszament szobájába és vagy két óra hosszat heverészett az ágyán.

„Bizonyos, hogy rendkívüli, fontos hírt hoztak, semmiségekért nem hívnának az erdőbe — gondolta. — Jó hírt hoztak vajjon, vagy rosszat? Talán valami feladattal bíznak meg? De hogy lehetek segítségükre a mostani helyzetemben? Hiszen sem a hatalmam, sem az erőm nem a régi már. Mint a levágott szárnyú madár, repülni szeretnék, de nem bírok. Talán valaki kiszimatolt rólam valamit, veszély fenyeget, és a barátaim figyelmeztetni akarnak? Akkor az erdőbe kell költöznöm. Akad még majd nekem is egy puska vagy géppisztoly; Reinis Taurin még mindig biztosan céloz... Ha pedig puska akad, akkor lesz ember is, akit célba kell venni..."

Taurin a háború vége óta állandó összeköttetést tartott fenn az erdővel.

A környék erdőségeiben rejtőzködő bandában volt egy-két régi ismerőse, földijei, hajdani aizargok. A banda aktiv munkát folytatott: terrorcselekményeket követett el, lövöldözött, gyujtogatott és fosztogatott. Taurin mindeddig nem nyujtott nekik különösebb segitséget, csak amikor átfésülték az erdőt, akkor rejtett el két embert, akire börtön várt volna. „Méltatlan dolog volna, ha ilyen tekintélyes ember — aizarg-parancsnok, a Parasztszövetség egyik vezetőembere — tétlenül a kuckóba húzódnék ilyen időkben és más, sokkal jelentéktelenebb emberekre bízná a fegyveres harcot. Majd ha üt a mi óránk és a mieink osztoznak a zsákmányon, kellemetlen kérdéseket intézhetnek hozzám és csorbát ejthetnek a becsületemen. Cselekednem kell,

tennem kell valamit, akár az utolsó pillanatban is" — döntötte el magában.

Taurin, miután megelégelte a töprengést és a heverést, észrevétlen kisurrant a házból. Minden eshetőségre számítva, magával vitt egy kötőféket: ha váratlanul belebotlik valakibe az erdőben, azt mondhatja, hogy Plikskis lovát keresi, amely kitört a cserényből és elkóborolt.

Madárzsivajtól hangos, korhadásszagú, sötét és nyirkos sűrűbe jutott. A sűrű közepén, vagy félversztányira az erdőszéltől, egy ember üldögélt egy vén fatönkön. Olyan volt maga is, mint egy nagy szürke fatönk. Amikor Taurint megpillantotta, felállt és elébe ment.

— Jónapot, Taurin úr...

— Jónapot, Stelp úr...

Taurin kezet szorított az aizarg-ezred hajdani híradós tisztjével és várakozva hallgatott; alkalmat adott Stelpnek, hogy elmondja, amit mondani akar.

— Mi újság a világban? — kérdezte Stelp. Elnyűtt, rangjelzés nélküli német tiszti zubbony volt rajta, alóla előkandikált az elrejtett géppisztoly csöve.

— Semmi különös — válaszolta Taurin. — Azt hittem, majd én hallok magától valami érdekeset. Úgy élek, mint borz az odvában, túrom Plikskis földjét... annyi örömöm van csak, hogy esténként hallgathatom a BBC-t és Amerika hangját a rádión.

— Hm... igen... mostanában nekünk kedveznek az események... — mormolta Stelp. — Nem sokáig kell már várnunk, hamarosan lecsap a villám. Truman nem húzza-halasztja a dolgot, és Churchill sem éppen hidegvérű ember.

— Adja isten, adja isten... — mondta Taurin.

— Adja Truman, nem úgy akarta mondani? — nevetett Stelp.

— Mondhatom úgy is, — hagyta rá Taurin. — Hiszen ő most a mi legnagyobb reménységünk, annyi, mintha az isten volna. Nélküle olyanok vagyunk, mint a vitorlás vitorla nélkül, szélcsendben, az óceán kellős közepén.

— Hamarosan jókora szél támad és hajónk gyorsan eléri az ígéret földjének partjait — mondta Stelp mélyértelműen, titokzatos képpel.

— Úgy, úgy... egyszóval, tud valamit? — tört ki Taurinból a türelmetlenség.

— Két nappal ezelőtt találkoztam az ügyvivővel...

— Azzal a baptista hitszónokkal, Stelp úr?

— Úgy van, de erről nem kell beszélnie. Minden kérdést meg-

vitattunk s most teljesen világos előttünk a helyzet. Az új háború azért elkerülhetetlen, mert szükséges, és mert van atombombánk.

— Nekünk? — ámult el Taurin.

— Amerikának, Trumannak, Eisenhowernak és ez ugyanaz, mintha nekünk volna, hiszen szívvel-lélekkel velük vagyunk. Újabb utasításokat kaptam. Tettekhez kell látnunk, széltében-hosszában kiterjesztenünk tevékenységünket. Toborozzunk összesse mindenkit, akit csak lehet, hatoljunk be a bolsevikok állami szerveibe, gazdasági szervezeteibe, pártjába, hadseregébe. Szabotázs, kártevés, terrorcselekmények és szakadatlan felderítőmunka, ezek a jelenlegi feladataink. Ezért kellett feltétlenül találkoznom magával.

Taurin hallgatott és türelmesen várta a folytatást.

— Minden alkalmat, minden rést fel kell használnunk, amelyen át beférkőzhetünk ellenségeink táborába — folytatta Stelp. — A helyzet kedvező. Ma minden értelmes ember együtt akar működni velünk, hogy kedvező kilátásokat biztosítson magának arra az időre, amikor majd az új háború az amerikaiak győzelmével végződik. Érti?

— Hm... értem... Igaz, hogy nem a legjobb katonák, de van dollárjuk... aranyuk.

— Ha arany van, akad katona is. Az eredmény pedig világos, mint a nap. Maga az ügyvivő említette nekem a nevét, Taurin úr. Nagy szolgálatot tehet ügyünknek.

— Kész örömmel... amennyi erőmtől telik, mindenre hajlandó vagyok. De megértheti: a tevékenységem Ulmanis idejében... meg a németek alatt... nem lesz könnyű közébük férkőznöm. Hamarosan lelepleznek és átadnak a bíróságnak.

— Nem kell beférkőznie sehova — mondta Stelp és mereven nézett Taurin szemébe. — Van valaki, aki máris beférkőzött, magának csak segítenie kell abban, hogy ez a valaki nekünk dolgozzék és a mi utasításainkat hajtsa végre. Érti?

— Egyelőre nem értek semmit — felelte zavartan Taurin.

Stelp egy pillanatra sem vette le szemét Taurin arcáról, miközben kimondta:

— Taurin úr, Aivar, a fia, előkerült!...

— Aivar él! — kiáltott fel Taurin. — Él? Stelp úr, biztosan tudja? — Mérhetetlen izgalmában megragadta Stelp könyökét és addig rázta, míg a bandita végül is el nem taszította Taurin kezét.

— Igen, él, bizonyosan tudom. A Vörös Hadseregben harcolt és századosi rangban, zászlóaljparancsnoki beosztásban szerelt le. Katonai érdemeiért több érdemrendet kapott.

— Aivar! — kiáltott fel Taurin, mintha szívét szorongatták volna.

— Igen, ő... — mosolygott fölényesen Stelp. — És ebből sok hasznunk lehet. A fia élvezi a kommunisták bizalmát. Nemrég szerelt le, most a Földművelésügyi Minisztérium dolgozója, a Kígyó-mocsár lecsapolási tervének kidolgozását irányítja. Édesapja, Lidum, miniszterhelyettes, unokafivére pedig megyénk pártbizottságának titkára.

— Levették a lábáról a fiút, átcsalogatták magukhoz... — nyögte Taurin. — Egész életem munkája semmivé lett! A vizet a Daugavába eresztik, nem lesz, ami hajtsa a malmomat! Megőrülök!

— Nem igaz, hogy semmivé lett, Taurin úr... — mosolyodott el Stelp. — Csak munkához kell látnia és visszaédesgetnie a fiát a mi oldalunkra, s máris az egyik legeredményesebb ügynökünk lesz az ellenség táborában. Feltétlenül maradt benne valami abból, amit maga valamikor beleplántált. Pendítse meg neki ezeket a húrokat. Mi az ön segítségére leszünk. Ha nem egészen hülye, megérti, kivel kell tartania. Amit szavakkal nem tudunk elérni, azt elérjük amerikai dollárokkal, legrosszabb esetben pedig egész sor olyan adat áll rendelkezésünkre, amellyel sarokba szoríthatjuk és rákényszeríthetjük, hogy nekünk dolgozzék, akarata ellenére is.

— Zsarolással? — kérdezte súgva Taurin.

— Ha kell, akár azzal — felelte Stelp. — De azt hiszem, nem kell majd ilyen erélyes eszközökhöz folyamodnunk. Én meglehetősen jól ismerem a fiát és meggyőződésem, hogy okosan viselkedik majd.

— És mi az én teendőm?

— Még ma írjon Aivarnak. Emberünk eljuttatja hozzá a levelét. Ugyanez az emberünk megbeszél vele mindent és... megnyeri ügyünknek.

— De mit írjak neki? — Taurin zavartan dörzsölgette a homlokát. — Ígérhetek-e neki valamit? Felhatalmaz rá?

— Ha kívánja, segítek megfogalmazni a levelet — mondta Stelp. — Nem szabad túllőnünk a célon, de azért úgy kell megírnunk, hogy mindent megértsen belőle. Gyerünk beljebb az erdőbe, Taurin úr.

Egy vihar-kidöntötte fa törzsére telepedtek és együttesen megfogalmazták a levelet. Taurin kezdeti zavara hamarosan eloszlott. Egy órával később, amikor visszatért a Plikskis-tanyára, már teljesen nyugodt volt, friss, tele energiával.

Aivar Lidum az embereivel virradattól sötétedésig a Kígyó-mocsarat és a környékén fekvő tagokat járta. A környék térképét, a mocsár térségével együtt, már előzőleg elkészítették a megyei levéltárban és a minisztériumban talált adatok alapján, de ezek az adatok nagyon hiányosak voltak ahhoz, hogy a talajjavító munkák tervét rájuk építhessék. Nem elég ismerni az elláposodott terület szintjét és néhány főbb, már meglévő és alkalmas lefolyót. Teljes képet kell nyerni a környék vízrendszeréről, talajának sajátságairól és véglegesen megállapítani a talajjavításra kijelölt terület nagyságát. Így hát alapos és bonyolult kutatómunka várt rájuk. Kimerítő adatokat kellett szerezniök a technikai terv összeállításához, a hidrotechnikai számításokhoz, tisztázniok kellett a környező parasztgazdaságok gazdasági helyzetét és fejlődésüknek további kilátásait.

Aivar a brigád rendelkezésére álló anyag segítségével kidolgozta a felderítő munkák tervét. Hogy a tervet szemléletessé tegye, még egy jókora modellt is készített a környékről. A modell külön asztalon állt a szobájában s a munka előrehaladásának arányában változtatta formáját, majd lassanként felvette végleges alakját.

A Kígyó-mocsár olyan volt, mint egy óriási, lapos tányér. Keskeny és alacsony part szegélyezte, amely helyenként egyszintű volt a mocsárral, másutt kissé magasabbra emelkedett. Csak dél felől állta útját egy homokdomb-sor, amely természetes sáncként magaslott néhány méterrel az elláposodott terület fölé. A mocsártól nyugatra, mintegy két kilométerre, az Iszapos-tó terült el, a tó fölös vize egy kisebb patakba ömlött. A purvaji járáshoz legközelebb eső vízér a kis Incsupe folyó volt, amelynek kanyarulatai körülbelül hat kilométerre közelítették meg a Kígyó-mocsár délnyugati szélét. Az Incsupe a Daugava egyik mellékfolyójába ömlött. Ha a főcsatornát egyesítenék az Iszapos-tóval, vagy az Incsupe folyóval, ezzel még nem oldanák meg a feladatot, a két kis folyó medrét még több kilométeres szakaszon ki kellene mélyíteniük és tisztítaniuk. De a Kígyó-mocsár északi része még így is érintetlen maradna, pedig az öregek azt beszélik, hogy éppen azon a részen kezdődött a baj: az elláposodás. A mocsárnak ezt a sarkát csak a Raudupe-parti öreg malom gátjának feláldozásával csapolhatják le — akkor a malom mögötti szakasz szintjéhez igazodik a vízállás. Azelőtt ezt nem tehették meg Reinis Taurin makacssága és kapzsisága miatt. A malom most a termelőszövetkezet tulajdona lett, de a

környékbeli parasztok a gőzmalomban őröltetik gabonájukat, s csak a legközelebb fekvő gazdaságok veszik még igénybe a vén vízimalmot. Ha pedig a víz szintje a folyó szintjéig apad, elég, ha egy kétkilométeres levezető csatornát ásnak a mocsár szélétől a folyómederig, s a mocsár környéke visszanyeri régi képét. Éppen itt kellett keresni, nem másutt, a Kígyó-mocsár keletkezésének titkát. A Raudupe medre a legegyenesebb és legrövidebb út a Daugavához és a tengerhez, a mocsárnak és környékének vizét ezen az úton vezethetik le legkönnyebben.

„Ez a nyitja az egésznek — gondolta Aivar. — Az öreg Taurin, meg fia, Reinis, sokáig őrizték ezt a titkot, de most végre ráakadtunk a nyitjára".

Aivar, magasszárú gumicsizmájában, heteken keresztül járta az ingoványt, tanulmányozta a terepet és a mocsár talajrétegeit. Helyenként elpusztult épületek romjaira bukkant, amelyek arról tanúskodtak, hogy ott, ahol most süppedő ingovány húzódik, valamikor emberek éltek, gabonatáblák zizegtek. Aivar fáradtan, a láp sarától csatakosan, de boldogan tért haza esténként. A szobája asztalán álló modell lassanként megelevenedett. Az óriási mocsár nem víz, sár meg bozót keveréke volt már a szemében, hanem valami érzékelhető, szerves dolog, szinte eleven lény — gonosz és irgalmatlan; az ember már tudta, hogyan keletkezett, tudta tehát azt is, hogyan végezzen vele.

A feladat óriási volt: tizennyolc kilométer hosszúságú főcsatornát kellett ásni, gyüjtőcsatornákat, mintegy ötven kilométer hosszúságban, a közönséges lefolyóárkoknak — a sekély hálózatnak — hosszúsága pedig, a tervek szerint, többszáz kilométert tett ki. Mindezzel körülbelül nyolcszáz hektár mocsárkörnyéki és ugyanannyi elláposodott, pusztulásra ítélt rétet és szántót lehet visszahódítani. Az eredmények százszorosan fizetnek majd az ember munkájáért.

Aivar megismertette Annával brigádja munkájának eredményeit és további terveit, és Anna már nagy győzelemnek érezte mindazt a kézzelfogható tényt, amelynek most birtokában voltak, vagy amelyet előre láttak.

Aivar egy alkalommal, amikor társaitól elválva a mocsarat átszelő, keskeny ösvényre tért, egy ismeretlen emberrel találkozott. Középtermetű, harminc év körüli, vékonydongájú férfi volt; mint a legtöbb környékbeli paraszt, szürke háziposztó ruhát viselt, bárányból csizmát, németes szabású tányérsapkát. Aivar akkor vette észre, amikor már csak tíz lépésre volt tőle.

— Jónapot... — köszöntötte az idegen.

— Jónapot... — viszonozta Aivar és félreállt, hogy utat

adjon az ismeretlennek. De az nem szándékozott tovább menni. Megállt és mereven, kutatón nézett Aivar szemébe.

— Maga Aivar Taurin, ugye? — kérdezte végül.

— Nem. Én Aivar Lidum vagyok — felelte a fiatalember.

— Az mindegy — legyintett az idegen. — Magát keresem. Négyszemközt kell beszélnem magával.

— Velem? — ámult el Aivar.

— Magával... nagyon fontos ügyben.

— Kicsoda maga? — kérdezte Aivar.

— Majd később megmondom... előbb beszélni akarok magával.

— De, bocsásson meg, cseppet sem érdekes egy ismeretlen emberrel beszélgetnem... akiről nem tudok semmit. Hogy hívják? — kérdezte meglehetős ridegen Aivar.

— A nevem úgysem mond magának semmit — felelte az idegen. — Sohasem hallotta híremet. Sokkal többet mond ez a levél, amelyet az apja küldött... Reinis Taurin. Olvassa el, aztán majd folytatjuk a beszélgetést.

Az ismeretlen egyszerű, kékesszürke borítékot nyujtott át, amilyet minden postahivatalban árulnak. Aivar rögtön felismerte rajta Reinis Taurin hegyes, kissé akadozó, ideges írását, szokatlanul kövér kezdőbetűit, ereszkedő szövégeit. A levelet közönséges ceruzával írták.

— No lám, maga ismeri Reinis Taurint? — mormolta Aivar, szeme sarkából méregetve az idegent.

— Ismerem... — felelte az. — Olvassa el a levelet. Én addig elszívok egy cigarettát.

3

Aivar a következőket olvasta a levélben:

Valahol Lettországban, 1946 májusában.

Szívből köszöntelek kedves fiam, Aivar!

Nagy örömöt és mélységes boldogságot hozott számomra ez a nap: megtudtam, hogy élsz és a hazai erdőket, földeket járod. Te szerencsésebb vagy, mint én, mert szabadon járhatsz-kelhetsz a kedves helyeken és azon a területen dolgozhatsz, amelyet választottál, míg engem arra kényszerített a sors, hogy idegen vidékeken hányódjam, és szívfájdalommal gondoljak kedves fészkemre, amelynek életem legjobb éveit áldoztam. Bizo-

nyára füledbe jutottak már a pletykák a német megszállás alatt folytatott tevékenységemről. Az emberek irigyek, rosszindulatúak és szeretnek rosszakat fecsegni ismerőseikről. De te, ne higgy nekik, rosszakaróid neked is, nekem is. Én mindig a jóra törekedtem és a német megszállás alatt úgy viselkedtem, ahogy igazi lett ember viselkedhet. Hasonló körülmények között te is így cselekedtél volna az én helyemben. Ha az ember nem ura többé a maga és szomszédai életének, akkor alkalmazkodnia kell. Én is alkalmazkodtam — ez minden bűnöm, s ezt nem akarják megbocsátani azok, akik most Lettországban uralmon vannak. Te más körülmények között élted át az egész háborút, és te is alkalmazkodtál. Eszemben sincs, hogy ezért szemrehányásokat tegyek neked. Ellenkezőleg, minden dicséretet és elismerést megérdemelsz: aki farkasok közt él, üvöltsön a farkasokkal. Neked ez pompásan sikerült. Örülök, hogy bizalmukba férkőztél, magas kitüntetéseket, századosi rangot kaptál. Tartsd meg minél tovább ezt a bizalmat, amíg ezt felhasználhatjuk. Mostani helyzetedben nagyobb segítségére lehetsz ügyünknek, mint én, aki a sors többi mostohafiával együtt, az erdőbe szorult. Az ember, aki levelemet eljuttatja hozzád, méltó teljes bizalmadra. Elmondja majd, mit kell tenned, mit várunk tőled, milyen feladatokat kell a közeljövőben végrehajtanod. Egészen nyíltan beszélhetsz vele, utasításait pedig tekintsd parancsnak, mert ő mozgalmunk legfelső vezetőségének képviselője. Elküldheted vele a választ levelemre.

Drága Aivar! Kitartást és erős idegeket kívánok neked, mert a mostani nehéz harcban erre van a legnagyobb szükség. Cselekedj bátran, szolgálataidat nem feledik el. Győzni fogunk, és te azok közé tartozol majd, akik a hatalmat és tekintélyt képviselik jövendő államunkban. Ölellek és atyai áldásomat küldöm. Türelmetlenül várom válaszodat. Ne feledj el beszámolni, mi van most Urgiban és a purvaji járásban. Hamarosan ismét találkozunk. A legjobbakat kívánja neked szerető apád:

Reinis Taurin.

P. S. Előtted is érthető okokból egyelőre nem mondhatok el semmit életemről és tartózkodási helyemről, de ma nem is ez a legfontosabb. A fontos: gondolataink

és törekvéseink egysége. És még valamit, Aivar: a lecsapolás tervének kidolgozása közben ne feledkezzél meg a malmunkról. Idővel a tiéd lesz, tehát gondoskodj róla, hogy elegendő vize legyen.

R. T.

Aivar, miközben a levelet olvasta, egész idő alatt magán érezte az idegen tekintetét. Igyekezett, hogy semmivel se adja jelét annak, amit érez. Hajdani nevelőapja még mindig a maga mértékével mérte az embereket. Levelének minden sora arról tett bizonyságot, hogy halvány fogalma sincs azokról a változásokról, amelyek öt év folyamán végbementek Aivarban. Alkalmazkodást, hadicselt, cinikus számítást látott csupán fogadott fia cselekedeteiben. Mivel nem volt képes a maga önző és ragadozó önbizalmán kívül más igazságot megérteni, meggyőződése volt, hogy a többi ember tetteit is ugyanez az „igazság" irányítja. Minden ravaszsága és féktelen, vadállati dühe mellett is együgyű ember volt. Önhittsége csupán nevetséges volt, de ajánlatának cinikus és egészen szemérmetlen hangja olyan mélységes felháborodást keltett Aivarban, hogy, ha nem figyelik, nagyot káromkodik és a mocsár sarába tapossa a levelet. De így erőt vett magán. Mintha gondolataiba merülne, mit semlátó tekintettel meredt a messzeségbe, s halk sóhaj tört elő belőle.

„Meg kell tudnom, milyen messzire merészkednek aljasságukban és mit akarnak"... gondolta. Az ismeretlenhez fordult és megkérdezte tőle:

— Maga tudja, mi áll ebben a levélben?

— Tudom... — felelte az idegen.

— Beszéljen, hallgatom — mondta Aivar.

— Hogy érti ezt? — kérdezte kissé zavartan az ismeretlen.

— A levél nem mond semmi kézzelfoghatót — mondta Aivar — általános dolgokat vázol csak. Apám azt írja, hogy megbízhatom magában és a részletesebb felvilágosításokat magától kapom meg.

— Egyszóval, hajlandó? — az idegen közelebb lépett Aivarhoz és mereven a szemébe nézett.

— Attól függ, mit kívánnak tőlem, s képes vagyok-e a feladatra — felelte Aivar, nyugodtan állva az ismeretlen tekintetét.

— Senki sem kíván magától lehetetlent — kezdte az ismeretlen. Nagyot szippantott, elhajította a cigarettavéget, aztán sietve folytatta: — Mindent tudok magáról. Mint értelmiségi és fejlett eszű ember, azt hiszem, helyesen fogja fel a történelmi

helyzetet. Két világ döntő harcának küszöbén állunk. Ez a harc elkerülhetetlen és szükséges. Kimenetele pedig kétségtelen, mert a gazdasági és katonai túlerő meg az atombomba a mi oldalunkon van. A harc törvénye nem ismer kíméletet: aki nincs velünk, az ellenünk van. Középút, semlegesség nincs, nem is lehet. Ha a bolsevikok oldalán marad, biztos halálra ítéli magát. Ha a mi sorainkba áll, kilátásokat biztosít magának a jövőben. Még hozzá nem a középszerű ember szürke kilátásait, hanem fényes, csábító, sokat ígérő jövőt.

— Mellőzhetné az agitációt — mosolygott fölényesen Aivar. — Mondja el, mit kell tennem.

— Annál jobb... — mosolyodott el az ismeretlen. — Akkor egy-kettőre megegyezhetünk. Rátérhetek tehát a dologra?

— Ez lesz a legcélszerűbb — válaszolta Aivar.

— Rendben van. Feladatainak első részét már olvasta a levélben: minél tovább tartania kell a status quo-t.* Maradjon a posztján és folytassa munkáját látszólag jól és szorgalmasan. Ha nagyobb felelősséggel járó munkakörbe akarják helyezni, ne ellenkezzék. Csináljon karriert, emelkedjék olyan magasra, amilyenre csak tud, fő, hogy mindenről tájékoztasson bennünket és minden esetben utasításaink szerint cselekedjék. Mint már mondtam, látszólag szorgalmasan kell dolgoznia, lényegében azonban... lényegében féknek kell lennie, homoknak, amely kidörzsöli a gépezet alkatrészeit. Maga most a mocsár lecsapolásának tervén dolgozik. Ne siessen a befejezéssel, húzza-halogassa, hadd kerüljön minél több pénzébe az államnak, s hadd legyen a lakosságnak minél később haszna belőle. Aztán, ha majd nem tudja tovább halasztani, fejezze be, de úgy, hogy valami alapvető hiba legyen benne: igaz, hogy a vizet le kell innen vezetnie, de kerülőúton térítse vissza a mocsárba. Hiszen a maga malmának éppen erre lesz szüksége. Ezen a bonyolult terepen nem nehéz ilyen „bűvös kört" csinálni. Emellett tájékoztatnia kell bennünket mindarról, amit hall, megfigyel és munkatársai révén megtud: minden gazdasági, politikai és katonai intézkedésről, az egyes dolgozók hangulatáról és magánéletéről, az esetleg beszervezhető emberekről, azok gyöngeségeiről, és így tovább. Előfordulhat, hogy valakit el kell tennie az útból. Ilyen esetben kideríti, vagy ügynökeivel kideríttetni, hogyan lehet ezt legjobban végrehajtani. Néha, amennyiben szükség lesz rá, maga is végrehajt efajta aktusokat. Egyszóval, rendkívül széleskörű, sokoldalú és érdekes munka vár magára.

* Fennálló állapot (latin).

— Nagyon nehéz lesz... — jegyezte meg Aivar. — Nehéz és veszedelmes.

— Mi mindezt helyesen és méltóképpen felbecsültük.

— Kik azok a *mi*? Kik állnak a *mi* hátunk mögött? Valóságos erők, vagy illuziók?

— Az Amerikai Egyesült Államok és a Brit Birodalom nem illuzió, hanem kézzelfogható valóság... — mosolygott sokatjelentőn az ismeretlen.

— És ott... a Fehér Házban meg a Downing Streeten* tudnak a munkánkról és rólunk magunkról? — kérdezte Aivar.

— Személyemben az ő képviselőjükkel beszél.

— Ez esetben minden világos előttem.

— Mi világos?

— Az, hogy itt egészen reális és komoly üggyel állok szemben.

— Helyes. Mikor tudja átadni a választ Taurin levelére?

— A napokban.

— Lehetne már holnap?

— Holnap? — Aivar elgondolkodott. — Aligha. Holnap Rigába kell utaznom, hogy a minisztériumban beszámoljak brigádunk munkájáról. Még ma indulnom kell.

— Rendben van. Majd átadja, ha visszaérkezett Rigából.

— Hol és mikor találkozhatunk?

— Ezt nem tudom megmondani. Kellő időben és alkalmas helyen majd felkeresem magát. Ha valami fennakadás történik, értesítést kap, „Pikol" aláírással.

— És ha én akarok valami sürgős és fontos dolgot jelenteni, hogy értesíthetem én magát, Pikol?

— Erről majd a következő alkalommal beszélünk. A viszontlátásra, Taurin úr.

— A viszontlátásra... Pikol...

Az ismeretlen a mocsarat átszelő ösvényen az erdő felé indult, időnként körül-körülnézett. Aivar sajnálta, hogy ma nem volt nála revolver, akkor nem kellene végigjátszania ezt a komédiát és szemmel kísérnie a távolodó ellenséget.

„Ezentúl egy lépést sem teszek fegyver nélkül — határozta el magában Aivar. — Nem tűrhetem, hogy ilyen szörnyetegek szabadon járjanak-keljenek, toborozzák a gazembereket és elbolondítsák az ostobákat. Legközelebb nem viszed el ilyen szárazon, Pikol!"

Urgi felé indult, hogy előkészüljön a rigai útra. Ezen a

* Utca Londonban, az angol külügyminisztérium épülete van ott.

héten semmiféle beszámolót nem várt tőle a minisztérium, senki sem várta Rigában. Aivar azért akart a fővárosba menni, hogy édesapjával tanácskozzék. Nagyon is bonyolult volt a helyzet, és nagy szüksége volt Jan Lidum tanácsaira.

4

Az Iparügyi Minisztérium, amelyben Jan Lidum miniszterhelyettes és káderes volt, jelentős mértékben túlteljesítette 1946 első negyedévi tervét, a minisztérium sok dolgozója ezért jó hangulatban volt. Május elején azonban megváltozott a helyzet. Amikor tudomásukra jutottak az operatív számvitel május havi számadatai, a minisztérium kollégiumának tagjai elhagyták dolgozószobáikat és végigjárták a vállalatokat, hogy közös erőfeszítéssel előbbre segítsék az elmaradottakat és biztosítsák a termelési programm teljesítését. A második évnegyed első két hónapjában mindössze hatvan százalékra teljesítették a tervet. Negyven százalék júniusra maradt. Ez első tekintetre teljesíthetőnek látszott, de a miniszter és néhány közvetlen munkatársa — akik jól tudták, mi a tényleges helyzet a nyersanyagok és anyagok terén — világosan látta, mibe kerül majd ez a negyven százalék. Mindeddig rejtett tartalékokkal, a normatívákban nem szereplő maradék nyersanyagokkal dolgoztak. Egyesek, különös módon, kimerithetetlennek tartották ezt a készletet, és ahelyett, hogy gondoskodtak volna arról, hogy az üzemeket kellő időben ellássák megfelelő anyaggal és félkészáruval, az alájuk tartozó trösztök nyereséghányadának minél kisebbarányú csökkentéséért harcoltak a Pénzügyminisztériummal. Amikor a miniszter időnként érdeklődött az ellátás felől, Kulainis osztályvezető széles mosollyal felelte:

— Minden rendben van, miniszter elvtárs. Az első félév anyagszükségletét teljes mértékben biztosítottuk.

Egyúttal széleskörű összeköttetéseivel is eldicsekedett, azzal, hogy milyen baráti viszonyban van az ellátás központi szerveivel és néhány szövetséges, moszkvai minisztériummal: egy telefon, s már özönlik is osztályának raktáraiba — vasúton, tengeri utakon — ami kell. Amikor valamelyik miniszterhelyettes azt az állítást kockáztatta meg, hogy Kulainis haszontalan fecsegő és túlzott önteltségével zsákutcába juttathatja az ellátás ügyét, az ellátási osztály vezetője azt a hírt terjesztette el a dolgozók között, hogy le akarják váltani, mert a miniszterhelyettes a sógorát akarja a helyére ültetni.

Lázas munka folyt most a minisztériumban. Csörömpöltek a telefonok, a kollégium tagjai heteket töltöttek az üzemekben, Kulainis pedig egymásután vitte a táviratokat aláírásra a miniszternek.

Szinte mellékesen, nem felejtette el megemlíteni, hogy egyes minisztériumokban az ellátási osztály vezetői személyi pótlékot is kapnak, mások személyautóval rendelkeznek.

A miniszter az utóbbi időkben nagyon ridegen és hivatalosan kezelte Kulainist, Jan Lidum pedig elérte, hogy a kollégium következő ülésén az ellátási osztály első félévi munkáját is megtárgyalják.

A kollégiumi ülés napjának reggelén két gyárigazgató és egy ifjúmunkás-küldöttség kereste fel Jan Lidumot. Mindannyian a miniszterrel akartak beszélni, de a minisztert a párt Központi Bizottságába hívták és így nem fogadhatta őket.

— Lidum elvtárs, micsoda dolog az, hogy Kulainis az egyik gyárat egész évnegyedre való anyaggal ellátja, segít neki a szocialista munkaversenyben, nekünk meg minden kilogrammért úgy kell könyörögnünk, mint a koldusoknak? — panaszkodott az egyik igazgató. — És miért teszi ezt? Azért, mert azok együtt részegeskednek vele és szombatonként kötegszámra küldik neki a „termelési mintákat".

— Nem helyes, hogy a miniszter személyes sérelmeknek tekinti a panaszokat és ahelyett, hogy segítene, a gyár tehetséges főmérnökét a minisztérium apparátusába helyezi, s egy zöldfülű legénykét küld a helyébe, aki nem ismeri a technológiát és legfeljebb csak írásbeli jelentések megfogalmazására használhatjuk, — kesergett a másik. — Állami szempontok helyett családi és baráti kapcsolatok irányítják minisztériumunk munkáját.

— Miért nem mondják ezt meg a miniszternek? Ha mint elvi kérdést vetik fel, nem hagyja figyelmen kívül — mondta Lidum.

— Úgy van, nem hagyja figyelmen kívül, de nekünk ott kellene hagynunk a gyárunkat, mert a minisztérium segítsége és támogatása nélkül nem tudunk dolgozni. Lidum elvtárs, tegyen valamit, nem mi értünk, hanem a közös ügy érdekében. Beszéljen Kulainisszal, térítse észre.

— Beszélek vele — ígérte meg Lidum. — Ebéd után jöjjenek vissza a minisztériumba és készüljenek el rá, hogy a kollégium ülésén fel kell szólalniuk.

Az igazgatók egymásra pillantottak és elgondolkodtak.

— Félnek, hogy elromlik a jó viszony? — mosolyodott el

Lidum. — Hogy lehet ez? Hiszen maguk kommunisták, a kommunisták pedig mindenkinek szemébe merik mondani az igazat.

— Nem a jó viszonyt féltjük, hanem feleslegesnek tartjuk a túlzottan éles hangot.

— Kemény húshoz, éles fog kell. Ne feledjék el, hogy minden bürokrata, vastagbőrű: nyárssal kell szurkálni, hogy megérezze.

— Jól van, ha másképp nem lehet, hát majd szurkáljuk.

Az ifjúmunkások küldöttségének az volt a panasza, hogy a gyár munkásszállójában nagyon szűken és rossz viszonyok között élnek.

Esténként csak egy gyonge kis villanykörte ég, sem újságot nem olvashatunk, sem levelet nem írhatunk. Forró víz nincs, s a szabadban kell mosakodnunk. És ennek nem az az oka, hogy a gyárnak nincsenek anyagi eszközei a munkásszálló tatarozására, kényelmes berendezésére és arra, hogy egy emeletet ráépítsenek. Pénz van, munkaerő is akad, de az ellátási osztály nem ad anyagot. Igazgatónk több ízben fordult már Kulainishoz. Az, persze, megígért mindent, de nyomban el is feledte ígéretét.

— Hogy is láthatná el a munkásszállót, amikor nyaralók tatarozására kell a festék meg a deszka! — kiáltott fel az egyik küldött.

— Tegnapelőtt egész teherautó építőanyagot szállítottak a tengerpartra, tulajdon szemükkel látták a fiúk ... — jegyezte meg a másik.

— Ha nem tehetnek semmit, engedjék meg, hogy másik gyárba menjünk dolgozni!

— Mindez így van, ahogy elmondták? — kérdezte Lidum.

— Szóról szóra, Lidum elvtárs. Ha nem hiszi, jöjjön velünk és győződjék meg róla.

— Jól van, elvtársak, menjünk.

Lidum gépkocsit hívott és az ifjúmunkásokkal a munkásszállóba ment. Sok munkásszállóban, étkezőben, klubban, bölcsődében járt már és segített a vállalatok vezetőségének rendet teremteni bennük, de ez a munkásszálló valahogy elkerülte figyelmét.

Körülbelül két óra mulva tért vissza. Haragos volt és komor. Felhívta a minisztert telefonon és megkérte, hogy fogadja néhány percre.

— Mindjárt kezdődik a kollégium ülése, Lidum elvtárs ... — felelte a miniszter. — Fel kell készülnöm, átnéznem még egyetmást az anyagból.

— Az ügy rendkívül fontos és többek között a mai ülés napirendjéhez is köze van — magyarázta Lidum.

— Nem lehetne később... az ülés után?

— Nem lehet, miniszter elvtárs.

— No, akkor jöjjön... — Lidum még hallotta a miniszter sóhaját.

„Akár sóhajtozol, akár nem, Kulainisnek mindenképpen útilaput kell a talpa alá kötnöd" — gondolta Lidum.

A miniszter íróasztalánál ült és iratait lapozgatta. Amikor Lidum belépett, felemelte sápadt arcát. Tekintete azt fejezte ki, hogy torkig van már mindennel, kimerítették az álmatlanul töltött éjszakák; ujjai idegesen babrálták a papírokat. A miniszter mellett Kulainis állott — nyilván bizonyos adatokat magyarázott meg a miniszternek.

— Akkor én megyek, miniszter elvtárs — mondta Kulainis.

— Jobb lenne, ha még maradna egy kicsit — mondta Lidum. — Nagy elszámolni valóm van magával.

— Már megint? — mosolyodott el Kulainis.

— Még mindig — vágott vissza Lidum. — És félek, hogy ezúttal baj lesz az elszámolással.

— Ne ilyen nagyhangon, Lidum elvtárs... — szólt közbe a miniszter. — Térjünk a tárgyra. Tényeket kérek, a következtetéseket majd később vonjuk le.

Összevonta szemöldökét, nem leplezte ingerültségét. Kulainis félrevonult és színlelt nyugalommal figyelte Lidumot, de hegyes kis szakálla mégis reszketett, amikor a miniszterhelyettes a szemébe nézett.

Lidum, hogy a minisztert ne tartsa fel sokáig, röviden, szűkszavúan vázolta, amit az ifjúmunkások otthonában látott.

— Miért nem intézkedik az igazgató? — kérdezte a miniszter. — Ha ő maga nem tud csinálni semmit, miért nem kér segítséget?

— Kér, de nem kap — felelte Lidum. — Mint valami kéregető, úgy jár Kulainis sarkában, de ő csak ígérget.

— Nem értem, mi közöm lehet nekem a munkásszállóhoz — vont vállat Kulainis. — Ki tiltja meg nekik, hogy tatarozzák?

— Mivel tataroznák? Szentelt vízzel? Mondd meg, Kulainis, hová lett az építőanyaggal megrakott teherautó, amelyet tegnapelőtt a munkásszállóhoz kellett volna küldeni?

— Nagyobb szükség volt rá másutt...

— Értem, közeledik a fürdőidény! — kiáltott fel Lidum, elvesztve önuralmát. — Ki kell csinosítani a nyaralót! Várjanak

még egy félévig a munkások, mert a minisztérium némelyik vezető dolgozójának sürgős a kényelem!

— Miféle teherautóról van szó? — kérdezte a miniszter és szigorú pillantást vetett Kulainisra. — Melyik nyaralóhoz szállították az építőanyagot?

— A magáéhoz, miniszter elvtárs... — morogta dühösen Kulainis. — Sietünk befejezni a garázs építését. A nyaralóban pedig újra kell építeni két válaszfalat, különben nem lesz hely az ebédlő berendezéséhez.

— De hiszen én ezt nem kértem! — a miniszter hangja ridegen csengett. — Ki jogosította fel, hogy a dolgaimba avatkozzék?

— A felesége telefonált a napokban... kérte, hogy siessünk... — mormolta Kulainis.

Kínosan érezték magukat mind a hárman. A miniszter felállt és izgatottan járt fel-alá a dolgozószobában. Kulainis elővette zsebkendőjét és körülményesen kifújta az orrát, Lidum kibámult az ablakon.

— Mehet, Kulainis! — hallotta Lidum a miniszter zord hangját. — Semmi garázs, semmi válaszfal. Még ma ott legyen a munkásszállóban minden szükséges építőanyag! A kollégium ülése után magam nézek utána. És isten irgalmazzon magának, ha valamit nem találok rendben. Átadom a bíróságnak!

Amikor Kulainis kiment, Lidum megkérdezte:

— Ezek után is itt akarja tartani a minisztérium apparátusában?

— Egy dolgozót nem nehéz kidobni, sokkal nehezebb megfelelő embert találni helyette — mondta a miniszter.

— Miniszter elvtárs, nem értek egyet magával — mondta Lidum, nyugalmat erőltetve magára. — Pártbecsületem nem engedi, hogy tovább hallgassak. Nincs rend a portánkon, s ebben mindketten hibásak vagyunk. Maga azért, mert túlságosan bízik a furfangos fickókban és talpnyalókban, én azért, mert túlságosan sokáig engedtem, hogy hallgasson rájuk. Maga, mert nem akarta s nekem sem engedte, hogy gyökeresen megtisztítsam a minisztérium apparátusát; én, mert belenyugodtam ebbe és megálltam félúton. Ha egy helyet semmirekellő, kártékony és alkalmatlan ember tölt be, maradjon inkább betöltetlenül az a hely, kevesebb kár származik belőle. Tudja-e, hogy némelyik gyár miért nem képes semmiképpen sem teljesíteni a tervét? Azért, mert az ilyen emberek, mint Kulainis, tudatosan hátráltatják a tervteljesítést.

Megismételte beszélgetését a két igazgatóval, elmondta, mit

hallott a munkásoktól, párttagoktól. S ha már belekezdett, egymásután tárta fel a tényeket és minél tovább beszélt, a miniszter annál figyelmesebben hallgatta. Amikor Lidum kiöntötte a szívét és elhallgatott, mindketten megkönnyebbültek. A miniszter egy ideig szótlanul ült, aztán a kezét nyujtotta Lidumnak:

— Köszönöm, Lidum elvtárs. Ez a bolsevik szava volt. Igazi segítség. Most menjünk az ülésterembe.

Kulainist leváltották, a minisztérium néhány tekintélyes dolgozója a szokott dicséret helyett hideg zuhanyt: figyelmeztetést kapott, mások viszont, akik eddig szót is alig kaphattak, elmondhattak mindent, ami a szívüket nyomta. Ez az újság mint friss széláramlat röppent végig a minisztérium folyosóin és dolgozószobáin, eljutott a trösztökbe, hivatalokba, a közeli és távoli gyárak üzemeibe; mindenütt tisztábbá vált a levegő, szabadabbá a lélekzés — a nagy Pártnak lehelete csapott meg mindenkit.

Nem tudjuk, mit beszélt ezen az estén a miniszter a feleségével, de annyi bizonyos, hogy nem mondott neki kellemes dolgokat. Az ülés után az volt az első dolga, hogy az ifjúmunkások otthonába ment és meggyőződött arról, vajjon megkezdték-e az építőanyag szállítását. A munkásszálló megszemlélése feldühítette és elkomorította.

Jan Lidumot, amikor az ülés véget ért, Aivar várta a dolgozószobájában.

5

Jan Lidumnak meg Aivarnak a Matis-utcában, a Vidzemepiac közelében volt egy kis lakása. A lakás berendezéséről sem Lidum, sem Aivar nem tudott gondoskodni, ezért csak a legszükségesebb bútorok álltak benne. Ha a bátyját nagynéha meglátogató Ilza nem vette volna meg a legszükségesebb holmikat, akkor ebben az agglegényoduban, ahogy Lidum nevezte a lakásukat, talán a mai napig sem volna függöny, lábtörlő, rendes lámpa — vagyis azok az apróságok, amelyek otthonossá teszik a lakást. A könyvek jelentették itt a legnagyobb fényűzést. Megtöltöttek minden polcot, minden zugot apa és fia szobájában. Lenin és Sztálin művei, a Szovjet Nagy Enciklopédia kötetei, a világirodalom és a szovjet irodalom klasszikusainak munkái díszes kötésben vagy egyszerű borítólapban sorakoztak a tudományos művek, földrajzi atlaszok, terjedelmes monográfiák és folyóirat-gyüjtemények mellett. Nagy szellemi gazdagságról és

a lakás gazdáinak sokoldalú érdeklődéséről tanúskodott itt minden.

Jan Lidum, amikor hazatért, régi szokásához híven meggyujtotta a gázt, kávét főzött és ennivalót hozott az éléskamrából. Aivar levetette kabátját és segített neki: kenyeret vágott, megterítette az asztalt. Amikor felforrt a kávé és megfőtt a virsli, Jan Lidum elővette a borospoharakat meg azt az üveg portóit, amelyet két hónapja tartogatott valami különleges alkalomra. Ez az alkalom ma végre elérkezett.

Amíg a vacsorához előkészültek, Aivar nem beszélt jövetele céljáról. Pedig apja valósággal vizsgáztatta. Aivarnak el kellett mondania, milyen eredményeket ért el a mezőgazdasági akadémia levelező tagozatán, amelyre még 1945 őszén beiratkozott, hogyan halad a filozófiatörténet tanulmányozásában, hogyan folyik a munka a Kígyó-mocsár környékén. Ha Lidumnak nem tetszett Aivar valamelyik válasza, rögtön megmondta fiának. Ez pedig elég sűrűn előfordult.

— Hogy van Anna? — kérdezte Lidum, amikor már asztalhoz ültek. És bár kérdése egészen egyszerűen hangzott, Aivar zavartan sütötte le a szemét:

— Anna nem panaszkodhat, hogy nincs elég munkája — felelte. — Úgy látom, elégedett az életével.

— Nem ártana annak a kislánynak, ha tanulna egy kicsit — mondta elgondolkodva Lidum. — Mostani tudása hamarosan kevés lesz. Már pedig a szovjet embereknek szakadatlanul fejlődniök, haladniok kell, máskülönben nem tudnak lépést tartani az élettel. Olyan gyorsan alakul és fejlődik minden, hogy ma már nem elég a tegnapi bölcseség.

— Ha jól tudom, Anna tanul... amennyire ideje engedi. Nem rendelkezik túlságosan sok szabadidővel.

— Nem ártana kétéves pártiskolára küldeni. Beszélj Arturral. Majd ha az új hallgatókat kiválasztják, gondoljon Annára. Megérdemli, hogy egy kicsit segítsenek neki.

— Jól van, apám, hazafelé menet benézek a megyei pártbizottsághoz. De nem hinném, hogy Anna hajlandó elhagyni a járást, amíg a Kígyó-mocsár lecsapolásával nem végeztünk: ez a legdédelgetettebb álma. Meg aztán Anna igen sokat segít nekem.

— Most már nélküle is lecsapolják a mocsarat.

Lidum teletöltötte a poharakat és koccintott Aivarral.

— A mocsáron aratott győzelemre!

— Köszönöm, apám.

— Mikor akarjátok szarván ragadni a bikát? — érdeklődött Lidum.

— A tavasszal — felelte Aivar. — Ősszel végzünk a felderítő munkákkal, télen kidolgozzuk a technikai tervet, aztán tavasszal megindítjuk az exkavátorokat, kotrógépeket, út- és talajgyalukat. A minisztérium gépekkel alaposan felszerelt különleges talajjavító csoportot szándékozik szervezni. Télen majd a káderekre is előkészítjük.

— És te mihez kezdesz, ha elkészült a technikai terv és minden fokon jóváhagyták? Visszatérsz a minisztériumba?

— Szeretnék a járásban maradni, amíg minden munkával el nem készülünk. A hivatal főnöke majdnem bizonyosra ígérte, hogy ottmaradhatok. Lehet, hogy munkavezetővé léptetnek elő... Ha szólnál egy szót a minisztériumban...

Lidum a fiára pillantott és megfenyegette az ujjával.

— Harcolni kell, Aivar, minden protekció nélkül. Ne feledd el, miben egyeztünk meg, amikor leszereltünk.

— Az egyezmény érvényes. Nekem nincs szükségem pártfogó bácsikára, de az ügy érdekében segíthetnél. A lecsapolási munkák ideje alatt kevesebb fizetést kapok, mint most, tehát nem gyanúsíthatsz kapzsisággal.

— És ha Anna pártiskolára kerül az ősszel? — Jan Lidum nem tudta megállni, hogy ne kötekedjék egy kicsit a fiával.

— Akkor méginkább szükség lesz rám a mocsárnál — felelte hevesen Aivar. — Valamelyikünknek feltétlenül ott kell lennie. Nem vonhatjuk el a kezdeményezéstől a leglelkesebb embereket.

— Jól van, majd meglátjuk, mi lesz azzal a lelkesedéssel.

Felhajtottak még egy pohár bort és átmentek Jan Lidum szobájába.

— Tudd meg apám, hogy háborgatni kezdenek a mult árnyai — mondta Aivar és átnyujtotta apjának Taurin levelét, aztán elmondta Pikollal folytatott beszélgetését.

— Tudtam, hogy minden kitelik tőlük, de ekkora pimaszságra nem számítottam — fejezte be Aivar. — Kinek tartanak engem? Nyilván azt gondolják, hogy ha az ember, rajta kívül álló okokból, a csordájukba keveredik, egész életében a csordájuk után epekedik.

— Az ellenséget sohasem szabad lebecsülni — mondta Lidum és elgondolkodva szívogatta vén katona-pipáját. — De ebben az esetben nem vallanak sok észre a fogásaik.

— Ilyesmivel csak gyógyíthatatlan elmebetegek próbálkozhatnak — kiáltotta szenvedélyesen Aivar. Szája széle remegett a felindulástól, tekintete elborult.

— A bolondok rendszerint ártalmatlanok és gyengeelméjűségük miatt nem képesek meggondolt cselekedetekre ... — folytatta Lidum. — Ezek a gazemberek azonban rendkívül kártékonyak és veszedelmesek. Tudják, mit akarnak.

— Kupecek ezek, apám. Azt hiszik, aranyért mindent megvásárolhatnak, amit csak megkívánnak ... még az emberi lelkiismeretet is.

— Természetesen, fiam, hogy *azt* hiszik. Hiszen az arany a vallásuk, kulonösen az az arany, amit a wallstreeti templomból kapnak. Lelkiismeret! Csak nem gondolod, hogy az ő szótárukban még szerepel ez a fogalom?

— De mit tegyek most? Mit válaszoljak Taurinnak? Hogy viselkedjem Pikollal?

Lidum nyugodtan és komolyan tekintett Aivar szemébe.

— Hát mit akarsz tenni?

— Ez nem kerül sok fejtörésembe. Ha csak Pikolról volna szó, a legközelebbi találkozáskor egyszerűen hátracsavarnám a kezét és átadnám az állambiztonsági szerveknek. Egy perc alatt elintézném, meg se mukkanna. De ez nem elég. Pikol csak egyetlen farkas a falkából. Hátra van még Taurin is. Ha Pikolt ártalmatlanná teszem, még nem bántam el az egész sötét bandával, pedig nagy leszámolni valóm van vele. Gyermekkoromért, beszennyezett ifjúságomért, azért, hogy egész életemet ilyen gyalázatosan összebonyolították és befröcskölték sárral. Azért, hogy megraboltak téged! Lehet-e ilyesmit megbocsátani, büntetlenül hagyni? Soha! Ezért nem közömbös előttem, mi lesz a vége ennek a piszkos üzletnek, amelyet felajánlottak nekem. Ezért nem elégszem meg Pikollal, ezért akarok leszámolni Taurinnal is, meg az egész alávaló bandával.

Aivar miközben beszélt, idegesen rótta a szobát.

— Beszélj világosabban, Aivar ... — kérte Lidum. — Mit akarsz tenni?

Ravaszságukat ravaszsággal akarom kivédeni. Mindenféle szempontból jogom van így cselekedni. Bármennyire undorodom tőle, hajlandó vagyok a legveszedelmesebb játékot kezdeni velük, úgy teszek, mintha bekaptam volna a horgot és kelepcébe csalom Taurint, Pikolt meg a többieket. Nem teszek semmi olyat, ami a legcsekélyebb mértékben is megkárosíthatná a szovjet népet. Elővigyázatosan, de bátran cselekszem majd, nagy tétekben játszom, és ők hinni fognak nekem. Aztán, majd ha minden úgy alakul, ahogy szeretném, egycsapásra véget vetek a játéknak, és a csapda bezárul.

— Ennyi az egész? — kérdezte Lidum, amikor Aivar elhallgatott.

— Egyelőre ennyi... — felelte a fia.

— Úgy, úgy... — bólogatott Lidum. — Nagy tétek, személyes leszámolnivalók, csapda... Igazad van; minden szempontból jogod van így cselekedni. Mégsem sikerülhet neked ez a játék.

— Miért nem?

— Válaszolj nekem egy kérdésre. Mit tennél, ha Pikol vagy valaki más azzal a feladattal bízna meg, hogy öld meg valamelyik állami vagy pártmunkást: Anna Paceplist, Arturt, vagy akár csak a begyüjtés idején kiküldött megbizottat, aki rákényszeríti a kulákot, hogy eleget tegyen beadási kötelezettségének?...

— Ilyesmit... kérdezni is felesleges... Tőlem ugyan a legártatlanabb hivatalos papírt sem kapják meg.

— És ha követelik? Ha nem találsz kibúvót, s ők nem érik be ártatlan szolgálatokkal? Mielőtt bizalmukba fogadnak, feltétlenül kipróbálnak, olyasmire kényszerítenek, ami okvetlen kompromittál a szovjet nép előtt, s amivel felégetsz magad mögött minden hidat. Csak ezután fogadnak bizalmukba, csak ezután csalhatod őket kelepcébe, de akkor már késő lesz, akkorra te már nem vadász leszel, hanem a falka egyik tagja. Visszafelé nem vezet út, és Reinis Taurin ujjonghat: újra az övé leszel.

Aivar megrázkódott ettől a gondolattól, leült, tenyerébe temette az arcát.

— És ha mégis megpróbálhatnám? Lehet, hogy korántsem olyan okosak és előrelátók, mint gondoljuk.

— Ne reménykedj ebben, Aivar. Ha az eszük nem is, az ösztönük feltétlen ezt sugallja nekik.

— Próbálkozni azért lehet. Engem ne félts, én tudom az utamat és arról senki sem csalogathat le.

— Ebben nem is kételkedem, fiam...

— Ha úgy alakulnak a dolgok, ahogy te képzeled, félbehagyom a játékot és megelégszem azzal a zsákmánnyal, aminek elejtésére módom lesz.

— Nem tudom... Nem vagyok szakértő ilyen dolgokban, de akár így van, akár úgy, hozzáértő emberrel kell megbeszélned a dolgot.

Megállapodtak abban, hogy Aivar visszautaztában leszáll a megye székhelyén és beszél az Állambiztonsági Minisztérium helyi ügyosztályának vezetőjével.

— Rendben van, feltétlenül megteszem — mondta Aivar. — De mit válaszoljak Taurinnak? Pikol nemsokára kéri a választ.

— Ezt is a helyi ügyosztály vezetőjével tárgyald meg — mondta Lidum.

Aivar kora reggel elbúcsúzott apjától és visszautazott a purvaji járásba.

6

Artúr éjjel két órakor tért haza a munkából, Ilza ezért nem sietett felkelteni. Csöndesen tett-vett a konyhában, elkészítette a reggelit, megterítette az asztalt. A nyitott ablakon friss levegő áradt a szobába, virágillatot és utcai zsivajt sodort magával. A parasztok nagy bödönökben tejet vittek az átvevőhelyre, mások lassan, a macskaköveken döcögő szekéren a piac felé tartottak. Korai zöldségfélék halmozódtak a szekereken, a ketrecekben malacok röfögtek, némelyik szekérről kakas-kukorékolás hangzott. A fűrésztelep felől villanyfűrész egyhangú zümmögése áradt. Az utca túlsó oldalán építkezés folyt, áthallatszott a kőművesek és ácsok hangos szava — iskolát építettek a fasisztáktól felrobbantott középiskola helyébe, amelynek romjait, szombati és vasárnapi önkéntes munkával, még a télen eltakarították.

Ilza szerette figyelni reggelenként a környező kis világ életét. Az emberek nyugodt, céltudatos munkája derüvel, életörömmel töltötte el. Sima, tisztavizű patakként folytak a napok. És ebben a gazdagtartalmú életben Ilza Lidumnak is megvan a maga helye, tiszta, világos célja. A szívéhez közelálló emberek együtt haladtak vele a cél felé, közös eszméért éltek, közös munkát végeztek. Volt bennük — mint minden szovjet emberben — valami fiatalos hév, mert fiatal volt a világ is, amelyben éltek és építettek. Artúr, Jan, Aivar, Anna, Valentyina... rájuk gondolt most Ilza ebben a korai órában, s nagy nyugalom volt a szívében — mint az édesanyának, aki tudja, hogy gyermekeit nem fenyegeti szükség, megaláztatás és kemény megpróbáltatás.

„Ha apám meg anyám megérhette volna... — gondolta Ilza. — Ha csak egyetlen napot velünk tölthetnének, osztozhatnának velünk a győzelem örömében... Más apák és anyák megérhették és most felfénylett életük alkonya. Némelyikük ugyan még most sem tudja felfogni és megbecsülni, amit kiharcoltunk, sőt még olyanok is akadnak, akik vissza-visszatekingetnek a tegnapok hideg sötétjébe.

Motorkerékpár berregett fel az utcán, majd váratlanul elhallgatott. Ilza kinézett az ablakon Aivar szállt le a gépéről, mosolyogva feltekintett és integetve üdvözölte Ilzát.

— Jó reggelt, Ilza néni! Itthon van Artur?

— Jó reggelt, fiacskám, gyere, gyere. Még nem is reggeliztünk.

Aivar begurította a motorkerékpárt az udvarra és a fáskamra mellé, a sarokba támasztotta, aztán bőrkesztyűjével leveregette ruhájáról a port, bőrsapkáját a falhoz ütögette, s a keskeny falépcsőn felment az első emeletre.

Ilza még egy terítéket tett az asztalra. Arconcsókolta unokaöccsét és elárasztotta kérdéseivel:

— Egyenesen a purvaji járásból jössz? Milyen most Urgi? Megkezdték már a kaszálást? Hogy érzed magad, Aivar, nem fájnak a sebeid? Mit csinál Annuska? A tél vége óta nem láttam.

Amikor Aivar megmondta, hogy Rigából jön, Ilza nyomban tudni akarta, nem soványodott-e meg bátyja a rengeteg munkától és rendszertelen táplálkozástól.

— Hiszen senki sincs, aki gondoskodik róla, idejében elkészítené az ebédet, vacsorát. Pipázik is biztosan szakadatlanul. Csak rá tudná venni valaki, hogy hagyja abba a dohányzást! Eleget rongálta a tudejét a bortónben, de ez nem elég, még pipafüsttel is rontja! Milyen kemény jellem és milyen akaraterős más dolgokban, de ebben aż egyben, akár egy kisgyerek.

Aivar szerette hallgatni Ilzát, amikor zsémbelődött. Ez igen ritkán történt meg, s akkor is kedvesen, szelíden hangzott, és minden szemrehányásban mélységes, szerető gondoskodás és jóakarat csengett.

— Mit tehetünk, Ilza néni, ha ilyen gyongék a férfiak — mondta mosolyogva. — Mindegyikünknek szuksége van istápolóra, aki éjjel-nappal őrködik felettünk s a szemét se húnyja le.

— Persze, hogy szükségetek van — nevetett csöndesen Ilza. — De miért nem viszitek már házatokba azt az istápolót? Legfőbb ideje, hogy megházasodj, te is, meg Artur is. Nem is tudom, mire vártok.

Artur kilépett a szobájából. Az imént mosakodott, most törülközővel dörzsölgette a nyakát. Üdvözolte Aivart, megcsókolta anyját, felkapta és kétszer megforgatta a levegőben, mintha keringőt táncolna vele.

Egy perccel később már reggelinél ültek. A két fiúnak olyan jó étvágya volt, hogy Ilzának nem is kellett kínálgatnia őket.

Aivar elmondta, hogyan halad brigádjának munkája a kígyómocsár környékén.

— Mit szólnak hozzá a parasztok? — kérdezte Artur. — Már nem zsörtölődnek, nem bizalmatlankodnak?

— A környék egész lakossága úgy fellelkesült, hogy alig

várják a napot, amikor ásóval meg baltával munkára mehetnek — felelte Aivar.

— A múlt héten az aizupi járásban voltam — mondta Ilza. — Népgyűlést hívtam össze a kaszálás meg a betakarítás dolgában. Az aizupiak a gyűlés után elárasztottak kérdésekkel: mikor akarjuk elkezdeni az ő nagy mocsaruk lecsapolását? Ők talán kevesebbet érnek, mint a purvajiak? Addig senki sem tett egy lépést sem, de amikor megtudták, mi folyik a Kígyó-mocsáron, egyszerre sürgős lett nekik.

— Az aizupi mocsár körül a jövő tavasszal kezdődnek a felderítési munkák — mondta Aivar. — Lehet, hogy az én brigádom tagjai végzik; addigra befejezzük a Kígyó-mocsár teljes talajjavítási tervét.

Ilza elbúcsúzott Aivartól, meghagyta neki, hogy adja át üdvözletét Annának, aztán munkába indult. Artur meg Aivar kivitte az edényt. Elmosogatták, aztán átmentek Artur szobájába. Egyszerű és baráti volt a viszonyuk, csak Artur szeretete szabadabban és természetesebben nyilvánult meg, míg Aivar egy kissé mindig zárkózott maradt. Artur érezte ezt, de csupán a nevelés befolyásának tulajdonította.

Aivar tekintete megállt Artur íróasztalán: a könyvek és írószerek között, kerek rámában, fiatal nő arcképe állott. Aivar nem látta még sem a fényképet, sem azt, akit ábrázol.

Artur észrevette, hogy unokafivére hosszasan, merőn nézi a képet. Amikor tekintetük találkozott, Artur kérdést olvasott ki Aivar szeméből.

— Ez Valja... Valentyina Szafronova... — mondta nyugodt hangon Artur. — Rigában van, pártiskolán. A jövő nyáron végez. Azután... valószínűleg összeházasodunk. Szünidőben majd megismertetlek vele. Nagyszerű ember és a legjobb barátom.

Aivar is úgy érezte, hogy Valentyina Szafronova remek ember és nagyszerű lány, ha unokafivére a legjobb barátjának tartja.

— Rokonszenves lány... Gratulálok, Artur. Remélem, nagyon boldogok lesztek.

Hirtelen szűknek érezte a szobát. Hiányoztak neki a zoldelő messzeségek, énekelni szeretett volna, gondtalanul rohanni motorkerékpárján az országúton... és minél előbb hazaérni, a rengeteg mocsár mellé, ahol Anna várja — a legkedvesebb, a legderekabb lány, akitől soha senki sem választhatja el.

Aivar elkísérte Arturt a pártbizottságig, aztán az Állambiztonsági Minisztérium megyei ügyosztályára indult. A pa-

rancsnok igen sokáig dolgozott azon az éjszakán és csak néhány órával előbb ment haza. Aivarnak elég sokat kellett várnia rá.

...Cimdin megérkezett és rögtön fogadta Lidumot. Aivar a legapróbb részletekig elmondott mindent, és amikor Cimdin beszélni kezdett, kiderült, hogy ugyanúgy fogja fel a dolgot, mint Jan Lidum, mintha mindezt már alaposan megtanácskozták volna és ugyanazokat a következtetéseket vonták volna le belőle.

— *Ezek* bizonyosan olyan dolgot követelnek magától, amit sohasem tesz meg szovjet ember: hogy tettekkel bizonyítsa be hasonelvűségét — mondta Cimdin. — Le kell tehát mondania arról, hogy nagy tétekben játsszék és be kell érnie annyival, amennyit megtehet anélkül, hogy folt esnék a becsületén. Pikolt feltétlenül elfogjuk, de ne gondolja, hogy könnyűszerrel. Amint látja, nem jelölte meg a találkozás helyét és idejét, tehát akkor fog megjelenni, amikor a legkevésbbé várja, és ott, ahol a legkevesebb veszély fenyegeti. De ez nem baj, elég annyi is, hogy ez a Pikol valamikor majd felbukkan a közelünkben. Lehet, hogy még az első találkozáskor futni hagyjuk. Maga csak írja meg a választ Taurinnak és adja át Pikolnak a levelet.

— Mit írjak neki? — kérdezte Aivar.

— Egészen magánjellegű, bizalmas levelet írjon, életéről és munkájáról, híven a valósághoz, hogy amit ír, az egyezzék mindazzal, amit ők tudnak magáról. A sorok között értésére adhatja, hogy hajlandó együttműködni velük.

Aivar elbúcsúzott Cimdintől és sietett haza. Úgy érezte, hogy ott, a nagy mocsár mellett, már várja Anna. Beindította a motort és szélsebesen száguldott végig az utcán.

7

Finogenov, a gép- és traktorállomás igazgatóhelyettese, második napja járta kerékpáron a környező járásokat, ahol a traktorista-brigádok dolgoztak. Ebéd előtt tért vissza Urgiba. A tavaszi mezei munkákat már két héttel ezelőtt befejezték. Néhány traktor törte csak a régi ugarokat, amelyeket vastag, tömött fűszőnyeg borított. A traktorvezetők és a gép- és traktorállomás többi dolgozója mezőgazdasági gépeket javítottak és előkészítették a felszerelést a betakarítási munkákra, ezért Urgiban most sok ember volt.

A tágas udvaron vagy tíz ember sürgölődött a kaszáló-, arató- és cséplőgépek körül, a szerelőműhelyben pedig reggeltől

estig zörögtek a fémalkatrészek, búgtak a motorok, az új hegesztőkészülék pedig valóságos görögtűz-csóvákat szórt.

— Hol az igazgató? — kérdezte Finogenov Dalder gépésztől, aki egy gőzgépet javított.

— Drava elvtárs az irodában van — felelte a gépész, folytatva munkáját. — Vendégei vannak: *patrónusok* érkeztek Rigából...

A „patrónusok" szó hangsúlya és a sokat jelentő, gúnyos mosoly Dalder kormos arcán elárulta, hogy nem tartja valami sokra ezeket a vendégeket. Finogenov tudta, hogy a purvaji gép- és traktorállomást egy kisebb gyár patronálja, amelynek a szomszéd járásban segédgazdasága van, de mióta Finogenov a gép- és traktorállomáson dolgozott, a patrónusok közül még senki sem látogatott el Urgiba. Finogenov figyelte egy darabig a gépész munkáját, aztán el akart menni, de ebben a pillanatban Aivar Lidum fordult be az udvarra. Amikor Finogenovot meglátta, már messziről intett neki, leállította motorkerékpárját és feléje sietett.

— Már a mocsártól? Ilyen korán? — kérdezte Finogenov, miután köszöntötték egymást. — Ebben az évszakban a legjobb dolgozni: nincs hideg, de hőség sincs.

— Ma még nem voltam a mocsárnál — felelte Aivar. — Tegnap sürgős ügyben Rigába kellett utaznom.

— És ma reggel már vissza is jött? — csodálkozott Finogenov. — Szóval még színházba sem volt ideje elmenni?

— Nem bizony... — mosolyodott el Aivar. — Majd a télen!

— Nyilván sikerrel járt az utad, látszik az arcodon.

— Nem panaszkodhatom — felelte a fiatalember.

— A járási párttitkár holnap aktíva-gyűlést tart. Részt vesznek a gép- és traktorállomás kommunistái és komszomolistái is. Azt mondják, arról lesz szó, milyen változások történtek a mocsár lecsapolásának tervében.

— Úgy van, lesz néhány kisebb változtatás. Vannak, akik azt gondolják, hogy puszta időtöltés a munkánk a mocsárnál. Ezek most majd meglátják, mit találtunk ott.

Finogenov Aivar vállára tette a kezét, s lassú léptekkel a kert felé indultak. A kert túlsó végéből csengő gyermekhangok szálltak feléjük — a gép- és traktorállomás dolgozóinak gyermekei játszadoztak ott, a gépész feleségének felügyelete mellett.

— Drava úgy véli — mondta Aivar — hogy ingyen esszük az állam kenyerét. Véleménye szerint itt nincs szükség semmiféle tervre, rögtön meg kell ásni a csatornákat és a tengerbe vezetni a vizet. Ha ez ilyen egyszerű volna, nem volna szükség sem mér-

nökökre, sem technikusokra, egyszerű kubikosokkal is boldogulnánk.

— Drava tapasztalt ember, de néha kissé száraz és szőrszálhasogató. Túlságosan sokra tartja a maga munkáját, a maga vállalatát. Legfőbb célja, hogy túlteljesítse a gép- és traktorállomás tervét és győzzön a szocialista munkaversenyben.

— Egyetlen alkalommal kértem meg, hogy segítse ki brigádunkat néhány napra két emberrel, de azt is megtagadta. Jól van, nem kérek tőle többé semmit. Azt hiszem, nem is lesz rá szükségem. Emlékszel a talajminták esetére?... A laboratórium munka nélkül vesztegelt, a főagronómus kész volt elvégezni az elemzést, az igazgató azonban kijelentette: nem lehet, a gép- és traktorállomás terve nem irányozta elő, hogy a laboratórium a mi brigádunknak is dolgozzék. Mintha két külön államban élnénk. Ördög tudja, mi történt vele... a fronton egészen más ember volt.

— Mindez azért van, mert a bizottság az ellenőrzési jegyzőkönyvben rámutatott arra, hogy túlságosan könnyű kézzel bánunk a gép- és traktorállomáshoz tartozó gazdaság tejével és malacaival. Most minden liter tejet számontartanak és beadnak az államnak mindent, amit kell. Szemére vetették, hogy pazarolja a tejet, s most még a vízzel is fukarkodik. Nem baj, Lidum, majd rendbejön minden és Drava is módot talál munkaereje helyes felhasználására. Kár lemondanod a gép- és traktorállomás segítségéről; nem neked van rá szükséged, hanem a közös ügynek, az államnak, a szovjet népnek. Nézd meg inkább, hogyan emelkedik az új gépszínünk. Két hét múlva befejezzük az építését. Őszre már egyetlen csavar sem hever a szabad ég alatt. Hamarosan néhány új „SzTZ-NATI" traktort és két cséplőgépet kapunk. A szerelőműhelynek a harmadik negyedévre új esztergapadot ígértek, azon a legbonyolultabb alkatrészeket is elkészíthetjük és magunk is elvégezhetjük a generáljavításokat. Nagyszerű lesz, ugye?

— Nemsokára valóságos javítóüzem lesz itt — nevetett Aivar.

— Reméljük. Elérkezik az az idő, amikor itt, helyben élvezhetjük a civilizáció minden áldását. Ami pedig a legfontosabb, új emberek jelennek majd meg kozottunk, másféle és szélesebb látókörű emberek, mint a mostaniak. Már nőnek, fejlődnek, nem is napról napra, de óráról órára, s nemsokára új mennyezet kell a fejük fölé: a régi túlságosan alacsony lesz nekik. És ez az idő nincs is messze. Már hallatszanak az új élet léptei: nemsokára bekopog az ajtónkon. — Finogenov néhany pillanatig hallgatott,

majd Aivarra nézett és így folytatta: — Nem tartanál előadást tanulókörünkben a szovjet agronómiai tudomány legújabb eredményeiről? Egyelőre nem remélhetjük, hogy hivatásos előadót kapunk. Neked is kell vállalnod valami társadalmi munkát.

— Szívesen — egyezett bele Aivar. — Bár nevelőmunkát még sohasem végeztem.

— A fronton zászlóaljparancsnok voltál! — emlékeztette Finogenov. — Ugye, nevelted a lövészeidet? És most ne bíznál a sikerben?... — nevetett az igazgatóhelyettes. — Ne aggódj, Lidum elvtárs, senki sem követel tőled professzori gyakorlottságot.

Megállapodtak abban, hogy Aivar havonta kétszer két-két órát foglalkozik az egyik tanulókörrel.

8

A gyűlésen vagy harminc ember vett részt: a purvaji járás és a traktor- és gépállomás kommunistái és komszomolistái, a járási végrehajtó bizottság néhány dolgozója, Rimsa, a főagronómus, Zsagar, a hétosztályos iskola igazgatója, meg Murniek, a talajjavító szövetkezet vezetőségének elnöke. A gyűlés a járási végrehajtó bizottság üléstermében folyt le — azelőtt a járási bíróság tartotta itt üléseit. Regut, a végrehajtó bizottság elnöke vezette le a gyűlést, Zsagar írta a jegyzőkönyvet. Egyetlen kérdés volt napirenden: a Kígyó-mocsár lecsapolásának előkészítő munkálatai.

Aivar felfüggesztette a falra a helyszínrajzot és ismertette a gyűlés részvevőivel azokat az általános szempontokat, amelyek a kutatásokat végző brigád munkájának alapjául szolgáltak.

— A kezdeményezés a purvaji járás parasztjaié, és ez egészen természetes, hiszen az ő földjük szenvedett legtöbbet a túlságos vízbőségtől. A feladatot ezért először a purvajiak érdekeinek figyelembevételével állítottuk össze és csak a mi járásunk területére méreteztük. Most, amikor brigádunk előtt teljesen világosak a fölösleges víz lecsapolásának főbb irányai a Daugava-medence felé, az először összeállított feladat már nem felel meg igényeinknek és az állam érdekeinek.

— Nesze neked, most már nem felel meg! — kiáltott közbe Murniek. — Megint elkezdjük a bölcselkedést és az egyhelybentopogást, a mocsár meg marad, ahogy volt, és elárasztbennünket. Nem bölcselkedésre van szükségünk, tisztelt elvtárs, hanem munkára.

— Légy türelemmel, Murniek, hadd mondja el Lidum, amit akar — intette le Regut.

— Tehát már nem felel meg az állam érdekeinek... — folytatta Aivar. — A Kígyó-mocsár a purvaji és az aizupi járás földjeit érinti. Mindkét járás területe elláposodik, a mi oldalunkon erőteljesebben, mint az aizupi oldalon. Nem csapolhatjuk le az elláposodott területet, ha csupán a purvaji járásban végezzük el a szükséges munkálatokat. A fölösleges víz egy részét az Iszapos-tóba, onnan pedig, a folyón, a Daugava-medencébe kell leeresztenünk. Mindkét járásban következetesen kell a talajjavító munkát végeznünk, s ebben a kezdeményezésben mind a mi embereinknek, mind az aizupiaknak részt kell venniök. Azt hiszem, nem lesz nehéz meggyőzni az aizupiakat arról, hogy bele kell kapcsolódniok ebbe a nagy munkába, hiszen a Kígyó-mocsár kiszárítása nekik is éppen olyan érdekük, mint nekünk.

— Ez már más! — kiáltott fel megint Murniek. — Éppen ma gondoltam arra, hogy a maguk kutatómunkája nem megfelelő, előlről kell kezdeni az egészet.

— Mindaz, amit eddig végeztünk, szükséges volt, semmi sem veszett kárba — mondta Aivar. — Ha nem végeztük volna el, nem találtuk volna meg a főfeladat megoldásának nyitját. Ezt... — Aivar kanyargó vonalat mutatott a tereprajzon. — Ez a Raudupe folyó medre. Sok évtizeddel ezelőtt minden vize ebben a mederben folyt a Daugava mellékfolyójába. Akkor még nem létezett a Kígyó-mocsár. Csak egy kis láp volt a helyén. Amikor a Raudupéra magas gátat és malmot építettek, a folyó vize duzzadni kezdett és lassanként az egész környék átka lett. Az a feladatunk, hogy visszatereljük a vizet természetes medrébe, s akkor a mocsár is eltűnik. A levezető főcsatorna hossza, az első tervjavaslathoz viszonyítva, felére, a talajmunkálatok költsége pedig csaknem harmadára csökken. Mindezzel a jövő év őszére végezhetünk. Egyelőre ez minden, amit kutatóbrigádunk munkájáról jelenthetek. Őszig elvégezzük a kutatómunkákat azokon a mocsárkörnyéki foldeken, amelyek szintén talajjavításra szorulnak.

A gyűlés részvevői felálltak és a lecsapolási tervrajzot nézegették.

— Hm... — hümmentett Drava. — Nem mondom, hogy nem csináltak semmit... Nem foghatja rájuk az ember, hogy naplopók...

— Pedig mi alig segítettünk nekik — tette hozzá Finogenov. Drava elvörösödött és félrehúzódott. Később odalépett Aivarhoz és csöndesen mondta neki:

— Ne neheztelj rám, Lidum, amiért akkor... tudod, no, hogy... Nem volt időm belemélyedni a dolgaidba, ez az oka. Most már mindent világosan látok, s ha valamire szükséged lesz, szólj, ne resteld. Megteszek mindent, ami erőmtől telik.

— Nagyon köszönöm... — mondta Aivar és megszorította Drava kezét.

Utána Anna szólalt fel. Arról beszélt, hogy küldöttséget kellene indítani az aizupiakhoz és kihívni őket szocialista versenyre. Úgy határoztak, hogy Murnieket, Aivart meg Finogenovot küldik, a munkaverseny feltételeinek kidolgozását pedig egy meglehetősen nagy csoportra bízták, amelynek élére Annát állították.

Aztán Rimsa főagronómus vette át a szót.

— Elvtársak — kezdte — úgy gondolom, a Kígyó-mocsár lecsapolásának kilátásai most már annyira világosak előttünk, hogy bátran gondolhatunk a legközelebbi jövőre, arra, hogy mi lesz a teendőnk a mocsár lecsapolása után.

— Előre iszunk a medve bőrére? — nevetett az egyik párttag, Kluge újgazda. — Nem korai-e még?

— Nem, nem korai... — felelte Rimsa. — Tudjuk, hogy néhány év múlva hatalmas, gazdálkodásra alkalmas földdarab áll rendelkezésünkre, csaknem nyolc négyzetkilométeres terület. Nem hiszem, hogy ezt apró darabkákra fogják hasítani és szétosztani vagy ötven újgazda között. Ez helytelen lenne. Nagy teljesítőképességű szocialista gazdaságot teremthetünk ezen a területen. A talaja olyan minőségű lesz, amilyen nincs az egész környéken, erről nem szabad elfeledkeznünk. Ideális talaj gumipitypang-termesztésre. Olyan termést érhetünk el, mint Ukrajna. De ahhoz, hogy vetőmagunk legyen, hogy termeszteni tudjuk ezt a Lettországban még ismeretlen növényt, már most gondoskodnunk kell vetőmagról, káderekről, és az agrotechnikai ismeretek elsajátításáról. Nem lesz korai intézkedés, ha már most különleges agrotechnikai tanulókört szervezünk és ha a járás komszomolistái, akiknek, véleményem szerint, patronálniuk kell járásunkban a gumipitypang-termesztés bevezetését, néhány kisebb kísérleti területet létesítenek

Mint előrelátható volt, Rimsa javaslatát nem fogadták túlságos lelkesedéssel. A parasztok és a mezőgazdasági szakemberek egy része még mindig haszontalan növénynek, majdnem gyomnak tekintették a gumipitypangot; Regut, a járási végrehajtó bizottság elnöke, és Murniek, a kételkedőkhöz csatlakozott, de ez a csoport kisebbségben maradt. Anna lelkesen támogatta Rimsa kezdeményezését és elérte azt, hogy a kommunisták egy

része, és valamennyi komszomolista, a főagronómus javaslata mellett szavazott. Rimsát megbízták az agrotechnikai tanulókör megszervezésével, a járási komszomol-titkárt pedig azzal, hogy a komszomol-gyűlésen tárgyalja meg a kísérleti területek létesítésének kérdését. Ezután Bokmelder, a Begyűjtési Minisztérium helyi megbízottja kapott szót. Bokmelder bejelentette Regutnak, hogy egy fontos kérdése volna.

Bokmelder nemrég került a szomszéd megyéből a purvaji járásba, sok purvaji ma látta először. Magastermetű, tagbaszakadt ember volt, feje simára borotválva. Szürke háziszőttes ruhát viselt.

— Mi a kérdése, Bokmelder elvtárs? — kérdezte Regut.

Bokmelder felállt, tekintetét végighordozta a jelenlevőkön és ünnepélyesen megköszörülte a torkát.

— A kérdés rendkívül kényes — kezdte ízes hangon. — Bocsássanak meg nekem az elvtársak, ha nyitott kapukat döngetnék. Lehet, hogy tájékozatlanabb vagyok, mint mások, ezért zavar egy körülmény, amelyet, mint látom, egyikük sem vesz figyelembe. Hallottuk Lidum elvtárs beszámolóját a mocsárlecsapolás munkájáról. Ez nagyon jelentős és fontos kezdeményezés, rendkívül hasznos az államnak és mindannyiunknak. Nem kis költséget és munkát kell belefektetni. Sok függ majd attól is, mennyire öntudatosan, becsületesen és jó állampolgárként fogja fel a tervkidolgozás munkáját a kutatóbrigád és vezetője, Lidum elvtárs. E munka végrehajtóinak élvezniök kell teljes bizalmunkat, éppen ezért zavar egy körülmény, amely nemrég jutott tudomásomra. Igaz-e, elvtársak, hogy Lidum brigádvezető valamikor Taurin kulák fia volt?

Aivar elvörösödött és zavartan pillantott Annára, aztán felállt és rekedt hangon mondta:

— Igaz, fogadott fia voltam Taurinnak.

— Ha pedig ez így van, egy másik kérdésre szeretnék választ kapni: mivel érdemelt ki ez az ember ekkora bizalmat?

Anna bátorító tekintete egy pillanatra megállapodott Aivaron. Felállt és, látható izgatottsággal, beszélni kezdett:

— A kérdés és Bokmelder elvtárs csodálkozása egészen természetes és semmi különös sincs abban, hogy gyűlésünkön felvetette ezt a kérdést. Engedjék meg, hogy egyet-mást megmagyarázzak Bokmelder elvtársnak. Ő új ember járásunkban és tudnia kell a teljes igazságot Lidumról.

Röviden, fő vonalakban elmondta Aivar élettörténetét, amelyet már ismer az olvasó. Amikor a Lett Hadosztálynak Sztaraja Russz térségében folytatott harcaihoz ért és elmondta, hogyan

sebesült meg Aivar a magaslaton lévő német állások megrohamozása közben, Bokmelder felemelte a karját és a helyéről kiáltotta:

— Elég, elég! Most már mindent értek! Minden rendben van!

Aivarhoz lépett és a kezét nyujtotta neki:

— Bocsáss meg, Lidum elvtárs, a kérdésért. Ha ezt tudom, sohasem bolygatom ezt a régi dolgot.

— Nem sértettek a kérdései, Bokmelder elvtárs... — felelte csöndesen Aivar. — Joga volt megkérdezni... mindenkinek joga van érdeklődni a múltam iránt...

A gyűlés részvevőinek többsége kínosan érezte magát és minél előbb kinn akart lenni a teremből. Aivar Annával együtt távozott a gyűlésről — a lány megkérte, hogy kísérje el egy darabon.

Amikor kiértek az útra, már sötét volt.

— Kellemetlen fordulat volt — szólalt meg Anna. — Ha tudom, mit akar kérdezni Bokmelder, megkérem, hogy gyűlés után maradjon ott egy darabig és megbeszéltük volna mindezt. Némelyeknek már régebben is meg kellett magyaráznom egyet-mást rólad, az életedről. De ne vedd a szívedre ezeket a dolgokat! Az emberek helyesen értelmeznek mindent és helyesen ítélnek meg téged. Fogsz még hallani ilyen kérdéseket ezután is, tehát légy bátor és erős.

— Nem eresztem búnak a fejem, Anna... — felelte Aivar. — De mégis kellemetlen... fáj, amikor az emberek újra meg újra ezt a régi sebet babrálják.

— Új életedben nincs mit szégyelned, a régit pedig majd idővel elfelejtik.

Anna kis hallgatás után megkérdezte:

— Hogy élsz, Aivar? Ebédelsz-e rendesen? És ki mos rád?

Gyöngéden simogatták Aivar szívét ezek a kérdések. Anna egyszerű gondolkodása lelke mélyéig meghatotta: a lánynak nem mindegy, hogy él ő, hogy érzi magát.

— Köszönöm, Annuska... — mondta. — A brigád tagjai, mi hárman, közös háztartást vezetünk. Sorrendben főzünk levest, sütünk lepényt, és az egyik traktorvezető felesége mos ránk.

Anna lakásának kapujában váltak el. A rövid beszélgetés, minden szó, amit a lány ezen az estén mondott, mélyen bevésődött Aivar emlékezetébe. Boldogan, lassú léptekkel indult hazafelé. Langyos és illatos volt az éjszaka. Aivar szeretett volna minél több időt tölteni a szabadban, egyedül... és szakadatlanul

Annára gondolni, a jövőre... Anna nélkül nem volt értelme a jövőnek.

Már vagy félkilométerre járt Anna lakásától, amiokr hirtelen eszébe jutott, hogy elfelejtett beszámolni neki rigai útjáról és elfeledte átadni apja és Ilza üdvözletét. „Visszaforduljak? Még azt hihetné, szándékosan felejtettem el, csakhogy ürügyem legyen visszatérni és bemenni hozzá. Majd inkább holnap este... munka után... vagy majd ha visszajöttem az aizupi járásból — döntötte el — így még jobb is: alkalmam lesz a napokban megint találkozni Annával és kicsit elbeszélgetni vele személyes dolgaimról. Ha úgy fordul, és ha lesz elég bátorságom... lehet, hogy még érzelmeimre is célzást teszek... és lehet, hogy ő..."

Nem, még elképzelni sem tudta, mi következhet azután.

9

Félúton, a járási végrehajtó bizottság és a gép- és traktorállomás között, ahol a mocsárszéli erdobe fordul az út, egy férfi állott a fiatal fenyők sűrűjében. A hold mögötte fénylett, az úton csaknem nappali világosság volt, s a magános ember meglapult az árnyékban. Hangtalanul, moccanás nélkül várakozott, alakja egybefolyt környezetével; testének sotét körvonalai nem váltak ki a fiatal fenyves hátteréből.

Hangosan beszélgeto csoport közeledett az úton: a gyűlésről hazatérő kommunisták és a gép- és traktorállomás komszomolistái. A magánosan álldogáló embertől csak néhány lépés választotta el őket, de nem pillantottak feléje. Kis idő múlva két kerékpáros tűnt fel az úton. Az egyik Kluka volt, a másik Zsagar iskolaigazgató. A kis fényfoltok, amelyeket a kerékpárlámpák vetettek az útra, összeolvadtak a hold tompa fényével.

— Meleg napja volt ma Lidumnak — mondta Kluga.

— De csak nyert vele — vélte Zsagar. — Ezentúl még nagyobb lesz a tekintélye.

— Az már igaz, de azért mégsem szerettem volna a bőrében lenni — folytatta Kluga. — Amikor Bokmelder érdeklődni kezdett Lidum múltja iránt, nagyon kínosan éreztem magam.

Zsagar válaszolt neki valamit, de a sűrűben lapuló férfi nem értette a szavait, bár nagyon figyelmesen hallgatózott. Ezután, jó sokáig, egy lélek sem tűnt fel az úton. A mocsárban békák vartyogtak, valahol mesze fülesbagoly kellemetlen rikoltása hangzott. Halkan zümmögtek a szúnyogok. Aztán végre léptek zaja, lábak alatt toredező gallyak ropogása hallatszott. Ami-

kor a holdsütötte útkanyarban feltűnt Aivar Lidum öles alakja, az idegen nyomban ráismert. Miután meggyőződött arról, hogy Aivar egyedül halad az úton, elhagyta rejtekhelyét és hirtelen, mint valami felbukkanó kísértet, a fiatalember mellett termett.

— Jó estét, Taurin... — köszönt rá halkan.

Aivar összerezzent és hevesen felkapta a fejét. Amikor felismerte Pikolt, megállt és üdvözölte.

— Jó estét, Pikol... Majdnem megijesztett. Eszem ágában sem volt, hogy várhat itt valaki.

— Ezt meg kell szoknia — nevetett halkan Pikol. — Mindig olyankor fogok megjelenni, amikor a legkevésbbé várja. Máskép nem lehet: ostromállapotban vagyunk, résen kell lennünk.

— De hiszen rám ez nem vonatkozik — jegyezte meg Aivar.

— Mindenkire vonatkozik, magára is, amíg a helyzet meg nem változik — mondta Pikol.

A hold megvilágította Aivar arcát. Pikol élesen figyelt.

— Menjünk lassabban, egy darabig elkísérem... az erdőszélig — folytatta Pikol. — Beszélnünk kell egymással.

Előre engedte Aivart és egy lépésnyi távolságban követte.

— Tehát Rigában volt... kezdte kis szünet után Pikol. — Mi újság, nem kötöttek bele a beszámolójába? Megúszta szemrehányások nélkül?

— Nem került sor részletes beszámolóra — felelte Aivar. — A főnök átvette írásbeli jelentésemet, átlapozta, néhány kérdést intézett hozzám, s ennyivel be is érte. Tehát tulajdonképpen postán is elküldhettem volna a beszámolót, de nem tehettem, hiszen titkos aktának számít.

— Legközelebb hozzon egy másolatot belőle.

— Mikor?

— Azt mondtam: legközelebb. Tartsa mindig magánál. Ha majd találkozunk, adja át nekem. Van zseb a kabátján, ugye?

— Értem, Pikol...

— Ma este egy kis kellemetlenség érte, igaz? A múltját kezdték bolygatni. Nem is vártam attól a barom Bokmeldertől ekkora kíváncsiságot és éberséget.

— Honnan tud erről? — Aivar meghökkenve bámult Pikolra. Az titokzatosan nevetett.

— Tudok róla, amint látja, Taurin. Én mindent hallok, mindent látok. Mindent megtudok, amit akarok. Kérem, ezt jegyezze meg.

— Hát ez nagyszerű — mondta Aivar erőltetett mosollyal. — Maga előtt nincs titok.

„Ki lehet ez? — törte a fejét Aivar. — A gyűlésen csak a

járás aktivistái voltak jelen, megbízható emberek, akiket régóta ismerünk. Pikolnak, úgy látszik, ügynöke van közöttük. Vagy valami más úton szerzett róla tudomást? Azt mondják, még a falnak is füle van... Lehet, hogy Pikol maga leskelődött kívülről, hiszen a zsaluk nyitva voltak..."

— Így van ez jól — mondta Pikol. — Csak így lehet sikeresen harcolni.

Amikor Aivar ismét kísérőjére pillantott, észrevette, hogy a holdfényben megcsillan valami a jobbkezében. Kisebbfajta revolver csöve volt. Aivar elkapta róla a tekintetét és úgy tett, mintha nem vette volna észre, de Pikol elővigyázatossága óvatosságra késztette és figyelmeztette, hogy készüljön fel a harcra.

„Agyafúrt gazember... — gondolta Aivar. — Nem bízik bennem, bármelyik pillanatban átharapná a torkomat. Puszta kézzel nehéz lesz elbánnom vele."

— Megírtam a választ... apámnak... — szólalt meg Aivar.

— Jól van, adja ide — mondta Pikol. — Néhány napon belül eljuttatják hozzá.

Aivar lezáratlan borítékot húzott elő a zsebéből és átnyújtotta Pikolnak. Pikol pisztolyt tartó jobbkezét oldalzsebébe mélyesztette, baljával átvette a levelet és a holdfény felé tartva, figyelmesen megvizsgálta.

— Jól tette, hogy nem címezte meg a borítékot — mondta. — Ki kellett volna cserélnem. Okos volt, hogy nem ragasztotta le, úgyis felbontottuk volna. Olyan leveleket, amelynek tartalmát nem ismerjük, a *mi* postánk nem kézbesít.

Megint halkan nevetett.

— Látom, leleményes fiatalember. Nem hiába érdeklődnek maga iránt olyan nagyon a vezetőink.

— Gondolja, hogy lesz belőlem valami? — kérdezte Aivar vidáman, azon a hangon, amelyet Pikol megütött.

— Miért ne lenne, ha megvan magában a jószándék és egy s más képesség... — felelte Pikol. — Ami bennünket illet, segítünk majd, hogy megszerezze a szükséges ismereteket.

Jobbkezét még mindig a zsebében tartva, balkézzel kabátja felső zsebébe csúsztatta a levelet, aztán mozdulatlanságba dermedt és csupa fül lett egy pillanatra — valami nyugtalanította. Aivarnak is úgy rémlett, hogy háta mögött, az erdőben, léptek nesze hallatszik. Aztán elcsöndesedett minden, csak a békahangverseny zengett tovább a mocsárban, meg nagyritkán éjjeli madarak magános hangja rikoltott a sötétségben.

Pikol szembefordult Aivarral. Komollyá vált az arca, tekintete tolakodóan szegeződött Aivarra.

— No, hát meggondolt-e mindent, Taurin? Tisztán akarunk látni. Hajlandó-e bekapcsolódni a munkába és vállalni az első feladatot?

— Hajlandó vagyok, Pikol... — felelte Aivar, nyugodtan állva Pikol merev tekintetét. — De bízom benne, hogy nem kíván lehetetlent.

— Nem, egyelőre semmi nehezet nem kívánunk — felelte Pikol. — Értse meg, azt akarjuk, hogy minél tovább dolgozzék legális körülmények között. A gyanú leghalványabb árnyéka sem eshet magára, annál kevésbbé, mivel a helybeli kommunisták nem bíznak meg magában teljesen, emlékezzék csak ennek az estének eseményeire, Bokmelder felszólalására.

„Mégsem tudsz te semmit, alávaló — gondolta magában Aivar. — A helybeli kommunisták megbíznak bennem, még Bokmelder is. Nyilvánvaló, nem tudod, hogyan ért véget a gyűlés. Tehát nem a gyűlés egyik részvevőjétől szerezted értesüléseidet, hanem valami más úton jutottál hozzá."

Nagy kő esett le Aivar szívéről és megnyugodott: mégsem akadt áruló a purvaji aktivisták között!

— Először is, át kell adnia beszámolóinak másolatait — folytatta Pikol. — Rendszeresen tájékoztat mindarról, amit megfigyel és amit hall. Rögzítsen minden negatívumot, amiről tudomást szerez. Igyekezzék kideríteni, hogy a helybeliek közül kik hallgatják a „BBC" és „Amerika hangja" rádióadásait, hogyan reagálnak rá; lehetnek közöttük olyanok, akiknek hasznát vehetjük. Állítsa össze azoknak a családoknak névjegyzékét, amelyeknek tagjait, vagy közeli hozzátartozóit a szovjethatalom részéről megtorló intézkedés érte: államosítás, kulákadó kivetése, törvény elé állítás, vagy más efféle. Ez a mi tartalékunk, s nem hagyhatjuk kihasználatlanul. Derítse ki, a hónap mely napjain kapja a gépállomás a munkabéreket és milyen összegben; erre a pénzre nagy szükségünk van, nem várhatunk minden pénzt külföldről. Járjon utána, hogyan őrzik a gép- és traktorállomás gépállományát, szerelőműhelyét, a helybeli tejüzemet, a termelőszövetkezeti boltot, a gabonaraktárt, egyszóval valamennyi társadalmi és állami tulajdont. Tudnunk kell, hogyan szervezték meg a tűzoltóságot, ismernünk kell a vadász-szakasz szolgálati sorrendjét és fegyverzetét, Egyelőre ez minden! Óvatosan és észrevétlenül dolgozzék, s ne siessen túlságosan. Senkinek sem szabad észrevennie, hogy maga... kíváncsi ember. Most pedig elválunk. Egy ideig nincs szükségem magára, de azért készüljön el rá, hogy valahol ismét megjelenek és tartsa magánál az összegyüjtött anyagot. Ezt egyelőre minden kockázat nélkül meg-

teheti. Később majd máskép kell cselekednie, de hogy mikor és hogyan, azt majd máskor mondom el. A viszontlátásra, Taurin.

— A viszontlátásra, Pikol.

Pikol egy pillanat alatt eltűnt az erdőben. Aivar haza indult, útközben fontolgatva, hogy értesíthetné az állambiztonsági kirendeltséget az ellenséggel való találkozásáról és a tőle kapott feladatokról.

Nem sokkal később, amikor már feltűnt Szurumi épületeinek fekete csoportja, Zsan Paceplis érte utol az országúton bandukoló Aivart. A gyűlés után a Népházba kísérte Gaida Rimsát, a könyvtárosnőt, aki egyúttal komszomol-titkár is volt. Zsan ezért késett egy kicsit. Gaida körül forogtak a gondolatai: az utóbbi időkben meglehetősen sokat gondolt erre a húsz éves lányra. A környék minden lánya közül ő tetszett neki a legjobban.

Zsan csakhamar letért a Szurumi-major felé vezető útra, miután halkan és udvariasan elköszönt Aivartól. Aivar szívesen elbeszélgetett volna Anna öccsével, de attól tartott, hogy tolakodónak látszik, ezért nem tartóztatta Zsant. Lassú léptekkel folytatta útját Urgi felé. A karámban halkan felnyerített egy ló. Denevér röppent el Aivar arca előtt, majdnem súrolta. Az éjszakai szellő iszap-szagot terelt a mocsár felől.

Negyedik fejezet

1

Július közepén múlt egy éve, hogy Anna Paceplis a purveji járás párttitkára lett. Szinte észrevétlenül repült el az idő, mint egyetlen jelentős, hősi munkával eltelt nap; az évszakok változásával változtak a feladatok is, és sohasem alakult úgy, hogy ne kellett volna valami fontos és halaszthatatlan munkát elvégezni; a telhetetlen élet egyre diktálta követelményeit, folyton új tartalomra volt szüksége, amelyet az ember formált szünetlen munkájával és szenvedélyes törekvésével a holnap felé. A purvaji járás, a maga néhányezer lakosával, egy önálló kis világhoz hasonlított, amelynek életében kicsinyített alakban ismétlődött meg mindaz, ami, nagy méretekben, a hatalmas szovjet államban történt: elhalt és pusztult a régi, megszületett

az új, és a néppel együtt az egyes emberek is fejlődtek, átalakultak.

Még az ilyen, munkával eltelt év sem nagy idő, mégis, amikor Anna visszatekintett a megtett útra, meglepte az elvégzett és megkezdett feladatok hatalmas aránya és sokfélesége. A lakosság tömegéből most már kivált az ellenség maroknyi csoportja, amelynek tagjai még most is hajdani igazságtalan kiváltságaiknak emlékeiből éltek, régi jólétük visszatérésérő1 álmodoztak és — ki, ahogy tudta — igyekeztek aktív és passzív módon hátráltatni az új élet győzelmes fejlődését. A lakosság többsége azonban már tudatában volt, hogy a szovjethatalom: az ő hatalmuk, és nem zavarhatta meg többé semmiféle kósza hír és ijesztgetés. Ez a többség már megszabadult a kétségektől és bátran, lelkesen építette a múlt maradványai között a jövőbe vezető utat. Sok volt még az ócskaság, amely a csaták színhelyein maradt rozsdás fémroncsokra emlékeztetett. Egy nap alatt nem tudták mindezt eltakarítani és beolvasztani, újraönteni, de a világ napról napra tisztábbá vált.

Semmi sem jött létre magától, kitartó munka teremtett meg mindent. Szükség volt valamire, ami felébreszti a népben szunnyadó erőket. A nagy Párt vállalta ezt a szerepet. Mint hatalmasan zengő harangszó, úgy áradt hívó hangja. Milliók ébredtek a szavára, felocsudtak az évszázados álomból, élni kezdtek.

A párt akaratából az a megtisztelő feladat jutott Annának, hogy járásában a harc lelkesítője és az új élet építője legyen. Bátortalanul, tapasztalatlanul tette meg az első lépéseket, de már akkor sem érezte magát egyedül, egyetlen napig sem. Most pedig már erős, szorosan összeforrott aktíva állt mellette, s ha szükség lenne rá, hegyeket mozdíthatna el ennek az aktívának segítségével.

Anna ma már mosolyogva gondolt vissza első próbálkozásaira, hogy belevonja a társadalmi munkába a járás legjobbjait. Messziről, óvatosan közelítette meg őket, nehogy elijessze a túlságosan elővigyázatosakat, elbeszélgetett mindegyikkel. Mennyi kétséggel fogadták némelyek a hívását! Sokan csak bizonytalan ígéretekre szorítkoztak. Milyen kitartóan fáradozott azon, hogy kitalálja az ilyen emberek szándékait, vágyait, érdeklődési területét. Végül is sikerült felkeltenie érdeklődésüket az új feladatok iránt, az ilyenek aztán az új élet lelkes építőivé váltak.

Valamivel később, amikor az elvetett mag kihajtott és növekedni kezdett, Anna más munkamódszerre tért át. Néhány gyűlést hívott össze. Az első gyűlésen a járás értelmiségi dolgozóival találkozott: tanítókkal, agronómusokkal, orvosokkal, hivatal-

nokokkal, a gép- és traktorállomás vezetőivel. Anna figyelmesen meghallgatta a gyűlés részvevőit, megjegyezte a mindennapi élet és a termelőmunka szükségleteit és a javaslatokat. Szólt az értelmiség szerepéről és feladatairól az új, szovjet élet építésében. Hamarosan megtalálta a kellő szavakat, hogy a járás értelmiségének szívéhez és agyához közelférkőzhessen. Ez után a gyűlés után az értelmiségnek több mint fele bekapcsolódott a társadalmi életbe, megkezdte munkáját a járási végrehajtó bizottság állandó bizottságaiban, különféle kulturális megmozdulásokat kezdeményezett. Ez volt Anna első győzelme.

Egy héttel később az ifjúságot hívta össze. Ezen a gyűlésen más nyelven kellett beszélnie: az ifjúságnak is megvolt a maga érdeklődési területe. Itt nem volt elég kijelenteni, hogy a táncmulatság értéktelen időtöltés, a „swing" pedig közönséges és szemérmetlen tánc, amely nem méltó a szovjet ifjúsághoz. Nem, ezekenek a fiúknak és lányoknak az élet új tartalmáról kellett beszélnie és úgy mutatni be ezt az újat, hogy ne érezzék száraznak és szürkének. Az ifjúság energiáját, életörömét nem volt szabad holmi szektáns regula keretei közé szorítani. Néhány ügyetlen és egyoldalú komszomol-munkás mit sem ért el ezzel a módszerrel, csak elijesztette a fiatalokat és egyedül maradt a csatamezőn. Az ifjúság, mint ismeretes, fogékony és hamarabb fellelkesedik az új dolgokon, mint a megállapodott emberek, a német megszállás időszaka azonban meglehetősen mély nyomokat hagyott a purvaji fiatal nemzedék tudatában, s ezt nem lehetett egyszerűen felülről érkező paranccsal kiirtani. Anna nem is reménykedett abban, hogy a gyűlés után nyomban újjászuletik az egész ifjúság, belép a Komszomolba és tevékeny részt vesz a társadalmi életben. De amikor a járásban, nem sokkal a gyűlés után, színjátszócsoport, új énekkar, táncegyüttes és tornászcsapat alakult, Anna tökéletesen elégedett volt. A táncegyüttest a Népház könyvtárosnője, a gépállomás főagronómusának lánya, Gaida Rimsa vezette. Gaidát később járási komszomol-titkárnak választották meg. Az énekkar vezetését a hétosztályos iskola igazgatója, Zsagar vállalta, régi, tapasztalt kórusvezető, a színjátszó csoportét pedig Zulter körzeti orvos. Rimsa agronómus segített megszervezni a Micsurin-kört és a kis laboratóriumot, ahol a járás fiatalsága, meg néhány idősebb paraszt, agronómiai ismereteit bővítette ki. Egy év alatt háromszorosára nőtt a purvaji komszomol-szervezet.

A harmadik gyűlés, amelyet Anna összehívott, nőgyűlés volt. A legkülönbözőbb természetű és mégis igen hálás hallgatóság töltötte meg a termet. A nehéz munkába belefásult, a múlt elő-

ítéleteivel és a vallás szemfényvesztéseivel elbutított purvaji nők apró gondokkal telített, szürke élet igáját vonszolták itt is, akár Lettország többi vidékén. Érdeklődésük nem lépte túl a családi élet kereteit. A megfélemlített, bátortalan és az ősi hagyományok alapján elnyomott nők bizalmatlanul hallgatták Anna bátor felhívását; lelkük mélyén talán sokan egyetértettek vele, de ennek nem merték jelét adni: mit szól a férj, a szomszédság, a lelkipásztor? Egyik sem akarta elsőnek megtenni a döntő lépést. Annának ki kellett keresnie az asszonyok tömegéből a bátrabbakat, vállalkozóbb szelleműeket, erélyesebbeket, olyanokat, akiket tiszteltek-becsültek szomszédaik. Erről Anna még a gyűlés előtt gondoskodott. Sokat segített neki Zsagar iskolaigazgató felesége, akit a járás lakosai nagy tiszteletben tartottak. Amikor ez az asszony, rögtön Anna után, felszólalt és arról kezdett beszélni, milyen hatalmas szerepe van a nőnek a szovjet állam életének minden területén, és milyen módon vehet részt a purvaji háziasszony a járás minden kezdeményezésében, megmozdult az egész terem: kérdésekkel árasztották el a felszólalókat és élénk beszélgetés fejlődött ki. Mindennek eredményeképpen mintegy húsz Purva-járási nő vállalt munkát néhány állandó bizottságban, kettő tanya-megbízott lett, és később a népgyűlések részvevőinek több mint fele nő volt. Minden gazdasági és politikai kampányban érezhetővé vált a nők befolyása; a nők erélyesebb tevékenységre ösztönözték férjüket, testvéreiket, s ezzel segítségére voltak a végrehajtó bizottságnak.

A férfiakról sem mondhatjuk, hogy közönyös szemlélők maradtak. Voltak, akik gúnyolódtak, mások dühösen morogtak, hogy „elkapatják" a feleségüket, de a többség elég gyorsan megbékült az új helyzettel. Csak Lipstin újgazda kötötte meg magát és kereken megtiltotta feleségének, hogy a társadalmi életben részt vegyen.

— Maradj veszteg és dajkáld a gyerekeket, ha nincs más dolgod. Semmi értelme, hogy mindenféle bizottságokba szaladgálj! — parancsolt az asszonyra. — Nincs szükség szónokra a házamban! Mi, férfiak, majd csak boldogulunk valahogy nélkületek is az állami munkával. Eddig is megvoltunk a segítségetek nélkül, ezután sem kell bennünket félteni!

Anna, amikor ez a fülébe jutott, egyik este ellátogatott Lipstinékhez.

— Melyik államban él maga, Lipstin elvtárs? — kérdezte.

— Hogy melyikben? — csodálkozott a meglehetősen fiatal gazda. — Hát a Szovjetunióban, nem is másban!

— Az a hír járja, hogy maga új alkotmányt akar érvénye-

síteni a járásunkban — folytatta Anna. — A szovjet alkotmány nem jó magának.

— Új alkotmányt? Honnan vette ezt az ostobaságot? Az alkotmány: alkotmány, aszerint élek én is, mint a többiek.

— A családjában viszont olyan rendet akar bevezetni, amilyen a törököké, vagy az angoloké. Az asszony félje az urát, ugye?

— Megkérem, hogy ne üsse bele az orrát a családi dolgaimba — kiáltotta haragosan Lipstin. — És ne keverje össze a családi ügyeket az államiakkal. Erre senki sem jogosította fel.

— És magát ki jogosította fel arra, hogy semmibe vegye az egyenjogúság törvényét? A szovjet államban a férfiak és a nők egyenlő jogokat élveznek. Ami szabad a férfinak, az szabad a nőnek is. A felesége: teljesjogú társa, nem pedig rabszolgája. Megtiltotta neki a társadalmi munkát; nem szégyelli magát?

— Ismétlem: ne avatkozzék a családi dolgaimba! Ez az én magánügyem. Pártonkívüli vagyok, ezért nem paracsolgathat nekem úgy, ahogy magának tetszik.

— És ha a felesége egy idő múlva belépne a pártba? Talán azt is megtiltaná ura és parancsolója?

— Azt majd meglátjuk — mormolta Lipstin. — Nincs szükségem a tanácsára. Sok mindent megéltünk és magunk is tudjuk, mi válik javunkra.

— De maga se feledje el: nekünk sincs szükségünk a beleegyezésére.

Anna addig pirongatta, addig próbálta jobb belátásra bírni, amíg Lipstinnek fejébe nem tolult a vér. Kivörösödött arccal, izgatottan hallgatta a párttitkárt. Időnként, amikor a felesége egy-egy csípős megjegyzést tett, összerezzent, végül kitört belőle az őszinte vallomás:

— Miféle dolog lesz az, ha az asszony dolgozni kezd azokban a bizottságokban, a pártban, az ura meg sehol. Az asszonyt mindenki ismerni és becsülni fogja, a férje meg csak afféle ráadás lesz. Nem is hívnának másképpen, csak úgy: a Lipstinné férje. Hát rendjén van ez így?

— Szóval ez a baj — nevette el magát Anna. — Drága Lipstin elvtárs, hát ki akadályozza abban, hogy maga is dolgozzék a bizottságokban? Tárt karokkal várjuk, akar holnap elkezdheti a munkát. Társadalmi munkásra mindig szükségünk van. Meglátja, eljön az az idő, amikor minden ember társadalmi munkás lesz. Hiszen ez dicséretre méltó dolog, hogy nem akar a felesége mögött maradni!

A szócsata hamarosan véget ért és Anna győzött. A járás aktívája új tagot nyert, méghozzá nem is értéktelen tagot.

Zsan Paceplis egész nap a traktorvontatta munkagépek javítóműhelyében dolgozott. Este felé hazament, megmosakodott és felvette legjobb ruháját. A Népházba kellett mennie, a táncegyüttes próbájára, s egyúttal konyvet is akart cserélni a könyvtárban. Ott találkozik majd Gaida Rimsával. Különben is úgy adódott, hogy Zsan mindenütt összetalálkozott a lánnyal. A táncegyüttesben, a könyvtárban, a Komszomolban, még a gépállomáson is, ahol Gaida apja főagronómus volt, s ahol a lány is lakott — mindenütt összefutottak útjaik, de olyan váratlanul és természetesen, hogy még a legszenvedélyesebb pletykaszövők sem láttak benne semmi gyanúsat, s az élesnyelvűek sem köszörülhették rajtuk a nyelvüket.

Zsan a tavasz óta a gépállomás munkagépkezelője volt. A legjobb traktorvezető és Vasziljev brigádjában dolgozott. Vasziljev tanította meg a traktor és a traktorvontatta munkagépek kezelésére. Zsan beszerezte a tankönyveket és már rég elsajátította a technikai minimumot. Megígérték neki, hogy a következő őszi szántás idején traktort bíznak rá. Zsan, mint valami nagy ünnepet, úgy várta azt a napot, amikor majd először ülhet a „SzTZ-NATI"-gyártmányú traktor kormánykereke mellé önállóan és meghúzhatja az első mély barázdát valamelyik ősi lucernaföldön vagy megkérgesedett ugaron. Ennyivel azonban nem akarta beérni: hacsak valami váratlan esemény közbe nem jön, jövő télen tanfolyamra iratkozik és kibővíti tudását. A fiút valósággal lenyűgözték a cséplőgépek, kombájnok, a bonyolult szerkezetű talajjavító aggregátok és gépezetek, amelyek a tavasszal munkába állnak. Mindent meg kell tanulnia, hogy igazi jó dolgozója lehessen a gép- és traktorállomásnak.

— Hová készül megint a mi mérnökünk? — kérdezte gúnyosan az öreg Paceplis, fia készülődését figyelve. — Melyik szoknya után szaladsz?

— Igen sok után — felelte Zsan, miközben megfésülködött a komódon álló régi, fakult tükör előtt. — Legalább tíz után.

— Ej-ej ... — csóválta fejét Paceplis. — Folyton lót-fut, folyton szalad. A kaszálón meg túlérik a fű. Pedig sem az angyalok, sem a manók nem végzik el helyettünk a munkát.

— Minek is várnánk angyalokra meg manókra? — vetette ellen Zsan. — Már rég lekaszáltam volna reggelenként, ha te segítesz.

Zsan reggelente, mielőtt a gépállomásra ment, lekaszált egy darabot, de a szénaforgatást és behordást mostohájára és apjára hagyta. Kétszer egy héten esténként is dolgozott, de apja ezt

kevésnek vélte — azt tartotta, hogy nem is érdemes az embernek fiúgyereket nevelnie, ha most maga kénytelen görnyedni a nehéz mezei munkában. Szurumi gazdája ötvenhat éves korában még teljes erőben volt, ötven évesnek sem látszott, nyilván azért, mert soha életében nem fárasztotta agyon magát, nem pazarolta el az erejét túlságosan nehéz munkákban. Elvinni a bödön tejet a tejüzembe, a látszat kedvéért tenni-venni egy kicsit a tanyán, megjavítgatni ezt-azt, hajszolni a család tagjait, meg egy pohár sör mellett naponta elfecsegni egy-két órát a purvaji gazdákkal a világpolitikáról — nem elég ennyi egy ilyen érdemes embertől? Csak a múlt télen volt kénytelen néhány hónapig dolgozni az erdőben meg a fafuvarozásnál — amiatt az Anna miatt. De ne gondolja Anna, hogy ez most már mindig így lesz! Paceplis már beszélt a felcserrel és jó tanácsot kapott tőle. Zulter körzeti orvossal igazoltatni kell, hogy beteg, akkor senki sem kényszerítheti munkára. Igaz, hogy Zulter kemény ember hírében állott és nem osztogatta nyakra-főre az orvosi igazolványokat, de ha visz neki egy bödön zsírt meg egy darab sonkát, bizonyosan szívélyesebb lesz és megállapít majd valami betegséget — lehetetlen, hogy egy tapasztalt orvos ne tudjon valami nyavalyát találni bármelyik ember belső szerveiben. Miért kapta azt a diplomát, miért tanult annyi latin szót?

Amikor Zsan leült, hogy sebtében megvacsorázzék, Paceplis meg Laviza leültek vele szemben és gúnyolni kezdték az új traktorvezetőt.

— Talán igazgatója akarsz lenni a gépállomásnak... — kezdte Paceplis.

— Miért ne? — vágott vissza Zsan. — Ha jól dolgozom és tanulok, nem is lehetetlen, hogy igazgató leszek valamikor. Ez pedig, azt hiszem, valamivel több, mint Szurumi gazdájának lenni.

— Szolga leszel egész életedre — szólalt meg Laviza. — Magadnak nem jut semmi. És majd ha megvénülsz, koldustarisznyát akaszthatsz a nyakadba.

— Valamelyik kolhoz majd csak befogad — felelte tréfásan Zsan. — A kolhozban szükség van az olyan emberekre, akik értenek a gépekhez.

— Össze-vissza beszél, mint egy félkegyelmű! — kiáltott fel Laviza. — Addig károgsz azokról a kolhozokról, addig fested az ördögöt a falra, míg egyszer csak itt terem!

— Azt hallottam, nálunk is hamarosan megszervezik a kolhozt — folytatta háborítatlanul Zsan. — Csak vigyázzatok, nehogy elkéssetek a belépéssel!

Paceplis kimeredt szemmel bámult Zsanra.

— Ne járjon annyit a szád. Aki elvesztette az eszét, csak lépjen be a kolhozba. Én már csak megleszek nélküle. De mit is szaporítom annyit a szót: nálunk ugyan semmi sem lesz a kolhozaikból! Ez nem Oroszország. Itt nincsenek falvak. A lettek megszokták az egyéni gazdálkodást.

— Ezt meg ki mondta neked? — kérdezte Zsan. — Talán... a bibliában olvastad?

— A bibliát hagyd békén, te megátalkodott! — horkant fel Laviza. — Úgy élsz, mint egy pogány, még csak nem is konfirmáltál, úrvacsorát sem vettél...

— Csak lassan azzal a bibliával! — mordult rá Paceplis is. — Én hiszek az istenemben, s ha a fejed tetejére állsz, akkor sem tehetsz ez ellen semmit.

Paceplis csak nemrég lett istenes ember. Soha életében nem tartozott az ájtatosok közé, vallási kötelezettségeinek pusztán a látszat kedvéért tett eleget: évente befizette az egyházi adót, templomban esküdött, a gyereket megkereszteltette, megboldogult feleségeit pappal temettette, de templomba legfeljebb, ha tíz évben egyszer ment. Vallásos érzelmeinek túltengése csak az elmúlt télen kezdődött, s nem volt más célja, mint Anna és Zsan, meg a járás kommunistáinak és komszomolistáinak bosszantása. Paceplis, tudva, hogy Anna és Zsan nem jó szemmel nézi, anyja rámaradt cók-mókjai közül előkeresett egy fakötéses, régi bibliát meg egy zsoltáros könyvet. A két könyv most állandóan ott hevert a gazda szobájának asztalán. A zsoltáros könyvet olyankor nyitották ki, amikor a Paceplis-házaspárt megszállta a zsoltáréneklő buzgalom, a biblia pedig nyitva volt — Jánosnak a mennyei jelenésekről írott könyvénél ütötték fel, az utolsó ítéletről szóló rész kezdeténél. Valahányszor Anna, vagy a járási végrehajtó bizottság egyik-másik dolgozója betért a Szurumi-majorba, Anton Paceplis nyomban leült az asztalhoz, nagyobb tekintély kedvéért orrára biggyesztette pápaszemét és mélyen belemerült a biblia-olvasásba. Amikor a látogató elment, még utánaszállt valamelyik ismert templomi zsoltár dallama.

A Zsan tréfáin felbosszankodott Paceplis ezen az estén is elővette a zsoltáros könyvet, leült az ablakhoz és lassan, ünnepélyesen belekezdett a zsoltárba:

Isten a mi erősségünk,
Nála védelmet találunk,
Benne nem csalatkozunk,
Benne bátran bízhatunk...

Zsan idegesen rándult össze, ráhajolt az asztalra és úgy tett, mintha egy cseppet sem bántaná az ének. Paceplis ízes baritonjához akkor Laviza átható althangja is csatlakozott.

Égi harmat, szállj le ránk,
Nézz le, istenünk,
Keresztyéneidre, szenvedő népedre!
Veszedelem tör ellenünk...
Ó, istenünk, hallasd szavad,
Biztasd a megfáradtakat,
Kiket naponta gyötör a sátán...

— Elég ebből a bolondságból! — fakadt ki végül is Zsan. — Engem úgysem tudtok megtéríteni!

A házaspárban azonban, úgy látszik, most csapott a legmagasabbra az álbuzgalom lángja: Paceplis hangja úgy zengett-zúgott, mint az orgona, ünnepélyes volt és fenyegető, Laviza meg sipított. Kimeredt szemmel bámult Zsanra és úgy lövelte feléje a szavakat, mintha azok magának a szentléleknek nyílai lettek volna.

— Minek is huzakodom itt veletek! — nevetett egy nagyot végül Zsan és felállt az asztaltól. — Valóságos cirkuszt rendeztetek. Kár, hogy senki sem kíváncsi a hangversenyetekre!

Felvette a kabátját és kisietett a házból. Az udvaron még utólérte apja és Laviza hangja.

Zsant egy óra mulva már más világ vette körül. A könyvtárban könyvet cserélt, aztán Gaidával együtt a Népházba indult, ahol a táncegyüttes próbái folytak. Egy komszomolista keringődallamokat játszott a zongorán. Három pár, Gaida vezetésével, a „kerekecskét", a „malomtáncot" meg az „Acskupot" tanulta. Néhány orosz, ukrán meg moldvai táncot akartak még tanulni. A purvaji járás táncegyüttese az ősszel részt akart venni a kultúrcsoportok bemutatóján: a legjobb együttesek számíthattak rá, hogy felléphetnek a kultúrcsoportok megyei hangversenyén, a legkiválóbbak pedig a rigaiak előtt lépnek fel majd; ezért nagy igyekezettel folytatták a próbákat.

Minden táncban Gaida és Zsan volt az első pár, hogyne igyekezett volna hát a fiú! Maga volt a figyelem. Erős volt és gyors, félfejjel magasabb Gaidánál, pedig a lány sem volt alacsonytermetű. Zsan alig érezte a súlyát, amikor valamelyik táncfiguránál a levegőbe emelte.

Tánc közben gyakran egymásra pillantottak, összemosolyogtak. Bár ez csak játék volt, szerepük kötelező motivuma,

Zsan úgy érezte, hogy Gaida minden pillantása telve van rejtett, csak számára érthető jelentéssel.

Komolyan táncolt minden előírt figurát, a legkisebb hanyagságot sem engedte meg magának, aztán, amikor véget ért a tánc, ugyanolyan komoly és hallgatag lett, amilyennek Gaida társaságában ismerték.

— Az aizupiak már megvarrták maguknak a népviseletet — mondta Gaida a szünetben. — Nálunk csak az együttes felének van ruhája, pedig ha részt akarunk venni a bemutatón, feltétlenül szükségünk lesz egyforma ruhákra.

Ez meglehetősen bonyolult kérdés volt. Anyagot még csak találtak volna, de a saját pénzükön kell megvásárolniok, az együttes tagjai viszont nem rendelkeztek sok pénzzel.

— Néhány ruhát vásárolhatunk a Népház pénzén — mondta Gaida — a legutóbbi előadásból maradt még egy kisebb összeg. De hogy a többieket miből öltöztetjük fel, ez komoly fejtörést okoz. Gyűjtést rendezni kínos lenne, kölcsönt pedig nem tudunk szerezni.

— Én a magam ruhájáról gondoskodom — mondta Zsan. — Csak segítsen szabót keresni, aki ért a népiruha szabásához. Ami pedig a többieket illeti, azt javaslom, hogy majd ha az egész műsort betanultuk, rendezzünk hangversenyt a Népházban. A jegyeket pénzért adjuk. A hangverseny után tánc. Azt hiszem, nem lesz hiány közönségben.

— Megpróbálhatjuk — bólintott Gaida. — Együttesünknek, ha törik, ha szakad, fel kell lépnie a válogatott kultúrcsoportok megyei hangversenyén. Két hét alatt mindennel el kell készülnünk. Munkára hát, elvtársak!

Ismét megszólalt a zongora, döngött a padló a táncolók lába alatt. A fáradhatatlan, kipirult, csillogószemű fiatalok még majdnem egy óra hosszat próbáltak. A próba végére egyesek jobban elfáradtak, mintha a kaszálón vagy a mezőn dolgoztak volna, de amikor hazaszéledtek, újra csengőn, gondtalanul áradt fiatal hangjuk az esti sötétben.

Gaida azon az estén hazament szüleihez a gépállomásra, ezért Zsannal tartott. Mint rendesen, most is Gaida vitte a szót, mert Zsan csak ritkán mert kérdéseket intézni a lányhoz.

— Hallottam apámtól, hogy nemsokára traktort kapsz — mondta a lány, amikor befordultak az erdőbe. — Melyik brigádban fogsz dolgozni?

— Minden bizonnyal Vasziljevében — felelte Zsan. — Őt nevezik ki brigádvezetőnek Sebr helyett, akit gépállomás-igazgatói tanfolyamra küldenek.

— Hát te nem gondolsz-e tanulásra?

— Dehogy nem gondolok. De nekem még korai lenne az igazgatói tanfolyam. Dolgoznom kell még néhány évet a traktor meg a cséplőgép mellett.

— Helyes. De azért mégis kell rá gondolnod. Még mindent megtanulhatsz.

— Tanulni fogok, Gaida... — Zsan hangja elakadt az izgalomtól. — Hogy történhetett ez, hogy Gaida kitalálta legtitkosabb álmát? Mintha az ő életén és jövőjén gondolkozott volna... „Lehetséges, hogy néha eszébe jutok? Ki vagyok én? Egyszerű parasztfiú. Ő meg értelmiségi lánya, középiskolát végzett... Apja agronómus. Nagyon sokat kell tanulnom és fejlődnöm, hogy utólérjem és egyenrangúként beszélhessek vele. Elérem-e ezt valamikor? Máskülönben hamarosan szétválnak útjaink és soha többé nem haladhatunk párhuzamosan".

Zsan Paceplis bátortalan pillantást vetett a lányra; nem szól neki nagyon-nagyon sokáig, talán évekig — hallgat, küzd, fejlődik, de egyszer majd beszélni kezd, és akkor... Akkor vagy mind a ketten boldogok lesznek, vagy egy boldogtalan emberrel több lesz a világon...

3

Néhány nappal a végrehajtó bizottságban lefolyt gyűlés után Aivar, Murniek és Finogenov az aizupi járásba utazott. Beszéltek az ottani párttitkárral és a végrehajtó bizottság elnökével. A javaslatokat: vegyenek részt az aizupi járás parasztjai is a Kígyó-mocsár lecsapolásának munkájában, és indítsanak szocialista munkaversenyt a két járás között — nagy lelkesedéssel fogadták. Aivar megismertette tervével a járás vezető embereit és megígérte nekik, hogy jövő vasárnap ismét ellátogat hozzájuk, részt vesz a népgyűlésen és segít a párttitkárnak, s a járási végrehajtó bizottság elnökének a feladat megmagyarázásában.

Késő este tértek vissza a gépállomásra. Aivart már várta az Állambiztonsági Minisztérium megyei kirendeltségének parancsnoka, Cimdin százados. Polgári ruhájában, szürke esőköpenyében és sapkájában olyan volt, mint akármelyik állami hivatal tisztviselője. A gép- és traktorállomás dolgozói előtt Cimdin, mint az Állami Ellenőrző Központ képviselője bejelentette, hogy itt tölt néhány napot, ellenőrzi a kutatóbrigád munkáját. Amikor Drava megtudta, hogy az ellenőr nem vizsgálja meg a gépállomás munkáját, megnyugodott, beérte annyival, hogy utasí-

tást adott az udvar felseprésére és elrendelte, hogy hordják tető alá a szabadban heverő munkagép-alkatrészeket — utóvégre az ellenőr mégis egy ellenőrző szerv képviselője, s az ilyennek minden apróság szemébe ötlik. Hadd maradjanak minél jobb emlékei a gépállomás rendjéről.

Aivar a szobájába vezette Cimdint és majdnem egy óra hosszat beszélgettek halk hangon. Cimdin már tudta, hogy Aivar két nappal azelőtt, éjszaka találkozott Pikollal. Meghallgatta Aivart, aki megismételte előtte a banditával folytatott beszélgetést, aztán azt mondta:

— Most már legfeljebb egyszer kell még találkoznia vele. Pikolt letartóztathattuk volna azon az éjszakán is, amikor a mocsárnál elvált tőle, de nem tettük, mert nyomára kellett akadnunk a bandájának. Ez a banda új, nemrég alakult, s még nem volt ideje semmire. Meg kell állapodnunk a továbbiakban.

Cimdin néhány fontos tanácsot adott Aivarnak, megállapodtak, hogy ha Aivar legközelebb találkozik Pikollal, amennyiben a körülmények engedik, lefogja a bandität.

— Szükség esetén majd segítenek az embereim — mondta Cimdin.

Az „Állami Ellenőrző Központ képviselője" ott maradt a gépállomáson és „belemélyedt" a kutatóbrigád adataiba. Szóbeli magyarázatokat egyelőre nem kért a brigád tagjaitól, csak néha hívta magához egy-két percre Aivart.

Cimdin a negyedik napon közölte Aivarral, hogy készüljön fel a Pikollal való találkozásra.

— Pikol megint keresi. Adjon neki módot, hogy találkozhasson magával, de ezúttal nappal. Sötétedés után ne hagyja el a házat.

Aivar, Cimdin tanácsára, most mindig ugyanazon az előre kiválasztott úton járt és állandóan tele volt a zsebe iratokkal. Hogy Pikol közeledését megkönnyítse, napjában csak kétszer találkozott társaival, a többi időt magánosan töltötte a mocsárban, egyedül végezte munkáját. Tudták, hogy Pikol sohasem jár egyedül, bizonyos távolságban mindig követi két bandita. Előrelátható volt, hogy Pikol előbb megfigyeli, melyik úton jár Aivar, s a legalkalmasabb helyen és időben kísérli meg a találkozást. Egészen nyílt, takaratlan helyen aligha megy oda hozzá, Aivar viszont kerülte a túlságosan sűrű bozótokat. Pikol két, ritkás cserjék között elterülő kis tisztás között választhatott, amelyek mellett Aivar napjában kétszer elhaladt. Az egyik tisztáson, este felé, hazatérőben, Aivar találkozott a banditával.

Pikol, éppúgy, mint akkor éjszaka az erdőben, váratlanul lépett ki az ösvényre és elállta Aivar útját.

— Jóestét, Taurin... — köszöntötte Aivart, kezet fogott vele, aztán nyomban zsebébe süllyesztette a kezét.

„Szorítsd csak szorítsd a revolveredet — gondolta Aivar. — Úgyis el kell eresztened hamarosan".

A legapróbb részletekig kiszámítottak mindent. Aivarnak teljes hidegvérre volt szüksége, gyorsan kellett reagálnia mindenre. Cimdinnel néhányszor el is próbálta, mikor mit kell tennie.

— Nem is reméltem, hogy ilyen rövidesen szerencsém lesz magához — mondta Aivar.

— Sürgettek a körülmények — felelte Pikol felsőbbséges hangon. — Vezetőink úgy határoztak, hogy nemsokára fontos útra kell indulnom. Nem tudom, mennyi ideig leszek távol, de biztos, hogy néhány hónapig nem találkozhatunk.

— Kár... — mondta Aivar. — Éppen mostanában lesz alkalmam rendkívül érdekes és értékes adatokhoz jutni. Sok lehetőséget elszalasztok.

— Miért szalasztana el? — vont vállat Pikol. — Semmit sem hagyhatunk kihasználatlanul. Éppen ezért siettem ezzel a találkozással.

— Ma csak a beszámolók másolata van nálam, meg néhány hivatalos irat, amit időközben sikerült összegyüjtenem — magyarázta Aivar. — De nem ezek a legértékesebb adatok. Néhány nap mulva pontosan megtudom, mikor és melyik úton hozzák a gépállomás dolgozóinak munkabérét. Az pompás zsákmány lenne!

— Nagyon jól van, Taurin. Nem szalasztjuk el. Mindezt jelenti majd egy másik emberünknek. Mától fogva a helyettesem rendelkezik magával. Holnap munka után ne menjen haza, hanem induljon a végrehajtó bizottság felé. Félúton — körülbelül ott, ahol legutóbb találkoztunk — várni fogja valaki. Ismertetőjel: alpakka cigarettatárca, szarvasfejjel a födelén. Ezt tartja a kezében és megkérdezi majd: „Nincs gyufája, elvtárs? Szeretnék rágyujtani, de nincs mivel." Maga felelje ezt: „Csak ez a baj? Tessék, odaadom akár az egész dobozt". Ezután elkezdheti vele a tárgyalást és a helyzetadta lehetőségek szerint cselekedjék. Érti?

— Mindent értek, Pikol.

— Ismételje, amit mondtam.

Aivar elismételte a jelszót.

— Jól van, de egyetlen szót se felejtsen ki! — hangsúlyozta Pikol.

Aivar agya közben lázasan dolgozott. Mérlegelte, mit kell most tennie. „Lehet, hogy Pikol hazudott, amikor azt mondta, hogy hamarosan elutazik? Talán már megszimatolt valamit, felébredt benne a gyanú és csak kitalálta ezt a históriát a helyettesével meg a szarvasfejes cigarettatárcával? Ha viszont ez nem üres koholmány, akkor vajjon okos dolog-e már ma lefognom Pikolt? Ha elfogják, a helyettese pedig szabadon marad, akkor az megtudja, hogy Pikol hurokra került és nem jön el a találkozóra. Mit tanácsolna ebben az esetben Cimdin?" Az előre nem látott körülmény megzavarta Aivart és a jól átgondolt és egybehangolt terv meghiúsulásával fenyegette.

Aivarnak azonban egyszerre eszébe jutott, hogy Pikolt este úgyis letartóztatják Cimdin emberei, ha ezt ő maga nem teszi, hiszen azok nem tudnak az új, előre nem látott körülményről, arra pedig, hogy tudomásukra hozza, nincs semmi lehetőség.

„Semmi értelme a bölcselkedésnek..." — és tettekre határozta el magát. Tervét egyszerű lélektani számításra alapozta: el kell érnie, hogy Pikol, ez a rendkívül óvatos fenevad, egy pillanatra elengedje a revolverét. Talán nem is Aivar volt az oka ennek a túlzott elővigyázatosságnak: benne volt már a bandita vérében. Mióta az erdőben élt, megszokta az állandó harckészültséget. Még a kézfogás idejére is áttette a revolverét a balzsebébe és rajta tartotta a balkezét. Ha Aivar most, a csőre töltött revolverrel futni hagyja, Pikol rálőhet Cimdin embereire, amikor azok fel akarják tartóztatni, talán még agyon is lövi, vagy megsebesíti valamelyiküket. Aivarnak, ha nem akarja életveszélybe sodorni elvtársait, s ha élve akarja elfogni a bandát, magának kell elbánnia vele.

— Pikol... — kezdte. — Az iratokat, amelyek nálam vannak, elteszi, vagy adjam át a helyettesének?

— Ó, az iratok! — kapott észbe Pikol. — Adja ide! Az az enyém, ami a kezemben van.

Aivar előhúzott a zsebéből néhány borítékot és irattekercset, amelyek tele voltak hamis adatokkal. Egycsomóba rakta őket és átnyujtotta Pikolnak. Olyan nagy halom volt, hogy nem lehetett félkézzel elvenni és zsebrevágni. Pikolnak kigyult a szeme ilyen bőség láttán.

— Ördögien ügyes fickó maga — nevetett halkan. — Úgy látom, nem félelemből iparkodik, hanem meggyőződésből.

Pikol mindkét kezét kivette a zsebéből, Aivar felé nyujtotta és, mint a zsugori, aki pénzt kap, remegő ujjakkal markolta át

az „értékes" papírcsomót. Balkezével melléhez szorította a borítékokat és tekercseket, lázas sietséggel kigombolta kabátját és az egyik tekercset belső zsebébe akarta gyömöszölni.

Aivar ezt a pillanatot várta. Amikor Pikol jobbkeze egy pillanatra kabátja belső zsebébe mélyedt, Aivar rávetette magát. Hatalmas ökölcsapást mért a bandita állára, Pikol elkábult és a földre zuhant az ütéstől. Aivar a következő pillanatban rátérdelt ellenfele mellére, még egyet ütött az állára, kihúzta a zsebéből a revolvert és elhajította. Előkerült a rongycsomó meg a kötél. A bandita a rázuduló ütésektől még magához sem térhetett, Aivar máris lefegyverezte.

Aivar ezután felvette Pikol revolverét és zsebre tette.

— No, világhódító, megfulladtál-e már? — kérdezte halkan. — Meg akartál vásárolni, szolgáddá tenni... Nem sikerült.

...Cimdin emberei egy félórával később, ugyancsak a mocsár környékén, elfogták Pikol két testőrét, akik a bokrok között hiába várták főnökük visszatérését. Még azon az éjszakán, körülvették az Auri-fenyvesben a banditák támaszpontját — két ügyesen álcázott, földalatti kunyhót — és kifüstölték az egész darázsfészket. Három bandität harc közben agyonlőttek, négyet élve fogtak el. Egyikük zsebében megtalálták a szarvasfejes alpakka-tárcát.

Aivarnak most már felesleges volt találkozóra mennie Pikol helyettesével.

Cimdin megköszönte Aivarnak értékes segítségét a banda ártalmatlanná tételében, az elfogott banditákat teherautóra rakatta és még azon az éjszakán Rigába szállította. A gépállomáson és a purvaji járásban nem sejtette senki, milyen szerepe volt Aivarnak a sikeresen végrehajtott hadműveletben.

Ez után a nap után néhány hónapig semmi különös esemény sem történt.

4

Október vége felé járt...

Hol itt, hol ott búgtak a cséplőgépek az őszi tarlókon. Elkésett földművesek húzták a barázdákat a hideg, nyirkos földbe. Darvak krúgtak a magasban. A malom előtt hosszú szekérsorok álltak, megrakva őrölni való gabonával, az utakon reggelente felhangzott az iskolásgyerekek csengő, ujjongó hangja.

Aivar Lidum brigádja rég befejezte a munkát a mocsáron, s a közeli környéken és a szomszédos parasztok földjein dolgozott tovább. Aivar irattáskájában gyűlt az anyag a nagy terv-

hez, amelyet télen a tervezőirodában kell befejezni. Az a tudat, hogy néhány hét mulva visszatérhet Rigába, ellentétes érzéseket támasztott Aivarban: visszakívánkozott a városba, de fájt is neki, hogy el kell válnia a lánytól, akit szeret — Anna itt marad és talán tavaszig nem is találkoznak.

Kapcsolatuk még mindig a régi volt. Hetenként többször is találkoztak rövidebb-hosszabb időre, de sohasem voltak kettesben. Ha a Népházban előadást vagy hangversenyt rendeztek. Aivar mindig megjelent, mert abban reménykedett, hogy közelébe juthat Annának. A hosszú, esős estéket Urgiban töltötte, a szobájában. Készült a mezőgazdasági akadémia levelező-tagozatának következő vizsgájára. Megfeszített munkában teltek ezek a mély tartalommal telített napok. Aivar mégis mindig azt érezte, hogy valami hiányzik az életéből, s hogy az egész életét megváltoztató nagy események küszöbén áll. Huszonnyolc éves lett már, mégis úgy képzelte, hogy még csak készül az életre, hogy mindaz, ami eddig történt, csak előjátéka valami nagy és csodálatos színjátéknak.

És Anna? Elégedett volt-e? Valahol a lelke legmélyén Anna is valami ürességet érzett, amit nem tudott betölteni sem a munka, sem a tanulás, sem a másokkal való érintkezés. A hallgatag, tűnődő kifejezés már szinte jellemzője lett az arcának. Ritkán mosolygott.

Aivarnak, egyik este, amikor hazatért a munkából, levelet adtak át a gépállomás irodájában. A bélyegző elárulta, hogy a megyei székhelyen adták postára, a címzést nyomtatott betűkkel írták a borítékra. Aivar a szobájába ment és feltépte a borítékot.

„Aivar Taurin!

Meg akartunk Téged menteni, megmutattuk a helyes utat, de Te visszautasítottad segítségünket. Nagy bűn terheli a lelkiismeretedet: becsaptál bennünket és átálltál ellenségeink táborába. Tudjuk ezt, és Te nem térhetsz ki a felelősségrevonás elől. Ha menteni akarod az életedet, tedd, amit parancsolunk Neked: nem a Te kedvedért adjuk meg Neked ezt a lehetőséget, hanem nagyérdemű apád, Reinis Taurin kedvéért. Dolgozz nekünk! Tedd azt, amire utasított az az ember, akivel találkoztál és aki elvitte Neked apád levelét. Mindazt az adatot, aminek megszerzésére utasítást kaptál, gyüjtsd össze egy héten belül. Azzal a jelszóval, amelyet Pikol meghagyott, jelentkezik majd nálad valaki; annak adj at mindent.

Ne próbáld halogatni és kerülni a találkozást! Magad tartod kezedben a sorsodat. Ha végrehajtod, amit követelünk Tőled, megbocsátunk. Ellenkező esetben kegyetlen bosszút állunk rajtad. Tudunk rólad néhány kompromittáló tényt, amelyek végkép megsemmisíthetnek — ezt ne feledd el.

A mocsarak urai"

„Megint kezdődik... — gondolta Aivar. — Nem nyughattok, sürgettek, azt remélitek, hogy levesztek a lábamról. Mikor lesz már vége ennek a gyalázatos játéknak?"

Finogenov zavarta fel gondolataiból.

— Telefonhoz hívnak... — kopogott be az ajtón. — Azt hiszem, a járási párttitkár.

Aivar zsebébe gyűrte a levelet és a gépállomás igazgatójának irodájába sietett, ahol a telefonkészülék állt. Drava már néhány napja Rigában volt — a minisztériumba ment — és Finogenov ideiglenesen átköltözött az irodájába.

— Halló... — mondta Aivar a kagylóba.

Anna hangja szólalt meg a vezeték másik végén:

— Jóestét, Aivar. Nagyon sok a dolgod?

— Mint máskor, Anna — felelte Aivar. — Nincs különösebben sürgős és halaszthatatlan munkám. Miért kérded?

— Beszélni szeretnék veled egy... különös dologról Gyere este a végrehajtó bizottságba, ha teheted. Elég sokáig itt leszek.

— Megyek... akár rögtön.

— Jól van, Aivar, várlak.

Aivar bejelentette Finoganovnak, hogy a végrehajtó bizottságba megy, megborotválkozott, átöltözött, felült motorkerékpárjára és rohant Annához.

A végrehajtó bizottság dolgozói már hazamentek, csak Anna dolgozószobája volt világos; Aivar ezt rögtön észrevette, bár a zsaluk csukva voltak. A motorkerékpárt az udvarra tolta, bement az épületbe, kopogott, majd belépett a kis szobába, amelynek minden zugát jól ismerte.

Anna felállt, elébe ment és keményen megszorította a kezét.

— Elrontottam az estédet — mondta. — Ne haragudj, barátom, de nagyon szeretnék tanácsot kérni tőled. Ülj le...

Aivar leült. Anna egy borítékot vett elő az íróasztala fiókjából és letette Aivar elé.

— Olvasd el, Aivar, aztán majd beszélünk róla.

Aivar elolvasta a levelet:

„Hallod-e, te gyalázatos!

Most már elég! Betelt a mérték, a türelmünknek vége! A fa sem nő az égig, aljasságaidnak is véget kell egyszer érniök!

Már rég figyelmeztettünk, de Te nem hallgattál a nép szavára és tovább garázdálkodtál. Ne gondold, hogy sérthetetlen vagy — az igazság ítélete bárhol utólérhet és Neked mindenért felelned kell. Bűneidet újabb bűnnel tetézted az utóbbi időben: megint elkezdted a fakitermelési feladatok kiszabását és több régi gazdára sokkal nagyobb terheket róttál, mint az új csőcselékre, amely semmi hasznot nem hajt. Térj észre, nyisd ki a szemed, Te alávaló! Tedd azt, amit a nép parancsol Neked: azonnal hordd el magad innen! Öt napot adunk erre. Ha ez letelt, nyomod se legyen ezen a vidéken! Ha parancsunkat nem teljesíted, vess magadra — utólér a büntetés. Vörös kakas fut végig a háztetőkön, Téged pedig golyó vagy hurok vár.

A mocsarak urai"

— Mit szólsz ehhez? — kérdezte Anna, amikor Aivar elolvasta a névtelen levelet.

— Azt, hogy Cimdinnek még nem sikerült ártalmatlanná tennie minden gazembert a környéken — mondta Aivar. Kihúzta zsebéből a neki címzett levelet és átnyújtotta Annának. — Olvasd el. Ugyanaz az írás, az aláírás is egyezik. Ugyanaz a kutya ugat téged is, engem is.

Anna elolvasta a levelet, aztán látható zavarral pillantott Aivarra:

— Ki az a Pikol, Aivar? Te... találkoztál *velük?*

— Felkutattak és maguk közé akartak toborozni. Néhány találkozásra is sor került. De ne aggódj: mindez Cimdin tudtával történt. Sikerült felszámolni az egész bandát; emlékszel, a nyáron, amikor Cimdin itt járt az embereivel.

Anna eltűnődött. Gondterhelt lett az arca.

— Veszélyes játékba kezdtél, Aivar... — szólalt meg végül, olyan halkan, mintha attól tartana, hogy avatatlan fül meghallhatja szavait. — Ezt nem bocsátják meg neked.

— Megbocsátják, vagy nem, bánom is én! — kiáltott fel Aivar. — A fő, hogy *én* nem bocsátok meg *nekik*. Már az is sért, hogy egyáltalán mertek rám számítani. Ez személyes sértés, és hogy hogyan válaszolok rá, az is az én személyes ügyem lesz. A válasz pedig csak egyféle lehet: harc!

— Igazad van, Aivar, harcolni kell, de tévedsz, ha azt gondolod, hogy ez a te személyes ügyed. Ne haragudj, de meg kell mondanom, téged sokszor személyes okok irányítanak s te ezeket hangsúlyozod. Pedig a mi életünk gyakran úgy alakul, hogy a társadalmi érdekekért el kell felejtenünk személyes érdekeinket. A társadalom tagja vagy, s nincs jogod minden esetben úgy cselekedni, ahogy te magad jónak tartod.

Aivar sértődötten harapta össze a száját.

— Tehát el kell hagynom a tűzvonalat és megvárnom, míg a társadalom gondol egyet és megengedi, hogy harcba szálljak az ellenséggel — mondta.

— Nem tétlenségről, hanem okos elővigyázatosságról van szó — magyarázta Anna. — Ne feledd el, hogy nem csak a magadé vagy.

— Te mit gondolsz, mivel válaszolsz erre a levélre? — kérdezte Aivar.

— Nem kell ezen sokat gondolkodnom, Aivar. Magad mondtad, hogy a válasz csak egyféle lehet: harc. Én is erre az útra lépek. Kivívjuk, hogy a purvaji járásban a tavaszig megalakuljon a kolhoz; néhány éven belül, az elsők között Lettországban, elérjük a járás teljes kollektivizálását. Ez lesz a válasz az ellenség próbálkozására. Ellenségeink fenyegetőzéseit azonban nem hagyhatjuk egészen figyelmen kívül. Nem attól félek, hogy orvul rámlőnek. Mástól tartok Aivar...

Anna egy darabig hallgatott, fontolgatott valamit, aztán így folytatta:

— Ha a társadalmi tulajdonnal történik valami, az nem pusztán anyagi veszteség lesz, de politikai csapás is az ügyünkre. Képzeld el, Aivar, ha éjszaka tűz támad és leég a tejüzem, vagy a gépállomás... Fokoznunk kell az éberséget, szigorúbban vennünk mindenfajta lazaságot és hanyagságot... Olyan rendet kell biztosítanunk, hogy az ellenség ne merészelje lőtávolságra megközelíteni az állami és társadalmi tulajdonokat. Te katona voltál, parancsnok, jártas vagy az ilyen dolgokban. Holnap beszélek a vadász-szakasz parancsnokával, az önkéntes tűzoltóegylet parancsnokával, Reguttal, a polgárőrség vezetőjével, mindenkivel, aki valamiért felelős. Helyesen kell megfogalmaznunk a feladatot, szükségem van a tanácsodra, azért is kértelek ide. Általános jellegű követelésekkel nem érek el semmit, pontosan tudnom kell, kitől mit követeljek, kit mivel bízzak meg. Segíts nekem, Aivar, tudom, hogy te értesz ehhez...

Anna aggodalmai időszerűek voltak. Mivel mindeddig nem volt példa gyujtogatásra és egyéb kártékony tevékenységre, azok

az emberek, akik a társadalmi tulajdon megőrzéséért felelősek voltak, lassanként félkézzel végezték feladatukat, felesleges, kiagyalt és terhes kötelezettségnek érezték. A védelem rendszerében sokminden nem volt tökéletesen átgondolt, rések maradtak benne, amelyeken az ellenség könnyűszerrel behatolhatott bárhová, ahova akart. A legnagyobb veszedelem azonban sokak túlzott önbizalma volt. Ha mindenki éber lett volna, a gyönge, elszigetelt ellenség nem tudott volna szembeszállni a kollektívával.

Aivar és Anna sokáig tanakodott azon az estén. Aivar sok hasznos tanácsot adott a lánynak, s a végén azt mondta:

— Nem tudom, okos dolog-e, hogy egyedül lakol a házban. Miért ne költözhetnél ide, a végrehajtó bizottság épületébe? Biztosan akad itt egy felesleges szoba. Aztán azt sem kell tudnia mindenkinek, hol töltöd az éjszakákat. Bizonyos mértékig titokban kell tartanod tartózkodási helyedet. A harc: harc.

— Ne túlozz, Aivar... — mosolyodott el Anna, első ízben ezen az estén. — Üres fenyegetések ezek! Nem foglalkoznak többet velem!

— Ne beszélj így. A pánik fölösleges, de azért ilyen félvállról sem szabad venned az ellenség fenyegetéseit. Gondolkozzál azon, amit mondtam.

— Jól van, gondolkozom rajta — ígérte Anna.

Aivar hazavitte a motorkerékpárján, az ablak alatt megvárta, míg Anna belép és világot gyujt. Útközben arra gondolt, hogy Anna ablakán nincs zsalugáter — akármelyik gazember odalopakodhat éjszaka, kézigránátot hajíthat be, aztán büntetlenül elillanhat.

„Ha nem költözik át a végrehajtó bizottság épületébe, ráveszem, hogy legalább zsalugátert csináltasson. Különben jobb, ha nem is kérem a beleegyezését, beszélek az asztalossal, készítse el."

...Anna másnap tanácskozott a vadász-századparancsnokkal, a tűzoltóegylet parancsnokával, Reguttal és más vezetőállású dolgozóval.

Éjszaka ismeretlen gonosztevők megpróbálták felgyujtani a traktorállomás gépszínjét, de a tüzet idejében észrevették és eloltották.

Másfél hét telt el. Aivar egy napon megtudta, hogy előző este rálőttek Annára, amikor a végrehajtó bizottságból hazafelé tartott, s a revolvergolyó meg is sebesítette. Hogy súlyos volt-e a sebesülés, vagy sem, azt nem tudták megmondani. Any-

nyit tudtak csak, hogy Annát még azon az éjszakán bevitték a városi kórházba.

Aivar félbehagyott mindent és motorkerékpárján a városba robogott.

— Miért is nem hallgattál rám, kedves... — suttogta magában, és rossz előérzet szorította össze a szívét. — Hiszen figyelmeztettelek, kértelek, hogy légy óvatosabb. Miért kellett ez?...

A gazembert, aki kezet mert emelni Annára, kész lett volna nyomban megölni. De hol van már az a bitang, hol keresse?

Félúton elromlott a motorkerékpárja. Dél is elmúlt, mire beért a városba. Egyenesen a kórházba sietett.

5

A sebesülés nem volt súlyos: a golyó Anna balvállán hatolt keresztül, szétroncsolta az izmokat, de csontot nem érintett. Amikor az orvos kimosta és bekötözte a sebet, Anna megkockáztatta a kérdést: hazamehet-e.

— Ilyen kis semmiségekkel nem érdemes kórházban feküdni.

— Ez a kis semmiség a karjába kerülhet — felelte az orvos... — Legalább két hetet kell töltenie nálunk. Egyetlen napig sem tartjuk feleslegesen a kórházban.

Annát egy kis világos szobába helyezték el, amelynek ablaka a kertre nyílott. Két ágy volt benne. A másik ágyban fekvő beteg reggel elhagyta a kórházat és Anna egyedül maradt a szobában.

A megfeszített munkához szokott ember a kényszerű tétlenséget érzi a legnehezebbnek. Anna már néhány óra múlva unatkozni kezdett és nem tudta, mivel töltse el idejét. Elfogta a nyugtalanság, ha a tömérdek elkezdett és be nem fejezett munkára gondolt — ki viszi most azt előbbre? „Néhány nap múlva taggyűlést kell tartani... A politikai iskolának ma van az első őszi szemináriuma... Még nem szállították le az egész cukorrépa-mennyiséget a begyűjtőhelyre... Csak Regut ne halogatná a fakitermelés megkezdését — ez az idő a legalkalmasabb a favágásra..."

Kitekintett az ablakon, elnézte a tarlott hársakat és gesztenyefákat, amelyeken már csak itt-ott libegtek megsárgult levelek a szélben, mintha szomorú búcsút intenének a tűnő nyárnak. Elborult az ég, komor felhők vonultak a városka fölött. Esőcseppek doboltak az ablaküvegen.

Anna régóta nem tűnődött a maga életén. Most volt ideje a gondolkodásra. S ezektől a gondolatoktól hirtelen elszomorodott, nehéz lett a szíve. Huszonnégy évet megért, s ez évek legtöbbje nehéz volt és nyomorúságos... Mit látott, élt át, mit érzett eddig? Nem mondhatja, hogy semmit, de alakulhatott volna máskép is a sorsa. Mások élete gazdagabb volt, tartalmasabb... A szivárvány hét színében tündöklő... Hát az övé? Sok jóbarátja van, tiszta és nemes céljai, amelyekért érdemes magát nem kímélve harcolni, de nincs egy meleg, verőfényes kis zuga, amely csak az övé, ahol ha fáradt, megpihenhet, ha szomorú, feividul, ha fázik, meleget lelhet. Hát nincs boldogság? Hol van az a kis zug, miért nem találta meg eddig? Az egyetlen ember, aki közel áll a szívéhez — az öccse — mind ritkábban mutatkozik: valami fény lobbant fel az életében, s mint a megigézett, vonzódik feléje, nem tudva maga sem, mit talál — igazi, fénylő lángot, vagy csalóka lidércfényt.

Sajgott a válla, s amikor megmozdította a kezét, egészen a könyökéig hasított az éles fájdalom. Az eső váratlan rohama elködösített mindent, remegett az ablaküveg, lehangoló volt a heves szél fenyegető süvöltése. Ősz... ősz...

„Elég.. — parancsolt magára Anna. — Ne add át magad a szomorkodásnak. Minden jól és helyesen van, s eljön az az idő, amikor újra kiragyog a nap és rügyek bomlanak a fákon. Még csak most indul az életed, még elképzelni sem tudod, mi vár rád. Két hét a kórházban — semmi az egész. És ha a szívedhez talált volna utat az a golyó?"

Kopogtattak az ajtón.

— Tessék... — szólt ki Anna.

Artur Lidum óvakodott be lábujjhegyen a szobába, fehér köpenyben, amely túlságosan kicsi volt magas termetére. Aggodalmas arccal közeledett az ágyhoz. Könnyedén, vigyázva fogott kezet Annával, óvatosan leült egy székre, és hosszasan nézte a lányt, mintha valami nyugtalanító, nehéz kérdésre keresné a választ.

— Hát ezt is meg kellett érnünk... — kezdte. — A kórházban fekszel, felkötött karral, az arcod sápadt... Nagyon fáj, Annuska?

— Semmi az egész, Artur... — mosolyodott el Anna — az orvosoknak megvan az a rossz szokásuk, hogy mindig túloznak. Feküdnöm kell vagy két hetet.

— Psszt!... — Artur ajkára illesztette az ujját. — Adjuk meg az orvosoknak a jogot, hogy ők döntsék el, mi kell a betegnek.

— Otthon is feküdhetnék. Hetenként kétszer bejönnék kötözésre... nem sínylené meg a munka a betegségemet.

— A munka nem sínyli meg. Semmi sem áll meg, amíg te a kórházban leszel. Éppen azért, mert túlságosan sokat gondolsz a munkáddal, jól tették az orvosok, hogy itt fogtak. Nyugalomra van szükséged, érted? Nyugalomra. Azt pedig egyelőre nem árulják egyetlen patikában sem. Már beszéltem a kórház főorvosával. Mindent tudok és mindenben egyetértek az orvosokkal.

— Mit csináljak itt?... Megőszülök az unalomtól.

— Küldök majd könyveket. Anyámmal mindennap meglátogatlak. Te pedig ne idegeskedj — nagyon is ráfér egy kis pihenés.

— Pihenés... — Anna elmosolyodott. — Mindenki a maga módján értelmezi a pihenést...

— Mondd el, ha nem esik nehezedre, hogy történt ez.

— Nem igen van mit elmondanom. Sötét volt, nem láttam semmit. Hazafelé mentem. Közvetlenül az ajtóm előtt lövések dördültek. Ennyi volt az egész. Még az eszméletemet sem vesztettem el. Mire megéreztem, hogy megsebesültem, már el is csöndesedett minden.

— Nem láttad, milyen volt a külseje a... merénylőnek?

— Vaksötét volt. Bizonyosan valaki az erdőből...

— Hm, persze... Úgyis megtaláljuk. Cimdin még azon az éjszakán kiszállt oda.

— Hogy van Ilza?

— A környéket járja; még mindig a cukorrépával vesződik, de hamarosan jelenthetjük, hogy teljesítettük a tervet.

— Nem maradtak le a purvajiak?

— Psszt!... — Artur megint az ajkára szorította az ujját. — Feledkezz el egyelőre ezekről a dolgokról. De hogy megnyugodjék a szíved, megmondhatom, hogy a purvaji járás jelenleg második a megyében. Feküdj nyugodtan és ne gondolj a répára. Milyen könyveket akarsz olvasni? Amikor legutóbb Rigában jártam, megvettem Gogol regényét, a „Holt lelkek"-et, illusztrált kiadásban. Otthon megvan az egész Gorkij-sorozat meg Csehov néhány kötete. Olvasol oroszul, ugye?

Artur teljes óra hosszat ült Annánál, mulatságos történeteket mesélt a megye életéből, s minden módon igyekezett felvidítani a lányt, elűzni nyomott hangulatát és meggyőzni arról, hogy most nem idegeskednie kell, hanem nyugodtan feküdnie.

Amikor Artur felállt és menni készült, ismét kopogtattak. Aivar lépett a szobába. Kissé mulatságos látvány volt a túlsá-

gosan kurta köpenyben. Amikor unokafivérét megpillantotta, zavar fogta el, de aztán nyomban megszűnt elfogódottsága és aggodalmasan tekintett Annára.

— Eljöttem... de nem vagy fáradt?

— Örülök, hogy eljöttél, Aivar... — mondta Anna. — Ülj le. Meséld el, mi újság.

Artur kezet szorított Annával, és azt mondta Aivarnak:

— Mielőtt hazamégy, nézz be hozzám. A pártbizottságban leszek.

— Jól van, bemegyek — ígérte meg Aivar.

Artur elment.

Aivar leült a szék szélére, térdére tette a kezét és nézte Annát. Nem tudta, mit mondjon neki. Szívét csordultig töltötték a gyengéd érzések, de nem talált rájuk szavakat. Szerette volna enyhén, vigyázva megsimogatni Anna homlokát, kezébe venni a kezét, hogy minden fájdalom az ő testébe áradjon át.

— Rád kellett volna hallgatnom... — szólalt meg Anna. — Akkor talán nem történt volna ez...

— Ha nehezedre esik, ne beszélj, Annuska... — vágott a szavába Aivar. — Elüldögélek én szótlanul is.

— Ne túlozz, Aivar... — mosolyodott el Anna, s eszébe jutott, hogy néhány héttel ezelőtt ugyanezt mondta a fiúnak. Ezt most mulatságosnak érezte. — Nem vagyok én olyan roszszul, egy kis karcolással kerültem ki az egészből.

— De máskép is történhetett volna! — Majdnem nyögés tört elő Aivar melléből, és Anna csodálkozva pillantott rá. Lelke mélyéig meghatotta az a mélységes fájdalom, amelyet a fiú arcáról leolvasott.

— Máskép is történhetett volna... — ismételte Aivar. — Nem volnál többé, és akkor... — elakadt és zavartan elhallgatott.

— És akkor, Aivar? — kérdezte Anna.

— Az igen nagy szerencsétlenség lett volna — suttogta Aivar. — Nem volnál többé...

— Sajnálnál? — Anna nevetni próbált, tréfára akarta fordítani a szót. — Nem tettem veled soha semmi jót.

Aivar szomorúan elmosolyodott és hallgatott.

„Milyen melegszívű... — gondolta Anna. — Milyen jólelkű... A Lidumok mind nagyszerű emberek."

Nem oldódott meg a nyelvük. Alig szóltak néhány szót egész idő alatt. Húsz perc múlva belépett az ügyeletes nővér.

— Letelt a látogatási idő. A betegnek nyugalomra van szüksége.

A nővér kiment, Aivar felállt és kezet nyujtott Annának.

— Ha nincs ellenedre, néhány nap múlva ismét eljövök.

— Nem érdemes, Aivar! — mondta Anna. — Neked is szükséged van pihenésre. Amint látod, semmi bajom.

Aivar zajtalan léptekkel elhagyta a kis szobát, és mialatt csöndesen becsukta az ajtót, egy utolsó bátortalan pillantást vetett a lányra. Amikor lépteinek zaja elhalt a folyosón, Anna azt gondolta:

— Olyan különös volt ma... nem olyan, mint máskor. Vajjon mit érez irántam?

Az esőfelhők szétszakadtak. A városka fölött kisütött az őszi nap. Világosabb lett a szoba. Derűsebbé váltak Anna gondolatai is.

6

Anna a két hét helyett, amire számított, egy teljes hónapig feküdt a kórházban. Amikor visszatért járásába, meggyőződött róla, hogy távolléte alatt semmi sem vesztegelt egy helyben: a járás minden terményfajtával elszámolt az államnak, a répát elszállították a begyüjtőhelyre, a fakitermelési munkák befejezés felé közeledtek. Anna helyett Finogenov vezette a politikai iskolát és a járási komszomol-szervezetnek is segített a munkában. Valóban nem késtek el semmivel. És mert a purvaji járásnak erős kollektívája volt, sokan fejlődtek nagyszerű elvtársakká. Pionír-küldöttség kereste fel Annát. Lelkesen számoltak be arról, hogyan segítettek a felnőtteknek a betakarításnál, hogyan szedték össze a tarlókon a kalászokat, elmondták, hogyan tanította őket Rimsa agronómus az ifjú micsurinisták körében. A legjobban annak örültek, hogy sikerült ágasbúza és gumipitypang vetőmagot kapniuk és jövő tavasszal létesíthetnek egy kisebb kísérleti területet, néhány év múlva pedig már nagy földeket vethetnek be gumipitypanggal és ágasbúzával.

A kutatóbrigád befejezte munkáját a Kígyó-mocsáron és a hozzá tartozó földeken. A talajjavító szövetkezet tagjai egy vasárnapon egybegyűltek a Népházban, s Aivar megismertette őket néhány alapvető számítással. Az összegyüjtött anyagot most át kellett adni a tervező szerveknek s tavaszig kidolgozni a részletes technikai tervet és minden számítást. Ha ezzel elkészülnek, ismertetik a talajjavító szövetkezet tagjai előtt, majd a szakértői bizottság ellenőrzi a terveket. Aivarnak tehát tavaszig még egyszer ide kell utaznia.

Amikor Aivar búcsúzni ment Annához, eszébe juttatta a lánynak régebbi kijelentését.

— Emlékszel, azt mondtad, hogy a jövő tavaszig megalakul a kolhoz a purvaji járásban. Az újságok azt írják, hogy egy már megalakult. Elga megyében.

— Igen, a „Nakotne" ... — mondta elgondolkodva Anna. — Ez azt jelenti, hogy megtört a jég, már van előttünk példa, amelyet követhetünk. Most már szilárd meggyőződésem, hogy nemsokára nálunk is lesz kolhoz. A közeli napokban majd kezembe veszem ezt a dolgot.

— Akkor nem is kételkedem benne, hogy tavaszra megalakul a kolhoz.

Aivar megígérte, hogy a tél végén ismét ellátogat a purvajiakhoz, aztán elutazott. Zsan Paceplis is vele tartott — a mezőgazdasági gépésztanfolyamra ment.

A purvaji járásban ősz óta fontos események közeledtét érezték az emberek. Regut, aki a háború idején évekig dolgozott az egyik Altaj-vidéki kolhozban, sohasem mulasztotta el az alkalmat, hogy a kolhozokról beszéljen szomszédainak, és sikerült szétoszlatnia a kolhozok életéről alkotott hamis elképzeléseket. Az emberek élénken emlékeztek még a kolhozokról szóló ostoba fecsegésekre, élcekre, gyalázkodásokra, amelyeket oly igyekezettel terjesztettek a burzsoá Lettországban. A kulákok és bérenceik tőlük telhetően gondoskodtak arról, hogy ezek a rágalmak ne menjenek feledésbe.

A parasztok gyakran kérdezgették Annát a kolhozparasztok életviszonyairól, a személyi és társadalmi tulajdonról, a munka megszervezéséről, a jövedelem elosztásáról. Anna maga igyekezett bevonni a parasztokat a nehéz és bonyolult kérdésekről szóló beszélgetésekbe. Tudta, hogy ezek a kérdések folytonosan nyugtalanítják a parasztokat, és amennyire tőle telt, részletesen megmagyarázta nekik. Amikor az ő tudása elégtelennek bizonyult, a megyei pártbizottsághoz és a Földművelésügyi Minisztériumhoz fordult tanácsért. Anna a köztársaság központi lapjaiban gondosan elolvasott minden sort, ami a kolhozokról szólt, később pedig parasztküldöttséget szervezett, amely ellátogatott Elga megyébe, ahol már sok sikerrel fejlődött a Szovjet-Lettország első termelőszövetkezete, a „Nakotne". A küldöttség tagjaiból váltak a kollektivizáció legjobb agitátorai és propagandistái. A purvaji járás parasztjai és parasztasszonyai mint valami felfedezést, hallgatták a küldöttség tagjainak beszámolóit; az

* „Jövő"

új élet minden aprósága, legparányibb részlete is érdekelte őket. Az igazság szétfoszlatta a hazugságok ködfüggönyét s ezzel együtt a parasztok kételyeit. Tisztán láthatón, érzékelhetőn, elevenen állt most már a kolhoz az egész nép szeme előtt, s az emberek agyába egyre gyakrabban tolakodott a gondolat: mi lenne, ha mi is megpróbálnánk?

Artur Lidum sok, kolhozról szóló könyvet küldött Annának és elküldte a mezőgazdasági szövetkezet alapszabályait. Anna, miután alaposan megismerkedett az alapszabályokkal, megmagyarázta azokat a járás aktivistáinak és az egyes parasztoknak. Kézről kézre járt az alapszabályzat, a legapróbb részletekig meghányták-vetették minden egyes pontját, a családi tanácsok alapos megfontolásnak vetették alá, aztán összegyűltek a szomszédok és újra lemértek, elemeztek mindent. Ha valamit nem értettek világosan, Annához vagy Reguthoz fordultak magyarázatért. A kulákok gúnyolódtak és tovább ijesztgették őket a régi rémekkel. A parasztok reggelenként itt-ott fenyegetéseket és „jótanácsokat" tartalmazó mocskos röplapokat találtak. „Az istenért, be ne lépjetek a kolhozba, nemsokára kitör a háború, s az angolok nem bocsátanak meg azoknak, akik belépnek a közösségbe!" — jelentették ezek a szennyes, földalatti firkák. Egyetlen értelmes ember sem hitt többé nekik. Néhány parasztnak fenyegetőző leveleket küldöztek postán, rettenetes megtorlással rémítgették abban az esetben, ha nem engedelmeskedik és belép a kolhozba: felgyujtják a tanyáját, őt pedig elteszik láb alól.

Ilyen légkörben érlelődott az a nagy esemény, amely a tél végén a purvaji járás életét új mederbe terelte. Anna addigra csaknem minden szegény- és középparaszttal beszélt és megismerte véleményüket. Negyvenhat gazda volt hajlandó termelőszövetkezetbe tömörülni, de ezek közül csak harmincketten laktak aránylag közel egymáshoz, a járásnak azon a területén, amely a Kígyó-mocsárral volt határos. A többiek szétszórtan éltek a járás területén, mint apró kis szigetek az egyéni gazdálkodók tengerében. Ezek a parasztok tagjai voltak a mezőgazdasági szövetkezetnek és a háború utáni években meglehetős tapasztalatra tettek szert a kollektív munka terén: a szovetkezet tagjai, a maguk földjén kívül, a mult évben közös erővel megművelték az elhanyagolt földeket, meg azokat, amelyeket a kulákok hagytak itt; a szövetkezetnek volt egy öreg traktora, néhány kaszálógépe és két cséplő-aggregátora. Tehát pontos, bár nem jelentős tapasztalatuk volt már a kollektív jellegű gazdálkodás területén.

— A szótagokat már ki tudjuk betűzni, ideje, hogy olvasni

kezdjünk — mondta tréfásan a mezőgazdasági szövetkezet vezetőségének elnöke, Kluga. — Csak egy jó, értelmes könyvet kell szereznünk.

Vasárnap reggel minden út tele volt a Népház felé igyekvő emberekkel. Ki gyalogszerrel ment, ki szekéren. A megye székhelyéről megérkezett Pilag, a megyei végrehajtó bizottság elnöke, és Artur Lidum, a megyei pártbizottság másodtitkára. Velük együtt érkezett Valentyina Szafronova is, aki Artur és Ilza vendége volt ezen a napon.

— Valja Szafronova, a bolsevik sajtó képviselője... — mondta Artur, amikor Annának bemutatta Valentyinát.

Pilag, a megyei végrehajtó bizottság elnöke, volt az a földrajztanár, akinek irányításával Artur megkezdte illegális munkáját. Pilag a háború idején az Uralba települt át, később önként jelentkezett a Lett Lövészhadosztályba és az egyik ezred politikai tisztje lett.

— Ha jól meggondoljuk, elvtársak, ma nagy történelmi esemény részesei vagyunk — mondta Artur, amikor a Népház vezetőjének szobájában összegyűlt a purvaji járás egész vezetősége. Az első termelőszövetkezet a járásban! Ez forradalom kezdete, s nekünk jutott az a szerencse, hogy keresztapái lehetünk ennek az eseménynek. Neked pedig, Valja, az a megtisztelő feladat jut, hogy lelkes cikkben örökítsed meg ezt az eseményt.

— Nem tudom, hogyan sikerül... — mosolyodott el Valentyina — nagyon felelősségteljes feladat.

Mindenki emelkedett hangulatban volt. Minden szavuk, minden mozdulatuk mélységes belső izgalmat árult el. A tudat, hogy felelős azért, ami következik, mint mázsás kő nehezedett Annára: helyesen intézünk-e mindent, bírjuk-e erővel mindvégig, nem akad-e majd köztünk olyan, aki kételkedni kezd? Hogy fogadja ezt az ellenség? A gyűlésen sokféle ember vesz részt, még kulákok is lesznek, de az egybegyűlteknek csak egy kis része jelentette ki, hogy tagja kíván lenni a termelőszövetkezetnek. Hátha olyasvalami történik, amire nem számítottunk, és meghiúsul minden? Hogyan feleljek akkor a párt előtt? Jó, hogy itt van Artur meg Pilag, nekik több a tapasztalatuk, mint nekem.

Regut végre bejelentette, hogy megnyithatják a gyűlést: a Népház nagyterme olyan zsúfolt, hogy egy gombostűt se lehetne leejteni.

— Akkor mehetünk — mondta Artur.

Gaida Rimsa a komszomolistákkal egész éjjel a termet díszítette. A falakon, az ablakokban, az ajtó körül rengeteg virág

pompázott, fenyőillattal telt meg a terem és ez ünnepi hangulatot árasztott. Vörös zászlófüzérek a mennyezet alatt, a falon, az elnöki asztal fölött, aranybetűs jelmondat csillogott, a színpad hátterében, magas emelvényen pedig Sztálin elvtárs virágokkal díszített mellszobra fehérlett.

Anna, Regut, Artur, Finogenov és a járási végrehajtó bizottság más vezető dolgozói az elnöki asztalhoz ültek, Valentyina, jegyzetfüzettel a kezében, az első sorban foglalt helyet, amelyben néhány széket mindenesetre üresen hagytak.

A nagyteremben szélcserzett arcú fiatalok, öregek, férfiak és nők ültek, kidolgozott, bütykösujjú kezüket térdükön nyugtatva, s telve feszült várakozással. Nyugalmat és biztonságot, fényes reményeket és elfojtott haragot — sokféle érzelmet tükrözött a sokféle arc. Mindenki a maga meggyőződését hozta el ide, mindenki a maga igazában hitt. „Minek ez?" — kérdezte nem egy szempár ezen a napon, az új élet küszöbén; őseik nemzedékről nemzedékre ismerős úton haladtak, amelyeket apáik, nagyapáik tapostak ki. Most, amikor új, távoli és ismeretlen látóhatár tárult fel előttük, ijesztette őket a messzeség nem ismert újdonsága. A többség azonban nem kételkedett, hanem hitt; hosszú napok és éjszakák töprengése szülte a hitét. A kulákok szemében sötét düh és gyűlölet izzott. Lábuk alatt megrendült a föld és minden eresztékében recsegett-ropogott az ő világuk; ők nem álltak válaszúton — egyáltalában nem — nem voltak elhivatva arra, hogy átlépjék az új élet küszöbét, a mult megőrzésében viszont akadályozták őket ezek a viharos idők. Elkorhadni, megrothadni, kivonulni az élet porondjáról — ez a sors várt most rájuk. Senkivé válni annak, aki még tegnap valaki volt, nem nagy gyönyörűség, de hatalmuk napjaiban ők sem kérdezgették, vajjon könnyű és gyönyörűséges-e azok élete, akiket ők fojtogattak hosszú évekig.

Anna néhány szóval megnyitotta a gyűlést. Bejelentette, hogy a purvaji járás több mint negyven gazdája termelőszövetkezetbe kíván tömörülni, és kezdeményezésüket teljesen időszerűnek véli a járási és megyei vezetőség. Ezért hívták össze ezt a gyűlést. Anna felszólította a járás lakosait, fontolják meg ezt a kérdést, és azt javasolta, hogy a gyűlés minden egyes részvevője döntse el maga: belép-e a termelőszövetkezetbe, vagy folytatja a régi életet.

Ezután felkérte Regutot, hogy olvassa fel a mezőgazdasági termelőszövetkezet minta alapszabályait.

Regut feltette szemüvegét, fellépett a kis emelvényre és lassan, hangosan felolvasta a szabályzat szövegét. Mialatt olva-

sott, mély csend uralkodott a teremben. A parasztok egyetlen szót sem akartak elszalasztani. Összeráncolt homlokuk, mélységes komolyságuk és töprengő arcuk arra vallott, hogy feszülten gondolkodnak azon, amit hallanak. Amikor Regut befejezte a felolvasást, Anna felkérte a gyűlés részvevőit, hogy szóljanak hozzá és ha valakinek kérdése van, jelentkezzék.

— Mit kell itt annyit bölcselkedni? Szervezzük meg a kolhozt és lássunk munkához! — kiáltotta a helyéről Alksnis, aki negyvenhat társával együtt már rég kijelentette, hogy hajlandó termelőszövetkezetbe tömörülni.

— Kondában nem hízik a disznó! — hallatszott a hátsó sorokból. — Tudták régen a lettek, miért mondják ezt...

— Azért vezethettek bennünket orrunknál fogva ennyi ideig a bárók meg a kulákok — vágott vissza Indrikson szegényparaszt.

— Aztán az asszonyoknak meg a gyerekeknek is be kell lépniök? — hangzott fel a kérdés, és a jelenlevő kulákok nyomban felhorkantak. — Mi lesz a kutyákkal meg a macskákkal? Nekem otthon mindegyikből van egy pár...

— Te, szomszéd, bizonyosan nem mostad ki reggel a füledet, azért hallasz rosszul — felelt meg neki Regut. — Különben hallottad volna, mit mond az alapszabály.

— Nem vagyok kíváncsi erre a sületlenségre — fakadt ki valamelyik kulákoktól felbujtott paraszt. — Eszemben sincs, hogy belépjek a kolhozotokba!

— Akkor hagyd beszélni azt, aki be akar lépni — intette le Regut. — Máskülönben a gyűlés felkérhet, hogy hagyd el a helyiséget.

Ettől kezdve nem kiáltott közbe senki, s a jelenlevők sorra előálltak a gyakorlati kérdésekkel: mekkora lehet a háztáji gazdaság, milyen magántulajdonnal rendelkezhetnek a kolhoztagok, hogyan számolják el a különféle munkanemek munkaegységeit, mik a kolhozparasztok családtagjainak kötelességei a kolhozban. Újra elő kellett venni a minta alapszabályt, némelyik pontját még egyszer felolvasni, példákkal megmagyarázni a homályos részeket. A kérdésekre Anna és Regut válaszolt, egy-két esetben Pilag és Artur is segített nekik.

A kulákok a hátsó sorokba tömörültek és füleltek. Csak Kikreizis kért néhányszor szót, és megkérdezett egyet-mást.

— Ha én nem kívánok belépni a kolhozba, milyen következményei lesznek? Ha pedig belépek, mennyit fizetnek a lovaimért és a gépeimért? Soknak csak egy félig döglött gebéje vagy egy ócska ekéje van, nekem meg négy erős igáslovam és sokféle

gépem. Úgy gondolom, jogom van többet kérni, ha nem is mindenért, legalább egy részéért.

— Nézd csak, szomszéd, — felelte Regut — először is arra van szükség, hogy a kolhoz beleegyezzék a felvételedbe, már pedig ezt, úgy hiszem, egyetlen kolhozmunkás sem kívánja. A termelőszövetkezet olyan hely, ahova kulákoknak tilos a bemenet.

Nevetés csattant fel a teremben. Anton Paceplis fancsali képpel ült az egyik elülső sorban. Nem kérdezett semmit, csak figyelt és gondolkodott. Amikor a gyűlés kinevette Kikreizist, Paceplis arca elkomolyodott.

— A lovaidat meg valamennyi gépedet, Kikreizis, a zsellérek meg a kevésföldű parasztok segítségével szerezted — folytatta Regut. — Magam is kénytelen voltam két évet zsellérkedni szántóidon és kaszálóidon. Ha a lovaidat a kolhoznak akarod adni, helyesen cselekszel, de fizetségről ne is álmodozzál.

— És ha nem lépek be a kolhozba, akkor mi lesz? — kiáltott közbe ismét Kikreizis. — Miért nem válaszolsz a kérdésemre, Regut?

— Erőszakolni senki sem fog — mondta Regut. — Nélküled is boldogul majd a kolhoz.

Aztán Pilag kért szót. Üdvözölte a kezdeményezőket, majd a többi szovjetköztársaságban végbement kollektivizáció tapasztalatairól beszélt, a kulákok ravaszságáról és ármányairól — hogyan próbáltak beférkőzni a kolhozokba és elfoglalni a vezető állásokat, hogy aztán belülről bomlasszák a termelőszövetkezeteket; beszélt a különböző szélsőségekről és elhajlásokról, a naplopók és ál-kolhozparasztok elleni harcról, a munka helyes megszervezéséről. Azoknak, akik most teszik meg az első lépéseket és új termelőszövetkezet alapjait rakják le, fel kell használniok ezeket a tapasztalatokat és kiküszöbölniök a kolhozélet úttörőinek hibáit. Pilag aztán részletesen ecsetelte a szocialista gazdálkodás előnyeit az egyénivel szemben; beszélt a kollektivizáció politikai jelentőségéről és a Lettország parasztsága előtt feltáruló hatalmas távlatokról.

— Fontoljátok meg, elvtársak, az alapszabályzat második pontjának szövegét: „Eltűnik minden mezsgye, amely eddig a kolhoztagok földjeit elválasztotta, s minden telek egyetlen földterületté változik, amely a termelőszövetkezet kollektív használatába megy át." Ha földjeitekről eltüntetitek a mezsgyéket, egyúttal megsemmisítitek mindazt, ami eddig elválasztott egymástól benneteket, elpusztítjátok a régit és megteremtitek az újat, a jobbat. Mint ahogy fiatal kolhozotok földjein hamarosan

megindulnak a traktorok és kombájnok, úgy kezdenek majd hatni életetekben is az előttetek eddig ismeretlen, új erők: a cél egysége, a törekvések összehangoltsága, az emberszeretet, barátság és elvtársiasság nagyszerű erői. S ha majd mindennek birtokában lesztek, még a hegyek is meghátrálnak előletek és nem lesz többé erőd, amelyet ne tudnátok bevenni.

— Köszönjük a szovjethatalomnak és a pártnak új életünket! — kiáltotta valamelyik újgazda a terem közepén, s a gyűlés részvevőinek többsége nyomban csatlakozott hozzá.

— Köszönet Sztálin elvtársnak! Munkával bizonyítjuk be hálánkat a szovjethatalomnak! Éljen a párt, éljen Sztálin elvtárs! — A felkiáltások erőteljes, ujjongó akkorddá folytak össze. Amikor az izgalom, éppoly hirtelen, mint ahogy támadt, lecsillapodott, a gyűlés a legfontosabb napirendi pontra: a termelőszövetkezet megalakítására tért át. A korábban jelentkezett negyvenhat gazdához még két tucat új jelentkező csatlakozott. A jelentkezők egyharmadának kérelmével egyelőre nem foglalkozhattak, mert ezeknek a gazdáknak földjei túlságosan messze estek az új kolhoz földterületétől.

— Gazdálkodjatok még egy ideig a régi módon és beszéljetek szomszédaitokkal — tanácsolta nekik Artur. — Majd ha elegendő közös földterületű gazdaság kíván tömörülni, szervezhettek egy önálló kolhozt vagy legalább brigádot.

Minden jelentkezőt megbíráltak, értékeltek, némelyik lusta gazdának tudtára adták, hogy a termelőszövetkezet nem tűri soraiban az ingyenélőket és ál-kolhozparasztokat.

Amikor erre fordult a beszélgetés, Anton Paceplis felállt és Kikreizisszel együtt kisomfordált a teremből. Attól tartott, hogy Anna az egész gyűlés előtt faggatni kezdi, mit szándékozik tenni. Szurumiban, amikor Anna rá akarta beszélni, hogy lépjen be a kolhozba, toppanthatott és rárivallhatott lányára, hogy ne zavarja az imádkozásban. Itt ezt nem teheti meg, hát jobb, ha eltűnik szem elől.

Negyven gazdaság még azon a napon termelőszövetkezetbe tömörült. Az új kolhozparasztok elhatározták, hogy első gyűlésükön „Sztálin-út"-nak nevezik el kolhozukat. Megválasztották a vezetőséget és az ellenőrző bizottságot. Anna javaslatára, egyhangúlag Regutot választották elnöknek. A járási végrehajtó bizottság élére Regut eddigi helyettese, Brigis került.

Amikor a gyűlés véget ért, öreg parasztasszony lépett az elnökség asztalához.

— Drága elvtársak, kérdezhetek valamit? — fordult az elnökséghez.

— Kérdezzen csak bátran, Gandra néni... — felelte mosolyogva Anna.

— Most hát beléptem a kolhozba — kezdte az öregasszony. — Mondják meg, járhatok-e ezentúl is templomba? És hogy lesz a gyerekek megkeresztelésével? Hiszen bennünket istenhitben neveltek, gyerekkorunk óta hallgatjuk az isten igéjét.

— Belépni a kolhozba nem ugyanaz, mint belépni a pártba, vagy a Komszomolba — magyarázta Artur. — A párttag és a komszomolista helyzete és meggyőződése összeegyeztethetetlen az istenhittel, templomlátogatással és ehhez hasonlókkal, de ha maga, miután belépett a kolhozba, nem tud meglenni templom és isten nélkül, nem fogja elítélni senki. Imádkozzék csak, de ne feledje, hogy a kolhozföldeken dolgozni kell. Az imádkozásért nem jár munkaegység.

— Tehát mégis lehet! — örült meg Gandra néni. — Nagyon köszönöm, nagyon köszönöm! Ne gondolják, hogy még most is olyan nagyon hiszek abban az istenben. Csak úgy, egy kicsit, inkább szokásból. Utóvégre nem könnyű egy nap alatt leszokni róla. Szeretem néha meghallgatni, mit prédikál ez a Reinhart. Én azért rettenetesen szeretem a kommunistákat és néha még értük is imádkozom, hogy minden sikerüljön nekik. Én is éppen olyan kommunistája vagyok az istennek, mint maguk, csak éppen még szeretem a templomi szertartásokat.

Hálálkodott még egy darabig, aztán elégedett mosollyal tért vissza a helyére és sokáig, lelkesen magyarázott valamit szomszédainak.

A gyűlés késő estig elhúzódott. Sötét volt már, amikor Anna kikísérte a gépkocsihoz Arturt, Valentyinát és Pilagot. Fáradtan, de boldogan hallgatta a hazaszéledő parasztok búcsúköszöntését és további sikereket kívánó szavaikat. Pilag a soffőr mellé ült. Artur meg Valentyina a hátsó ülésre. Amikor az autó eltűnt a Népház épülete mögött, Anna lassan elindult lakása felé.

7

A kolhoz csak alakilag volt meg az első napokban. A közös munka megkezdését a tavaszi szántás és vetés idejére tervezték, ugyanakkor akarták egybegyüjteni a lovakat is. Szénakészlet nem volt, s a kolhozvezetőség úgy határozott, hogy a tejelőállatokat tavaszig a kolhozmunkásoknál hagyja, a tejgazdaságot pedig akkor szervezi meg, amikor a jószágot már kihajtják a legelőre.

Regutot és Annát a második hét elején Lettország Kommunista Pártjának Központi Bizottságába hívták. A Központi Bizottság vezetősége meghallgatta Regut jelentését a „Sztálini út" nevű kolhoz megszervezéséről, részletesen kikérdezte az új elnököt a kolhoz gazdasági bázisáról, földterületének nagyságáról, jószágállományáról, mezőgazdasági felszereléséről, a munkaképes kolhozparasztok számáról, a közeljövőre vonatkozó gazdasági terveiről. A Központi Bizottság vezetősége jóváhagyta a kolhoz megszervezését, Regutot — akinek egyszerű és világos beszámolója jó benyomást keltett — megerősítették elnöki tisztségében, erősen megbírálták és helyesbítették gazdasági terveit. A kolhoz vezetőségét megbízták, hogy haladéktalanul szervezze meg a lótenyészetet és a tejgazdaságot, a kolhoztagok háztáji gazdaságában pedig hagyjon egy-egy tehenet és borjút, úgy, ahogy azt a kolhozparasztok az alakuló gyűlésen elhatározták.

Regut, amikor Rigából visszatért, vezetőségi ülést hívott össze és elmondta a párt Központi Bizottságának utasításait.

— Amíg mindegyikünk a maga régi kis földjét túrja, a jószágot pedig ott hagyjuk a tanyákon, nyoma sem lesz még a kolhoznak — mondta Regut. — Csak a cégér lesz más, az élet a régi marad. Egyszer meg kell szabadulnunk az egyéni élet régi béklyóitól. Minél előbb, annál jobb. Ha tavaszig várunk, még úgy járhatunk, hogy nem tudunk tejelőállatot szerezni a tejgazdaságba.

— De a kolhoz mégis csak nehezen tudná ellátni takarmánynyal a teheneket — jegyezte meg Murniek raktáros, a vezetőség egyik tagja. — Az egyéni gazdaságok könnyebben ellátják. Ott mindenki megtalálja a módját, hogyan húzhatják ki tavaszig.

— Ez bizalmatlanság a közösség iránt! — kiáltott fel Regut. — Azelőtt magam is így gondolkoztam, de amikor Rigában rámutattak a hibáimra, rögtön megértettem, hogy így nem megy a dolog, ez elavult felfogás. Szép is lenne: a közösség nem bírja erővel, amit az egyéni gazdálkodó meg tud csinálni! Ha ez így van, akkor nincs is értelme az egyesülésnek! Azért tömörülünk, hogy erősebbek legyünk és hogy elbírjuk azt, amihez eddig gyengék voltunk. Most egyszerre erőtlenné vált a kolhoz, s az egyéni gazda az erősebb? Mindannyiunkban ott lapul még az ősi Ádám, itt van a kutya eltemetve. Ki kell űznünk magunkból, hogy nyoma se maradjon. A tehenek takarmányozása pedig ne aggasszon benneteket. Ha jószág lesz, tej is lesz. A tejet az államnak adjuk, az állam pedig kisegít bennünket szénával meg olajpogácsával — ezt Rigában megígérték nekem. Most fontol-

juk meg, hol rendezzük be a lótenyészetet meg a tejgazdaságot és kit állítsunk az élükre.

— A lótenyészetet berendezhetjük Melderiben — javasolta Kluga, akit az első mezőgazdasági brigád vezetőjévé tettek meg.

— De hiszen ott lókölcsönző állomás van! — kiáltott fel Murniek. — Állami vállalat!

— Azt felszámolják — magyarázta Regut. — A Földművelésügyi Minisztérium hajlandó erre az engedményre. Beszéltem a miniszterhelyettessel. A kolhoz megszervezésével ezek az állomások elvesztik jelentőségüket.

— Az más — vonult vissza Murniek.

— Az állattenyészetet pedig nagyon jól elhelyezhetjük a Stabulniek-majorban — folytatta Regut. — Egyelőre elfér benne. Majd ha szaporodik az állomány, új tehénistállót építünk. Vezetőnek Olga Lipstint javaslom. Erélyes és megfontolt asszony, fiatalkorában épp eleget görnyedt a kulákok istállóiban. Nem is tudnék jobb vezetőt elképzelni.

— Olga Lipstin jó gazda lesz — dörmögte Murniek. Lelke mélyén arról ábrándozott, hogy az ő feleségére esik a választás, de nyilván nem illenék, hogy a férj is, feleség is vezető állást töltsön be a kolhozban. Magát Murnieket raktárossá nevezték ki. — Azt hiszem, megállja majd a helyét — tette hozzá. — Csak azt nem tudom, hogyan birkózik meg a számvitellel meg általában a számokkal. De különben becsületes asszony.

Elfanyarodott az arca, csalódásféle jelent meg rajta, de a vezetőség többi tagja ezt, úgy látszik, nem vette észre.

— A lótenyészet vezetőjének a fiatal Gandrát nevezhetnénk ki — folytatta Regut. — Nagyon szereti a lovakat; nézzétek meg, milyen csikókat nevelt a maga húsz hektárján. Az ügetőpályán versenyezhetnének a tenyészállatokkal.

— Másfél évet szolgált a lovasságnál... — tette hozzá Kluga. — Lótenyésztési szakkönyvei is vannak. Jobb vezetőt nem is találnánk a lótenyészetre.

Így is döntöttek. Sokkal nehezebbnek bizonyult megfelelő számvivőt találni a szövetkezetbe. Ebbe a munkakörbe feltétlenül olyan ember kell, aki legalább némileg tisztában van a pénzügyi rendeletekkel, a kolhozgazdálkodással, s ami a legfontosabb: becsületes dolgozó, akiben tökéletesen megbízhat az egész kollektíva. Képesített, tapasztalt kolhozszámvivő nem akadt a purvaji járásban, viszont máshonnan hívni teljesen ismeretlen embert kockázatos lett volna. Anna Paceplis megígérte, hogy majd keres alkalmas jelölteket a komszomolisták között.

— Egynéhány komszomolista középiskolát végzett —

mondta. — Ha nincs is szakképzettségük, kiképeztethetjük őket.

— Akár a szövetkezet költségére — mondta Regut. — Kifizetődik. Kérni akarom azt is, hogy jólképzett agronómust küldjenek a megyébe. Segítene nekünk minden munkában és a jövő gazdasági év vetésforgójának megtervezésében. Szükségünk van hároméves tervre is, különben semmi sem lesz a kollektív gazdálkodásból.

— Azt hiszem, Regut elvtárs, Aivar Lidum tud ebben segíteni nekünk — mondta Anna. — Mezőgazdasági középiskolát végzett és most a mezőgazdasági akadémia hallgatója. Ezen a vidéken nőtt fel és jól ismeri az itteni viszonyokat. Rimsával, a gépállomás főagronómusával együtt, elkészíti minden tervet, amire csak szükség lesz.

— Remek eszme! — kiáltott fel Kluga. — Kiderül, hogy gazdag emberek vagyunk, csak egy kicsit keresgélnünk kell, máris van mindenünk!

— De vajjon győzi-e majd Lidum a munkát a mocsárlecsapolásnál is, meg a kolhozban is? — kérdezte kételkedve Murniek.

— A kettő kapcsolódik — felelte Anna. — Ha Aivar... Azaz Lidum ismeri a kolhoz gazdasági fejlődésének irányát, jobban ki tudja dolgozni a talajjavítás általános tervét.

— Ez is igaz — lelkendezett Murniek.

Regut az ülés után cselekvéshez látott.

A kolhoztagok különféleképpen fogadták az új határozatot: azonnal egybe kell terelni a szarvasmarhákat és megszervezni a lótenyészetet. Sokan abban reménykedtek, hogy a nemrég még egyéni gazdáknak lehetőséget adnak majd arra, hogy apránként szokják meg az új helyzetet. Azok, akiknek több jószáguk volt, egy ideig tűnődve, komoran jártak-keltek.

— Tehát mégis idegen takarmányt és bánásmódot kell megszoknia az én Piektalomnak... — sóhajtozta Gandris anyó s olyan szánakozva simogatta vén tehenét, mintha azt a mészároshoz vezetnék. — Ki ápol, ki gondoskodik rólad ezentúl, Piektalocskám... az idegenek majd nem szeretnek úgy, mint én.

— Én azt hiszem, Piektalt nyugodtan megtarthatja — mondta Peter Gandris az anyjának. — Burenuskát adjuk majd a tehenészetnek, a fiatalabbikat.

— Odaadjam a jobbik tehenemet! — kiáltott fel Gandris anyó és összecsapta a kezét. — Meghibbantál, Peter? Hiszen ha csak a mezőn legel, akkor is húsz liter tejet ad naponta! Mit kezdjünk Piektallal? Öreg jószág, legfeljebb két évig fejhetjük, tovább nem. A tehenészetnek elég jó lesz.

— A tehenészet is a miénk — vitatkozott vele Peter. — A legjobb tehenet kell odaadnunk: eleinte elég lesz nekünk Piektal teje is, aztán tavasszal már Burenuska borja is ad tejet, az sem marad el az anyja mögött.

— Jaj, jaj istenem... Mit beszélsz, te Peter! Nem elég, hogy a két legjobb lovunkat odaadod a kolhoznak... még a legjobban tejelő jószágunkat is kivezessük a házból? Nem lesz ennek jó vége, fiam, jegyezd meg a szavamat!

— Te se feledd el az enyémet, anyám — mosolygott Peter. — Ez csak jóra vezethet. Mindenből a legjobbat kell a kolhoznak adni, akkor virágzik fel, s ebből mindenkire csak jó származhat. Én azt se tudnám, hova legyek szégyenemben, ha Piektalt adnánk a tehenészetbe. Hiszen a szomszédoknak is van szemük. Kinevetnek bennünket, zsugorinak neveznek. Ezt akarod?

Az öreg Gandrisné nem vitatkozott tovább a fiával, de nehéz lett a szíve, amikor a fiatal Burenuskát a Stabulniek-tanyán berendezett tejgazdaságba vezették. Gandrisné a fiával ment és félrehívta Olga Lipstint, a tejgazdaság vezetőjét. Sírós hangon kezdte neki mesélni, milyen kezes jószág az ő Burenuskája:

— Fejés közben nem rúg, egy csöpp tejet sem tart magában, de szereti, ha gyöngéden bánnak vele. Ügyelj rá, Olga, tartsd szemmel a fejőnőket, nehogy verjék és szidják, és mindig mossák meg a tőgyét!

— Legyen nyugodt, Gandris anyó... — nyugtatta meg Olga mosolyogva az öreg parasztasszonyt. — Semmi baja nem lesz itt Burenuskának.

— Néha egy-egy nyaláb lucernát is vessetek elébe — nyughatatlankodott Gandrisné. — Igen szereti azt a jószág. Mocsári szittyón hamarosan felfordul... Ne, Burenuska, ne, tehénkém, edd meg ezt a kis kenyérkét... ki kínál meg ezentúl csemegével?... — Darabokra törte a magával hozott nagy karéj kenyeret és a tehénnek adta. Elmenőben még meg is könnyezte a tehenét és vissza-visszanézegetett a nagy istállóra, ahonnan kihallatszott a sokfelől összeterelt tehenek bőgése.

— Láttad-e, Peter, milyen teheneket vezetett oda Murniek? — szólalt meg, amikor már nem látták az istállót. — Két kívénhedt jószágot, még öregebbeket, mint a mi Piektalunk. Nem a legjobb tehenét vitte oda! Isten tudja, mit csinál a három fiatal tehenével! Tulajdon szememmel láttam a mult héten az istállójában. Micsoda dolog ez: az egyik embernek csak egy tehenet meg egy borjat hagynak, a másiknak meg három jóltejelő

tehene van. Hát ilyen rend ez? Mindenki azt teszi, ami neki tetszik?

Peter megállt az út közepén.

— Igazat beszélsz, anyám? — kérdezte. — Biztosan tudod, hogy Murnieknek három fiatal tehene maradt a tanyáján?

— Minek hazudnám! — Gandrisné még meg is sértődött. — Tulajdon szememmel láttam. Hova tette volna azóta... Ha csak el nem adta. És ilyen emberre bízzák a kolhozvagyon őrzését, nála lesz majd a hombár kulcsa...

— Tudod mit, anyám: te menj haza, én visszamegyek a tejgazdaságba — mondta Peter. — Ezt nem hagyhatom ennyiben.

— Miért avatkozol bele éppen te? — sápítozott egyszerre az öregasszony. — Más talán vak? Másnak nincs nyelve? Még feldühíted, magad ellen uszítod. Murniek nagyhangú ember, úgysem tudod túlkiabálni.

— Én nem magamat féltem! Ez nem az én magánügyem, hanem az egész kolhoz ügye, tehát nem hallgathatok.

Peter visszament és megkereste Regutot, aki egész nap a Stabulniek-tanyán volt.

— Elnök elvtárs, nincs rend nálunk — kezdte a fiatal Gandris. — A gyűlésen hozunk egy határozatot, aztán, amikor a megvalósítására sor kerül, egészen másképpen cselekszünk. Így nem jutunk messzire.

— Mi történt? — Kérdezte Regut.

Peter elmondta, amit Murniekről megtudott.

— Lám, milyen agyafúrt... — mormolta a kolhozelnök. Elfelhősödött az arca. — Éppen telefonhoz hívtak, amikor Murniek idevezette a teheneit. Jó, hogy szóltál. Nem hagyjuk ennyiben a dolgot. Nem szabad hagynunk, hogy elszaporodjék a gyom: irtsuk, ahol látjuk, különben az egész föld elgazosodik. No, hát a lótenyészettel mi van, Peter? Voltál már Melderiben? Megnézted a helyiséget?

— Voltam, Regut elvtárs... — felelte Peter felcsillanó szemmel. — Ha átalakítjuk a tehénistállót meg egy-két egyéb gazdasági épületet, körülbelül ötven lovat elhelyezhetünk. A csikók számára ugyan új istállót kell építenünk. Mikor hozzák a lovakat?

— Néhány nap mulva. Pilag telefonált a megyei székhelyről. Azt mondta, hogy a kormány máris határozatot hozott a lókölcsönző állomás felszámolásáról. Tehát ehhez tartsd magad: hamarosan meg kell kezdenünk a gazdálkodást.

Amikor Gandris elment, Regut elküldött valakit Murniekért és a szövetkezet raktárosát azonnal a tejgazdaságba rendelte.

— Mi történt? Mi olyan sürgős? kérdezte Murniek Reguttól, amikor a tanyaudvaron összetalálkozott vele.

— Este össze kell hívnunk a vezetőséget — felelte Regut, komor pillantást vetve Murniekre.

— Már megint? — csodálkozott Murniek. — Két napja volt ülés. Mikor dolgozzunk, ha ilyen sokat ülésezünk?

— Nem tehetek róla — mondta Regut. — Nekem egy csepp kedvem sincs ülésezni, de a körülmények kényszerítenek rá. Sürgősen ki kell írtanunk némelyik kolhoztagból a régi gondolkodásmódot. Érted, Murniek?

— Mi történt hát? — Murniek nyugtalanul pillantott Regutra. — Lopott valaki?

— Igen, még hozzá egész arcátlanul. Már messziről bűzlik tőle. Új raktárost kell keresnünk! — Regut hirtelen felemelte a hangját. — Add ide a kulcsokat! Nem vagy méltó az őrzésükre! Raktárosnak becsületes gazda való, olyan, aki nem csapja be a szövetkezetet és nem gondol olyan sokat a tulajdon hasznával. Érted? Elvesztetted a kollektíva bizalmát.

Murniek zavart lett, de igyekezett fesztelenül viselkedni.

— Elvesztettem? Mikor? Hol veszítettem el máris? Biztosan megrágalmazott valaki.

— Itt, a tejgazdaságban vesztetted el a kolhozparasztok bizalmát. Idehoztad a kivénhedt teheneidet! Ősszel már le is taglózhatjuk őket. Mi jogon tartottál meg három jóltejelő tehenet? Másnak egy maradt, neked meg három.

— Nem értem... — vont vállat Murniek. — Honnan volna három tehenem, amikor csak egy maradt otthon, meg egy tavalyi üsző.

— Néhány héttel ezelőtt a Népházban tartott gyűlés előtt még öt fejőstehened volt.

— Akkor... akkor igen... De láttam, hogy öt tehenet nem tudok ellátni takarmánnyal. Kettőt... eladtam a sógoromnak, az aizupi járásba... Akkor még nem alakult meg a kolhoz...

— De tudtad, hogy hamarosan megalakul.

— Hát nem volt jogom eladni a tehenemet?

— Ne tettesd magad együgyűnek, Murniek! Válassz: vagy nyomban idevezeted azt a két tehenet, vagy takarodsz a kolhozból. Sem az egyik, sem a másik esetben nem maradhatsz raktáros.

— Regut... — kezdte csöndesen Murniek. — Úgy volt ez, hogy... szótfogadtam a feleségemnek; nagyon siránkozott és jajveszékelt... Visszahozom a teheneket... — még nem kaptam

meg értük a pénzt. Holnap hajnalban idevezetem őket... Nem hozhatnék helyre mindent szép csendesen?

— Nem lehet, Murniek. Add ide a kulcsokat.

A vezetőség felmentette Murnieket a raktárosi teendők alól. Indrikson párttagot nevezték ki a helyébe. Murniek másnap visszavezette két tehenét és átadta a tejgazdaságnak; a kolhoztagok előtt azonban úgy elveszítette hitelét, hogy hamarosan a talajjavító szövetkezet vezetőségének elnöki tisztéről is le kellett mondania.

8

Amikor Anna hazafelé igyekezett a Központi Vezetőség üléséről, amelyen Regut beszámolót tartott, betért a Szurumitanyára. Paceplis meg sem várta, míg a lánya megszólal és élesen rátámadt:

— Ha agitálni jöttél, hogy lépjek be a kolhozba, akkor már mehetsz is lányom. Itt ugyan nem találsz olyan bolondot!

— Belépsz, vagy nem lépsz, tőled függ — felelte Anna. — Erőszakkal senki sem kényszerít, de én azt hiszem, a te józan eszed anélkul is rávezet a helyes útra.

— Nem értem, miért akarsz minden áron a dolgaimba avatkozni? — kérdezte dühösen Paceplis és ingerülten vakargatta már csaknem hófehér szakállát. — Magam is tudom, miből van hasznom és miből károm. Engedd meg, hogy úgy éljek, ahogy jónak látom.

— Nem tudod, mi válik hasznodra — folytatta az ostromot Anna. — Ha mindent nyugodtan mérlegelnél, egy napig sem késlekednél a belépéssel. Ez csak gyerekes szeszély. Nem tudsz erőt venni a szeszélyeiden és együgyű csökönyösségeden.

Az udvaron folyt le a beszélgetés, a ház küszöbe előtt. Laviza a temetőben volt, egy távoli rokonát temették azon a napon, Zsan pedig még nem tért haza a tanfolyamról. Paceplis, látva, hogy Annát nem tudja egykönnyen lerázni a nyakáról, sarkonfordult és bement a házba. Anna követte s még akkor sem sértődött meg, amikor apja tüntetőn becsapta az orra előtt az ajtót. Belépett a szobába és engesztelő hangon mondta:

— Beszéljünk komolyan, apám. Miért menekülsz az igazság elől? Azt akarod, hogy maga az élet kényszerítsen jobb belátásra?

Paceplis elővette zsoltároskönyvét, orrára biggyesztette a szemüvegét, leült az asztalhoz, fellapozott egy, nyilván már előre kiválasztott, zsoltárt és nyugodt hangon rázendített.

Végigénekelt egy strófát, szemüvege fölött Annára pislantott és látta, hogy a lánya leült az ablak elé. Szemlátomást felkészült rá, hogy türelmesen végighallgatja a zsoltárt. Paceplis haragosan ráförmedt a lányára:

— Miért nem hagysz imádkozni? Mit akarsz? Ha reggelig itt ülsz, akkor sem lépek be a kolhozba!

— Apám... — kezdte csöndesen, de felindultan Anna. — Miért hozol szégyent magadra és gyermekeidre? Hát nem érted, hogy Zsan meg én csak a javadat akarjuk?

— Én szabad szovjet polgár vagyok és azt teszem, ami nekem tetszik — felelte Paceplis. — Kicsinyek vagytok ti még ahhoz, hogy tanítsatok. A magam földjén éltem le egész életemet, a magam gazdája voltam, ti meg azt akarjátok, hogy vénségemre a Klugák meg Regutok béresének szegődjem? Hogy azok parancsolgassanak nekem s reggelenként kiadják az utasítást, mit tegyek, hogy tegyem? Hallani sem akarok erről! Inkább száraz kenyérhéjon meg vízen tengődöm, mintsem hogy úgy táncoljak, ahogy más fütyül. Engem más fából faragtak. Nálam hiába próbálkozol.

— Értsd meg, ez nem így van! — felelte Anna. — A kolhozban nincsenek se béresek, se urak, akik a kolhozparasztok nyakára üljenek. A kolhozban mindenki egyenjogú...

— Hallgass már, elég, hagyj békén! — robbant ki végül Paceplis. — Itt ugyan nem mégy semmire! Ilyen dolgokkal ne is gyere többet hozzám!

Anna felállt.

— Jól van, apám, most elmegyek, de úgysem hagylak békén.

Paceplis, válasz helyett, új zsoltárba kezdett. Amikor a strófa végére ért, Anna már nem volt a szobában. Paceplis akkor felállt, a szekrényhez lépett és elővette a vodkásüveget, amelyet Laviza elől jól elrejtett egy csomó régi rongy mögé. Tenyere fonákjával megtörülte a száját, húzott néhány kortyot, aztán felnevetett és beszélgetni kezdett magában.

— Isten igéje után nem bűn kortyolni egyet. Maga a megváltó is ivott bort, még a tanítványait is megkínálta vele. Miért kellene nekem száraz torokkal élnem?

Még egyet húzott, elrejtette az üveget és kiment az udvarra. A ház előtt leült a lócára és hosszasan elnézte szántóit és rétjeit. Földjeinek legnagyobb részét nem szántották fel az ősszel — ki is szántotta volna, amikor Zsan tanfolyamokra lót-fut, fejébe vette, hogy kitanul holmi gépésznek. Messze, a kolhozföldeken, emberek dolgoztak, trágyát hordtak, siettek kihasználni a szánutat, mielőtt olvadni kezd a hó.

„Szép kis élet... — tünődött Paceplis. — Sürgölődnek, mint a hangyák, ha fúj, ha esik, én meg azt teszem, ami nekem tetszik. Ha kisüt a napocska, kilépek a házból és annyit dolgozom, amennyit én akarok, ha meg szakad a hó, a szobában ülök és az ablakból nyugodtan szemlélem az isten világát. Senki sem kerget, senkinek sem kell felelnem. Gazda vagyok!"

A gazdának azonban már rég kirojtosodott a nadrágja és itt-ott áttetszett rajta a csupasz teste. Laviza nem szeretett tűvel-cérnával vesződni. Mint a mult idők emléke, úgy korhadozott az útszélen Paceplisék megszürkült, düledező házacskája. Romlott, pusztult minden. És Anton látta ezt, de nem volt sem ereje, sem akarata, hogy felálljon és harcba szálljon a közelgő pusztulással, amely fekete felhőként tornyosodott élete fölött. Sóhajtozni, panaszkodni a nehéz időkre meg a hálátlan gyerekekre, akik vénségére magára hagyták az apjukat — ennyi telt csak a Szurumi-tanya gazdájától.

Léptek hangzottak fel a ház sarka mögött. Hamarosan feltűnt Marcis Kikreizis zömök alakja.

— Mit hüsölsz itt egyedul? — kiáltotta már messziről. — Úgy ülsz, mint egy fa-szent, bámulod az eget...

— Mi mást tehetek? — mormogta Paceplis. – Ilyen az emberi sors, Marcis. Mindenkinek békén kell hordania a keresztjét.

Marcis leült Paceplis mellé, hallgatott, elnézett a messzeségbe — a kolhozföldek felé. Aztán náthás hangon megszólalt:

— Tyüh, hogy dolgoznak! Majd megszakadnak!... Mindent a bölcs agronómusok parancsa szerint. A tavaszi gabonát idő előtt el akarják vetni a hideg földbe. No, de megjárják vele... majd kikotorhatják boronával az egészet, s vethetnek a helyébe hajdinát... akkor örülnek még csak igazán!

— Adja isten, adja isten, Marcis...

— Most álltak csak össze, de már nem férnek meg egymással — újságolta Marcis. Murnieket kidobták a raktárosságból, már lopott. Nem kell sokáig várnunk: Regut is beszennyezi a kezét. De jót nevetek majd, ha jonnek érte és viszik a dutyiba!

— Akkor bizony nem illanhat el... — bólogatott Paceplis. — Amint hozzányúl a szövetkezet vagyonához, rögtön elcsípik.

— Valóságos cirkusz ez, Szurum... Derék ember vagy, hogy nem fogadtál szót Annának... Hanem tudod-e, mit mondanak az okosok?

— No, mit?

— Azt beszélik, hogy a te Annád mindenkit bekergetett a kolhozba, de neked nem engedi, hogy belépj, mert nagyon jól tudja, hogy ott mindenki tönkremegy. Hadd menjenek tönkre

mások, csak az apja tanyája maradjon épen. Ezt mondogatják mostanában.

— Ki mondja?

— Sokan... Az öregem... meg mások.

— Hát megtiltani éppen nem tiltotta meg — cáfolta Paceplis. — Ellenkezőleg, rá akart venni, de én nem akartam.

— Tudom én ezt, Szurum, de mi rossz van abban, ha az emberek megfordítják az igazságot? Egykutya az, ha megtiltotta, ha rá akart venni... De minek beszélünk annyit? Úgysem hallgatnak ránk! Éljenek csak így egy évig, majd ha nem lesz mit tejbe aprítani, megértik, milyen kútba ugrottak.

— Akkor majd megértik, de már késő lesz... — jegyezte meg Paceplis.

Marcis ravaszkásan hunyorított, egy üveg vodkát meg egy karika házikolbászt húzott elő a zsebéből.

— Nesze, tömd meg a fejedet, apóskám...

— Azt bizony, megtehetem. Mi sohasem húzódóztunk az ilyesmitől.

Amikor Paceplis szája elvált az üveg nyakától, a vodka jócskán megapadt az üvegben. Marcis is húzott néhány kortyot, letette az üveget maga mellé, a lócára, aztán szótlanul falogatták a kolbászt.

— Azt mondja az apám, mindenki példát vehet rólad — vette fel a beszélgetés fonalát hosszú hallgatás után Marcis. — Igazi kemény, kitartó ember vagy, felőled azt csinálhat a világ, amit akar. Ez a helyes, Szurum. Nem érdemes kezdened velük. Tarts velünk, akkor mindig igaz úton jársz. Más idők jönnek, újra feléledünk, s te köztiszteletben álló ember leszel a környékünkön.

— Volt olyan idő is, amikor nem tiszteltek? — nevetett fölényesen Paceplis.

— Dehogy volt, nem azt mondtam én! Hanem Anna... ez az Anna... beszennyezi az életedet, ha nem szállsz szembe vele.

A fiatal Kikreizis itatta Paceplist és uszította, uszította... A purvaji járás kulákjainak nem volt nagyobb szórakozásuk, mint leitatni Szurumot, aztán hallgatni, hogyan szapulja a lányát — a járási párttitkárt. Paceplisnak pedig, mint azelőtt is, semmi sem hízelgett jobban, mint az, ha a nagygazdákkal poharazhat. Ilyenkor úgy érezte, hogy egyenlő velük. Szurumi ura, Szurum gazda — ez olyan előkelően hangzott!

Amikor Marcis üvege kiürült, Paceplis kihozta a házból a magáét, s egy-kettőre végeztek azzal is. Marcis már holtrészeg volt, de Paceplis még csak most kezdett nekihevülni: ez a kis

vodka nem tudta levenni a lábáról. A fiatal Kikreizis érthetetlen szavakat motyogva, összevissza botladozva támolygott a tanyájuk felé, Paceplis meg eldugta az üres üvegeket és visszaült a lócára. Sokáig üldögélt ott — magas, vállas termetével olyan volt, mint egy hatalmas szobor. Az istállóban fel-felnyerített a ló, bőgtek a tehenek, panaszosan sivalkodtak a disznók, várták, mikor viszi nekik a gazdasszony az eleséget, de Szurumi gazdája most édeskeveset törődött a jószággal. Mint valami kiskirály, ült egyszerű trónusán és nagy, fontos dolgokat forgatott elméjében...

Másnap este felé, hazaérkezett Zsan. Komor volt az arca, sötét, mint az őszi este. Minden kertelés nélkül nekiszögezte apjának a kérdést:

– Mondd meg egyenesen és kereken: belépsz a kolhozba, vagy nem lépsz be? Tudnom kell a végleges választ.

— Már rég megmondtam, mit teszek, világos minden, világosabb már nem is lehetne — felelte Paceplis.

— Szóval, nem? — kérdezte Zsan.

— Semmiesetre sem. Nem szoktam változtatni az elhatározásaimon.

— Akkor hát semmi keresnivalóm itt. Nem tűröm tovább, hogy mindenki nevessen rajtam.

— Aztán mitől van olyan nevetős kedvük?

— Miattad nevetnek ki. A lányod kommunista, a fiad komszomolista, s közös erővel sem tudjuk meggyőzni és a helyes útra vezetni az apánkat.

— Akkor csak hadd nevessenek — vont vállat Paceplis. — Fütyülj rájuk, engem pedig hagyj békén az agitációiddal.

— Fütyülök is, csakhogy nem rájuk... Igazuk van, ha nevetnek, megvan rá az okuk. Szurumira fütyülök, érted? Egy napig sem maradok tovább. Akkor majd azt csinálhatsz a Szurumiddal, amit akarsz.

Zsan a szobájába ment és összecsomagolta holmiját. Elhatározta, hogy átköltözik a gépállomásra, a traktorosok szállására, ott már megvan a helye.

Paceplis behívta Lavizát, leültek a zsoltároskönyv mellé. Nemsokára felhangzott az erőteljes duett.

Zsan nemsokára kilépett kis kamrájából. Tarisznyája meg egy batyu volt a kezében.

— Minden jót! — mondta. — Amíg be nem léptek a kolhozba, be sem teszem ide a lábamat! – Ezzel elment.

— Szörnyeteg... kutya! — rikácsolta Laviza. — Félj az istentől, elvetemült! Így tiszteled apádat és anyádat?

— Mit ugatsz annyit! — reccsent rá Paceplis. — Hadd fusson, hadd vándoroljon a nagyvilágban. Egyszer majd csak visszajön és vonít a küszöbünk előtt. Inkább énekelj velem. És újra felzengett a zsoltár.

De csak az alacsony gerendák meg a dülledező falak verték vissza az éneket. A kutya a mélabús hangok hallatára keservesen szűkölni kezdett az udvaron — talán úgy vélte, hogy illik segítenie gazdáinak.

9

Jan Lidum életében 1947 elején történt meg először, hogy nem mint tanút, hanem mint vádlottat idézték a pártvezetőség elé. A hadosztálynál részt vett a pártvezetőség munkájában, ezért már az első hozzá intézett kérdésből megértette, hogy a pártetika és pártfegyelem ellen elkövetett vétséggel gyanúsítják.

Lidum nyugodtan válaszolt minden kérdésre és cseppet sem érezte sértve magát. Minél tovább húzódott a beszélgetés, annál világosabban megértette, hogy őt és Aivart aljasul megrágalmazta valaki.

— Bocsáss meg, hogy elvontunk a munkádtól — mondta a beszélgetés végén a pártvezetőség tagja — de nem tehettünk másként. Adatokat, néhány levelet kaptunk, amelyek megvádolnak téged és fiadat. Te, mint régi pártmunkás, nagyon jól tudod, hogy egyetlen vádat sem hagyhatunk figyelmen kívül, még ha névtelen levélben közlik is velünk.

— Ezzel tisztában vagyok — felelte Lidum. A pártvezetőség tagját jól ismerte, éveket töltöttek együtt a rigai Központi Börtön egyik cellájában. — Egy kérésem van csak a pártvezetőséghez: ellenőrizzék szigorúan a tényeket, még hozzá nem családi alapon, hanem teljesen hivatalosan. Nem akarom, hogy a legapróbb gyanús körülmény is kivizsgálatlan maradjon. Magad is érted, hogy miért. Majdnem harminc éve vagyok a párt tagja, s mind a mai napig nem esett folt a becsületemen. Hiszem, hogy nem esik a jövőben sem.

Jan Lidumot és Aivart különféle bűnökkel vádolták: saját céljaikra fordították az állam pénzét, megvesztegettették magukat, iparcikkekkel üzérkedtek; Lidum eltulajdonította a vásárlási szelvényeket, amelyeket a minisztérium bocsátott ki dolgozói és a gyárak legjobb munkásai számára, aztán, közvetítők

segítségével, eladta a piacon a szelvényekre kapott iparcikkeket. Aivart azzal vádolták, hogy, miután leszerelt, kisajátított egy zsákmányolt motorkerékpárt, és különféle mesterkedésekkel sajátjaként jelentette be a gépjármű-nyilvántartóban.

Szennyes rágalomáradat volt ez... Lidum minden különösebb erőfeszítés nélkül megcáfolhatott minden egyes vádat. Később, amikor a különbizottság kivizsgálta az ügyet, kiderült, hogy elejétől végéig üres koholmány a vád, a névtelen feljelentők azonban részben mégis elérték céljukat. Becsületes szovjet emberekre rávetődött a gyanú árnyéka, néhány nagyon elfoglalt dolgozó huzamosabb időre félbehagyta a munkáját és kénytelen volt a gonosz rágalmak kivizsgálásával foglalkozni. És, bár a két Lidumot — Jant és Aivart — végeredményben teljes mértékben rehabilitálták, pusztán az a körülmény, hogy ügyükkel külön fegyelmi bizottság foglalkozott, a kispolgárok epés megjegyzéseire és gonosz pletykáira adott okot. A névtelen feljelentő, aki párttagnak és becsületes szovjet hazafinak mondta magát, miután kiszemelt áldozatát bemocskolta, megbújt és kárörömmel figyelte, hogyan tisztogatja magáról a megrágalmazott a ráfröcskölt sarat.

„Bizanygasd csak, hogy nem vagy ludas... — vigyorgott magában gúnyosan. — Mosakodj csak, mentegetőzz! Amíg ezzel foglalkozol, a rádbízott munka áll."

Nyilvánvaló, hogy a névtelen leveleket a legelszántabb ellenség koholta. A rágalmazót a szovjethatalom ellen, minden becsületes és tehetséges szovjet ember ellen érzett gyűlölet irányította.

Amikor Aivar először találkozott ezzel a rágalommal, napokig leverten járt-kelt. Milyen jó, hogy mellette állt apja, ez az erős, edzett ember, aki sohasem vesztette el hidegvérét.

— Ne csüggedj, Aivar — bátorította Jan Lidum a fiát. — Különleges harci fogás ez. Nyugodtabb idegek, biztosabb szem, és győzünk, elpusztítjuk őket. Ne veszítsd el a kedved, fiacskám...

Amikor az első rohamot visszaverték, az ismeretlen, de pontosan elképzelt ellenség új támadást kezdett. Különféle aláírással, hol elváltoztatott betűkkel, hol írógépen írott névtelen levelek beláthatatlan tömegével árasztotta el a különböző hivatalokat, intézményeket. A régebbi megcáfolt tények mellett újabb terhelő vádakat sorolt fel, némelyikük arra az időre vonatkozott, amikor Lidum börtönben volt, s hogy a vádakat kivizsgálhassák, levéltárakban kellett kutatni, régi illegális munkásokat kellett tanúnak megidézni. Az egyes intézmények megint nem temet-

hették a fiókba ezeket a „jeladásokat:" olyan emberek, akiknek munkaereje nagy hasznot hajtott volna másutt, alávaló rágalmak kivizsgálásával vesződtek, Lidumnak és Aivarnak pedig fel kellett fegyverkeznie türelemmel, s újra meg újra megjelennie a különféle intézményeknél, amelyek behívták őket, hogy az ellenük emelt újabb vádakra magyarázatot adjanak.

— Alaposan belénk akaszkodtak — állapította meg Lidum. — Úgy látszik, igen dühösek. Úgy nekivadultak, hogy nem tudnak lecsillapodni.

— Azt hiszem, miattam történik az egész — mondta egyszer Aivar. — Ugyanannak a kéznek a műve, amelyik nyáron háborgatott: Pikolé meg a bandájáé. Pikol ül, de a cimborái szabadon vannak. Nem nyugszanak bele, hogy nem tudtak sötét bandájukba toborozni. Miattam kell szenvedned, apám.

— Először is: nem szenvedő vértanuk, hanem harcosok vagyunk, Aivar — mondta Lidum. — Miközben a magunk becsületéért harcolunk, a szovjet társadalom becsületéért is küzdünk, és az egészen más jelleget és értelmet ad harcunknak. Ez nem személyes ügyünk és nem szabad belefáradnunk. Azok pedig, akik esténkint a „BBC" és „Amerika hangja" studióiból ordítoznak, vagy féktelen gyűlöletükben a szenzációéhes napisajtó hasábjain mindenféle rágalommal illetik a Szovjetuniót, azok miben különböznek ezektől, akik most folytonosan körülöttünk tombolnak? Csak a méretek mások. De helytelen volna, ha egyszerűen fütyülnénk rájuk és ügyet sem vetnénk ádáz kiabálásukra. A hazugságot mindig szembe kell állítani az igazsággal, s csakis igazsággal fékezhetjük meg a hazugság sötét erőit, hogy a nép világosan lássa: ki, hogyan és miért vezeti félre.

Az ellenség második támadását éppen úgy visszaverték, mint az elsőt. A tél vége felé az állambiztonsági szervek leleplezték és letartóztatták a burzsoa nacionalisták egy jókora terrorista csoportját. Köztük voltak a névtelen levelek írói is. Ezután megszűnt a rágalomáradat. Lidum és Aivar megint nyugodtan nekifeküdhetett a munkának és tanulásnak. Aivarnak alaposan neki kellett gyűrkőznie, hogy a nyár elejéig letehesse a második évfolyam minden vizsgáját, mert a hatalmasarányú talajjavítási terv megvalósítása a Kígyó-mocsár környékén kevés időt hagyott a tanulásra.

Közvetlenül a „Sztálini út" nevű kolhoz megszervezése után Aivar, Anna felkérésére, hozzáfogott az új szövetkezet hároméves tervének kidolgozásához. Még be sem fejezhette, amikor a Kígyó-mocsár lecsapolásának műszaki tervmunkálatai úgy előre-

haladtak, hogy ismertetni lehetett a kolhozparasztok előtt. Aivar, miután megállapodott Annával és Reguttal, a tél végén megérkezett a purvaji járásba és néhány napot töltött a kolhozban. Azt javasolta, hogy a kolhozparasztokból szervezzenek talajjavító brigádot és állítsák az élére a talajjavító szövetkezet új elnökét, Alksnist. A brigád feladata, hogy előkészítse az árkok és csatornák ásásához szükséges anyagokat: a ducolófákat, vesszősövényeket, köveket. Kihasználva a szánutat, ezeket az anyagokat máris szállítani kezdték a csatornák kijelölt útvonalai mellé.

10

Miközben Aivar Lidum Rimsa agronómussal a „Sztálini út" hároméves tervén dolgozott, Laviza egy napon megtudta szomszédasszonyától, hogy az egyik levezető főcsatornát Szurumi földjein — rétjén és legelőjén — akarják keresztülvezetni. Laviza az utóbbi esztendőben sokat betegeskedett és gyakran felkereste a helybeli kuruzslókat és javasasszonyokat, itta csodatévő főzeteiket, a vénasszonyokkal ráolvastatott magára, mindenféle babonákkal bolondította magát, de Zulter körzeti orvoshoz nem fordult tanácsért. Erősen lefogyott, sárga lett a bőre, de Paceplis nem törődött különösebben felesége egészségi állapotával. Laviza, alighogy megtudta az újságot, megkereste az urát és felháborodástól reszketve mondta el neki, amit hallott.

— Lehet ez, Anton? — hüledezett. — Te vagy még a gazda Szurumiban, vagy nem te? Engedélyed és belegyezésed nélkül azt teheti a földjeiddel a falu, amire kedve szottyan? Most mindenféle árkokon meg csatornákon törik a fejüket, nemsokára majd a házadra meg a jószágodra is megfájdul a foguk. Még ha beszéltek volna veled, megkérdeztek volna, mit szólsz hozzá, de nem, egyszerűen elhatározzák, aztán úgy gazdálkodnak a mienken, mint a sajátjukon. Rablók ezek, nem mások!

— Úgy, úgy, a tudtom nélkül... — fújt Paceplis. — No de ebből semmi sem lesz, Laviza! Csak holttestemen keresztül léphetnek a kaszálóimra ezek a csatornaásók! Van még törvény és hatalom a világon! Majd én megmutatom nekik, mire mennek, ha elfelejtik megkérdezni a gazdát! Törvény elé viszem a dolgot! Ha kell, Moszkváig megyek, de a jussomat nem hagyom! Velem ugyan nem rendelkeznek!

— Ha tenni akarsz valamit, ne halogasd — mondta Laviza. — Különben elkésünk vele, és majd azt mondják: hol voltál eddig, miért hallgattál? Valami fiskálissal kellene beszélni. A járási írnok is konyít valamit a törvényekhez.

— Magam is tudom, mit kell tennem — torkolta le Paceplis. — Engem ne tanits.

Rögtön felvette ünneplő ruháját, virágos kendőt csavart a nyakára és befogta a lovat.

— Hová mégy, Anton? — kérdezte Laviza. Kedvére való volt férje erélyessége és szemmellátható felháborodása. — Az írnokhoz?

— Jobb tanácsadóm is akad, mint a te írnokaid meg ügyvédeid — vágta oda élesen Paceplis. — A lelkészhez megyek, magához Reinharthoz!

— Reinharthoz... — suttogta Laviza ámulva és mély tisztelettel. — Ezt jól kieszelted, Anton! Milyen eszes ember vagy!

— Csak most vetted észre? — vágott vissza Paceplis. Megcsapta a lovát és kihajtott az udvarról. A régen kent, ócska utazókocsi úgy nyitt, mint a kutya, ha verik. A gebe lassan poroszkált, félt a keményrefagyott úton, ügetést színlelt. Nagyokat zökkent a kocsi. Paceplis még jobban megdühödött, de mérgét csak a lován tölthette ki.

Az öreg Reinhardt már évekkel azelőtt meghalt, most fia volt az egyházközség lelkipásztora — apjától örökölte tisztét. Negyvenegynéhány éves, magastermetű, testes férfi volt, borotvált arcú, seszínű hajú. Fogait megbarnította a dohányfüst. A fiatal Reinhart alig hasonlított megboldogult apjához, aki sovány, hegyesszakállú ember volt. Amikor a felesége beszólt neki, hogy valamelyik paraszt keresi, a fiatal Reinhart, a nagyobb tekintély kedvéért vagy tíz percig várakoztatta látogatóját, viseltes ruhát öltött, pipára gyujtott és csak ezután ment át dolgozószobájába. Anton Paceplis, sapkáját tisztelettudón hóna alá szorítva, hatalmas termetét hétrét görnyesztve, alázatosan állt meg az isten szolgája előtt.

— Nagytiszteletű uram, nagy bajban vagyok... — kezdte panaszosan. — A gyerekeim magamra hagytak vénségemre, s a falu teljesen tönkre akar tenni. Nem is tudom, miért sujt az isten ilyen büntetéssel.

Reinhart íróasztalához ült, amelyen könyvek és különféle vallásos képek tornyosodtak, helyet mutatott Paceplisnek, és megkérdezte:

— Miben lehetek segítségére?

Anton mindent elmondott: nem lépett be a kolhozba, ezen összevesztek vele a gyerekei, s a falu most, az ő beleegyezése nélkül, tönkre akarja tenni kaszálóit és legelőit.

— Hát nincs elég hely másutt? Ha már olyan nagy szükségük van arra a csatornára, vezessék keresztül a maguk föld-

jein, az enyémet pedig hagyják békében. Az én tanyámon én vagyok a gazda és úgy rendelkezem a birtokommal, ahogy akarok. Ha adna valami jótanácsot, sírig hálás lennék, nagytiszteletű uram...

A lelkipásztor gondolataiba mélyedt, ránézett az asztalon álló kis feszületre, mintha attól kérne tanácsot, majd ájtatosan sóhajtott.

— Hordozza türelemmel a keresztjét. Ne veszítse el a reményt, jámbor keresztény.

— Hogy érti ezt, nagytiszteletű uram? — kérdezte zavartan Paceplis.

— Istenfélőn és alázatosan kell leélni életünket. Ahogy az égi atya az ő nagy könyörületességével előírta, úgy fog történni minden. Az ember ne szálljon szembe a sorssal — felelt egy bibliai idézettel Reinhart.

— Hogy értsem ezt? Csak nem azt akarja ezzel mondani, hogy engedjek, hogy hajítsam el a fegyvert? — kiáltott fel Paceplis. Hangja reszketett a felháborodástól.

— Bölcsen tanácsolták apáink: ne szállj szembe az erősebbel — folytatta a lelkész. — Próbálja meg szépszerével. Talán elismerik az igazát.

— Eszembe sincs próbálkozni! — Paceplis akkorát csapott öklével az asztalra, hogy a feszület leesett a földre. — Neki csatorna kell, nekem meg a földem, ez az én igazságom! Ha csak ilyen tanácsot tud adni, nem volt érdemes idejönnöm.

Reinhart vállat vont és felállt.

— Sajnos ez így van. Nem kívánok ilyen vitákba avatkozni. Ez nem az én dolgom. Az Úr az ő nyájának őrzését bízta rám.

— Ez minden, amit mondhat? — kérdezte csodálkozva Paceplis és ő is felkelt helyéről.

— Nem szolgálhatok mással, jámbor keresztyén — mondta Reinhart, nyugodtan szortyogtatva pipáját. — De ne aggódjék, minden úgy lesz, ahogy az úristen rendelte...

— Nem ezt vártam... — mormolta Paceplis. — Isten vele, nagytiszteletű úr...

— Isten áldja meg...

Paceplis zavartan távozott a lelkésztől. Még a kocsin is mérgeseket köpött és, miközben a végrehajtó bizottság háza felé fordította lovát, vissza-visszanézett a lelkészlakra.

— Pfúj... majom — mormolta dühösen. — És ez még Krisztus katonájának tartja magát... Gyáva nyúl! Ravasz róka! Még jó, hogy nem vittem neki egy kosár tojást meg egy vén kakast. Mit adott volna érte? Ne szállj szembe az erősebbel... bolond-

nak mesélje ezt a bölcseséget, ne nekem! Megverekszünk! Én nem félek! Moszkváig is elmegyek, de nem hagyom magam! Megtudják még ezek, ki az a Szurum!

Harcias hangulatban ért a végrehajtó bizottság háza elé. Megkötötte a lovát, bement Annához.

A párttitkár irodájában csak ketten voltak: Anna meg Aivar. A fiatal Lidum búcsúzni jött a lányhoz. Rigába indult még aznap.

— Á, nagyon jó, hogy maga is itt van — fogadta Aivar Paceplist. — Komoly beszélnivalóm van magával.

— Jónapot, apám... — Anna így akarta figyelmeztetni apját, hogy nem köszönt.

— Jónapot — dünnyögte ridegen Paceplis, s máris kifakadt: — Mi jogon mertek a földemhez nyúlni? Ki engedte meg, hogy az én birtokomra tervezzétek a levezető csatornát?

— A maga kaszálóján vezet keresztül a legrövidebb út a Kígyó-mocsártól a Raudupéhoz — felelte nyugodtan Aivar. — Ha másutt ásnánk meg, kerülőket kellene tennünk, vagy dombokat átvágnunk, már pedig ez megdrágítja a munkát. Abból a csatornából elsősorban a maga földjének lesz haszna. Én örülnék a maga helyében.

— Majd még örülök is! — Paceplis felemelte a hangját. — Felborítom az egész nagy terveteket! Ássatok, ahol akartok, de az én földemen nem ástok!

— Miért ellenkezel, apám? — kérdezte Anna. — Ülj le. Beszéljünk meg mindent nyugodtan...

— Nincs időm itt üldögélni és alkudozni veletek — vágott a szavába Paceplis. — Az a föld az enyém, én vagyok a gazdája. Úgy lesz, ahogy mondtam. Semmiféle csatornát nem ástok a földemen!

— De hiszen csak hasznát látod... — próbálta meggyőzni Anna. — Minden értelmes ember megköszönné, hogy segítünk lecsapolni a vizenyős rétjeit és földjeit. Nem is értem, miért makacskodol?

— A tojás tanítja a tyúkot! — Paceplis gúnyosan mérte végig Annát. — Tartsd meg a bölcseségedet, lányom, vénségedre. Én a te tanácsaid nélkül is boldogulok.

Anna szégyelte, hogy apja így kimutatta Aivar előtt korlátoltságát és oktalan makacsságát. Türelme is fogytán volt.

— Tégy, amit akarsz — mondta végül apjának. — Ha nem akarod megfogadni a tanácsomat, később ne panaszkodj. Egyet jegyezz meg, apám: a kollektíva nem tűrheti, hogy örökösen gúnyolják és zavarják az életét. Ha nem lépsz be a kolhozba, es nem engeded, hogy a levezetőcsatornát a földeden vezessék

keresztül, kitelepítünk Szurumiból és máshova költöztetünk. A járás túlsó végében van néhány gazdátlan tanya. Egyiket majd megkapod, a Szurumi-major földjeit pedig a kolhozhoz csatoljuk. Ne csodálkozz a szavaimon. Egész komolyan beszélek. Nem engedjük, hogy minduntalan megbolygasd az egész környék életét.

Paceplis megértette, hogy Anna valóban nem tréfál. Megrémült: lába jéghideggé vált, homlokán kigyöngyözött a veríték.

— Ki... kikergetsz a házamból? — mormolta fejvesztetten. — Amiért felneveltelek, embert faragtam belőled?, Imára kulcsolta a kezét, szemét a magasba emelte és hangosan felkiáltott: — Uram, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek! Ne hagyj el engem, te mindenkinél hatalmasabb, boszszúálló isten!

Álszent kiáltozásai nem hatottak senkire. Anton Paceplis, miután megértette, hogy elvesztette a csatát, szomorún csóválta lehorgasztott fejét és kiment a szobából.

— Látod, milyen kemény dió az apám? — szólalt meg Anna, amikor apja kilépett a szobából. — De most, azt hiszem, megtörtem.

— Bizony... kemény dió! — bólintott Aivar. — Fütyül a logikára, fő, hogy úgy legyen, ahogy ő akarja. Csökönyös ember!

...Paceplis, amikor hazaért, kifogta a lovat, a nyitott színbe húzta a kocsit, előkeresett egy ócska gyeplőt és komoran indult a ház felé.

Laviza a konyhában fogadta.

— Mi újság, Anton? — kérdezte bágyadt hangon. — Hová viszed azt a gyeplőt, nem tudtad felakasztani a színben?

Szurumi ura egy szót sem szólt. Mint a viharfelhő közeledett feleségéhez, megragadta a haját, a földre teperte és kegyetlenül csépelni kezdte a gyeplővel.

— Te... te pokolfajzat, te juttattál ide!... Te uszítottál mindenre... a te kígyónyelved vette el tőlem a gyerekeimet... Most még a tanyámat is elveszik! Minek is él ilyen alávaló fehérnép a világon!?

— Vadállat! — rikoltotta eltorzult hangon Laviza. — Mentsetek meg, emberek! Segítség! Ez a szörnyeteg veri a beteg feleségét!

Senki sem hallotta meg kétségbeesett kiáltozását és nem sietett segítségére senki. Paceplis pedig nem csillapodott addig, amíg el nem fáradt a keze. Laviza egész idő alatt torkaszakadtából ordított.

Ötödik fejezet

1

Anton Paceplis lassacskán tönkrement, Szurumiban minden pusztult. A tönkrejutás oka az volt, hogy a gazda és családfő hosszú éveken át félvállról vette kötelességeit. Lusta volt és közönyös. A hanyatlás már régen kezdődött, közvetlenül Lina Melder halála után. Még Krisztina, az önfeláldozó önkéntes rabszolganő sem tudta megakadályozni, hogy férje tovább ne csúszszék a lejtőn, mert mit érhetett el egyedül, hiszen a család többi tagja nem állt melléje ebben az egyenlőtlen harcban. Fékezni, egy időre meglassítani az elkerülhetetlen süllyedést — ez volt minden, amit Krisztina emberfeletti erőfeszítéseivel elérhetett. Az ő halála után már senki sem állta útját a pusztulásnak és Szurumiban az élet, akár a hegyoromról alágördülő kő, mind sebesebben gurult lefelé a lejtőn. A sors tragikus színjátékának, amelyben Anton Paceplis játszotta az egyik főszerepet, most kezdődött az utolsó felvonása.

A gazdaság a züllés végső fokára jutott.

Paceplis a télen összeszorított fogakkal vágta az erdőben a fát, és teljesítette normáját. Most értette csak meg, mit veszített, amikor eltaszította magától gyermekeit. Most, amikor a gazdasági munkák egész terhe az ő vállára nehezedett, végre kinyílt a szeme. Világossá vált előtte, milyen hatalmas terhet zúdított gyermekeire, akik soha egy köszönő szót nem hallottak tőle. Laviza még a jószággal meg a háztartással is nehezen boldogult, a mezei munkákat a gazdának kellett elvégeznie.

Igen, most panaszkodott, bütykösre dolgozta a tenyerét, átkozta az egész világot, de magát olyan ártatlannak tartotta, mint a maszületett bárány. A lelkésszel folytatott beszélgetése után eltette asztaláról a bibliát, esténként nem nyitotta fel többé a zsoltároskönyvet. Anton úgy érezte, hogy becsapták, bolonddá tették, s ezzel ki is lobbant benne az álszentesség szalmalángja.

Végül rázúdult az utolsó csapás, amelyet Paceplis páratlan nyugalommal és erővel viselt el: Laviza néhány hónapi betegeskedés után meghalt. A tanyán, a csűr padlásán már vagy tíz éve várakozott az a fenyőfakoporsó, amelyet magának ácsoltatott a gazda: így tette valamikor apja, nagyapja is, s a régi hagyományokhoz híven, ezt tette ő is. Ezt a halál-utáni fekhelyet most át kellett adnia Lavizának. Kikreizisné eljött segí-

teni, megmosta, koporsóba fektette a halottat; meghúzták a lélekharangot, és vasárnap, ebéd után, Anton Paceplis harmadik feleségét kivitték a temetőbe. A sírnál Reinhart mondta el a szentbeszédet. Kevesen kísérték ki a koporsót: Kikreizis, a felesége, meg néhány kíváncsi vénasszony, aki egyetlen temetést sem mulaszt el.

Paceplis a sírnál addig dörzsölte a szemét, amíg ki nem vörösödött és könnyezni nem kezdett. Lavizát Krisztina mellé temették, Krisztina és Lina Melder között pedig üresen hagytak egy helyet magának Paceplisnek. Ha egyszer meghal, ide temetik, három feleség közé, hogy csontjainak közelsége még haló poraikban is boldoggá tegye asszonyait.

„Milyen különös is az élet... — tűnődött Paceplis a három sírhantot nézve — kettő régi, a harmadik még friss földszagot áraszt. — Az ember él, szakadásig dolgozik, vesződik, légvárakat épít, kiharcolja ezt-azt, aztán egyszer csak nincs, s már nem kell neki semmi... Mások tovább dolgoznak, hajszolják magukat, ki tudja, mért, a halott meg csak fekszik a maga deszkaládájában, s az emberek lassan elfelejtik. De még csodálatosabb az, hogy ezt a hármat sorra eltemettem, magam pedig tovább élek — eleven vagyok és makkegészséges, olyan, mint a hatalmas tölgy, amellyel semmi vihar nem bír. Bizonyosan úgy rendeltetett, máskép nem történt volna így. Élnem kell, szüksége van rám ennek a bűnös világnak."

Sem Zsan, sem Anna nem kísérte el utolsó útjára mostohájá t. Nyilván az nem tetszik nekik, hogy pap temeti, hiszen a kommunisták nem ismerik el az ilyesmit. Máskülönben eljöttek volna, ha nem is Laviza, de az apjuk kedvéért.

Paceplis a temetés után az öreg Kikreizisszel megivott egy üveg vodkát. Haraptak egy kis jól kifagyasztott szalonnát, megemlékeztek a halottról, meghányták-vetették a sorsukat.

— Hát most megint legénysorba kerültél — tréfált Kikreizis, amikor már fejébe szállt a vodka. — Immár negyedszer. Szerencséd van, Szurum, mondhatom.

— Mindenkinek más és más rendeltetett, szomszéd — felelte mély sóhajjal, szomorú képet vágva Paceplis. — Egyiknek, ahogy mondják, simán folyik az egész élete, a másikat hullámok dobálják. Az ember nem kerülheti el a sorsát. Mint egy kis dióhéjt, úgy hányja-veti az élet végtelen tengere.

Jódarabon együtt haladtak, kiki a maga szánján, beszélgettek.

— Eh, Szurum, nem élsz te okosan... — mondta Kikreizis. — A gyerekeid hatalmon vannak, s neked semmi hasznod

ebből az új hatalomból. Ha nekem ilyen rokonságom volna, rögtön kezembe venném az egész járás vezetését. Ki vagyok én most? Kulák, kártékony elem... legyek kicsi, mint a fűszál, csöndes, mint egy egérke, s vigyázzak, nehogy bajba kerüljek. Még csak nem is szólhatok semmit: minden rossz szóért, amit a bolsevikokra mondok, felelősségre vonnak. Te bátrabban beszélhetsz, s jól is teszed, ha kinyitod a szádat. Te most, hogy úgy mondjam, szószólónk vagy nekünk, régi gazdáknak. De azért mégsem élsz okosan, ezt én mondom neked, mint jóbarátomnak, igaz szívemből.

— Kiki úgy él, ahogy tud... — felelte Paceplis. — Nem mindenki egyformán ügyes.

Szurumi gazdája otthon megetette a teheneket, disznókat és ételt melegített magának — gyalázat, micsoda munkákat kell ezentúl egyedül elvégeznie! Evett, aztán elővette a régi családi albumot és nézegetni kezdte a fényképeket. Anyja és apja... fiatalkori barátai... ismerős lányok, konfirmációjuk napján — fehér ruhában, zsoltároskönyvvel, vagy evangéliummal... egy hetyke legény — Anton Paceplis fiatalkorában — büszkén, délcegen, kipödrött bajusszal, fehér mellényén ezüst óralánc... vidám tízsaságok nyári táncmulatságokon, esküvőkön, keresztelőkön... a gyerekei: Bruno, Anna, Zsan...

És Paceplis szeme előtt elvonult az egész élete. Egy rongyos borítékból néhány elfeledett fénykép hullt ki, nem tudni, hogy került a családi ereklyék gyüjteményébe — Paceplisnek sejtelme sem volt róla eddig, hogy ezek a fényképek még megvannak. Az egyik képről komoly, kissé bánatosarcú, szép lány tekintett tűnődő szemmel rá. Mintha kérdezett volna a tekintete...

„Ilza Lidum... — suttogta magában Paceplis. — A legszebb lány, akivel valaha dolgom volt. Mennyi idő telt el azóta, hogy utoljára láttam, mennyi idő!..."

Eszébe jutott az a téli nap, a lakodalmas menet, a csörgős szánok, s a boldog, szerelmes Lina Melder, aki szorosan a vállához simult... meg az erdei ösvény szélén a fiatal nő, mellette szánkón egy kisfiú... Sok víz lefolyt azóta... Elment Lina, elment Krisztina, elment Laviza is, de él még Paceplis és él Ilza meg a fia. Így hozta az élet — azok az élet ormait járják, ő meg az árnyak völgyeiben botorkál. Volt idő, amikor azoknak szükségük lett volna az ő könyörületére, de ő nem segített rajtuk, egyéb gondja volt. Most már ő szorulna segítségre, de kitől várja? Kicsoda ő, Anton Paceplis? Amilyen mértékkel mért másoknak, olyan mértékkel mérnek neki is...

És Paceplis sajnálni kezdte magát.

Tudta, hogy Ilza felnevelte a fiúkat: másoktól tudta meg, hogy Ilza most a megyei végrehajtó bizottság elnökhelyettese (irgalmas isten, ki várta volna ezt attól a csöndes, egyszerű lánytól!) és hogy a fia tekintélyes pártmunkás, a megyei pártbizottság titkára. Igen, ezt ő rég tudta, de csak ma ötlött eszébe, hogy Ilza meg Artur tulajdonképpen hozzátartozói és hasznára is lehetnének. Mi lenne, ha ő, szánalmasan, tönkrejutottan, balsorstól sújtottan odaállna Ilza meg a *tulajdon fia* elé? Annától hiába vár segítséget, az csak ahhoz ért, hogy megkeserítse édesapja életét, de azok ketten, az a két magános, megbántott ember — azokban talán más szív dobog. Erejük és hatalmuk jóval nagyobb, mint Annáé; talán könyörületesség és szívbéli gyöngédség is él bennük.

Minél tovább gondolkodott ezen Paceplis, annál inkább megérett benn a meggyőződés, hogy kihasználatlanul hagyta ezt a fontos körülményt, amely teljesen megváltoztathatná egész helyzetét. Panaszaival megindíthatná Ilza szívét, felkelthetné benne a régi érzelmeket, megnyerné fia szeretetét — a fiú lelkében nyilván régóta ott él a szeretet apja iránt — aztán élete második felében a jólétnek olyan fokára emelkedhet, amilyenről nem is álmodhatott eddig. Hát nem áldásos és érdemes vállalkozás lenne?

Már elképzelte magát a szerető atya, a fiatalság tekintélyes barátja szerepében: becézik majd, kényeztetik, karosszékbe ültetik, meleg kályha mellé, meleg gyapjútakaróba bugyolálják fáradt lábát, nehogy fázzék... Nem kellene többé nehéz és piszkos munkát végeznie, hiszen eleget hajszolta, fárasztotta magát egész életében. — Pihenj csak, drága apám, becsülettel rászolgáltál a pihenésre... Nem iszol egy pohár grogot vagy konyakot?

Paceplis élvezettel festegette a csábító jólét elképzelt részleteit és úgy érezte, hogy valóban megérdemli.

Egész éjjel nem húnyta le a szemét, egyik oldaláról a másikra fordult és már hajnali háromkor talpon volt.

„Most már semmi sem akadályoz, hogy meg ne tegyem... — beszélgetett magában, fel-alá járkálva a szobában. — Amíg Laviza élt, nem illett mutatkoznom előttük. De most minden megváltozott, most már megtehetem. Laviza éppen a legjobbkor halt meg, ahogy ez el is várható egy értelmes embertől. Hogy én nem élek okosan? Meglátjuk, Kikreizis, mit szólsz majd ehhez?... Ki lesz nagyobb úr: te, vagy Szurum?"

Az istállóban minden jászlat megtömött szénával, hogy a teheneknek egész napra elég legyen (fejni nem kellett, borjazás

előtt két héttel abbahagyták a fejést), egész vályu aprókrumplit öntött a disznók elé, szemetszórt a baromfiaknak, aztán készülődni kezdett a városba. Legjobb ruháját öltötte fel, fényesre tisztította csizmáját, óraláncot csatolt mellényére. Bezárt minden ajtót, odaszólt a kutyának, hogy vigyázzon a házra, aztán, még virradat előtt, kihajtott az udvarról.

Néhány óra mulva már a borbélynál ült, leborotváltatta szakállát és megnyiratkozott. Amikor a borbély megkérdezte tőle, milyen illatszerrel fújja be, Paceplis azt felelte:

— A legerősebbel és legdrágábbal. Nagy napom van ma.

2

Ilza Lidum, amikor legutóbb beutazta a járásokat, megfázott és, életében először, betegállományba került. Nevetséges és igazságtalan dolognak tartotta, hogy valaki, akinek hőmérséklete kicsit meghaladja a harminchét fokot, kénytelen otthonmaradni, ágyba feküdni, orvosságokat szedni és semmit sem csinálni. De sem az orvos, sem Artur nem hallgatott ellenvetéseire. Pilag, a megyei végrehajtó bizottság elnöke, még meg is korholta, amikor Ilza hétfőn reggel telefonon bejelentette, hogy ebéd után bemegy munkahelyére.

— Amíg az orvos meg nem engedi, megtiltom, hogy visszajöjjön — jelentette ki Pilag ellentmondást nem tűrő hangon.

— De ellenőrizni kellene a járások felkészülését a tavaszi vetésre... — kockáztatta meg Ilza. — Ilyen fontos időszakban....

— Majd ellenőrizzük maga nélkül. Mire a tavaszi vetés megkezdődik, maga már rég elfoglalta a helyét. Hát semmit sem mer ránk bízni, Lidum elvtársnő? Mintha bizony mi semmihez sem értenénk.

Ilza megadta magát. Bár az orvos lelkére kötötte, hogy maradjon ágyban, megfőzte az ebédet, kitakarította a lakást — hiszen az az enyhe szédülés csak nem ítélheti teljes tétlenségre!

Hullott a hó — talán az utolsó ezen a télen.

„Jó ez... — gondolta Ilza, kitekintve az ablakon. — A parasztok szánúton hordhatják ki a műtrágyát. Pihenhetnek a lovak, gyüjthetik az erőt a tavaszi szántásra és felkészülhetnek az emberek is."

Sűrűn szitált a hó, fehér vattatakarót borított a földre, az utcákra, vastag rétegben lepte el a háztetőket, faágakat. Szántalpak csikorogtak, zuzmarás pofájú lovak prüszköltek, a tűnő

tél utolsó hidege pirosra csípte az emberek arcát. Kívül, a párkányon gyöngyszürke galamb tipegett fel-alá, néha belesett, nem nyitja-e ki Ilza az ablakot, nem szór-e neki eledelt.

Ilza legutóbbi útjára gondolt. Az aizupi járásban, amelyet neki, mint a végrehajtó bizottság tagjának el kellett látnia, új iskolát építettek s a gyerekek most jól felszerelt helyiségekben tanulhatnak. Milyen boldog esemény volt! Az iskolás gyerekek arcán felragyogott az öröm, amikor először léptek a napfényes tantermekbe és beültek új padjaikba. És milyen hangversenyt rendeztek a szép aizupi Népházban! Micsoda énekkar, micsoda táncegyüttes! Nem vallanának szégyent még Rigában sem. Ilza a hangverseny szereplőinek több mint felével másnap az országúton találkozott a fafuvarozók hosszú szekérsorában.

Milyen feszült figyelemmel hallgatták a szovjet embereknek a háborúutáni ötéves terv második évében aratott hatalmas győzelmeiről szóló beszámolót!... Példáért nem kellett messze menni; magában a megyében elég olyan győzelem született, amelynek alapján kiki tulajdon szemével győződhetett meg a szovjetrendszer alkotóerejéről. Az élet napról napra világosabb, jobb lett, a háború ütötte sebek gyorsan gyógyultak, a romhalmazok helyet adtak az újonnan épített gyáraknak, kultúrpalotáknak, lakóházaknak. A felrobbantott hidak helyén újak épültek, még erősebb, még szebb hidak. Újra zümmögtek a távbeszélő-vezetékek, fényt és energiát szállított a villanyáram. Milyen öröm volt dolgozni, minden erőt a felvirágzó életnek szentelni, nézni a szemlátomást növekvő új, szovjet embert, aki úgy különbözik a régi embertől, mint a nappal az éjszakától. Munkáját lélek hatja át, minden törekvését mély céltudatosság jellemzi, minden pillanatban a nagy kollektíva tagjának érzi magát és az a biztonság, erő irányítja cselekedeteit, amely csak a szovjet ember sajátja.

Jó élni ilyen korban, ilyen társadalomban. Mit számít, hogy tengereken, messzi hegyeken túl sötét erők fortyognak, fegyvereket kovácsolnak, új háborúról kiabálnak! Nem rémítik meg, nem zavarják meg a szovjet embert, ő nem tér le fényes útjáról, hiszen ő az, akinek munkája és ereje biztosítja az emberiség békéjét; akinek puszta létéből a világ minden becsületes embere hitet merít a jövőhöz és erőt a ma harcaihoz.

Ilza, gondolataiba mélyedve, nem is hallotta, hogy kopogtattak az ajtón. Akkor ocsúdott csak fel, amikor a kopogás hangosabban és erőszakosabban ismétlődött. Ilza még mindig eltűnődve, ábrándozva, kiment az előszobába és ajtót nyitott.

Hatalmas termetű férfi lépett be. Behavazott rövidbundát

viselt, őszülő bajuszát belepte a zúzmara. Féligtömött tarisznyát tartott a kezében. Fején lehajtott fülvédős nyúlszőrsapka.

Ilza ráismert, pedig már több mint negyedszázad óta nem látta.

Egycsapásra szétfoszlottak nagyszerű álmai, elborult a verőfényes világ, amelyben gondolatban járt. Hideg lett, s az asszonyt szinte a korhadás szaga csapta meg, amikor régi életének ezt a kísértetét megpillantotta.

Anton Paceplis az előszoba sarkába állította tarisznyáját, levette sapkáját, s mivel nem tudta, hova tegye, csak gyűrögette hatalmas markában.

— Jónapot, Ilza... — köszöntötte Ilzát és félszeg mosollyal nézte ifjúkori kedvesét. Aztán a kezét nyújtotta, de Ilza nem fogadta el.

— Jónapot... — mormolta a foga között. — Mit keresel itt, Anton Paceplis? Nem tévesztetted el a házszámot?

— Nem, nem tévesztettem el — felelte nekibátorodva Paceplis: ha Ilza nem kergette ki rögtön, akkor nem is olyan reménytelen a dolog. — Találkozni akartam veled. Voltam a végrehajtó bizottságban, végigjártam minden szobát... azt mondták, hogy ma nem dolgozol, hát idejöttem. A végrehajtó bizottság titkára mondta meg a címedet.

— Mit akarsz, Paceplis? — kérdezte ismét Ilza. — Huszonkilenc évig nem akartál tőlem semmit. Most egyszerre szükséged van rám?

— Komoly dologban jöttem, nem tudom egy perc alatt elmondani — magyarázta Paceplis. Tekintete, mint a fényszóró sugárkévéje, tapogatta végig Ilza arcát és alakját. Csodálkozás és elégedettség lobbant fel szemében: nem öregedett meg ez az Ilza, olyan most is, akár a festett kép, pedig már ötven is elmúlt... mindenki büszke lehetne ilyen feleségre. És Paceplis szívében új vágy ébredezett, új eszme született meg agyában.

Ilza ezalatt azt gondolta: „Érdemes-e egyáltalán meghallgatnom ezt az embert? Nem lenne-e jobb rögtön ajtót mutatni neki és kikergetni, hogy soha többé ne jusson eszébe idetolakodni? Nem, én valamivel több vagyok, mint egyszerűen Ilza Lidum: én a megyei végrehajtó bizottság elnökhelyettese vagyok. Hátha valami hivatalos ügyben jött Paceplis? Hiszen csak nem olyan elvetemült, hogy személyes ügyeivel szemtelenkedik ide?..."

— Gyere be a szobába... — mondta ridegen és tartózkodón.

Paceplis levetette rövidbundáját, felakasztotta a fogasra, aztán a sarokban álló tarisznyára pislantott: most oldja ki, vagy várjon vele egy kicsit? Egy darabig tétovázott, végül is az előszobában hagyta, és belépett a szobába. Leült, anélkül, hogy Ilza hellyel kínálta volna, és búbánatosan pillantott Ilzára. (Értett egy kicsit a színészkedéshez.) Ilza, kendőbe burkolva vállát, leült az ablakhoz és kinézett az utcára. Paceplis törte meg a csendet.

— Hát találkoztunk, annyi idő után... Ki gondolta volna, hogy ennyi idő eltelik, amíg viszontlátjuk egymást (milyen csinos, milyen üde ez az Ilza!...). Mit láttam én eddig? Csak bajt meg keserűséget. Most pedig olyan puszta minden, hogy élnem sem érdemes. Nagy-nagy, rettenetes pusztaság... — Nehezet sóhajtott.

— Mit akarsz, Paceplis? — kérdezte szigorúan Ilza. — Mi közöm nekem a te pusztaságodhoz? Térj a tárgyra.

Paceplis megint felsóhajtott, fancsali arcot vágott.

— Felejtsük el a multat. Ami volt, elmúlt. Az embernek a jövőben kell élnie. Az én életem pedig nehéz. Egyedül vagyok. Mint a derékban kettétört fa, úgy állok a világban, senki sem törődik velem.

— Ne hazudj! — fakadt ki Ilza. Van két gyermeked, Anna és Zsan. Jó gyermekek. Meg sem érdemled, hogy ilyen gyerekeid legyenek.

— Mi hasznom belőlük? Sorsára hagyták az apjukat — folytatta Paceplis. Egyre kesergőbbé vált a hangja. — Ott hagyták a tanyámat, idegenben élnek. Egyszál-magam vagyok most Szurumiban. Nemrég temettem el a feleségemet. Nem mondhatok sok jót szegényről. És akkor arra gondoltam... hogy hiszen van még egy fiam... a fiunk, Ilza...

— Neked nincs fiad, Paceplis! — tört ki hangosan Ilza. — Ezt a gondolatot vesd ki a fejedből! Nekem van egy fiam, de az sohasem lesz a tiéd! Te lemondtál róla, amikor szüksége lett volna apára. Most már nélküled is boldogul.

— De neki is szüksége van apai szeretetre, mint mindenkinek — folytatta rendületlenül Paceplis. — Miért maradjon árva egész életére? Csunyán viselkedtem, az igaz, nem tettem jóvá már régebben a hibámat. Most megérdemlem a szidalmat, a megvetést, rászolgáltam. De a hibát jóvátenni sohasem késő. Ez nem maradhat így, Ilza. Vissza kell adni a fiunknak az édesapját. Hajlandó vagyok jóvátenni a bűnömet.

„Mit akar ezzel mondani?" — Ilza egész idő alatt most nézett először Paceplisra, s szemében olyan leplezetlen csodálko-

zás, olyan dermesztő gúny és gyűlölet tükröződött, hogy Paceplisnek végigfutott a hideg a hátán.

— Mert nézd csak... — folytatta. — Útjaink egyszer már keresztezték egymást. Maga a sors mutatta meg, hogy egymáshoz valók vagyunk... te meg én. Ha elfeledjük azt, ami közben történt és megvizsgáljuk, mik is vagyunk most, el kell ismernünk, hogy ma méginkább egymáshoz illünk. Te is egyedül vagy, én is. Két szabad ember... Helyrehozzuk az életünket... Házasodjunk össze vénségünkre. A régi szerelem, azt mondják, nem rozsdásodik.

— Te... te... — Ilza szólni sem tudott felháborodásában.

— Megkérem a kezedet, Ilzit. Felajánlom kezemet és szívemet — mondta ünnepélyesen Paceplis. — Légy a feleségem isten és emberek előtt.

— Ez minden, amit mondani akartál? — kérdezte Ilza, nyugalmat erőltetve magára.

— Ez volt minden, drágám — bólintott Paceplis.

— És ide mertél ezzel jönni? — Ilza felállott. — Hogy vetemedhettél erre az arcátlanságra, hogy ilyesmit ajánlj nekem? Hitvány alak, nem szégyeled magad? Barom vagy te, nem ember! Helyrehozni az életet... Az én életemben nem kell helyrehozni semmit, az én életem nem szorul foltozásra, s ha rászorulna, akkor sem ilyen piszkos folttal javítanám meg, mint te vagy. Hordd el magad, Paceplis, s nehogy visszajöjj többé! Látni sem akarlak! Utállak!

— Ne izgasd magad, Ilza... — csillapította Paceplis. Közelebb akart lépni Ilzához, keze után nyúlt, de Ilza olyan erővel lökte el magától, hogy Paceplis az asztalhoz tántorodott és belevágta az oldalát. — Ne izgasd magad. Hiszen én csak a javadat akarom, egész szerető szívemet elhoztam neked... mint megtért bűnös, aki súlyos terhet cipel a vállán. Végy erőt magadon, jogos felháborodásodon, és próbálj megbocsátani nekem. Várj egy pillanatra...

Kilódult az előszobába, behozta a tarisznyáját.

— Hoztam neked valamit. Elkel a háznál.

Kendőbe csavart sonkadarabot húzott elő és körülnézett, fontolgatta, hova tehetné. Az asztalon tiszta terítő — oda nem teheti. Végül egy régi újságot terített a székre és rátette a sonkát, aztán egy kis bödön olajat vett elő és odaállította a sonka mellé.

— Nézd, Ilzit, milyen kövér! Ilyet nem kapsz a piacon! Tiszta zsír! Ez meg egy kis olaj. Neked hoztam. Csak ne hara-

gudj rám. Nem olyan rossz az öreg Anton, mint amilyennek képzeled. Szépen éldegélünk majd, Ilzit.

Ilzának már a nyelve hegyén volt valami kegyetlenül gúnyos szó, de nem volt ideje kimondani, mert Artúr lépett a szobába — ebédelni jött haza. Amikor az idegen férfit megpillantotta, kérdőn tekintett anyjára.

— Vendéged van, anyám?

Paceplis gyorsan Artúr felé fordult, széles mosolyra derült az arca, gyönyörködve nézett végig a fiatalemberen.

— Milyen szépszál legény! Akár a fiatal tölgy! — kiáltott fel. — Ilyen fiúban sok öröme telik az anyjának meg az apjának.

— Hm... — Artur csodálkozva nézett hol Paceplisre, hol az anyjára. Az ismeretlen férfi jóindulatúan mosolygott Ilzára, de annak sötét, komor, ellenséges volt az arca.

— Mi történik itt, anyám? — kérdezte. — Hogy kerül ide ez a sonka meg a bödön?

— Ez az ember... — mutatott Ilza Paceplisre — ezen a sonkán meg a bödön zsíron akart megvásárolni kettőnket. Nézd meg jól ezt az alakot: ez az apád.

— Igen, fiatalember, úgy van, ahogy mondja — erősítette meg Paceplis. — Az apa apa marad. Minden embernek megvan a maga apja, s mindenkinek csak egy van belőle. Hadd szorítsalak a szívemre, édes fiam!

Ölelésre tárta a karját, de senki sem borult a keblére. Artúr zavartan és ellenségesen nézte ezt az idegen embert, és semmiféle melegség nem támadt a szívében. Gyermekkorában mesélt neki anyja egyet-mást az apjáról, hogy mit, arra nem emlékszik pontosan. Bizonyosan csak rosszat, mert később egyetlen szóval sem említették többé ezt az embert. Artúr emlékezett rá, hogy Ludis Trei és még néhány fiú „Ilza fiának" csúfolta az iskolában, s hogy mennyire fájt neki, amikor idegen emberek gúnyosan firtatták származását, csúfolták az édesanyját. Itt van hát a semmirekellő. Ez nyomorította meg az anyja életét.

— Mit keres itt? — kérdezte Artúr Ilzától. — Ki engedte meg neki, hogy idejöjjön?

— Senki — felelte Ilza. Eljött, hogy szerencséltessen bennünket. Úgy véli, hogy neked szükséged van az ő szeretetére... és nekem is — nevetett Ilza keserűn. — Ajánlatot tett nekem, hallod, Artúr, ez a hitvány felajánlotta nekem kezét és szívét!

— Mi rosszat tettem ezzel? — erősködött Paceplis. — Miért nem kérhetem feleségül a fiam anyját? Hiszen ez nemes dolog!

— Artur! — kiáltotta Ilza, elvesztve önuralmát. — Légy

szíves hajítsd ki ezt az alávalót! Megfulladok, ha még tovább itt marad! A jelenléte megmérgezi a levegőt!

Artur kifejező pillantást vetett Paceplisre és az ajtóra mutatott:

— Hallotta? Távozzék. Vigye a bödönét, a sonkáját, és... takarodjék! — Hangja remegett a visszafojtott dühtől. Legszívesebben megragadta, alaposan megrázta és kilökte volna ezt az embert, de erőt vett magán.

— A fiam... így bánik velem... — suttogta Paceplis. A mosoly eltűnt arcáról, kiült rá a szomorúság, a csalódottság, s most valóban szánalmas volt. Szurumi gazdája könnyes szemmel nézett a fiára. — A szeretet hozott ide, szívem legbensőbb érzelmei. És ti így fogadtatok...

Sóhajtott, visszadugta tarisznyájába a bödönt meg a sonkát és lecsüggesztett fővel lépett ki a szobából. Artur utánament az előszobába, megvárta, amíg felveszi bundáját, nyúlszőrsapkáját, és kinyitotta előtte az ajtót.

— Istenem... istenem... — suttogta Paceplis. — Mi lesz most velem? Miért nem ért meg, miért nem akar szeretni senki?

Az ajtó becsukódott, csattant a zár, csend támadt a lakásban.

Artur visszatért a szobába, leült a pamlagra anyja mellé és átölelte a vállát. Magához vonta anyját és aggodalmas szeretettel nézett az arcába. Amikor Ilza kissé lecsillapodott, Artur megkérdezte:

— Tulajdonképpen ki ez az ember, anyácskám? Beszélj róla... ha nem esik nehezedre. Mégis csak tudnom kell róla egyet-mást, akármilyen is...

3

És Ilza elbeszélte fiának keserves ifjúságát — attól kezdve, amikor útnak indultak Jan Lidumhoz, a Laver-majorba, s az erdőben a lakodalmas menettel találkoztak.

— Minek folytassam, Artur, a többit magad is tudod. De egyet jegyezz meg: mióta te a világon vagy, ennek az embernek egyetlenegyszer se jutottál eszébe, s nem is próbált segíteni rajtad. Nem tartozol neki semmivel. Idegen a számodra, sőt annál is kevesebb, mert az idegen nem tartozik gondoskodni rólad, ő viszont nem teljesítette kötelességét. Lemondott rólad, még mielőtt megszülettél. Bátran kijelentheted, hogy nincs apád; senki sem tesz érte szemrehányást. Akkor cselekszel helyesen, ha elfordulsz tőle. A tulajdon gyerekei — azok, akiket

magáénak ismert el — ott hagyták, mert nem kaptak az apjuktól mást, mint zsellér-igát meg teljes közönyt.

— Mondd meg a nevét, anyám — kérte Artúr.

Ilza elgondolkodott.

— Miért hallgatsz, anyám? — kérdezte Artur. — Hát olyan nehezedre esik megnevezni? Akárminek hívják, én úgyis Artúr Lidum maradok.

Ilza a fiára nézett és szomorúan elmosolyodott.

— Ebben nem kételkedem, Artur. Egy kérésem van csak: ha megtudod a nevét, ne fordulj el attól, akivel most jóbarátságban vagy.

— Csak nem tartasz képesnek ilyen aljasságra?

— Anton Paceplisnek hívják. A Purvaj-járási Szurumi gazdája és Anna Paceplis apja — mondta ki keményen Ilza.

— Anna apja?... — Artur felállt és izgatottan rótta a szobát. — Anna apja...

— Úgy van, Artúr. Annának sem volt része apai szeretetben és gondoskodásban, akárcsak neked. A különbség csak annyi, hogy Anna az anyai szeretetet is nélkülözi kicsi gyermekkora óta. Ebben a tekintetben te szerencsésebb vagy, mint ő.

— Kár, hogy ezt eddig nem tudtam — mondta Artúr.

— Jó lenne, ha elmennél Annához és elmondanál neki mindent.

— El is megyek. Még ma este. Úgyis dolgom van arrafelé, fel akarom keresni az egyik szovhoz-igazgatót, aki egyre arcátlanabb dolgokat művel: részegeskedik, mindenféle ostobaságot fecseg, semmibe veszi a pártszervezetet, elhanyagolja a munkáját. Egyúttal őt is ellenőrzöm és felírok neki valami jó orvosságot.

Artúr ebédután visszament a megyei pártbizottságba, néhány órát dolgozott, aztán beült ócska autójába és a purvaji járásba indult. Az utat alaposan befújta a hó, néhol egyhelyben forogtak a kerekek, másutt megrekedt az autó, Artur ezért csak késő este érte el útja célját. Megtudta, hogy Anna már hazament.

— Nem baj, ma már nem zavarom — határozta el Artur. — A reggel bölcsebb, mint az este.

Megkérte a járási végrehajtó bizottság irodavezetőjét, hogy nyissa ki Brigis elnök dolgozószobáját. Az ócska, elnyűtt pamlagon fekhelyet készített magának és éjfélnél jóval tovább olvasta a regényt, amelyet magával hozott: Fagyejev „Ifjú Gárdá"-ját.

Anna pontosan kilenc órakor érkezett munkahelyére. Artúr

már felkelt, megmosakodott, megborotválkozott, már reggelizett is. Nyomban felkereste a párttitkárt.

Anna, amint rápillantott, észrevette rajta, hogy valami szokatlan történt: a rendesen kiegyensúlyozott, biztos fellépésű megyei párttitkár most zavartan viselkedett, fel-alá járt a szobában és sehogy sem tudott szóba kezdeni.

— Mi történt, Artur? — kérdezte végül Anna és aggodalmasan nézte korai vendégét. — Kellemetlenségeid vannak? Vagy talán nem úgy csináltunk valamit, ahogy kellett volna?

— Csakugyan történt valami... — kezdte Artur. — De magam sem tudom, kellemes-e, vagy kellemetlen. Lehet ez is, az is.

— Miért nem ülsz le?

— Nekem így jobb, de te ülj le, Annuska. Velem ne törődj.

Végül megállt az írióasztal előtt, kinézett az ablakon, tűnődött valamin, aztán a lányhoz fordult és félszegen elmosolyodott.

— Tudod, hogy apa nélkül nőttem fel. Nem tudtam az apámról semmit, és megszoktam a gondolatot, hogy nem is létezik. Tegnap aztán szerencsém volt hozzá.

— Igazán? — kiáltott fel Anna. — Ez pompás! Megtaláltad az apádat... Képzelem, mekkora öröm ez neked...

— Igen, nagy öröm... — Artur hangjában gúny csendült meg. — Neked is van apád... sok örömöd van belőle?

Anna zavartan sütötte le a szemét.

— Nem minden apa olyan, mint az enyém, Artur... — suttogta. — Vannak köztük becsületes *emberek* is, sőt, a legtöbbjük az.

— De a mienk a hitvány kisebbséghez tartozik.

— Az enyém... így akarod mondani... — helyesbítette Anna.

— Nem, a mienk, a mi apánk — mondta Artur. — Egy az apánk, Annuska, Anton Paceplis, Szurumiból. Tegnap végre az a szerencse ért, hogy tulajdon szememmel láthattam, mert nálunk járt és feleségül kérte édesanyámat.

— Lehetetlen! — tört ki izgatottan Anna. — Hiszen csak tegnapelőtt temette el a feleségét! Nincs itt valami félreértés, Artur?

— Nincs, Annuska. Apád tegnap a városban járt és egeszen szabályosan kezét és szívét ajánlotta fel anyámnak. Anyám persze elutasította, nekem pedig tudomásomra jutott az, amit most elmondtam. Kiderült, hogy rokonok vagyunk; természete-

sen rólad van szó, Annuska, nem pedig róla. Őt sohasem ismerem el hozzámtartozónak.

— Tehát féltestvérek vagyunk? — Anna boldog ámulattal nézett Artur szemébe.

— Mint kiderült, azok — mosolygott a fiú. — Ebben, végre is, semmi rossz sincs. Mindeddig jóbarátok voltunk, azt hiszem, azok is maradunk. Közös sors gyermekei, helyesebben, mostohagyermekei vagyunk. Mire gondolsz, Annuska? Akárhogy történt is, nem érdemes szomorkodnunk, sem elszakadnunk egymástól.

— Te... túlságosan jó vagy, Artúr... — mondta Anna. — Hiszen megraboltak benneteket, téged és Ilzát. És ebben, tudtomon kívül, magam is hibás vagyok.

— Nincs igazad, Annuska. Te nem raboltál meg senkit. Különben is, ha jól meggondoljuk: vesztettünk-e valamit? Mit ér ez a mi úgynevezett apánk? Bármelyik idegen többet jelent, mint ő. Az a pusztán élettani szerep, amelyet Paceplis a kettőnk életében betöltött, nem teszi őt sem jobbá, sem értékesebbé, mint amilyen valójában. Rendben van, rólam egyszerűen megfeledkezett, de te... te a szeme előtt nőttél fel. Mondd meg, mit adott neked? Mennyivel kaptál te többet tőle, mint én? Egy pillanatig sem irigyellek. Ellenkezőleg, te irigyelhetsz engem, amiért nem annak a rettentő önzésnek, kíméletlenségnek és közönynek légkörében nőttem fel, mint te. Véletlenül találtunk egymásra, s az élet tett bennünket jó elvtársakká, barátokká. Mindketten csak nyertünk: neked két bátyád lesz egy helyett, nekem pedig hirtelen termett egy húgom.

— Ha tudnád, Artúr, mennyire kívánom, hogy így legyen... — mondta a lány. — Milyen gazdag vagyok most... gazdaggá tett a barátságod.

Anna úgy érezte, mintha valami fényes és meleg áramlat zúdulna az életébe.

— Mit kezdjünk az apánkkal? — kérdezte egy kis idő mulva Artúr. — Hitvány ember, az igaz, de nem szeretném pusztulni hagyni. Utóvégre szovjet emberek vagyunk, kommunisták, s ha másért nem, legalább a társadalom iránti kötelességből gondolnunk kell annak egyes tagjaira.

— Igen, Artur, de csakis a társadalom iránti kötelességből — felelte Anna. — Többet egyelőre nem érdemel.

Megszólalt a telefon. Anna felvette a kagylót.

— Paceplis elvtársnő? — hallatszott Regut félig ijedt, félig derűs hangja. — Örvendetes újságot kell jelentenem...

— Hallgatom, Regut elvtárs... — válaszolta Anna. — Mi újság?

— Erre a telefon nem alkalmas — mondta Regut. — Ott marad még egy kicsit?

— Délig nem megyek sehová.

— Jól van, akkor rögtön ott leszek. De nehogy elmenjen! Nagyon megörül majd a hírnek.

Anna visszatette a kagylót és elmosolyodott.

— Regut meg akar lepni valamivel. Bizonyosan komoly dologról van szó, ha nem akarta telefonon megmondani. Várd meg, Artúr, talán téged is érdekel majd, amit mond. Addig pedig gondolkozzunk, mit is csináljunk az apánkkal. Bánjunk el vele egész kurtán és telepítsük ki Szurumiból?

4

Ebéd után valóságos hóvihar támadt.

A ló, megérezve, hogy gazdája szabadjára hagyta, az ügetésről nyugodt poroszkálásra tért át és lustán húzta a szánt a behavazott úton. Időnként hátrasandított: nem fenyegeti-e veszély. Bár az öreg gebe bőre mindent megpróbált már: az ostorcsapást, a rúgást — mégsem esett jól neki, amikor az ostorszíj görcsei meg-megcsípdeték vén testét. A gazda kegyetlenül tudott ütni, különösen a lábát, amelyen kevés a hús és ezért a legérzékenyebb.

A zord gazda azonban most édeskeveset gondolt vén jószágával. Mély töprengésbe merült, nem látott, nem hallott semmit, ami körülötte történt. Miután Ilza kikergette a lakásából, hazaindult. Fájt neki a friss megalázás.

Ilyen szégyen, ilyen szégyen... a tulajdon édes fia kikergette az ajtón, mint egy tolakodó koldust — éppen hogy galléron nem ragadták és ki nem hajították az utcára. Mivé lettek gyönyörű álmai a barátságban, szeretetben eltöltendő közös életről? Hová tűnt a lágy karosszék és a pohár grog? Rákiabáltak, mint egy kutyára és ajtót mutattak neki. De miért, miért?

Haragudni próbált, megsértődni, kifejezni tiltakozását, de már a dühöngésre sem volt ereje. Hatalmas döbbenet, együgyű értetlenség kerítette hatalmába. „Miért fordul el tőlem, miért vet meg minden ember? — kérdezgette újra meg újra magától. — Tettem-e valami különös rosszat? Soha életemben egy morzsát sem vettem el a máséból, nem raboltam, nem öltem. Mi az oka ennek a gyűlöletnek? Anna... Zsan... most Ilza és Artúr — mindenki elkerget, mintha bélpoklos volnék. Még az idegenek, még azok is kikerülnek, szóba se állnak velem. Csak

Kikreizisék... de azok is csak számításból. Ki akarnak használni, ráuszítani az egész világra, mint valami vén kutyát, aztán nevetnek a féktelenségemen. Miért? Bűnösebb vagyok-e a szomszédaimnál? Őket miért hagyják békében? Vagy engem valami gonosz szellem átkozott meg?"

Úgy érezte, kitaszították az emberi társadalomból. Agya buzgón kutatta a rejtély nyitját, de nem akadt rá, mert Paceplisben hatalmas erejű önhittség és hiúság lakott.

„Huszonkilenc évig nem akartál tőlem semmit, s most egyszerre szükséged van rám?..." — csengtek még a fülében Ilza kíméletlen szavai. „Talán ügyetlenül kezdtem az egészet? Türelmesen elő kellett volna készítenem a talajt, mielőtt belévetem a barátság magvát. Egy kicsit hízelegnem kellett volna, erősebben szánnom-bánnom régi bűneimet, komorabb színekben festenem életemet... Megvárni, amíg kiönti haragját, lecsillapszik, s csak aztán megtenni ajánlatomat..."

De nem, lelke mélyén már ott lapult a kétség. Nem hitte, hogy másféle szavak és cselekedetek másféle eredménnyel jártak volna. A hibát nem ma követte el, elhibázta egész eddigi életét, s azt most már nem teheti jóvá sem szavakkal, sem ígéretekkel. Új életet kellene kezdenie, de ez éppen olyan lehetetlen, mint másodszor megszületni. Nincs olyan mesterember, aki hidat tudna építeni a mult és a jelen között, aki át tudná hidalni ezt a huszonkilenc komor esztendőt.

Időnként visszatért a valóságba és ráocsudott arra, ami körülötte történt. Ilyenkor nógatni kezdte a lovát, ügetőre fogta. De csakhamar ismét elernyedt a gyeplő, megszűnt az ostorpattogás, s az okos állat tudta, hogy most pihenhet egy kicsit.

Sötétedett. A szél szétkergette a felhőket, előtűntek a hunyorgó csillagok. A fagy erősödött, Paceplist átjárta a hideg. Leszállt a szánról, gyalogosan lépkedett mellette. Reggel, szerencsétlenségére, csizmát húzott és most ugyancsak fázott a lába. Színtiszta nevetség: mintha a csizmája fényével elvakíthatná bárkinek a szemét, értelmét! Ilza talán rá sem nézett a ragyogó csizmaszárra, ő meg kicsípte, még be is illatosíttatta magát — vén majom! Ilyen olcsón semmit sem adnak az életben, egy ember sértett büszkeségét pedig különösen nem lehet ilyen áron megvásárolni.

Majdnem éjfél volt már, amire Paceplis hazaért. Az istállóban nyugtalanul bőgött, az ólban sivalkodott a kiéhezett jószág. Panaszosan vonított a kutya. Ridegen fogadta a gazdát a sivár, fűtetlen ház. Paceplis levetkőzött és vacsora nélkül lefeküdt a hideg ágyba. Álom azonban nem jött a szemére. Az ablakon

betekintett a fényes hold, kísérteties félhomály terjengett a szobában. A gazda vagy egy órát hánykolódott álmatlanul az ágyán, aztán felült, hosszan eltűnődött, végül felöltözött és, mint a holdkóros, járkálni kezdett fel-alá a szobákban. Kiment a konyhába, vizet merített és sokat ivott, pedig cseppet sem volt szomjas. A tehenek tovább bőgtek odakinn. A kutya megint vonítani kezdett. Csak már reggel volna...

Paceplis nem bírta tovább hallgatni az állatok panaszkodását. Vállára vetette rövid bundáját, keresett egy darab kenyeret és kilépett az udvarra.

— Nesze, zabálj és fogd be a pofád! — rivallt a kutyára és odahajította neki a kenyeret. A kutya nyomban elhallgatott, felkapta a kenyeret, lefeküdt a küszöbre és mohón falni kezdett.

Paceplis kiment az istállóba, szénát vetett a jaszolba, vizet öntött, krumplit szórt a disznók elé. Mint valami kísértet, járt-kelt a holdfényben úszó udvaron. Különös volt, hogy senki sem kiáltja a nevét, nem hívja be a házba. A kutya, miután végzett a kenyérrel, lassan gazdája után somfordált, jóízűen ásítozott, csóválta a farkát, bár Paceplis ügyet se vetett rá.

„Mi lesz ezután? — ez járt Paceplis fejében. — Hogy élek majd? Ki főz nekem ebédet, ki takarít, ki látja el a jószágot? Itt ülök majd, mint bagoly az odvában. Senki sem néz be hozzám, senkinek sem kellek. Ha kiteszem a lábam, gazdátlanul marad a tanyám... széthordanak mindent, egy szál ingem sem marad. Mit vétettem, hogy ilyen rettenetesen kell bűnhődnöm?"

A csűr előtt megállt, az út felé lesett. „Csak jönne erre valaki, akárki, csak ember legyen — beszélhetnék vele, emberi hangot hallhatnék... Minden könnyebb volna. Rettenetes egyedül lenni és tudni, hogy ezentúl mindig egyedül leszek!"

Az út csöndes volt és néptelen, csak valahol messze sivalkodott valami kisebbfajta vadállat — nyilván megtámadta egy erősebb vad.

Paceplis összerezzent és visszatért a házba. Végigődöngött az egész házon, de sehol sem lelt nyugalmat. Mintha keresett volna valamit.

Anna hajdani kis szobájában sokáig elnézte az üres ágyat és hallgatta, hogy motoznak a padló alatt az egerek. A szobában aporodott volt a levegő, penész-szag terjengett — Anna elmenetele óta nem szellőztettek.

„Ilyen levegőben nem lehet élni — gondolta Paceplis. — Megfullad az ember".

Valamivel később ott állt Zsan keskeny kis kamrájában és itt is az üres ágyat bámulta. Itt is penész-szag volt, mint a lá-

nya szobájában, itt is egerek kaparásztak a padló alatt. Amikor Anton visszatért a nagy szobába, úgy rémlett neki, itt sem kap levegőt. Valami nyomta a mellét, súly nehezedett a szívére. A gazda leült a lócára és sírvafakadt. Tudta, hogy senki sem jön vigasztalására, senki szíve meg nem esik rajta. Mint egy óriásmadár fekete szárnya, úgy borította be a magány elkerülhetetlen réme.

Igen, most végre megértett mindent. Ráébredt, hogy fösvény volt egész életében, nem adott senkinek semmit: egy csepp szeretetet, egy morzsányi gyöngédséget, még egy baráti szót sem. Ezért nincs most joga sem szeretetre, gyöngédségre. Itt kell megfagynia komor, hideg odvában, ahonnan kiűzte az örömöt és a mosolyt.

Érdemes-e egyáltalán élnie? A kiszáradt-törzsű fát kivágják és tűzre vetik, hogy meleget adjon az embernek; mire lehet jó az ő zsugori, megkeményedett lelke? Még halála után sem melegíthet fel egyetlen élőlényt sem.

Anton megint feltápászkodott, kiment a konyhába, előkereste azt a gyeplőt, amely azóta hevert a sarokban, amióta Lavizát megverte vele. Mintegy igézetben, szorongatta a durva kötelet, szeme alkalmas kampót keresett a falon. De nem látott semmit, ami megbírta volna a testét. Ki kell mennie a kamrába, ott, az eresz alatt, jókora vashorog áll ki a falból — az elbírja...

A vashorog talán elbírta volna, de az ember nem bírta tovább. Anton Paceplis mindig ragaszkodott az életéhez, erős ujjaival görcsösen kapaszkodott bele; nem, nem tartozott azok közé, akik úgy tudják maguktól eldobni az életet, mint az ócska, elnyűtt ruhát. Paceplis ujjai elernyedtek, a gyeplő a konyha agyagpadlójára esett, a gazda sóhajtott és visszament a szobába. Leült az ablak elé, kibámult a holdfényben tündöklő udvarra, várta, hogy megvirradjon. És mire elérkezett a hajnal, már készen volt a tervvel: mihez kezd és hogyan él.

Paceplis befogta a lovat és kora reggel a kolhozvezetőséghez indult. Amikor odaérkezett, a vezetőség egyik dolgozója sem volt még munkahelyén. Csaknem egy órát kellett várakoznia, míg végre megjelent Marta Kluga, a számvivő. A lány csodálkozva pillantott a korai látogatóra és megkérdezte tőle, mi járatban van.

— Regut elnököt keresem. Bejön ma?

— Nemsokára itt lesz — felelte Marta és számviteli könyveibe mélyedt.

Egy félóra mulva belépett Regut. Paceplis látogatásán még

jobban elcsodálkozott, mint Marta, de jól tudta leplezni érzelmeit és Anton nem vett észre semmit.

— No, szomszéd, mi nyomja a szívét? — kérdezte Regut.

— Nagyon fontos dologban akarok beszélni magával — mondta Paceplis. — De csak négyszemközt.

— Ha beszélni akar, hát beszéljen — dörmögte Regut. — Jójjön át a szobámba.

„Biztosan megint a levezetőcsatorna ellen akar tiltakozni" — gondolta a kolhozelnök és már fontolgatta, hogyan csöndesítse le a makacs parasztot.

— Hallgatom, Paceplis elvtárs... — mondta, amikor beléptek a szobájába.

Paceplis kihúzta magát, közelebb lépett Regut asztalához és mereven a szemébe nézett.

— Regut elvtárs, az a kérésem, hogy vegyenek be a kolhozba... — kezdte halkan és ünnepélyesen. — Nem tudok így élni tovább. Mit kell tennem, hogy felvegyenek a tagok közé?

...Ez volt az az örvendetes hír, amelyet Regut azon a reggelen el akart újságolni a párttitkárnak. Amikor végre megérkezett a végrehajtó bizottságba és mindent elmondott Annának és Artur Lidumnak, a lány arca felragyogott.

— Mielőbb el kell mennem apámhoz — mondta. Most, hogy erre rászánta magát, nem hagyhatom magára.

5

A „Sztálini út" nevű kolhoz közös földje — a Melder- és Stabulniek-tanya földjeivel együtt — mintegy nyolcszáz hektár területű volt, ebből a szántó majdnem ötszáz hektár, a többi: kaszáló, legelő, erdő és bozótos, vizenyős terület. Az ötszáz hektár szántónak körülbelül egyharmada lapályos helyen terült el és láposodni kezdett. A közös földterület közepéből mint szétszórt kis szigetek, váltak ki a mintegy húsz egyéni gazdálkodó — kulákok és középparasztok — földjei. Közéjük tartozott Kikreizisék birtoka és Szurumi is. Ezeket a földeket a termelőszövetkezet tartalékainak lehetett tekinteni, ezért Aivar Lidum, Rimsa és Regut a földrendezési-, vetésforgó- és gazdaságfejlesztési terv kidolgozásánál ezeket a földeket is számításba vette. Már most előrelátható volt, hogy az őszre ezeknek a gazdaságoknak legalább a fele csatlakozik a kolhozhoz.

A kolhoz új lótenyészetében negyvennyolc igásállat és tizenkét csikó volt, a tejgazdaságban negyvenhat fejőstehén és két

tenyészbika, amelyet a mezőgazdasági szövetkezet adott a kolhoznak. A kolhozban egyelőre két mezőgazdasági és egy állattenyésztő brigádot szerveztek; ezeket beosztották egyes területekre, ellátták mezőgazdasági felszereléssel és igáslovakkal.

Anna a járás komszomolistái között talált egy számvívői munkakörre alkalmas lányt — Kluga brigádvezető lányát, Martát. A lány csak a mult évben végezte el a középiskolát és a járási végrehajtó bizottságban dolgozott. A gép- és traktorállomás könyvelője vállalta, hogy segíti tanácsaival, s az első héten Marta mellett dolgozott a kolhozvezetőségben.

Nem sokkal az állatok összeterelése után elkezdték a kollektív munkát. A tavaszra szánt vetőmagot a kamrába lapátolták, az új kolhoztagok szénát, lucernát, szalmát hordtak a lótenyészetbe és a tejgazdaságba. A kis építőbrigád megkezdte a ló- és tehénistállók, kamrák és egyéb gazdasági épületek tatarozását és átépítését. Mindenki számára akadt munka, aki dolgozni akart.

A tehenek egybeterelése utáni héten Stabulniekék udvarán minden este összegyűlt egy sereg asszony. Gandris anyó eljött megtudakolni, hogy érzi magát a Burenuskája, s ugyanez a kívánság hozta ide a sok fiatal és öreg asszonyt, a kolhozparasztok feleségét, anyját. Bíráló szemmel figyelték a fejőnők munkáját, utánanéztek, mi van kedves jószáguk jászlában, jól kihányták-e alóluk a trágyát, megtapogatták a tehenek oldalát, simogatták őket, becéző szavakkal kedveskedtek nekik.

— Hogy megy itt a sorod? tehénkém? Elég takarmányt kapsz-e? Nem döfködnek-e az idegen tehenek, nem trágyában fekszel-e?

A tehénke legyezett egyet a fülével, csöndes bőgéssel válaszolt, a másik fölemelte a pofáját és hangosan felbődült: — Mu-u...

Különösebb kifogásokra nem volt ok: Olga Lipstin elég jó és keménykezű gazdaasszonynak bizonyult és az első naptól kezdve igyekezet kordában tartani a fejőnőket. A jószágot mindig kellő időben etették, itatták, tisztogatták és fejték; a tehénistálló mindig tiszta volt. Lehetetlen volt azonban, hogy az öreg parasztasszonynak, aki úgy szereti jószágát, mint édes gyermekét, szemébe ne tűnjék ez amaz, s okot ne találjon a keserves sóhajtozásra és bíráló megjegyzésekre. Olga Lipstin végül belenyugodott a parasztasszonyok látogatásaiba, türelmesen meghallgatta véleményüket, felfigyelt az okos megjegyzésekre. Ez az önkéntes társadalmi ellenőrzés lényegében sokat segített a tehenészet megszervezésében, rendjének kialakításában. A láto-

gatók száma hamarosan csökkenni kezdett, kevesebb lett a kifogás, a kolhozparasztasszonyok megnyugodtak és nem kesereg-tek tovább teheneik „szerencsétlen sorsán".

Ugyanígy volt eleinte a lótenyészetben is. Senki sem vonta kétségbe, hogy Peter Gandris ért a lovakhoz és becsületes legény, de hát hogy tudna ügyélni egyszerre negyvennyolc lóra és tizenkét csikóra, idejében észrevenni, melyiknek mire van szüksége?

— A ló, Peter, az ember legjobb barátja és segítőtársa — juttatták Gandris eszébe a kolhozparasztok. — A lóval úgy kell bánni, mint az emberrel. Az állat nem tudja megmondani, mije fáj, mert nem tud beszélni. Az embernek kell meglátnia és megértenie, hogy a ló lábát megszúrta valami, vagy a nyereg feltörte a hátát, vagy túlerőltette magát. Pusztán ostornyéllel nem lehet gyarapítani a ló erejét. A legfontosabb, hogy a lovat nem kell túlhajszolni, sem bántani.

Nagyon jól tudták, hogy Peter Gandris mindezzel éppolyan tisztában van, mint ők maguk, mégis könnyebb lett a szívük, ha elmondhatták aggályaikat és még egyszer felsorolták a közismert igazságokat — a jótanács sohasem árthat, még ha fölöslegesen ismétlik, akkor sem.

Peter Gandris éppúgy, mint Olga Lipstin, türelmesen végighallgatta a kolhozparasztok megjegyzéseit és megígérte, hogy mindenre ügyel.

A kolhozparasztok igyekeztek a maguk lovát megkapni a mezei munkákhoz, aki pedig olyan munkát végzett, amelyhez nem kellett ló, módját ejtette, hogy négyszemközt beszéljen Peterrel, és suttogva kérlelte: „Az én Ancisom nem valami erős állat, ne küldd nehéz munkára! Szántsanak nagy, erős lovak!"

Vagy: „Az én kis csődöröm még fiatal és hevesvérű — megfontolt embernek ad, különben agyonhajszolják és felfordul."

Egy kistermetű öregember, aki már abban a korban volt, amikor mások már a kemencepadkán üldögélnek és unokáiknak mesélgetnek, nem fogadta el az éjjeliőri állást és addig zaklatta a kolhozvezetőséget, amíg meg nem tették a lótenyészet lovászának. Két lova volt itt a fiának. Este, amikor a lovak az istállóba tértek, az öreg paraszt olyan figyelmesen vizsgálta meg hajdani lovait, tapogatta végig minden porcikájukat, a patájukat, hogy nem lazult-e meg rajtuk a patkó, mintha a felvásárlóbizottság tagja volna. Ha a kolhoz kocsisa elhanyagolt valamit, az öreg addig szégyengette-pirongatta, amíg annak arcába nem szökött a vér, s másodszor már nem kívánt hasonló szidásban részesülni. Esténként, amikor a lovak szénát meg zabot ettek az állásokban, az öreg a „maga" lovainak porcióját megtoldotta

még egy-egy nyaláb lucernával, maroknyi zabbal, s a lisztpép, amelyet az ő lovai kaptak, mindig sűrűbb volt, mint a többié.

Az „enyém" és a „mienk" között még nem mosódott el a határ. A nemrégi egyéni gazdálkodó — bár erre semmi alapja nem volt — továbbra is a birtokos szemével nézte azt, ami valamikor magántulajdona volt, és közelállóbbnak, becsesebbnek tartotta, mint a kollektíva közös tulajdonát.

Regutnak igaza volt: az ősi Ádám még mindig ott rejtőzött sok kolhozparaszt tudatában, s ki tudja, mennyi időnek kell még eltelni, mennyit kell még fáradozni az emberek átnevelésén, míg ledobják magukról a mult bilincseit és a „mienk" fogalma eggyéolvad tudatukban az „enyém" fogalmával. Az emberek maguk is tudják, hogy a mult csökevényeinek rabságában vannak, hogy nevetségesek, amikor a régi élet rongyaiba kapaszkodnak, szégyenkeztek is miatta, s ahogy tudták, titkolták egymás előtt. Ebből a rabságból azonban mégsem tudtak szabadulni. Az egész folyamat olyan volt, mint egy betegség, amelyet végig kell szenvedni, hogy aztán makkegészségessé váljék az ember.

A „gyógyulás" azokban a családokban ment a leggyorsabban, amelyeknek nem voltak nemzedékről nemzedékre szálló hagyományai — a tegnapi zsellérek, felesbérlők, az újgazdák, valeniekek és mesteremberek kevesebbet pillantgattak hátra, s a kollektivizáció első lépéseitől kezdve bátran és bizakodva néztek a jövőbe. A maguk kis vacka, talpalatnyi földje nem vonzotta őket bűvös erővel, nem akadályozta őket új tetteikben. Az ő számukra mindegy volt, hogy melyik földet szántják fel, melyiket vetik be — mindenütt egyforma szorgalommal, örömmel, szeretettel dolgoztak. A középparaszt, akinek mezsgyéjét eltüntette a gépállomás traktora, megkérte a brigádvezetőt, hogy legalább ezen a tavaszon hadd dolgozzék még a hajdani földjén.

— Hiszen a kolhoznak mindegy, én meg otthonosabban érzem itt magamat. Minden darabkáját érintette a lábam, minden kis követ ismerek a szántáson. Nem mindegy az nektek, hol dolgozom le a munkaegységeimet?

Regutnak és Klugának sok vesződségébe került, amíg embereket tudtak küldeni a kolhoz túlsó részébe, ahol kevés volt a munkás kéz. Az egyiknek a hasa fájdult meg hirtelen, a másiknak a felesége betegedett meg, a harmadiknak halaszthatatlan dolga akadt a városban. És miatt így makacskodtak, húzakodtak, telt az idő, elmult a vetésre legalkalmasabb időszak és csaknem nyolcvan hektár tavaszi vetésföld bevetetlen maradt. A komszomolisták mentették meg a helyzetet: kijelentették,

hogy szívesen dolgoznak a távolabb eső földeken, sőt sikerült megnyerniök a fiatalság egy részét is. Kluga brigádja külön ifjúsági rohamcsapatot szervezett, s a tavaszi vetésföldeket mégis bevetették. A fiataloknak ez a tette mély hatást tett a szülőkre — némelyik parasztnak mintha kissé elernyedt volna hajdani magántulajdonába kapaszkodó keze. A mezsgyék eltűnésével, az apró tagok egybeolvadásával lassanként a régi fogalmak is kivesztek az emberek tudatából.

Amikor Jan Lipstin újgazdának 1944 őszén tizenöt hektár földet osztottak, ezen a földön inaszakadtáig dolgozott, de amikor a mezőgazdasági brigáddal először lépett a kolhoz földjére, már nem erőltette magát, nem sietett, nem hajszolta verejtékesre a lovakat. Lassan, nyugodtan ballagott az eke után, a barázda végén pedig mindig megállt és pipára gyujtott. Ha úgy esett, hogy a szomszédos területen a közelében szántott valaki, Lipstin odacammogott hozzá, hosszasan elbeszélgettek az élet dolgairól, kiki eldicsekedett a feleségével, meghányták-vetették a járásban szállongó pletykákat. Nem siettek, mintha valaki azt súgta volna a fülükbe: kár a sietség, ráértek a szántással, hiszen *nem a magatok* földjét szántjátok...

Lipstin eleinte napszámosnak érezte magát, mintha csak földesúr számára robotot végezne a kolhozföldeken. Nem tehette meg, hogy ne dolgozzék — hiszen azért lépett be a kolhozba — de nem volt benne az a feszült kötelességérzet, amely azelőtt már hajnal előtt felkeltette, amely szakadatlanul figyelmeztette: nehogy elkéssen tenyérnyi kis földje felszántásával, bevetésével, learatásával, a termés betakarításával. Úgy érezte, semmi köze ahhoz, hogy mi lesz a termelőszövetkezet földjeivel: ez Regutnak, Klugának, a kolhoz vezetőségének gondja — hiszen azért választották őket. A háztáji gazdaságát majd megműveli, lesz rá ideje, s kicsikar belőle, amennyit csak tud.

A hét végén, amikor Kluge brigádvezető megmérte a felszántott területet és bejegyezte a munkaegységeket, Lipstint gondolkodásra késztette az eredmény: átlagosan alig nyolcvan százalékra teljesítette a napi normáját. Ő, aki járás-szerte híres a szorgalmáról — csak nyolcvan százalékot teljesített! Hiszen ez botrány! Amikor Olga Liptsin megtudta az eredményt, heves vita támadt közöttük.

— Mondd, Jan, egy csepp szégyen sincs benned? — vonta kérdőre az asszony. — Nem süllyedsz a föld alá? Nyolcvan százalék... még a tyúkok is nevetnek rajta. Holnap kifüggesztik a kolhozvezetőségen a táblát, rajta kinek-kinek a teljesítményét. Ujjal mutogatnak majd rád az emberek, kinevetnek. Azt mond-

ják, a szántásodnak a minősége sem a legjobb. Mi az, elfeledtél szántani, vagy mi történt veled?

— Azt akarod, hogy szakadásig dolgozzak a termelőszövetkezetnek? — mérgelődött Lipstin, kerülve az asszony tekintetét. — Mindenhez hozzá kell szokni... a termelőszövetkezeti munkához is. Normák, minőség, munkaegységek... ezekről eddig fogalma sem volt senkinek. Szemre szántott, vetett mindenki, ki hogy tudott, s úgy is jó volt. Most meg jön ez a Kluga és beleszól a munkába: ez nem jó, az silány munka. Hát mi vagyok én, agronómus?...

— Szégyeld magad, Jan, ilyen beszéd nem illik egy aktivistához — mondta Olga. — Példát kellene mutatnod a többieknek, s mutathatnál is, ha akarnál. Nem másnak dolgozol, hanem magadnak, a kolhozodnak. Törődj kevesebbet a háztáji gazdasággoddal. Nem az a mi jólétünk forrása, nem ott rejtőzik a jövőnk, hanem amott, a tanyák kertjei alatt, a kolhozföldeken.

Lipstin jól tudta, hogy a feleségének igaza van, de rosszul esett neki, hogy így beszél, ezért vitatkozott vele és nem ígért semmit. A következő héten azonban mégis jobb munkát végzett, naponta teljesítette a normáját, a harmadik héten pedig már százhúsz, sőt később még több százalékot ért el. Csak aztán merészkedett el a kolhozvezetőségre, hogy megnézze a nagy táblát, amelyen — a többi név között, — ott állt az ő neve is. Huszonhét munkaegységet írtak már a javára. Elég szép eredmény. Igaz, hogy Olga valamivel többet teljesített, de ő egyhelyen dolgozik, ahol naponta meg kell jelennie, még vasárnap is.

Sok olyan kolhozparaszt volt még, aki nem bízott túlságosan a termelőszövetkezet sikerében, s fennállásának első évében nem hitte, hogy a kolhoz jövedelméből, ha majd a munkaegységek alapján szétosztják, eleget kap — ki tudja, meg lehet-e majd abból élni? Némelyik kolhozparaszt éppen csak annyira vette ki részét a közös munkából, amennyi szükséges volt ahhoz, hogy be ne hívják a kolhoz vezetőségébe és szabotőrnek ne minősítsék. Többi idejét spekulációkkal töltötte, zsírt, húst, krumplit, gabonát vásárolt az egyéni gazdáktól és a piacra vitte eladni. Még olyan agyafúrt is akadt kettő, aki béreseket fogadott, mint rokonait jelentette be őket, elküldte dolgozni a kolhozföldekre, munkaegységeiket a maga nevére iratta, őket pedig pénzzel fizette ki. Így folyt ez két hétig. Amikor Regutnak tudomására jutott, a két ügyeskedőt megidézte a kolhozvezetőség ülésére.

— Mi az, szomszédok, megelégeltétek a kolhozéletet? — kérdezte tőlük. — Kulákmódra, kizsákmányolásból akartok élni? Ki engedte meg, hogy fizetett munkaerőt fogadjatok, s a maga-

tok nevére írassátok azokat a munkaegységeket, amelyeket nem magatok teljesítettetek?

— Szó sincs róla, nem fizetett munkaerők — mentegetőzött a két paraszt. — Közeli rokonaink. Nincs otthonuk, ezért egy ideig nálunk húzódnak meg. Senki sem küldi őket munkára, maguk akarták egy kicsit megmozgatni a tagjaikat, s egyúttal megszolgálni a födelet meg az ételt.

— Vigyázzatok, mert könnyen kizárhatnak benneteket a kolhozból — mondta Regut. — Nem is tudom, megmaradhattok-e a termelőszövetkezetben. Semmi haszon nincs belőletek, dolgozni nem akartok, kizsákmányolásból éltek. Ilyen emberekre nincs szükségünk.

A mesterkedő parasztok, sejtve, hogy komolyra fordult a dolog, mindent megígértek, hogy jóvátegyék vétküket és a kolhozban maradhassanak.

— Ezt csak a közgyűlés döntheti el — jelentette ki Regut. — Az történik, amit a kollektíva határoz.

A közgyűlés tagjai, miután meggyőződtek arról, hogy a két paraszt, családja minden tagjával együtt szorgalmasan dolgozik a mezőgazdasági brigádban, végül is megszavazták a maradást, beérték alapos fejmosással és figyelmeztetéssel. Ez az eset véget vetett a kulák erkölcsök felújítására törekvő próbálkozásoknak.

A haladó mult e jelenségei mellett azonban sok új, nagyszerű, sokat ígérő esemény történt a kolhozban. A kolhozparasztok legnagyobb része lelkesen kapcsolódott a munkába és nem kímélve erejét a közös ügy érdekében. Lépten-nyomon kitűnt, milyen sok gondot fordítanak a közös tulajdonra, milyen öntudatosan fogják fel kötelességeiket, s milyen engesztelhetetlen ellenségei mindennek, ami torz, elmaradott és önző jellegű. Az emberek éberen álltak a kolhoz érdekeinek őrségén, bátran megbíráltak minden visszaélést, hanyagságot és gondatlanságot, amit észrevettek, s közös erővel elérték azt, hogy a „Sztálin út" nevű kolhoz élete aránylag gyorsan helyes mederbe terelődött.

Anna fáradhatatlanul figyelte a kolhoz minden eseményét, segített Regutnak, amiben tudott, ha szükségesnek vélte, közbelépett, tanított, nevelt másokat, s ahhoz, hogy taníthasson, sokat kellett tanulnia és olvasnia. Segített megszervezni a micsurinista laboratóriumot, ahol szabad idejében Rimsa agronómus, később pedig Aivar foglalkozott a kolhozparasztokkal. Azon a tavaszon majdnem mindegyik kömszomolista és pionír létesített egy-egy apró kísérleti területet.

A kolhoz a mezőgazdasági szövetkezet tulajdonából egy kisebbfajta gépfűrészt, egy tehergépkocsit és különféle mezőgazdasági gépeket kapott. A kolhoz szükségletének kielégítésére sikerült néhány vagon szuperfoszfátot szerezni, amikor pedig a legsürgetőbb tavaszi munkák idején elfogyott a takarmány, de a legelőn még nem sarjadt a fű — Pilag Rigából engedélyt kapott, hogy néhány tonna szénát vásárolhasson a begyűjtőhely tartalékából.

— Először és utoljára etetjük más szénájával a jószágunkat — jelentette ki Regut. — Ha törik, ha szakad, az idén gondoskodunk lucernáról meg szénáról. Az utolsó árokig lekaszálunk minden rétet, megtöltünk minden silót. Annyi lucernát vetünk, hogy kolhozunkban egyszer és mindenkorra megszünjék a szóbeszéd a takarmányhiányról.

Regutot, Annát és Alksnist, a talajjavító brigád vezetőjét, április közepén Rigába hívták, a szakértői bizottság ülésére, amelyen a Kígyó-mocsár és a hozzá tartozó földek lecsapolásának műszaki tervét vitatták meg. A tervet kisebb módosításokkal jóváhagyták. A kolhoz ezután szerződést kötött a talajjavítási kivitelező irodával, amely vállalta az összes lecsapolási munkálatokat, a kolhoz viszont kötelezte magát, hogy annyi embert ad a munkához, amennyire szükség van.

A purvaji gép- és traktorállomás nagy udvarára új gépek érkeztek: két kotrógép, egy földgyalu és néhány traktor. Úgy határoztak, hogy a további munkákhoz szükséges gépeket és felszerelést majd később szerzik meg, amikor a talajjavítási munkák már jelentős mértékben előrehaladtak. A gépekkel együtt új emberek jelentek meg — gépészek, motor- és földgyalúkezelők.

Zsan Paceplisnek most az volt a leghőbb vágya, hogy felülhessen egy kotrógépre és részt vehessen a főcsatorna ásásában. Drava eleinte zsörtölődött, hogy a gépállomásnak is szüksége volna ilyen munkásokra, de amikor Finogenov eszébe juttatta Aivar Lidumnak tett ígéretét — hogy minden módon segít a talajjavítóknak — az igazgató jobb belátásra tért és megengedte Zsannak, hogy a talajjavítási kivitelező irodánál vállaljon munkát.

Dudum, a kotrógép öreg gépésze — régi, tapasztalt szakember, aki fél életében mocsárlecsapolásnál dolgozott — elhatározta, hogy megismerteti Zsant a kotrógépkezelés és vezetés minden csínjával-bínjával, és előkészíti az önálló munkára.

— Jól figyelj és tarts észben mindent — mondta Dudum. — Én csak kezdetben lehetek melletted, mert ha a másik kotrógépet elindítják, a mocsár túlsó felén, a második főcsatornánál kell dolgoznom. Nagy szégyen lenne, ha ilyen derék legény nem tudná teljesíteni a normáját. Képzeld csak el, mit számít egy ilyen gépnek az az óránkénti huszonöt köbméter?

— Az első műszak sikeréért nem kezeskedem, de ha a másodiktól kezdve nem teljesítem a normámat, legyintsen nyakon és mondja a szemembe, hogy sohasem lesz belőlem ekszkavátorkezelő — felelte meglehetős önbizalommal Zsan. Volt valami fogalma a rá váró munkáról: ősszel, amikor a tanfolyamra ment, útközben letért egy mocsárhoz és jó félóráig figyelte az ekszkavátorok munkáját. Ezért most biztos volt benne, hogy megy majd a munka.

Zsan, miután a tanfolyamról hazatért, ismét Szurumiban telepedett le. Mióta Paceplis belépett a kolhozba, Anna is az apjával lakott s hála a leány gondosságának, a házban példás rend uralkodott: a szobák tiszták lettek, nem érződött már bennük a dohos szag, Paceplis nem járt többé rongyos ruhában, piszkos ingben. Az öreg csak egy tehenet tartott meg, többi jószágát — disznóit és juhait is — a kolhozba vitte. Még a baromfiktól is meg akart szabadulni: ki vesződnék azokkal? Anna azonban meggyőzte arról, hogy tíz tyúk nem okoz túlságosan sok gondot Szurumiban.

Anton Paceplis, miután az új élet útjára lépett, zavartnak látszott. Gyakran látták tűnődni, töprenkedni. Míg a megváltozott helyzetet meg nem szokta, hallgatagon, zárkózottan járt-kelt. Regut utasítására széna- és szuperfoszfát-szállításra rendelték ki, később pedig a lótenyészetben segített Peter Gandrisnak, mert a parasztéletben a ló volt az egyetlen, ami Anton Paceplist fiatalkora óta érdekelte. Nap mint nap ott dolgozott most Melderék hajdani istállójában és sokat gondolkodott azon, milyen forgandó is a sors, amelyet sohasem sejthet meg előre a halandó ember. Hiszen azt a csöndes reményt táplálta magában, hogy öregségére itt élhet majd Melderiben, Bruno oldalán. A Melder-örökös már rég ott fekszik valahol az Auri-fenyvesben; „kutyának kutyahalál!" — mondogatták róla a purvajiak; az öreg Melderék, Stabulniekékkel együtt, ki tudja, hol kóborolnak — Svédországban vagy azokban a nyugati zónákban, Németországban, s olyan súlyosak a bűneik, hogy hazájukban nem is mernének mutatkozni — Anton Paceplis pedig a Melderék istállójában gazdálkodik és szinte már nem is kíván többet az élettől. Régi makacssága megtört, a lelke megbékélt, nyugodtabbá

vált az élete; néha piszkálja csak valami kis ördög, megzavarja gondolatait és a fülébe sugdossa: „Gondold csak el, ki lehettél volna: a Melder-tanya gazdag ura! A járás egyik legmódosabb birtokosa! És mi vagy most?"

Elűzte magától ezeket a gondolatokat, s ilyenkor gyermekeit idézte eszébe, akik újra úgy bánnak vele, mint édesapjukkal. Igaz úton járnak s az emberek tisztelik őket. Arturnak nagy befolyása van a járásban, Anna tudta nélkül semmi sem történik, Zsan pedig már régóta derekasan megállja a helyét és bizonyosan sokra viszi. Amikor, beszélgetés közben, rájuk terelődött a szó, Paceplisnek sohasem kellett szégyenkeznie miattuk, ellenkezőleg, mindig büszke lehetett rájuk. Kiderült, hogy az új élet igazsága nem ismeri el a Melderékhez hasonló gazdagokat, de azt sem akarja, hogy az emberek szegénységben éljenek, a gazdagokat lenyomták, hogy a szegények felemelkedhessenek, hogy minden dolgozó jómódú legyen. Ilyen életigazság ellen Paceplisnek sem volt oka zúgolódni.

De zúgolódtak mások — a tegnapi élet hatalmasai. Az öreg Kikreizis, amikor megtudta, hogy Paceplis belépett a kolhozba, éjnek idején Szurumiba loholt...

— Eszeden vagy, Anton? Mit tettél? Mit keresel abban a csürhében? Rosszul ment a sorod?

Pirongatta, sötét jóslatokkal rémítgette Antont, megpróbálta rábírni, hogy lépjen ki a kolhozból, amíg nem késő.

— A kolhoz egy éven belül szétzüllik, s te is tönkremégy vele együtt — erősítgette Kikreizis. — Koldusbotra akarsz jutni vénségedre?

— Amit tettem, megtettem — felelte Paceplis. — Adott szavamat nem szoktam visszavonni.

— Fölösleges büszkeség — nyughatatlankodott Kikreizis. — Hát ez lett a barátságunkból: volt egy jóbarátom, megbízható szomszédom, volt — nincs. Kinek panaszkodjam ezentúl, ha valami nyomja a szívemet?

— Ne ereszd búnak a fejed — oktatta Paceplis. — Tanulj meg élni. Nyugodj bele abba, ami történt. A régi időket úgysem hozhatod vissza.

— Könnyen beszélsz: nyugodjak bele! Bújj az én bőrömbe, akkor majd megtudod, milyen, amikor az ember lába alól kihúzzák a földet. Mert csak ehhez ért ez az új élet. Olyan adókat vetnek ki rám, hogy csak úgy nyögök belé. Persze, kulák vagyok!

Paceplis türelmesen végighallgatta Kikreizis sirámait, mondott neki néhány vigasztaló szót, s alig várta már, hogy ifjúkori barátja végre kívül legyen.

Néhány nappal később Marcis Kikreizis látogatta meg. Ő nem siránkozni jött, hanem gúnyolódni.

— Akárhogy dolgozol, Szurum, nem választanak meg kolhozelnöknek, még brigádvezető sem lehetsz. Lovász maradsz egész életedben, Regut és a fiatal Gandris pedig reggeltől késő estig parancsolgat neked. Szép dolog lesz, ha az a sok ágrólszakadt majd ide-oda szalajtja Szurumi gazdáját, az meg lohol, mint aki fölött ég a ház, és majd beleszakad, hogy eleget tehessen urainak. De szeretném látni!

— Fogalmad sincs a kolhoz rendjéről, Marcis, azért fecsegsz ennyi szamárságot — vitatkozott Paceplis. — Mit kezdenék egymagam Szurumi földjével? Kínlódás volna csak, nem győznék egyedül mindent. De így nyugodt vagyok: elvégzem a napi munkámat és megkeresem a kenyeremet. Ha eljön az ősz, jobban megtelik a kamrám, mint eddig.

— Hát ezzel ki mesélte tele a fejedet? Anna? — nevetett Marcis. — Hallgass csak rá, sokra mégy! Azért jöttem, Szurum, hogy megmondjam: most már semmi pénzért sem veszem feleségül az Annádat, még ha a nyakamba akaszkodik, akkor sem.

— Talán bizony a nyakadba akaszkodott? — vágta rá epésen Paceplis. — Én nem igen vettem észre.

— Hálát is adok érte az istennek, mert ha összekötöttem volna vele a szekerem rúdját, most nem tudnék szabadulni tőle. Lesz új menyasszonyom nemsokára! Megjön külföldről Stabulniek, az angolokkal meg amerikaiakkal együtt, és szüksége lesz vőre. Majga éppen jó lesz nekem. Egyesül a Stabulniekék meg a Kikreizisék földje: valóságos birtok!

— Szóval minden rendben van. Akkor csak várd Stabulnieket meg az angolokat — mondta Paceplis. — De vigyázz, nehogy belevénülj a várakozásba!

— Eh te, vén tökfejű — sóhajtott Marcis. — Embert akartam faragni belőled, de hiába. Gyere, igyunk egy üveggel a rokonság felbontására, aztán menjen kiki a maga útján. Csak ne haragudj, Szurum, amiért elhagyom a szépséges Annádat. A magamfajta nem érheti be a puszta szépséggel. Nekem az is fontos, hogy a feleségemnek legyen mit aprítania a tejbe.

Paceplis, Marcis legnagyobb csodálkozására, visszautasította a vodkát és megkérte vendégét, hogy távozzék mielőbb a házból. Amikor Marcis elment, Paceplis elővette a szekrényből a maga kis üvegét és alaposan meghúzta.

„Fulladj bele a vodkádba — mondta magában. — Nálunk is akad itóka."

Egészen száraz torokkal mégsem élhetett — túlságosan belérogződött már a régi szokás.

...A környékbeli házak lakói egyik éjjel észrevették, hogy a Kikreizis-tanyán tűz ütött ki. Peter Gandris, néhány kolhozparaszttal, a tanyához szaladt. A nagy tehénistálló égett. A másik tűzfészek a ház végében volt, de ott éppen csak fellobbant a tűz. Erős petróleumszag terjengett. A kolhozparasztok dörömbölni kezdtek az ajtón, ablakon, de nem válaszolt nekik senki. Az odasereglett emberek akkor munkához láttak és félóra alatt eloltották a tüzet. A ház alig szenvedett kárt, de a tehénistálló egyik sarkán leégett a tető — szerencse, hogy a tűz nem terjedt át a padlás másik végére, ahol a széna volt, mert így az egész épület leégett volna.

A tanyát, a jelek szerint, még az éjszaka leszállta előtt elhagyhatták, mert az úton nem látszottak friss állatnyomok, a tehénistállóban pedig egyetlen tehén sem maradt. Kikreizis, szekérre rakva legértékesebb holmiját, tolvajként osont el éjszaka a tanyájáról, csak azt hagyta ott, amit nem tudott magával vinni. Egyetlen élőlény maradt a Kikreizis-tanyán: egy vén, szürke macska. A házban szétvagdalt székek, ágyak, szekrények darabjai hevertek. A csűrben a gabonát üvegcseréppel, trágyalével, rozsdás szögekkel keverték össze és leöntözték petróleummal. A dühöngő kulák, mielőtt tanyájáról elszökött, be akarta szögezni az ajtót, de erre már, úgy látszik, nem maradt ideje. A tüzet idejében eloltották.

A tető leégett részét kijavították, s a hajdani Kikreizis-tanyán megszervezték a kolhoz tejgazdaságának második részlegét. Kikreizisék földjét a kolhoz földterületéhez csatolták.

Anton Paceplis megkönnyebbülten fellélekzett: Kikreizisék elszöktek, s most már senki sem járt hozzá gúnyolódni és bujtogatni.

Később, amikor megint benépesült a tanya, az egyik fejőnő kiszögezett, fakó papírlapot talált a kertben. Kikreizis, szökése napján, ezt írta rá:

„Ha nekem nincs, ne legyen másnak se!" — betűzték ki nagynehezen az elmosódott írást.

Név ugyan nem állt alatta, de mindenki tudta, ki írta.

Hatodik fejezet

1

Aivar Lidum és a tervezőiroda dolgozói április közepén a purvaji járásba utaztak. Meg kellett valósítaniok a műszaki tervet — cölöpökkel, karókkal kijelölni a jövendő csatornák, lefolyóárkok és a sekély árokhálózat útját.

Ismét előkerültek a különféle műszerek: a teodolit, szintező, szögmérő, mérőszalag. A csatornák és lefolyóárkok útvonalát jelzőlécekkel kimérték és kijelölték.

A munkával néhány hét alatt elkészültek. A cölöpökkel, karókkal, jelzésekkel teletüzdelt munkaterületet a szakértő gigantikus tervnek látta, a hozzá nem értő pedig valami beláthatatlan útvesztőnek. A Kígyó-mocsarat a Raudupe folyócskával összekötő főcsatorna a Szurumi-major közeléből, a mocsár bozótos szélétől indult ki és átszelte Paceplis hajdani rétjeit és legelőjét. Bozótos volt a kijelölt útvonal, meg a két oldala is. Amikor a tervet „átvitték" a helyszínre, a „Sztálini út" talajjavító brigádja munkához látott. A kolhozparasztok, élükön Alksnisszal, ásókkal és baltákkal felfegyverkezve indultak a Raudupe-parti régi malomhoz és a malomtó fölött, a kis folyó két partján, irtani kezdték a bozótot, hogy a kotrógép előtt megtisztítsák a terepet. Miután a tizenkét főből álló brigád néhány napig dolgozott a malom környékén, kiderült, hogy a brigád egymaga nem tud megbirkózni a feladattal, mert a folyó két partja, majdnem egész hosszában — a malomtótól a csatorna torkolatáig — tele volt sűrű bozóttal.

A mocsár partjain folyó munka az egész járás érdeklődését magára vonta. Elsősorban a komszomolisták kísérték figyelemmel. Amikor Gaida Rimsa megtudta Zsan Paceplistől, mi okoz nehézséget, beszélt Annával és még azon az estén komszomolgyűlést hívott össze.

— Segítenünk kell a mocsárlecsapolóknak — mondta Gaida a gyűlésen. — Mi magunk, persze, nem tehetünk semmi lényegeset, mert kevesen vagyunk, s mindegyikünknek megvan a maga munkája. Azt javaslom, hogy mozgassuk meg az egész járást és szervezzünk a jövő vasárnapra önkéntes vasárnapi munkát. Felhívjuk az egész járás fiatalságát. Ha nem is jön el mindenki, a legtöbb fiatal mégis hallgat majd a felhívásunkra. Márpedig ha ekkora erő munkához lát, estére nem marad sok bozót a Raudupe partján.

— Hát a próbákkal mi lesz, Gaida? — kérdezte valaki. — Vasárnapra tűztük ki.

— Egyszer elmulaszthatjuk a próbákat, vagy áttehetjük egy hétköznapi estére — felelte a lány.

A komszomolisták az egész ifjúságot értesítették, tanyáról tanyára mentek és mindenkivel külön beszéltek. Kevesen mondtak nemet, a fiatalság túlnyomó része örömmel vállalkozott a feladatra.

Vasárnap kora reggel gyülekeztek a fiatalok és az iskolásgyerekek a gépállomás udvarán. Mindenki hozott magával ásót vagy fejszét. Közel kétszázan gyűltek össze. Megérkezett Anna Paceplis is, meg csaknem valamennyi kommunista, akinek aznap nem volt halaszthatatlan munkája.

— Egész hadsereg! — kiáltott fel Aivar, amikor Anna az egybegyűlt rohammunkásokra mutatott. — Ekkora erővel megrohamozhatnának egy erődöt!

— Akkor állj az élükre és vezényeld őket — nevetett Anna.

— Ha rámbízzák magukat, vezényelem is — mondta vidáman Aivar. — Azt hiszem, legjobb lenne csoportokra osztani az embereket: tíz brigádba, húszasával, minden brigádnak kijelölni a maga területét... és...

— És versenyt indítani — melyik brigád irtja ki előbb a bozótot a maga területéről! — kiáltott fel Gaida.

Úgy is tettek. Tíz brigádba osztották a rohammunkásokat, ügyelve arra, hogy a brigádokban nagyjából egyenlők legyenek az erők, aztán a vidám hadsereg énekszóval indult a Raudupe partjára. Aivar kijelölte a brigádok munkaterületeit — körülbelül száz-százméteres szakaszokat, ahol pedig sűrűbb volt a bozót, valamivel rövidebbet, hogy mindegyik brigádnak egyenlő esélyei legyenek a győzelemre.

Zsan Paceplis ledobta kabátját, s egy percet sem vesztegetve, megmarkolta a fejszéjét. Példát mutatott brigádjának. Egy időre elhallgatott az énekszó. Csak a fejszék csattogása, a töredező bokrok recsegése hallatszott. A fiúk vágták a bokrokat, a lányok pedig elhordták a partról a törzseket és ágakat. A vastagabb törzseket, amelyek a csatorna partjának megerősítésére alkalmasak voltak, külön halomba rakták. A brigádok egy-egy tagja időnként átment a szomszédokhoz megtudakolni, hogy halad a munka. Ha a felderítés eredménye kedvező volt, az előnyben lévő brigádok nótára gyujtottak, ha pedig a lemaradás veszélye fenyegette őket, elkomolyodtak az arcok, szaporábban és lázasabban csattogtak a fejszék. Aki munka közben tréfálkozni,

cicázni próbált a lányokkal, azt társai a sárga földig lehordták, s a léhaskodónak végül is komolyan kellett vennie a munkát.

Zsan örömmel dolgozott volna Gaida brigádjában, de ez nem tőle függött: Gaida maga állította a hatodik brigád élére, ő pedig a negyediket vezette, s most azon a területen dolgozott, amely vagy kétszáz méterrel közelebb volt a malomhoz. Anna Paceplis, a második brigáddal, még messzebb dolgozott.

„Vajjon hogy halad Gaida? — gondolta Zsan, amikor a területén már vagy húszméteres szakaszt megtisztítottak a bozóttól. — Hiszen nem szokta meg az efféle munkát. Egy-kettőre felhólyagzik a tenyere. Meg kellene néznem, nincs-e repedés az ásója nyelén, mert az a legerősebb bőrt is feltöri félóra alatt."

Zsan dolgozott még egy félórát, végül is nem volt maradása, s végigment a parton, hogy megnézze, hogyan halad a negyedik brigád. Amikor a fejszével dolgozó Gaidát megpillantotta a bokrok között, tátva maradt a szája meglepetésében. A lány arca kipirult, egy hajfürtje kibukkant kockás kendője alól és a szemébe hullott. Meleg sínadrágjában, vékony, csíkos blúzában úgy dolgozott, mint valami vérbeli favágó.

— Mi jót hoztál? — kérdezte a lány, miközben kivágott egy középvastagságú égerbokrot. Zsannak félre kellett ugrania, hogy rá ne dőljön a cserje.

— Nincs elég legény a brigádotokban, hogy a lányoknak is fejszét kell fogniok? — válaszolt kérdéssel Zsan.

— Ha szabad kérdeznem, mi köze ehhez a hatodik brigádnak? — vágott vissza Gaida.

— Mondd, hol tanultál ilyen jól fát vágni? — változtatott hangot Zsan.

— Otthon, amikor fát aprítottam. Hol tanultam volna? — nevette el magát Gaida. — A tornásznak nem szabad megijednie a fizikai munkától, nem igaz?

— Nézd csak... — mormolta Zsan. Nyugtalansággal töltötte el, amit a negyedik brigád területén látott: itt jóval több bozótot irtottak ki, mint a hatodik brigád területén. Tulajdonképpen vissza kellet volna sietnie és alaposan nekigyürkőznie, míg Gaida a társaival messze maga mögött nem hagyja az ő brigádját. De hogy mehetett volna el, amikor ez az erős és ügyes lány ott állt előtte és hamiskásan mosolygott rá.

— Hát a te brigádod hogy halad? — kérdezte Gaida, éles fejszéjének új áldozatot keresve.

— Körülbelül ugyanennyire vagyunk — füllentett Zsan.

— Csakugyan? — Gaida kezefejével megtörölte a homlokát és belevágta fejszéjét egy bokor törzsébe. Zsan gyönyörködve

figyelte, milyen szabályosan vágódik a fejszeél közvetlenül a föld fölött az égerbokor törzsébe, hogy pattan ki a második csapásra a fa illatos, fehér belsejének egy darabja. A harmadik vágásra megingott a törzs és dőlni kezdett az ellenkező irányba. De nem volt okos dolog túlságosan sokáig gyönyörködni Gaida ügyességében, Zsan ezért sietve eltűnt, épp olyan csöndesen, mint ahogy megjelent.

— Lemaradunk, ha nem igyekszünk — jelentette társainak. — A negyedik brigád már majdnem végzett a fele területével, mi pedig még a harmadával sem igen készültünk el.

— Ott biztosan nem ilyen sűrű a bozót — vélte valaki.

— Éppen ilyen sűrű — cáfolta meg Zsan. — Csak ott másképpen dolgoznak az emberek. Ne bámészkodjunk, gyerekek, köpjük meg a markunkat és mutassuk meg, milyen munkások vagyunk.

A hatodik brigád egy óra múlva utólérte a negyediket. Zsan, miután ezt megállapította, úgy határozott társaival, hogy megreggeliznek és elszívnak egy cigarettát. De mialatt ettek és cigarettáztak, a negyedik brigád megint előbbrehaladt, s a „hatosoknak" csaknem egy álló óráig kellett megfeszítetten dolgozniok, hogy ismét utólérjék. Öt óráig a két brigád még két ízben lehagyta egymást, de mégis Zsan volt az első, aki az utolsó bokrot is kivágta a maga területén. Hangos „hurrá" adta hírül a hatodik brigád győzelmét. A „hatosok" összeszedték fejszéiket és ásóikat, s a folyó partján az öreg malom felé indultak, hogy — míg a többi brigád is végez a munkával — új területen kezdjék irtani a bozótot. Amikor elmentek a negyedik brigád mellett, látták, hogy annak a területén még vagy húsz bokor maradt.

„Szép dolog lett volna... — gondolta Zsan. — Nem sok kellett volna, hogy Gaida a második helyre szorítson bennünket."

— Gratulálok! — kiáltotta Gaida. Zsan elé sietett és erősen megszorította a kezét. — Tiétek a győzelem.

A fiú elpirult és nem tudta, mit válaszoljon. Úgy érezte magát, mintha érdemrendet tűztek volna a mellére.

A rohammunkások estig a partnak csaknem másfél kilométeres szakaszát megtisztították. Alig hagytak valamit a talajjavító-brigádnak, s Aivar azt mondta Annának:

— Felesleges tovább várnunk, szét kell szedni a cölöpsort a malomnál és leereszteni a Raudupe vizét a tengerbe, hogy a kotrógép minél előbb elkezdhesse a munkát a tűzvonalban. Ha jut egy kis időd, gyere holnap a malomhoz, nézd meg, mi lesz itt.

— Feltétlenül eljövök — mondta Anna. — Ilyen eseményt nem mulaszthatok el.

Az esti szürkületben felhangzott a szétszéledő rohammunkások vidám éneke. Zsan Paceplis azzal a csoporttal tartott, amelyikben Gaida haladt. Hallgatta a hangját, gyönyörködött a lányban, s büszkébb volt eredményeire, mint tulajdon győzelmére.

„Bár gyakrabban rendeznének ilyesmit — gondolta Zsan. — Minden vasárnap rohammunka — az volna az igazi! De Gaidának is részt kell benne vennie, mert máskülönben... nem lenne olyan jó."

Aivar meg Anna indult haza utolsónak. Anna a rigai életről, Jan Lidumról kérdezősködött.

— Hanem milyen nagyszerű dolog, hogy végül is megtaláltátok egymást — szólalt meg a lány, amikor Aivar elhallgatott. — És a harctéren találkoztatok, ott, ahol mindenki az igazi arcát mutatja. Az igazat megvallva, én is csak ott ismertelek meg. Hiszen addig idegenek voltunk egymás szemében...

— Én talán idegen voltam a te szemedben... — mondta Aivar csöndesen, bár senki sem járt a közelükben. — De én ismertelek... a konfirmációd napja óta...

— Lám... — Anna a legény szemébe nézett és zavartan folytatta: — Ez újdonság... Hogy ismerhettél, hiszen csak egyszer váltottunk néhány szót?

— Sokat gondoltam rád, Anna...

Anna megint rápillantott Aivarra, lesütötte a szemét és sokáig hallgatott. „Vajjon miért beszél így Aivar? Mit akar ezzel mondani? Sokat gondolt rám..." Anna emlékezetébe idézte találkozásaikat, barátságuk kezdetét, Aivar szerény gyöngédségét, amellyel mindig körülvette őt. A hadosztályban és később, a háború után, egyetlen lánnyal sem volt kapcsolata — legalább is Anna nem tudott róla. Nem azt jelenti-e mindez, hogy Aivar továbbra is hordoz magában *valamit*, amiről csak ő maga tud?

Anna szeretett volna még egyszer feltekinteni Aivarra — talán kiolvashatna valamit az arcából, ami igazolja homályos sejtéseit, amelyek most úgy zavarba hozták. De most már nem volt ereje hozzá, már nem tudott olyan fesztelenül és egyszerűen viselkedni vele, mint eddig. Különös nyugtalanság, kellemesen bizsergő fájdalom járta át lassan Anna szívét.

„Vajjon mit akart ezzel mondani? — kérdezgette magától Anna újra meg újra, amikor egyedül maradt. — Csak nem azt, hogy... nem, nem valószínű, hogy bármit is jelentenék neki. Hát ő nekem?"

Sohasem gondolkodott még ezen, most intézte magához először ezt a kérdést, s ezért nem tudott rögtön válaszolni rá. De

vajjon miért ilyen nyugtalan ma, mintha hiányoznék neki valami? Talán csak a tavasz az oka. Hiszen új erők ébredeznek az egész természetben...

2

A Raudupe-parti vén malom már tíz esztendeje olyan állapotban volt, hogy vagy teljesen ki kellett volna tatarozni, vagy be kellett volna csukni. Taurin sem ezt, sem azt nem akarta: csak a legszükségesebb javításokat engedélyezte, s továbbra is üzemben tartotta a vén malmot, amelynek recsegett-ropogott egész berendezése. Az emberek azt mondogatták, hogy a malmot már csak Taurin imádsága meg fösvénysége tartja. Amikor a malmot államosították, egy ideig még működött, amíg a gőzmalomba új hajtószíjat nem szereztek a régi helyett, mert azt elrabolták a hitleristák, s amíg a gőzgépet meg nem javították. Ezután csak az a néhány ember hozta ide az őrölnivalót, aki nem akarta megtenni a nagy utat a gőzmalomig. A megyei ipari kombinátnak csak veszteséget jelentett ez a malom.

Most eldöntötték a sorsát.

Hétfőn reggel jókora csoport verődött össze a vízimalom előtt; Aivar Lidum, Anna Paceplis, a kolhoz talajjavító-brigádja teljes létszámban, a malom lakói meg néhány kíváncsi ember a közeli tanyákról. Nem vették le szemüket a színig telt malomtó sima tükréről s a zsilip vízinövényekkel benőtt gerendáiról, mintha tudták volna, hogy most látják utoljára. A zsilip keskeny résein itt-ott szivárgott a víz és vékonyka erecskékben csordogált a kis folyó két méterrel mélyebben fekvő medrébe. A tóban olyan magasan állt a víz, hogy a zsilip felső gerendáján túlcsordult a barna áradat. A tavaszi napfényben olvadt ezüstként csillámlottak a vízcseppek, apró kis szivárványok támadtak a szétporló vízsugarak között. A gát árnyékában meghúzódva, szürke terméskőfalaival, bemohosodott cseréptetejével, ott komorlott a vén malom.

„Íme, a Taurin-nemzetség bűne" — gondolta Aivar, az ideiglenes zárógátat meg a tó szélesen elömlő vizét nézve. A tó zavaros, sötét vizéből mintha a magántulajdon testetöltött ostoba és gonosz hatalma tekintett volna rá. A könnyű reggeli szellő valami émelyítő szagot hozott feléjük: a nagy mocsár rothadó leheletét. Aivarnak úgy rémlett, hogy fekete erdei patakokon, a gyűlölködés erein, sötét földalatti csermelyeken ide ömlött a régi világ minden kapzsisága és keményszívűsége. Nemzedékek átka... egyetlen család jólétének forrása és sokszáz más család

tönkrejutásának okozója... Ennek most vége lesz. Ő, Aivar Lidum, akit a szovjet emberek megbíztak ezzel a megtisztelő feladattal, elpusztítja ezt az átkot. Végtelen öröm és büszkeség töltötte el egész lényét, minden izma remegett az izgalomtól, a szeme pedig úgy lobogott, mintha hatalmas, olthatatlan tüzű máglya égne a lelke mélyében.

Anna volt talán az egyetlen a jelenlevők között, aki észrevette és megértette Aivar lelkiállapotát. Elragadtatással figyelte a legényt.

— Nagy nap ez a te életedben, Aivar... — szólalt meg csendesen, amikor melléje lépett. — Örülök, hogy éppen neked jutott az a munka, ami itt ma elkezdődik.

— Igen, nagy nap ez... — felelte alig hallhatón Aivar. — És jó, hogy te is itt vagy mellettem, hiszen ez nem csak az én vágyam volt, hanem a tiéd is.

— A nép akarata ez, Aivar, mi csak a végrehajtói vagyunk — jegyezte meg Anna.

Aivar az emberekhez fordult, akik fejszékkel, szekercékkel, csáklyákkal felfegyverkezve álltak a malomgáton.

— Ideje, hogy munkához lássunk, elvtársak.

És az emberek megkezdték a munkát. Két kisebb csoportra oszlottak, felálltak a zsilip két végén és megragadták a zsilip felső gerendáját. Kiemelték ágyából, de a gátra már nem tudták felhúzni — a gerendát elragadta a zsilipen átzúduló áradat.

— Nem baj, itt már úgy sincs rá szükség — mondta Aivar.

A két végén körülfaragott gerenda belefúródott a partba és a rázúduló víz nyomására eltorlaszolta a medret. Két kolhozparaszt lement érte és kihúzta.

— Ha kiszárad, jó lesz tüzelőnek — nevettek.

A tó hirtelen kitörő vize sustorogva, tajtékozva zúdult a folyóba. A gáton álló emberek boldog izgalommal nézték, hogy rohan tovább a víz, s lent, a mélyben, hogy duzzad percről percre, hogy telik színig a kis folyó keskeny medre. Minden kő, minden vízalatti gyökér kis zátonnyá vált, amelyeket körültombolt, körültajtékzott a sebes ár. A malomtó vize pedig fokozatosan apadt és előtűnt a tófenék.

Az Alksnis-brigád tagjainak egy része egy darabig nézte, hogyan zuhog széles üvegfalként a kiszabaduló víz a folyóba, azután elment, hogy a megmaradt bozótot kivágja. Csak Aivar és Anna maradt a gáton, meg azok a kolhozparasztok, akiknek a zsilip többi gerendáját szét kellett feszíteniök. Megvárták, amíg a tó szintje annyira apad, hogy a következő gerendát kivehessék. Egyszerre nem szedhették szét a zsilipet, ez veszedelmes volt:

a kiszabaduló, óriási víztömeg alámoshatta volna a malmot és a partot, a folyó alsó szakaszán elvihette volna a hidakat. A tó vizét ezért apránként eresztették le.

Egy óra múlva lefeszítették a zsilip második gerendáját. Addigra majdnem minden gyerek odatódult a szomszéd tanyákról. Türelmetlenül várták, hogy előtűnjék a tófenék és összefogdoshassák az ott rekedt halakat. Sok csukát és menyhalat fogtak aznap puszta kézzel a kis halászok.

Estig szétszedték az egész zsilipet. A malomtó eltűnt. A lecsillapodott, fáradt Raudupe nyugodtan folydogált medrében, vitte fölső szakaszának vizeit a tenger felé.

Anna korábban ment el, amikor még csak félig szedték szét a zsilipet. Aivar úgy látta, hogy a lány ma semmiképpen sem akar négyszemközt maradni vele és kissé félszeg az ő jelenlétében. Az előző napi rövid beszélgetés után ő sem tudott fesztelenül, egyszerűen odalépni Annához. Lehet, hogy nem volt helyén és idején való tegnapi homályos vallomása? Vagy talán ha már végre belekezdett, jobb lenne elmondani mindent? ... Lehet, hogy Anna egy fél szóból is megértette, s a hallgatása visszautasítást jelent. De az sem lehetetlen, hogy nem értette, s akkor minden marad a régiben... Aivar az utóbbit szerette volna — akkor legalább még marad egy kevés reménye. Milyen nyomasztó ez a bizonytalanság, szíve pedig alig bírja elviselni a magányt.

A folyó szintje lassan apadt és Aivar haza indult.

„Mit szólnál most, Reinis Taurin? — kérdezte magában. — Ha látnád ezt, elzöldülnél dühödben, talán bele is halnál a keserűségbe. Aranyhegyeket követeltél ezért a zavaros vízért. Mint valami hatalmas kőtömb, egymagad álltál egész életedben a vízsodor útjában, de elgördítettünk az útból, beleegyezésedet sem kértük hozzá. Diadalmaskodott az igazság, te kapzsi Taurin, dühönghetsz, tombolhatsz, ahogy csak akarsz!"

...A talajjavítási vállalat emberei vártak néhány napig, amíg a Raudupén lezúdultak a tavaszi vizek s ismét szabályos lett a kis folyó szintje — legmélyebb szakaszain sem haladta meg a fél métert — s csak akkor kezdték el a munkát. Az ekszkavátornak három kilométeres szakaszon — a vízimalomtól a főcsatorna torkolatáig — kellett kimélyítenie és egyenletessé tennie a folyócska medrét. Az emberek két műszakban dolgoztak és remélték, hogy egy hónap alatt végeznek a munkával.

Hogy az ekszkavátor munkáját megkönnyítsék, a Raudupét, százötven méterrel a munkaterület fölött, eltorlaszolták. A torlasz alatt kiszáradt a meder, s az ekszkavátor kezelője jól lát-

hatta, hová irányítsa a kotróvödröt — nem kellett a földdel együtt vizet is meríteni és a partra önteni.

Míg a folyómedret mélyítették, Dudum az első műszakban dolgozott az ekszkavátoron, Zsan Paceplis pedig segített neki és éberen figyelte az öreg mester munkáját. A gép kezelését, a kotróvödör lebocsátását és felemelését, az emelőkar forgatását megtanulni nem volt nehéz; a legfontosabb, amitől az ekszkavátor termelékenysége függött, az volt, hogy megfelelő helyen és helyzetben bocsássák le a kotróvödröt, s az, a földbe mélyedve, egyenletesen csússzék előre, az ekszkavátor felé, és egészen megteljék. Gyönyörűség volt nézni, hogyan dolgozik Dudum. Egyetlen felesleges mozdulatot sem tett, s messziről úgy tetszett, hogy túlságosan kényelmesen dolgozik. Miközben a gépet megfelelő irányba fordította, egyes drótköteleket megfeszített, másokon lazított, meghimbálta a kotróvödröt, előrelendítette és pontosan ott bocsátotta le, ahol kellett. A kotróvödör egyetlen mozdulatra megtelt és a levegőbe emelkedett. Az ekszkavátor megfordult a tengelye körül, az emelőkar a part felé lendült, s a kotróvödör kiürült. Aki mérte az időt, pontosan megfigyelhette, hogy Dudum mindezzel legfeljebb húsz másodpercet töltött, csak nagy ritkán harmincat, amikor a kotróvödör nem telt meg egyszerre.

A kolhozparasztok brigádja, miután a bozótirtással végzett, most a nagy vízalatti gyökerektől és homokkal borított fatönköktől tisztogatta meg a medret. Az ekszkavátor vonszolta a partra ezeket a tönköket, különleges horog segítségével. Este, a második műszak befejezése után, kihúzták a torlaszt és leeresztették a felduzzadt vizet. Reggel, másik helyen, újra felállították a torlaszt, s így az ekszkavátor egész nap vízmentes munkaterületen dolgozhatott.

Zsan, miután néhány napig figyelte Dudum munkáját, megkérte az öreg mestert, hadd próbálja meg a gépkezelést. Még egyszer meghallgatta a főgépész tanácsait, aztán beült a gépbe és munkához látott.

— A fő, hogy ne siess, amíg meg nem szokod valamennyi mozdulatot — tanácsolta Dudum. — Pusztán sietséggel itt semmire sem mégy.

Az első négy-öt merítés nagyon gyatrán sikerült: a kotróvödör sohasem ott mélyedt a földbe, ahol Zsan akarta. Oldalára fordult, csúszott a folyómederben, negyedannyi földet sem vett fel, mint amennyit kellett volna, s amikor Zsan felemelte és a part felé próbálta irányítani, az ekszkavátor teljes kört írt le a kotróvödörrel és az emelőkar ismét a meder fölé került. Új

fordulatot kellett tenni, hogy az emelőkar a part fölött álljon meg és a kotróvödör kiürítse tartalmát.

— Másfél perc... — állapította meg Dudum, amikor Zsan befejezte első kísérletét. — Ne búsulj! Én még rosszabbra számítottam.

Zsant még a verejték is kiütötte izgalmában. Kis híja, hogy sírva nem fakadt. Jól tudta, hogy most a hidegvér meg a nyugalom a legfontosabb, de honnan vegye, amikor úgy megfeszültek idegei, mintha villanyáram futott volna végig rajtuk. Lent a parton pedig ott áll Dudum meg Aivar, távolabb, végig a meder mentén meg az Alksnis-brigád tagjai, s mindnyájan mosolyogva nézik a fiatal gépész kínlódását. Szégyen és gyalázat. Még jó, hogy legalább Gaida nem látja.

Zsan összeszorított foggal dolgozott tovább. Nem kapkodott, előbb nyugodtan megfontolta, mit kell tennie, s csak, miután a helyzetet tisztázta, tette meg a következő mozdulatot. Az ekszkavátor már nem írt le teljes kört, miközben a part felé fordította emelőkarját. Zsan úgy érezte, hogy egy egész örökkévalóság telt el a második kísérlet elkezdése óta, s ezért nem akart hinni a fülének, amikor Dudum odakiáltotta:

— Egy perc, öt másodperc.

Harmadízben nem sikerült kiemelnie a földet, meg kellett ismételnie a kotróvödör lebocsátását, ezért öt másodperccel hosszabb idő alatt végzett. Negyedszerre már ötven másodperc alatt emelte ki a földet és ürítette ki a kotróvödröt, a hetediktől fogva pedig ötven másodperc alatt végezte a kotrást. Bizonyos gyakorlottságot érzett már. Sok mozdulatot már automatikusan végzett, nem gondolkodott, mint eleinte, s amikor az első félóra végén háromszor egymásután harminc másodperc volt az ideje, Dudum azt mondta:

— Most már majdnem megtanultad a mesterséget. Ha Lidum elvtárs nem kifogásolja, a második műszak idején önállóan kezelheted az ekszkavátort.

Nem, Aivarnak nem volt ellene kifogása. Zsan teljes nyolc órát dolgozott önállóan a géppel — kettőtől este tízig. Csak a műszak végén érezte, hogy nem maradt szégyenben és nem kudarccal kell visszatérnie a gépállomásra.

Amikor a Raudupe medrét kitisztították és kimélyítették a főcsatorna torkolatáig, Dudum a másik ekszkavátorhoz ment dolgozni, amelyet a mocsár túlsó szélére, az Iszapos-tó partjára vittek. Az innenső oldalon csak Zsan maradt és a másodgépész, aki Dudum főgépész helyére állt.

A Raudupe mélyítésének mindig akadt közönsége. Az iskolából hazatérő gyerekek a földmunkások felé kerültek és figyelték az ekszkavátor munkáját. A tavaszi vetés végeztével a part minden este tele volt emberrel, később, május végén és június elején pedig — amikor a gép a Kígyó-mocsarat és a folyót összekötő főcsatornát kezdte ásni — még több volt az érdeklődő.

Zsan Paceplis egyik este, a második műszak idején, apját pillantota meg a tömegben. Anton Paceplis feszülten figyelte fia munkáját, érdeklődve nézte, hogyan tisztogatja a kolhoz kettéosztott, három-három főből álló brigádja a csatorna útvonalát a bozóttól, hogyan erősíti meg a megásott csatornaszakasz partjait. Egyes helyeken elég volt ásóval lefaragni a part és a meder kiszögelléseit, másutt dúcolással, rőzsével, gyepkockákkal, sőt kövekkel kellett megerősíteni a partot. A felső tőzeg-réteg alól, mint valami sajtóból, szivárgott a víz, összegyűlt a csatorna fenekén és zavaros patakban folyt a Raudupe felé.

Az ekszkavátor vödre könnyűszerrel mélyedt a lágy talajba, s amikor felvonták, széléről lecsurgott a földre a barna, sáros víz. A csatorna mindkét oldalán kiásott földkupacok, úgynevezett „gavallérok" tornyosodtak — a kolhozparasztok tréfásan vőlegényeknek nevezték őket. Amikor már vagy félkilométeres szakaszt megástak, munkához látott a földgyalu — hatalmas, hernyótalpas traktor, amely széles kést tolt maga előtt. Mint valami óriási vadkan, dühös morgással, csikorgó hernyótalpakkal rontott a gavallérok felé és széttolta a földkupacokat. A hatalmas gyaluhoz hasonló kés legyalulta a föld- és tőzeghányásokat és nem nyugodott, amíg a csatorna két oldalán sorakozó kupacok egyenletes, sima partszegéllyé nem váltak.

A főcsatorna egy helyen iszapsávot szelt át. Aivar már a múlt nyáron, amikor a mocsár környékét tanulmányozta, rábukkant erre a sávra, ezért már jóelőre idehordták a csatorna falainak és fenekének megerősítéséhez szükséges anyagokat. Pusztán gyepkockákkal és rőzsével itt nem sokra mentek volna, kövekre, dúcolófákra is szükség volt.

Anton Paceplis sokáig figyelte a munka folyamatát és minél tovább nézte, annál jobban hatalmába kerítette valami különös izgalom s a legyőzhetetlen vágy, hogy maga is részt vegyen ebben a munkában. Két-három hét mulva a Szurumi-major hajdani rétjére ér a főcsatorna — hogy nézhetné messziről a régi gazda, hogy mások túrják a földjét? Nem, ebből neki is ki

kell vennie a részét, hogy mindent lásson és tulajdon keze munkájával érje el azt, hogy Szurumi földjén teljes rendben legyen a csatorna — hiszen éppen ott folyik majd el a Kígyó-mocsárban felgyülemlett víz.

Megvárta a második műszak végét és Zsannal együtt indult haza.

— Mit gondolsz, mikor éred el a mocsarat? — kérdezte a fiától.

— Július közepe előtt aligha — felelte Zsan. — Magad is láttad, hogyan halad a munka. Ma mindössze háromszázhatvan köbméter földet kotortam ki, csak ritkán sikerül négyszázat kiemelnem, többet nem tudok kiszorítani ebből az öreg masinából. Átlagosan napi hatvan-hetven métert haladunk előre.

— És aztán, ha elértétek a mocsárt, mihez fogtok?

— Akkor várnunk kell egy darabig, hogy leapadjon a mocsár vize. Addig majd árkokat ásunk, megássuk a sekélyhálózatot. Nekem valószínűleg a tulsó oldalon kell lefolyóárkot ásnom, az Incsupétól a mocsárig.

— Hm... hümmentett Paceplis, és többet nem szólt.

Másnap, mint rendesen, a lótenyészeten dolgozott, este pedig, hazatérőben, bement a kolhozvezetőségre és felkereste Regutot.

— Beszélni akarok veled, elnök elvtárs — mondta neki.

— Tessék — felelte Regut.

— De nehogy kinevess és rosszat gondolj rólam — folytatta Anton. — Nem vagyok már gyerek és nem foglalkozom ostoba kis dolgokkal. Szeretnék a nagycsatornánál dolgozni, amíg el nem vezetik a mocsárig. Nem tehetnének Alksnis brigádjába? A brigád egyik tagja reumás, nehezére esik sárban meg vízben gázolni. Nekem nincs semmi bajom. Hadd próbáljam meg. Ha rosszul csinálom, visszaküldhetsz.

— Bele kell egyeznem — mosolyodott el Regut. — A tanyád ott áll a csatorna közelében, reggel nem kell majd olyan korán kelned.

— Törődöm is én az alvással, Regut, nem az jár a fejemben! — mondta sértődötten Paceplis.

— Ne haragudj, no — békítette Regut. — Egész komolyan gondoltam. Nincs abban semmi rossz, hogy reggel meg este megtakarítod az ide- meg odagyaloglással töltött időt. Mindjárt dohogsz. No, jól van, majd szólok Alksnisnak. Reggel menj a csatornához.

— Nagyon köszönöm, Regut — mondta Paceplis és hazasietett, hogy még sötétedés előtt új nyelet faragjon ásójába: a

régi sok évvel ezelőtt készült és nem volt alkalmas ilyen munkára.

Paceplist nemcsak hajdani rétjei meg legelői csábították a főcsatornához, hanem az is, hogy minden hozzátartozója részt vett ebben a soha meg nem ismétlődő munkában. Arturnak, Annának és Zsannak szívügye volt ez a munka, csak ő, Anton Paceplis, szemlélte eddig messziről, hogyan dolgoznak mások. Az emberek, ha majd legyőzték a mocsarat, ünnepet rendeznek, ő meg, aki egy szalmaszálat sem tett keresztbe, messziről nézi az ünneplőket — micsoda dolog lenne az? Ha csupán közügy, társadalmi kezdeményezés volna akkor még belenyugodna, hogy távolról kell szemlélnie. De ez a munka a Paceplisek családi ügye volt — hogy folyhatna hát le a családfő részvétele nélkül?

Paceplis másnap hajnali négy órakor lépett ki a házból. Majdnem egy óra hosszat álldogált egyedül az ekszkavátor mellett, s unalmában nézegetni kezdte a régi, de még nagy teljesítőképességű gépet. A gépezetek sohasem érdekelték, még egy közönséges kaszálógép is túlságosan bonyolult, egyszerű ember számára felfoghatatlan alkotmánynak tetszett a szemében.

— Ez a kis kölyök... — gondolta magában a fiáról. — Hogy is boldogul ezekkel a karokkal, drótkötelekkel, a kotróvödörrel? Honnan vette hozzá az észt?

Fél hatkor megérkezett Alksnis a brigádjával, háromnegyed hatkor megjelent az ekszkavátorkezelő, s pontosan hat órakor elkezdték a munkát.

Paceplis egész nap a nagy lefolyóároknál dolgozott, egyengette a falait, medrét, megerősítette a gyöngébb helyeket. Csupa sár lett, csizmája a mocsárlében való hosszas álldogálástól ereszteni kezdett, átnedvesedett a lába, de semmi sem ronthatta el kedvét. Amikor az első műszak véget ért és Zsan ült be az ekszkavátorba, Anton Paceplis megállapodott Alksnisszal, hogy ezentúl egy műszakban dolgozik a fiával, s most mindjárt elkezdi. Az első napon tehát két műszakot dolgozott, másnap pedig Zsannal együtt indult munkára.

Ez alatt a főcsatorna újabb néhány jelzőléccel közelítette meg Szurumi rétjeit.

Aivar szakadatlanul jött-ment. Mint munkavezetőnek, mindenütt ott kellett lennie, ahol valami új és fontos esemény történt. Naponta kétszer ellátogatott a két ekszkavátorhoz, ellenőrizte a végzett munka minőségét és a legcsekélyebb hanyagságot sem tűrte el. Sokszor maga is lebocsátkozott a csatornába, fogta a sablont és ellenőrizte a csatorna falainak hajlásszögét, a fenék lejtését, hogy a folyó felé zuduló vizet semmi se akadá-

lyozza. Hosszú munkanapjai voltak mostanában Aivarnak, s ha nagyritkán szabadideje akadt, amikor nem az üzemanyagra, gépezetekre és dúcolóanyagra kellett gondolnia, elővette könyveit és a mezőgazdasági akadémia második évfolyamának utolsó vizsgájára készült.

Ha Anna időnként nem gondol Aivarra és meg nem látogatja a főcsatornánál, talán hetekig sem találkoztak volna. A fákon kibomlottak a rügyek, virágtól tarkállott az egész világ, a fészkekben már csipogtak a seregély-, veréb- és fülemülefiókák, de az emberi munka még a virágzó tavasznál is gyönyörűbb volt.

4

Június közepe táján a lefolyó csatorna földmunkásai újabb iszaprétegre bukkantak. Szélesebb volt, mint az első. A talajjavító brigádnak sokat kellett vesződnie a csatornafalak és a meder megkötésével, s a legkülönbözőbb rögzítőanyagokat kellett alkalmaznia.

Anton Paceplis nemrég a műszak munkavezetője lett. Esténként, munka után, végigjárta a munkaterületet és gondosan megvizsgalt minden talpalatnyi földet, amit napközben kiástak és megerősítettek. Ha valami nem tetszett neki, nem tágított eddig, míg a kérdéses helyet ki nem igazították. Reggelente, munkakezdés előtt, még egyszer végigjárta az előző napi szakaszt és csak akkor fogott munkához, amikor meggyőződött arról, hogy az ott végzett munkának nincs semmi fogyatékossága.

Egyik reggel szomorú kép tárult a földmunkások szeme elé: az iszapos sávban, ahol előző nap Paceplis dolgozott a társaival, minden erősítés romokban hevert. A köveket és a dúcolófákat valaki halomra hajigálta a csatorna fenekén, a falak leomlottak, a törmelék halmaza fölött térdig érő víz gyülemlett fel.

A brigád tagjai nyomban munkához láttak, de majdnem két órába telt, míg a feneket megtisztították és újra megerősítették a csatorna falait. Nem közönséges leomlás volt az, ami hanyag munka következtében bekövetkezhet.

— Valami gazember műve... — állapította meg komoran Paceplis. — Valakinek nem tetszik, amit itt csinálunk. És éppen azon a helyen, amelyet én magam erősítettem meg...

Ingerülten, nekikeseredetten dolgozott három ember helyett, hogy helyrehozhassák a lerombolt részt, még mielőtt Aivar Lidum odaérkezik. Aivar azonban a rendesnél korábban érkezett aznap a csatornához.

— Hát ez mi? — kérdezte csodálkozva, amikor ugyanazon a helyen látta Paceplist, ahol az két műszakkal előbb végzett a rögzítéssel.

— Valami bitang tönkretette a munkánkat — felelte a csatorna fenekéről Paceplis.

Aivar, amikor megtudta, mi történt, elkomorodott.

— Értem... tehát kártevők siettek a mocsár segítségére. Ezentúl nemcsak a vízzel meg a sárral kell megküzdenünk, hanem bizonyos emberekkel is. Jól van, ha harcot akarnak, hát legyen harc. Elbírunk az emberekkel is. Nem hagyjuk válasz nélkül ezt a kihívást — mondta Aivar.

Hogy a kártevés híre ne adjon okot sok szóbeszédre a környéken, megállapodtak, hogy hallgatnak róla és éberen figyelik a főcsatornán folyó munkát.

Este, amikor a második műszak befejezte a munkát, a talajjavító-brigád egyik tagja ott maradt őrködni az ekszkavátor és a napközben kiásott szakasz közelében. Éjjel két órakor felváltotta egy másik. Az őrök az ekszkavátortól nem mehettek el messzire, ezért a kiásott szakasz nagy részét nem tudták szemmel tartani.

Reggel újabb rombolást fedeztek fel a munkások; az egyik legveszélyesebb helyen a kártevő kéz ismét tönkretette a dúcolást, s a csatorna fenekén gyepkockákból és dúcolófákból, torlaszt hevenyészett. A csatorna sima falára, nyomtatott betűkkel, ezeket a szavakat karcolta:

„Hiába vesződtök! Mocsár volt és lesz!"

Megint éppen ott végezték a rombolást, ahol Paceplis dolgozott. Anton arca most egészen elborult. Fogcsikorgatva javította a lerombolt részt, s titkos tervet forgatott a fejében.

„Nem véletlen, hogy éppen az én munkaterületemen történik ez a gazság. Tudja az a bitang, mit csinál. Engem gyűlöl, ellenem irányul az egész. Vajjon ki dühödött meg ennyire az öreg Paceplisre? Kit rág az irigység? Kit bántottam meg és mivel?"

A munka végeztével, ebéd után, Paceplis hazament a társaival. Egész este az udvaron tett-vett: rőzsét aprított, új nyelet illesztett a kaszájába, kifente a baltáját. Zsan szintén az első műszakban dolgozott azon a héten, s most a Népházba ment, könyvet cserélni, s egyúttal egy kicsit elbeszélgetni Gaidával. Ha Gaida befejezte munkáját a könyvtárban, Zsan majd hazakíséri. Ez a lehetőség feledtette vele fáradtságát s a másnapi munka reá váró nehézségeit.

Anna aznap este gyűlésre hívta össze a politikai iskolák

vezetőit, s bár újonnan vásárolt kerékpárján negyedóra alatt hazaérhetett, éjfél előtt aligha lesz itthon.

Anton Paceplis megvárta a sötétedést, bezárta az ajtót, a megbeszélt helyre rejtette a kulcsot — a kút melletti lapos kő alá, — s kerülő úton, a legelő bozótján keresztül, a főcsatorna felé indult. Úgy akart oda jutni, hogy az ekszkavátort őrző társa ne vegye észre, ezért óvatosan lopakodott előre, mint az erdész éber szemétől tartó vadorzó.

5

Meleg nyári éjszaka volt. A holdfényben nyugodtan csillámlott a pocsolyák vize. A bokrok között valami madár ezerszer hallott dalát fújta — ugyanúgy, ahogy ősei énekelték, és ahogy talán ezer év múlva is éneklik majd utódai: mit sem változtatva, mit sem csiszolva a dallamon, mintha az maga volna a tökéletesség, amire semmiféle fejlődési törvény nem vonatkozik.

A keskeny ösvényen, amely még a holdfényben is alig vált ki a nagy mocsár egyhangú hátteréből, lassan lépkedett egy ember. Alakjának sötét körvonalai időnként beleolvadtak a bokrok és a mocsári törpefenyők fekete árnyékába, máskor, kopár síkra érve, élesen kirajzolódtak. A föld felett könnyedén lebegő, hatalmas madár fekete árnyékára emlékeztetett az alakja.

A magánosan haladó ember minden ötven-hatvan lépés után megállt, körülkémlelt, feszülten hallgatózott; a békák egyhangú brekegéséből, bogarak zümmögéséből, lombsusogásból, láthatatlan érecskék bugyogásából és éjjeli madarak hangjaiból összeszűrődött nyáréjszakai szimfóniából olyan neszeket próbált kivenni, amelyek egy másik ember közelségét jelezhették volna. Miután nem észlelt semmi gyanúsat, folytatta útját és lépésről lépésre közeledett a Kígyó-mocsár széle felé. Ott még egyszer megállt, s a szokottnál tovább álldogált egy helyben. A hold rávilágított az arcára; a purvaji járás bármelyik lakója felismerte volna most benne Marcist, Kikreizisnek, az elszökött kuláknak fiát.

Vadászcsizmájában, szürke háziszőttes nadrágjában és villámzáras fekete blúzában nem volt valami szép látvány. Vörhenyeges szakállát rég nem borotválta. Gonosz, epés fintorra torzult arca fáradt volt és kesernyés, mint az olyan emberé, aki nem aludt eleget: az a sötét barlang a mocsár túlsó oldalán, amelyben az utóbbi időben az öreg Taurinnal meg Stelp sötét bandájának többi tagjával lakott — az a barlang nem dicsekedhetett különösen kényelmes berendezéssel.

„Mi gondjuk-bajuk van azoknak a gazfickóknak, akik nyugodtan alhatnak a házukban... — gondolta Marcis. — Semmi veszedelem nem fenyegeti őket, az úton felhangzó léptek nem zavarják meg álmukat." Még az öreg Kikreizisnek is jobb dolga van. Miután kétszeri felhívásra sem fizette be adótartozását, kereket oldott tanyájáról, megállás nélkül átkocsizott az egész Vidzemén s egy távoli városkában telepedett le. Valamelyik régi ismerőse elhelyezte házfelügyelőnek egy házgondnokságban. A Kikreizis-tanya hajdani urának külseje alaposan megváltozott, szakállt eresztett az utóbbi hónapokban. Vitorlavászon-kötényben, kezében söprűvel, minden reggel és ebéd után kimegy az utcára és végzi a munkáját. Amikor a parasztok korai krumplit, malacot visznek a piacra, a házfelügyelő szóba ereszkedik velük, megtudakol tőlük minden újságot, ami szülőföldjén történt, maga pedig a drágaságot s a szegénységet panaszolja és a hamarosan várható háború rovására írja.

— Nem érdemes jószágot nevelni és tuskót írtani. Kitör a háború és megint elpusztul minden.

Aki nem ért vele egyet, azzal nem vitatkozik, de a kétség és bizonytalanság mérgét csöpögteti minden szavába.

Marcis, miután nem sikerült felgyujtania tanyájukat, követte szüleit és néhány hetet az ismeretlen városkában töltött, de hamarosan torkig lett mindennel. Amint langyosra fordult az idő, kapcsolatba lépett Stelp bandájával és visszalopakodott az erdőbe. Ahhoz volt leginkább kedve, hogy szülőföldjén működjék, Stelp ezért Taurin csoportjába osztotta be, amelyet, ismeretlen okból, zászlóaljnak neveztek, bár mindössze nyolc banditából állt, és közülük kettő nem is konyított a fegyverekhez. Taurin volt a parancsnokuk, Marcis pedig egyszerű közlegény. Amikor a bandának tudomására jutott, hogy a Raudupementi malomnak szétszedték a zsilipjét és az emberöltők óta felgyülemlett víz lezúdult a tengerbe, Taurin viharfelhőnél komorabban járt-kelt és úgy rémlett, eszét vesztette.

— Ezt nem hagyhatjuk így! — hajtogatta századszor. — Meg kell akadályoznunk, hogy a mocsárig vezessék a csatornát! Volnék csak fiatalabb, felrobbantanám minden gépüket, a földmunkásokat pedig úgy agyonrémítgetném, hogy a mocsár közelébe se mernének menni! Most... most már öreg vagyok hozzá. Akinek van egy kis ereje, annak meg inába szállt a bátorsága. Máshoz sem értenek, csak az alváshoz meg a zabáláshoz!

Így folyt ez egészen addig, amíg Marcis Kikreizis el nem határozta, hogy megmutatja ennek a vén dörmögőnek: van még talpig férfi az erdőben! Az ekszkavátor akkor már a Raudupét

és a mocsarat összekötő főcsatorna ásásához fogott. Marcis néhány napig messziről figyelte a földmunkásokat és egy éjjel hozzáfogott terve végrehajtásához. A második rombolás után Taurin azt tanácsolta neki, hogy tartson egy kis szünetet, de Marcist, akinek már szárnyakat adott a siker, nem lehetett megfékezni. Ezen az éjszakán a csatorna megerősített falait akarta lerombolni mindkét helyen, ahol iszapos sávok szelték át, sőt, ha a körülmények engedik, az ekszkavátor őrével is végez, ezután pedig a mocsár túlsó oldalán folytatja diverziós cselekményeit, ott, ahol a másik ekszkavátoron Dudum dolgozik.

„Tyű, micsoda pánik törne ki, ha a másvilágra tudnám küldeni az őrt! — gondolta Marcis, arrafelé kémlelve, ahol az ekszkavátort sejtette. — Akkor egyetlen purvajit sem tudnának rávenni, sem mézesmadzaggal, sem fenyegetéssel, hogy éjnek idején kijöjjön a csatornához. Magának Lidumnak és Annának meg a kommunistáinak kellene akkor a csatorna partján üldögélnie, én pedig ... biztosan el tudnám küldeni egyiket-másikat az őseihez ..."

Marcis nadrágzsebébe nyúlt, megtapogatta pisztolyát és lassan elindult a csatorna felé. Az volt a terve, hogy először az iszapos sáv dúcolását rombolja szét, s csak aztán lopakodik az ekszkavátorhoz és végez az őrrel.

Éjfél után kettőre járhatott, amikor a két földhányás között rejtőzködő Anton Paceplis sötét alakot pillantott meg a holdfényben. Az alak átmászott a kiásott földhalmon és lassan leereszkedett a csatorna fenekére. Vagy harminc méter választotta el őket egymástól. Az ekszkavátor, amely előtt az őr járt fel-alá, félkilométerre lehetett innen.

Paceplis egész testében megremegett. Pattanásig feszült idegei élesebben fogtak fel minden hangot. Végsőkig feszültek az izmai.

„Hát itt vagy ... — gondolta elégedetten Paceplis. — Most megkapod, amit érdemelsz, átkozott féreg!"

A földkupacok mögé rejtőzködve, lassan kúszni kezdett ellensége felé.

„A bitang ... megint lerombolja ... — gondolta Paceplis. Izgalom fogta el, türelmetlensége fokozódott. — Sietnem kell. Nem hagyhatom, hogy tönkretegyen mindent. Most megkapja a magáét ... nem szabadulsz a kezem közül, jómadár!"

Közelebb lopakodott, kidugta fejét a homokkupac mögül, hogy jobban lássa a kártevőt. Közvetlen közelében, vagy két méterrel alatta, lázasan dolgozott valaki: a csatorna falaiból ki-

rángatta a dúcolófákat, köveket és halomra dobálta a csatorna fenekén.

A hold a hátába sütött Paceplisnek, feje és válla valószínűtlenül hosszú árnyékot vetett a csatorna szemközti falára. Mozdult egy kicsit, mozdult az árnyéka is. Abban a pillanatban, amikor talpraugrott, hogy rávesse magát a kártevőre, az észrevette az árnyék mozdulását és hirtelen a homokdomb felé kapta a fejét.

Paceplis felismerte Marcis Kikreizist.

— Szóval te vagy az! — kiáltott rá és haragja dühbe csapott át.

Anton előugrott, rávetette magát Marcisra és leteperte az erős legényt. Ujjai harapófogóként szorították Marcis nyakát, körmei belemélyedtek ellenfele testébe. Rázta és arcát beleütögette a csatorna sarába.

— Alávaló... most már tudom, miért éppen az én területemen...

Marcis hörgött, kapálózott és megpróbálta lefejteni Paceplis ujjait a nyakáról. Már-már elvesztette eszméletét, csengett a füle, fehér, izzó karikák ugráltak a szeme előtt. Paceplis, amikor érezte, hogy Marcis teste elernyed, végre eleresztette a nyakát, leoldotta nadrágszíját és erősen összekötözte ellenfele kezét.

Az elfogott bandita két órával később már a gépállomás teherautóján ült és két vadász kíséretében a megyei székhely felé robogott. Cimdin százados mielőbb ki akarta hallgatni.

Paceplist még sokáig úgy emlegették, mint a nap hősét. Sok szó esett hőstettéről, egyet-mást fel is nagyítottak az emberek. Paceplis maga úgy érezte, hogy nem szolgált rá az emberek magasztalására.

— Nincs abban semmi különös... leteperni egy ostoba fickót... — mondogatta, ha szó esett erről. — A fő, hogy ezentúl békén hagyja *az én* csatornámat. S ha még valakinek eszébe jutna ilyenre vetemedni, az előbb rendelje meg a koporsóját. Legközelebb nem kerül ki a kezemből élve az ilyen gazember.

Az eset után azonban senki sem próbálkozott kártevéssel, s így Paceplis fenyegetése megmaradt fenyegetésnek.

6

János-napjának előestéjén, június 23-án, Aivar meglátogatta apját. Az év elején folyt le a köztársaság Legfelső Tanácsa küldötteinek választása, Jan Lidumot is megválasztották, nem sokkal ezután pedig miniszternek nevezték ki. Bejárta választó-

körzetét — azt a megyét, ahol a háború előtt megyei párttitkár volt — néhány gyűlésen beszédet mondott, elbeszélgetett választóival, végül pedig, miután elhatározta, hogy „ligo"* estéjét fiával tölti, a purvaji járásba utazott. Másnap vissza kellett térnie választókörzetébe, hogy két járásban találkozzék a választókkal. Lidum jegyzetfüzete megtelt adatokkal, kérdésekkel, amelyeket a választók intéztek hozzá. Mi mindent feljegyzett! Az adók körül támadt vitákat, a tanács egyes dolgozóinak helytelen cselekedeteire vonatkozó panaszokat, a mezőgazdasági gépek alkatrész-ellátására irányuló kérést, javaslatot új iskola építésére. Az egyik tejüzem átvevője nyilván becsapta a parasztokat, alacsony százalékban állapította meg a beadott tej zsírtartalmát. Másutt azt adták tudtára a parasztok, hogy az erdőgazdaság igazgatója megvesztegethető, titokban üzéreknek adja el a fát. Mindent tisztázni kellett, véget vetni a rendetlenségeknek, segíteni a szovjet embernek, hogy kiharcolja a maga igazát — elég dolga akadt a küldöttnek.

A minisztérium vállalatai ebben az évben jobb munkát végeztek, mint az előző esztendőben, bár a termelési terv feszítettebb volt s a nyersanyagellátás nehézségeit sem küzdötték még le. Jan Lidumnak meg sem fordult a fejében, hogy ezek az eredmények a tulajdon szervezőtehetségének köszönhetők: a siker titkát a kollektíva összehangolt, egyetértő munkájában, a minisztérium apparátusának buzgalmában látta. A minisztérium dolgozói gyorsan reagáltak a vállalatok minden kérésére és javaslatára (az új miniszter már megtanította erre a munkatársait).

Jan Lidum, mint régi pártmunkás, megszokta, hogy minden iránt érdeklődjék, ami útjába kerül. Egy olyan vállalatnak, mint a gép- és traktorállomás, látszólag semmi köze jelenlegi munkájához. Mégis, amikor az Urgi-tanyára érkezett, nyomban felkereste Dravát és megkérte, mutassa meg neki gazdaságát. Éles tekintete a legcsekélyebb apróságon sem siklott át. Drava a bekötőút miatt kapta az első megjegyzést — az országutat a gépállomás udvarával összekötő utat hihetetlenül felszaggatták a traktorok hernyótalpai.

— Nemsokára már csak repülőgépen hagyhatják el a gép-

* „Ligo" — a termékenység ünnepe, amelyet mind a mai napig megtart a nép. A nyári napfordulat napján ünneplik, amely ma egybeesik Keresztelő János napjával (június 24.) Ezen a napon szertartási (keresztelői) énekeket énekelnek, amelyeknek zárósoraiban a „ligo" szó ismétlődik. A „ligo"-ünnepség János-nap előestéjén kezdődik. Sokban hasonlít a belorusszok és ukránok hasonló jellegű ünnepségéhez

állomást — mondta Lidum. — Hogy tűrheti, hogy ilyen állapotban legyen a gépállomásra vezető út?

— Nem tehetek róla, Lidum elvtárs — próbált mentegetőzni Drava. — Ezek a hernyótalpak rettenetesen rongálják az utat. Még ha kövezett út volna...

— Miért nem kövezik ki? Hiszen semmiség az egész, nem lehet több háromszáz méternél.

— Ha a minisztérium kiutalna pénzt és anyagot...

— Kérni kell, akkor majd kiutal. A minisztérium nem ajánlgatja magától a pénzt meg az anyagot.

Dravának most már elment a kedve attól, hogy minden érdekességet megmutasson Lidumnak, a vendég azonban nem tágított, s Drava kénytelen-kelletlen végigvezette az egész gépállomáson. Lidum azonban csupa helytelenítő megjegyzést tett. A szerelőműhelyért és a munkásszállásért viszont megdicsérte Dravát, akinek ekkor újra megjött a kedve.

— Mit szólnál hozzá, Lidum, ha ma este nálam ünnepelnénk a névnapunkat? — kockáztatta meg Drava, miután Lidum mindent megszemlélt. — Megtisztelhetnéd öreg harcostársadat.

— Köszönöm. Majd Aivarral megbeszélem. Nem tudom, mi a terve.

— Aivar... — Drava széttárta a karját. — Mit szaladgáljunk öreg fejjel a fiatalok után? Azok csak táncoljanak, mi meg elüldögélünk, meghányjuk-vetjük az életünket s felhajtunk egy-egy korsó sört.

Drava ötletéből azonban nem lett semmi: megjelent Aivar, rögtön a maga számára foglalta le apját s már vitte is a kolhozba: a „Sztálini út" kolhozparasztjai közös „ligo"-ünnepet rendeztek. Regut a vezetőség nevében vendégül hívta a talajjavítási vállalat, valamint a gép- és traktorállomás dolgozóit.

Aivar átöltözött, aztán apjával, Dravával és Finogenovval együtt a kolhozvezetőségre indult.

A kolhozparasztok közös költségen pompás ünnepséget rendeztek. A kamrában két hordó házifőzésű sör várta a vendégeket. A kertben, a vezetőség épülete mögött, ünnepi asztalokat terítettek. János-napi köményes-sajt halmozódott vastag szeletekben a tányérokon, még párolgott a frissen sült, búzalisztből készült lepény: a „karas"; étvágygerjesztő illatot árasztottak a füstölt szeggyel, hagymával töltött pástétomok, a kocsonyástálak. Jónéhány kakas és malac életébe került ez az ünnepség.

„Ligo" előestéjén, mint rendesen, korábban fejezték be a

munkát, hogy a férfiak még napvilágnál lekaparhassák arcukról a hetes borostát, tiszta lenvászon-ingbe bújhassanak, az asszonyok és lányok pedig ünnepi ruhát ölthessenek. A kapukat, ajtókat, az ünnepi asztalokat elborították lombokkal és virágokkal. A lányok fején mezei virágokból font koszorú tarkállott, a kolhozvezetőség tornácán pedig nagy tölgylevél-koszorúk várták, hogy a „ligo"-est ünnepeltjeinek — a Jánosoknak fejére kerüljenek. Az asztalok körül, fehér kötényben, asszonyok, lányok sürgölődtek, hordták az ételt és a kamrából a nagy söröskancsókat. A kert végében, egy sima kis dombon, már ott meredt egy hosszú pózna, tetején kis kátrányoshordó. Mellette még néhány rúd hevert a földön, egyik végükhöz nyírfakéreggel és petróleumos rongyokkal megtömött ócska bádogvödröket erősítettek. Ezeket később gyujtják meg, sötétedés után.

Népes csoportokban, „ligo"-énekeket fújva, érkeztek egymásután a vendégek. Az első koszorút Regut kapta, mint házigazda és fő-János-bácsi, akit, mellékesen szólva, valóban Jannak hívtak. Utána a többi Jánost tisztelték meg szertartási énekekkel. Amikor megtudták, hogy köztük van Jan Lidum, a kormány tagja is, neki is elénekeltek néhány „ligo"-éneket és tölgykoszorút illesztettek a fejére.

Ünnepi népviseletben, élükön Zsagar iskolaigazgatóval, és Gaida Rimsával, megérkeztek a járási Népház ének- és tánccegyüttesének tagjai is. Pattogó, szépen összhangzó, ügyesen válogatott „ligo"-énekek sora hangzott el, s amikor a kórus elhallgatott, rákezdte az előénekes: Olga Lipstin. Az egybesereglett kolhozparasztok vele énekeltek. Valóságos dalnokverseny alakult ki. A nép vidám, szellemes strófákban figurázta ki egyes emberek rossztulajdonságait, nevetséges vonásait, sorra vette a zsugoriakat, naplopókat és lustákat, megdicsérte a lelkiismeretes dolgozókat és minden erényüket.

Regut, a fő-János, asztalhoz tessékelte a vendégeket, és a felhalmozott köményes-sajtot, pástétomokat, sört, már fenyegette a pusztulás.

Az ünnepség egyik legnevezetesebb vendége Anton Paceplis volt: még mindenki emlékezett hőstettére, a Marcis Kikreizisszel vivott párharcára. Antonnak ezért újra meg újra részletesen el kellett mondania az esetet. Látható elégedettséggel számolt be róla, különösen, miután már vagy féltucat korsó sört felhajtott. Jan Lidum élénk érdeklődéssel hallgatta Paceplist, időnként átható, mérlegelő pillantást vetett rá: most már ő is tudta, milyen szerepet játszott ez az ember húga életében... „Nehéz eligazodni rajta... — gondolta Lidum. — Nagy lókötő volt, akivel

kezet sem fogtam volna szívesen, de most mintha kezdene emberré válni..."

Anna Regut és Aivar között ült az asztalnál. Amikor megoldódtak a nyelvek és zajos, élénk beszélgetés kezdődött, egy kérdéssel fordult Aivarhoz:

— Emlékszel-e, Aivar, arra, amikor 1942 nyarán először találkoztunk a fronton?

— Nagyon jól emlékszem... — felelte a legény.

— Te akkor ígértél nekem valamit — folytatta Anna.

— És nem teljesítettem az ígéretemet? — Aivar ijedten nézett Annára: nem jutott eszébe, mit ígért akkor Annának. — Csak nem valami fontos ígéret volt?

— De igen, nagyon is fontos... — mosolyodott el Anna. — És időd is volt rá elég.

— Ne haragudj, olyan rossz az emlékezőtehetségem. Igazán nem emlékszem!

— Azt ígérted, a háború után elmondod, miért mentél el hazulról és miért települtél át.

Aivar zavartan hallgatott, nem tudta hamarjában, mit feleljen. Aztán azt mondta:

— Most már emlékszem. Akarod... hogy ma este mondjam el?

— Olyan régen véget ért már a háború!

— Igaz, a háborúnak vége. Teljesítenem kell ígéretemet. Jól van, Annuska, hát elmondom. — Aivar közelebb hajolt a lányhoz, s olyan halkan folytatta, hogy Anna inkább az ajka mozgásáról olvasta le: — Miattad mentem el... ott akartam lenni, ahol te vagy.

Most Annán volt a hallgatás sora. Zavartan, piros arccal, lesütött szemmel ült Aivar mellett és olyasvalami járt az eszében, aminek nem sok köze volt a „ligo"-ünnep vidám forgatagához.

Megint felcsendült az énekszó. A kolhoz hármasa — hegedű, flóta és harmonika — rázendített a talpalávalóra. Félretolták az asztalokat és öregje-fiatalja táncra kerekedett. Jan Lidum Regut feleségét kérte táncra. Most már Paceplisnek sem volt maradása az asztalnál. Micsoda dolog volna, ha ő, aki a legfürgébb táncos és gavallér volt annak idején, nem mutatná meg, mit tud! Olga Lipstin volt az első szerencsés hölgy, akit Anton Paceplis kitüntetett felkérésével.

Galda Rimsa, miután hiába kereste táncospárját a vendégek között, kitalálta, hogy az egyik ünnepelt, Zsan Paceplis (hi-

szen ő is János), még nem fejezte be a munkát, s ha nem sürgetik, talán el sem jön a „ligo"-estre. Összesúgott a lányokkal, fiúkkal, mondott valamit Zsagarnak s egy csapat fiatallal kisurrant a kertből.

Az ekszkavátor az első métereket ásta a Szurumi-tanya hajdani rétjén. Azokban a kurta pillanatokban, amikor a motor és a hengerek zaja elhallgatott, Zsan Paceplis hallotta a messziről szűrődő „ligo"-énekeket. Az igazat megvallva, korábban is befejezhette volna ma a munkát, de mindenáron Szurumi rétjéig akarta vezetni a csatornát. Itt elég puha volt a föld, a kotróvödör egy-kettőre megtelt, és Zsan egy perc alatt háromszor emelhetett ki földet.

„Hosszú a János-napi éjszaka — gondolta. — Dolgozom, ameddig máskor, tíz óráig, azután is ráérek ünnepelni, akár reggelig. Alvásról, persze, szó sem lehet, de nem baj — holnap munkaszünet lesz."

Tovább csikorogtak a fémalkatrészek, a súlyos kotróvödör éles fogai belemélyedtek a tőzegbe, a csatorna mellett újabb meg újabb földkupacok nőttek.

Féltízkor, amikor az ekszkavátornak hátrálnia kellett néhány métert, Zsan hangos énekszót hallott a közelben. A kolhozvezetőség irányából barátai tartottak feléje a réten át — népviseletben, virágokkal, koszorúkkal felékesítve. Középen, lassú léptekkel, Gaida haladt, nagy tölgykoszorút tartott a kezében.

Zsan szívét csodálatos melegség öntötte el.

„Én is eszükbe jutottam... — gondolta meghatottan. — Milyen derék gyerekek. Csak az a kár, hogy ilyen piszkos vagyok..."

Az énekesek a közelébe értek és egy új dalba kezdtek: a magános földmunkásról. Gaida jelekkel hívogatta Zsant, s amikor a legény, zavartan, félszegen, verejtékes arccal, olajos kézzel, megállt előttük, Gaida a fejére illesztette a nagy koszorút, a legények pedig fogták és sokáig fel-feldobálták, nem törődve azzal sem, hogy Zsan ruhája bepiszkítja őket.

— Most pedig, az egész társaság parancsára, hagyd abba a munkát és gyere velünk az ünnepségre — mondta Gaida.

— Isten őrizzen! — kiáltott fel Zsan. — Így csak nem mehetek! Engedjétek meg, hogy legalább megmosakodjam és átöltözzem.

— Kénytelenek vagyunk megengedni. De készülj el gyorsan — felelte Gaida. — Mert különben nélkülünk égnek le a János-napi tüzek.

Zsan felvette a kabátját és barátaival együtt Szurumiba sietett. Aligha volt azon az estén még valakinek olyan bensőséges ünnepi hangulata, mint Zsannak.

A kolhozvezetőségen ezalatt a gyerekek dalokkal köszöntötték a vendégeket: jó öreg autóján megérkezett Artur Lidum és az Állambiztonsági Minisztérium megyei kirendeltségének parancsnoka: Cimdin százados. Velük együtt érkezett Valentyina Szafronova is. Artur, miután üdvözölte a kolhoztagokat, félrehívta Annát, Regutot és Aivart. Cimdin is csatlakozott hozzájuk. Valentyina Jan Lidummal és a kolhozparasztokkal maradt.

— Ma résen kell lennünk — mondta halkan Artur. — Cimdinnél reggel jelentkezett valami bandita, aki megelégelte az erdei életet. Átadta a géppisztolyát, négy kézigránátját és elmondta, hogy a banda ma éjszaka a kolhozvezetőség megtámadására készül — bosszút akar állni Marcis Kikreizisért.

— Arra számítanak, hogy mindannyian leisszuk magunkat és puszta kézzel elfoghatnak bennünket — dörmögte Regut. — Csakhogy mi nem vagyunk ilyen fajankók. Az állattenyészeteket két-két fegyveres kolhozparaszt őrzi ma éjszaka, vadászaink egy része pedig itt van köztünk. Mióta Annával az a baleset történt, éberek vagyunk.

— Nagyon jól van, Regut elvtárs — mondta Cimdin. — Azt hiszem, felesleges félbeszakítanunk az ünnepséget, hadd vigadjanak az emberek, mintha nem készülne ellenünk semmi. Őrséget azonban állítanunk kell. Természetesen titokban. Ha van emberük a kolhoztagok és a vendégek között — amit nehéz elképzelni — annak nem szabad észrevennie semmit. Egy óra múlva, ha besötétedik, egy csapat katona érkezik ide — akkor próbáljon valaki közelíteni!

Tovább zengett a muzsika, az emberek táncoltak, énekeltek, s az ünnepi forgatagban senki sem vette észre, amikor néhány fiatal ember, külön-külön, eltűnt. Aivar segített Cimdinnek felállítani a kolhozvezetőség körül a rejtett őrséget, Anna meg Regut pedig visszament a többiekhez, s a „ligo"-ünnep folytatódott, mintha mi sem történt volna.

Regut a szúnyogokat hessegette, amelyek, jókora rajokban, hívatlanul jelentek meg az ünnepségen és vékonyka hangjukkal igyekeztek teljesebbé tenni a hangok zsibongó, életörömmel teli kórusát.

— Zümmögj, zümmögj csak... — nevetett Regut, miközben agyoncsapott arcán egy szúnyogot. — Nem sokáig zümmögsz már! Legyőzzük a mocsarat, s hová bújtok akkor, kis vérszopók?

Szépen összehangzó, csengő dalok áradtak be az udvarról.

Gaida Rimsa tért vissza a fiatalokkal. Az üde hangok erőteljes karában már ott zengett Zsan Paceplis ízes baritonja is.

Elérkezett az ideje, hogy meggyujtsák a János-napi tüzeket. A legények felemelték a hosszú rúdra erősített, égő kátrányoshordót, s mintegy válaszul a lángok üdvözletére, hol itt, hol ott lobbantak fel a távoli dombokon a János-napi tüzek. Megszámlálhatatlan máglya hunyorgott ezen az éjszakán egész Lettországban, dalok ujjongó hangjaival felelgettek egymásnak a tájak, boldogok voltak az emberek.

7

Amikor a kolhozvezetőség kertjében fellobbantak Keresztelő János tüzei, Stelp úgy vélte, hogy elérkezett a támadás ideje.

— Minden szem a kátrányoshordót figyeli majd — mondta Taurinnak, aki ott ült mellette egy buckán, az erdőszélen. — Míg közvetlen közelükben nem leszünk, senki sem veszi észre közeledésünket, mi pedig már messziről láthatjuk őket.

Stelp csak néhány napja állt be Taurin „zászlóaljába". Feladata az volt, hogy tevékenységre serkentse a banda tagjait. Amikor megtudta, hogy Marcis Kikreizist letartóztatták, rettenetesen megdühödött Taurinra.

— A csatorna mellett piszmogni, rongálni az árkokat, ezt nevezi maga harcnak? — támadt Taurinra. — Ingerkedés ez, gyerekeskedés, semmi több! Még a bolond is tudja, hogy nem lehet három éjszakán keresztül ugyanazt a kártevő munkát végezni!

— Megpróbáltam a lelkére beszélni, de nem értett a szóból az a mamlasz! — mentegetőzött Taurin.

— Micsoda parancsnok maga, ha nem tud parancsolni az alárendeltjeinek? — dühöngött Stelp. — Ilyen esetekben, ha az alakulatban meg akarja tartani a fegyelmet, agyon kell lőni az engedetleneket, vagy csöndesen eltenni láb alól.

— Dehát hány ember van az alakulatomban? Nyolcan vannak mindössze. Ha irtani kezdjük a tulajdon embereinket, hamarosan nem lesz, akinek parancsoljunk. Ami pedig a csatornát illeti, az egyáltalán nem volt gyerekes dolog. Válasz volt a malmom lerombolására. Hogyan hagyhattam volna megtorlás nélkül, Stelp úr, hogy szétszedték a zsilipemet? Azt hiszem, senki sem tudta volna megállni a helyemben...

— Úgy kell válaszolni, hogy megérezzék. Robbantották volna

fel a gépeiket, végeztek volna valamelyik munkással, az már komoly dolog. Az a néhány méter, amit a fiatal Kikreizisnek sikerült lerombolnia a csatornában, semmit sem ér.

— Ez igaz, Stelp úr, de hát mit csináljunk... késő bánat ebgondolat.

Stelppel együtt heten voltak. A nyolcadik, a vezetőség engedélyével, előző este a megyei székhelyre ment, rokonaihoz, s csak az ünnepek után szándékozott visszatérni. Stelp nem is gyanította, hogy az már rég ott járt Cimdinnél és elmondta neki a banda tervét. A banda vezére abban bízott, hogy a kolhozvezetőség ellen tervezett támadás majd emeli a banditák erkölcsi színvonalát és fokozza harci kedvét (az utóbbi időben ázott verebekre emlékeztettek inkább, mint harcosokra). Lehet, hogy egyikmásik titokban már azt forgatja a fejében, hogy a legalitás útjára lép — ha ezeket most nem kompromittálja néhány terrorcselekménnyel, aligha tudja őket az erdőben tartani. Stelpnek nemcsak az volt a terve, hogy felgyujtja a kolhozvezetőség épületét és megzavarja a „ligo"-ünnepet, hanem a kolhoz vezető dolgozóit is meg akarta ölni, a kommunistákat, akiken majd hirtelen rajtaüt. Az ünnepnapra felhalmozott élelmiszernek és egyébnek jó hasznát veszik. S ha majd végeztek a szovjet emberekkel, a banda tagjai felégetnek maguk mögött minden hidat, s többé egyiknek sem jut eszébe, hogy elhagyja az erdőt.

A „zászlóaljat" két csoportra osztották. Négy embernek, Stelppel az élen, az volt a feladata, hogy a kert felől lopakodjék az ünnepség színhelyéhez. Taurin meg két bandita parancsot kapott, hogy az út felől közelítse meg az épületet és a kolhozparasztok elől elvágja a menekülés útját — majd ha azok, az első lövések után, az udvarra futnak, Taurin csoportjának golyói állják útjukat. Kitör a pánik, s Taurin elkiáltja: „Fel a kezekkel, hasalj!" — s akkor a hét bandita azt teheti a kolhoztagokkal, amit éppen akar. A legcsekélyebb ellenállási kísérletért golyó jár. Az emberek egy részét agyonlőhetik a helyszínen, a vezetőket azonban magukkal viszik az erdőbe és lassan kínozzák halálra. Stelp vérre szomjazott, s ebben Taurin sem maradt messze parancsnoka mögött. Abban reménykedtek, hogy ezen az éjszakán csillapíthatják szomjukat.

Minden csoportban volt egy-egy bandita, aki jól ismerte a környéket. Taurin megvárta, amíg Stelp embereivel együtt eltűnik a nyári éjszaka sötétjében, aztán a két hatalmas szántó közötti mezsgyén, lassan elindult az út felé. Amikor kiért az úthoz, figyelmesen hallgatózott, de nem észlelt semmi gyanúsat. Előtte, a dombon, a kolhozvezetőség épülete mögött, énekszó

hangzott fel — bizonyosan a János-napi tűz köré gyűltek, s nem törődnek semmi mással, ami ezen az éjszakán történik.

— Gyerünk... — suttogta Taurin, s a rozstáblából elsőnek lépett ki az útra.

Lassú, zajtalan tolvajléptekkel közeledtek a banditák az épületcsoport felé. Elsurrantak a gépszín előtt, beosontak a tágas udvarra. Az egyik bandita a lakóház északi falához ment, a másik követte Taurint a kertbe vezető kapuhoz. Ezek voltak a csoport utolsó tervszerű lépései. A következő pillanatban olyasvalami történt, amit Taurin sem akkor, sem később nem bírt felfogni ésszel.

— Állj! — hasította át a sötétséget a parancsoló kiáltás. — Fel a kezekkel!

Ugyanekkor lövések dördültek a kolhozvezetőség épületének túlsó oldalán és távolabb, a szántóföldön, amelyen keresztül Taurin a kertbe lopakodott. Taurin háta mögött felnyögött valaki, s amikor a bandita hátranézett, látta, hogy két kolhozparaszt lefegyverezte társát. A további harc gondolata egy pillanat alatt kipárolgott Taurin agyából. A kertbe rohant, levetette magát a földre és kúszni kezdett.

Géppisztolya akadályozta; a sűrű fű közé hajította. Mint valami óriásbogár, mászott négykézláb a kerítés mentén, míg résre nem bukkant. Ezen át aztán nagynehezen kivergődött a kertből. Nem üldözte senki. Taurin néhány pillanatra elnyúlt, aztán felállt és a kalászosodó rozsba vetette magát.

— Ad nekem Stelp az eldobott géppisztolyért!... — gondolta aggodalmasan. De erről csakhamar elfeledkezett, igyekezett minél messzebbre jutni az összecsapás színhelyétől.

A kolhozvezetőség környékére ismét csend borult. A lövések elnémultak, a rúd végén lobogott a kátrányoshordó, csak az emberek sürgölődtek, mint megbolygatott hangyák, s a kert körül hangzott lábdobogás.

Felesleges volt Taurin félelme Stelp szemrehányásaitól: a bandavezért, miután belebotlott a vadászok rejtett őrségébe és nem hallgatott az „állj" kiáltásra, megsebezték a lábán és élve fogták el. Stelpnek még lövésre sem volt ideje. Rajta kívül még két bandita került fogságba, hármat az összecsapás közben agyonlőttek Cimdin emberei. A lövöldözésben mindössze egy vadász sebesült meg a vállán.

A hetedik bandát, akinek fegyverét a kert palánkja tövében megtalálták, nem sikerült elfogni. A vadászok és kolhozparasztok csoportokra oszolva egészen hajnalig kutattak a környéken, de eredménytelenül. A szökevény útját csak a letapo-

sott rozs jelezte, de később a nyomok kivezettek az útra, s az eső, János-nap éjszakájának elmaradhatatlan kísérője, lehetetlenné tette a további keresést.

A kolhozparasztok a megölt banditák között felismerték Stabulniek kisebbik fiát, az élők közül csak Stelpet ismerték, a többi valószínűleg más vidékről került ide. Amikor a foglyulejtett banditáktól megkérdezték, ki volt az, aki megszökött, Stelp sietve azt felelte, hogy egy Sprudzan nevű „latgalec".*

Kilobbantak a János-napi tüzek. Az asszonyok elhordták az asztalokról az edényt. Az ünnepség részvevői, bár a történtek felizgatták őket, énekszóval széledtek haza. Aivar, Anna, Zsan, Artur és Valentyina elől ment, Jan Lidum, Drava és Finogenov kissé hátramaradt. Dravának a fejébe szállt a sör, s hangosan részletezte, hogyan kellett volna véleménye szerint az őrséget megszervezni a kolhozvezetőség körül. Időnként megállt és szemléltetni akarta, hogyan lett volna jó felállítani az őröket.

— Miért nem tanácskozták meg velem, öreg frontharcossal? — mérgelődött. — Most az egyik megsebesült a mieink közül. Úgy is intézhettük volna, hogy senkinek ne essék baja.

8

Taurin kiért az útra és sietős léptekkel indult a Kígyó-mocsár felé. Csakhamar eleredt az eső.

— Most még kutyákkal sem akadnak a nyomomra — gondolta. — Hadd zuhogjon csak, annál jobb. Nem mondhatni, hogy az öreg Taurinnak egy csepp szerencséje sincs!

Nem tudta, mi lett a sorsa a többi banditának, de azt már látta, hogy a kolhozvezetőség ellen intézett támadás meghiúsult. Stelpnek talán sikerült elérnie az erdőt, s most az is a sötétben botorkál, akár ő, de az is lehet, hogy a kert végén eldördült lövések egyike az ő testébe fúródott és... megölte. Nehéz volna eldönteni, melyik lehetőség volt inkább ínyére Taurinnak.

— Most hová menjek? Vissza az erdőbe, a földalatti kunyhóba? Ha az embereim közül elfogtak valakit, ma éjjel hívatlan vendégek érkeznek a kunyhóba, s akkor rosszabb rejtekhelyet el sem képzelhetek. A zászlóalj támaszpontjára nem térhetek vissza. Holnap végigkutatják a környék minden erdejét, a mocsár bozótjait. Az innenső oldalon nem rejtőzhetek el, a legközelebbi támaszpont pedig, amellyel összeköttetésben vagyunk, harminc kilométerre van innen. Reggelig nem érnék oda. Mit tegyek?

* *Latgalec* = lett fasiszta szervezet tagja. — *A szerk.*

Mint valami megriasztott vad, fúrta tekintetét a sötétségbe. Meg-megállt, hallgatózott. Úgy rémlett neki, minden útszéli bokor őt lesi. Rettegéssel töltötte el minden kis nesz. Lépteket vélt hallani a közelben: hol itt, hol ott moccant valami a sötétben. Hirtelen, vagy húsz lépésre maga előtt, három férfit pillantott meg. Az út szélén álltak és a környéket kémlelték. Taurin tisztán hallotta, amint az egyik halkan megszólalt:

— Kluga, te maradj itt, mi meg végigmegyünk azon a mezsgyén és megnézzük, nem tiporták-e le a rozstáblát.

Taurin sebesen ellenkező irányba fordult és hason csúszva menekült az úttól eltávolodó árok fenekén. Elvergődött egy kis cserjésig, itt felállt és körülnézett. Ismét lépteket hallott, az árok mindkét partján. Sötét árnyék mozgott a közelében.

„Bekerítenek... — gondolta Taurin. — Nyomomra akadtak. Hát befellegzett?"

Továbbra is rejtőzködve futott át egy kis réten, egy darabig krumpliágyak közt kúszott, s amikor felkérdelt és körültekintett, újra a földre lapította a rémület: mögötte és balra tőle emberi alakok mozogtak.

„Végem"... — csendült a fülébe, mintha valaki hangosan kiáltotta volna azt a szót. Tovább kúszott, lépésről lépésre közeledett Urgi felé. Megismerte a nagy gépszínt, a munkások szállását, nézte egy darabig, s forgatott valamit a fejében, ha ugyan mostani helyzetében egyáltalán képes volt összefüggően gondolkodni. Marcis Kikreizis beszámolójából tudta, hogy Aivar ugyanabba a kis szobába költözött, ahol gyermekkorában lakott. A szoba ablaka a kertre nyílik... ha a zsalugáter nincs csukva, könnyűszerrel benyomhatja az ablaküveget...

Utolsó reménye... utolsó elszánt próbálkozása, hogy üldözőitől megszabaduljon... Aivar szívében talán még pislákol a hála egy szikrája... Csak egy napra adna neki menedéket... estig... vagy akár csak néhány órára, míg üldözői át nem kutatják az Urgi-tanya minden zugát...

Taurinnak nem volt más választása, ez az egy maradt, az utolsó, amely menekülést vagy... bukást ígért neki. Jól ismert itt minden kis zugot. Átmászott a kert palánkján és lábujjhegyen közelített Aivar szobájának ablakához. Felkapaszkodott, arcát a nedves üveghez nyomta és erőltette a szemét, hogy belásson a szobába. Léptek hangzottak fel az udvaron. A házban énekeltek a munkások.

Taurin nem tétovázott tovább. Benyomta az üveget, kinyitotta az ablakot és bemászott a szobába. Amikor szeme hozzá-

szokott a sötétséghez, ágyat, asztalt és néhány széket látott a szobában.

A sarokban, az ajtó mellett, Aivar esőköpenye és munkaruhája függött.

Taurin elfüggönyözte az ablakot, leült az ágy szélére és várakozott. Csizmájáról, átázott ruhájából tócsába gyűlt a víz a padlón.

Eltelhetett egy óra, talán több is, mire kicsapódott a külső ajtó és óvatos léptek nesze hangzott fel a folyosón — lábujjhegyen lépkedhetett valaki, hogy szomszédait fel ne ébressze. Az ajtónál, amely mögött Taurin lapult nesztelenül, mint az egér, megállt. hallatszott, amint előveszi a kulcsát. Néhány másodperc múlva belépett valaki a szobába. Kattant a villanykapcsoló és éles fény öntötte el a kis szobát.

Taurin felállt, mosolyt erőltetett az arcára és halkan megszólalt:

— Jó reggelt, Aivar... Ne haragudj, hogy tudtod nélkül betörtem a szobádba. Olyan szörnyű idő van odakint! Nem akartam valami idegent felkelteni, ezért hát...

A benyomott ablaküvegre mutatott.

Aivar kővé meredt meglepetésében. Mindent el tudott volna képzelni, csak ezt nem: Taurin az ő szobájában!

— Mit keres itt, Taurin? — kérdezte, amikor valamennyire magához tért. Úgy tett, mintha nem venné észre a kézfogásra nyújtott kezet.

— Téged kerestelek — felelte Taurin. — Talán nem tagadod meg tőlem az éjszakai szállást. Nincs hova mennem ma éjjel.

Tekintete kutatva vizsgálta Aivar arcát, a választ kereste arra a kérdésre, amely kínozta, amióta betört a szobába. Arcáról leolvasta a választ: Aivar mogorva, idegen tekintete, keményen összeszorított ajka, ökölbeszorított keze minden szónál világosabban megmondta neki, hogy ez az ember nem lesz kíméletlen iránta. Taurin jobbkezét a kabátzsebébe mélyesztette, rátapintott a revolver nyelére.

Aivar megértette: Taurin mindenre képes és nem adja meg magát harc nélkül. Csak a végső kétségbeesés űzhette ide, Urgiba, ebbe a szobába. „Ha most kiugrom az ajtón és bezárom — töprengett Aivar — nem szökik-e meg, amíg felkeltem az embereket és bekeríttetem a kertet?"

Az udvaron már világosodott. „Nemsokára idejön apám Dravával meg Finogenovval. Hogyan figyelmeztessem őket, hogy ne jöjjenek be?" — Aivar apja életét féltette.

— Miért nincs hova mennie? — kérdezte, megállva az ajtó-

ban és hátrarázva makacsul szemébe hulló, nedves hajfürtjeit.
— Minden embernek van hajléka, csak magának nincs?

— Azért nincs, mert ezek... — Taurin a folyosó felé intett — ...elvettek tőlem mindent. Nincs többé sem házam, sem családom. Az erdők sűrűjébe kell rejtőznöm, mint a vadállatnak.

— Nem kellett volna vadállattá válnia, akkor most nem kellene rejtőzködnie — felelte ridegen Aivar. — Miben reménykedik még, ennyi gonosztett után?

— Te mondod ezt, akivel annyi jót tettem! — kiáltott fel siránkozó hangon Taurin, de szeme úgy villogott, mint a farkasé. — Ez a hála, amiért felneveltelek, taníttattalak, embert faragtam belőled!

— Nem embert akart maga faragni belőlem, hanem vadállatot — vágott vissza Aivar. — Azt, hogy ma csakugyan ember vagyok és bátran nézhetek a nép szemébe, nem magának köszönhetem, hanem azoknak a nagyszerű, becsületes embereknek, akik még jókor kivontak a maga befolyása alól és megszabadítottak a társaságától.

— Mit vétettem neked? — hüledezett Taurin, s közben jobbkeze görcsösen markolta a revolver agyát.

— Megnyomorította az ifjúságomat, bemocskolt, osztályom és elvtársaim ellen fordított! — kiáltotta Aivar. — Gyűlölöm magát, Reinis Taurin! Jegyezze meg egyszer és mindenkorra!

— Osztályom legjobb hagyományainak szellemében neveltelek — sziszegte Taurin. — Mi közöm hozzá, hogy a bolsevikok nem ismerik el az igazságomat? Én sem ismerem el az övékét. Mindig a magam útját tartottam igaznak, s ezután is azt tartom.

— Igazság csak egy van, mégpedig az, amelynek én szenteltem életemet, utolsó csepp véremet és értelmem utolsó szikráját — felelte Aivar. Olyan izgatott volt, hogy nem is hallotta a motozást az előszobában. Nem hallotta Taurin sem: mindketten egymásra összpontosították minden figyelmüket.

— Csapja be magát, ha akarja — folytatta Aivar. — Győzze meg saját magát arról, hogy vértől vöröslő kezével, fekete lelkével igaz és ártatlan ember, de ne igyekezzék ezt másokkal elhitetni. Az én szememben maga közönséges gonosztevő, s úgy is bánok el magával, mint gonosztevővel.

Taurin dühtől lobogó szemmel meredt Aivarra. Vékony, kegyetlen ajka szöglete gúnyos mosolyra húzódott.

— Szóval... nem engeded, hogy itt maradjak, elrejtőzzem estig? — kérdezte.

— Ellenkezőleg: nem engedem, hogy elmenjen — felelte Aivar. Nagy léptekkel az ablakhoz ment és testével elfödte a

sötét nyílást, amelyen keresztül beáradt a nyirkos éjjeli levegő. Most ott álltak egymástól néhány lépésre és komoran, kihívón, nyílt fenyegetéssel meredtek egymás arcába. Halántékukban lázasan lüktetett a vér, zúgott a fülük.

Taurin arca félelmetesen eltorzult.

— Nem engedsz el? — vigyorgott gonoszul. — Még nem tudjuk, melyikünk megy el s melyikünk marad itt. Nesze, bitang!

Elő akarta kapni a revolverét, de Aivar egy szempillantásnyi idővel megelőzte. Erős ujjai mint harapófogók fonódtak Taurin csuklójára és erősen megszorították. A bandita ujjai elernyedtek, revolvere a padlóra esett. Aivar félrerúgta a fegyvert és leteperte Taurint. Az kapálózott, harapni, karmolni próbált, ujjaival ki akarta nyomni Aivar szemét. Viaskodás közben felborítottak egy széket, félrelökték az asztalt. Aivarnak végül is sikerült újra elkapni Taurin mindkét kezét. Keményen a földre szorította ellenfelét és nem vette le a szemét róla.

Nyílt az ajtó és Jan Lidum arca tűnt fel az ajtónyílásban. Kék szeme komolyan és feszülten kémlelt be a szobába.

— Mi történik itt? — kérdezte a szobába lépve. Amikor a padlón heverő revolvert észrevette, nyomban látta, hogy komoly a helyzet.

Jan Lidum eltette a revolvert, törülközővel összekötözte Taurin kezét, aztán megkérdezte:

— Ki ez az ember, Aivar?

— Ő az, Reinis Taurin... — felelte Aivar.

Jan Lidum hosszasan nézte a földön kuporgó banditát, aki összehúzott szemmel, komoran figyelte.

— Hát te vagy az... — suttogta Lidum. — Nem volt elég, hogy egyszer megraboltál, elvetted a fiamat. Most meg akartad ölni. Te... te gyalázatos féreg!

Aivarhoz fordult:

— Menj, telefonálj a kolhozvezetőségre meg a járási végrehajtó bizottságra. Talán még nem hajtott el Cimdin a három banditával. Jöjjön erre és egyúttal vigye magával ezt is.

Hetedik fejezet

1

A gép- és traktorállomástól mintegy háromszáz méterre körülbelül két hektárnyi száraz és sík földsáv húzódott. Valamikor az Urgi-major lókarámja állt itt. Finogenov már a gépállomáson töltött első napokban felfigyelt erre a területre. Valahányszor erre vezetett az útja, megállt és sokáig nézte ezt a földet, néha még a karám kerítésén is átmászott és bejárta a kis tisztást, vizsgálgatta, szilárd-e a talaja.

A gépállomásnak nem volt szüksége erre a régi karámra. Drava tavasszal fel akarta szántatni és kertparcellákként szétosztani a gépállomás dolgozói között. Meg is tette volna, ha Rimsa főagronómus és Finogenov idejében közbe nem lép. Rimsa és Finogenov bebizonyította az igazgatónak, hogy a munkásházak mellett húzódó földek kiválóan alkalmasak arra, hogy sportpályává alakítsák át.

— Sportpálya? — dörmögte húzódozva Drava. Az utóbbi időben óvatosabban bánt a szavakkal, nem mondott elhamarkodottan véleményt, mert semmi kedve sem volt meggondolatlan szavak miatt később mentegetőzni. — Minek az nekünk? Hol vannak itt a sportolók?

— Itt vagyunk akár mi is — tréfálkozott Finogenov. — Miért ne lehetnénk azok? A pálya egyik sarkát majd berendezzük méta-pályának s esténként megmozgatjuk kicsit a csontjainkat. Nem lenne utolsó letenni az MHK-próbát és vénségünkre megszerezni a jelvényt.

— No, engem aztán hagyj ki ebből — nevetett Drava. — Én majd inkább nézőnek jelentkezem. Szaladgáljanak, ugráljanak csak a fiatalok. Én már kiöregedtem ebből!

Finogenov ekkor beavatta tervének minden részletébe.

— A talaj egyenletes és szilárd, könnyű lesz átalakítani sportcélokra. Csak itt-ott kell lefaragni kisebb buckákat, elhordani a köveket, futópályát készíteni. Baloldalt, a „tribünök" előtt, feltétlenül kell néhány százméteres síkfutó pálya, a térség sarkain pedig egy-két dobókör és ugróhely. Labdarúgó-kapukat kell felállítani, sportfelszerelést vásárolni, mérőszalagot, versenyórát beszerezni és kezdődhet a sportélet!

— De a sportolók, a sportolók, Finogenov, azokat hol veszed? Üres sportpályát unalmas lesz nézni.

— Ha lesz sportpálya, majd akadnak sportolók is. A gép-

állomáson, a kolhozban, a járásban éppen elég fiatal van, márpedig, ahol a fiatalság, ott a versenyszellem. Közös erővel építjük meg a sportpályát, az egész járás számára. Néhány hét alatt, önkéntes vasárnapi munkával, annyira juthatunk, hogy nemsokára megrendezhetjük az első sportversenyt, s ha majd fejlődnek fiatal bajnokaink, versenytársakat hívunk meg más vidékekről. Hogy nagyobb sikerrel haladjon a dolog, neked kell vállalnod a gazda és a legfőbb bíró kötelességeit.

— Hadd gondolkodjam ezen még egy kicsit — dörmögte Drava. Hangja elárulta, hogy Finogenov javaslata felkeltette érdeklődését.

Az ezután következő események rendkívüli gyorsasággal peregtek. Két hét alatt, esti és két önkéntes vasárnapi mnkával a jelentkezők tömege elvégezte a földmunkát, elkészítette a futópályát, kijelölte az ugrótereket és dobóköröket, a labdarúgópályát. A gépállomás asztalosa megcsinálta a labdarúgókapukat, a „tekintélyes vendégeknek" szánt, egyszerű padokat, a járás komszomolistái pedig a diszkosz- és súlydobó köröket, valamint a magasugró-állványokat készítették el. A gépállomás, a kolhozvezetőség és a járási Népház közös költségén néhány súlygolyót, férfi- és női-diszkoszt, gerelyt és mérőszalagot vásárolt. Gaida Rigába utazott és megállapodott az országos testnevelési és sportbizottsággal abban, hogy a purvaji sportpálya megnyitásának napjára minősített könnyűatlétákat küldjenek hozzájuk bemutató-versenyekre.

Egy vasárnapon ünnepélyesen megnyitották a sportpályát. A százméteres síkfutópálya céljánál a „díszpáholyban" a szervező bizottság foglalt helyet: Drava, a bizottság elnöke, és a tagok: Regut, Finogenov, Anna, Gaida és Rimsa. Több volt a néző, mint néha Rigában az országos könnyűatlétikai versenyeken. A falusi embereket nem kényeztették el ilyenfajta látványosságokkal, s egyelőre nem a labdarúgást tartották az egyetlen figyelemreméltó sportágnak, ami, sajnos, gyakori jelenség a nagyvárosokban.

Játszott a fúvószenekar, a versenyek részvevői díszfelvonulást rendeztek a pályán; aztán Drava beszédet mondott, felzendültek a himnusz ünnepélyes hangjai, közben felvonták a zászlót.

Finogenovnak és Gaidának mindössze három embert sikerült találnia a helybeli fiatalok között, aki hajlandó volt részt venni a könnyűatlétikai versenyen: a falusi legények és lányok húzódoztak, mert attól tartottak, hogy nevetséges helyzetbe kerülnek. Előbb a gyakorlott sportemberek szereplését akarták látni, megfigyelni fogásaikat, s csak aztán kipróbálni tulajdon erejüket, de nézők nélkül. Egészen más dolog a kerékpáros terepver-

seny, amelyet nagyon ügyesen iktattak a műsorba: a purvaji fiúk és lányok, akik gyerekkoruk óta keresztül-kasul kerékpározták a dűlőutakat, keskeny eredi és mezei ösvényeket, otthonosan érezték magukat a kerékpáron, ezért, minden húzódozás nélkül, majdnem mindegyikük benevezett a terepversenyre. A legényeknek húszkilométeres távot jelöltek ki — a Kígyó-mocsár körül — a lányoknak nyolc kilométert kellett megtenniök — a sportpályától toronyiránt, a járási végrehajtó bizottság épületéig és vissza.

A női versenyzők indultak először: tizenkét lány, közönséges kerékpáron, élükön Gaida Rimsával. Körülbelül öt perc múlva, amikor a lányok eltűntek az első domb mögött, elindították a férfiversenyzőket is. A legények csakhamar eltűntek az erdőben, s utána kezdődött a könnyűatlétikai verseny, a rigai vendégek részvételével. A falusi legények és lányok nagy érdeklődéssel figyelték, hogy rajtolnak a százméteres síkfutás jól edzett fővárosi versenyzői, miképpen ugranak magasba és távolba, hogyan lóbálják a diszkoszt és saját tengelyük körül megfordulva, hogyan dobják szép mozdulattal a távolba. A legényeket a két gyalogló érdekelte legjobban — egyikük a Szovjetunió bajnoka volt.

Sarok — lábujj, sarok — lábujj... a nézők szeme előtt sebesen mozgott a két versenyző lába. Az imént voltak csak a „tribün" előtt, most pedig már a mezőny túlsó oldalán haladnak. Sok néző magára gondolt: „Nem nehéz ez, megy majd nekem is..."

Zsan Paceplis sajnálta, hogy nem vett részt a terepversenyen. Amikor Gaida kerékpárjával a rajtvonalhoz lépett és a piros zászló meglendítése után nyomban előretört, Zsan szeme elragadtatva csillant fel, szívébe pedig belemart a bosszúság: miért rozsdásodik otthon a múlt ősszel vásárolt, pompás kerékpárja, miért is nem mutatja meg most, az egész járás előtt, hogy mit tud?

Zavar fogta el, de meg is örült, amikor a Kígyó-mocsár mellett, az erdőszegélyen feltűnt egy lány, aki messze lehagyta versenytársait. A nézők találgatták, ki lehet a győztesjelölt, de Zsan az első pillantásra felismerte, hogy Gaida. A céltól vagy harminc méterre valami baj történt a láncával, de a lány nem vesztette el a fejét. Leugrott a kerékpárról, futásnak eredt és, versenytársait egy félperccel megelőzve, megérintette a célszalagot.

Gaida a gépállomás csapatát képviselte, és Dravát nagy elégedettséggel töltötte el a győzelme. Úgy dicsekedett, mintha maga lett volna a női terepverseny győztese.

— Ez a helyes testnevelő munka eredménye! — kiáltott fel. — Finogenov meg én éjjel-nappal ezen fáradoztunk. Ingyen nem adnak semmit! A legnagyobb tehetség is elkallódhat, ha nem teremtik meg számára a megfelelő viszonyokat.

Még nagyobb lett büszkesége, amikor megtudta, hogy Gaida sportteljesítménye elsőosztályú sportoló eredményének felel meg.

— Vigyázzatok, rigaiak, jövőre elkaparintjuk tőletek a női kerékpáros terepbajnokságot! — ujjongott Drava.

Finogenov jóindulatú mosollyal figyelte Drava örömét: most halad majd igazán a testnevelés ügye, ha magát az igazgatót ennyire fellelkesítik sportolóinak sikerei! Kihasználva Drava jó hangulatát, megemlítette előtte, hogy nem ártana a gépállomás dolgozóiból egy labdarúgócsapatot összeállítani.

— Persze, hogy nem ártana! — felelte Drava. — Feltétlenül alakítanunk kell egy csapatot! Néha még magam is elvállalom a bíró szerepét.

— De akkor be kell szerezni egy-két labdát és legalább egy rend futballcipőt!

— Hát aztán? Maradt még néhányezer rubelünk a prémiumból, amit a munkaversenyben aratott győzelmünkért kaptunk! Milyen jó, hogy nem költöttük el egyszerre. Olyan jól jön most, mint egy falat kenyér.

A férfi terepversenyben, nagyon jó eredménnyel, a „Sztálini út" nevű kolhozt képviselő versenyző győzött — Evald Indrikson, a raktáros fia. Most örült csak igazán Regut és az egész nagy kolhozcsalád! A megyei testnevelési és sportbizottság elnöke, aki szintén részt vett a sportpálya ünnepélyes megnyitásán, kijelentette, hogy a fiatal Indriksont és Gaidát elküldi az országos kerékpáros terepversenyre.

„De hiszen biztos, hogy én lehagyom Evaldot — gondolta Zsan Paceplis. — Ha részt vettem volna a terepversenyen, nem Evaldot, hanem engem küldenének Rigába... Gaidával."

Zsan rosszkedvű lett és most már cseppet sem szórakoztatta a verseny. Csak akkor élénkült fel, amikor az ünnepély hivatalos része véget ért és csak a fiatalság maradt a pályán. A magukra maradt fiatalok próbálgatni kezdték erejüket a könnyűatlétika különféle ágaiban. Az egyiknek a súlydobás sikerült jobban, másoknak a magasugrás, a százméteres síkfutásban többen értek el egyforma eredményeket, s nehéz volt eldönteni, melyikük futott legjobban.

Ettől a naptól kezdve minden este benépesült a sportpálya. Mezítláb, egy szál nadrágban edzett a környékbeli fiatalság, amíg be nem sötétedett. Az országúton gyakran lehetett látni táv-

gyaloglást gyakorló legényeket, a terepverseny útvonalát pedig bejárta majdnem mindenki, akinek kerékpárja volt.

A járásban két labdarúgócsapat alakult: a kolhoz nem akart a gépállomás mögött maradni. Vasárnaponként, amikor a purvaji csapatok barátságos mérkőzésre hívták a szomszédos járások csapatait, nem egyszer Dravát is ott lehetett látni a pályán, bírói sippal a kezében. Mivel azonban kissé nehéz lett volna fürgelábú ifjúnak nevezni, nemsokára végkép visszahúzódott a nézők soraiba. Örülni, vagy a kapuba lőtt labdák miatt a haját tépni mégis csak könnyebb volt, mint a pályán futkosni és irányítani a játékot. Ha a gépállomás csapata győzött, Drava egész este labdarúgói társaságában üldögélt, nagy jövővel biztatta őket — majdnem azzal, hogy megnyerik az országos kupabajnokságot; ha azonban vesztett a csapat, Dravát szinte beteggé tette az elkeseredés és szóba sem akart állni senkivel.

Gaida Rimsa és Evald Indrikson részt vett az országos versenyeken, nemcsak a terepversenyen, de az országúti versenyen is. Gaida harmadik lett az egyik országúti kerékpáros versenyen, a terepversenyen pedig az első öt között végzett. A fiatal Indrikson a terepverseny utolsó körében — a második helyen haladó versenyző mögött — nekihajtott egy fenyőfának és eltörte a kormányát. Az út hátralevő részét — mintegy két kilométert — futva tette meg, de még így sem sikerült az első tíz helyezett közé kerülnie.

Zsan, amikor Evald kudarcáról értesült, bosszúsan köpött:

— Úgy rohan, mint a bolond! Nem néz maga elé. Velem sohasem történnék ilyesmi. Várj csak, Evald, majd meglátjuk, jövőre melyikünkről beszélnek az emberek!

Esténként, ha Zsan nem a második műszakban dolgozott és Gaida ráért, együtt járták be kerékpáron az erdőket, mezőket, kiválasztották a legnehezebb terepet és útvonalat. Hosszú beszélgetésekre ilyenkor nem volt alkalmuk, de Zsan megelégedett azzal, hogy Gaida közelében lehet.

2

Zsan az utóbbi időben nemcsak arra használta kerékpárját, hogy edzéseket folytasson Gaidával: július közepére, ahogy tervezték, a levezető csatornát a Kígyó-mocsár partjáig, a Szurumimajor legelőjéig vezették s az ekszkavátort új területre, az Incsupe-patak partjára helyezték át. Dudum a másik ekszkavátoron egy héttel korábban fejezte be az Iszapos-tavat és a mocsa-

rat összekötő csatorna megásását, s most az Incsupe medrét mélyítette. A többi gép a sekélyhálózatot ásta a főcsatorna két oldalán. A két erőteljes traktorral vontatott árokásó gép óriási csoroszlyája széles, mély barázdát húzott, s nyomában az elláposodott földben majdnem teljesen kész, nyitott árok maradt, amelynek medrében a víz sebesen zúdult a főcsatorna felé. A földgyalu elsimította a kiásott földet, elegyengetett minden buckát, halmot, a bokorvágó gép pedig kiirtotta a fagyalcserjéket, bozótokat. Ahol a gabonát meg a szénát már betakarították, ott elindították a mocsárekét: mohával borított, tőzegáfonyától tarkálló, évtizedek óta érintetlen ugar hatalmas föld-tömbjeit fordította ki, feltárta a legtermékenyebb rétegeket. A súlyos tárcsásborona éles fogai porhanyóvá tették a talajt, s a kolhozparasztok elvethették az első magot a természettől visszahódított földbe. A megművelt helyeken az elláposodott talaj észrevehetően lesüllyedt. Aivar, mielőtt az Incsupéhoz küldte az ekszkavátort, néhány napig folytatni próbálta a főcsatorna ásását a mocsárban, de munkája nem járt eredménnyel: a súlyos gép belesüppedt az ingoványba, nem segítettek sem a támasztófák, sem a kétsoros gerenda-talapzat.

— Kár itt vesztegetni az időt — döntött végül Aivar. — Megvárjuk a telet. Fagy-apó majd maga épít hidat ekszkavátorainknak.

Ezért kellett Zsan Paceplisnek napjában kétszer dűlőutakon, vizenyős réti ösvényeken munkába sietnie kerékpárján. Minden útja felért egy-egy derekas edzéssel.

Július végén, amikor a csatornát már átvezették Szurumi földjén, Anton Paceplis — miután megtanácskozta a dolgot gyermekeivel — újabb lépéssel lepte meg a környéket: felajánlotta egész tanyáját és megmaradt jószágát. Mindezt a kolhoz rendelkezésére bocsátotta s átköltözött a Melder-tanyára, a lótenyészetre, ahol kapott egy külön szobát. Számos körülmény késztette erre a lépésre. Elsősorban, nem sok haszna volt épületeiből: tehénistállója düledezett, háza beomlással fenyegette, a régi csűrt pedig, amely szintén roskadozott, lebonthatják és átvihetik a kolhozközpontba. Másodsorban, sem Annának, sem Zsannak nem volt ideje ellátni a jószágot és megművelni a háztáji tagot. Azonkívül Anna az ősszel Rigába ment tanulni, s a tanyán nem maradt senki, aki vezethette volna a háztartást.

Ezért borult hát július végén Szurumira az a mély, szomorú csend, amely oly jellemző az elhagyott emberi lakóhelyekre. Zsan visszaköltözött a gépállomás munkásszállására, Anna pedig keresett magának egy kis szobát az egyik tanyán, a járási végre-

hajtó bizottság közelében. Életük minden szempontból jóval könnyebb lett. Paceplis utolsó tehenét a kolhoz csordájába vezették, a malacot a sertéstenyészetre, az öreg istállót pedig széthasogatták tüzelőnek — egyébre nem volt már alkalmas. Elhatározták, hogy a lakóházhoz télig nem nyúlnak — akkor bontják majd le, ha a kolhozparasztok elvégezték a tavaszi mezei munkákat.

A „Sztálini út" földjein ebben az esztendőben a helyi viszonyokhoz képest bőséges volt a termés.

A legjobb tagokon, amelyek legkevésbbé sínylették meg a nedvességet és a gyomosodást, tizenhárom mázsa búzát és rozsot arattak hektáronként. Jól fizetett a burgonya és egyéb zöldségféle is, a silók pedig megteltek zöldtakarmánnyal. Regutnak nem kellett már a fejét törnie, honnan szerez takarmányt a jószágnak.

Szeptember közepén a kolhozvezetőség — miután számba vette és megtárgyalta a jövedelem kilátásait — elhatározta, hogy pénzben és természetben kifizeti a kolhozparasztoknak az első előleget.

Marta Kluga, a számvivő, éjszakákon keresztül számítgatta a kolhozvezetőség irodájában, kinek-kinek mennyit kell kapnia.

Lázas napok köszöntöttek Indrikson raktárosra. Reggeltől estig mért, számolt. Mint valamikor késő ősszel, betakarítás után, vagy a régi időkben György-napon, amikor Lettország minden útján gabonás zsákokkal és szegényes cók-mókkal megrakott parasztszekerek haladtak, olyan nagy volt most az élénkség a járásnak azon a részén, amelyet a nagy mocsár határolt: a kolhoz lovai feszülő inakkal húzták az alaposan megrakott szekereket, minden szekér mellett elégedetten mosolygó ember ballagott; ha a szekerek a kövezett bekötőutak végén kíváncsi szomszédokkal, egyéni gazdálkodókkal találkoztak, a kolhozparasztok nem mentek el mellettük anélkül, hogy a nagy örömöt el ne újságolták volna.

— Ezt mind a kolhozban kerestük. Pedig ez csak előleg, az év végén még többet kapunk.

Aki nem volt lusta és nem engedte, hogy a kétségek erőt vegyenek rajta, annak volt mivel megtöltenie a kamráját. Előfordult, hogy egyik-másik kolhozparasztasszony, aki szorgalmasan dolgozott a tejgazdaságban, nagyobb rakományt vitt haza, mint az ura, aki buzgón művelte háztáji gazdaságukat és különféle mellékkeresetekkel igyekezett bebiztosítani magát. Csodálatos, mennyit össze tudott keresni egy ilyen egyszerű asszony! Egészen természetes: az emberben feltámadt a vágy,

hogy a maga keresetét az asszonyéhoz tegye — illendőbb így, és pirulás nélkül mondhatja: *ez a kettőnk* előlege...

De megtörtént az is, hogy az asszony azt mondta:

— Ne keverd a szegénységedet az én jómódomba! Hadd lássák az emberek, hogy te csak a napot loptad, akkor talán majd elszégyeled magad!

Zenta Karklin szóról szóra ezt mondta az urának. Karklin nem hitt abban, hogy pusztán a termelőszövetkezetben végzett munkával biztosíthatja családjának az élelmet, ezért gyakrabban lehetett látni a piacokon meg a fogyasztási szövetkezet pultjánál, ahol bogyót, gombát meg gyógynövényeket adott el, mint a kolhozföldeken.

Nagyon kínos volt neki, amikor a felesége gabonája mellé felrakták az ő természetbeni keresetét. Aki ennek tanúja volt, nem tudta elfojtani mosolyát. Sokatjelentő torokköszörülés hallatszott.

— Honnan tudhattam volna, hogy ez így lesz... — morogta Karklin és azt sem tudta zavarában, merre nézzen.

— Ez azért van, mert okosabbnak képzelted magad a szovjethatalomnál — jegyezte meg Regut. — Felültél minden tökfilkónak, de a közös ügyben nem hittél. Még szerencse, hogy ilyen előrelátó feleséged van, különben nem tudom, mit adnál enni a gyerekeidnek.

Amikor az előleget szekérre rakták, Karklin a felesége telt zsákjai mellé próbálta csempészni a maga zsákocskáját, de az asszony szigorúan rászólt:

— Ne rontsd a hatást! Hadd lássa mindenki, mi a tiéd és mi az enyém! Ha Regut ad lovat, vidd haza a morzsáidat szekéren, ha nem ad, cipeld a hátadon. Nem olyan sok, hogy el ne bírnád!

— Ugyan, Zenta, mit gonoszkodol? — próbálta csendesíteni az ura. — Hát úgy tetszik neked ez a cirkusz? Egyszer tévedtem, no. Nem látnak többé ilyet az emberek!

— Nem látnak? Azt mondod? — Zenta engedékenyebbé vált. — Mivel bizonyítod ezt?

— Hamarosan bebizonyítom. Várj az év végéig.

— Becsületszavadra?

— Becsületszavamra, ne tudjak elmozdulni innen...

Zenta akkor megkönyörült rajta és megengedte, hogy közös szekérre rakják a kettőjük előlegét. De az úton még egyszer elővette az emberét.

— Azt hiszed, én nem szégyelem magam? Jobban örülnék, ha a te részed lenne nagyobb. Nézd meg Lipstinéket, azok

most majd úgy élnek, mint még soha! Kettőjüknek összesen ötszáz munkaegysége van. Nem lehetne ugyanennyi nekünk is? Erős vagy, mint a tölgy, azt sem tudod, mit csinálj az erőddel, s közben kosárkával járod az erdőt, bogyót meg gombát szedegetsz. Azt akarod, hogy idő előtt az öregek közé soroljanak?

— Csss, asszonykám, csss... — csillapítgatta Karklin.

— Pfuj! — mérgelődött Zenta. — Sírni tudnék szégyenemben!

Ami Lipstinéket illeti, Zentának igaza volt: soha életükben nem köszöntött rájuk ilyen gazdag ősz és gondtalan tél. Az előlegül kapott termények felét piacra vihették. Olga Lipstin ezután új ruhát varrt a gyerekeinek, magának gyapjúkosztümöt rendelt. Négylámpás rádiót és új férfikerékpárt is vásároltak.

A szomszédok nem hagyták figyelmen kívül ezeket az eseményeket. Sok egyéni gazda, aki egész nyáron és ősszel bizalmatlanul figyelte a kolhoz életét, most gondolkodóba esett. Nem múlt el nap, hogy be ne állított volna a kolhozvezetőségre az egyéni gazdák valamelyik szószólója. Néha egész küldöttség érkezett. Mint ahogy annakidején a purvajiak látogattak el Szovjet-Lettország első kolhozába, úgy érkeztek most hozzájuk közelről-távolról a látogatók. Valami érlelődött a járásban, és Anna Paceplis, miközben ezeket a jellemző tüneteket figyelte, megértette, hogy az ősz nagy és felelősségteljes feladat elé állítja. Mozgósította a pártszervezetet, a komszomolistákat és a pártonkívüli aktívát, széleskörű felvilágosító munkát fejtett ki, közzétette a „Sztálini út" első félévben elért eredményeit. A kollektivizáció gondosan művelt, termékeny földbe vetett magva meghozta most első gyümölcseit. Nem kellett többé a kolhozrendszer előnyeit magyarázni, feleslegessé vált mások példájára hivatkozni, soha nem látott dolgokról beszélni — a legjobb példa a purvaji járás első kolhoza volt, amely tényekkel szólt az emberekhez. És mivel ez egyúttal a megye első kolhoza is volt, a megye egész vezetősége nagy érdeklődéssel figyelte munkáját és eredményeit.

Artur Lidum nemrég a megyei pártbizottság első titkára lett. Mozgékony volt és fáradhatatlan; nem sokat üldögélt az irodájában s ideje javarészét a járásokban és településeken töltötte. Megjelent mindenütt, ahol sarjadni kezdtek az új élet törékeny hajtásai, s mint tapasztalt kertész, vigyázott, nehogy a közönyös emberek letapossák őket. Anna, az ő segítségével, havonta kétszer kapott szakelőadót s a Népházban felolvasáso-

kat rendezett mezőgazdasági, kulturális, nemzetközi kérdésekről. Artur azonban nem szentelhette minden figyelmét a purvaji járásnak, amely minden kezdeményezésben élen járt a megyében, s ezért legfeljebb havonta kétszer látták itt, de minden egyes látogatása nyomot hagyott a járás életében. Segített sokmindent rendbehozni, megoldani, akár csupán egy lépéssel előbbre vinni az új életet. Gazdag tapasztalatait teljes egészében átadta Annának, ami nagyon sokat segített a lánynak munkájában, s ezért nem volt csoda, hogy a központi lapok mind gyakrabban közöltek cikkeket a purvaji járás életéről. A purvaji járás a mezőgazdaság élenjáró dolgozóinak minden találkozójára és értekezletére elküldte a maga követeit: rendesen Annát, Regutot, vagy a kolhoz valamelyik kiváló dolgozóját. A legutóbbi értekezleten a tejgazdaság vezetője, Olga Lipstin vett részt.

Az első előleg szétosztása után Karklin nyugtalan lett. Regutnak meg Kluga brigádvezetőnek majdnem mindennap akadt vele dolga. A kolhozparaszt már hajnalban felkereste hol az egyiket, hol a másikat és sürgette őket:

— Adjatok munkát. Mit csináljak ma?

Nem Karklin volt az egyedüli, aki az év végéig ki akarta javítani munkaegységei mérlegét. Az őszi vetés és szántás idején sok mulasztást jóvá tehettek.

A termés betakarítása után újabb huszonhárom egyéni gazda lépett a „Sztálini út" nevű kolhozba, olyanok, akiknek földje beleékelődött a kolhoz földterületébe, vagy itt-amott szigetként feküdt abban. Újabb mezsgyéket tüntetett el a traktor, s a kolhozföld most egységes földterületté változott.

Ezzel egyidőben még jelentősebb események történtek: a purvaji járásban egymásután három gyűlést tartottak és mindegyik gyűlés nyomán új termelőszövetkezet született. A „Sztálini út" közelében új kollektív gazdaságok álltak be a fiatal kolhozok sorába: a „Raudupe", „Győzelem" és „Komszomolista" nevűek. A járás parasztgazdaságainak majdnem fele a kolhozokhoz csatlakozott. A kulákok, látva, hogy az új élet diadalmas hulláma előbb vagy utóbb elsöpörheti őket, igyekeztek beférkőzni a kolhozokba, de a dolgozó parasztság elég éber volt és becsapta az ajtót az orruk előtt.

Második napja szakadt az eső. Anna szobája ablakánál állt és az udvar ázott pázsitját nézte, amelyet egész lúdfalka szállt meg. Két veréb, ügyet sem vetve a nagy madarakra, otthonosan ugrándozott körülöttük, s a hatalmas gúnár csőre elől elcsipkedett majdnem minden szemet, amit a háziasszony szórt a ludak elé. A tehénistálló előtt, a széles eresz alá húzódva az eső elől, jóízűen ásítozott a kutya.

Nyitott bőrönd hevert a pamlagon, félig megrakva Anna holmijával. A fehérneműk és piperecikkek mellett könyvek feküdtek, néhány füzet, meg egy kis doboz, benne a borostyánkő-gyöngysor, amelyet Zsantól kapott a születésnapjára. A szürke takarót meg a vánkost külön kötötte össze.

„Mit vigyek még magammal?" — töprengett Anna. Hol ezt, hol azt érezte feleslegesnek. A katonaköpenyből alakított kabát már leszolgálta idejét, szép új télikabát került a helyére. Sötétbarna kosztümjét magával viszi, de mit csináljon a síöltönyével? A falvakban, a szétszórt tanyákat összekötő utakon sokat kellett dagasztania az őszi sarat, télen hóbuckák közt gyalogolnia, sok hasznát vette a síöltönynek, de mit csináljon vele Rigában? „Itt hagyom. Egyszer talán még szükségem lesz rá..."

Régóta vágyott már Rigába. Tanulni! De most, amikor az asztalán feküdt a pártiskola behívója, nehéz szívvel szakadt ki megszokott környezetéből és kedves munkájából. Anna jól tudta, hogy távozásával nem marad úr a járás életében és minden halad tovább, de azért mégis nyugtalan volt egész nap. Meghatott, gyöngéd tekintettel nézte az ismerős, egyszerű képet, s feltámadt szívében a szeretet az egyhangú, egyszerű, ősziesen nyirkos kép iránt, minden tárgy és személy iránt, aki itt marad.

Úgy érezte, hogy a tarlott földek, apró ligetek suttogva kérlelik: „Ne menj el, maradj közöttünk, hiszen látod, hogy szükségünk van egymásra!"

Anna most Aivarra gondolt és még nehezebb lett a szíve: hiszen Aivar egész télen itt marad és folytatja a mocsárlecsapolás munkáját. Ha elmegy, őt is itt hagyja, s minden marad, ahogy volt: homályos sejtelmek, elképzelések, félig kimondott szavak... A „ligo"-ünnepség óta egyszer sem voltak kettesben és mióta Aivar azokat a homályos célzásokat tette, semmi újat sem mondtak egymásnak. Anna néha úgy érezte, hogy Aivar kerüli, de tudta azt is, hogy semmi sem változott

a viselkedésében; Aivar szerénysége eddig nem keltette Annában azt a gondolatot, hogy kerüli őt, most azonban meglehetősen sokat tűnődött ezen a lány, mégpedig azért, mert ő maga változott meg. A másik ember érzelmeinek megsejtése és tulajdon érzelmeinek világos volta nyomot hagyott egész életén: ábrándjaival együtt felébredt benne a gyöngéd elfogódottság, amelytől csak a nyegle ember tud könnyűszerrel megszabadulni, mindenki más nehezen győzi le.

A napnál is világosabb volt, hogy Anna szereti Aivart, s ha a férfi egyszer — bármilyen félszegen is — megtörte volna a hallgatást, Anna véget vetett volna bizonytalanságának és szívükből eltűnt volna a magánosság érzése, mint ahogy virradatkor véget ér a sötétség hatalma.

Annának ma el kell utaznia. Néhány óra múlva a purvaji állomáson vonatra ül és másnap kora reggel már Riga utcáit rója.

„Vajjon tudja-e, hogy elutazom?" — tűnődött Anna. Maga sem tudta az okát, de nem volt bátorsága közölni Aivarral, hogy elutazik. Az egész pártszervezet tudta, hogy a párttitkár Rigába megy tanulni és Kluga helyettesíti; a komszomolisták reggel már eljöttek hozzá búcsúzni. Talán csak megemlíti valaki Aivarnak... Fájna elutazni anélkül, hogy kezet szoríthatna vele, hogy néhány baráti szót mondanának egymásnak, amelyekből Aivar megérezheti a számára egyedül érthető ígéretet.

„Vajjon ír-e majd nekem? S ha ír, mit? És én mit válaszolok neki? Milyen bonyolult mindez, pedig egyszerű is lehetne, ha mi magunk nem bonyolítottuk volna így össze..."

A szomszéd szobában, házigazdájánál hármat ütött az óra. Öt óra múlva már az állomáson kell lennie. Fél óra múlva Kluga és Brigis várja a végrehajtó bizottság irodájában, hogy még egyszer megbeszéljék a már elkezdett, de még be nem fejezett munkákat: az aizupi járással folytatott munkaversenyről, a megyei és köztársasági vezetőségnek küldendő gabonabeadásról szóló jelentésről, a Népház új idényének megkezdéséről... Minden a legnagyobb rendben lesz!

Anna végzett a csomagolással. A holmiját, amit nem visz magával, itt hagyhatja. Zsan megőrzi, amíg visszatér.

Fél négykor bement a végrehajtó bizottságba és... meglepődve állt meg az ajtóban: dolgozószobája tele volt emberekkel. Aivar, Finogenov, Regut, Brigis, Gaida, Zsan és még néhány párttag meg az ősszel megalakult három kolhoz elnöke várakozott a párttitkár szobájában, s mintha összebeszéltek

volna, rámosolyogtak. A lány tudta, hogy az ő kedvéért gyűltek itt össze ezek a rendkívül elfoglalt emberek s talán szombatesti terveikről mondtak le miatta. Az emberek baráti mosolyától szinte világosabb lett a szoba. Annának meghatottság szorongatta a torkát. Hogy is érezhette magát egyedül, amikor ennyi igazi, hűséges barát veszi körül? És Aivar... éppen olyan bensőséges és egyszerű, mint a többiek, csak ünneplőruhát és fehér, keményített gallért visel, mintha ünnepre készülne.

Anna üdvözölt mindenkit, de nem a maga karosszékébe ült, amelyet most Kluga foglalt el, hanem oda, ahova máskor látogatóit ültette.

Észrevette, hogy az asztalon különös alakú tekercsek és csomagok sorakoznak s az összegyűltek egymásra tekingetnek, mintha szótlanul tanácskoznának.

Finogenov felállt, megköszörülte a torkát és zavart mosollyal beszélni kezdett:

— Drága elvtársunk, nagyszerű emberünk, Anna Antonovna... Azért gyűltünk itt egybe, hogy elbúcsúzzunk magától és sok sikert kívánjunk új útján, amelyen most elindul. Nem hosszú időre válunk el. Két év múlva visszatér közénk. Bizonyosra veheti, hogy sok minden lesz itt, amire nem ismer rá; erről mi gondoskodunk, elvtársai, akik itt maradunk. A tartós alapra, amelyet maga rakott le a purvaji járásban, a lakossággal összefogva, felépítjük a szocialista élet nagyszerű és erős épületét. Teljes egészében kollektivizált környéket talál itt, ha visszajön, harcra és munkára kész új embereket, akikből eltűnnek a mai kétségek és ingadozások: új vetések hullámzanak ott, ahol ma még mocsár húzódik. Gondoljon mindig arra: várjuk a visszatérését. Hogy ez mindennap eszébe jusson, néhány ajándékot szeretnénk a bőröndjébe tenni, amelyekre állandóan szüksége lesz.

Finogenov kiborította az egyik csomagot és átnyujtotta Annának V. I. Lenin kétkötetes válogatott műveit és J. V. Sztálin műveinek eddig megjelent köteteit.

Anna mély meghatottsággal köszönte meg elvtársainak az ajándékokat.

Finogenov után Gaida vette át a szót; Zsan Paceplisszel együtt, nemrég vették fel tagjelöltnek. Gaidát a közelmultban nevezték ki a Népház vezetőjévé is. A purvaji járás komszomolistái szép albummal ajándékozták meg Annát — az album szemléltette a purvaji járás háború után elért eredményeit.

— Hogy viszem ki mindezt a pályaudvarra? — nevetett Anna. — Kocsit kell kérnem.

— Akár kettőt is adunk, ha kell — mondta Regut. — De azt hiszem felesleges lesz befogni. Úgy hallom, nem vonattal mégy.

— Hát hogy kerülök Rigába? — ámult el Anna.

— Ezt majd megtudod Lidum elvtárstól — mondta Kluga és különös, kópémosollyal intett Aivar felé.

Anna kérdőn pillantott Aivarra, aki éppen olyan különösen és ravaszkásan mosolygott, mint Kluga, s azt felelte: — Majd később elmondom. Nagy újság, érdekelni fog.

Anna nagyon kíváncsi volt az újságra, amelyet a többiek, úgy látszik, már tudnak.

Egy óra múlva, miután megbeszéltek mindent, amit ilyenkor szokás, szétszéledtek az emberek. Anna elbúcsúzott Gaidától, Zsant pedig megkérte, hogy menjen vele a lakására és vigye el az ott hagyott holmiját, többek között az új kerékpárját is. Zsan rögtön belevonta a dologba Gaidát (hozzá inkább illik, mint egy férfihoz, hogy a női kerékpárt a gépállomásra vigye). Annának nem volt más választása: hívta Gaidát is.

Aivar, mint harmadik kísérő, szintén velük tartott Anna lakására, amely ott volt a közelben, az országút másik oldalán. Az a különös sietség, amellyel Zsan és Gaida összeszedte az ott hagyott holmikat és elbúcsúzott, elárulta, hogy határozott elképzeléseik vannak Anna és Aivar kapcsolatáról s nem akarják zavarni kettőjük búcsúzkodását.

Amikor Zsan és Gaida elment, Anna Aivarra nézett és megkérdezte:

— Mi az a nagy titok, ami miatt nem kell vonatra ülnöm?

— Más úton jutsz el Rigába — felelte Aivar. — Mielőtt a végrehajtó bizottságba jöttél, Artur telefonált. Téged keresett, de amikor megtudta, hogy ott vagyok a közelben, engem kért a telefonhoz. Ma este, Anna, mindkettőnknek a városban kell lennünk...

— Ugyan miért, Aivar?

— Lakodalomra vagyunk hivatalosak. Unokatestvérem menyecskét visz a házhoz. Azt hiszem, nem titok előtted, hogy kit.

— Nem, Aivar, ez senki előtt sem titok — mosolyodott el Anna. — Milyen kár, hogy nem tudtam előbb! Ajándékról kellett volna gondoskodnom.

— Nekem is ilyen gondjaim vannak — mondta Aivar. —

No, de jóvátehetjük a mulasztást. Nászajándékot utólag is küldhetünk.

— Akkor hát nyomban indulnunk kell?

— Körülbelül. A motorkerékpárom már harci készültségben áll. Egyébként... — Aivar zavartan mosolygott, lesütötte a szemét: — Artur autót akart küldeni értünk, de én visszautasítottam.

— Miért?

— Hogy egy kicsit kettesben lehessek veled.

Aivar szeme mosolygott, de különben csaknem ünnepélyes volt a viselkedése, és Anna nem értette: tréfál-e, vagy komolyan beszél.

Nemsokára beült az oldalkocsiba és Aivar olyan gondosan csavarta lábára a gyapjúpokrócot, mintha az Északi-sarkra készülnének.

Világossal indultak el. A földeken még dolgoztak a parasztok. A kolhoz pajtájában búgott a cséplőgép, kissé távolabb traktor-vontatta sokvasú eke végezte a tarlóhántást. Az eső elállt, de a levegőt még nedvesség telítette.

Amikor a purvaji járás földjei mögöttük maradtak, Anna, félig tréfásan, megszólalt:

— Azt mondtad, kettesben akarsz lenni velem. Csak nem azért, hogy egész úton hallgass?

— Nem, Annuska... — sóhajtott fel Aivar. — Volna egy ajánlatom, de... nem tudom, mit szólnál hozzá.

— Halljam... — Anna minél természetesebben akarta kimondani ezt a szót, de elakadt a hangja. *Annuska*... azt mondta, olyan zavartan és elfogódottan, mintha valami tilalmas szót mondott volna ki.

— Apám is ott lesz ma a lakodalmon — folytatta Aivar. — Elvisz Rigába az autóján.

— Örömmel megyek, pompás lesz! — kiáltott fel Anna. — Ez minden, amit mondani akartál?

— Nem... nem minden.

Aivar óvatosan kikerült egy pocsolyát és csak azután pillantott Annára.

— Úgy gondolom, felesleges lenne az iskola közös szállására költöznöd. Apámnak és nekem kényelmes háromszobás lakásunk van a város központjában. A télen alig leszek otthon. Ha nem volna ellene kifogásod, beköltözhetnél... az én szobámba...

— Miért akarod ezt? — kérdezte Anna, bár teljesen felesleges volt a kérdés: Anna nagyon is jól tudta az okot, de azért

szerette volna, ha Aivar maga mondja meg... nagyon-nagyon szerette volna.

— Nincs kedved hozzá?

— Azt nem mondtam, de elárulhatnád, hogy miért akarod.

— Jól van, Annuska, megmondom... de majd csak aztán, ha beleegyeztél, hogy az én szobámba költözöl.

— Hadd gondolkodjam ezen egy kicsit, Aivar.

— Jól van, reggelig várok.

Az út további részét szótlanul tették meg. Aivar nagyon szomorúnak látszott. Anna megsajnálta és már meg akarta vallani, hogy Aivar ajánlata örömöt szerzett neki és elfogadja, de az a gyöngéd félénkség, amely még mindig arra kényszerítette mindkettőjüket, hogy a tartózkodás páncélja alá rejtsék érzelmeiket, nem engedte ajkára a szívből jövő szavakat, amelyek egy csapásra elűzhették volna a szomorúságot Aivar arcáról.

Aivarnak félúton meg kellett gyujtania a fényszórót. Majdnem teljesen besötétedett már, mire a városba értek.

4

Artur Lidum dolgozószobájában a megyei pártvezetőség rendkívüli ülése folyt. Néhány halaszthatatlan kérdést kellett megvitatni: az iskolák előkészítését az új tanévre, a megyei pártmunkás könyvtár munkáját, az új kolhozok szervezeti-gazdasági megerősítését, tisztázni kellett a párttagok személyi ügyeit. Az utóbbiak a megyei ipari kombinát legutóbbi revíziója során merültek fel és haladéktalanul tisztázni kellett őket.

Az ülés négy órakor kezdődött. Artur remélte, hogy hétre befejeződik, mert az alapvető kérdéseket gondosan előkészítették (az elő nem készített kérdéseket nem is tűzték napirendre).

— Az ülést nem szabad értekezletté változtatni — szokta ismételni Artur nagybátyja tanácsát. — Az értekezleten minden kérdésen órákig lehet vitatkozni, amíg teljesen nem tisztázzák a dolgot, az ülés napirendjére tűzött kérdéseket azonban már előre tisztázni kell, hogy a részt vevők rögtön határozott állást foglalhassanak mellettük vagy ellenük. Ha ez nem így van, az azt jelenti, hogy a kérdést nem készítettük jól elő.

Artur az egyes kérdések eldöntése közben szigorúan alkalmazkodott a kollektív vezetés elvéhez és a vezetőség minden

tagjának megadta a lehetőséget, hogy véleményt nyilvánítson, a hosszú szónoklatokat azonban nem tudta elviselni. Ezért az előadók, akik jól ismerték az első titkár munkastílusát, igyekeztek röviden elmondani jelentéseiket, más, megfelelőbb alkalomra tartogatva szónoki képességüket.

Ha Artur észrevette, hogy az előadó Ádámnál-Évánál kezdi beszámolóját, vagy közismert tárgyról akadémiai előadást készül felolvasni, rövid rávezető kérdésekkel kényszerítette a szónokot, hogy térjen a tárgyra, s elérte, hogy az az előre elkészített félórás beszéd helyett mindössze néhány perces beszámolót tartott.

De akármilyen rövidre fogta a kantárszárat, egyik-másik szónokkal mégsem boldogult. Ketten voltak a legveszedelmesebbek: Rudzit, a közoktatási osztály vezetője és Eglite, a pártmunkás-könyvtár vezetője. Mindkettőjükben megvolt a képesség, hogy jól kezdjék minden felszólalásukat, de nem tudtak pontot tenni a kellő helyen. Rudzit szeretett terjedelmesen és akadémikusan beszélni a legegyszerűbb dolgokról is, egyik virágos mondatot a másikba fűzte, élvezte jól alkalmazott hangárnyalásait, mint a tulajdon énekétől megmámorosodott énekesmadár. Sohasem így mondta: „N. iskolaigazgató rossz munkát végez, megfelelőbb munkaerőt kell a helyére állítani..." — hanem körülbelül így: „Figyelembevéve N. iskolaigazgató egyéni képességeit, amelyek adott körülmények között és ezen a fokon nem felelnek meg a specifikus követelményeknek, amelyeket az elmúlt idő és a történelmi szituáció támasztott a közoktatás dolgozóival szemben — azt a következtetést kell levonnunk, hogy N. igazgató gyakorlati tevékenysége nem éri el a kellő színvonalat, ezért rendkívül kívánatos lenne a lehető legrövidebb idő alatt megtenni a megfelelő hivatalos lépéseket és a fentemlített személyt másik, megfelelőbb munkaerővel felváltani." Eglitének másfajta veszedelmes tulajdonsága volt: gyorsan beszélt, nem tartott szüneteket, s ezért éppen olyan lehetetlen volt félbeszakítani, mint félúton megállítani a hegymeredélyen alágördülő követ. Olvasott nő lévén, akár beleillett beszédébe, akár nem, szeretett hosszú idézetekkel és bonyolultan fogalmazott mondatokkal tündökölni, amelyek helyénvalók lettek volna egy magasabbfokú politikai iskola szemináriumán, de nem a megyei pártbizottság vezetőségi ülésén.

És éppen ezen az estén tűzték napirendre Rudzitnak és Eglitének beszámolóit! Arturt nem sok jóval kecsegtette az ülés kezdete. Rudzit úgy csattogott, mint fülemüle májusi

éjszakákon, s annyira elégedett volt magával, hogy még akkor sem zökkent ki a beszédből, amikor a megyei párttitkár másodszor figyelmeztette, hogy beszéljen rövidebben és térjen a tárgyra. Pozitív és negatív jellegű példákat említve, nem elégedett meg egy-egy jellemző példával, hanem egész sorozattal tüntetett, még hozzá rendkívül alaposan és tökéletes részletességgel. Félórai szónoklat után még mindig nem szándékozott rátérni a következtetésekre és javaslatokra, s amikor végre idáig jutott, Artur nem birta tovább, félbeszakította Rudzitot s maga olvasta fel az ülés részvevői előtt a határozati javaslatot. Két-háromperces véleménynyilvánítás, néhány kiegészítő javaslat, csekély módosítás a javaslaton — s a kérdést megoldották. Rudzit verejtékes homlokát törölgette és elégedetten mosolygott, de ők nem mosolyogtak. Amikor az asztal végén, kövér irattáskával, Eglite állt fel, az ülés részvevőinek melléből, mintegy adott jelre, nehéz sóhaj szakadt fel és mindenki ösztönösen a nagy faliórára pillantott.

Szó sem lehetett arról, hogy az ülés hét órára véget érjen. Fél nyolcra járt, amikor a napirend „veszedelmes" pontjait megoldották, Rudzit és Eglite távozott az ülésről, s a pártvezetőség, keresztülvergődve a vízalatti sziklák veszedelmes labirintusán, végre rendes ütemben folytathatta a munkát. Artur már rég beletörődött a gondolatba, hogy vendégei ma nélküle ülnek asztalhoz. A napirend következő pontjai nagyon érdekelték, belemélyedt a munkába s nem pillantgatott többé az órára.

Egy közeli ház kis szobájában Valentyina Szafronova a megyei lap következő számának levonatát olvasta. Az utolsó korrektúrába néhány bosszantó hiba csúszott. Amikor mindent kijavított, megszólalt a telefon és Rigából jelentették, hogy a másnapi szám első oldalán feltétlenül közölni kell egy fontos cikket. Valentyinának most helyet kellett szorítania a húsz sor számára, áttördelnie az első oldal egész anyagát s megvárnia, míg a nyomdából elküldik az új levonatot.

Nyolc órakor végre megkapta. Újra megszólalt a telefon. Valentyina felvette a kagylót, Ilza hívta.

— Drága gyermekem, bizonyosan elfeledkeztél a mai eseményről. Arturon nem csodálkozom, nem először fordul elő, hogy megfeledkezik személyes dolgairól, de te igazán gondolhatnál rá.

— Miért, hány óra van? — kérdezte Valentyina. — Tyű! Már nyolcra jár! Azt hittem, még hét óra sincs. Várnak már bennünket?

— Mindenki itt van: Anna, Aivar, Jan. Csak az ünnepeltek hiányzanak, meg azok, akiket majd Artur hoz magával. Sürgesd őket, ne késsenek sokat! Én ma hiába beszélek. Rád talán hallgat.

— Jó, mama, rögtön felhívom.

Valentyina elolvasta az első hasábot, aláírta a lap soronlévő számát, aztán felhívta a pártbizottságot. Artur titkára közölte vele, hogy a pártvezetőség most tért az utolsó kérdés megtárgyalására.

Valentyina egy negyedóra múlva magát Arturt kérte a telefonhoz.

— Rögtön végzünk, Valek... — felelte röviden Artur. — Ha befejeztük, felhívlak.

Valentyina türelmesen várta az ígért hívást. Tizenöt perc múlva úgy vélte, hogy éppen eleget várt, és ismét felhívta Arturt.

— Mindjárt, mindjárt!... — ígérte Artur. — Már veheted is a kabátod. Gyere ide, megvárlak az utcán.

Valentyina úgy is tett, de nem Artur várta őt, hanem neki kellett még vagy húsz percet várakoznia.

— Kilenc óra? Igazán? — csodálkozott Artur. — Észre sem veszi az ember, hogyan repül az idő.

Karonfogva, sietve indultak a ház felé. Pilag és Cimdin, akik az esküvői vacsorára hivatalosak voltak, hazamentek az asszonyokért.

— Valek, mondd meg őszintén — súgta Artur, a lány füléhez hajolva — szeretsz még egy ici-picit, vagy már kiábrándultál belőlem?

Valentyina ugyancsak tréfásan felelte:

— Mit várasz egy elhanyagolt nőtől, akiről a vőlegénye megfeledkezik az esküvője napján!

Gondtalanul felkacagtak, olyan hangosan, hogy egy éjjeli vadászatra induló szürke macska megrémült, s mintha rúgó pattantotta volna a magasba, fellendült egy magas kerítésre és zöld szemét megvillantva, egy idegen udvarra ugrott.

Két boldog ember haladt a sötétben. Olyan boldogok voltak, hogy ezekben a percekben a világon semmivel sem törődtek.

...Liduméknál csak este tízkor ülhettek végre asztalhoz. Kevés vendég volt: Jan Lidum, Anna és Aivar képviselték a rokonságot, Pilagék és Cimdinék a közvetlen munkatársakat, ezért mindenki feszteleníl érezte magát az asztalnál és jó-

kedvű volt. Bár, amikor beléptek, ünnepélyesen megfogadták, hogy nem beszélnek hivatalos ügyekről, már tíz perc múlva elfeledkeztek fogadalmukról és újra azok a kérdések kerültek a beszélgetés központjába, amelyek mindennapi munkájuk tartalmát alkották.

Nem számolunk be mindenről, ami az asztalnál történt. Elég, ha tudjuk, hogy egész este vidám és meghitt hangulatban volt a kis társaság. Mindenki otthonosan érezte magát és tiszta szívből kívánt boldog életet Valentyinának és Arturnak. Jan Lidum, mikozben az új pár leplezetlen boldogságát figyelte, néha lopva Aivar és Anna felé pillantott és arra gondolt, hogy egy pár helyett jó volna kettőt látni ezen az estén. A másik pár azonban, nem tudni, miért, húzza-halasztja a dolgot, de közben olyan ügyetlenül leplezi érzelmeit, hogy mulatság nézni. Hozzátehetjük, hogy később táncoltak is egy kicsit, s Ilza, aki felnevelte fiát, de nem ismerte a családi élet boldogságát, kiment a konyhába és sírdogált egy keveset — nem bánatában, persze hogy nem, hanem a szívét csordultig töltő boldogságtól. Pilagék és Cimdinék három órakor elbúcsúztak és hazamentek, Artur, Valentyina, Aivar meg Anna pedig elkísérték őket.

Visszafelé jövet Aivar meg Anna nem sietett túlságosan. Lassú léptekkel róták az utcákat.

— Gondolkoztál az ajánlatomon? — kérdezte Aivar.

— Igen... gondolkodtam — felelte halkan a lány.

— És?...

— Azt gondolom, nagyon kedvező ajánlat.

— Ugye? Úgy érzed majd magad, mint otthon, senki sem fog zavarni.

— Most már megmondod, miért akarod, hogy a ti lakástokba költözzem?

— Megmondom, Annuska, de csak egy feltétellel.

— Már megint feltétel? — mosolyodott el Anna.

— Nem feltétel, csak baráti kérés.

— Mondd, Aivar.

— Ígérd meg, hogy abban az esetben sem változtatod meg elhatározásodat, ha az, amit mondok, kellemetlenül érint. Nem kötelez semmire.

— Jól van, Aivar, megígérem... — Anna tudta, mit akar mondani Aivar, s bár az még egy szót sem szólt, a lány szíve majd kiugrott, s csak a sötétség segített elrejtenie édes-boldog zavarát.

— Nagyon egyszerű, de rendkívül nyomós okból... — Aivar hangjában izgalom reszketett. — Mióta először megláttalak, konfirmációd napján, a templom előtt, szeretlek téged... Minden nappal kedvesebbé, drágábbá lettél számomra... s most már nem birom tovább a hallgatást. Bocsáss meg, Annuska, hogy ilyen váratlanul törtem az életedbe. Hatalmadban van elfogadni vagy elutasítani ajánlatomat, de akár így döntesz, akár úgy, ne fossz meg a barátságodtól. Elpusztulok nélküle.

Csöndes, elhagyatott helyre értek, egy ódon kastély dombja tövébe. A nyers szél kíméletlenül tépázta a fák koronáját, marokszámra szaggatta és szórta szét a sötétbe a megsárgult leveleket. Itt-ott világos ablakok fénye hunyorgott, egy házban hangosan szólt a gramofon s egy kutya szaggatott, kurta csaholással kísérte a zene hangjait.

Akkor hallotta Aivar tőle először ezt a szót: „Kedves..." Olyan mélységes gyöngédséggel, megkapó hangon mondta ki, ahogy még senki sem szólt Aivarhoz. Mindent magában foglalt ez a rövid kis szó: a beteljesedett álmok napsugaras örömét, szerelmes hívást, egy életre szóló esküt, a mindennél hatalmasabb élet kimondhatatlan szépségét.

Utána még sokáig nem mentek haza. Karonfogva sétáltak a sötét város utcáin, mintha eltévedtek volna boldogságuk labirintusában. Minden új, ismeretlen volt a szemükben. Most a legapróbb részletekig tudni kívánták: mit érzett, mit gondolt a másik, amikor régebben találkoztak. Milyen gyönyörű is ezen az éjszakán visszanézni szerelmük idevezető útjára, amely tele volt kétségekkel, bizonytalansággal, magános álmodozásokkal, s hinni, hogy kettőjük útját végre egymásba kapcsolta az élet, s hogy soha többé nem veszítik el egymást.

Amikor végre visszatértek Artur és Ilza lakására, Valentyina ezzel fogadta őket:

— Már keresni akartunk benneteket, azt hittük, eltévedtetek.

Aivar Annára nézett és mindketten elmosolyodtak.

— Hogy eltévedtünk? — mondta Aivar. — Nem, barátaim, most találtuk meg a leghelyesebb utat.

A szavak nyomán kigyúló boldog fény Anna szemében megerősítette, hogy valóban rátaláltak a legjobb útra...

— Úgy, úgy... — mormolta halkan Jan Lidum, de nem folytatta. Nagyon elégedett volt a történtekkel és félt, hogy valami meggondolatlanságot, alkalomhoz nem illőt talál mondani, ami megbánthatja ezt a két fiatal lelket.

Anna másnap ebéd után Jan Lidummal Rigába indult. Aivar visszatért a Kígyó-mocsárhoz. És bár Anna messze volt, Aivar tudta, hogy gondolatai, tiszta szerelme mindenütt kíséri.

Nyolcadik fejezet

1

Élesen és parancsolón csörömpölt az ébresztőóra.

Aivar felébredt, a sötétben kitapogatta az órát és elhallgattatta. Rendesen fél hétkor kelt, s ezeken a napokon, akármilyen későn feküdt le, nem volt szüksége ébresztőórára. Hatórai mély, egészséges alvás elég volt neki. Fiatal szervezete megszokta az állandó megfeszített munkát és nem sínylette meg a lelki és testi megterhelést. Este, amikor félretette könyveit, elszívta utolsó cigarettáját és lefeküdt egyszerű ágyába, nyomban elaludt, reggel pedig frissen ébredt és szinte nyomban munkához tudott látni.

Hetenként kétszer korábban kelt egy órával, s ilyenkor előző este felhúzta az ébresztőórát. Tíz percig tornázott, szabadgyakorlatokat végzett és többször széthúzta az erősrúgójú expanzert, hogy egyetlen izma se maradjon ki a szokásos reggeli munkából. Ezután hidegvizes törülközővel dörzsölte végig a testét, megtörülközött és felöltözött.

Élvezte az egészségét és örült életkedvének. Most már nem volt semmi ellentmondás Aivar vágyai és a valóság között. Lelkiállapotát tökéletesen tükrözte ez az egy szó: *boldogság*. Igen, boldog volt, a szó legigazibb értelmében — nem lenyűgözötten és mámorosan a szívét megrohanó érzelmektől, hanem tudatosan boldog és mindig világosan értette, mi történik vele. Az ember, ilyen lelkiállapotban, minden dologban és jelenségben a szépséget keresi, s meg is találja lépten-nyomon. Maga az élet sokszínű és végtelen testetöltött szépségnek tűnik a szemében, s ezt a képet szemlélve és érzékelve csak egy következtetést vonhat le: élni jó!

Az ég és föld közötti végtelen térben az éjszaka viaskodott a nappallal. Az a csendes és bizonytalan óra érkezett el, amikor még mintegy válaszúton áll minden élőlény; a pihenés ideje véget ért, a keleti láthatáron hatalmas, kozmikus harc jelei tűnnek fel: beláthatatlan messzeségekből érkező

fénysugarak fúródnak a sötétségbe, a fekete függöny lassanlassan szürke fátyollá ritkul, mögötte egyre tisztábban bontakozik ki a világmindenség színpadának kékes háttere. Megszólal az első madár, felzümmög az első légy, s egy láthatatlan karmester jelére, az ébredező világ újabb és újabb hangjai fonódnak hatalmas kórussá — nemsokára annyi hang szólal meg, hogy nem lehet megkülönböztetni egyiket a másiktól. Zsibong a kezdődő nap, megmozdul minden és megszületik az, ami tegnap még nem létezett.

Aivar leült az asztalhoz és levelet írt Annának. Hetenként kétszer írtak egymásnak, s minden levél valami újat közölt mindegyikükről — amit ismeretségük hosszú évei alatt nem tisztázhattak, nem ismerhettek meg egymásban, az most lassan és következetesen magától kitárult: Anna és Aivar öntudatlanul megmutatták egymásnak lelkük eddig ismeretlen tartalmát, ami nélkül nem lehet tökéletesen megismerni egy embert. Sokminden már nem volt titok előttük, de egy és más még most is homályban maradt. Az ember nyilván sohasem láthatja meg minden kis részletében a másik ember belső világát. Az ismeretlenség nemcsak vonzó, de ijesztő is: ha végtelenül szeretünk valakit s a mindennapi életben a rossz, a közönségesség és önzés különféle megnyilvánulásaiba ütközünk, félünk, hogy ugyanilyen tulajdonságokat fedezünk majd fel a szeretett emberben, s szenvedélyesen vágyunk arra, hogy harmonikus és hibátlan maradjon az erkölcsi arculata akkor is, ha majd tökéletesen megismerjük. Ugyanaz volt Aivar és Anna vágya is. Eddig minden egyes levél kedvező volt várakozásaikra, félénk elképzeléseikre. Világosan, egyszerűen szólva: nem csalódtak egymásban. Ez korántsem jelenti azt, hogy mindkettő maga volt a tökéletesség. Mint minden emberben, bennük is voltak negatívumok, de nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a szerelmes ember hajlandó az engedményekre — miért lett volna hát Anna meg Aivar kivétel?

Aivar egy teljes óráig írta a levelet, teljes óráig beszélgetett Annával és amennyire tudta, elmondta neki, amit érez.

Gyorsan elkészítette reggelijét, elfogyasztotta, aztán munkahelyére indult.

Őszutó volt, a levegőben már érződött a tél lehelete. A fagyos földet dér lepte be reggelente, az árkokban vékonyka jégkéreg alatt halkan csörgedezett a víz. Amikor a nap magasabbra szállt, a föld felengedett s a jégkéreg eltűnt, de a tél korai hírnöke sok helyütt estig megmaradt. A kolhozföldekről behordták a krumplit, a cukorrépát és minden zöldségfélét, de

az őszi vetéstáblákat zöld bársonyként borította a búza meg a rozs. Mindenütt elvégezték a tarlóhántást, a gabonát kicsépelték, beköszöntött az a nyugalmas időszak, amikor az emberek az udvarokon tesznek-vesznek, elvégzik azt a munkát, amire eddig nem értek rá. Melegebb vidékekre költöztek az utolsó vándormadarak is: a vadludak, vadkacsák és hattyúk. Éles fűrészsivítástól, fejszecsattogástól lett hangos az erdő, hatalmas máglyák lobogtak, egyik-másik fafuvaros már az állomás faraktáraihoz vagy a folyóparthoz vezető utakat járta. A tehenek, amelyek eleget gondoskodtak magukról egész nyáron, most a langyos istállókban álldogáltak és alkalmat adtak az embernek, hogy ellássa őket takarmánnyal: a pásztorok az iskolapadokban ültek és gyűjtögették a tudást a jövő élethez.

A talajjavítási vállalat dolgozói siettek befejezni a sekélyhálózat megépítését azokon a helyeken, amelyeket betakarítás előtt nem közelíthettek meg gépeikkel. Sok helyütt elég volt a nyitott árok, másutt azonban, ahol túlságosan előrehaladt az elláposodási folyamat, fel kellett törni a tőzegréteget és megmunkálni a földet, ezért elég dolga akadt a mocsárekének meg a nehéz tárcsásboronának. Többek között a hajdani Szurumi-major kaszálóit is feltörték, ugyanez lett a legelő sorsa is.

Azon a munkahelyen, amelyen nemrég fejezték be a munkát, Regut és Alksnis várta Aivart: erre a napra tervezték az utolsó tíz napon végzett munka átadását. Több mint egy óra hosszat méregették az árkokat és a megmunkált területeket, megvizsgáltak minden új felszerelést, utat, hidat, mindezt egybevetették a műszaki tervvel és összeállították az átvételi jegyzőkönyvet.

— Kár, hogy nem készíttettünk rögtön alagcsövezést a nyitott árkok helyett — mondta Regut, végigtekintve a sekélyhálózaton. — Szűkösen álltunk pénzzel. Most már elég pénzünk van, de kár volna felforgatni az eddig végzett munkát. Képzeld csak el, Lidum elvtárs, micsoda látvány volna: ötvenhektáros, hatalmas szántó, egyetlen árok és mezsgye nélkül! A traktor is egészen másképp dolgozhatna! Idővel pedig kombájnt is ráereszthetnénk!

— Nem kell elvetnünk ezt a tervet — felelte Aivar. — Jövőre megépíthetjük az alagcsövezést, további munkánk során pedig, majd ha magához a mocsárhoz érünk, figyelembe vesszük ezt.

— Gondolkoznunk kell rajta. Egyik este összeülünk és kiszámítjuk, mennyibe kerülne. Talán telik.

— Sokkal drágább lesz, persze, mint a nyitott hálózat, de egész emberöltő látja majd hasznát. A ráköltött pénz néhány év alatt megtérül. Hiszen nemcsak a jelennek élünk!

— Helyes, Lidum, én is erre gondolok. Ha ma valami nehezebb munkát végzünk, megtakarítjuk a holnapi munkát. Képzeljétek csak el, milyen életük lesz a gyerekeinknek!

— Csak nem irigyeljük tőlük? — nevetett Aivar.

— Dehogy irigyeljük! Nekik is meglesznek a maguk nagy és nehéz feladatai.

— De még milyenek, Regut! Ma még el sem tudjuk képzelni.

— Hej, de szeretnék csak egy esztendőt élni abban a korban!

— Élsz többet is, csak ne siess idő előtt meghalni.

— Még csak az hiányzik! — nevetett Regut. — Mi bajom az élettel?

Cigarettára gyujtottak, megállapodtak, hogy a következő vasárnap találkoznak és véglegesen megtárgyalják az alagcsövezés kérdését, aztán elváltak. Regut a tejgazdaságba indult, hogy utánanézzen, hogyan halad az új tehénistálló építése, Aivar pedig az Incsupe menti munkahelyre ment.

Komor arccal várta a szűkszavú Dudum: a második műszak gépésze elrontotta az ekszkavátor motorját és most, ha a föld alól is, néhány pótalkatrészt kell keríteni.

— Talán elaludt munka közben? — dörmögött Dudum. — Nem érezte, hogy valami nincs rendben a motor körül? Nézett volna utána, vette volna észre idejében... Most napokig vesztegelhetünk!

Aivar feljegyezte, milyen alkatrészekre van szükség, . s megígérte, hogy még aznap összeköttetésbe lép a minisztériummal.

— Néhány alkatrésszel Drava elvtárs is kisegít bennünket, nem hiszem, hogy ne lenne semmi pótalkatrész a gépállomáson. Míg rendbe hozzák az ekszkavátort, többet kell kiszoritanunk a másikból. Megszervezzük a harmadik műszakot, Dudum.

— Nincs más választás, Lidum elvtárs. Máskülönben újévig itt veszteglünk.

Veszteglünk... — ez túlságosan erős kifejezés volt: a hatkilométeres főcsatornából, amelynek a mocsarat az Incsupével kell összekötnie, már csak egy négyszázméteres rövid szakasz hiányzott, szó sem lehetett újévig tartó munkáról. Az ekszkavátorok főgépészei mindeddig átlag ezerkétszáz-ezerötszáz rubelt és három mázsa gabonát kerestek havonta, azt

pedig nem adják ingyen. Dudum fáradhatatlan munkás volt, s amikor családjának havi költségvetését összeállította, még jókora összegre számított. Az előre nem látott fennakadás most nyugtalanította.

— Jól van, Lidum elvtárs, akkor ma este elvégzem a harmadik műszakot Paceplis gépén, az a kis borjú meg csak lesse a jószerencsét.

„Az a kis borjú" — az ekszkavátor másodgépésze, egy fiatal és életvidám legény — szégyenkezve elhúzódott és nyugodtan megvárta, hogy Dudum kiöntse keserűségét, mert tudta: minden mentegetőzési kísérlet még jobban felbőszíti a főgépészt.

Aivar később szóba elegyedett a másik ekszkavátoron dolgozó Zsan Paceplisszel.

— Hogy megy a munka? Nem unod még meregetni ezt a fekete aranyat?

— Miért? Van, aki megunta? — kérdezte vidáman Zsan, félbehagyva a munkát.

— Dudum nem mereget többet.

— Megelégelte? Csodálatos. Már azt hittem, ki akarja merni az egész mocsarat.

— Mit mondanak a meteorológusok? — kérdezte később Zsan. — Mikor fogunk a mocsárhoz? Eddig csak afféle póklábakat ástunk, most már szeretnénk hozzáférni a pók potrohához is.

— Nem kell már sokáig várnunk — mondta Aivar. — A meteorológiai intézet jelentése szerint néhány nap múlva fagyhullám vonul végig a Kígyó-mocsáron és kikövezi az ekszkavátorod útját.

— Nem lehetne megsürgetni a meteorológusokat, hogy tereljék már ide azt a fagyhullámot? Ha tudnád, Aivar, mennyire várom már!

— Mindnyájan várjuk, de siettetni nem tudjuk. Anna üdvözöl...

— Köszönöm... — mondta Zsan félszegen. Jól tudta, hogy Anna és Aivar közt *van valami*... de sehogy sem találta el az új helyzethez illő hangot és továbbra is úgy tett, mintha nem tudna semmiről. Anna és Aivar barátsága ellen (ami ugyan valószínűleg több volt, mint egyszerű barátság) nem volt semmi kifogása, de a jövendő rokon szerepébe épp olyan nehezen tudta magát beleélni, mint például Rimsa jövendő vejének szerepébe. — Hej, jöjjön csak a fagy, akkor reszkess, mocsár!...

Újra megindult az ekszkavátor.

Aivar fogta a sablont és leereszkedett a csatornába. Megvizsgálta az előző napi munka minőségét, beszélt a kolhozbrigád tagjaival, aztán visszatért a gépállomásra.

— Drava elvtárs, megint segítened kell nekem — fordult Aivar a gépállomás igazgatójához, aki az utóbbi esztendőben alaposan meghízott, egyben lassúbb mozgású, cselekedeteiben megfontoltabb lett.

— Halljam! Ha tudok segíteni, nem térek ki előle.

Amikor Aivar elmondta, mi mindenre van szüksége, Drava előbb hosszasan gondolkodott, mintha haboznék — persze, inkább a látszat kedvéért, hogy annál értékesebbnek tűnjék fel a szívesség — aztán megígérte, hogy utána néz: vannak-e megfelelő alkatrészek a gépszínben és a raktárban. Kiderült, hogy vannak. Aivar akkor felhívta telefonon a minisztériumot és megígérték neki, hogy a még hiányzó pótalkatrészeket másnap elküldik egy kiszállásra induló dolgozóval.

Aivar este felé újra kiment a munkahelyre, átvette az aznap végzett munkát és visszafelé letért a mocsárhoz. A deres moha ropogott a lába alatt, a zsombék között befagyott a víz, de amikor Aivar a cipője sarkával kipróbálta a jég tartósságát, bokáig süppedt a sárba.

— Gyöngye még a fagy, nem birja el a gépeket a jég. Csak már itt volna az az ígért fagyhullám!

Aivar hazament, s mint rendesen, most is késő éjszakáig ült könyvei mellett.

2

December elején egy éjszaka feltámadt az északkeleti szél; úgy érződött, hogy valahol, erdőkön és völgyeken túl, óriási jégverem zúzmara-lepte ajtaja tárult fel, s most előtör belőle a verem hideg lehelete, amely jéggé fagyaszt mindent, ami útjába kerül. Reggelente és esténként sápadtzöld fényben izzott az ég alja. A verebek felborzolták tollukat és az épületek meleg eresze alatt kerestek menedéket; a kakas, amikor a szokásos reggeli sétára vezette tyúkjait, fázósan emelgette lábait, tollai között próbálta melengetni. Csikorgott a fagy, egyetlen éjszaka csillogó virágokkal rajzolta tele az ablakokat, s az emberek behúzódtak a házakba.

— Foga van a hidegnek — mondogatták, meggémberedett kezüket dörzsölgetve.

Zúzmara lepte be a fákat, s megint dúsak lettek az ágak,

mintha csillámló fehér lomb sarjadt volna ki belőlük. Az emberek sarka alatt úgy kopogott a föld, mint a kő.

Aivar felébredt, s első tekintete a gyönyörűen kicifrázott ablaküvegre esett. Tudta, hogy elérkezett, amire egész héten várt. Gyorsabban öltözött fel, mint máskor, kisietett a mocsárhoz s a bágyadt-sárga hajnali derengésben végigjárta a főútvonalat. Sarkával megpróbálta betörni a jeget és a tőzegrétegig hatolni, de a jég nem engedett. A föld felső, porhanyós rétege erős, tizenöt centiméter vastagságú kéreggé fagyott, nem süppedt és nem horpadt be az ember súlya alatt.

„Nemsokára kezdhetjük... — mondta magában Aivar. — Ha csak egy napig tart a fagy, bátran ráereszthetjük a mocsárra a gépeket."

Az Incsupe-patakot és a mocsarat összekötő levezető csatorna már elkészült, a másik ekszkavátort megjavították és a mocsár túlsó oldalára helyezték át — oda, ahol a Raudupe csatornája beletorkolt a mocsárba. A munkások egész héten irtották a bozótot, lefaragták a zsombékokat, kiásták a mocsár talajából azt a néhány fatönköt, amelyek arról tanúskodtak, hogy valamikor karcsú fenyők magaslottak ezen a helyen. A két ekszkavátor alá már elkészítették a tolható fatalapzatokat, amelyeken kényelmesen elfért az ekszkavátor.

A kolhozparasztok a munkahelyre szállították a dúcolóanyagokat, Aivar megvizsgálta az egyes szakaszok határát jelző cölöpöket, itt-ott kicserélt egyet, megújította a jelzéseket.

Az emberek, megvárva, míg magasabbra hág a nap, összesereglettek Dudum gépe mellett, hogy lássák, hogyan hatol be az öreg gépész ekszkavátora a mocsárba. A hernyótalpak alatt csikorgott a mocsár fagyott talaja, mintha nyögne tehetetlen haragjában, de már nem volt ereje elnyelni a hívatlan csendháborítót.

Az emelőkar szép ívben fordult a megásott csatorna vége felé, csikorgó hangja messze elszállt a mocsár térségei fölött, amikor a hatalmas kotróvödör gigantikus fogai belemélyedtek a fagyos földbe. Nagy darabokban tört a kemény tőzegréteg, csillámlottak a napfényben a talaj lyukacsaiban rejtőzködő jégkristályok. A kotróvödör, miután eltakarította a kemény felső kérget, hamarosan elérte a meg nem fagyott réteget és most már könnyen megtelt. A porhanyós földdel együtt rengeteg sár emelkedett a levegőbe, s a főcsatorna két partján nőttön-nőttek a kiásott mocsártalaj kupacai. Amikor az új csatorna már néhány méteres volt és Dudum nehezen tudta

irányítani a kotróvödröt, hátrált a gépével, s a következő talapzatra tolatott. Az elsőt, drótkötelek segítségével, kihúzták a mélyedésből és az ekszkavátor mögött helyezték el.

Aivar, miután meggyőződött arról, hogy itt minden rendben van, néhány emberrel a mocsár ellenkező végére indult. Zsan Paceplis már ott volt a gépe mellett. Bevárta Aivart és a talajjavító brigád tagjait, majd lassan rávezette gépét a csatorna végére helyezett talapzatra és rövid előkészület után munkához látott. És itt is megroppant a jég, nyögött a mocsár, mintha fekete mellébe óriási kegyetlen lándzsa döfne, amely elől nincs menekvés, s amelynek hegye egyenesen a szívébe hatol.

„Nyöszörögj csak, nyöszörögj ... — gondolta Zsan. — Akárhogy könyörögsz, nem szán meg senki, mint ahogy te sem sajnáltál soha senkit".

Éles, átható szél mart Zsan arcába, amikor kidugta fejét a motorfülkéből, gyér hópelyhek szállingóztak a fagyos levegőben. A csatorna kijelölt útvonala mentén, mint gonosz, fekete szemek, komoran meredtek rá a mocsár befagyott ablakai. A gép egymásután metszette át a mocsár ereit, a csatorna fenekén sötét, zavaros lé gyűlt össze; lassú patakokban csorgott alá a megásott csatorna lejtős medrében, eltűnt a már korábban megásott főcsatorna jégkérge alatt, sebesen iramodott a folyó felé.

A földgyalu sietve elegyengette a földkupacokat, mielőtt még megfagyott volna a föld, a brigád tagjai pedig simították, megerősítették az új csatorna elkészült szakaszát, így hát nagy volt az élénkség a munkahelyen. Dübörögtek a gépek, s a munkásoknak kiabálniuk kellett, ha azt akarták, hogy meghallják szavukat. Az emberek időnként combjukhoz verdesték dermedt kezüket, egyik lábukról a másikra ugráltak; a csatorna útvonala mellett, a bozótban tűz lobogott, a munkások sorra odamentek, hogy felmelegedjenek és elszívjanak egy cigarettát.

Zsan csak rövid időre szállt ki a motorfülkéből, leült egy zsombékra a tűz mellé és evett egy darab kenyeret. Öröm töltötte el a szívét, s egy kis izgalmat érzett. Nemzedékek sora nem mert harcba szállni a rettenetes ellenféllel, s a mocsár, mint valami óriási szörnyeteg, nőtt, terjedt és fáradhatatlanul falta a termékeny földeket, napról napra dagadt, hízott s egyre hatalmasabb és telhetetlenebb lett. Az ember most végre elszánta magát a harcra, és ő, Zsan Paceplis, az élgárdában lépked. Micsoda boldogság ez, milyen óriási megtiszteltetés! Szíve repesett a büszkeségtől és örömtől. Különös nyug-

talanság járta át egész valóját: szeretett volna napokon át ott ülni a gép kormányánál addig, amíg el nem készül minden munka.

Aivar az egész első napot a mocsárban töltötte, kétóránként átment egyik ekszkavátortól a másikhoz, figyelte a munkájukat, segített az embereknek, nemcsak tanácsokkal, de gyakran testi munkával is.

A fiatal Lidumban súlyos sebesülései ellenére is sok maradt abból, amit apja mesébe illő erejéből örökölt, s nem rejtette véka alá, ha alkalom nyílott megmutatni hatalmas izomerejét.

Aivar, mintha megsejtette volna, micsoda gondolatok viharzanak Zsanban, leült melléje a tűzhöz, elővett egy darab fagyos kenyeret meg disznósültet és megszólította a legényt:

— No, hát mégis megérted?

Zsan mosolyogva bólintott.

— Megértem. Többre már nem is vágyom.

— Mihez akarsz fogni, ha lecsapoltuk a mocsarat? Itt maradsz, vagy elmégy Dudummal egy másik mocsárhoz? Hiszen most új szakmád van. A kereseted sem rossz.

— Ez igaz, de ha majd a gépállomás kombájnokkal dolgozik, az még érdekesebb lesz.

— Visszamégy Dravához?

— Valószínűleg. Azt ígérte, hogy megtesz brigádvezetőnek, de én megállapodtam vele, hogy csak akkor megyek vissza a gépállomásra, ha itt már nem lesz dolguk az ekszkavátoroknak.

— Tavaszra feltétlenül végeznünk kell mindennel.

Zsan, miután megette a kenyerét, visszament a géphez. Korán besötétedett. Az ekszkavátoron akkor erős fényszóró gyúlt ki, s kévéje, mint valami aranydárda, messze előrefúródott a sötétségbe. Szemközt, a mocsár túlsó végében kigyúlt a másik fényszóró, felvillant és kihúnyt, mint messziről barátságosan hunyorgó, óriási szem. Zsan szembefordította a motorfülkét a mocsár túlsó végével és válaszolt Dudum üdvözletére.

Aivar nem tudta milyen tartós lesz a fagy, s ezért három műszakot szervezett. Zsan Paceplis este tízkor átadta a gépet a harmadik műszak gépészének, de nem sietett haza. Kissé távolabb húzódott és sokáig figyelte a gépész munkáját. Nem volt teljesen elégedett vele.

„Elfuserálja a nyavalyás... csak le ne csússzon a talapzatról... még összetöri a gépet... — gondolta, és nyugtalanul figyelte az ekszkavátor egyenetlen, rángatózó mozgását. — Az újonc csak újonc! Szavakkal semmire sem megy vele az ember."

Még sokáig álldogált volna ott, ha Aivar oda nem lép hozzá. Hívta, hogy tartson vele hazafelé.

— Gyerünk, Zsan. Újságom van a számodra.

— Ugyan? — Zsan Aivarra pillantott. — Jó, hát menjünk...

„Biztosan Annáról akar mondani valamit — gondolta, miközben kifelé indultak a mocsárból. — Talán levelet kapott tőle."

Aivar olyan gyorsan és nagy léptekkel haladt, hogy Zsannak derekasan igyekeznie kellett, hogy le ne maradjon mellőle, pedig ő sem volt éppen alacsony termetű. A zsombékok között mindenütt jég csillogott, egyensúlyozniok kellett útközben, de hiába. Mielőtt kiértek volna a mocsárból, mindketten elvágódtak. Jót nevettek rajta...

3

Zsan tévedett: amit Aivar el akart neki mondani, semmi kapcsolatban nem volt Anna levelével.

Aivar, amikor biztos talajt érzett a lába alatt, csak úgy mellékesen, megjegyezte:

— Néhány új gépállomás alakul. Egy a közelünkben: a járás északi felében.

— Ugyan? — csodálkozott Zsan. — A régiek, úgy látszik, nem győzik már a munkát. Egymásután alakulnak a kolhozok, nem tudnak minden földet megművelni.

— Egyelőre még győzik a munkát, de majd ha egész Lettországon végiggördül a kollektivizáció hulláma, késő lesz elkezdeni a szervezést. Már most készen kell állnunk. Felébredtek a parasztttömegek, inognak a régi élet gyámoszlopai. Nem sok idő telik belé, új életet követel magának a parasztság.

— Efelé halad, Aivar, úgy látom...

— Kétségtelenül. Az hírlik, hogy a mi gépállomásunk egyik dolgozója lesz valamelyik új gép- és traktorállomás igazgatója.

— Bizonyosan Finogenov — vélte meglehetősen egykedvűn Zsan.

— Nem, Zsan. Finogenov egyelőre marad — felelte Aivar. — Rimsát, a főagronómust nevezik ki igazgatónak.

— Rimsát? — Zsan megállt, olyan váratlanul érte a hír. Mintha a szél fújta volna el közönyét. — Lehetetlen!

— Ugyan miért volna lehetetlen?

— Mert erről már hallottam volna... — megakadt, és tekintetét elfordítva, így folytatta: — ...a gépállomás dolgozóitól. Egyikük sem tud még semmit.

— Csak tegnap tudtuk meg. Rimsát Rigába hívták a minisz-

tériumba és a párt Központi Bizottságába. Ha jelölését nem kifogásolják, nyomban új munkahelyére kell költöznie.

— Családostul? — csúszott ki Zsan száján a kérdés. Szerette volna leharapni a nyelvét az ügyetlen kérdésért, de már nem segíthetett rajta. Aivar arcán az önkénytelen mosoly elárulta, hogy jól érti, miféle gond nyomja Zsan szívét.

— Persze — felelte Aivar. — Ha a családfő költözik, vele megy a családja is. Miért csodálkozol ezen?

— Én? Dehogy... egy cseppet sem... csak úgy... miért csodálkoznám?

Zsan hallgatott, amíg a gépállomáshoz nem értek. Szándékosan elmaradt egy kicsit Aivartól, keserű, nyomasztó gondolatok forogtak az agyában: „Vajjon elmegy-e Gaida az apjával, vagy itt marad? Aligha akar kétfelé szakadni a család. És Gaidának semmi oka, hogy itt maradjon. Az új helyen is talál majd megfelelő munkát... és új barátokat. De akkor feloszlik a táncegyüttes, nem lesz, aki vezesse... vége a szép ábrándnak, hogy felléphetünk az országos „Dal ünnepén"! Ha Gaida elmegy, megáll minden, kiapad az erő, amely a járás egész kultúréletét előrevitte. Véget érnek a kerékpáros edzések, Zsan Paceplis nélkül folyik le az országos kerékpáros terepbajnokság, s még a gépállomás sem csábítja ezentúl. Most már akár idegen vidékek mocsarát is csapolhatná, vagy valamelyik távoli gépállomáson vezethetné a traktort."

Rimsa agronómus remek ember volt, jóindulatúan, közvetlen hangon beszélt az emberekkel, és Zsan sok sikert kívánt neki az életben, de azon az estén sehogy sem tudta legyűrni magában az önző kívánságot: milyen jó lenne, ha a minisztérium vagy a Központi Bizottság nem tartaná Rimsát alkalmasnak az igazgatói állásra! Minden a régiben maradna, a régi mederben folynék tovább az élet, s előbb-utóbb bekövetkeznék az, amiről Zsan már régóta álmodozott. Nem volt bizonyos abban, hogy Gaida hajlik hozzá, viszont szentül hitte, hogy Gaidát örökre elveszíti, ha az elkerül innen. Elfelejti a lány, másokkal barátkozik majd, békében, boldogan él, mintha Zsan Paceplis a világon sem volna.

— Aztán messze van-e? — csúszott ki a száján a második meggondolatlan kérdés, amikor már csak néhány száz lépésnyire voltak az Urgi-majortól.

— Micsoda? — kérdezte Aivar.

— Az az új gépállomás...

Aivar megmondta a mindenki által ismert járás nevét — a megye legtávolabbi sarkában volt. Zsan ezután már nem kér-

dezett semmit. A gépállomás udvarán elváltak. Aivar a fehérre meszelt lakóházba ment, Zsan pedig álldogált még egy darabig az udvar közepén és zavartan bámult az emelet egyik világos ablakára. Ott, a mögött az ablak mögött van Gaida... Gaida, aki már nem sokáig lesz itt.

A munkások szállásán csapódott az egyik külső ajtó, valaki kilépett az udvarra. Zsan elsietett, nehogy észrevegyék, hogy ott ácsorog.

A munkásszálláson már mindenki tudott Rimsa áthelyezéséről: az agronómus este felé telefonált Rigából, beszélt a feleségével és megkérte, hogy készüljön fel az útra: az új helyen már lakás várja az igazgatót.

Zsan megvacsorázott és lefeküdt, de minden félórában felkelt és kiment az udvarra. Ődöngött egy darabig, felnézett Rimsáék ablakára, és mivel nem látott semmit, visszament.

— Mi van veled, talán a hasad fájdult meg? — kérdezgették a társai. Biztosan agyondolgoztad magad a mocsárban .

— Volnátok csak az én bőrömben, megtudnátok, mi ez... — mormolta Zsan, rájuk bízva, hogy mit gondolnak.

— Nem is könnyű egész nap a mocsárban járni-kelni — jegyezték meg együttérzőn társai.

Éjfél körül autómotor berregése hallatszott be az udvarról. Nyilvánvaló, hogy Rimsa érkezett meg. Zsan, nem törődve társai megjegyzéseivel, megint felkelt és kiment az udvarra. Nem tévedett: az agronómus állt az autó mellett és csomagokat emelt ki a kocsiból. Miután Rimsa bement a házba, Zsan odalépett a soffőrhöz és, mintha mi sem történt volna, megkérdezte tőle:

— Mi újság?

— Sokféle újság van — felelte a soffőr. — Elköltözik az agronómusunk.

— Azt már hallottam. De mikor?

— Holnap. A holmijukat teherautó szállítja, én a személyeket viszem.

— Nyilván szükségük lesz emberekre a felrakodáshoz.

— Valószínűleg... — felelte a soffőr és kocsijával a garázsba sietett.

Zsan visszatért a szállásra. Eltöprengett: „Tavasszal, majd ha végeztünk a mocsárral, beállhatok traktorosnak az új gépállomásra. Rimsának még nagyobb szüksége lesz emberekre, mint Dravának. Ha nem lehetek brigádvezető, traktoros leszek."

Ez a gondolat kissé megnyugtatta és aludt néhány órát. Reggel, már az első műszak távozása után felkelt és kiment az udvarra. Hát persze! A teherautó már ott állt a ház kapuja előtt

és Rimsa egész családja, meg a gépállomás munkásai hordták rá a holmit.

Zsan odament, köszöntötte Gaidát és segített a felrakodásban. Úgy látszik, jó előre becsomagoltak, ezért gyorsan ment a felrakodás és mielőtt Zsan bármit is kérdezhetett volna Gaidától, már végeztek is a munkával. Gaida olyan nyugodtan viselkedett, mintha semmi változás sem történnék életében. Nyugalma, egykedvűsége, megszokott viselkedése még bosszantotta is egy kicsit Zsant.

„Különös teremtés... — gondolta. — Olyan egykedvű, mintha én a világon sem volnék. Esze ágában sincs, hogy annak rendje-módja szerint elbúcsúzzék tőlem."

Zsan tágra nyitotta szemét csodálkozásában, amikor Rimsáék útrakészen kiléptek a házból. Gaida maga mellett vezette a kerékpárját, de nem tette fel a teherautóra. Gaida, amikor apja és anyja beült az autóba, arcon csókolta őket, segített a térdükre teríteni a vastag gyapjúpokrócokat, de maga nem ült be mellé jük. Elsőnek a teherautó indult el, lassan kigördült az udvarról, aztán felbúgott a másik motor is, s a személygépkocsi követte a teherautót. Gaida integetett, búcsút intett az elmenőknek, aztán nyugodtan felült kerékpárjára és elhajtott a végrehajtó bizottság felé. Zsan most fogta fel, hogy különös dolog történt és azonnal tennie kell valamit. Berohant a házba, felkapta vattás bekecsét és kigördítette kerékpárját. Mire nyeregbe pattant, Gaida kerékpárja már eltűnt a félig lebontott, öreg Szurumi-tanya melletti erdőben, de Zsan gyönge kerékpárbajnok-jelölt lett volna, ha nem éri utól a lányt a gépállomás és a Népház között, félúton. Pedig Gaida is versenyiramban hajtott.

...Az elmúlt éjjel, mialatt Zsan nyugtalan gondolatokkal forgolódott ágyában, Rimsáék lakásában komoly beszélgetés folyt. Gaida, amikor megtudta, hogy apja minden holmijával együtt már másnap új munkahelyére akar költözni, leült az ablakhoz, hosszasan nézte az udvar sarkában sötétlő munkásszállást és mélyen eltűnődött. Amikor anyja eszébe juttatta, hogy jó lenne csomagoláshoz látnia, Gaida nyugodtan felelte:

— Én nem megyek el.

— Nem jössz? — anyja összecsapta kezét, apja pedig csodálkozva vonta fel a vállát. — Hát hová mégy?

— Itt maradok. Lehet, hogy közelebb költözöm a Népházhoz, elfoglalom Anna Paceplis szobáját, tudjátok, ott a végrehajtó bizottság közelében. Az a szoba most szabad.

— Miféle szeszély ez? — méltatlankodott az anyja. — Meguntad, hogy a szüleiddel lakjál?

— Dehogy untam meg — felelte Gaida továbbra is nyugodt hangon. — Csak még senki sem mentett fel a munka alól, s nem hagyhatom a sorsára mindazt, amit rámbíztak. Amíg új vezetőt nem neveznek ki a Népházba, maradnom kell, hiszen ez természetes.

— Gaidának igaza van — jegyezte meg az apa. A szolgálat: szolgálat.

— De ugye nem maradsz itt sokáig? — kérdezte anyja. — Hiszen csak találnak a járásban másik Népház-vezetőt! Egy hét múlva utánunk jöhetsz, s azokat a dolgaidat, amelyekre nincs mindennap szükséged, holnap magunkkal is vihetjük.

— Azt hiszem, tovább maradok itt, mint egy hétig — felelte Gaida. — Micsoda kommunista volnék, ha félbehagynám az elkezdett munkát? A járás kulturális kezdeményezéseinek ügye mégis csak az én vállamon nyugszik. Nagy esélyeink vannak a közeledő „Dal ünnepé"-re... aztán a testnevelő munka, amelyet olyan jól megalapoztunk, a komszomol-szervezet, amelyért éppen olyan felelős vagyok, mint a Népházért... Nem, szó sem lehet arról, hogy mindezt itt hagyjam. Maradnom kell és folytatnom a munkát.

— De hogyan élsz majd egyedül? — nyugtalankodott Gaida anyja. — Mit szólnak az emberek?

— Azt, hogy helyesen cselekszem! Előbb-utóbb úgyis önálló életet kell kezdenem. Nem vagyok már gyerek. Utóvégre huszonkét éves vagyok. Gondold csak el, anyám, micsoda dolog volna: egy fiatal kommunista, akinek érdekes munkája van, aki hasznos tagja a társadalomnak, egyszer csak ott hagy mindent és felcsap dologtalan kisasszonynak, élősködőnek, szülei eltartottjának! Kisülne a szemem szégyenemben!

Hozzálátott, hogy segítsen szüleinek a csomagolásban. Amikor anyja megpróbálta felvenni a beszélgetés elejtett fonalát, Gaida kijelentette, hogy elhatározása végleges és megmásíthatatlan, tehát nem érdemes annyi szót vesztegetni erre. Anyja hamarosan kiment a konyhába; az agronómus kedvence szemébe nézett és hamiskás mosollyal kérdezte:

— No, most mondd meg igaz lelkedre: csak a Népház meg a komszomol-szervezet tart itt? Nincs ehhez valami köze a szívecskédnek is?

A Gaida arcát hirtelen elöntő pirosság azt bizonyította, hogy az apa gyanújának van valami alapja.

— Tedd, amit jónak látsz — mondta Rimsa. — Bizonyos

vagyok benne, hogy meg tudsz állni a magad lábán, de azért ne felejts el engem és anyádat.

— Hogy mondhatsz ilyet, apám! — kiáltott fel Gaida. Megfogta apja fejét és addig cibálta a haját, amíg az be nem ismerte, hogy az utóbbi szavakat csak tréfából mondta. Gaida akkor jobbról balról megcsókolta apját és elengedte.

Ez történt az éjszaka. Gaida kerékpárja most ügyesen kerülgette az országút befagyott tócsáit. Az erdő közepén hirtelen egy másik kerékpár csengője szólalt meg a magános kerékpáros mellett.

— Mit jelent ez? — Zsan nem tudott értelmesebb kérdést kitalálni.

— Micsoda? — csodálkozott Gaida.

— Hát ez, hogy te... hogy a szüleid elmentek, te meg itt maradtál...

Gaida vállat vont és leszállt a kerékpárról.

— Talán nincs jogom itt maradni? Nem tetszik neked, hogy nem mentem el a szüleimmel? Kár, hogy nem tudtam előbb: nemkívánatos elem vagyok a purvaji járásban.

— Ugyan, mi jut eszedbe — tiltakozott hevesen Zsan. — Jó, hogy itt maradtál. Éppen gratulálni akartam az elhatározásodhoz.

— Miért? — mosolyodott el a lány.

— Csak. Örülök, hogy itt vagy, ennyi az egész. Együtt folytathatjuk majd az edzéseket a terepversenyre... meg effélét...

Gaida rettentő komoly, majdnem haragos arcot vágott és keményen farkasszemet nézett Zsannal.

— Azt hiszed, csupán azért maradtam itt, hogy veled karikázzam az erdőben? Köszönöm. Meglehetősen sokat tart magáról, tisztelt elvtárs.

— Miért értesz mindig félre és miért forgatod ki a szavaimat? — kesergett Zsan. — Persze, hogy komoly okaid voltak rá. Nekem, elvégre is, mindegy, miért maradtál itt, a fontos az, hogy így történt. Nem akartad félbehagyni a megkezdett munkát, ennyi az egész.

— Úgy van. Te talán mást tettél volna a helyemben?

— Semmiesetre! — biztosította Zsan.

Gaida figyelmesen nézett Zsan arcába, mintha gondolatait fürkészné, aztán újra felült a kerékpárra. Az erdőszélen, a járási végrehajtó bizottság közelében, még egyszer megállt és azt mondta:

— Ki akarom bérelni azt a kis szobát, amelyikben a nővéred lakott a nyáron. Ne kísérj el. Így... jobb lesz.

— Jól van, Gaida... nincs is időm. A jövő héten az első műszakban dolgozom. Akkor majd esténként megint bejárjuk a terepet, ugye?

— Ha olyan nagylelkű leszel és megengeded, hogy veled tartsak... — felelte csúfondárosan Gaida és összevonta szemöldökét, de aztán nem bírta tovább és vidáman felkacagott.

Zsan addig nézett utána, amíg Gaida oda nem ért a ház elé, amelyben valamikor Anna lakott. Akkor felült a kerékpárjára és veszett iramban száguldott vissza a gépállomásra.

„Nagyszerű lány... olyan... igazán, olyan... szavakkal nem is tudom kifejezni..." — elmélkedett, és úgy taposta a pedált, mintha az a legádázabb ellensége lenne. Mosolyogva nézett a zúzmarás fákra, amelyek között száguldott, sokatjelentően intett fejével egy öreg fenyő felé és azt mondta:

— No, lám!

És úgy tetszett, hogy a vén fa összerezzent meglepetésében; dús ágai megreszkettek és a zúzmara sziporkázó virágainak egész felhője zúdult a földre.

4

Újév előtt néhány nappal újabb baj történt Dudum ekszkavátorával: késő éjszaka, amikor az egyik fiatal motorkezelő dolgozott a gépen, az ekszkavátor, miközben néhány métert hátrált a megásott csatorna végétől, jobboldali hernyótalpa lecsúszott a talapzatról. A gép oldalra dőlt, majd felborult. Az alattomos mocsár, mintha csak ezt várta volna, kitátotta torkát és elnyeléssel fenyegette leigázóját. Mire Aivar ezt megtudta és a munkahelyre sietett, az ekszkavátor már félig belesüppedt az ingoványba.

Senki sem akarta vállalni a felelősséget, mindegyik a másikra hárította. Aivar dühös lett, de aztán belátta, hogy ezzel nem segít a dolgon, erőt vett haragján és megszervezte a mentési munkálatokat. Mozgósította a pihenő műszak dolgozóit, a kolhoz talajjavító-brigádjának tagjait és a gépállomásról is hívott segítségül embereket. Felhasználtak minden faanyagot, sebtében néhány új talapzatot ütöttek össze, s másnap dél felé végre megközelíthette a katasztrófa színhelyét a nagy teljesítőképességű csörlős traktor.

Szilárd talajon nem okozott volna nehézséget az ekszkavátor talpraállítása, de hogy tehetik ezt meg itt, az ármányos mocsár-

ban, amely csak azt várja, hogy karjaiba csalogassa újabb áldozatát: a traktort. A végtelen türelemmel és kitartással centiméterről centiméterre haladó traktor, a csörlő és az emberi akarat végül is kiragadta a gépet a mocsár karmaiból. Amikor sikerült egy kicsit megemelni a felborult ekszkavátort, az emberek deszkákat, köveket, dúcolófákat dugtak alája. A következő éjszakán, a gépért folyó harcban elérték, hogy a másik hernyótalpat is alátámasztották.

Aivar egy percre sem hagyta ott a baleset színhelyét, két napig nem húnyta le szemét. Étlen-szomjan, sártól csatakosan, verejéktől csuromvizesen három ember helyett dolgozott. Teljesen berekedt.

Amikor végre felállították a gépet, Finogenov rá akarta bírni Aivart, hogy menjen haza és pihenjen egy keveset, de az nem fogadott szót.

— Itt maradok, amíg a gép dolgozni nem kezd. Máskülönben még újra belefordul a mocsárba.

Jeges szél söpört végig az ingovány fölött, fagy dermesztette az arcot. Aivar hátán végigszaladt a hideg. Ügyet sem vetve rá, egészen hajnalig ott maradt a mocsárban, amíg végre a kotróvödör kiemelte az első kupac földet. Aivar, miután meggyőződött róla, hogy minden rendben van, a gépállomásra ment. Egész úton rázta a hideg. Otthon rögtön levetkőzött és ágyba feküdt.

Este ki kellett hívni az orvost. Zulter tüdőgyulladást állapított meg.

— Ha szerencsésen zajlik le a betegség, akkor is feküdnie kell vagy két hetet. Ha szövődmény lépne fel, sokkal hosszabb ideig is eltart ez a dolog.

— Ne tréfáljon! — nyugtalankodott Aivar. — Tudja, hogy nem érek rá lustálkodni. Intézze úgy, hogy legkésőbb két-három nap múlva munkába állhassak.

— Ez nem tőlem függ.

— De én nem heverhetek itthon, amikor elérkezett a mocsárral folytatott harc legdöntőbb szakasza! Értse meg, Zulter elvtárs, nem tehetem...

— Ezt előbb kellett volna meggondolnia. Merő őrültség: izzadtan ácsorogni egész éjjel a fagyban!

Aivar megértette, hogy csakugyan komoly a dolog, s végül megadta magát, csak arra kérte Zultert, hogy ne szóljon betegségéről apjának és Annának:

— Ha már ilyen baj történt velem, legalább másokat hagyjunk nyugodtan élni és dolgozni. Mi hasznom belőle, ha aggódnak miattam és éjszakákon át nem húnyják le a szemüket?

Aivar két hétig viaskodott a betegséggel... a két hét alatt egyszer sem telefonált Annának, s ha néha, késő este telefonon keresték Rigából, megkérte Finogenovot: mondja apjának vagy Annának azt, hogy elutazott és nem tudják, mikor tér vissza.

Január közepén, amikor Aivar már fel-felkelt, egyik vasárnap megérkezett Jan Lidum és Anna. Aivart meglehetősen legyöngítette a betegség, és Anna első pillantásra megállapította, hogy valami történt vele. Aivar elmondott mindent és megadón hallgatta Anna és apja szemrehányásait.

— Úgy viselkedel, mint egy kisgyerek — mérgelődött Lidum. — Érted a módját, hogyan kell meglepetést szerezni! És ha nem keltél volna fel többé, ha egyszer csak beadtad volna a kulcsot? Szépen megóvtál volna bennünket az aggodalomtól! Annuska, kapd le a tíz körméről, tőled jobban tart, mint az édesapjától.

Amikor Lidum magukra hagyta őket, Anna, megszívlelve az apai tanácsot, alaposan „leteremtette" Aivart.

— Hallottam, hogy a minisztérium pártszervezete a legközelebbi taggyűlésen a te felvételed kérdését fogja tárgyalni.

— Igen, Annuska, már be is adtam a felvételi kérelmemet és az ajánlásokat is — felelte Aivar. — Az egyiket te adtad.

— Visszavonom az ajánlásomat és a felvételed ellen szavazok. Ezen nincs mit nevetni, egész komolyan beszélek.

— De miért? — kérdezte Aivar még mindig mosolyogva.

— Mert rettenetes ember vagy, Aivar — felelte a lány — kegyetlen és kíméletlen. Egy cseppet sem törődsz velem... Sem egy telefonhívás, sem egy őszinte szó... Már minden megfordult a fejemben, találgattam így is, úgy is, te meg...

— Én hajlandó vagyok jóvátenni a hibámat és megígérem, hogy máskor nem teszek ilyet. Ha kívánod, minden reggel megtáviratozom, mennyi a hőmérsékletem.

Anna végül is megbocsátott Aivarnak és szent volt a béke.

Anna este, miután meglátogatta apját és Zsant, Jan Lidummal együtt visszament Rigába. Aivar pedig újra nekifeküdt a könyveknek, hogy pótolja, amit elmulasztott: egy hét múlva Rigába kell mennie s egyúttal leteszi soronlevő vizsgáját a mezőgazdasági akadémián.

5

Három műszakos munkával februárra megásták a Kigyómocsárban a három fő levezető árkot.

A sekélyhálózatot nem tudták teljesen befejezni a tél folyamán: várni kellett egy ideig, amíg „leül" a mocsár, megsza-

badul vízfölöslegétől, s ezért a főárkokon kívül csak néhány gyüjtőcsatornát ástak a főbb irányokban. Így tehát egy ideig szünetelt a mocsár területének megmüvelése.

Február közepén az ekszkavátorok befejezték a munkát a mocsárban, s átküldték őket az aizupi járásba — a jövő nyárra ott nagyarányú talajjavítási munkálatokat vettek tervbe. Zsan Paceplis megtartotta Dravának adott szavát, visszament a gépállomásra és az egyik újonnan alakult traktoros-brigád vezetője lett; a purvaji gépállomáson most már három traktoros-brigád működött.

A mocsár lassan ülepedett, bár szinte vonakodva, kényszeredetten, de szüntelenül.

Aivar a téli hónapokban nem egyszer tanácskozott a környékbeli kolhozelnökökkel, azok pedig a kolhozparasztok kiterjedt családjával, s mindenki helyeselte a tervet: a Kígyó-mocsárban, nyitott árkok helyett, alagcsöves hálózatot kell építeni. A müszaki tervet módosították, s a munkahelyeken most kerámiacsövek halmazai tornyosodtak, várták, hogy sor kerüljön rájuk.

Rövid szünet után — amely azonban elég volt a mocsár elleni döntő támadás előkészítésére, egyes gépek kicserélésére és a szükséges anyagok beszerzésére — újult erővel indult meg a munka a Kígyó-mocsárban.

Aivar hivatalos ügyekben nem egyszer járt Rigában, s kihasználva az alkalmat, letett egy-egy vizsgát a mezőgazdasági akadémián. Májusban elvégezte a harmadik évfolyamot. Artur Lidum ugyanazon a tavaszon elvégezte a pártfőiskola levelező-tagozatát és letette a kandidátusi vizsgát; emiatt Moszkvában kellett töltenie néhány hetet, ahol egy neves tudós irányitása mellett dolgozott. Artur már kiválasztotta a gazdaságtudományok kandidátusa cím elnyeréséhez szükséges disszertációjának témáját és szorgalmasan gyüjtötte hozzá az anyagot. Feladatul tűzte maga elé, hogy két év alatt végez ezzel a munkával. Témája rendkívül érdekes és időszerű volt: a mezőgazdaság kollektivizálásának problémái Szovjet-Lettországban. Artur végigjárta az új kolhozokat, megfigyelt minden új, jellemző, kezdeti jelenséget. Gyakran tanácskozott Aivarral, fényt derített egy és más körülményre, amellyel még nem volt teljesén tisztában. Kétségtelen, hogy a tömeges kollektivizálás után — amely a következő két-három évben megtörténik — Szovjet-Lettországban a legidőszerűbb kérdések egyike a tanyarendszer felszámolása, és ebben az esetben lehetetlen bármiféle egyszerűsítés, sablonok alkalmazása — alaposan megfontolt gyakorlati megoldásra van szükség, a legapróbb részletek figyelembevételével. Ez a kérdés

foglalkoztatta most Artur Lidumot, ez volt legfőbb beszédtémája Aivarral, a kolhozelnökökkel és a mezőgazdasági dolgozókkal.

Aivar a kolhozok vezetőivel és a megye felelős mezőgazdasági dolgozóival együtt sokat töprengett a Kígyó-mocsár területének felhasználásán és rendezésén a teljes kiszárítás után. A nyolcszáz hektáros földterületen olyasmit akartak létesíteni, amit felaprózott területen nem valósíthattak volna meg. Nagyszerű alkalom nyílott itt egy mintatejgazdaság létesítésére, nagy rétekkel, lucernatáblákkal, legelőkkel. De ugyanilyen sikerrel szervezhetnének egy modern gabonagazdaságot, traktorok és kombájnok alkalmazásával, gépesítve minden mezei munkát. Természetesen egészen modernnek kell lennie mindennek, már a létesítéskor fel kell használni a tudomány és technika e téren elért legújabb vívmányait.

„Jó, ha az ember szépen és bátran tud álmodozni — gondolta Aivar, visszatekintve a maga és a többiek munkájára — de micsoda mérhetetlen boldogság, ha az embernek lehetősége nyílik álmai megvalósítására!" Neki is megvolt most ez a lehetősége és minden szovjet embernek, aki ma, nagy Pártjának vezetésével, a kommunizmust építette a győzelmes szocializmus országában. A legegyszerűbb, legközönségesebbnek tetsző munka is alkotómunkává lett, a hatalmas család legkisebb dolgozója is — alkotóvá. És egyszerre könnyű, lelkesítő, magávalragadó lett a legnehezebb munka is, mert a halhatatlanság magva rejtőzött benne.

6

A purvaji járás Népházában egész télen és tavasszal lázas munka folyt. A színjátszó csoport, Zulter körorvos irányításával, több színdarabot tanult be, s több ízben vendégszerepelt a szomszédos járások Népházaiban. Zsagar iskolaigazgató fáradhatatlanul készült az énekkarral a nagy „Dal ünnepé"-re.

Gaida pedig gondosan csiszolgatta a táncegyüttes művészetét. Lépésről lépésre haladva elérte, hogy az egyes táncok bemutatásában művészi választékosság, könnyedség és összhang érvényesült. Semmi csodálatos nem volt a táncosok ügyességében: az együttes legtöbb tagja már majdnem harmadik éve vett részt a próbákon és lépett fel nyilvánosság előtt. Az elmúlt nyáron a kultúrcsoportok bemutatóján a purvaji járás táncegyüttese a megye legelső tánccsoportjai közé került s most biztos esélye volt a rigai vendégszereplésre.

Az országos „Dal ünnepé"-nek előkészületei és a megyei „Dal

ünnep"-en való részvétel ideje egybeesett a sportidény kezdetével, és a járás fiatalsága közül sokan nehéz választás előtt álltak. Nem tudták eldönteni, minek szenteljenek nagyobb figyelmet: a kultúrcsoportnak vagy a sportnak? Gaida és Zsan néha nehéz helyzetbe jutott; nem tudták, hogyan osszák be idejüket — a kerékpáros edzés nem egyeztethető össze a tánccsoport próbáival. Gaida már le akart mondani a terepversenyről az együttes javára, mert a kerékpározás csak az ő egyéni érdeke, az együttes meg egy egész csoport ügye.

Az országos kerékpáros terepversenyt és országúti versenyt május közepén rendezték meg; a purvaji járást hárman képviselték a versenyeken: Gaida Rimsa, Zsan Paceplis és Evald Indrikson. A versenyeken sok falusi fiatal vett részt, s a különféle sportágak régi mestereinek rendkívül veszedelmes vetélytársai voltak. Gaida elnyerte a női terepverseny első díját. A férfi terepversenyen Zsan Paceplis a második helyre került, Evald Indrikson pedig, aki országúti edzéseket folytatott, az országúti kerékpáros verseny harmadik helyezettje lett. A purvajiak eredményeinek volt köszönhető, hogy megyéjük csapata a versenyek befejeztével a köztársaság második helyére került és díszoklevéllel, díjjal tért haza.

Drava, amikor a rádióból megtudta a versenyek eredményeit, lelkes üdvözlőtáviratot küldött Gaidának és Zsannak. Evald Indriksont nem köszöntötte, úgy vélte, hogy ez Regut dolga. Regut nem volt ilyen kicsinyes: Evaldnak küldött táviratában nem felejtett el gratulálni Gaidának és Zsannak is, bár azok nem tartoztak a kolhoz dolgozói közé.

... A megyei „Dal ünnepé"-t június második felében rendezték, amikor a falusi embernek több szabadideje akad: a tavaszi mezei munkákat elvégezte, a kaszálás pedig még nem kezdődik. A purvajiak a járás négy kolhozának tagjaiból válogatott énekkarukat küldték az ünnepségre — ez új szín volt a köztársaság kultúréletében. A kórus is, a táncegyüttes is kiérdemelte, hogy felléphessen az országos „Dal ünnepé"-n; a népi művészet nagy fesztiválja előtt néhány nappal Rigába utaztak, hogy részt vegyenek az összevont óriási énekkar és a táncegyüttesek próbáin.

Mint hatalmas virágoskert, úgy tarkállott a főváros az ezerszínű népviseletektől. Gigantikus, mesebeli orgona hangján zendült meg a Kommunárdok terén emelt tágas színpad, amikor a sokezer hang énekelni kezdett.

Díszfelvonulással kezdődött a nagyarányú ünnepség. A résztvevők végighaladtak a város szívén, Lettország Kommunista

(bolsevik) Pártja Központi Bizottságának épülete mellett, a „Dinamo"-stadion felé tartottak: ott rendezik este a táncbemutatót. Élen a párttitkárokkal, végrehajtó bizottsági elnökökkel, egymásután vonultak el a rigaiak előtt a városok, megyék küldötteinek szalagoktól tarkálló, zsibongó, élénk oszlopai. Ha összehordtak volna minden virágot, amit a felvonulás részvevői vittek a karjukon, minden koszorút, amit a nők a fejükön viseltek, óriási virághegyet emelhettek volna. Ki tudta volna felmérni azt az életörömöt, boldogságot és büszkeséget, ami ezeknek az embereknek mosolyában, lelkes kiáltásaiban, a felszabadult nép szívverésében érződött!

A gazdag, fenséges szépség és öröm kinyilatkoztatása volt az egész ünnep. Táncolók ezreitől volt népes késő estig a stadion.

Az ünnepség második napján lépett fel a Kommunárdok terén az összevont kórus. Felzendültek az ősi lett népdalok, más szovjet népek dalai, klasszikus számok váltakoztak a modern zenekultúra remekműveivel: vakító fénnyel lobbantak fel a gazdag érzéseket, erőt és szépséget kifejező új szovjet dalok és kantáták. Riga tornyai fölött hangok hullámai áradtak, a nap ontotta aranyát, idehallatszott a lett erdők, alföldek visszhangja, s úgy tetszett, a folyók, patakok, s maga a kék tenger is belefonja hangját ebbe a fenséges himnuszba, amelyet az ember énekelt népének, hazájának.

Véget ért a fényes ünnep, elhallgattak a dalok... a jövő évig. A záróhangversenyen, az opera- és balletszínházban, ahol csak díjnyertes együttesek léphettek fel, a purvaji kolhozparasztok összevont táncegyüttese is szerepelt. Gaida átvette a bíráló bizottságtól a jutalmat: borostyánkőberakásos, népi elemekkel díszített, szépmívű faládikót meg a díszoklevelet. Díszoklevelet kapott a purvajiak kórusa is. A hosszú évek nagy munkáját megérdemelt siker koronázta.

A purvajiak zöme közvetlenül a hangverseny után hazament. Azok maradtak csak Rigában, akiknek rokonaik, jóbarátaik, vagy halaszthatatlan ügyeik voltak a fővárosban. Gaida Rimsa és Zsan Paceplis is ezek közé tartozott. Jan Lidum meghívta őket néhány napra a nyaralóba, Anna is ott időzött most.

Zsan és Gaida most látta először a tengert. A júliusi napfényben nyugodtan, nyájasan fénylett láthatatlan partjai között, messzi láthatárával, roppant térségével, különös üdeségével igézve a szemet. Az erdők és mezők szülötte, amikor először áll meg a parton, mélyebben és tisztábban érzi át ezt az élményt, mint az, aki a tengerparton született: az előbbinek ünnep a tenger, az utóbbinak mindennapos jelenség.

Zsan szinte mámorosan kószált Gaidával a népes parton; hallgatták a hullámcsobogást, amely nem szűnt meg sem éjjel, sem nappal, akármilyen csöndes volt az idő. A sirályok rikoltása, a nyílt tengeren a jachtok fehéren csillogó vitorlái, a láthatáron feltűnő gőzhajók fekete körvonalai, az átforrósodott homok halk zizegése a csupasz talp alatt — mindez csodálatos, kissé álmatag, mégis nyugtalan hangulattá olvadt össze bennük. Énekelni szerettek volna, mosolyogni akármin, beleolvadni a fenséges természetbe, mint az egyes vízcseppek a tengerbe.

Napközben többször is fürödtek, esténként pedig, amikor Anna is csatlakozott hozzájuk, hármasban üldögéltek a magas dünán és nézték, hogyan merül lassan a tengerbe a vörösen izzó széndarabra emlékeztető napgolyó — úgy rémlett, a golyó rögtön sisteregni kezd, mihelyt megérinti a vizet, a tenger pedig felforr azon a helyen és kékes gőz csap a magasba.

Jan Lidum ritkán ért ide éjfél előtt a munkahelyéről, de amíg meg nem érkezett, senki sem ült vacsorához és senki sem feküdt le.

— Miért nem hoztátok magatokkal Aivart? — kérdezte tréfás szemrehányással vendégeitől. — Nem ártana neki sem, ha tengeri levegőt szívna néhány napig és kiszellőztetné az agyát, mert így hamarosan mocsárszagú lesz.

— Hívtuk, de nem állt kötélnek — mentegetőzött Zsan. — Most van a legnagyobb munkában. Őszig be akarja fejezni a mocsár megművelését, hogy a kolhozparasztok még ebben az évben bevethessék az egész területet.

Annát, aki sikerrel elvégezte a pártiskola első évfolyamát, Jan Lidum rávette, hogy töltse a szünidőt az ő nyaralójában: a lánynak tehát, életében először, alkalma nyílt a zavartalan pihenésre. Hetente kétszer ellátogatott a múzeumokba, kiállításokra, nemrég megnézte a moszkvai Művész Színház vendégjátékait. Két darabot Aivarral együtt nézhetett meg. Aivar ugyanis hivatalos ügyben néhány napra Rigába érkezett.

Jan Lidum Gaida és Zsan rendelkezésére bocsátotta „Pobedáját" és figyelmükbe ajánlott néhány útvonalat. A fiatalok végiglátogattak néhány háború után épített vagy újjáépített gyárat és üzemet, megnézték a Néprajzi Múzeumot, bejárták a kerékpáros terepverseny útvonalát, ahol néhány hete az ország legjobb kerékpárosai versenyeztek. Vendégeskedésük utolsó napján Siguldába rándultak át. A hegyen a Turaidi-vár ősi tornya magaslott. A százados, vén fa lábánál, ahol a hűség és tisztaság szimbolumaként, a tragikus halált halt lány, Turaidi Rosa porai nyugodtak — kolhozok vetései zizegtek, s a jelen gyönyörű

valósága a múlt évszázados homályába burkolt romantikája fölé terült.

Egy heti pompás pihenés után és — mint Gaida mondta — degeszre tömve a rengeteg élménytől, hazatértek és újult erővel láttak munkához. Zsannak és brigádjának néhány hónapig otthonától távol, a szomszéd járás kolhozföldjein kellett dolgoznia, ezért, míg a tél be nem köszöntött, ritkán lehetett együtt Gaidával.

Kilencedik fejezet

1

Eltelt még egy esztendő...

1949 nyarán Anna Paceplis elvégezte a pártiskolát. Úgy tervezte, hogy Aivarral tölti szabadságát a Szovjetunió valamelyik déli üdülőhelyén, aztán elkezdi munkáját a purvaji gépállomáson, mint Finogenov utóda, az igazgató politikai helyettese. Finogenov az egyik új gépállomás igazgatója lett. A pártiskola végzett hallgatóinak beosztását meghatározó bizottság a megyei pártbizottság másodtitkárává akarta kinevezni Annát, de, figyelembe véve Anna családi körülményeit — (Aivar és Anna két hónapja csendben összeházasodott) — megmásította elhatározását. Aivar, miután nemrégen elvégezte a mezőgazdasági akadémia negyedik évfolyamát, visszatért a minisztériumba és annak egyik főosztályát vezette. Hivatalos küldetésekben, vidéken töltötte ideje legnagyobb részét, bejarta a megyéket, az új kolhozokat. Ez megfelelt hajlamainak, hiszen vonzotta a gyakorlati mezőgazdasági munka, a szemeláttára alakuló új élettel, élő emberekkel való közvetlen érintkezés. Miután a vezetőség látta, hogy a fiatal agronómus semmiképpen sem akar a központi apparátusban maradni, megígérte neki, hogy az akadémia elvégzése után rábízza valamelyik kísérleti állomás vagy kísérleti gazdaság vezetését. Aivart azonban ez a munka sem vonzotta. Egészen másról álmodozott. Amikor ez Jan Lidum tudomására jutott, szükségesnek tartotta, hogy alkalmas időpontban megtanácskozza a dolgot Aivar feletteseivel (természetesen Aivar tudta nélkül, aki mindenképpen visszautasította a protekciót).

Jan Lidum, nem sokkal az után, hogy Anna elvégezte a pártiskolát, ismét választókörzetébe készült. Nem ok nélkül beszélte rá Annát, hogy kísérje el. A minisztérium sem véletlenül szóli-

totta fel Aivart, hogy a következő vasárnap utazzék a purvaji járásba, ahol valami nagy esemény készül, s ezen feltétlenül képviselnie kell a minisztériumot: Regut és a járás másik három kolhozelnöke nemhiába töltött néhány napja egy álló órát a miniszter dolgozószobájában, nemhiába távoztak olyan arccal, mintha nagy győzelmet arattak volna.

Jan Lidum csütörtök reggel indult el Annával Rigából. Lidum útközben megállt az egyik megye székhelyén, s felkereste minisztériumának egyik vidéki vállalatát. A gyár igazgatójának az utóbbi időben sorozatos összeütközései voltak a főmérnökkel. A viszály oka, mint most kiderült, az volt, hogy a két köztiszteletben álló ember túlságosan hallgatott a feleségére és készpénznek vette mindazt, amit a két asszony ebéd közben mesélt. Nem vették észre, hogy az asszonyok között heves vetélkedés támadt a vezetőszerepért a helybeli társaságban — mint ez, unatkozó, tétlen és jómódú emberekkel gyakran megtörténik. Persze, szégyenletes dolog volt, hogy a szovjet társadalomnak ez a két becsületes és értelmes tagja belekeverte családi ügyeit a hivatalos ügyekbe, és Jan Lidum úgy vélte, miniszteri tekintélyén nem esik csorba, ha személyesen rendet teremt ebben a dologban. Nagyobb konfliktusokat is meg kellett már oldania életében. Míg Anna megnézte a régi várost, amelynek alapjait még a teutonok rakták le, Lidum közel két óra hosszat beszélgetett a két ellenféllel. Rámutatott, milyen ostoba dolog, menynyire nem méltó hozzájuk ez a marakodás, s elérte azt, hogy az iménti ellenfelek kezet szorítottak egymással és megfogadták: sohasem felejtik el, hogy a társadalom ügye fölötte áll mindennek — még az asszonyok jó- vagy rosszkedvének is.

Lidum, miután kihúzta ezt az elgennyedéssel fenyegető tüskét, folytatta útját.

Amikor szombat este, a gyűlés után, megfontolt mindent, amit hallott, még egyszer átolvasta a kérdéseket, kívánságokat és javaslatokat, amelyeket a választók terjesztettek képviselőjük elé, és összehasonlította azokkal, amelyeket néhány évvel ezelőtt kellett megoldania, meglepte a parasztok érdeklődési körének tágulása, választóinak bátorsága, lendülete, öntudatuknak rohamos fejlődése. Majdnem teljesen elhallgattak az adókérdések körül támadt viták, az apró, mindennapi rendellenességek kifogásolása, a vesztegethető dolgozók és a kereskedelmi hálózat fogyatékos munkája elleni panaszok. Ennek, persze, nem az volt az oka, hogy a hibák megszűntek, eltűnt az utolsó vesztegethető ember is, s a kereskedelmi hálózat eszményien működik, hanem az, hogy az emberek megtanulták: más úton is megoldhatók

ezek a kérdések — a párt és a szovjethatalom szerveinek segítségével — s nem kell megvárniok küldöttjük közbelépését. Az egyszerű szovjet ember, miután végre beleélte magát sorsirányító szerepébe, itt, a fiatal szovjetköztársaságban is abbahagyta a suttogást és világosan, bátran szólt mindenről, ami, véleménye szerint, elősegítheti az élet fejlődését.

— Hallgasd csak, Annuska — szólalt meg Jan Lidum, amikor a gépkocsi kigördült a Népház udvaráról és a megye székhelye felé tartott a kijavított, kavicsos országúton — ez a legnagyszerűbb válasz a háborús uszítóknak és reakciósoknak. Mi mindent biztak a választók küldöttjükre! Itt újabb mocsárra untak rá a környékbeli lakosok, le akarják csapolni. Ez meg javaslat: nyolc kolhoz, közös erővel, községi villanytelepet akar építeni egy bővizű folyó mellé. Hallottál-e azelőtt ilyen beszédeket? Ki is mert volna így beszélni? Tudod, mit jelent mindez? Felelj hát, marxizmus tudósa!...

Anna elmosolyodott:

— A dialektika törvénye Szovjet-Lettország viszonyai között is megmutatta törhetetlen erejét. A új legyőzte a régit, s jogaiba lépve, folytatja győzelmes előrenyomulását.

— Helyes, Annuska, de ez még nem minden. Köztársaságunk és népünk élete végre elérte azt a fokot, ahol belekapcsolódik az egész hatalmas szovjet nép életébe: fogaskerekeink egymásután akaszkodnak a szovjet állam óriási gépezetének fogaskerekeibe, kezdenek együtt forogni, s közös motortól hajtva, egységes egészként folytatják a munkát: építik a kommunizmust. Eddig sok mulasztást kellett pótolnunk, lépten-nyomon sajátosságokba, engedményekbe, kivételekbe ütköztünk, amelyeknek felszámolása időbe került. És mint újoncok, kaptunk is bizonyos haladékot. De most már világos, hogy nincs szükségünk több haladékra. Közös iramban, váll váll mellett — előre!

Megint feljegyzéseibe mélyedt és őszintén örült minden új vonásnak, amit választóiban sikerült felfedeznie. A hajdani egyéni gazdálkodó, miután bizonyos időt töltött a kolhozban, a gazda éber szemével figyeli mindazt, ami a közös gazdaságban történik; ha úgy veszi észre, hogy a kolhozelnök túlságosan bőkezű és a kolhoz javai apadni kezdenek — nem hallgat és nem tekinget körül, hanem riadót fúj, segítségül hívja küldöttjét, ha úgy véli, hogy a többi dolgozó sokat késlekedik és ingadozik. Nem ijesztik meg a kritikától megsebzett személy fenyegetései, bizonyos abban, hogy helyesen cselekszik és tudja, hogy a szovjet életben mindig győzedelmeskedik az igazság.

— Gyorsan, nagyon gyorsan fejlődnek az emberek — mondta

Lidum. Ezt már sokszor hangoztatta, de minden újabb találkozás a nép tömegeivel ugyanerre a következtetésre juttatta, amelynek minden alkalommal megvolt a maga *új* alapja.

Feltűntek előttük a város fényei. Mint a legtöbb vidéki város peremén, a sima út hirtelen véget ért s a gépkocsi macskaköves úton bukdácsolt mindaddig, amíg az aszfaltozott vagy cementezett főutcára nem ért. Az élcfaragók úgy mondták, hogy a városatyák szándékosan nem javíttatják meg ezt az átmeneti övezetet a falu és a város között, hogy a sima úton elszunyókált soffőrök kellő helyen felébredjenek és baleset nélkül érjenek a városba. A rossz útszakasz valójában az itt-ott még fennmaradt idejét múlt dolgok közé tartozott, a régi rendszer hagyta örökbe: a falu és a város, a járás és állam közötti ősi viszály késői maradványa volt, a torz és elavult „enyém-tied" elvre emlékeztetett. Jan Lidum, miután tulajdon öreg csontjain próbálta ki ennek az „elvnek" kellemetlen hatását, újra elővette jegyzetfüzetét és beleírt valamit.

— Szégyen és gyalázat, hogy ilyen apróságot nem tudnak megcsinálni... — mormolta. — Nem baj, nem hagyom őket békén addig, amíg meg nem mozdulnak.

A gépkocsi megállt a ház előtt, amelyben Ilza és Artúr lakott — úgy határoztak, hogy itt szállnak meg éjszakára.

2

Keveset aludhattak azon az éjszakán. Amíg Artur és Valentyina aprósága, a kis Janit napi „munkáját" be nem fejezte, teljesen lefoglalta szüleit. Nemrég ünnepelte születésének első évfordulóját, születésnapján tette meg az első lépéseket s most már önállóan, idegen segítség nélkül el tudott jutni a három szobából, előszobából és konyhából álló kis világ minden sarkába. Az előtte feltáruló új lehetőségek, amelyekkel rendkívül elégedett volt a kis szovjet polgár, új gondokat okoztak a család felnőtt tagjainak: Janittól, akár a tűztől, óvni kellett az újságokat, könyveket, iratokat, mert mindazt, ami a kezébe került, a fiúcska kíméletlenül darabokra szaggatta, s különös gyönyörűséget lelt ebben a műveletben, amit felnőtt ember nem képes megérteni. Miután Artur disszertációjának másolata Janit kezébe került és első két lapja apró darabkákra szakadt, még Ilza is — aki pedig unokája minden tettét helyesnek és okosnak tartotta — beismerte, hogy a kis polgárt valóban korlátozni kell egyben-másban. A kis Janit szótára fontos szóval gazdagodott: „nem szabad!"

Artur tavasszal ismét Moszkvában töltött néhány hetet és sikerrel megvédte kandidátusi disszertációját — munkája hamarosan könyvalakban jelenik meg.

— Mi a további terved? — érdeklődött Jan Lidum.

— A következő ötéves tervemben doktori disszertációt szándékozom írni — felelte Artur. — Végleges témát még nem választottam, de azt hiszem, agrárpolitikánkról lesz benne szó. Mit szólnál ilyenfajta témához: „A kommunizmus építésének útjai a kolhoz faluban"?

— Jó és érdekes téma.

— Míg a disszertáció megvédésére sor kerül, életünk valósága annyi konkrét anyaggal lát el, hogy csak győzzem összegyüjteni.

— Hát az Akadémiával mi lesz? — kérdezte Lidum.

Arturt ugyanis, nyomban az után, hogy a kandidátusti címet megszerezte, a Lett Tudományos Akadémia egyik intézete meghívta tudományos munkatársának.

— Várjanak még — felelte Artur. — Nemcsak egy intézet falai között lehet tudományos munkát folytatni, hanem mindenütt, ahol emberek élnek és dolgoznak. Egész életünk: tudomány. Majd ha magamba sűrítek minden ismeretet és benyomást magából az életből, csak akkor gondolhatok valami akadémiai dolgozószobára.

— És ha a párt úgy véli, hogy már ma hasznosabb munkát végezhetsz ilyen dolgozószobában, mint a megyei bizottságban?

— Akkor, természetesen, azt teszem, amit a párt követel. De remélem, néhány évig még itt dolgozhatok.

— Én kétlem.

— Talán tudsz valamit, bácsikám? Artur aggodalmasan pillantott Jan Lidumra.

— Félfüllel azt hallottam, hogy Rigába akarnak helyezni valamelyik új Főigazgatóság élére, amelynek megszervezéséről határozatot hozott a kormány — felelte Lidum. A szeme körül támadt számtalan apró ránc és beharapott felsőajka elárulta, hogy amit elmondott, egész határozottan tudja. Artur megértette és gondolkodóba esett.

— Akkor hát aligha lesz valami a doktori disszertációból — mondta csöndesen.

— Miért? — Lidum csodálkozva húzta fel a szemöldökét. — A Főigazgatóság munkája szoros kapcsolatban lesz a tervezett disszertációd témájával. Ahogy mondják, összekötheted a kellemeset a hasznossal. Elvégre is, minek dajkált, edzett és képez-

tetett a párt, ha fél életeden keresztül egy helyen akarsz gubbasztani? Nem való ez, kedvesem, mindennap többet és többet kell visszafizetnünk a pártnak.

— Magam is így gondoltam.

Másnap reggel mindhárman elindultak a purvaji járásba (Artur is csatlakozott Annához és Jan Lidumhoz.) Valentyina nem hagyhatta egyedül a kicsit — Ilza aznap a falusi tanácselnökök számára tartott szemináriumon vett részt.

Forrón tűzött a nap. A soffőr lebocsátotta a ponyvatetőt és nyitott kocsivá alakította át a „Pobedát". A gépkocsi majdnem minden kilométeren megállt, mert Jan Lidum nem tudott közönyösen elhaladni egyetlen új épület, nagyobb szántóföld vagy csorda mellett sem. Artur, aki jól ismerte megyéjét, magyarázott.

— Ennek az új Népháznak építését csak a tavasszal fejezték be. Visszafelé bemehetünk megnézni. A szakértők azt mondják, hogy a nézőtér Lettország legjobb akusztikájú terme, a színpadról még a suttogás is elhallatszik a legtávolabbi sarokba... Abban a csordában van Magone, az a tehén, amelynek a múlt évben ötezer kilogramm volt a tejhozama. Ebben az évben még ötszáz kilogrammal akarják emelni. A fejőnőjét a Munka Vörös Zászló érdemrendjével tüntették ki... Nézd csak meg azt az új tehénistállót! Az „Iljics emlékezete" nevű kolhoz tulajdona. Minden gépesített, még a fejés is. Saját áramuk van, légturbina fejleszti. Még a fát sem kézzel fűrészelik.

— Hm, igen... — mondta elégedetten Jan Lidum. — Úgy látom, sok rohammunkás dolgozik a te doktori disszertációdon. És te még kétségbevond, hogy sikerül!?

Jan Lidum minden útkereszteződésnél kiszállt, megállt sok útjelzőtábla előtt és sorra elolvasta:

— „Cinja",* „Kommunárd", „Nakotine", „Iljics útja"; „Arany vetés", „Dzirnupe", „Május Elseje", „Sztálin termelőszövetkezet"... — Hová lettek a Kalna-Brencsik, a Dundurok meg a Putrinkalok?

— Ott vannak, ahol a balti teuton bárók, csupán a nép rossz emlékeiben élnek még — mondta Anna. Csaknem két esztendei távollét után lépten-nyomon valami újat vett észre, s minél jobban közeledtek a purvaji járás felé, annál több oka volt a csodálkozásra.

Egy helyen le kellett térniük az országútról s kerülőúton haladtak át egy ideiglenes hídon. Körülbelül kétszáz méterrel

* *„Cinja"* = „Harc".

lejjebb a folyón, ahol azelőtt vasbeton híd állt, a folyó mindkét partján gépek, építőanyag, építmények tornyosultak.

— Ezt érdemes megnézni — mondta Artur.

Megállították az autót és gyalog indultak az építkezés színhelyére, ahol most még összevisszaság volt. De aki figyelmesen szemügyre vette ezt a zűrzavart, lassanként megértette, mire kell a felhalmozott fém, fa, beton és föld. Az emberi kéz és agy céltudatos munkáját tükrözte itt minden.

— Itt vízi áramfejlesztő telep készül, ugye? — kérdezte Jan Lidum.

— Úgy van itt villanytelep lesz — felelte Artur felcsillanó szemmel. Jövő május elsején akarjuk üzembe helyezni. Tizenkét kolhozt lát majd el fénnyel és kielégíti teljes áramszükségletüket. Befellegzett a petróleumlámpásoknak és egyéb füstölőknek, nyugodjanak békében a régi vasalók és teáskannák!

— Jut-e valami ebből a purvajiaknak? — kérdezte Anna.

— Hogy jut-e? A villanyáramnak csaknem felét ők kapják — felelte Artur. — De meg is dolgoznak érte becsülettel: eddig a munkások és építőanyag-fuvarosok javarészét a purvaji járás kolhozai adták.

Néhány kilométer után kénytelenek voltak újra megállítani az autót és kiszállni. A „Sztálini út" óriási őszi rozstábláján megpillantottak valamit, aminek láttára Jan Lidum elragadtatottan kiáltott fel és csettintett az ujjával, Anna arcát pedig rózsásra festette az izgalom.

— Ez már igen! — mondta Lidum. — Kombájn Lettország földjein! Értitek, drága barátaim? Kombájn!

Csakugyan kombájn volt. Mint a hajó a tengeren, nyugodtan ringott a beláthatatlan mező aranyos hullámain a hatalmas gép, s egyenlő távolságokban kicsépelt szalmacsomókat hagyott maga mögött, nyomában rövidrevágott tarló széles sávja húzódott. A napfényben megcsillantak a fényes vágószárnyak, zúgott a cséplődob, s a kicsépelt gabona aranyos patakja egyenletesen ömlött a magtartályba.

Amikor a kombájn az országút közelébe ért, Anna felismerte a kombájnkezelőt: Zsan volt, az öccse. A gabonaföld szélére érve, az országúttal párhuzamos irányba fordította gépét, leszállt a kombájnról és a „Pobedához" lépett. Megváltozott az arca — a kis sötét bajusz idősebbé és férfiasabbá tette.

— Mit csinálsz, kedves fiam, mit csinálsz? — ingatta a fejét Lidum. — Mialatt mások a templomban imádkoznak, te egymagad lekaszálod és kicsépeled az egész őszi vetést? Hagyj valamit a többieknek is!

Zsan szélesen mosolygott.

— Hol vannak már azok az ájtatosok, Lidum elvtárs! Gandra anyón kívül senki sem hallgatja már a mieink közül Reinhart prédikációit!

— Mióta jársz ezen a hajón? — kérdezte Anna.

— Tegnapelőtt jöttem ki vele először. Még két-három nap, s a „Sztálini út" őszi gabonáját learatom és kicsépelem.

— Nem éretlen a gabona? — érdeklődött Artur.

— Éppen olyan, amilyennek lennie kell. A kombájntól egyenesen vihetik a begyüjtőhelyre és átadhatják az államnak. Láttátok volna, mi volt itt tegnapelőtt...

— Mi volt? — kérdezte Lidum. Letépett egy kalászt, szétmorzsolta a tenyerén, s amikor a magok kiszöródtak, fogaival próbálta ki keménységüket. — Az ám, nem szabad várni, gyorsan le kell aratni, különben peregni kezd a szeme.

Zsan mosolyogva mesélte:

— Talán senki sem maradt otthon, amikor először megindult a kombájn a földeken. A falu apraja-nagyja összesereglett, hogy megnézze, hogyan dolgozik az „ördögmasina". Mert így hívták az asszonyok. Az öreg Gandrisné még sírt is egy verset, hogy most majd éhínség következik, mert a szem fele a kalászban marad, a szárat meg csak félig vágjuk le. Amikor a kombájn megindult, százával tódultak utána az emberek, méregették a tarló magasságát és tapogatták a kalászokat, szemet kerestek bennük. De hiába fáradoztak, egyetlen egyet sem találtak! Ettől fogva senki sem csúfolta a kombájnt az ostoba „ördögmasina" gúnynévvel, s az öreg Gandrisné most már nem győzi magasztalni azt az okos embert, aki ezt a gépet kieszelte.

Lidum szívből felnevetett.

— Gyors behódolás volt. Szerencséd, hogy az első kísérletet ilyen tiszta vetésen végezhetted. Ha gazos lett volna a tábla, vagy ha a gabona nem érett volna be egészen, nem ment volna ilyen simán a dolog.

— Ami igaz, az igaz, a kombájn nem tűri a gyomot — felelte Zsan. — Tisztán kell tartani a vetést, ennyi az egész.

— Meddig dolgozol ma? — kérdezte Anna.

— Ha nem lesz eső, dolgoznék még néhány órát.

— Akkor hát este találkozunk — mondta Anna.

Zsan visszament a kombájnhoz, a kormányhoz ült, és a szántóföldek hajója újra biztosan haladt előre.

A „Sztálini út" kolhozvezetőségén Regut, Brigis és Aivar fogadta az érkezőket.

— Lám csak, milyen kedves vendégek! — kiáltotta már

messziről Regut. — Szálljatok ki, elvtársak, fáradjatok be. Épp a legjobbkor jöttetek. Csak annyi időtök maradt, hogy a hosszú utazás után egyetek valamit, körülnézzetek, mi újság nálunk, s már indulhattok is a gyűlésre.

— Itt ma gyűlés lesz? — csodálkozott Anna.

— De még milyen, kedvesem, ha tudnád! — mondta Regut. — Ilyen még nem volt, amióta itt élünk. Milyen jó, hogy újra itthon vagy! Örülnek majd az emberek, ha meglátnak a gyűlésen. Senki sem felejtett el. Alig várta már mindenki, hogy visszatérj.

Míg a többiek követték Regutot a szobába, ahol már megterítettek számukra, Anna belekarolt Aivarba és, különválva a többiektől, a nagy gyümölcsösbe indultak. A kolhozparasztok, két évvel ezelőtt, itt gyűltek össze János-nap éjszakáján „ligo"-ünnepre, itt szálltak harcba a banditákkal, s Aivar ajkát itt hagyta el az első bátortalan vallomás — kimondhatatlanul kedves volt szívüknek mindaz, ami azzal a vallomással kapcsolatban volt.

3

A vendégek nem maradtak sokáig a kolhozvezetőség épületében. Miután megtudtak néhány fontos adatot — mekkora a vetésterület, milyen nagy az állatállomány — átnézték a költségvetés egyes pontjait meg a számvivő szobájában függő táblát, amelyen az egyes kolhozparasztok teljesített munkaegységeit tüntették fel — Reguttal és Brigisszel együtt végigjárták a kolhozgazdaság legfigyelemreméltóbb helyeit. Aivar jól ismert mindent, otthonosan járt a tenyészeteken, a melegágyak között, a kísérleti területeken, a micsurinista laboratóriumban, s megmagyarázta a vendégeknek mindazt, amivel Regut kevésbé volt tisztában.

Regut nemrég vásárolt egy sötétkék „Moszkvicsot" és ő maga vezette, ha nem is olyan ügyesen és bravúrosan, mint egy hivatásos soffőr, de elég bátran és biztosan. A hátratolatással már nehezebben boldogult, de erre csak olyankor fanyalodott, amikor keskeny úton kellett megfordulnia, ő viszont kerülte az ilyen helyzeteket.

— Minek tanuljak hátrafelé menni? — tréfálkozott, amikor ez a kis nehézség szóba került. — Hiszen ezentúl mindig csak előre haladunk!

Nagyon büszke volt a kolhoz klubjára, amelyet egy elszökött kulák lakóházában rendeztek be. A földszint egy részét, néhány

fal lebontásával, gyűlésteremmé alakították át. A közel másfélezer kötetes könyvtárban az olvasók csaknem minden szocialista mezőgazdasági szakkönyvet megtalálhattak, ami a háború után megjelent Lettországban. Az emeleten volt a micsurinisták laboratóriuma, az olvasóterem, a vörös sarok, a pihenőszoba különféle társasjátékokkal és hatalmas rádióval.

— Hogy sikerül az új növények meghonosítása? — érdeklődött Anna, amikor Aivar megmutatta a látogatóknak a micsurinista laboratórium különféle nevezetességeit.

— Kitűnően — felelte Regut helyett Aivar. — A gumipitypang már teljesen meghonosodott és a kísérleti területekről kikerült a földekre. Az ősszel aratják le az első hektár ágasbúzát és ezzel tökéletesen megoldják ennek a rendkívül bő terméshozamú búzafajtának vetőmag-kérdését. Még a szomszédoknak is jut belőle. A kolhoz szójababbal és zöld moharral is kísérletezik, Regut pedig, aki nagyon édesszájú, már szőlőről meg görögdinnyéről ábrándozik. Őszibarackról és mandarinról még nem hallottam semmit, de feltehető, hogy már azon is törik a fejüket.

— Úgy beszél, mintha valaki más eszelte volna ki mindezt — nevetett Regut. — Pedig ő a főbűnös. Összeolvas minden bölcseséget és alighogy beteszi hozzánk a lábát, már újításokhoz lát. Egészen megbolondította fiainkat meg lányainkat ezekkel a ritka újdonságokkal. Csapatostul járnak a nyomában s jobban hiszik minden egyes szavát, mint a vénasszonyok a papi prédikációt.

— Túlzás, amit mondasz, de igaz, hogy az ifjúságot érdekli az efféle szép munka — jegyezte meg Aivar.

A lótenyészeten Anton Paceplisszel és Peter Gandrisszal találkoztak. Peter mellén a Munka Vörös Zászló érdemrendje piroslott, s amikor végigvezette vendégeit az istállón, Regut fülébe súgta Annának és Jan Lidumnak, hogy Peter Gandris valószínűleg elnyeri a Szocialista Munka Hőse címet; húsz kancától húsz csikót nevelt.

— Mit szóltok hozzá: már Hősünk is lesz! — mosolygott Regut. — Jövőre egészen biztosan megkapja ezt a címet.

— Aki jól dolgozik, kapja meg, ami jár neki — mondta Lidum.

— Hiszen éjjel-nappal itt van a tenyészeten, hetenként csak egyszer megy haza, fürödni a gőzben. Nincs ebben semmi csodálatos.

Anna odalépett apjához.

— Hogy vagy, apám? — kérdezte.

— Nincs hiányom semmiben... — mosolygott Paceplis. — A lovacskák szépek, torkig ehetem magam, elég sok munkaegységem van. Mi hasznom volt abból, hogy gazda volt a nevem, amikor egész életemben nem bírtam zöldágra vergődni? Hát te hogy vagy?

— Ezentúl megint itt dolgozom a gépállomáson, Finogenov helyett.

— Hát Aivar? Külön éltek majd? Furcsa lesz az!

— Meglehet, hogy nem is kell külön élnünk. Éppen azért jöttem ide dolgozni.

— Szóval ő is itt marad?

— Valószínűleg. Eljössz a gyűlésre?

— Már csak meghallgatom. — Paceplis váratlanul elnevette magát. — Hanem mondhatom, csöndben csináltátok a lakodalmat. Pedig azt reméltem, kóstolhatok egy kis vodkát a lakzin. Nehogy megneheztelj majd, lányom, ha ezt egyszer visszafizetem neked. A menyecskét már kiszemeltem magamnak, de a lakzi napját nem árulom el. Ha te úgy, én is úgy.

— Házasodni akarsz... még egyszer? — Anna zavartan pillantott apjára.

— Miért ne házasodnám meg, ha szabad kérdeznem? Nem vagyok még olyan öreg. Elég időm van még hátra.

— Persze... ez igaz... — felelte elgondolkodva Anna.

De amikor Anna csatlakozott a többiekhez, Paceplis ravaszkásan elmosolyodott és megcsóválta a fejét. „Jól megijesztettem. Biztosan elhitte. Nem szeretne még egy mostohát. No, de hát megleszek én házasodás nélkül is. Úgy sincs már hely negyedik feleségnek a családi sírkertben. Még jó, ha én elférek."

A tejgazdaságban olyan mély csend uralkodott, mint rendesen nyáron, amikor legelőn van a jószág, Regut ezért a lótenyészet megtekintése után egyenesen a Kígyó-mocsárhoz vezette vendégeit.

Az újonc-vezette kis „Moszkvics" óvatosan haladt el a gépállomás mellett, érintette azt a helyet, ahol valamikor a Szurumi-tanya düledező épületei látszottak, de most csak néhány orgonabokor és két vén almafa mutatta, hogy itt valamikor emberek laktak. Minden épületet lebontottak, a régi kutat betemették, a korhadozó kútgémet ledöntötték, s a tanya helyén most, egészen a hajdani udvarig, a kolhoz krumpliföldjei húzódtak. Anna elnézett a családi fészek felé, de egyetlen fájó gondolata sem támadt, a szíve sem dobogott izgatottan. A nagy mocsár felé fordult, amelyet a gépkocsi megközelített. A hajdani Szurumi-tanya közelében, az országúttól balra, új mezei út húzó-

dott. Regut lassított, balra kormányozta a „Moszkvicsot" és nyugodtan, mintha ez volna a legtermészetesebb, ráhajtott a mocsárra — oda, ahová néhány évvel ezelőtt még nem léphetett emberi láb. Annát elöntötte az öröm és boldogság meleg hullláma. Önkénytelenül megragadta Aivar kezét és mélységes meghatottsággal, felcsillanó szemmel nézett rá.

Aivar szavak nélkül is megértette. Nem akarta szétfoszlatni ezt a csodálatos, szinte mesebeli hangulatot, amely csak olyan emberen lehet úrrá, aki győzött a nehéz harcban — elmosolyodott és némán bólintott, mintha azt mondaná:

„Igen, nem csal a szemed, itt mocsár volt, de eltűnt."

Óriási, zöldelő, bozóttól és gyökerektől megtisztított mező van a helyén, távoli széle beleolvad a sötét fenyvesbe. Hosszú petrence-rudakon lekaszált lucerna szárad, itt-ott szénakazlak tornyosodnak, egy kilométerrel tovább pedig az új réteken békésen legelő, vörösbarna tehenek hatalmas csordáját pillantották meg.

A mocsár közepén, az ingovány és mocsárablakok helyén hosszú, még befejezetlen épület magaslott, fehér szarufáján virágkoszorú, körülötte, félkörben, félig elkészült épületek. Regut, meg sem állva, ferdén átvágott a mocsáron. Mindenki hallgatott, de lelke mélyéig megindult. Mint valami csoda bontakozott ki előttük a föld újjászületett termékenységének fenséges képe.

A mocsár másik végén, egyik parttól a másikig, vagy harminc hektárnyi megművelt föld húzódott. Különös, soha nem látott növények zöldeltek rajta, egymástól félméternyi távolságban egyenletes sorok; a tövekből, minden tizenöt centiméteren, levelek sötétzöld kis rózsája sarjadt. A rózsák közepéből, mint duzzadt kis tölcsérek, törtek elő a bimbók.

— Mi ez? — törte meg végül Jan Lidum a hallgatást.

— Gumipitypang... — felelte Aivar. — A jövő gumija, gépkocsiabroncsa, sárcipője, gumicsizmája... Az idén nem mertünk többet vetni, de jövőre kétszerekkora területet vetünk be gumipitypanggal. A távlati tervben az egész mocsár területének egyharmadát jelöltük ki a számára.

A gépkocsi elérte a mocsár szélét, amely már az aizupi járás területéhez tartozott; távolabb, az Iszapos-tóhoz vezető csatorna mindkét oldalán kaszálók, legelők és hatalmas vetéstáblák húzódtak — ugyanolyan volt itt a táj képe, mint a purvaji járásban. A főcsatornák jókora részekre osztották a Kígyómocsarat, legalább egy négyzetkilométernyi volt minden egyes rész. Ezeket keskenyebb vízgyűjtők szabdalták hosszú sávokra, a vízgyűjtők között nem volt sem árok, sem mezsgye, csak sima

húsz-harminc hektárnyi rét, szántó és legelő: az egész sekélyhálózat, alagcsövek formájában, a föld alatt rejtőzött. Bármelyik mezőgazdasági gépnek — traktornak, kombájnnak, vetőgépnek — elég helye volt, hogy kifejthesse minden erejét.

Regut, visszatérőben, egy helyen megállította az autót. Az utasok kiszálltak és végigmentek az évelőfüvek lekaszált rétjén. Olyan különös, szinte mesébe illő érzés volt, hogy a hajdani ingovány, amelyben még a nyúl is nehezen szökdelt zsombékról zsombékra, most engedelmesen simul az ember lába alá és a föld gazdag gyümölcsei sokasodnak rajta.

— Tudjátok-e, mennyi lucernát meg szénát kaszáltunk az idén ezen a mocsáron? — szólalt meg Regut. — Átlag kilencvenhat mázsát hektáronként! És micsoda takarmány az! Valóságos sűrítmény! Kár, hogy nincs több jószágunk, elláthatnánk még vagy százat ezzel a jó takarmánnyal.

— Hát a kígyók? — kérdezte Anna. — Sok tehenet martak meg a nyáron?

— Egyszer sem fordult elő.

— Akkor meg kell változtatni a mocsár nevét — nevetett Artur. — Miféle Kígyó-mocsár az, amelyikből eltűntek a kígyók?

— Mocsár? — Aivar csodálkozva pillantott unokatestvérére. — Lennél szíves megmutatni, hol van itt mocsár?

— Bocsáss meg, Aivar, még rájár a nyelvem — mentegetőzött Artur. — Még most sem tudom megszokni ezt a csodát.

— Nem csoda ez, Artur, hanem a szovjet ember alkotómunkájának eredménye — jegyezte meg Jan Lidum.

Itt, a hajdani mocsár közepén találkoztak Finogenovval, aki csak félórája értesült a vendégek érkezéséről. Köszöntötte őket, aztán megkérdezte Annától:

— No, Anna Antonovna, hát megtartottuk-e a szavunkat, amit a búcsúzáskor adtunk, azon az esős napon?

— Minden ígéretet teljesítettek, Finogenov elvtárs — felelte Anna, keményen megszorítva Finogenov kezét. — Egyetmást még túl is teljesítettek.

— Például? — Finogenov szelíden elmosolyodott.

— Folyton azt várom, hogy megcsípjen egy szúnyog, de hiába várom — mondta Anna. — A tudósoknak nemsokára a messzi északi tundrákra kell menniök, hogy felkutassanak egy példányt a gyűjteményükbe.

Csengő nevetés támadt.

— A szúnyogokkal már régóta folytatom a harcot — mondta Regut. — Nekem, mint látják, elég vérem van és nem nagy szerencsétlenség, ha egy-két kis szúnyog belőlem táplálkozik,

de semmi kedvem ahhoz, hogy élősködőket etessek. Ne búsuljanak a tudósok: itt-ott az erdőkben, ahol sok a páfrány, egész rajokat találnak még, de siessenek a gyüjteményükkel, mert az hírlik, hogy nemsokára az erdőkből is lecsapolják a felesleges vizet. Hová bújnak akkor a szegény kis szúnyogok?

Úgy tréfálkoztak és kacagtak ezen a napon, mint a győztesek, akik már túl vannak a harc nehezén, a kivívott győzelem nagyságát pedig még nem tudják felmérni.

— Mikor adhatom át az ügyeket? — kérdezte Finogenov Annától. Már tudta, hogy Anna lesz az utóda. — Még nyilván nem vette ki a szabadságát.

— Nem is tudom, mi lesz a szabadságommal — felelte Anna. — Most vagyunk a legnagyobb munkaidőben... micsoda dolog volna, ha az igazgató helyettese éppen most utazgatna délre?

— Nem akarok dicsekedni, de elég jó állapotban hagyom a gazdaságomat — folytatta Finogenov. — Semmi különös nem történik, ha egy hónapig távol lesz.

Megállapodtak abban, hogy reggel találkoznak a gépállomáson és jegyzőkönyvbe veszik a munkakör átadását, illetve átvételét.

...Alkonyatkor minden irányból tódultak az emberek a Kígyó-mocsár közepe felé. A természettől visszahódított föld közepén, az új tejgazdaság udvarán gyűltek össze. Sokan álltak, mások leültek az egyszerű fapadokra, gerendákra, építőanyagkupacokra vagy a zöld fűre. Az udvar egyik végén vörös kelmével letakart asztal, néhány pad és szék állott.

Amikor a nép összegyűlt, az asztalnál helyet foglalt a járási végrehajtó bizottság elnöke, Brigis, Artur Lidum, Kluga járási párttitkár, a „Sztálini út", a „Raudupe", a „Győzelem" és a „Komszomolista" nevű kolhozok elnökei, köztük Regut is, a kolhozok néhány tekintélyes dolgozója, köztük Olga Lipstin, a tejgazdaság vezetője. A szerény asszony mellén megcsillant az alkonyi fényben a Lenin-rend. Olga ősszel párttag lett. Brigis felkérte Lidum minisztert, Annát, Aivart és Finogenovot, hogy foglaljanak helyet az elnöki asztalnál. S mikor azok, kis húzódozás után, leültek a második sorba, megnyitották a gyűlést.

— Elvtársak... — fordult Brigis a kolhozparasztokhoz. — Néhány nappal ezelőtt járásunk négy kolhozában közgyűlést tartottak. A „Sztálini út", a „Raudupe", a „Győzelem" és a „Komszomolista" nevű kolhozok tagjai, mérlegelve a körülményeket és további fejlődésük kilátásait, egyhangúlag elismerték, hogy a kollektív gazdálkodás még sikeresebb folytatása érdekében

egyesülniök kell, s mint egyesített „Sztálini út" nevű kolhoz, folytatni munkájukat...

Hosszas taps szakította félbe Brigist. Amikor végre szóhoz juthatott, így folytatta:

— A járási végrehajtó bizottság elolvasta a négy kolhozgyűlés határozatait és jegyzőkönyveit. Itt vannak, az elnöki asztalon. Megtanácskoztuk a megyei végrehajtó bizottsággal és pártbizottsággal, s arra a következtetésre jutottunk, hogy az egyesülés tervét támogatni kell. Ugyanígy vélekedik a köztársaság kormánya és a párt Központi Bizottsága is. A négy kolhoz egyesülését tehát jóváhagyták, s nektek, drága elvtársak, ma meg kell választanotok az egyesült kolhoz elnökét, valamint vezetőségét és ellenőrzőbizottságát. Azt hiszem, az lesz a leghelyesebb, ha először az elnököt választjuk meg. Van valakinek ellenvetése? Úgy látom, nincs. Tehát kérem a jelöltek nevét.

— Regut! — kiáltotta valaki.

— Szót kérek! — állt fel Regut. — Más javaslatom van.

— Regut elvtársé a szó — mondta Brigis.

Regut az asztal végéhez állt, hogy mindenki jól láthassa, nyugodtan nézett végig az egybegyűlteken, aztán egyszerű szavakkal, folyamatosan beszélni kezdett:

— Mint tudjátok, két évig viseltem a kolhozelnöki tisztséget. Ennyi idő tökéletesen elég ahhoz, hogy az ember eldöntse magában: mire képes és mire nem. Ez alatt az idő alatt megtanultam sokmindent, amit két évvel ezelőtt még nem tudtam. De világosabban látom a fogyatékosságaimat is. Elég tapasztalattal és gyakorlattal rendelkezem, de ez csak abban az esetben volna hasznos, ha úgy akarnánk élni, dolgozni, gazdálkodni, mint eddig — ma ugyanúgy, mint tegnap. Ahhoz, hogy a jövőbe láthassunk, hogy előre úgy szervezzünk meg mindent, ahogy majd öt, tíz, húsz év mulva megkívánják a körülmények, hogy elvehessük a természettől azt, amit apáink, s mi magunk sem tudtunk elvenni, mindehhez nem elég a puszta gyakorlati tudás — különleges képzettség, a mezőgazdaság-tudomány ismerete szükséges hozzá. Ezzel pedig én nem rendelkezem. Csak azért boldogultam eddig a kolhozgazdasággal, mert az kicsi volt, s mert nagyon sokat segítettek tanácsaikkal azok az emberek, akik többet tudtak, mint én. Most, amikor egyesített kolhozt kell irányítani, az én erőm nem elég, ezt az óriási gazdaságot nem tudom a kezemben tartani. Ezért van egy javaslatom; már meg is tanácskoztam a többi kolhoz elnökével és sok dolgozójával. A megyei szervezetek és a minisztérium szintén tud róla és támogatja. Igaz emberért, akire nyugodtan rábízhatjuk az

egyesített kolhoz vezetését, nem kell messzire mennünk, itt van közöttünk, jól ismeritek mindannyian. Velünk volt, amikor az első bizonytalan lépéseket tettük a kolhozélet útján, segített nekünk minden lépésünkön, véghezvitte a földrendezést és kidolgozta első hároméves tervünket. Keze alatt termékeny földdé változott az óriási mocsár, amelynek közepén ma egybegyűltünk, hogy döntsünk további életünkről. Azt javaslom, hogy őt válasszuk egyesült kolhozunk elnökévé, őt, Aivar Lidum elvtársat.

A tekintetek már a beszéd közben is Aivart keresték, s minél tovább beszélt Regut, annál világosabbá vált előttük, hogy Aivar az, akiről szó van. Amikor Regut elhallgatott, olyan hatalmas taps zúgott fel, hogy, ha valami kis résben itt rejtőzködött volna az utolsó szúnyog, az is elrebbent volna ijedtében.

— Helyes! — kiáltották itt is, ott is. — Aivar Lidum legyen az elnök! Méltó rá! Szavaztass, Brigis, mire vársz?

Aivar az elnöki asztalnál ült, a második sorban, s azt sem tudta, merre nézzen zavarában. Regut mindenki előtt kimondta azt, amiről titokban már rég álmodozott. Ez volt Aivar leghőbb vágya: a nép között dolgozni s erejét és tudását éppen ott áldozni az új élet építésének, ahol még olyan elevenen élnek az emberek emlékezetében a tegnap torz kísértetei, a gyermekkor és ifjúság hajdani keserűségei.

— Lidum elvtárs — szakította félbe gondolatait Brigis — a gyűlés hallani kívánja a véleményedet. Addig nem kezdhetjük a szavazást.

Aivar felállt és az asztal végéhez lépett. Talán még sohasem volt ilyen hatalmas, férfias, de egyben ilyen elfogódott, mint ebben a percben. Talán csak egyszer volt ilyen, azon az emlékezetes estén, amikor a kerületi pártbizottságban átvette a párttagsági könyvét.

— Nem találok szavakat, drága elvtársak — mondta — hogy megköszönjem nektek ezt a bizalmat, amellyel ma megtiszteltetek. Megmondom őszintén, minden tettetés nélkül: javaslatotok szívem szerint való és nem is tudok elképzelni szebb, nagyszerűbb feladatot, mint hogy együtt dolgozzam veletek ezen a földön, amelyet közös erővel visszahódítottunk a természettől. Amennyiben tőlem függ, szívesen itt maradok köztetek és vezetem a kolhozt, de van két akadály, amivel én magam nem tudok megbirkózni.

— Mi az a két akadály? — kérdezte Artur.

— Az egyik: a Földművelésügyi Minisztérium állományában vagyok és a miniszter beleegyezése nélkül nem vállalhatok más munkakört.

— Már elintéztük! — kiáltotta Regut, s nem tudta elfojtani mosolyát. — A mult héten felkerestük a minisztert és mindenben megállapodtunk.

— Vagy úgy — mosolyodott el Aivar. — Akkor hát elmondom a másikat... El kell még végeznem a mezőgazdasági akadémia ötödik évfolyamát. Le kell tennem az államvizsgát és megvédenem a diplomamunkámat. Ez azt jelenti, hogy jövő nyárig időm egy részét tanulmányaimra kell fordítanom.

— Elvégezheted az akadémiát is! — kiáltották a helyükről a gyűlés részvevői. — Annyi időt adunk a tanulásra, amennyi kell! Vezetheted a kolhozt is, s a vizsgáidat is leteheted! Mocsárlecsapolás közben is tudtál tanulni! Nálunk sem vár rád nehezebb munka!

Aivar Lidumot félperccel később egyhangúan az egyesült kolhoz elnökévé választották. Regut lett a helyettese.

Amikor a vezetőség minden szervét megválasztották, Aivar ismét szót kért és elmondta a kolhozparasztoknak, milyen tervek érlelődtek a fejében, még mielőtt megtudta, hogy itt dolgozik majd.

Az emberek hallgatták, és tudták, hogy amit hallanak, nem fantázia szüleménye, hanem közeli, szinte tapintható valóság, a gyönyörű és boldog holnap kezdete. A kiharcolt jelen kincses mélyeiből felkel a kommunizmus napja, s mindaz, amit kívánsága szerint képes alakítani az emberi értelem és lelkiismeret, új fényben tündököl fel, új szépségben és összhangban bontakozik ki.

Így lesz, így kell lennie — így akarja a viharokban edződött szovjet ember, akit Joszif Sztálin tanított meg álmodni és harcolni álmai valóraválásáért.

A hajdani mocsár közepén véget ér a nagygyűlés, de az emberek még nem szélednek haza. Muzsika hangja árad, vidám dalok csendülnek fel a sötétben, az új tejgazdaság udvarán táncoló párok forognak a holdfényben. Ha jól megnézzük őket, ott láthatjuk közöttük régi ismerőseinket és barátainkat, akiket végigkísértünk sok nagy és nehéz úton. Csak két embert — Aivart és Annát nem találjuk ezen a helyen. Távolabb kell keresnünk őket, a hajdani mocsár messzi térségén, a csöndes, néptelen helyen, ahol a főcsatorna a második levezetőárokkal találkozik. Itt állnak, a kis torkolatnál, a lapos parton, és nézik a holdfényben tündöklő, csobogó, susogó vizet... a folyóba ömlik, a messzi tengerbe, amelynek partjai között elég hely van, hogy befogadja akár száz, akár ezer mocsár vizét. Ömlik a mo-

csárvíz, nem torpan meg egy pillanatra sem; sűrű és sötét, mintha az öreg mocsár rossz vére volna.

— Legyőztünk végre, telhetetlen mocsár... — szólal meg Aivar, és megszorítja Anna kezét. A hajdani ingovány közepe fölött ragyogó fénypontot nézi. Zene, örvendező hangok szűrődnek onnan. És Anna keze meghitten, az örök barátság gyöngéd erejével viszonozza férje kezének kemény szorítását.

— Soha többé nem támadsz fel, te gonosz, romboló erő — mondja Anna. — Nem engedjük. Mi mondjuk ezt neked, mi, szovjet emberek.

Hosszú, tüzes csíkot rajzol a sötét égre egy lehulló csillag. Aztán kilobban a fény. Széna fűszeres illatát tereli a szél, idehallik a legelőről a tehenek tompa bőgése. Az egész élő természet gyüjti az erőt a holnaphoz.

— a kétszeres Sztálin-díjas regényíró, novellista és dramaturg — a lett szovjet irodalom egyik legtehetségesebb művelője.

Az író 1904-ben hajógyári munkáscsaládból született Riga külvárosának Milgravis nevű telepén. Gyermekkora egyszerű emberek, halászok, teherhordók és tengerészek között telt el. Az első világháború idején, mint sok más lett család, Laciszék is Oroszországba, Szibériába menekültek a német megszállók elől.

Vilisz Lacisz Barnaul városában végezte iskoláit, itt ismerkedett meg a nagy orosz írók, Puskin, Lermontov, Tolsztoj, Csehov, Gorkij és mások művészetével. A Nagy Októberi Forradalom idején a Lacisz-család a Kolcsak-bandák elől az Altaj hegységbe menekült. Vilisz Lacisz három éven keresztül zsellérként dolgozott itt, majd később falusi írnok lett. Írói tevékenységének kezdete is erre az időszakra (1920—1921) tehető.

A család 1921-ben tért vissza Lettországba. Nem sokkal ezután Vilisz Lacisz, mint egyszerű fűtő és matróz, egész Európát bejárta. Amerre járt, mindenütt csak elnyomást, kizsákmányolást látott. A leendő írónak lelkében engesztelhetetlen gyűlölet ébredt az embertelen elnyomók iránt. 1928-ban belépett a Lett Kommunista Pártba.

A harmincas években több regénye jelent meg, amelyek főképpen abban különböztek a lett burzsoa irodalom könyveitől, hogy az író reálisan ábrázolta hőseit. Sikerült bemutatnia alakjainak nehéz, küzdelmes életét, a jobb élet utáni vágyat, vagyis mindazt, ami létrehozza az emberekben a forradalmi gondolatok befogadására alkalmas jó talajt. Ilyen regényei: „A hatemeletes város", „Szárnynélküli madarak" és mások.

Bár a kiadók szívesen jelentették meg Lacisz műveit, mégsem tudott kivergődni a szükség karmai közül. Ezért írói tevékenysége mellett tovább dolgozott, mint teherhordó a rigai ki-

kötőben. 1933—34-ben jelent meg Lacisz: „A halász fia" című regénye, amely öt kiadást ért meg és még nagyobb hírnevet szerzett írójának.

1934-ben az Ulmanis-kormány lepaktált a fasizmussal. A párt illegális munkára kényszerült. Lacisz ebben az időszakban is önfeláldozóan teljesítette a párt utasításait. Irodalmi munkásságát is folytatta; ekkor írta „Köves út", „A tömeg bálványa" című regényeit, valamint „A vén fűtő", „Silis kapitány", „Hóviharban" című novelláit. A szovjet hadsereg 1940-ben felszabadította Lettországot a fasiszta kulákuralom alól. Megkezdődött a boldog, szabad élet. Vilisz Lacisz a Lett Szovjet Szocialista Köztársaság belügyminisztere lett. Munkájának elismeréséül kétszer tüntették ki Lenin-renddel, valamint más érdemrendekkel.

Az ország gyorsan meginduló fejlődését, virágzását megakasztotta a fasiszta Németország orvtámadása. A német hadsereg elfoglalta Lettországot. Vilisz Lacisz az ellenség háta mögött nagyarányú partizánmozgalmat szervezett, amely számos fontos feladatot sikerrel oldott meg.

Lacisz a háború alatt is folytatta írói tevékenységét. Több elbeszélést („A jövendő kovácsai", „Menyasszony", „Győzelem") is írt, amelyek a partizánmozgalom hőseit ábrázolják. A lett nép nagy forradalmi harcát, amelyet az Ulmanis-rezsim és a német megszállók ellen vívott, Lacisz a Nagy Honvédő Háború utáni években írt regényeiben mutatja be. Első a „Zúg a vihar" trilógia (1947—1948—1949). Ezért a könyvéért a Sztálin-díj II. fokozatával, az 1951-ben megjelent „Új partok felé" című művéért pedig, a Sztálin-díj I. fokozatával tüntették ki.

TARTALOMJEGYZÉK

ELSŐ RÉSZ

Első fejezet 3
Második fejezet 30
Harmadik fejezet 63
Negyedik fejezet 85
Ötödik fejezet 119
Hatodik fejezet 143
Hetedik fejezet 167
Nyolcadik fejezet 188
Kilencedik fejezet 204
Tizedik fejezet 220

MÁSODIK RÉSZ

Első fejezet 243
Második fejezet 260
Harmadik fejezet 283
Negyedik fejezet 321
Ötödik fejezet 373
Hatodik fejezet 403
Hetedik fejezet 436
Nyolcadik fejezet 457
Kilencedik fejezet 480

VILISZ LACISZ 498

25.– Ft

LACISZ

ÚJ PARTOK FELÉ

A »Zúg a vihar« szerzőjének új, *Sztálin-díjas* regénye ismét Lettországba viszi el az olvasót.

A forradalmár Jan Lidumot letartóztatják, felesége meghal, s négyéves kisfia, Aivar, gyermekárverésen egy gazdag kulákhoz kerül, aki vagyona örökösének tekinti és »úr«-nak neveli az értelmes kisfiút.

Izgalmas események keretében ismerjük meg a gyermekét kutató apa, a kulákok között élő fiú életét — aki szakít fasisztakulák környezetével, amikor származásának titka véletlenül kiderül — majd egymásratalálásukat a Nagy Honvédő Háborúban. Az író gyengéd színekkel festi a komszomolista Anna és Aivar őszinte, tiszta szerelmét. A regény hőseit elkísérjük a háborúutáni békés építőmunka hősi küzdelmeibe is.

A kiváló harcos kommunisták, munkások, partizánok és katonák — nők és ifjak — mellett felvonulnak a regényben az ellenség gyülöletet keltő figurái is.

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ